

reszspirál lélegzik; a respira; atmen. 1776: A korcsmárost félholtan húzták ki a pitvarból, melyet hallván ez az Demeter, az ablak keresztiit kirontván, az házban a tűzben, füstben bemenvén, rájok akadott ... Elsőben az asszonyt adta ki az ablakon s amint Szatmári uram mondotta, még respirált [RettE 369].

reszspirium 1. lélegzet; respiratie; Atem. 1670: Az szegény asszony halála, én úgy látom, abból esett, hogy Kapi uramat meglátta, az fia eszében jutott, Kapi uram kijövé, nem vehett respiriumot, be menven Kapiné asszonyom, úgy ájult el; de úgy hiszem, az gutta ütötte meg [TML V, 38 Teleki Mihály Nalácsi Istvánhoz].

2. (lélegzetvételi) idő/haladék; respiriu, rāgaz; Aufschub. 1704: az rab úr mondá, hogy az ő procreatori valamire készülték volt ... Azért az Istenért engedjenek respiriumot, hadd instruálhassa a procreatorit. Melyet megadván az urak és a statusok, a generálnak is megizenék Haller István uram által, hogy miért kellett ma respiriumot adni a rab urnak, melyre a generál is már ráhajlott és nem ellenzette, hogy ma respirium ne légyen [WIN I, 153]. 1728: Balla Peter Uram szeretettel kerü a T. Consistoriumot hogy mig ő klme a maga dolgaait jó rendben veheti légyen ő klmének egy kis respiriuma Szent Mihály napig de ezt igen hoszsú időnek itelven lenni^a [Kv; SRE 156. — ^a végzés febr. 28-án kelt.].

Szk: ~ot ad. 1671: már benn lévén az adó, méltó okok nem lehet az garázdalkodásra, és talám az követeknek adnak respiriumot az vissza való írásra [TML V, 639 Teleki Mihály a fej-hez]. 1704: a generálnak is megizenék ... hogy miért kellett ma respiriumot adni a rab urnak [WIN I, 153. — A teljesebb szöveg fennebb] * ~ot enged. 1657: az kapitány Zoltán Jósá ... levelet küldé ki írásában azért reménkedett nekem Istenért, jó szerencsémért, és két fiacskámnak életéért, hogy szüntetném meg az obsidiót és lőtetést és engednék respiriumot az vélem való tractára [KemÖn. 198]. 1704: az rab úr ... mondá engedjenek respiriumot [WIN I, 153. — A teljesebb szöveg fennebb] * ~ot érez. 1741: (A) Marschualis ordinatio, az Marschualis Szekerek(ne)k fel alitassában Cessalván, respiriumot evezne magában minden Falu [H; Ks 101] * ~ot kér. 1704: a szegény rab úr ismét respiriumot kére ilyen megszorult állapotjában, minthogy a procreatori is igen simplexek [WIN I, 156–7] * ~ot koncilial haladékat enged. 1738: hozzam tapasztalt gratiaja szerez meltoztassek Excellad ezen rationabile impedimentumommal annyi ideig respiriumot concilialni [Kudu SzD; Ks 99 Pongrácz György lev.] * ~ot vesz. 1705: (Az armadabeliek Debrecenben) respiriumot vőtenek, megnyugodtanak és meg is éléseztek magokat az útra, úgy indultanak el [WIN I, 600].

reszpondeál perben feleletét megteszi; a da rāspuns (Intr-un proces penal); antworten (vor Gericht). 1596: Fekete Istua(n) ha my igazsagat remenli hozzok Respondeallyon [UszT 12/110]. 1610: Ha kj akartak abbul az Bisdalombul tartani nem igi hatalmasul kellett volna ha nem teőrwenniel. P(ro)testalok zauok halwan ne legyen keső respondealnom [i.h. 36a]. 1640: Mas Teorueny napira respondeallyon Cserej Mihály, miuel mellette all az Inctaknak [Amadéfva Cs; Eszt-Mk].

reszponzabilitás felelősség; responsabilitate; Verantwortlichkeit. 1783: ha a Torotzkaiok a rájok reparcialt 3

1/2 szekér szénat 35 veka Zabot és 24 Csomó Szalmát nem talállyák bé szállítani orvasalhatatlan fogyatkozása fog szólni (!) 's ki tudgya kire fog háramolni az ez iránt való responsabilitás [Torda; TLev. 15/6 Nagy István processualis sz(olga) Biro kezével]. 1784: Adgyák elé magokat olyan köz költségek mellyek in emolumentum Boni publici vergálnak: Mellyeketis hogy az Birák az Repartialt, és az Tktes Tábla consensussával fel szedett köz költségekből meg tehessenek, nem tilalmaztatik, azoknak szükséges vagy szükségtelen voltak az Birák itéletére, és Responsabilitássára bizattatván [Torockó; TLev. 2/6. 3]. 1787: A Notariusoknak kemény Responsabilitássára tartoznak minden Faluk külön Protocollumat készíteni [uo.; i.h. 3/1].

reszponzió 1. (iskolai) felelet; rāspuns (dat de un elev); Antwort (des Schülers). 1710 k.: Nagy secretuma volt Keresztúri Pálnak^a hogy valamit lehetett, mind in quaestiones et respensiones redigált, és a quaestiót láttuk az írásban, a responsiót betakartuk papiroskával, melyet kezünkkel alá s fel vontunk, mint szintén a vocabulák tanulásában annak gyakor bé- és felfedése, nézése, elrejtése, ugyancsak mind olvasás, tanulás és repetálás volt [BÖN. 538. — ^a maga korában kiváló gyf-i tanár].

2. perbeli válasz, a peres fél válasza; rāspuns dat de imprecinat; Antwort (im Prozeß). 1590: ha mith mostani Első p(ro)positiomban feledékenységéből hatra hadtam vagy Elő számlalni nem tudtam volna, szabad legien en nekem mind Responsiomban s Replicatiomban megh mondanom [UszT]. 1617: ha mit mondot volnais ... Radnothy Miklos, annak okais volna az mint responsioiaban iria [Kv; RDL I. 11].

Szk: ~ra szorittatik. 1815: a Fejerik pere a Sedriara Apellalodott, és már responsiora szorittatunk [M.köblös SzD; RLt O. 1 Rettégi Miklós lev.].

reszponzória vall válaszének az istentisztelet alkalmával; sponsoriu; Antwortlied im Gottesdienst. 1636: némelly szükséges üdnepi ceremoniakot az nyomtatothoz ragasztottam Avagy némellyeket magam elmémnel szerzettem hozzá, mint az minden Vasárnapokra való Responsoiakot [ÖGr Aj.].

reszponzum válasz; rāspuns; Antwort. 1615: Az responsumot Az hatara irhattják, meltan [Kv; PLPr 1612–15. 123].

reszporció részjóság; porțiune/parte de posesiune; Beitzteil. 1636: kellett uolt resz portioiokot magoktól abalienalni [Cszs; BálLt 53]. 1642: Lazar Peter semmineő fraskat (!) sem akadalt nem czinal sem nem zerez az keoles mezej riz portiorul Colosuarmegeben [Kv; Ks 65. 43. 10]. 1712: Bárocz Christina kére az Urát hogy menne által Biro Samuel Uramhoz Nagylakra, és szerzene vagi egy, vagi másképpen, akar zállagjára, akar cserében ualo el adására rész portiojának, bizonyos számu pénz ő kglmétől [Hari AF; DobLev. 1/75]. 1726: Sz: Margitai rész portiojok ... két testvér Atyafiak között szubdividáltatván néhai Szikszai Sofia Asszony részére hány jobbági birattott ... ? [BSz; Ks 14. XXXVII. 13 vk]. 1758: á fen nevezett fugitivus Jobbágyok minyájjon az Exponens Groff urfi ő naga Szelniczai rész portiojához jutott örökös Jobbágyok [Szelnice SzD; Tsb IV/7 Bergye János (50) ns és Bergye Stefan (42) ns vall.]. 1764: mikor meg osztotzanak három egyenlő

részekre osztották fel az ide való ... rész Portiot ki vévén egy Colonialis sessiot az oszlora nem ment volt [Hidalmás K; RLt O. 2 Sus. Katona (48) ns vall.]. 1817: Nms Erszénes Samuel Uram M. Káptalanb(an) azon rész portióban örökre meg hadja Erszénes István Uramat nemtsak hanem még az mostan fenserdülendő leányát Erszénes Máriát is megtartsa abban az Jozszágban [M.káptalan AF; DobLev. V/1004].

Szk: egész ~. 1729: Wass Daniél ur(am) eő Kigyelmeis adá és köte ... Gerébb István vram(na)k Semesnyén egész rész portióját, minden mostanis rajta lévő jobbgyakkal [Császári SzD; WassLt] * fél ~. 1632: Recziey Boer Thomas ... monda hogi Veer szerent eőtet illetne az a' malombelji fel rész portio [Fog.; Szád.] * teljes ~. 1650: Deresen, Olah kekesen, kekes nyarlón es Romlotton lévő telles rész portioim kiket Kolosuári hoszu Sophia posteritasitul reducalta(m) es redimaltam volt [Kv; JHb III/7]. 1832: még 1807-be ... Ispánlaki és Sugadi telles rész portiomat, úgy a' mint nekem nyil vonás szerint Nehai Testvérem Borbeci Mária Zabolai Pálnéval való osztozásommal jutott; Job kezem ügyiben lévő Jozszágom ki váltása tekintetiből Zálogban adtam volt [O.asszonynepe AF; DobLev. V/1187] * zálogos ~. 1761: Sadányi Zallagos rész portio után tartozott appertinentiák [Jedd MT; Told. 45/3].

részporcióbeli részjőszágbeli; din portione/parte de posesiune; aus Besitztzeil. 1753: Bányikabeli rész portióbeli Jobbágjok többire a Pusztá Szent Mihályi akkori praedium határára jártak szolgálni [JHb XXX/9 Johannes Simon Comitatum Colosiensis et Dobocensis Jura(ss)essor (64) vall.].

részporcióska részjőszágocska; portione mică de posesiune; kleiner Besitztzeil. 1662: Fejérvár megyében egy Tóhát nevű faluban vagyon egy kis rész portiocska Kőnyörgők alázatosan Nsgod(na)k mint Kegimes Ur(am)n(a)k meltoztassék Nsgod az megh említet rész portiocskát Jus regiummal megh adni [JHb XXVI/71]. 1761: Lévén Sáljiban Iako Menasági Josef nevű Nemes emberek Veszszódón bizonyos rész Portiocskája, asztat ő velle Nehai Mlgs Josika Josef Generalis vr el tserelvén adott azért itten egy Vlád Andréka nevű Jobbágyot [Pagocsa K; JHbK LXVIII/1. 31]. 1783: Lévén Szilágyi Sándor ő klmének ... Csekelakán bizonyos rész portiotkája édes Annjának abbol a Dos ki nem fizetődött [Mezőbánd MT; MbK XI. 69].

részporció-jőszág részjőszág; portione/parte de posesiune; Besitztzeil. 1665: akkory Fejedelem Betlen Gabor maros Nemeti egy resz portio jozsagot hatalmasul el foglaltatott Keresztési Paltul [Marosnémeti H; JHb XXXVI/9]. 1806: Nsgod ... a rész Portio Jozszágokból a menyí az Exponenst illeti ki botsáttani és az Exponensnek Birodalmáb(an) engedni Méltotassék [Százapatak Hsz; Hr 2/48].

Szk: zálogos ~. 1798: Korda Mária Aszszony ő Naga Mandatariussa Trauzner Sigmond Vr részét a zálogból meg ereszté, és egész zálogos rész portio Jozszágát mi előtűnk birodalma alá botsátá [Gergelyfaja AF; DobLev. IV/797. 27a. — "Kováts Justina Veress Bálintné If. Aszszony-nak].

részposzessor részjőszág-birtokos; proprietar al unci portioni de teren; Besitzer eines Besitztzeils. 1770/1771: A'

szántó földekben, s kaszáló helyekben, a melylyk rész Possessornak nagy munkával való Extirpatiuma vagy egyéb industriáléja volna, ha attol Divisionaliter el vétetik; az arra tett Industria refundátassék [Fejér m.; DobLev. II/428. 2b].

részpretenzió pénzbeli örökrész kiadásának igénye; pretenție asupra sumei moștenite; Anspruch am Erbteil in Geld. 1772: a fennebb vicinitasirol describalt Fundushoz Patai Ersebet Aszszonynak férje jussán tsak száz forint ki fizető rész praetensioja volna, hanem minden a fenn irt Fundus és Kő Házhoz volt lévő és lehető minden nemű jussát és praetensioját ... annihálván azon Fundus s kő Házbeli részit cedálá és által adá Ttes Magyarosi Beniamin Uramnak kedves feleségének Tktes Szántó Drusiana Aszszonynak örökösön [Ne; DobLev. II/437. 1b].

reszpuál elutasít; a respinge/refuza, a nu accepta; ablehen. 1710: Csak az egy Kornis Gáspár marada meg, kit Teleki Mihály le nem ejthete lábáról ... soha nem submitálá magát Telekinek, noha Teleki azon igyekezik vala, hogy tanácsúrnak tegyék, hogy inkább belelelegyedvén az udvari dolgokban, belékaphasson, de amaz respuálá azt a hivatalt, okos ember lévén | (A jezsuiták a) politiában felette hasznos mesterségeket, mint a jurisprudentiát, medicinát, architecturát s egyebeket afféléket respuálnak, s tanítani nem akarnak [CsH 152, 387].

részpuszta pusztá részjőszág; portione de teren viran; unbearbeiteter Besitztzeil. 1706: az magam telekemben is még az atyám kertelt volt az Exponens Ur rész Pusztájából egy darabát [Gyurkapataka SzD; JHbK LIV/28. 16].

részrehajlás vmelyik fél pártolása más kárára; pártinire; Parteinahme. 1809: (A) Guberniális Határozásnak a' végén iratik az olyotén el adásbeli tilalmat ... közönségesen mindenek által részre hajlás nélkül egyenlő mértékben kellett meg tartani | parantsoltatik Kegyelmeteknek, hogy azon Instantiában ki fejezett részre hajlásokat investigáltatván a jövő October 15dik Napjáig minden környüllállásokra nézve tökéletes tudositást külgyenek fel^a [Szu; UszLt ComGub. 1753u. — "Az udvarhoz]. 1818: a Sogor vr(am) meg elégedett volna azon becsüvel ? Ítélje meg maga, részre hajlás nélkül [Szentenedek AF; DobLev. V/1013 Mohai Lőrincz Bartok Ádámhoz]. 1828: Midőn Czéh gyűlése hirdettetik, már előre a borbéli provisio meg tétetvén, a magokat elő adando dolgok el igazittása nem mindenkor, az igazság és Articulusok szerént határozatit el, hanem részre hajlás szerént^a [Dés; DLt 581. — "Köv. a részl.]. 1832: Méltóságos Matskási Lajos Ur eő Nagyságának ezen tárgyban Zetelakához való részre hajlása 'sok részben szembe tünhetőleg ki tettett [Bögöz U; IB. Nagy Márton ub kezével].

részrehajlat részrehajlás; pártinire; Parteinahme. 1800: az Isten adgyon az érdemes közönségnek ezen nagy ügyekben részrehajlat nélkül való jó Pátronusokat [Nsz; TLv. 17/5 Köpetzi Nagy Josef lev.].

részrehajló vkit/vmit előnyben részesítő; pártinitor; jm Vorteil gebend. 1811: Az Ítélet Reszre hajló^a [Torockósztyörgy TA; Bosla. — "Köv. a részl.].

részrehajlólag részrehajlóan; in mod p[ar]tinitor, cu p[ar]tinire; mit Parteilichkeit. 1849: bár ki is könnyen gyaníthatja hogy a' meg esketet tanuk részre hajlólag vallottak [Kv; Végr. Vall. 96].

részrehajthatatlan részrehajlás nélküli; nep[ar]tinitor, f[ar]á p[ar]tinire; unvoreingenommen, ohne Parteinahme. 1847: Ezen alkalommal töstént Bécsbe utasítottak, hogy ott megterheltecsiket, az ellenök s ellenem támasztott alaptalan vádokat felfejt[ve], eszközöljek e tárgyban egy részrehajthatatlan kinyomozást [VKp 166].

részsumma összegrész; partea de sumă; Summenteil. 1676: (A kapitih) Az mely emberek arestumban vannak llvóbul, bocássá el s az hátra maradt rész summát ne kívánja [TML VII, 165 Székely László Teleki Mihályhoz].

rész-szántóföld részj[os]szághoz tartozó szántóföld; teren arabil care ține de porțiunea/parte de posesiune a unei persoane; zum Besitz gehörendes Feld. 1566: Feoldwnkeon lakok hazához amy rez zanto feold es zenafw lwt[na] vg' mint azon falwbelyek keozwl egyknek. Azt ys kegyelmes Vrwk recusalyak, meg adny [SzO II, 183 a székely főemberek és lófők a fej-hez]. 1794: az Urak s Aszszonyok részs Szántó Földjöknek az Exponens Mlgs Aszszonyok tsunkulást szenvedett, vagy szenvedendő rész szántó földjökkel ujira fel kellett oszlani, és az ő Nsgok kárának ki kell pótoltatni [Ádamos KK; JHb XIX/42].

rész-szélföld részj[os]szághoz tartozó szélföld; teren arabil lăturalnic care ține de porțiunea/parte de posesiune a unei persoane; Randfeld, das zum Besitz gehörte. 1591: ada ... az hegy meget valo riz szil feöldet [Melegföldvár SzD; SLt DE. 6].

rész-szenafű részj[os]szághoz tartozó kaszáló; fineață care ține de porțiunea/parte de posesiune a unei persoane; zum Besitz gehörende Heuwiese. 1595: Annak vtanna esmeth ada Kovacz Peternek eo maganak szalagon mihacz peter egy darab rez szena fwrveh [Illyefva Hsz; HSzJP]. 1624: illien Conditioi obserualltassanak, az zalogianak depositióban, es fel uteleben mely specific meg uagion irua, az Benkeők teob rez zena fwueőknek meg ualtasaban [Kvh; Borb. I]. 1641: ennek előtte valo üdőben veött volt Rethy Jstua(n) Vram eő kgme Zalagon Benkő Gasp[ar]tol egy rész szena füvet [Altörja Hsz; i.h.]. 1656: Az o<l>t mellet uagyon harom rez szena fu [Csobotfva Cs; CsÁLT F. 28. I/1.].

rész-szenafűhely részj[os]szághoz tartozó kaszálóhely; fineață care ține de porțiunea/parte de posesiune a unei persoane; zum Besitz gehörende Heuwiese. 1624: Laszlo Miklos fwue mellette ... teob rez zena fw helickis uadnak ezen meg irt Benkeő Casp[ar]nak [Kvh; Borb. I].

rész szerint, rész szerént I. hsz-szerű haszn-ban; cu valoare de adverb; in adverbialem Gebrauch: részben, részínt; in parte; teilweise. 1560: azok Amyben dolgokath weghezyk, Myndenyk feel meg[he] tarthozzék allany, Mel felewl meg[he] Jrth dolgokra es Annak Meg[he] tarthására. Zaz forynth kewtecl alath kewtelezhcek Magokath. Eggyk az Massyk ellen az mellyk feel meg[he] Nem allanaya wagh Rez zeren[th] awagh Myndenesthewifogwa [Dés; SLt AB. 3].

1573: az feiedelem Biro vram altal Ez ely mwlt Napokban az c(om)pulsoria dolgaban Reszerent valo kegelmesseget Mwtatta [Kv; TanJk V/3. 87b]. 1589/XVII. sz. eleje: (Aki) ezeket az Articulusokat telliesseggel, vagy czia[ke]k rez szerentis, meg[he] bontana az Biro es Tanacz az egesz Cehet eőtu[en] forintal bwntesse [Kv; KőmCART. 28]. 1592: Az Erdely harom Nemzetnek bekesseg lewele ... Meliben meg[he] iratik, michoda Condi[ti]owal zaladhasson be a warosokban theoreo[ke]k Rablaskor az Nemessegh es zekelseg, mely conditiokat ha ky meg[he] bantana chak rez zeren[ti]s, erette meg[he] eőlhessek [Kv; DiósyLnd. 43]. 1627: Azonis hagio(m) az felesegemnek hogy az ioszagot uagy epen, uagy rez szerent elakama adni szegensegiben az atiafiakat meg kenallia uele elseobben [Szentgyörgy Cs; CsÁLT F. 27. I/5 Kouacz Georgy Czik Z. Georgy végr.]. 1694: vagion a' Konjha ház ennek p[ar]e[st]ila sindelj fedele rez szerent meg ujittatott, de nagj[os]b rész[en]t, szakadozott [Borberek AF; BFR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeir.]. 1817: Vagyon az Also Falu végén egy Tanorok, mely részszerént ... a Commune Terenumbol szaporodott [Szentbenedek AF; DobLev. V/1008. 4a].

Szk: ~ való. 1567: az erdei orzagbeli hyweink harom nemzeteol ez mynapy rez zeren[th] valo geolesekbe melliet my nekik zent Andras napyra Zebeben hirdetteonk wala egienleo akarattal vegez[et]k [Törzs. fej. — ^aKöv. a végzés].

II. ksz-ként; cu valoare de conjuncție; als Konjunktion: ~ (...) ~ (pedig) egyrészt ... másrészt (pedig); pe de o parte pe de altă parte; einerseits andererseits. 1710 k.: (Kemény Ferenc) a bibliából két vagy három ezer locust kiszedett és rész szerént jegyekkel, rész szerént csúfos figurákkal, neveléses képekkel s fabulákkal distingválta s töltötte el az ember elméjét [BÖn. 542]. 1732: A Tabernaculum asztalos munkával aranyozva rész szerént, rész szerént pedig egjéb festékekkel készittve [Köröd KK; Ks 12. I]. 1740: Constál hogy ezen praetensiob(an) lévő mostani kaszáló részszerint lrtogatás által szaporgattatott, Néhai Pap Dániel atyánkfiától; rész szerint pedig benefició fluminis^a [Dés; Jk 324b. — ^aTi. a Szarnos szakasztotta oda]. 1745: vagyon egj Szélbe harom rekeszre tsinált rész szerint el sorvadott, rész szer(int) uj oldalul Marha pajta [Marosszékirály MT; Told. 18]. 1758: Két pár Sellyem Strinffli Nyolcz par cipellös Tiz pár, rész szerént aranyos ezüstös, rész szerént pedig Sellyem Materia Cipellös [Nsz; TSB 21]. 1797: Az Istálló, és a Szekér Szin részszerint fenyő Deszkákkal, részszerint pedig kalangya karokkal van fejjül bé padlásolva [M.igen AF; DobLev. IV/777. 19]. 1825: (A telek) kerítése rész szerént jo rész szerént már alkalmasint elviselt Sövényből valo kert [Szárzapatok Hsz; SzentkZs Conscr. 382].

rész-szessziócska részj[os]szághoz tartozó telkecske; teleac mic care ține de porțiunea/parte de posesiune a unei persoane; kleiner Grund | telekrész; parte de teleac/sesie; Grundteil. 1747: egy darab rész Sessiótska [Mv; Told. 43/36].

részszőlő szőlőrész; parte/portiune de vie; Teil des Weingarten. 1602: Zigyarto Balin[th] vallia, Amikor az iffiu Vargha legeny Veinerer Martonnenak engede az eo rez zeolejet Trausner Lukacz vram zola keozikben es eo monda hogy oda engedetty mert az nagj[os]b rez az Azonnal vagion es az kissebbik rez[et] vt[er]hanna vonza [Kv; TJk VI/1. 590].

résztanorok részjósághoz tartozó bekerített terület; teren îngrădit care ăine de porțiunea/parte de posesiune a unei persoane; zum Besitz gehörender eingezäunter Boden. 1774: Benkő Pál az maga rész tanorokját maga kaszálta | Hegy kertben lévő rész Tanorok [Szentsimon Cs; Hr 10/54].

résztelek telekrész; parte de teleac/loc de casă; Teil des Grund. 1800: ezenn darabb rész Telket foglaltuk el ... melylyen most meg Hűtöltettünk [Dés; DLt]. 1814: A' Dálnoki Jusson lévő Teleknek a' ... Dobai Eva Zilahi Mihályné féle Telek mellett a' régi Ház mellett azon Háznak csepegése volt a' Météja a' Dálnoki rész Teleknek Météja a' Ház ereszsze csepegése volt [Dés; Ks 79. 29. 275–6 Lad. Czegöldi városi jegyző vall.].

résztelen l. részetlen

resztringál korlátoz; a restrînge/limita; einschränken. 1809: az Udvarhelyi Lakosok(na)k(is) Udvarhelyt Szalonnákat és egyéb victuálákat-is felesen fel szedni és Idegenek(ne)k el adni nem szabad hanem Udvarhelyt kelleltik az oda valo Szükségre mérsékelt nyereséggel distráhnálni: De az Felsőes Királyi Fő Igazgató Tanács ezen Tiszti Határozást tsak a' piazton fel szedett Szalonnákra resztringálja [Szu; UslL ComGub. 1753u].

resztringáltatik visszazsorítottatik, korlátoztatik; a fi res-trîns/limitat; eingeschränkt werden. 1740: a' Dési Mészáros Czéhnek, azon Dési Hentes Társasággal sok rendbéli Controversiái voltanak eleitől fogva; mely Controversiak Protocollativéis, sok rendb(en) resztringáltattanak laxáltattan(a)k is [Dés; JK 540b]. 1789: Szükséges a Com(m)unitás Ratiojának vitelire szorgalmatos vigyazással lenni a közönséges költségek a praevigens Norma szerint tsak az el kerülhetetlen szükségekre resztringáltassanak [Kv; Tlev. 7/8].

résztevő participant; Teilnehmer. 1879: A doktor úr egy gyűjtőívet adott nekem. „A második ív ez, mit a tek. úrnak adok Kérem résztvevőket gyűjtősn rá ” [Plev. 49 Petelei István Jakab Ödönhöz].

részuraság részjóság urasága; proprietar al unei por-țiuni de posesiune; Inhaber des Besitzes. 1786: Ahoz képest mint más Mlgs rész Uraságnál szenvednek Emberei, az mi reszünkről tudniillik a Thorockzai Ferenczné Asz-szony részéről vellünk irgalmasabban bánnak [Torockó; Tlev. 4/13. 20].

reszurrekció vall feltámadás; (re)înviere; Auferstehung. 1779: Gyerőffi Kátának Henter Jánostól való fia: Henter István felesége Nemes <Mária>, maga unitárius, nem hiszi a resurrectiót [RetE 405].

reszuscitáció jog megújítás, új perindítás, per-felelevenítés; revivuire; Erneuerung/Prozeßwiederaufnahme. 1805: a' Certificáltató Lévátájában nem is condescensiot, hanem resuscitotot kér, az Ítéletet pedig resuscitálni, a' Transmissio elő adatása nélkül, az Ítéletnek appellatióba ment, vagy nem ment volta meg tethetnék, meg eleveníteni, kivált mikor az ... nem a' resuscitotot kérő Levele, és hijjá-

nason is adatik elő nem lehet (igy!) [Mv; DobLev. IV/893. 3 tábl.].

reszuscitál 1. jog megújít, felelevenít; a reinno; erneuern. 1736: nem sokkal az Rákóczi Ferencz motusa előtt resuscitálták az Jósika familia régi baronatasságát [MetTr 317]. 1740: amint világosan ki teczczik hogy azon földék dolga res sopita fuit, mellyetis sine Gratia Principis nem lehet vala resuscitálni [Torda; TJKT I. 184]. 1805: a' Certificáltató Lévátájában nem is condescensiot, hanem resuscitotot kér, az Ítéletet pedig ... resuscitálni, a' Transmissio elő adatása nélkül meg eleveníteni nem lehet [Mv; DobLev. IV/893. 3 tábl. — A teljesebb szöveg reszuscitáció al.].

2. felfrissít; a reimprospăta; erfrischen. XVIII. sz. eleje: Neha az Attyak Szepe Leanyokat Joszágra Gazdaságra nézve megh vecsemedezet Familiaba adgyák, és a Primogeniturája kolontosan esik, de az után per Curiositatem resuscitálja a Familiát [JHb 17/10 lótarási ut.].

reszuscitáltat jog megújítottat, felelevenített; a cere/face să fie reinnoit; erneuern lassen. 1805: Az Ítéletbeli essentialis Extractus vagy rövid summa, annak lehető meg elevenítését, vagy meg nem elevenítését se nem eszközölheti, se nem akadályoztatja, megis ha az Ítélet praescriptio felyül halado idők alatt executioba nem vétetett ... mint örökre meg holt állatot meg eleveníteni nem lehet. Ha azért a' Certificáltató is a' sub A lévő 1768beli Ítéletet most 34 esztendő mulva akarja resuscitáltatni, úgy örökre meg holt, és fel nem támasztható állattal bajlodik [Mv; DobLev. IV/893. 3a tábl.]. 1808: en Dobolyi Sigmond az Ítéletet Törvényesen resuscitáltatván Törvényes jussát az árváknak magam is meg esmértem a sokszor nevezett Henke rész telyes hasonfelét által bósátám [Ne; i.h. IV/921].

reszuscitáltathat jog megújíthatat, feleleveníthet; a putea face/cere să fie reinnoit; erneuern lassen können. 1590: Azt mondom hogy ighenis p(ro)clamalhatalak, az Sententiatis ritè et legitimè resuscitáltathatta(m) [Mehes TA; WassLt].

reszuscitáltatik jog megújíttatik, feleleveníttetik; a fi reinnoit; erneuert werden. 1802: A Tul irt resolutio resuscitáltatik, vigoráltatik, és a ki rendeltettek ujjabban is exmitáltattnak, Nemes Kolos Vármegye Generalis Székéből ... ki adta Szarvadi Farkas Fő Notarius [Kv; JHb LXVII/4. 9].

rész-út útszakasz; porțiune de drum; Wegabschnitt. 1769: a mely rész utakat meg csináltak volt, hanem azután bomladozott, azokkal a Falukkal, akik(ne)k Határain vadnak igazittassék meg [UslL XIII. 97].

részül vhány részből álló; care este format dintr-un anumit număr de părți; aus irgendwelchen Teilen. 1736: Fal mellett álló tarkáson feketével festett sok részül pohár szék [Várhegy MT; CU].

Vö. a kétrészű címszóval.

részül részben; in parte; teilweise. 1714: Keneso szín s Viragos Bársonjból való Dolmánj nagjób részül aran szín Atlas bélséssel [AH 7].

részvényes 1. bűn/cinkostárs; complice; Mitschuldige(r). 1840: Egeresi Lupuj Beresse meg ölésiben Ferentz Vaszilikával Részvényes volt [KLev.].

2. részvénytulajdonos; acționar; Aktienbesitzer. 1842: A mult évi Galetakért az Részvényeseknek 23 f 22 1/2 xr [Kv; SLt Vegyes perir.].

részvétel 1. részesedés; participare; Beteiligung. 1592: Az megholt pwspeoknak Huniadi Demeternek halála zinte ezteneyenek ky telesekor teortenwen, Nem lehet az eo successorinak semmy ighassagok reez vetelek, az vta(n) valo q(ua)rta Jeowedelmeiben [Kv; TanJk I/1. 200].

2. participare; Teilnahme. 1879: A doktor úr egy gyűjtő-ívet adott nekem. „A második ív ez, mit a tek. úrnak adok

Kérem résztvevőket gyűjtsön rá. A Társaság lapot fog legközelebről az én szerkesztésem alatt megindítani, s a részvétel, mely eme felolvasások iránt megnyilvánuland, lesz mértéke annak: micsoda pártfogásban részletné a közönség a megindítandó lapot” [PLev. 49 Petelei István Jakab Ödönhoz].

részvétírás részvétnyilvántó írás/levél; scrisoare de condoleanță; Mitleid ausdrückender Brief. 1897: Hálás érzülettel vettem f. hó 3-ikáról áldott emlékü édes Anyám elhunyna alkalmából hozzám intézett meleg hangú s bána-tos szívünket vigasztaló részvétírást [PLev. 194 Szász Domokos Petelei Istvánhoz].

részvétlenség érdektelenség; lipsă de interes; Interessenlosigkeit. 1862: Alyánlja a' Mlgs F. T. Püspök a' 'Devai pap Keresztyén Tanuját, mely a' nyomtatásra vár de a' részvétlenség mián még sajto alá nem került [Gyalu K; RAK 75 esp. kl].

rét¹ 1. kaszáló, legelő, mező; fineață, pășune, cîmp; Heuwiese | sík terület, síkság; şes, cîmpie; Flachland. 1553: Byzonsagra fogy Akym hogy Nekye attyatol Mara-dot Az Reth | Azky az Retnek az hatarat ky attak, Megy Eeskuesnek hogy czarno akymtol Erekk aron vette meg | Az huzonet forintot kyth felelt volt czerno hogy Munkaya vagyon Az Rethen, Az Therwen vgy talalta hogy Egy forintot Egy Eomaga hitiwel czarno fel vehessen [Sólyomkő K, KCs]. 1557: Mikoron mentünk volna also borgora az ma-lom alat valo reteken oth sok bizonsagot hywt mege ker-dezden, azes (!) vallak a beztercey rezre leni [Beszt.; BesztL 49]. 1573: w giermeksigitwl fogua Mind ott lakot Kechetben de w ... ugy Tugia hogj az melj patak ala folj tot falun alol ... kj Rit vagion ... szwlkereký hatar volt [Szilke-rék SzD; JhBk XLIV/11]. 1594: mind Erdeoth s mind zantho es Zina fewet Kendy Gabor fel zanthoth es el foglalt thewleok ... az Ritis tugia hogy az Nemesseke volt [Móro SzD; RLt O. 5 Thooth Gal j b vall.]. 1606: az meg neúezót eztendőben Es nap tayat, yohait, keczikeit retemre üzet, meli ret uagion az meg nebezőt haza(m) mellet [UszT 20/19]. 1618: Thwrj Andras vram mjnd penigh maradeky az megh neuezett kett rjtt mind addigh byrhassak az megh Desfalvj Gaspar vram) vagi maradekj az megh figalt hatt forint Eótuén régi pinszt ... megh adgiak [Mihályfva NK; JhB XXI/18]. 1632: Vagion egy jo darab Retis az Uduar-hazhoz ualo, mellyet negjuen auagy Eótuén ember egjnap vaghat le [A.venice F; UC 14/38]. 1677: ha mely Falunak hatarán valamely Szőlőknek, Szántó földeknek, réteknék helyei harmincz két esztendőknék forgása alat nem colal-

tattanak, és immár tellyességgel a' hoszszas pusztaság által köz nyomással avagy gyeppé tétetet mérjék és szakaszak-ki, azon Falubeli vicinuss Possessoroknak számokra [AC 109–10]. 1731: fű az oldalakon elég van de az réteken igen igen roszz van ugy hogy vagy kettőt nemis hiszem hogy meg kaszálthassunk ha nem ha addig az viz ki száll belőle es valami fuvecske epölne benne utollyára [Gyeke K; Ks 99 Bíró János lev.]. 1733: a Néhai Márton Déák Ura(m) Rétyé-nek a végít én meg mutattam és meg tsóvázák [Hévíz NK; JhBt]. 1744: Az Also rétek tanorokba tartatik s minden esztendőbe kaszálják [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

Vö. a kaszáló-, köz-, nagy- és szénarét címszóval.

Szk: ~ kapuja. 1589: Tudom aztis hogy berze Matte ha-talmo(n) es birsagon marazta az varast mielhogy az ay kapuiat es az Rett kapuiat berakatta vala Draga Mate az biro varas akarattialul [Szu; UszT] * ~nek hagy. 1761: az Bagántsosban a Maras felől Tot Jeremiás Ur(am) Tavasz buzájatis értem ... s már most rétekné hatta ugyan ó kigyelme [Ne; DobLev. II/328. 5b Georgius Belényesi (50) civis vall.] * allodialis ~. 1741: vagion eo Nságának egy jó Darab Allodialis (!) széna füve vagyis Rettye [Mezőrúcs TA; Ks 14. XXXII. 3]. 1751: A János Pap Úr Gáttyánál vicinussa alól Kis Ernyebeli allodialis Réte, és egy erdősz borozdájá [Koronka MT]. 1824: Ezen Colonu-snak különösen kaszálloja nintsen hanem az Exponens Uraság Allodialis rétteiből szoktanak nékije imit-amot — egy egy darabotskát ki szakasztani [Szászníres SzD; Ks 79 Consr. 125]. 1836: az Ország ut mellett a Vámos Hidig rugo Allodialis Rét a rajta lévő Deszka Fogadoval és Füzessel edgyütt [A.marosváradja AF] * árendás ~. 1817: a' volt Perceptorai Berek mellett fekvő régi Arendás rét [Mv; MvHn] * besáncolt ~. 1784: az horgos rétbén bé Sanezolt rét [M.köblös SzD] * bikás ~. 1699: az Bikás Réth oldalokkal [O.csesztve AF] * falu ~je. 1681: Az falu réte körül Szt: György napjara az maga része gyeppé helyen Satoros kertett tegyen fel ki ki [KGy]. 1698: Kaszálókatis tudok Az Falu rettye mellett egy darabotskát [Páncselseh SzD; RLt O Solymosi Mihály (38) j b vall.]. 1751: egy rövid széles földet ... vicinallýak aloll a Falu réttye, fellyül az Mérai ut [Búrjánosbuda K; JhBk XXII/14] | A' Rakottýás előtt kerekdeden le a Sós Székben lévő Falu Réttyéig egy föld [Koronka MT]. 1772: a' Rétbén egy darab Rét mellyet ennek előtte Circ: 8. Esztendőknél ... eo Nga akkori Cancellistája Biro János Ur a' falu Réttyitől el is baraz-doltatott volt [Bálványosvárálja SzD; Ks 101 Consr. 12] O Hn. 1780: a' Falu rétytínél (sz) [Hidalmás K]. 1801: A' Falu Rétytibe (sz). A' Falu Rétytje végibe [Kendilóna SzD] * (falu/város) közönséges ~je. 1737: Ezenn Nms Város-nak közönséges Réteknék fel-osztására, deputálatatott és exmittált betsülletes atyánkfiat, ha ki, in opere illetlen szókkal illetven motkolná, és igazságtalansággal vádolná

Osztó-Birák atyánkfiainak ó klgmek(ne)k egészsz authoritást engedünk meg-büntetésre [Dés; Jk 480b]. 1739: azon közönséges Réteknél mivel igen gazas volt o Exlja irtattatta ki [Dés; Ks 28. V]. 1770: sok böcsülletes emberek megszegték az falu közönséges rétyjének tilalmát, azért végeztetett volt, hogy azon emberek büntetődjenek 3 forintig [Taploca Cs; RSzF 127]. 1778: Kováts Ferentz Ur (az) által adattatott Jozság után minden nevel Nevezendő Falu közönséges Földéből Rettyeiből és Széna füveiből, a' mi jut magának foglalhassan vehessen Colalhassan [Mező-bánd MT; MbK X. 51]. 1796: Ezen ket utolsó rétetse a

Falu közönséges rétyéből jár a házok után [Szentgothárd SzD; WassLt] * *fekvő* ~. 1763: az Utrizált Rét a' Szamos-tól meg hányattatott, és maradt porondon berekből ki irtatott fekvő Rét | meddig most a' Gróff Gyulai Josef Ur ő Nsga emberei a' rétb(e) bé szántottak ot soha szántást nem tudunk hanem mindenkor fekvő rétnak ... tartatott [Széplak Sz; Ks 82. 92] * *fiskus* ~je. 1754: a Fiscus réte [Szancsal KK] * *forgó* ~ váltólag használt réte. 1718: ez az ret Cserei Mihály urammal forgo ret [Kál MT; Berz. 2. 47/134] * *földesúr* ~je. 1681: Mind ezek a' jövevény Sellerek, mint hogi a' földes Úr réteből magok(na)k ingyen fogtak fundust, es ugi epultek rajta, azért ha szinten valaki közzülök el akarnai adni örökségét, a superaedificiumnal egyebet el nem adhat [Hátszeg; VhU 125-6] * *fűzes* ~. 1604: Marat vo(lt) ozlas kwyyt egy darab fwzes ret kin nagy Eoreg fwz fak voltak [UszT 18/3] * *jobbágys* ~je. 1776: a' Fiam bizony Tholdalagi részen valo, Jobbágysok Réte, és a' kinek a' körme kopott volt a' ki irtásában a' meg holt [Hosszúpat KK; Mk Ugron lev. Gróza Flóra felesége luána (40) jb vall.] * *kamaraházhoz való* ~. 1582: Delről penig az Camoraházhoz való réth [Dés] * *kertelt* ~. 1836: Kertelt Ret vagy Sántz termék 16. székér szénát [M.péterlaka MT] * *kertes* ~. 1721: a Csebernye uca végiben egy Kertes ret [Bf; KHn 11] O Hn. 1768: a kertes rétb(en) (k) [Sarmaság Sz]. 1840: A' Kertes réte (k) [Krasznahorvát Sz] * *kétszer kaszálható* ~. 1787: Kétszer Kaszálható Rétünk nintsen [M.bikal K; Somb. I] * *kihatározott* ~. 1587: Aminemő Czikkelek per limitatione(m) ky zakoztatnak, Azok soha meg se kaszálthassanak, hanem erdő Newes-re hagyattassanak Az ky határozot Ret penigh, nyl zamra szollion, Amint az Zena Ret ky oztasban Az varossy keosseg regteol fogva elt [Kv; TanJk I/1. 53] * *kisáncolt* 1793/1794: a' Tsbombdra menő uton alol lévő ki sántzolt Rét | (A) ki sántzolt Rétnak harmad részét hosszszára del felől 234 Mforint, és 64 pénz munkába ki szakasztotta halmokkal meg jegeztette, és ő Exjanak zálogban birtokában bótstotta [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 17a, 22a] * *kommandáns* ~je. 1752: A Commendans Retirol rosz iszopos Fenek szénát el hoztam Marha sem ötte meg [Kv; Szám. 69/XXVII. 11] * *köz osztályos* ~. 1842: a falu köz osztályos rétye [Marosdése TA] * *lócöveklő* ~. 1751: A' Tserfalvi útnál a' Falu Lótöveklő Rétyin túl egy föld, vicinussa alól a' meg irt Ló töveklő hely [Korónka MT] * *lótartó* ~. 1757: Mikor a' Bányafelé járo Posta erigáltatott volt, akkor Nms Kolos vármegyében Nemes Sukon a' mi jóságunkbolis excindáltatott volt egy Posta Mesternek valo Ház hely, ugy lo tarto réte 's egyéb appertinentiák [SLt D. 34] * *majorság* ~(je). 1681/1748: a' Kuküllő mellett vagyon edgi Majorságh Rét [Tür AF]. 1800: A Belényes allyán lévő Majorságh Rét [Bh; KHn 23]. 1801: a' mező örményesi Határban lévő seppedéknek irányában Majorságh Rétye [Nagynyulas K; DLev. 5] * *malom* ~je. 1596: Acto(res) comp(ro)bant hogy az malom retinek az fejeben birodalmok volth [Szu; UszT 11/37]. 1788: A Hidan alol a Malom Rétye [Cikmántor KK] O Hn. 1666: malom Retiben [Illyefva Hsz]. 1700: Az malo(m) rétbén (sz) [Aldoboly Hsz] * *megye* ~je egyházközség rétye. 1826 k.: a megye rétye több kaszálóinkal az ásando új ároknak innetső partján feküsznek, egészszen a Kuküllő Martig, a kuküllő vizének Gázló, s szabad itato helye az új ásando ároknak tulso partjára esne [Gyalakuta MT; Gyl] * *mester* ~je a tanító rétye. 1722 k.: A Mester Retit meg kaszálják, fel nem gyűjtik, de be hordgyak [Olves MT;

GörgJk 179] O Hn. 1737: Mester réti (k) [Marosfalfalu MT] * *mészégető* ~je. 1812: A mész égető Rétyén a kaszálloban fel Szántatt földék [ÖrmMúz. Conscr. 11] * *nemes* ~/nemes emberek ~je. 1594: Kendy Gabor az Eztyeny Nemes Nipektewl el wette es lrtatta mind Erdejét s mind Mezejét ... Azonkippe(n) Eztyene(n) aloll az Nemes Emberek Ritekbe(n) egy daraboth az cöwehez be kerteltetet [Esztyeny (SzD) körny.; RLt O. 5]. 1696: Ada és Zalogosita ... Bároczi Janos Uram Vizi Marton Ur(amna)k az Nagylaki Berek előtt lévő Nemes Retit Negiven Magjari forintokban, Tiz esztendeig, kivalthatatlanul [Nagylak AF; DobLev. I/42]. 1716: az Elekesi hatarban adom és Impignoralom az Also Feketben lévő nemes retemet, mely nekem nyil szerint, reszembe jutott volt [Hari AF; i.h. 190] * *nyilas* ~. 1626: az Nyilas ret vegeben, az mely ret bwtösnek hiuattatik [Nyárádszibenedek MT]. 1700/1716: A' Falu végén nyilas rétvél edgyütt egy darab szánto föld [Makfva MT; MMatr. 193]. 1754: a' falusiak nyilas rétye [Apanagyfalu SzD] | a Falu közönséges nyilas rétyei [M.dersze SzD; DHn 39]. 1762: A Vitorna réte végeiben vagyon egy Nyilas réte [Díosad Sz] * *őreg* ~. 1612/1686 u.: A' Falu Oszlo Rétye [Sáromberke MT]. 1803 k.: az oszlo Rétből adnak egy nyilat, ezt a' Mester maga költségen dolgoztattya [Vista K; RAK 119] * *osztó* ~. 1794: a Falu közönséges osztó rétye [M.lapád AF] * *őreg* ~. 1612/1686 u.: A' Mester számárais vagion egy őregh réth [Szentmiklós MT; MMatr. 56]. 1637: A Vár alatt valo őregh reth [Fog; MNyTK 132. 48]. 1681: Mindgiart az Bánya mellett, jó őregh réte [VhU 47] * *örökös* ~. 1701: Kerek Bokor nevű helyben Livő örökös Ritemet el foglalta [Dob., WassLt]. 1739: Ntzes Kolosvári Daniel Atyánkfa ő Kglme Requisitionjára, az ő kglme örökös Retinek a Fiscalis Máléfoldektől valo Discernálására, exmittáltatnak [Dés; Jk 414b. — "Köv. a nevek fels.]. 1772: Az én kaszálatlan örökös Rétemben én magam rajta kaptam a Tit Mosa László Ur Béressét harmad idén hogy egy darabot le kaszáltnak és el vittek haza [Dés; DLt 321. 70a G. Varadi de nagy Várad (37) ns vall.] * *örökös jussón birható* ~. 1775: Ujfalvi Sándor szándékozván ottan örökös Juson birható Rétyét szaparítani, és egy Tanorokat keríteni ... kérését tellyesitem [Szökefva KK; Ujf. 3] * *pap* ~je. 1647: az pap rite veghiben az Szamos feleől az Urak rétey dölnek rea [Szentmargita SzD]. 1675: a' Falu^a tartozik a Pap retit le kaszálni, es bé takarítani [PatN 44a. — "Radnót KK]. 1724: (A föld) felső fele szegletes lévén duplaztatot, jutot az Pap rettiig [Türe K; Told. 21] O Hn. 1735/1806: A' Pap réti mellett (sz) [Szentbenedek AF]. 1737: A Pap réti hegyin (sz) [Bh; KHn 13] | Pap rétinak hitták [Marosvécs MT]. 1754: A' Pap rétinél (sz). A' Pap retire jároban (sz) [Marossárpatak MT] * *pásztor* ~je. 1722: vagyon az Pastor Reti mellett [Abafája MT] * *peres* ~. 1583: aszt tuggyuk hogy az peres reth Myndeneknek szabad eleo feold volt [HSzj mező al.]. 1590/1593: ot itetik az peres Rethen barmokatt azmigh ceeorolhettenek [Bálványosvárálja SzD; Ks]. 1679: Vagyon egy peres reth is ... eszt tavaly kezdeték vissza venni [MNy XXXVIII. 304] * *polgárok* ~je. 1629: Az polgarok rethin innet [Mv; MvHn]. 1737: A Polgárok Réti és Kornis Réti között eszakra vagion egy szeglet [Dés; Jk 477a]. 1739: ki járván a Polgárok rétit határozzák ki ő kigielmek [Dés; Jk]. 1754: a Polgárok rétin kívül le folyo erge mellett [Dés; DLt] * *prédikátor* ~je. 1722 k.: A Prédikátor Rétit meg kaszálják, maga fel takarja az özvegyekkel és a kaszálni nem menőkkel edgyütt, a

Megje be hozza [Gernyeszeg MT; GörgJk 133] | A Praedicator Retit le kaszályák, be hordgyák de fel nem gyűjtik [Tancs MT; i.h. 87] * *püspök* ~je. 1640: felette nagy kar vagion az Pwspeok retiben az viz miatt, mert mind-el folta [Gyalu K; GyÜ 56] * *sáncbéli* ~. 1732: A Sántzbeli Rét bé rug a Szamosra (mikor a Szamos meg nő igen meg ázik:) [Nagyiklód/Szásztjakab SzD; TSb 51] * *sik* ~. 1700: az Sik reten vagion 15 rud fű melynek vicinussa ... nap nyugotról új Budai határ [Burjánosbuda K; BHN 40] * *száraz* ~. 1761/1784: A száraz rétek vegiben egy darab kerek föld [Told. 29] * *szászok* ~je. 1810/XIX. sz. köz.: Ökörtillalmas a' Szászok rétjén [Gernyeszeg MT] O Hn. 1754: A' Szászok Retin (k). A' Szászok Réte szélben (k) [Sáromberke MT] * *szentegyház* ~je. 1571: a' Kender weolgyben az Zenthegyház Rethy mellet [Marosszgyörgy MT] | a' mely Rethenek ellene mondotta(m) az orzag wtha wgyon Beleol az Zenthegyház Rete wgyon egyk labyan Mathyas Byro Rethé az másik labyan eg Eer wgyon [BálLt 78] O Hn. 1668: az Szent egyház réte [Egrestő KK] * *tilalmas* ~. 1679/1681: Az tilalmas mezőkre, Rétekre, es azok körül valo porgolatokrais az udvarbiroval együtt nagi vigiazasa légyen, ha mi marhat ott találhatnak be hajcsák személy valogatás nélkül, a kárt-is meg böczülvén exequalhassak rajtok [Vh; VhU 666-7]. 1780: Marhajokat a Falusiak(nak) ha a Tilalmas Retekben tanallyák Taxallyák megis utollyára meg becsültetvén a Kár meg kell fizetnie [K; IB. Kászoni Nagy János szb nyil.]. 1781: Comperialtatván Illyés János és Illyés Lukács junior, hogy a falu tilalmas rétin kibocsátották marhajokat, melyért a bíró, hűtsseivel együtt, megbünteté külön-külön ad den. 24, melyet immediate a hűtsők megittak [Árkos Hsz; RSzF 128] * *tinós* ~. 1767: A Tinós Réten valo nagy nyilak [Radnót KK] * *töviss* ~. XVIII. sz. köz.: A Tsombordi réthez közel vagion edgy töviss ré [Ne] * *úr* ~je. 1681: valamennyi fundus eze(n) a' Zavoj Uczan vago(n) mind azokat az Úr réteből ingye(n) fogtak fel [Hátszeg; VhU 123-4]. 1726: Ur réttje [Vajdasztiván MT] * *váltó* ~. 1624: Vagyon negyue(n) negy eztendeje az miteol fogua tudom, hogy az valto retet váltottuk | Aztis tudgiuk hogy mikor az Varosbol kj Jeouenek egy niha(n) az Jobbagisagra azok(na)kis Thott Mihaly Vrunk adott az Valto retbe(n) hogy birjak [Marosszgyörgy MT] | Az marhatis mikor be Hajtottak az Valto retbeol oda hajtottak az hul Thott Mihaly lakott [BálLt 54]. 1626: Tudom aztis hogi az Benefaluinaknak semmj igassagok njncze(n) az hoz az ualto Rethez [Mv; i.h.] * *város* ~je. 1586: Keówetkeozik az Varos Retin valo kazaltatas | 15 Aug: az varos retin az kalongiakat az Nagi zél el hanta vala | 20 Septemb: az varos retire hogi meg giogwlok vala kwleódt biro Vram az zena latogatasra ket low kochin mentem ala —/25 [Kv; Szám. 3/XXIV. 28, 32, 50]. 1587: 1587 die 13 July, Az Varallia Molnabol Adni kel Zabo Lenart Vramnak az Varos Rethy kazaltatasara tritici cb. 8 [Kv; i.h. 3/XXXIII. 1a]. 1686: Varas retit birja [Ne] O Hn. 1692: az Város retin kívül (k) [Torockó] * *vhány buglyára való* ~ vhány buglya szénát termő rét. 1761: egy buglyára való rétet örökké Falu közönségessének hallottam s tudom lenni [Illyésfa Sz; BfR 45/9 Farkas Makari (46) zs. vall.] * *vhány ember kaszálatja* ~. 1624: egy Ember kazalattia ret [Bálintfa MT; Sár.] * *vhány kaszásnak való* ~. 1681: A fűrész malom ellenében vagion mint egy hatvan kaszásnak való rét. Mostan ebben ighen jó fű levén, bé vagion környös körül zava ra kertel kerítve [CsVh 97] * *vhány kötiél-*

vonás ~. 1654: adanak Racz Georgi Uram(na)k es posteritassinak egy Nemes hazott az hazott adak es vallak örökonon Udvaraval es kertével es Egi Három kötel vonas rettel [Tóvis AF; Törzs] * *vhány lépésnyi* ~. 1723: Kenteleteték (!) el zálagasítani egy tizenkét lepesnji Retet [Sárd AF; Incz. VIII. 16a] * *vhány rud* ~. 1586: Perczy <eni> Janost az eoczyet mindenesteol fogwan zent kiraj rezbeol Elegite meg az Kis retben, Debren feleol hat Rwd rettel az Also fordwloban [Nagydoba Sz; Borb. I] * *vhány (jó/öreg) szekérre/szekér szénára való* ~. 1640: Nyagoe Sztrimbul Ket eocseivel edgy kenieren edgy eorekseget birnak, itt az Sinkai hataron birnak mindenestől mind ket fordulora 100 keöböl vetesire valo foldet annak felete 40 szekere valo retet [Sinka F; UF I, 716]. 1699: egy öörg Szekérre valo Rét [Csikfa MT; BálLt 50]. 1718: Gerendi Sandor uram igervén magat, hogy ad jo tiz Szeker szénára valo Rétet [F. sinfva TA; DobLev. I/94]. 1784: a' mint akkoris iránzottuk vagion mintegy 12 jo szekér szénára valo Rét [Gorbó SzD; JHb LIX/4]. 1839: Meg hatalmazam ... Nutz Danyila Hajdumat, hogy Kalina Nikitát a' 3 ~ három Szekérre valo rétekn ki szakasztására réa szoritissa [A.szentmihályfa TA; Bosla. B. Miske Ferenc kezével] * *zálogos* ~. 1576: wys Megy tartozzek az en zálagos retemet ... Nekeöm Meg ezereny [Andrásfa MT; BálLt 86]. 1608: mely zálagos Retemnek az eszak feleol ualo hatarat hasittia az Desy polgarsagh után iaro szenafw [Szentbenedek SzD; Ks 26. VII. 4]. 1715: tudok egy Moruskán nevű Gyogji embertől valo Zálagos Rétet, melyet Ponori Trifa luonnak adott az Feleségevel Zesztrában [Ponori TA; WH. Birla Marián (36) vall.]. 1723/1803: minden tovább valo halogatás nélkül, a' zálagos Rétet, Szent György nap előtt kezéből s kezekből tartozzék s tartozzanak ki bostattani [Dés; Ks 79. 29. 357].

2. irtásföld, irtvány; curáturá; Rodung | erdei tisztás; luminiș, poiană; Lichtung. 1573: ertik aztis eo k. Mynew karok leottenek az Erdeobe, Az olahoknak Irtassa myat, Azert biro vram ala hyvassa Es meg Twda-kozwan eo k. ky adot legen hatalmot Neky az erdőnek Irtasara es Zena Ret chinalasra, Annak wtanna Mindeniktwl Retit ely foglalja varas zamara [Kv; TanJk V/3. 91b]. 1586: a felekiek az varosnak Mind ez oraigla(n) Nagy kart teottek ... az varos Erdeyet ky zallaltak ky vagtak es Irtottak, kibeol Retet, kibeol zanto feoldet Irtottak [Kv; i.h. I/1. 26]. 1594: az attamnak uolt eg retj kit az attam erdőből Irtot nagy munkajauul [Kv; KvLt Diversa 21/62]. 1624: Korna Flora Az kozlarj Erdeo keozben valo Retekett feleben akarja vala Adnj kaszalnj de Szikszaj ferenczi megh Tiltla [Gáldtő AF; KCs IV/106 Besenje Jgörgj ns vall.]. 1653: Botos markuj Juhait az maga kalibaja mellet leueo auaassa ritj szilből hajtakat el [Podsága TA; Thor. X/8]. 1688: vagion ... az erdő közeött egy darab réth bokros, száz szekér szénára való [F.porumbák F; ÁLT Urb. 15]. 1740: ezen Rét erdős berek vólt mellyet nagi kölcsé-gemmel, fírattságommal irtogattam, tisztítottam ki [Dés; Jk 324a]. 1744: Ezen Rétek vagj Kaszálók mind Falu közönséges erdejéből irtattak [Koronka MT; Told. 26]. 1774: Vgyan ezenn allodialis erdőből ki hány Szekérre valo rétet tsinált a' maga Nyilához, amit meg intéztük, a' szerint találuk [O.léta TA; JHbB 275].

Vö. az irtványrét címszóval.

Szk: irtott ~. 1744: A Nyár fánál egy darabocska irtott rét [Marossztkirály AF].

3. mocsaras/vizes terület, zsombékos; teren mlāstinos; sumpfiges Gebiet, Moor. 1625: Tudo(m) hogi itt az Réthet kasaltuk, az Arokot astuk hogi az uiz inkab el menjen, mert igen ingouanios uala [Szentmárton Cs; BLt 3 Jako Marto(n) (60) j b vall.]. 1635 k./1687 k.: Garat ut motsárab(an) egy rét [Udvarfva MT; MMatr. 426]. 1642: Az biro retys egy ennyi de igen Sassas [Bh; GyU 73]. 1699/XVIII. sz. eleje: egy kerek Rét ... az belső részén Nadas és Sasas [Dés]. XVII. sz. v.: Az regi to heljbelj reth [Kál MT]. 1725: hatara az retnek vagy Tohelynek Terminalodik az mostani Szántás Szélinél [Aranykút K; Ks 7. XIX]. 1766: Pataki István Uram Bir és Colál az Kendi Völgyön egy igen Sátés és Vizes kaszáló Rétet ... ezen Rétnek az Also Vége jó egy ingoványos és egy kis forrás ivo kutacsára ... felső vége pedig ezen Rétnek ütközik az Becskiek által birando igen Sátés kaszáló Rétecskének oldalában [M.köblös SzD; RLt]. 1780: Rétyei ... Sátés vizes és iszop által el rottottak voltak [Buza SzD; LLt Csáky-per 148. L. 12]. 1848: a' Szeletskei patak és a' Katzakai vizet is azon rétre bortsátotak; s annyira meg pessel és tósadott, hogy ki folyása onnet a viznek nintsen [Dés; DLt].

Szk: mocsaras ~. 1756: A Kis ágyban, V(icinusa) más felől a' Kis ágybeli Motsáros Rét Ez ép Cserés [Udvarfva MT; MRLt Conscr.] O Hn. 1757: A Motsáros Réten (k) [Görgényoroszfalu MT] * sáros ~. XVIII. sz. eleje: Az Sáros réth mind körül az halvánj az határa [Dés; Hr 7/16]. 1717: A Polgárok Retin fellül vagon egy darab Sáros, vizes gazos Rét [Dés]. 1744: A Mogyorosban egy sáros rit [M.gyerőmonostor K; KHn 18] * sáros ~. 1758: a Falu Sáros Rétye [Nyárszó K] * sátság ~. 1697: ada egy darab Sátés Rétet Zaloban [Székelykocsárd TA; JHb XXVIII/13]. 1715: Egy három szegetű Sátés ret va(gyon) fel hagoban [Vadad MT] O Hn. 1694: Az sates Rét [Kál MT] * süppedékes ~. 1841: Az Also Szóvátrol Mocsra vivő út seppedékes réten menvén keresztül [KLev.] * vizezős ~. 1828: alföldialis kaszáló e vizezős rét lévén nagyon rosz, és Nadas füvet terem [Cege SzD; WassLt] * vizes ~. 1713: A Falun alol egy nagj darab Vizes Rét [Fejérd K]. 1780: Sateval telyves el iszopot és vizes rétyeit Sántzba vétetvén [LLt Csáky-per 148. L. 12].

o Szn. 1654: Rét György [Szászánadas KK; Ks Bánffy Anna urb.].

o Hn. 1464: in prato seu fenili Kerekreth vocato [Nagyemye MT; Barabás, SzO 112]. 1514: Via ducit ad ripam Nemethy retpathaka [Tóhát BN; TelO II, 329. — *Az előtag a tőszomszédos Németi település neve]. 1541: Saard Rijthe [SzO III, 271]. 1582: kiraly rety [Kv; Szám. 3/V. 44]. 1589: zena reth melljeth kerek retnek hinak [Mikháza MT]. 1600: a Kis rett mellett (sz) [Hagymásbodon MT]. 1607: az Soós reten [Pálfa Cs]. 1608: Az czipkes ritben (k) [Kalotasztkirály K; KHn 50]. 1616: Retre menőbe (sz) [Szentmárton Cs]. 1622: az Horgas reth(en) (k) [Kozárvár SzD]. 1622 k.: egy darab Szena fwue mellett Sas retinek hynak [Décsfva U]. 1639: Tikos retiben az Patak mellett (k) [M.köblös SzD; DHn 47]. 1642: Hagymas retiben (k) [Páncélcseh SzD; DHn 55]. 1647: Az Kis Katink Riti (k) [Remete K; KHn 130] | Komlos Ret Loka [Vécke U]. 1649: Az Kis Eszken az Roka Retere jaro földek [Mv; MvHn]. 1652: az Beneteb(en) az Swket ritb(en) (sz) [M.dérse SzD; DHn 38]. 1658: Az Margo Ret szeliben (k) [Mv]. 1658 k.: az Maras kerületiben Bathori Retth (r) az Soo Pajtknal Poklos Rethi (r) [Gyf]. 1666: Az Kis ret patakia az mint le iő (sz) [Vaja MT]. 1667: keselyő reth (k)

[Marossztyörgy MT]. 1669: Farkas Pal ritinek hittak [M.igen AF]. 1671: az jegenes reth(en) [Imecsfa Hsz]. 1676: az nagy ay reti (k) [Gyalu K]. 1681/1748: kurta ret [Túr AF]. 1683: az Katonak reti mellett (k) [Nagyfalu Sz]. 1689: az Farkas fiak reti mellett (r) [Csókfa MT]. 1690: az Egres réthen (r) [Sülelmed Sz]. 1692: Molnár réti [Vajdasztiván MT]. 1693: Pogan Retbe(n) (sz) [Kilyén Hsz] | Derék Réth(en) a' Kapu(n) belől (k) [Sárd KK] | A' köves rét előtt (sz) [Marossztyörgy MT] | omlás retiben (k) [A.rákos NK]. 1695: Kása Rét (k) [O.csesztve AF] | Alszegeben rétt nevű helyben (telek) [F.csernátón Hsz]. 1697: Kopacz ret nevű helyben [Kilyén Hsz]. 1699: Az Ispányok rétin (k) [O.zsákok KK] | az Vár Reti [Nagyiklód SzD] | Rét allya nevű helyben (sz) [Székelyszállás U]. 1724: a Gyilkos ret [Vécs MT] | az Papság reti mellett (r) [Csegez TA]. 1732: Az Hagymás réth mellett [Páncélcseh SzD; DHn 56]. 1737: A Tormás Rét (k) [Nagyida K]. 1743: Az nyálas réthen (k) [Boroskrakkó AF]. 1752: az Czigány rét (sz) [Középlak K; KHn 295]. 1754: A Csordás Retiben (k). A Tekenő Réttin (k) [Erdőcsinád MT] | A' Rétek Torkába (k) [Virágosberek SzD]. 1757: A Kerek Réthben egy Vizes Záb föld (sz) [Szentmihály Cs]. 1758: Az égett Réten (k) [Bh] | a' Ménes Réte között (sz) [Kiskapus K]. 1759: A Sántos Réthen a Felső Réten [Alvinc AF] | Az Also Forduloban: A rét Pallagia mellett a rétre menő Lábban (sz) [Csekefva Cs] | A Komlos rét végénél (sz) [Lázárfva Cs]. 1761/1808: A Taxás rét mellett (k) [A.jára TA]. 1762: A' Rit kutyán (k) [M.déce SzD]. 1762/1779: A Fazakas Réthen (k) [Nagypacal Sz]. 1766: A Réthen az Odorján keresztifajára jövő(en) (sz) [Szentimre Cs]. 1767: A ret szégre jövőben (sz). Veres mart vagj rét szegen (sz) [Tusnád Sz]. 1771: Aszszony Rite (k) [M.valkó K; KHn 104]. 1772: A Nados Rétin (k) [Szászfenes K]. 1773: Kalandos rét [Gyalu K]. 1775: A Követs Réth(en) (sz) [Oklánd U]. 1778: Felso rit (k) [Abafája MT]. 1785: Totak Rité Nevezetű helben (sz) [Szentháromság MT]. 1790: A Rétre Nyuloba (sz) [Szászfenes K]. 1799: a Mészárosok rétyére [Mv; MvHn]. 1801: A' sos réthe (sz) [Kendilóna SzD]. 1803: a' Tökös réthe (k) [Vaja MT]. 1806: A' Kova Réthe (k). A' Rét Gázba a' Barta Csere alatt [Kusaly Sz]. 1808: Nados réthe (k) [Csekelaka AF]. 1812: a Kitsi Réthe (k) [Oklánd U]. 1815: A Kenderesbe a Bika rét és a Határ uttya között (sz) [M.bece AF] | Az Ispán réthe jo Szénát termő hely [Somkerék SzD; Ks 77. 19 Conscr. 191]. 1818: a' Geréb Rétyibe (k) [Kilyén Hsz]. 1822: A Búdós to rétyin [M.bólkény MT; Born. G. XIII. 22]. 1824: ugyan ott fejebbetske a Petzér réten [Szásznyíres SzD; Ks 79 Conscr. 98]. 1825: a Malom rét nevű helyenn (k) [Kézdiszlélek Hsz]. 1826: A Hitván Réten (k) [Jákótelke K]. 1859: A' hosszú réthe (k) [Étfva-Zoltán Hsz] | Ispotály Rét [Dés]. 1861: Követs kut rétin (sz) [Sáromberke MT].

A címző forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

rét¹ 1. rend; strat; Reihe, Schicht. 1681: szél deszkákkal hejazott szín 1. Páter János taxajabéli deszka numero 200 Vám deszka numero 150, etc. egy rét, etc. etc. [CsVh 97].

Szk: két ~ kétszeresen. 1651: Vagyon edgy őregh Kalaris Eöve, kett ret övedzik be velle [WassLt Wass Judit kel.].

2. ~ben vány rendben/rétüleg; împăturit/îndoit de mai multe ori; in einigen Reihen. 1657: minden hálószerzőm egy fejr velence s egy köpönyeg volt, sok réthen

fogtam azt össze keskeny ágyanak, hogy valamivel puhább lenne [KemOn. 40]. 1748: Az másik Inctus(na)k edgi pár fa kengiele két réthen fogott botskor szíjuval össze kötve olly hosszúságra, hogy nyereg nélkül a' ló hátán által vetvén commodé lábait kengielekb(e) figálhatta [Torda; TJkT III. 299].

retardál hátráltat; a *intírzia/retarda*; *hindern*. 1656: es- kwszeom hogy ... a lakadalo(m) utan egy hettel Diuisorokot uiszek hazamhoz, es semminemw szinnel praetextussal az diuisiot nem retardalom [Kv; KvLt Vegyes III/143]. 1704: fennmaradván a generál asztalánál Apor uram, Hal- ler György és Kornis uramék, értém, micsoda köszönetek voltak az öfelsége igaz híveiért, akik pedig az öfelsége szolgálatját retardálni kívánják, azokat az Isten veszesse el [WIN I, 171]. 1705: mindketten indignálódának. A fejr- barát azon, hogy csak halasztják passusának kiadását, ki is Havasalföldébe igyekezik, de csak retardálják [i.h. 421]. 1750: magam pedig ezen dologban semmi gyanuval nem attingaltathatom, mert az én Jobbagyim Conscriptioja már vegbenis ment volt ... miért kívantom volna én a maseban retardálni a' munkát [Árkos Hsz; ApLt 3 Arkosi Benkő Raphael Apor Péterhez]. 1825: Domján György Nsgod- haz nem is folyamadtott — tsak ezen Mag(ist)ratust ki- vánnya Határozása tellyesedésbe vétele tárgyában retar- dálni [Torda; TLt Közjg. ir. 252].

retardálás visszavonulás; *retragere*; *Rückzug*. 1662: (A magyar sereg) retardálása^a mind erős harccal lón, mert a ta- társág szüntelenül ostromlá a seregeket [SKr 378. — ^aA kötet sajtó alá rendezőjének jegyzete: a Kemény-kiadásban: „retiráda”].

retardálhat hátráltathat; a *putea intírzia/retarda*; *hin- dern können*. 1670: az Incta az Causat nem retardal- hattya [Kv; TanJk II/1. 742].

retardáltat (sereget) visszavonultat; a *ordona retragerea* (armatei); (Heer) zurückziehen lassen. 1662: Vala hátunk megett egy régi sánc, tul a tó mellett, besetétédvén abba retar- dáltattam^a a seregeket [SKr 378. — ^aA kötet sajtó alá ren- dezőjének jegyzete: a Kemény-kiadásban: „retiráltattam”].

rétbéli kaszálóbéli, mezőbéli; din/de pe fineatá/cimp; Wiesen-. 1539: az Sombori benedek az Sombor mellett valo rýthbely rezyeth, wethé zalogon az ew atyafyanak Sombori mihalnak huzonharom forynthba es az feleth kewtthe magath hogi az my zalagossa ew Neky Sombory Mihalnal wolna, egy masnal kewl Megh nhe (!) watthatina ha nem ha echyersmynd mynden zalagossanak le thenne az penzyth, az kor thartozzyk megh adny [MNy XL, 137]. 1678: Az Réthbéli nagy feoldbe vetettünk veres Tar buzat [BáilLt 71]. 1766: eg(g)yk is a' másnak hire nélkül (minthogy) egygyütt reacquiralták: a' magok(na)k obve- niált Réthbéli részt, ne abalienálhassák [Ne; DobLev. II/373. 1a]. 1821: Borberekí Joseff ur ... két réti beli proportionalis részét ... által adá Tekintetes Dobolyi 'Sigmund Urnak [NagyLak AF; DobLev. V/1045].

Hn. 1732: a retbéli kapunál (k) [Bikfva Hsz; EHA].

rétécske 1. kaszálócska, legelőcske; *fineatá/pășune mică*; *kleine Wiese*. 1599: 1 Zakaz Zena nioicz eol. Az hawason es az reteczken eot boglia [Kv; Szám. 8/XV. 18].

1622: Szena Meszeő labian vagi(on) egi Retczke [Felőr SzD; SzJk 14]. 1634: Ez mult 1633 eztendoben menek az holt Marosban egy kis reteczykem latnia, hat ot az maros mellett jar az menes [Mv; MvLt 291. 29b]. 1675: mivel már itt Fogarasban telepedtem megh, itt vagyon valami hitván házam, de hozzája valo majorkodasra valo külső alkalma- tosságom csak egy talpallatni-is nincse(n) hanem hogy ha valakitől kaphatok á-beli szükségemre drága pénzemen egy darab magh ala valo földet es egy kis retecskeket neha neha együttis másuttis [Fog., Törzs. Fogarasi János portai posta lev.]. 1687 k.: Malom szegb(en) vagyon egy darab rétecske Benedekfi György házára járo az hasznáért ad a Templom- nak d 25 [Seprőd MT; MMatr. 238]. 1719: A' szena Füven ket Rit Perczen fele ... Egy darab Riteczke Vagion egy darab pusztas Szőlő is [Varsolc Sz; Ks 83]. 1724: azon erdön álló egy retecskeket meg kaszálattott volt edczer egy Vingárdi Uszkai János nevű Gondviselő [Gergelyfája AF; JHb XXVII/2]. 1754: Resztoka nevezetű helyben lévő rétetskét az Vtrizáltakat értem tisztítani mint Husziai határ- ban lévő helyet [Hosszúújfalú Sz; WLt Nagy Gyermán (44) jé vall.]. 1796: Ezen ket utolsó rétetske a Falu közönséges réttyéből jár a házok után [Szentgothárd SzD; WassLt]. 1804: Hány esztendeje annak is hogy ezen rétetske fel ha- gyatott? [Kiscég/Kissáros K; RLt O. 4 vk]. 1824: a szom- szédalt két Rétetskéék 10 .. öt Esztendőkkik kiválthatla- nok légyenek. 20 És mivel Ezüst Húszasakban mégyen most a' Pénz ezekben légyen a kiváltásis [Asz; Borb. I].

Vö. a *kaszáló- és közrétécske* címszóval.

Szk: *allodialis* ~. 1747: Kender földi és a Nagy Patak között fekvő Allodialis Rétetske [Nagyida K]. 1748: A Szoka (!) Rétén is Vagyon egy darab Allodialis Rétetske [Koronka MT] * *közönséges* ~. 1745: a Falu közönsé- ges oszló Nyilas Rétetskéjéb(en) [Nagyida K] * *majorság* ~. 1733: edgy darab Majorság Sásos Rétetske [Sólyomkő K; SLt GH. 43]. 1795: Sztolnán adatik egy két Szekér Szénát termő Majorság Rétetske [Kv; JHb I/36] * *nemes* ~. 1766: Vagyon igen jo Nemes Rétetske melly ré- genten az Néhai Diosi Ferencz Nemes kaszálója volt [M.köblös SzD; RLt] * *nyilas* ~ → *közönséges* ~ * *oszló* ~ → *közönséges* ~ * *vhány buglyára való* ~. 1699: A Kis lakon edgi bugjara valo rétecske [O.zsákok KK; LLt]. 1733: Vagion ott fennye az Ér mellett egy darabocska egy Bugjára valo Retetske [Vaja MT; Sár.] * *vhány rúnyi* ~. 1641: uagion hatt rudni Retczike [Csepegőmacskás K; SLt AM. 19] * *vhány szekér szénára való* ~. 1681/1748: 3 szekér szénára valo rétecske [KvAkKt Mss lat. 236]. 1766: (Az iskolamesternek) Vagion fél szekér szénára valo Retetskéje [M.goroszló Sz; SzVJk 172] | Colal Pataki István Uram egy szekér szénára Valo Rétetskét [M.köb- lős SzD; RLt]. 1793: a Communitás erdejéből egy dara- botska mintegy egy szekér szénára valo rétetskét mi irtot- tunk az Atyámmal [Kalotasztkirály K; KHn 54] * *vhány szekér szénát termő* ~. 1791: Léven egy Kis Joszagot- kája nevezet heljtskéék egy fél Szekér Szénát termő Re- tetske [Vaja MT; VH].

2. *irotványrétecske*; *curătură transformată în mică fineată*; *kleine Rodung*. 1784: Egy irotványból készült Rétetske [Diós K; BHn 69].

3. *mocsaras/zsombékos helyecske*; *mică fineată mlăști- noasă*; *kleiner sumpfiger Ort*. Szk: *sátés* ~. 1766: 1 szekér szénára Valo Sates Rétetskét Tokai Ferencz Uram Miron Nevű Jobbágys bir [M.köblös SzD; RLt].

◊ Hn. 1678: kis Retczke [Vadad MT; VK]. 1700: egy rétecske az Csernyicz Pataka mellett (k) [Abrudbánya]. 1717: az Gatok között reteczke [Gyulatelke K]. 1722: Az Pap Szököllejenél egy Kűs Rétetske (sz) [Váralmás K; KHn 311]. 1737: A Vár Rétecske (k) [Nagyida K]. 1742: A Pásintos kútnál edgy rétetske [Mezőbánd MT]. 1747: A Tormás Gátján alol való kis Rétetske [Nagyida K]. 1748: A Vágás alat egy darab rétecske vi(cinusa) fellyül az erdő [Koronka MT]. 1753: a felső Nádasban lévő rétetske [Szóváta MT; Told. 3a].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

reték 1. ridiche; Rettich. 1595: Racz Andrasnetol vetőte(m) Salatát, Paret, Murkot es Retket mindenestől per f 2 d 25 [Kv; Szám. 6/XVI. 72]. 1609: Retek d l zeoleo alma /4 [Kv; i.h. 12b/IV 424]. 1632: egy kis pincze, kiben repat es retkett szoktak tartania [Fog.; UF I, 185]. 1679: hagima Petreselyem, kaposzta, murek, retek, ugorka terem [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 138]. 1680: ezen Pinczének deszkakkal egy mástol el szakasztott, es fővénnyel meg töltet, retek(ne)k, murek(na)k, petresellyem(ne)k torma(na)k valo agyai [A.porumbák F; ÁLT inv. 19]. 1681: Vagyo(n) itt Kerek fejű apro repa Retek ighen apro [Vh; VhU 570]. 1724: Már tegnap uj retket ettük a sz. Leleki meleg ágyból [Altörja Hsz; ApLt 2 Apor Péterné Kálnoki Borbála férjéhez]. 1851: ha te bé jönél az innepre jó lenne Januárius vagy Februárius derekán ugys haza kel menni a' turot retket ugorkát a' fejer hétbe kel ki adnunk [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

Vö a *feketeretek* címszóval.

2. retetkvetés/ágyás; strat de ridichi; Rettichbeet. 1679: Kaposztas kert ... Ennek haro(m) reszéb(en) Fejes kaposzta vagyo(n) negyedik reszéb(en), retek, répa [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 140]. 1751: Bulzesti Kertész Mihálynak léssen köthlessége: hogy a belső veteményes kertet tisztán tartsa, és petreselmet, Murkot kaposztat, Retket, Répát veteményezzen [Déva; Ks 107 Vegyes ir.].

Szk: *hónapos* ~. 1813: A' Virágház mellett Földbe ássott mintegy 8. ölös hoszsú meleg ágy Honapos Retekkel és fuszujkaval szépen zöldellő [Koronka MT; Told. 18].

retetmag sáminjá de ridiche; Rettichsamen. 1592: Retek magoth es Repa magoth vőtte(m) f—/14 [Kv/A.füle TA; Szám. 5/XII. 8]. 1656: Ezen rekeszben vagjon egy saczkban veres hagima magh ... negedik saczkval retek magh [Fog.; UF II, 155]. 1789: Retek Mag 4 1/2 Loth Rftt l xr 30 [Mv; ConscrAp. 30].

Szk: *nyári* ~. 1679: Nyári retek magh szalmástol, csomoval nro 20 [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 139] * *őszi* ~. 1679: Őszi retek magh szalmástol Csomoval nro 11 [uo.; i.h.].

rét eni a réten levő; de pe cimp; auf der Wiese. 1844: Nemes Décs várossa N. Réteni közös helyeinek fel mérésire ... most esztendeje költ egyezés szerént fel mérvén [Dés; EHA. — *Köv. a részl.].

reteráda 1. retiráda

rét-erdő erdei tisztás; luminiș, poiană; Lichtung. 1828: a' Rósa hegyen, vagy inkább a Rét Erdő oldalába [Dés; EHA].

rétes 1. *mn* füves, füvel benőtt; ierbos, acoperit cu iarbă; von Gras bedeckt. Szk: ~ *erdő*. 1856: a Szilaj főben retes erdő [Torockósztyörgy TA; EHA] * ~ *föld*. 1748: egy rétes Csegej földgye Vagyon ezen határon [Mv; Told. 17/4] * ~ *hely*. 1681: Prislop. Ez reghen havas számb(an) volt. Ennek közepi rétes hely [JHb XXXII/59]. 1820: Rétes helyly kevés van az árvíznek erőssen ki vagyon tététen, es nagy munkával sem lehet rajta segitteni [Jegenye K; KmULev. 2] * ~ *kaszáló*. 1791: valami Rétes kaszállok a' Falusiak közt minden Esztendőben Ruddal fel-szoktak mérettetni | valami Rétes kaszállok ... az Embereknek magok Lakó Sessiojok után fel-adott és meg irt kaszállok közé fel nem adattak [Búamező SzD; Ks 74/56 Conscr. 94] * ~ *kert*. 1670: Vagyo(n) egy retes kertis [Középlak K; WassLt] O Hn. 1752: a Rétes kert n.h.-ben (sz) [uo.; KHn 296] * ~ *prédium*. 1750: a' Kis Ernye nevezetű Rétes Praedium valami Motsáros Tó-hellyel egyetemben [Koronka MT; EHA] * ~ *szőlő*. 1737: Tennék Cserét a szőlőb(en) adván Mészáros Kovács János Úr(amnak) az Nagy Rétes szőlő tetejen egy darab pusztás, Dézmás szőlőt [Ne; DobLev. I/168a]. 1769: a Nagy Rétes Szőlőnek innettső részinek hasonfele [Ne; i.h. II/407].

II. *fn* füves térség; loc ierbos/acoperit cu iarbă; von Gras bedeckter Platz. Hn. 1719: az Nagy rétes Névű szőlő Máira feljaro lábban [Ne; DobLev. I/97]. 1769: Rétes (sző) [Ne; EHA]. 1780: A' Nagy Retesbe (sző) [Ne; EHA].

rétes 2. *I. mn* redős, ráncos; increțit; faltig. 1634: 1 Vekony Vaszon Abrosz retes [Kv; JHbK XVII/15].

II. *fn* 1. rétegesen kinyújtott téztafésleség; ştrudel; Strudel. 1621: Egy retet vőtte(m) Kerekes Kelemeneteol f—/12 | Az zakaczi suteot ket retet Egi ejtel Vneo Vaj hozza f—/18 [Kv; Szám. 15b/IX. 188, 15b/X. 35]. 1625: Egy Retes, melj mo(n)dolaval es malosa szeőleövel swlt volt ... d 33 | 7. Tal fejer etek, malosa szeőleövel Egi retes d 33 [Kv; i.h. 16/XXXIV 232, 234].

Szk: *apró* ~. 1621: vőtte(m) Apro retet Kerekes Kelemeneteol .../20 | Apro reteteket suteot az zakaczi attam hozza Tiukmanjat f—/6 [Kv; i.h. 15b/IX. 206, 15b/X. 36] * *malozsaszőlős* ~. 1650: Sütettem ... Maloza szőlős Retest f 4 [Kv; i.h. 26/VI. 429] * *mandulás* ~ → *tengeriszőlős* ~ * *tengeriszőlős* ~. 1650: Sütettem Harom Eöreg Mandolas es Tengerj szőlős Retest f 3 [Kv; i.h. 26/VI. 411].

2. (sült alá való) rács; grătar; Gitter. 1734: Egy öreg rétes pecsenye alá való [Kv; Pk 6].

retesz 1. tolózár; zăvor, ivăr; Schubriegel | rigli; incuio-toare, zăvor; Riegel. 1570: Cristina Kadar Imrehne hiithy zeren vallya ... Mind ketten ky Mennek az Aytot beh vontak vtannok az Reteznel fogwa hogy vtannok Neh Mehessen Zeoch gérgh [Kv; Tjk III/2. 158]. 1572: Sophia Gruz tamasne vallia Be Megen az vcha Aytayan es fely vetve talalia az haz aytaien az Retezt [Kv; Tjk III/3. 5]. 1629: az Kamara szek aytaien festekes retezt rajta [Szentdemeter U; LLt]. 1633: Zabo Jacobne es Giarmati Marto(n) oda mentek volt az eő hazahoz, es ott eggiőt sokat mulattak, megh az Aszonja reajok vetette az retezt es azok oda be voltak [Mv; MvLt 290. 126b]. 1680: vagyon ki az Udvarra vas Sarkos pános egy fél szer kapuscska, melynek reteze retez feje meg vagyon [A.porumbák F; ÁLT inv. 8]. 1694: azon Poharszek(ne)k Ajtocskaja vas sarkos

János kúrialeír.]. 1699: fel menénk ed (!) fenyő fakból valo gradicsoskan ezen Pitvarnak és házaknak hijjára edgy kis Vas sarkokon pantokon forgo retesz es retesz fejes ajtókán [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.] * ~ *fekvőláda*. 1697: Egi nagy vasos fejer fekvő láda Meg ugyan más retesz fekvő láda [Alvinc AF; Mk Alvinczi Péter inv. 8] * ~ *felvonó kapucska*. 1745: A' kő folyosóról mennek bé a' Palotakra egy retesz, retesz fős vas kaptos fel vono kaputskán [Marossztkirály AF; Told. 18] * ~ *láda*. 1644/1648 k.: Tettem leanyom Bethlen Anna Penzit egy fejer lapos Vasas retezes es zavoros ladaban [Bom. XXXVIII. 14 St. Bethlen felj.]. 1674: töttünk az feketes Retezes ladában Egy végh abrosznak valo Nyers vásznat [Beszt.; WassLt 72/6]. 1723: Vagyon egy fekete bőrös, vasas, ormós, záros, retezes, Lakatos régi Hinto forma Ládáb(an); ezek a' Bonumok [Koronka MT; Told. 29/2]. 1737: Az mely Szönyegek által hordattak az úy szállásra az Retezes Ládáb(an) vagion 9 [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.] * ~ *ládácska*. 1788: Száraz Lictárium tarto ktsin retesz Ládátka [Mv; TSb 47] * ~ *vasrudacska*. 1736: (A) Pintze torka ajtaja zárodik retesz vas rudatskával [CU].

retesz-felszerelés zár-felszerelés; fixarea/montarea závorului; Riegelbefestigung. 1587: Lakatos Janossal Czinatunk az Tar haz aitariara Egi eoreg lakatot wiat ... az eoreg lakatot is meg czinalta lakattal es retesz fel szegezssel eoszve attam nekie f. 2 [Kv; Szám. 3/XXX. 31 Seres István sp kezével].

reteszfő retesz zároszerkezet része; capul závorului; Riegelteil. 1581: 16 Augústy Chynaltatta(m) egy Retez febt Az Kysz Templom Aytayara, attam Lakatos Balintnak erette d. 12 [Kv; Szám. 3/IV 16]. 1582: Az Keozepseo Aytotol hogy Lakatos Istwan fellyeb veotte, es wy Retez feyet chynalt fizettem d. 20 [Kv; i.h. 3/V. 27 Lederer Mihály sp kezével]. 1629: Egi szekel szekreni retez fo rajta [Szentdemeter U; LLt]. 1647: Azon Veres bastyia mellett valo hazban be menve(n), Ajtaja jo, bellet, retezfőstül, lakatosstól | Azon porkolab hazanak Ajtaja bellett, ket vas pánt sarkastol, vas kilincz retez fő rajta [Marosillye H; Vlt 55/54 15]. 1665: Ugyan ezen varbol nilik mas emelczős kapuis, mely kapu közü belől felől negy darab eörög lancelal vagion altal lancelolva, kiknekis az negy vegiben valo retezfejeiben vagion negy eörög lakat [Fog.; UF II, 309–10]. 1681: Másik Csűrös kert Uczarol valo, két fele nyilo, Rámás, fenyő deszka kapuja Nro 1 ... kapu rá májájának az két oldal oszlopan Sark vas Par 4 egyik oldal ráman vas karika Nro 2 ostorához valo be zarlo vas pant retezfejstol Nro 1 [Vh; VhU 571]. 1694: Az Pincze Ajto keozepin egy Praebenda ki oszto Ablak annakis Ajtocsakja Vas Sarkos pantos, retezze, retez feye [Kövár Szt; JHb Inv.]. 1732: (A) tömlecznek száján van edgy erős vas rostélj ajto, mely zárodik reteszfőben, függő három szegű nagy erős lakattal [Kóród KK; Ks 12. I]. 1747: Zár jó, retesz és reteszfüvel, s új koltsával együtt [Borsa K; Told. 24]. 1756: (A kapu) belől a kapu Sorka hevederihez negy Szemből álló reteszfőben ütköző vas Lancelal Záratik bé [Branyicska H; JHb LXX/2. 11].

reteszfőjű vmilyen reteszfővel ellátott; prevázut cu un anumit fel de cap de závor; mit einer bestimmten Art von Riegelteil versehen. 1648: Jnnet ki jeöven ugyan az pitvar-

bol nyilik egy kis kamarara egy v. s. p. retezw reteszfwjw felszer ayto, egy ablaka [Porumbák F; UF I, 880].

reteszfős, reteszfejes vmilyen reteszfővel ellátott; prevázut cu un anumit fel de cap de závor; mit irgendeinem Riegelteil ausgestattet. 1652: Filegoria kire mennek fel fel szer gyalulatla(n) vas sarku pantu Ajto(n), retezes retes fejes [Görgény MT; Törzs]. 1656: egy bellett vas sarkos panthos ayto, vas szegekkel vért retezes retezfős kiknek lakattia s kolcza megh vagion [Fog.; UF II, 102]. 1676: Az csümekek kétt végén vagion kétt eörög kapu, egyik fa záros az másik retezes retezfős [Sárkány F; i.h. 757]. 1679: Galambúcz Ezen Fas Udvaro(n) nro 1. Ennek also Contigna(tio)ja Tyúkól Ajtaja, felszer, vas sark hevederes retezfős nro 1 [Uzdiszt Péter K; TL Bajomi János inv. 95–6]. 1681: Ország Háza Külső Ajtaja duplas, vas Sarkas hevederes retezes retezfős, Lakatos [Vh; VhU 512]. 1685 e.: az két üveg ablaku belső házra retezfős fel szer ajto nyilik, melyen jo új srofos lakat kolcsostol [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 3]. 1694: Ablakai vannak nro 2. fa meljekesek, keresztesek vas sarkako(n) pantotskáko(n) forgok azonba(n) reteszesek es retezfősök [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.]. 1750: vagion ... két kisebb szűszék ... az edjik(ne)k nintsen fedele, a' másik fedeles retészfős, lakatos [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 7].

Szk: ~ *ablak*. 1679: Ezen Tornaczban bal kéz felől valo deszka rekesz Tolyo Tablas, retezes, retezfős deszka ablaka nro 2 [Uzdiszt Péter K; TL. Bajomi János inv. 72] * ~ *ajtó*. 1656: 2 retezes retezfős ayto | nilik rea egy felszer, vas sarkon panton forgo, retezes retezfős ajto [Fog.; UF II, 123, 155]. 1676: nyilik az Tömlőcz bastyia felet lévő ház előtt valo pitvarra, vas sarkon, panton, egy retezes, három retezfős bellet régi ajto [Fog.; i.h. 724]. 1694: Nyilik ott azon Pincze-torokra ... vas sarkako(n), pántokon forgó, őtt szem lánczotskából álló retezes, retezfős, fa-rostelő Ajto [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.] * ~ *ajtócska*. 1681: Ezen házbul nyilik egy kis új kamorában egy új s bérlett, vas sarkos, pántos, retezes, retezfős, fa kilincses fenyő deszkából álló ajtócska [CsVh 95]. 1692: ezen haznak padgyara fel jaro kis vas sarkos, pantos, retesz, reteszfős ajtócska vagion [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. 1694: Vagion egy deszka Rekesz ház

Ennek is alsó es felső Padlása az meg irt külső Filegoriahoz hasonló mindeneb(en) Haz héjara is ennek szolgál, az ... külső Filegoria(n)k menjezetiről, vas sarkako(n), pántokon forgó, retezes, retezfős, tabla forma Ajtócska [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.] * ~ *felvonó kapucska*. 1745: A' kő folyosóról mennek bé a' Palotakra egy retesz, retesz fős vas kaptos fel vono kaputskán [Marossztkirály AF; Told. 18] * ~ *kapucska*. 1742: reteszfejes kaputska a' Gyümölcsos kertbe [Pókafva AF; JHb XXV/58].

rétfark rétszél; marginea fineței; Wiesenrand. 1656: Arok elue valo mezőben vagion egy szanto földem a reth farkon [Kézdisztkereszt Hsz; EHA].

Hn. 1548: Reth fark [Márkusfva Hsz; SzO III, 292].

rétföld kaszálóhely; finecătă; Heuwiese. 1639: Az Uy to gattia alat valo ret föld oztatlan [Cege SzD; WassLt].

rétfü kaszálóhely; finecătă; Heumahd. **Hn.** 1732: Kis rétfü nevű földalban (e) [Bágyon TA; EHA].

rétgazda a város rétjeinek felügyelője (választott polgár); administratorul finetelor; Aufseher der Wiesen der Stadt. 1737: Városunk Nagj Réti, kivált Ejtzakánként valami idegenek, marhájakat feles számmal légtetik; azért ... tettett közönségesen(n) Concludálni, hogj Rét Gazda Dioszegi Szabó Mihály Atyánkfia ó kglme minden Tizedből Tizedes Atyánkfiat ... elégséges személyekkel, ejtzakánként maga mellé végje és ha valakit potentiose insur-gálni deprehendál(na)k kötözve hozzák bé [Dés; Jk 485b].

rétgyalu talajegyenető szerszám; mašină pentru tăierea mușuroaielor de pe finețe; Werkzeug für Bodenplanierung. 1851: Bika istáló Ennek végibe van egy kis borju pajta Ezeknek végiben a' régi szekér szín; ebbe van egy rét gyalu a' maga leg jobb állapotjában [Erdősztygyörgy MT; TSB 34].

rétgyepű rétsóvény; gard de nuiele/mărăcini la marginea fineței; Hecke am Rand der Wiese. Hn. 1812: Az kaznacci Rét Gyepüre járó föld (sz) [Zovány Sz; EHA].

réthely kaszáló; fineață; Heuwiese. 1780: nádal tellyes és sepedékes rét helyeit Sántzba vétetvén resziben jutott kaszáló Réttjei is alternatim kaszállok nádos és sepedékesek voltak [Buza SzD; LLt Csáky-per 148. L. 12]. 1801: Ezen ... Tanuk Controversiás helynek határ széjét ki akarnák jámi s kis akarták metázní de mivel meg nem egyeztenek a valóságos Mező örményesi határ széjnek igaz metájánn meg hasonlottanak tehát hogy ki metázzák meg nem engedttük, és ezen contra versias Rétt Hellynek mi volta függőben maradt [Nagynyulas K; DLev. 5.].

réti 1. réten fekvő; din fineață; sich auf der Wiese befindend. 1588/1593: Mikoron az Deesi hataron walo Rithi Malomhoz walo Zigaretembeól az eo kegm^a saiat chiorđajat, Jaro marhaját be hajtani mentem volna hatalmasul az barmokat eleottem el veottik [Dés; Ks 35. V. 12. — *Keresztury Kristóf]. 1592/1593: Tudom az Reti Malmon aloi mely porond ziget vagion ... kouachios porond vala elejteól fogua az Kws zamos vize hanja fel Dees feleol valo felin mellette [Décse SzD; Ks] | az Rethi Malom aloi mely porond fekyzik, ki feleol perleodik Serienj Miklos es Christoff deak, hogy kett feleol folt mellette az viz el az viz keozet fekwett, en nem emlekezem rea, soha Deeshez sem hallottam hogy birtak, mért az keozeonsiges altal iaro rew hely volt mind eltigh [Szásznyíres SzD; Ks]. 1771: A Réti kerteket mellyeket el szagatot volt az Ar viz, fel emeltettem [Eszmény SzD; Told. 5a].

Hn. 1810: Réti kert nevezetű tanorokban [Tarcsafva U; EHA]. 1859: Alsó réti nyíl [Válaszút K; BHn 173].

2. rétről való, kaszálóról lekaszált; de pe fineață; von der Heuwiese. 1770: még vagyon egy réti kalangya, és egy kalangyácska sarju [Eszmény SzD; Told. 29]. 1811: igrének jo két országos és eső Veretlen Réti Szekér Szénát [Görgénysztimre MT; Born. G. XVIII. 3].

◊ Szn. 1602: Réti István darabont [Csatószeg Cs; SzO V, 234] | Réti Péter szab. Réti Tamás szab. [Lemhény Hsz; i.h. 186] | Réti Tamás szab. [Páva Hsz; i.h. 195]. 1603: St. Réthy [Kibéd MT; i.h. 247]. 1613: Rethi Istva(n) [Altorja Hsz; Borb. I]. 1614: Reti Jstua(n) pix [Lemhény Hsz; BethU 337]. 1751: Réti Pável [Gyeke K; Ks Vall. 21] | Réti Pavel [Szépenyerűsztmárton SzD; Ks]. 1767: Réti

Sámuelné [Hatolyka Hsz; HSzjP] | Réti Ersok [Kv; RAK 57]. 1785: Réti Csutak István [Kovácsna Hsz; HSzjP]. 1815: Réthi Josef [Körtvélyfája MT; LLt].

Kázmér, RMCsSz Rét településnévből származtatja a szn-t.

retineál meg/visszatart; a reține/opri; zurückhalten. 1763: méltotassék addig valo időt engedni mig az Levelekhez nyulhatok, mivel addig nem tudhatom mit kellessék oda engednem és mit magam részére retineálnom [Kapjon SzD; Ks 96 Haller János lev.].

retineáltatik fogva tartatik; a fi reținut; gefangen gehalten werden. 1752: Egy Déváról aufugiált Béres itten retineáltatván, holmi Lopasokban ejtette oda ala magát [Nsz; Ks 78. XIX. 24 gr. Haller János lev.].

retiráda, reteráda visszavonulás; retragere (din șața dușmanului); retiradă; Rückzug. 1657: idején megirtam vala az fejedelemnek, hogy az engem elbocsátáskori ordiancia szerént Huszár Mátyást az végeken feljűni és vélem megegyezni az mellette lévő haddal együtt parancsolná merészleném assecurálni, hogy az miatt az ármáda miatt többé meg nem búsulna a fejedelem; de ha az nem lenne, mihelyt megegyezhetek, vagy elveszve, vagy tisztességes retirádával hátamon kellenék az ellenséget vinnem alá | ha conserválni kelletik az hadat, retirádával hátamon kell alá vinnem az ellenséget az fejedelemre [KemÖn. 239, 243]. 1662: már azelőtt, még Szécséntől való megindulásátul fogva s utóbban Patakrul Bodroghközre való megindultakor s azután a fejedelem Róthy Orbánt s az városbélieket nagyon megbiztatta vala, hogy reterádát, hátramászást kellett volna hadaival öfélége ármádája előtt cselekedni | Kolosvárhoz egy mérföldön, Kóród nevű falunál mindkét táborostul megtartóztak vala, míg derekasan exámenbe, megvizsgálásba vennék a dolgot: meg kellenék-e az ellenséggel harcolni? vagy csak Kolosvárt s Szamosújvárat, Bethlent, Kóvárat oltalmazó német néppel jól megerősítvén, reterádát tenni? [SKr 229, 661].

retirádál visszavonul; a se retrage (din șața dușmanului); sich zurückziehen. 1657: mikor az ellenség alányom vala, azok is rajtunk tolvajkodnak vala, mikor előttünk retirádál vala, akkor megint mellettünk megszaporodva valának [KemÖn. 230].

rétkapu mezőkapu; poarta țarinii; Wiesentor. Hn. 1780/1828: A Rétkapunál (sz) [Szentimre Cs; EHA].

retke 1. galóca; Salmo Hucho; lostrifă; Heuch, Huchen. 1573: Katalin deak Adamne azt vallia hogy Eo fekete Katot az my Ideotwl fogwa esmerete semy gonoz eletit Nem latta Aztis vallya hoga Eccher retket ker volt egi penzen eo tülle hoga nem atti neky azt Monta No Neh aggyad bator de ezdebe lwt meg [Kv; TJK III/3. 86a]. 1582: Eg' Rettket weottem p(ro) f — d. 19 | Biro Vram es Kirall' Biro Vram vittenek aiandekott az keowetnek az Chukak nyomtanak 56 lb facit f 2 d. 24 Az Retthkek f — d. 48 | Sennjeinek vachorara Eg' rethtkett mell' nyomott 1b 4 tt f. — d. 12 [Kv; Szám. 3/VIII. 32, 35, 36]. 1584: Az Hall dolga. Zamos Retkenek, ky harom fonth, Awagy nagioB Niomo, Aggiak fonthiat Lib. p. d. III. Chwkanak Aggiak fonthiat Lib. p. d. III. Retkenek, Az Apraianak ky harom fonth alat wagon Lib. p. d. ... Harchanak fonthiat aggiak

Lib. p. d. III [Kv; KvLt Vegyes III/7–8]. 1589: Az Brassai Biro hogi it volt kwltem neky ket retket, mellic voltak tizen negied fel font, tezen d. 42 [Kv; i.h. 4/X. 16]. 1609: Vaczyorara az vrunk kohniaara Padoczozt veottem d. 55 Retket adta(m) varoset [Kv; i.h. 12b/IV. 331]. 1625: attam Az lengieleknek Retket, beoteosok leue(n) d. 4 [Kv; i.h. 16/XXXIV. 32]. 1652: Vagyon egy jo halasthois melyben Czuka, Retke elegendő [Vista K; GyÜ 99]. 1677: Egy vendelyke retketis küldettem Kglmes Aszszonyom [Balázsfva AF; Utli].

Szk: *apró* ~. 1597: Dantchy Leorintz Adot 21 1/2 font potykat es apro retket ... d. 64 1/2 [Kv; Szám. 7/XII. 97 Filstich Lörint sp kezével] * *aprószertű* ~. 1599: Estue kesen iutat eo nagysaga Batori Andras uittwnk ayandekot 1 Faytiukot d. 14 6 Apro Szerw Retket 13 Fontot d. 36 [Kv; i.h. 8/XIII. 5] * *eleven* ~. 1596: Eleüen Retket vötem ismeg 2 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 15 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] * *örög* ~. 1585: Az varos chyükayabany harmat vytték 2 Eöreg retket vötem az pyaczho(n) nyomot 13 fontot tezen. d. 38 [Kv; i.h. 3/XXII. 65]. 1595: Vöt ... Egy örög retketet ... d. 40 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 28 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

2. retkehal húsa; carne de lostriță; Huchenfleisch | retkéből készült étel; lostriță (gätitã); Speise vom Huchen. 1590: 28 Octobris Byro vram Akaratiabol fozettem Az Tanachyhoz vachioran hogy mykoron Az Bort kostoltak volt vraink zamara 5 fontos Retket f. — d. 14 [Kv; Szám. 4/XX. 21 Hooz Lörint sp kezével]. 1591: Ebedre 2 Reett-kett 7 fontost Egy reöttkett [Kv; i.h. 5/I. 21]. 1595: löue-nek az Lengyel kiraly követenek, az Apat Wmak szolgál-nek az Retkekhez attam 1. Eytel Eczetet 1 font Riskassat [Kv; i.h. 6/XVIIa. 188 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1596: fozettem 1. Retket Eles Lewre [Kv; i.h. 6/XXV. 7]. 1621: Retket feozette(m). faolajal fuzerszam. hozza, es faolaj varose | Zamueueo es Tanaczj beli Vrajmnak feozet-tem Ebedre Czukatt retket soban Eczetet hozza es tor-mat f. — /33 [Kv; i.h. 15b/X. 32, 37]. 1625: három Retkke Soba(n) Ecziittben d. 23 [Kv; i.h. 16/XXXV. 239].

Szk: *sóban fött* ~. 1597: Chiukat Teoreot lere Varose. Etzetet a' Sobaan feot retkehez [Kv; i.h. 7/XII. 35 Filstich Lörint sp kezével]. 1598: Első 1. Taly Soba feot Retke d. 27 [Kv; i.h. 7/XVIII. 77 Masass Tamás sp kezével]. 1609: Elseo tal etek Soba Feot Egi Retke hozza kilencz fontos f.—d. 36 Ket eytel Eczet d. 20 Torma d. 1 [Kv; i.h. 12b/IV. 426].

retkehal 1. retke; lostriță; Huchen. 1597: zallasara kwltem 1 Retke halat 3 1/4 font —/09 [Kv; Szám. 7/XIV. 23 Masass Tamás sp kezével]. 1598: 2 Retke holat Boldis Jakabtwl 10 1/2 font d. 31 [Kv; i.h. 7/XVIII. 7 ua.].

2. retkéből készült étel; lostriță (gätitã); Huchenspeise. 1595: feozettem 4 Retke halat Soba waroseth. Eheoz 5. eitel Eczeteth f.—/60 [Kv; i.h. 6/XIV. 12].

rétkert mezőkerítés; gardul cimpului; Wiesenzaun. Hn. 1758: A Rét kert nevű helyben (k) [Sztána K; EHA].

rétkerülő mezőőr, határkerülő; paznic de cîmp, jitar; Feldhüter. 1732: nem Csak a Reth Kerülők(ne)k hanem az Ménes pasztorok(na)kis facultás adatik hogi azon darab helyen Bormyun kívül valo Marhát ha találnak be hajthas-sák [Dés; Jk 430b].

retkes ? retket termesztő; cultivator de ridichi; Rettichbauer. Szn. 1633: Retkes Iános. Retkes Pal [Szentgyed SzD; WassLt]. 1656: Retkes Janos [SzJk 79]. 1804: Retkes István [Kv; CsCJk I. 135b].

retkés retkehalas; bogat în lostrițe; mit Huchen. Hn. XVII. sz. köz.: a retkes patakon tul (sz) [Árapatak Hsz; EHA]. 1729: A Retkes töre menőb(en) [uo.; EHA]. 1835: Délről a Retkes oldala a Retkes attya. A' Retkes pataknál (sz). A' Vizes Retkesbe (sz) [uo.; EHA].

rétkút mezei kút; fîntînă de pe cîmp; Brunnen auf der Wiese. Hn. 1752: A Tspikés oldal alatt a ret kuton fejjül (sz) [A.tők SzD; ThN 6].

rétláb füves földdarab; parcelă (lungă) de fineață; von Gras bedeckte Feldfläche. Hn. 1658: az Ret labon (sz) [A.csemáton Hsz; EHA]. 1685/1792: Az Rét Lábban (sz) [Dálnok Hsz; EHA]. 1759: A Ret lábban (sz) [Kozmász Cs; EHA].

rétoldal füves (domb)oldal; coasta fineței; von Gras bedeckter Hügel. 1771: a minapiban a Paller szolgáját is lát-tam hogy ketszeris vitt az Rét oldalbol egy egy nagy darab fát szán talp(na)k valot [Dés; DLT 321. 15b Maria Szabo de Szék cons. Francisci Imbrefi alias Szóts (44) ns vall.]. 1772: Most az el mult Nyáron láttam Dési Ferenczet hogy a Rét oldalba meg szálván a marhait a kaszálatlan fűbe csapta szemem láttára [Dés; i.h. Andreas Rátz (32) ns vall.].

Hn. 1748: A Rét Oldalba az eszakba (k) [M.zsombor K; EHA].

retor 1. szónok; orator, retor; Redner. 1710 k.: Hány poéta, rhetor vagyon, akit a bajusza s azt cirókáló magistra felettébb is megtanít, s mégsem elég, hanem Ovidius kell [Bón. 555–6].

2. szónoklást tanuló diák/osztály; retor, elev al unui seminar/clasă de retorică; Redekunst lernender Schüler/Klasse. 1736: Akkor penig nem hitták az mestereket ugy hogy: rhetorok mestere, syntaxisták mestere, principisták meste-re, hanem nagy mester, középső mester, kis mester [MetTr 427]. 1823–1830: hozzákezdvén ezen új kötelességhez, tanítottam Károly úrfit és Nagy Samukát deák nyelvre mint rhetorokat, Nagy Palit pedig olvasni [FogE 134].

retorika 1. szónoklattan; retorică; Redekunst. 1736: volt egy közép rend faház, ott az rhetoricát és poesist tanították [MetTr 431. — *A kv-i jezuita szemináriumban].

2. szónoklást tanuló osztály; clasă de retorică; Redekunst lernende Klasse. 1736: minden fundatióknak az iskolától elvevék, megtölték hogy rhetoricánál tovább az catholicu-sok ne tanítsanak [MetTr 425]. 1823–1830: A rhetoricába másfél esztendő töltnén, esztendeig volt tanító Kádár György | Megjegyezni való, hogy eddigél az alsóbb clas-sibeli praeceptorok a rhetoricáig csak esztendeig, a rheto-ricától fogva pedig a többiek két esztendeig viselték a praec-ceptorságot [FogE 80, 125].

retorkveál visszafordít/hárit vkire; a întoarce (ceva) asupra cuiva; auf jn abwälen. 1781: hogy peniglen a potentiát retorquálni (!) akarja az actor ökegyelme, nincsen

útja rá, mivel szabadság-kéretlen cselekedte, hogy bejött az udvarban és ott hatalmaskodott [Árkos Hsz; RSzF 272].

retorkveálódik visszafordul/háru! vkire; a se întoarce (ceva) asupra cuiva; jm. zufallen. 1710 k.: az ilyen hírköltés igen szokott nyavalyája volt az én szegény három, Farkas, Gergely és Elek atyámfiainak most legalább evvel a hazugsággal ha meg nem ölhettek is, de messzére megzavarták az egész dolgot, és osztán félvén attól, ha reánk inquirálnak, evocálnak, perelnek, nemcsak megsabadulunk, hanem retorqueálódik a gyalázat és nóta reájok hamis delatorokra [BÖn. 687–8].

retorkveáltat visszafordítottat; a face să fie întors (ceva) asupra cuiva; zurückweisen. 1625: az eggik peres feoldet teób harmincz kett esztendeienel hogy my bekessegesen birtuk; az potentiakat ez okon retorquealtatni keuanniuk | ezekreöl mind eleo bizonsagal bizonitok teóruentis kerek az onusokat rétorquealt(at)ni keua(nom) | az Actiotol szabadulast es az adossagot retorquealtatni keuanniuk | Diznait eő kgme Makkos tilalmas Erdeonkbe Jartattia meltan kj wzhwtwk mert akkor az magunk marhaytolis tilalmas volt, per hoc az penakat Retorquealtatny keuanniuk [UszT 2, 75b, 81, 142b]. 1671: az poénat retorquealtatni kevannyuk [Kv; TJK XI/1. 103].

retorkveáltatik visszafordítottatik; a fi întors (ceva) asupra cuiva; zurückgewiesen werden. 1660: megh kevannom si juris az teórventeöl, hogy az ellenem declaralt poena retorquealtassek [Kv; TJK X/3. 284]. 1748: meg kévannyuk hogj az intentalt poena retorquealtassék, és ezen Ca(us)ara tött költségünk(ne)k s, faradságunk(na)k refusiojara ... cogaltassa(na)k [Torda; TJKt III. 195]. 1766: ha láttya a' Peres a' Törvénynek Sullyosságát el tilthattya Peressét az oculatiotol, innen hejtelenül intentáltatván a' Patvar, helylesen retorquealtatik [uo.; i.h. V 316].

retorta lombik, göreb; retortă; Retorte. 1789: Zöld üveg Nro 17. az edgyik Ferslogba és egy Retorta [Mv; ConscrAp. 8].

retorzió viszontmegtorlás; represiune, represalii; Vergeltung. 1699: meg kivanom ... az A. doceallya ellenem alioquin retorsiot kívánok cu(m) Jure in super artatlansagomnak comprobalasara exmissiot kívánok [Dés; Jk 292b]. 1700: in judicio no(n) datur regressus: a' poenab(an) penig retorsiot kívánok [Dés; Jk 314b]. 1781: az actor szabadság-kéretlen cselekedte, hogy bejött az udvarban és ott hatalmaskodott. Én penig a marhája megkötésit hír nélkül meg sem mertem volna próbálni, ez okon nincsen helyen az indebita vexa retorsiojának, hanem mind a potentiát, mind az indebita vexát adjudicáltatni kívánom [Árkos Hsz; RSzF 272].

rétosztály rétfelosztás; împărțirea fineței; Wiesenverteilung. 1822/1823: a' Közlebbi Rét osztalljtol fogva, a Puturos sz nevű helyben használ egy jo Szeker szénát termő helljet [Dés; EHA].

rétosztás rétfelosztás; împărțirea fineței; Wiesenverteilung. 1699: A Rét osztas kezdődik Szilagyitünel [Dés; Jk].

rétosztó rétfelosztó; care conduce împărțirea fineței; Wiese verteilend. Szk: ~ komisszárius. 1823: a' Rét osztó

Co(mi)ssarius Urak a' Nagy Réten a' Kis borsoföld vegiben egy darabotska bokros és Ergés helyet adtanak [Dés; DLt].

rétörző mezőpásztor; paznic de cîmp, jitar; Feldhüter. 1588: 23 July Attam az Rett Eorzeonek Lukachnak Masfel Kynyeret hwsra d. 6 [Kv; Szám. 4/I. 60]. 1639: Felseo Uisten vagion persona No. 87 Ezek közot Rett eorzeo No. 1 [Fog.; UF I, 671].

rétpásztor mezőőr/kerülő; paznic de cîmp, jitar; Flurhüter. 1843: a székelly szekeret Bottyán Mihály hajtotta, Asztalos tsak fel csipezkedett réá, Gáboris s a Czigányok a székerbe ültek, a Székelly szekerét oldal félt állították a Szekerék mellé [Bágyon TA; KLev. Kis János (51) rétpásztor vall.].

retrahál 1. visszaszerez; a redobîndi; zurückwerben. 1783: Én ... Fogarasi Szabó József ... jelentem alázatosan a Mlgos Főkirálybíró úrnak, hogy ezen Marosvásárhely szabad király városban feleségemmel, Verestói Zsuzsannával egyetemben ezen írt városban benn és künn, belső és külső örökséget bíruok, mindazokat feleségem jussán ugyan, de az én indusztriám, költségem, fáradságom és hosszas perlekedés által retraheáltuk [FogE 342].

2. ~ja magát visszavonul; a se retrage; sich zurückziehen. 1764: Egjik fatens Egjenesen réajok akadott az disznót teringetökre, a kiket megis szollított 's onnét magokat a tolvajok retrahalván meg is botlott a tolvajoktól meg ölt egy fekete sertésben [Torda; TJKt V. 202].

retrahálódik halasztódik/elhúzódik; a se amîna; verschoben werden. 1714: ā Bólóni Biros el érkezék ā Falu Regestrumával, mellyet én meg látván kezemben vök hogy azzalis ne retrahalodgyék dolgunk, az Emberek nevét én dictálván, Szörcei János irván [Bölön Hsz; INyR Tako András (60) ns vall.].

retrakció 1. visszavonulás; retragere; Rückzug. 1672: Irja azt is ü nagysága, hogy úgy hallatik Árva felől, ezer gyalog ment be Eperjesre, ki ha úgy van, hihető, az csinált retractiót [TML VI, 401 Veér Mihály Teleki Mihályhoz].

2. visszavonás (pártfogás); retragere (a sprijinului); Rücknahme (der Unterstützung). 1737: irántam már régen el szánt s fel tött Méltóságos Patrociniumának retractioját bizony alig gondolhattya Nagyságod micsoda fájdalommal hallottam, midőn értesemre adták ezen dolgot [Ne; TL. Onodi B. Josef fr. Teleki Ádámhoz]. 1844: Nehai Dobai Páll retractioja a Fejer vari kaptalan előtt [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1248].

retraktáció megmásítás; schimbare; Verändern. 1819/1831: Hunyadi Sámuel Retractatioja Domokos Antal Itélő Mester subscriptioja alatt 1762. 20a Martii [Aranyosrákos TA; Borb. II]. 1844: If. Dobai Joseff retractatioja a Rétes hegyben lévő szőlő felett [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249].

retraktál visszavon; a retracta/retrage; zurückziehen. 1579: erre keőtek magokat hogj meg oltalmazsak mynden teorweny zerint haborgatok ellen és soha retractalni nem akariak [Uzon Hsz; Kp I]. 1642: Ennek eleőtte valo ideőkben en iambor emberek atal megh kerettem volt Jövendő

hazassagra Kis Balint Cathat igerte is vala magát es ajándekatis el vöttem, en ugi tartottam mint köteles iegies matkamak; es mikoro(n) haza kerettem volna nem adak, hanem megh tartak. Azért az kerdem en az sz. szek eleőt tölle hogi meltő es illendő okat adgia miért retractalta hozzam igert matkasagat [SzJk 59]. 1662: Gellyér Menyhárt Kére Kouacz Ferencz Ur(am)tol fl. 3 egy hold szánto földre retiucl edgyütt tiz esztendőkhig várás fejében ha maga Gellyer Menyhárt retractalni akarná, nem evincalna tehat Kovacz Ferencz Ur(am)na)k mind az harom forint redealjon, es az földis örökösön maradgyon [Mv; MbK]. 1701: Ennek előtte valo Esztendőkhben itt az Kolosvárj Káptalanban a melly Contradictiot, Protestatiot az Aszszonj, Tholdalaghi Mária Aszszony ő kglme tött volt, edes Attyának jövendőbeli Fassioja, Dispositioja ellen, tehat aztis retractalya, annihiállalya [Kv; SLt FG. 55]. 1742: (A) Contractust En tapasztalván magamnak és Posteritasimnak káros(na)k lenni, azon Contractust En a' Fejér Vári Captalanban retractaltam, recantaltam, és revocaltam [JHb XXXV/32]. 1816: az Exponens Közönség az ezen processura tett felelete rendiben az előre el foglalt, es az után fel kért Marha legelő helj(ne)k remissioját teljességgel meg nem igerte, hanem el felejtekezvén magok ki nyilatkoztatásakrol, vagy azt annak utánna retractalván az erő hatalammal el foglalt heljnek Törventelen birtokáról sem le nem mondattanak sem az érant Törvényes keresetet nem indittattanak [Asz; Borb. II].

Szk: *igéretét* ~ja. 1729: ne culpáltassam az Mltóságos Groff urtol azért hogy most ezen Portioskámot (!) által nem adhatom az Mltóság(o)s Groff ur(na)k, hanem Szüret utánra kel halasztanom, assecurálom az Mltóságos Groff urat és securus lehet abban hogi igéretemet nem retractálom [Gyf; Ks 83 Ecsedi József lev.] * *szavát* ~ja. 1731: A mint hogy Tktes Nztes Dioszegi Mihály Atyánkfiának eo kglmenek Vég Istvá(n) Atyánkfia töttis igeretett hogy 20 forintokat levál, ugi mostannis nem retractáta (!) szovát [Dés; Jk 409a].

retractálás visszavonás; retragere; Zurückziehen. 1665: midőn instructioim szerint urgéaltam volna ... Békés, Arad, Bihar vármegyékben, Szilágyságban, ha mit palatinus, ő felsége s egyéb eladtanak volna, azoknak retractálása máramarosiak bosszúságára felállítottatott vám mindezekről való resolútiójáról mint gondolkoznék, mindezekre így resolválá magát* [TML III, 378 Teleki Mihály a fej-hez. — *Köv. a részl.].

retractálhat visszavonhat; a putea retracta/retrage; zurückziehen können. 1579: mj közzwlwnk ez arvtt es ez czerelest, az megh nevezött öröksegők allapattyaban fel feythetnőkis avagy retrattalhatnókis (!), soha retrattalnj nem akariwk es megh haboritanj sem akariwk [Uzon Hsz; Kp I]. 1684: arrais kötē magat Nemz Nagy Sig(mon)d ur(am), hogy ezeket és ide aláb lejendő kötésit ne retractal-hassa, se az fellyeb valokat [O.kocsárd KK; DobLev. I/31].

rétség 1. kaszálórét, legelő; finaf/pășune de mare întindere; Heuweise. 1578: Lazlo pap vött wala ez megh nevezött vgian vzonban Beneo ferencztől lofeo zemelytól egy darab retsegett [Uzon Hsz; Kp I]. 1617: Az Bradi Janostol marat Retsegek(ne)k diuisioia ille(n). Az varos hataran az Porgolad kapun belől az Birosagh rethi mellett, az meli Retczke vagio(n) az falu hataran valo Retczkenel

(!) eggieznek Sors szerent, meli az Porgoladon belől az arok mellet vagion [Abrudbánya; Törzs]. 1642: Tudom aztis, hogi More Laszlo vram Fodor Istuantol az Fodor Pal fiatol igaz teorveny szerent nyerte el, ez megh neuzezet Nagi Keo Banyanak fele Részt ahoz valo Retsegeyuel es Stompiayual egyetemben [uo.; i.h. Rapolti Andras (70) varosi rend vall.]. 1727: az Salamon Réti nevű Rétségis az előtt Korodi határ volt [Ks 12/III]. 1735: A Falul alóll lévő egész Rétsig a Rut árkos szorossig felső fele idegen Intervenienis szállok Lovain(a)k, az alsó rész pengi a Compossessorok Lovain(a)k számokra pro pascuatione hagyattat jo tilalom alá [Mezőcsán TA; DobLev. I/160. 13]. 1737: Midőn azon Rétségnek subdivisiaja volt [K; Told. 9]. 1751/1753: a' felső mostan nyomásban lévő Fordulon a' Rétséget ki tsóválták ugy hallottam volt, Ökör tilalmasnak akarta eo Nagysága fogatni [Koronka MT; Told. 78].

2. mocsaras síkság; șes mlăștinos; sumpfiges Flachland. 1662: Melly kecségés tő egynehány esztendőkhig azon sok szép kecségékkel durált, tartott vala is, míg egykor egy nyárban egy nagy zápor és égszakadás lévén, azon tónak gátját az árviz elszagatná, és a sok szép kecségék, az tő vizével együtt, mind az érben s annak nádas, sásos rétségére öntődtek és szélleztettek vala [SKr 297]. 1750: Vagion egy darab Nádas Sítés Rétség, melyben midőn Száraz idők járnának, a' két részre, tsak teremne húsz szeke-recske sítés széna [O.csesztve AF; Ks 83].

Hn. 1695: A Falu alatt van egy nagy rettenetes Réthség [Bogártelke K; KHn 183].

rétséges mocsaras, zsombékos; mlăștinos; sumpfig. 1745: a Marhák a Patakon innen valo Rétséges helyet is meg gázolták s le tapodták [Koronka MT; Told. 14/15].

rétszél mezőszél; marginea cimpului; Wiesenrand. 1618–1619/XVII. sz. köz. Kürtvéli zerben alol rett zél [Kovácsi K]. 1681: Téghla Égető kemence Ez a' Klastrom mellett lévő Réth szélben vagyon [Vh; VhU 574]. 1699: azo(n) szanto földet az reth szelybenis levő nagy borozdaigh szantott(am) megh Kovats Istva(n) Vr(am) számára [Mezőbánd MT; MbK 90] | ezen keresdesben forgo Kapusi határ helyben levő földett mindenkor azo(n) réth szelyben levő nagy borozdaigh szantottuk ki csak en tizenket esztendő forgasa alatt szantottam [Mezőkölpény MT; i.h. Kölpényi Bíró András (48) jb vall.]. 1736: 1 Kaszálotska van az Réth Szélyben [Harangláb KK; CU XIII/1. 221]. 1751: A rét szélben aloll egy kis pusztátka [Nagyterse MT; Told. 36]. 1768: három darabacska Kaszálokat adott Zálagba Az egyik Kaszáló vagyan a Rétt Szélyben A Második Rét vagyan a Pap Tojánál Vicinussa egy felől ... Pálffi Sigmondné Aszszanyam [Csapó KK; Berz. 3. 7. C. 7].

Hn. 1652: Az Tekeres ay előt az rit szilen (sz) [M.derzse SzD; DHn 39]. 1671: Giulia rit szil [Borsa K; BHn 109]. 1687: A Galfalvi rét szélyben a vizen tull (k) [Désfva KK]. 1684: az rét Szélyben (sz) [Ompolykisfalud AF]. 1687/1778: Az Rét Szélben (sz) [Disznajó MT]. 1688: Som kerek alatt az ret szelyben (sz) [Szentgerice MT]. 1712: az Rit Szélyben (sz) [Harasztkerék MT]. 1713: Az Ret Szellyen (sz) [Vaja MT]. 1730: A Várallyai rét szilben (sz) [M.décse SzD]. 1744: A rét széjbe (sz) [Bordos U]. 1746/1776: Az Szilkut alatt az Rét Szélyben az Szent Rontás felé járó ország úttya mellett (sz) [Szentgerice MT].

1754: A' Rét Szelbenn (sz) [Nagyernye MT]. 1765: a rét széljében [Csávás KK]. 1795/1798: A' Rét Szélben a' Lunikutzában (sz) [Pókafva AF].

A címszó forrásjelzet nélküli adalekai az EHA-ból valók.

retteg 1. nagyon fél (vkitől/vmitől); a se teme cumplit (de cineva/ceva); sich fürchten. 1592: Konkoli Janos vallia Igen niomorán tartotta az Apia, es igen retteget az Apiatol [Kv; TJK V/1. 214]. 1662: ki vőtte akkor eszébe, hogy gondolkodóba esvén, félt, rettegett volna? [SKr 716] | Itt, Uram, mi éjjel-nappal félünk s rettegünk, az török alá s feljár minduntalan az Tiszáig [TML II, 379 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1667: Meg vallom, ohajta, de rettegeve várom az portai híreket [TML IV, 137 ua. ua-hoz]. 1705: Mindezek most fennforogván, sokan igen szipognak és rettegenek is [WIN I, 489]. 1806: a' Groff Kornis Sigmond machinatiojától nem rettegek [Ks 94 Thuroczy Károly lev.].

Szk: *szíve ~ve vár.* 1704: Holnap, akik közülünk azt érik, megválnak, mint lesz kimenetele*, kit többnyire a statusok szívek rettegeve várnak és szörnyűséges napnak tartanak [WIN I, 131. — *Bethlen Miklos ügyének].

2. *ts fél/retteg vmit, fél vmitől; a-i fi groază de ceva; Angst haben.* 1663: Valjon ha az török társaságot nem rettegetem volna, nekem is nem volna-e, Erdélyben valami állapototcskám? [TML II, 556 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz]. 1678: lelkem ismeretinek tisztasága szerint való kötelességem kényszerít arra, hogy vallásom, nemzetem szolgálatjában adjam magamat... mintsem nem jó akaróimnak már kitanult gonosz szándékokat retteggem [TML VIII, 162 ua. az ország rendeihez].

3. *ts félve tisztel (vkit/az Istent); a respecta, a-i fi teamă (de cineva), a fi cu frica lui Dumnezeu; (jn/Gott) achten, fürchten.* 1626: szolgalliuik minden szugolodásnelkül, kialtasnelkül mint jambor jobbagi szokta jambor Vrat szolgálni es beochiulleni, felni, rettegni [Csekefva Cs; BLt]. 1665: Jól tudom, megállapodott szerencséjének ily gyalázatos lecsepülőtt boldogtalan forgácskára nincs szüksége de az igaz itilő Istent örökké rettegje, büntetését félje [TML III, 520 Kapi György Teleki Mihályhoz].

4. *félt vkit vmitől; a feri/păzi pe cineva de ceva; um jn besorgt sein.* 1663: ha jóakaró uraimnak társaságoktól megválnom nem átalottam volna és avagy csak maradékomat pápistaságtól nem rettegetem volna, alkalmas hivatalom adatott vala, mely ma is fenn van [TML II, 475 Teleki Mihály Gillányi Gergelyhez].

rettegés 1. crös félelem; teamă cumplită/puternică; starke Angst. 1579: Az tyzelleo heliek myat miért hogy zwksegh Rettegesbe lenniék vegeztek eo kegmek hogy biro vram az Capitanokat hiuassa es lattassa megh mindeneot Az twzelleo helyeket elobby zokas zerent, es hagygyak megh hogy harmad napigh minde(n) ember az twzelleo helyeket fel epychie [Kv; TanJk V/3. 195b]. 1619: Nem tagadom, Nagyságos uram, maga személyemben is sok szóval köszöném önagyságának, csak reám nézve is, hogy önagysága az én szegény fejemet-lelkemet is megszabadította abból az nagy rettegésből [BTN² 296]. 1661: Sem éjjeli, sem nappali nyugodalom s egészszégem nincsen, mert az nagy félelem megemésztett, kiváltképpen az Kegyelmeden való rettegésem, látja az Isten, még az erőmet is megemésztette [TML II, 131 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. 1662: Néminemű szörnyűség foglalja vala el e rettegés miatt még az igen bátor embereknek szívüket [SKr 103].

1696: Hazámnak nagy inségett — s — Utolsó Pusztulását Valo Rettegeset s félelmet, Gyakran szemleuen, nem tudom kinek lehetne Gyönyörűséges — s — kedves elete [Vécs MT; TKI Kemény Simon Teleki Pálhoz]. 1704: Jaj mely nagy felelem retteges tertenek, Im minden Utokon a' sok jaj halláték [EM XXXV, 275 gyászének]. 1710: (Zrínyi Miklós) a török nemzetet természet szerint gyűlöli vala, akin sokszor jeles győzedelmeket is vett vala, úgy annyira, hogy az egész török impériumban még a nevit is nagy rettegéssel emlegetnék [CsH 71]. 1836: a' félelem, rettegés, tűnődés, és éjszakázás miatt nagyon bádogyadva vagyok [Kv; Pk 7].

Szk: *éjjeli ~. XVIII. sz. eleje:* A Menes tartáshoz tágos Mezű kel mindenek felet leg ártalmassabb nekik az éjjeli rettegés [JHb 17/10 lótarási ut.] * *éjjeli (és) nappali ~.* 1664: Én még, Uram, itt élek az sok gondok közt, de legnagyobb az fizetetlen praesidiom közt való éjjeli, nappali rettegésem, mindennél nagyobb [TML III, 134 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz]. 1697: Ez, Istennek ... Városunkon fekvő nagy haragját, s éjjeli és nappali felelmünket és rettegésünket előttünk viselvén, méltó dolog hogy mind meg haragut Istenünket engeszteljük, mind szegény Ecclesiánk dolgaira szorgalmatosan vigyázzunk [Kv; SRE 52] * *szíve ~e.* 1657: Meggondolhatja az olvasó, minémű szívem rettegésével voltam míg Isten kegyelméből békével az fejedelem fiát kihozhatam ez járásból [KemOn. 279].

Sz. 1710 k.: Én Istenem! én édes Istenem! én szerelmes Atyám! tizenhárom esztendőkö alatt micsoda keserűség, félelem, rettegés és becstelenségnek kenyerével tartá engemet az én magistrátusom, az én atyámfiái, egyedül csak Felséged tudja [Blm. 990].

2. *vminek a ~e vmitől való félelem; frică puternică/groază de ceva; Angst.* 1660: semmi valóságos vigasztalást nem érthetnék, sőt inkább jövőendő nagy veszedelemnek rettegése miatt csak nagy szomorú óhajítás hallatnék házánkban [Kemlr. 337].

rettegphet félhet; a se putea teme de ceva; fürchten können. 1671: Az Keres elveszése is rettenetes keresztyén embernek, de annak példájával következhető nagy gonoszoktól rettegetünk óránként [TML V, 469 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

rettegi a Retteg (SzD) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Retteg/Reteag; mit dem Ableitungssuffix -i gebildet Form des ON Retteg. 1. Rettegen v. annak határára lévő; din Retteg; aus Retteg. 1745: ezen darabocskas föld vagy is porond mind az Rettegi határból az Szent Margitai határhoz való lotsogatás volt [KGy].

Hn. 1759: a Rettegi Porgolat mellett (sz) [Árpástó SzD; EHA].

2. Rettegről származó; originar din Retteg/Reteag; aus Retteg stammend. 1592: Mi Theke Ferencz keobleossi, Bagioni Antal deak legenbeol Poliak Janos deesi es Philep Caspar deak rettegi vgj mint ez dologban keoz emberek, Adgiuk tuttura mindeneknek kiknek illik az mi leuelunknek rendiben [Dés; DLt 234].

Szn. 1598: Rettegi Mihali [Kv; TJK V/1. 222]. 1644: Rettegi Istvanne [Mv; MvLt 291. 422b]. 1663: Rettegi Istva(n) [Retteg SzD; RLt 1]. 1762: Rettegi Miklós [RetTE 133]. 1807: Rettegi Sigmond [Apahida K; RLt OJ. 1821: Rettegi Sigmond [uo., RLt O. 2].

rettegő erősen féltő; temätor, care se teme puternic (de ceva); fürchtend. 1604: Hauaselfeolde felől ijegetnek bennünket en igen felek, mert rettegőe teők [Gerend TA; Ks 38. l. 10 Sarmaságy Zsigmond Pettky Jánoshoz].

Szk: ~ állapot. 1658: Minden az hazában az mostani felelmes, és rettegethető állapotban országunknak derekas részeiben Taborozo Ellenseg(ne)k ki ütesetül retteghuén concludaltak eő kglmek ha ki az czirkalok közzül vigiazatlanságban in defectu compariatitak azon vigiazatlan czirkalo büntettessek feo Inspector Várad Miklos és Auner Gabor Vramek arbitrumok szerént [Kv; PolgK 128] * ~ lélek. 1710 k.: Bethlen Gergely kimenvén az udvarra, megtalál benne^a látni, és úgy megijede, a gonosz lélek tüntetése a szemébe vagy a rettegő lélek, de nem szégyenletet azután is hűttel is állítani, hogy Bethlen Miklós volt ott paraszt kontösben, láncsa a kezében [BÖn. 698. — ^aA fosztogató jobbágyokban].

retteget félelemben tart; a face pe cineva să fie cuprins de frică; fürchten lassen. 1657: Minthogy azért az fejedelem halálának hírének ott érese engemet igen retteget vala, az minthogy az útba is, de ugyan helybe is Jászvásárt jütest jünek vala levelek utánunk és emberek is, kik által tudósítanak vala az fejedelemnek nehezedeése felől [KemÖn. 300]. 1676: Urának, hazájának sohasem vettét, esküdt menyre földre, abban lelkiismereti nem vádolja, csak hogy a rossz példaktól fél, kivált Bánfi Dienes haláláért rettegetti az [TML VII, 216 Matskási Boldizsár Teleki Mihályhoz]. 1678: urunkat és hazánkat féltsem igen, kiknek dolgok felette gyengén és nagy bajoskodás közt van, mert az ellenkező felek soha el nem hihető ígreti és álnok praticájok, tőlünk vezértől kívánó rendkívül való nagy summa igen igen rettegetnek és szomorítanak [TML VIII, 146 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: Tartott ez a harc majd éppen tizenegy óráig; doktor és prédikátorral beszélvén, elszedetők a szemével általellenben lévő temető címereket, ki az anyjái, ki Basa Tamási, ki kié volt, gondolván, hogy azzal a halál félelme rettegetti [BÖn. 744]. 1806: Báro Bánfi Farkas iten lévő beszéltem véle azon adosságért melly Ngodat annyira rettegetti [Mv; 101 Thuróczy Károly lev.].

rettegetteth félelemben tarthat; a putea face pe cineva să fie cuprins de frică; fürchten lassen können. 1661: oly hatalmas nemzetnek^a fenn lévő ereje és oly derekas készületi méltán rettegetteth bennünket, mirajtunk fogja elkezdene a kereszténység veszedelmére feltűtő szándékját [Kemlr. 343. — ^aA töröknek] | én is kereszttyén ember lévén, feleségem állapotja ily veszedelemben mint rettegetteth, ítilje Kegyelmed [TML II, 72 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

rettenetes I. mn 1. pusztító, kárt okozó; groaznic, devastator, pustiitor; schadend. 1597: az Nagy Rettenetess szcel mind wioban el hanta wala az szinakalongiakat [Kv; Szám. 7/XIV 47 Masass Thamás sp kezével. 1619: Itt oly rettenetes eső lőn harmadnapig, kit emberi emlékezet soha nem tud ki miatt sok száztalan házok leromlottak [BTN² 304–5]. 1668: rettenetes esők s oly rettenetes menykőesések voltak, hogy házokat s embereket, buzát s egyebet ütött sokat meg [AMN 146]. 1687: rettenetes szélvész, eső, zuhatar támadá jégeső is lőn [SzZs 514]. 1715: az Illyeni uton lévő Majorság föld(e) el vetett ... kölessét hogy nem

Termet ezt az okát tudom mondani, hogj bé vetették rettenetes zapor esső érte, melly miatt a föld(e) verődvn, felette ritká(n) költ [Sárkány F; Utl]. 1729: itt a rettenetes szárazság uralkodik vala, hanem tegnap és ma járdogal vala valami pázmás eső [Darlac KK; ApLt 1 gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárhoz]. 1749: l(ste)n eő Sz: Fölsége olyan útada hogj ez mostoni Kóst Szüki mián el éhezhet marhát Késleg Sem tudná az ember hajtani ide föl rettenetös essők járnak [Szentdemeter U; Ks 83]. 1804: az 1802-ik 26-ik Oktobris a rettenetes földindulás által megromladozott tornyát ujra szarvazván [HSzj szarvaz al.]. 1833: egy rettenetes Szélvész palánt kertetek el döjtötte — az asztagokat meg bontotta [Marosludas TA; Kf].

2. súlyos/nehezen elviselhető; greu de suportat; schwer zu ertragen. 1621: Jelentwen hogj az eli multt napokban an minemw (!) Nagy rettenetes Kar talaluan bennünket, wgy minnt Hid vczaban leweo hazam az twz miat eli eget telliessegesen [Kv; RDL I. 112]. 1652: Vagyon egy Eöreg' Teolgyfas Erdeő, mellyet ... Ennek eleötte regen, mikor ezt az joszagot az Apat Urak birtak Egy az Apat Urak keözzwl az Colosvariak(na)k el atta volt Veuén czib(en) az Falu, minemw rettenetes kart fognak wk vallani Az Summat ... deponalua(n), így vethettek ki az Colosvariakat beleöle [Km; GyU 135]. 1670: kig(ne)k jrhatom jde ala az aruzyek retetenes karokat tesnek mind az buzakban kasalo retetben, sok helyen az maros melet az kölöseketyis mind elmosta [Gyógy H; JHb XXXIX. 51 Udösbyk Naduduary Jstvan lev.]. 1672: Mind Isten, mind emberek előtt dicsíretes dolgot cselekszik Kegyelmed, megmentvén azt az szegény scholát attól az rettenetes kártól, mely ha megcsik rajta, egészen falba romol az a schola az ördögnek és az pápistáknak nagy örmére [TML VI, 9 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: Lőn szertelen változás és romlás az országban, engemet vivének az öcsémme, Pállal együtt az atyám s anyámhoz Segesvárra, rettenetes tanulásbéli kárukkal [BÖn. 552–3].

3. iszonyatos, iktóztató; ingrozitor, oribil; grausam. 1583: Jloná Igiartha Thamasné valia, lol tudom hogj Igiartha Janos feleségétől, es Hegedews Ianosné rutoltak Igiartha Georgieot, De Igiartha Georgis Azonkeppe(n) Rut es Rettenetes gywleósegh volt keözteok [Kv; TJK IV/1. 238]. 1600: az eő rettenetes zandokanak ideyen ellene akarunk allani [Torda; DLt 263]. 1619: Ennékem, Kegyelmes uram, költségem nincsen, de én Felségedet azzal nem bántom, minthogy az Felségd kegyelmességét már minden órában várom, hogy ez nagy rettenetes győtrelemből kiszabadulhassak [BTN² 316]. 1658: Onnan^a rettenetes félelemmel eljövén, félvén az rabságtól, mindenfelől, valahova nézhettünk, tűzben, lángban lévő az faluk [Kv; KvE 176 LJ. — ^aTorda környékéről] | kellet igimi Eöt száz Ezer Erzeny Penzt ugy szűntenek megh minden helyeken a rettenetes égetestől es rablastól a Tatarok [Mv; MvLt Contrib. 26. 9]. 1677: a' Lopo ... többire magát s' háza népét alig táplálható embereknek metszi-meg torkát, és juttattya avagy éhel halásra, avagy valami rettenetes vétkekre való el-vetemesésre [AC 123]. 1706: En tudván Kolozsvárnak rettenetes inségét, beindulok Bánya felé Erdélybe, érkezvén karácsony előtt két héttel Kolozsvárhoz [Kv; KvE 248 GM]. 1710: Minekutána penig Béli Pál hallatlan reversális alatt kiszabadult volna a rabságból, akkor kezdi esziben venni Teleki Mihálynak istentelen praticáit ... bölcsen praeviadálván mind az országra, mind a fejedelemlre minemű rettenetes romlás következék [CsH 133]. 1741: a Csíkbán

lévő quartélyozó tisztek rettenetes executiokat cselekedtek, perceptuorainkat arestumban vitettek [Szárhegy Cs; SzO VII, 413].

4. roppant magas; foarte mare, urias; riesig. 1662: a rettenetes hegyek-völgyek között és nagy járatlan utakon a Körösre a Feketető felé fordulván a fejedelemasszonyt Váradra oly postán hozták vala, hogy míg odaérkezének, szekere előtt való lovakat egynehány rendben változtatnák [SKr 364–5].

5. járhatatlan; impracticabil, groaznic; schrecklich. 1675: Isten tudja mint vagyok; ez rettenetes, úton annál is inkább össze romlottam, mert én soha életemben ennyi ideig egyváltéban ennél gonoszabb utat nem jártam [TML VII, 30 Teleki Mihály Béli Pálhoz].

6. nagyszámú, nagyon sok; imens; sehr viel. 1619: tavaly mennyi rettenetes had Perzsiára volt mégis elég vala itthon is, de azmennye jutott vala az szegény megvakult lengyelekre benne, azt Nagyszár jobban tudja | Rettenetes sokaság volt annak az dívánjában az császár udvarába belől s kívül [BTN² 214, 280]. 1671: Tornyai Péter az bélésekért szintén Szofiára küldött volt, de rettenetes pénzt is kíván [TML V, 658 Nalaczi István Teleki Mihályhoz]. 1710: A lengyel király a harc után Felső-Magyarországon által a rettenetes praedával s nyereséggel Lengyelországban általmegyen | (Rákóczi Ferenc) azelőtt a bányavárosokból rettenetes kincset gyűjtött mind magának, mind a hadak fizetésire [CsH 174, 407] | Szatmár felől rettenetes sokasága jött az sáskáknak, annyéra, hogy tiszta üdő lévén, az nap fényét elfogta egyenlő sűrűséggel [SzZs 284]. 1728: Imre Istvánné Aszszonyom(nak) irattam vala, de nem tudom mint alkatunk meg, mivel rettenetes fizetést kíván [Szászmaté SzD: ApLt 1 gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárhoz]. 1729: Irja Szent Királji kevés emberekkel kel dolgoztatniak, jól proficiáltak ugyis, rettenetes Gabonais volt ott, ez mostani ember szükiben [KJ. Rétyi Péter lev. Almakerékről (NK)].

7. nagyon erős/hangos; foarte puternic, zgomotos; sehr laut. 1662: Azon éjszaka mindenfelől rettenetes Allah, Allah kiáltások alatt az egész jancsárság a Bethlenbástya alá délfelől Vadkert utcára betútván az várra majd egy óra alatt szörnyű lövést tettek vala | az ebeknek a városon szerényszerre való szörnyű ordítások, kik utcánként seregekbe összegyűlvén, oly rendkívül való rettenetes ordításokat tesznek vala minden éjszakákon, néhol nappal is, hogy a haza szála is embernek ugyan bele felborzadni láttatnának [SKr 591, 630]. 1675: enis mint szegény munkás és szőlőkapás Ember midőn rettenetes Tolvaj kiáltást hallotta(m) volna, kertemből ki ki mente(m) [Kv; TJK XII/1. 101]. 1676: Fogarásban is az elmúlt napokban tíz ház megégyvén, kettei úgy égett el, egyszersmind fellobbanván, mintha puszkával lőttek volna benne, oly rettenetes ropogással égett [TML VII, 235 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1710: A székelység meglátván, hogy a németen áltajött a török, még csak kopját sem emele, hanem rettenetes zúgással megszalada [CsH 226]. 1823–1830: Április 21-ik napján kimentünk a városból sétálni a mezőre. Hát rettenetes dörgést hallunk, úgy hogy még a föld is rengett [FogE 253].

8. nagyon nehéz, fáradságos; ostenitor, obositor; sehr ermüdend. 1618: voltam Ibrahim békénél vendégségbe. Csak ott az kert mellett láttam egy csudára méltó dolgot: egyik nagy völgynek az oldalából mint vizsik más völgybe egy bérce által az forrást rettenetes munkával [BTN² 147].

1619: Kegyelmed azzal assecurált vala, hogy esztendő előtt kihozat önagysága Valóba igen szívem szerént akarnám hadd jutna másnak is az rettenetes laborba [BTN² 225]. 1663: ez napokban rettenetes munka volt rajtam, mivel nekem is ő felségének mostani fennforgó dolgokról írásban kellett opiniomat küldenem [TML II, 661 Kászoni Márton Teleki Mihályhoz].

9. iszonyú, borzasztó; îngrozitor, insuportabil; nicht zu ertragen. 1649: minden életet el kel hadniok, s el kel buidosniok, az Pekri Mihály vra(m) rettenetes kemesége miat [Malomfva MT; BálLt I]. 1653: Azon az napon ez mind el telék a nagy rettenetes vérontás és rablás [ETA I, 65 NSz]. 1669: szegény fiacskám negyed napoktól fogva rettenetes nyavalyákban fetreng [TML IV, 414 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1675: Az két Oláhországban pestis rettenetes van [TML VII, 56 Béli Pál Teleki Mihályhoz]. 1710: Most is nagy forrás helye az orcámon, csontot is vettek ki belőle, rettenetes fájdalomokat szenvedék | A szegénység nem állhatván a rettenetes kínzást, pusztán hagyák a falukot [CsH 295, 396–7]. 1723: én meg mostis se nem ehetem, sem nem alhatom, rettenetes fő szedülés vagyon rajtam [ApLt I Apor Péter feleségéhez].

10. mélyen átértett, emészto; imens, mare; tief durchdrungen. 1657: Dicsőség adassék Uram Tenéked ezért is, hogy a' Te rettenetes búsulásod között is megemlékezzén irgalmasságodról megmértékletted a' büntetést [Kemlr. 332]. 1661: Vagyon rettenetes búsulásom az én két szolgáltnak, Istóknak, Kis Mártonnak rossz cselekedetén, hogy lovaimat elhagyták | rettenetes búsulással vagyok az szegény bátyám, Rédei Ferencz uram szomorúságán [TML II, 184, 199 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithhoz]. 1667: Rédei Ferencz uram ő kegyelme Rettenetes szomorúságit s keserves panaszt, megbántódásit beszéli a nagyaszonynak ő nagyságának [TML IV, 17 ua. Bornemisza Annához].

11. féktelen; nesăbuit, necumpătat, fără măsură; unbändig. 1736: Rettenetes ital^a volt az nap az Apor István szállásán, úgy hogy senki lábán haza nem mehetett, hanem hintóban vitték el az vendégeket [MetTr 329. — *Ti. ivás, ivászat]. 1736 u.: Székely István házána volt a tractatio leültünk az asztalhoz, rettenetes ital volt, kilenczven veder bor költ el [MetTrCs 484].

12. példátlan; nemaipomenit; unerhört. 1619: Vagyon az hire — ki rettenetes csoda lehet —, hogy egy festéknek való forrás oly vagyon abban az országban^a, hogy hatszor való százezer arany jövedelme vagyon az királynak abból az egy forrásból [BTN² 319. — *Tripoliszbán]. 1665: Rettenetes drágaságot beszélnek ott fenn [TML III, 460 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1670: Rettenetes dolog, az várbán csak ötven köböl búza is nincsen [TML V, 36 Teleki Mihály Nalaczi Istvánhoz Husztról]. 1672: Hiszen rettenetes merészség ez, az magunk megbántódásiban moczcanni nem merünk [TML VI, 225 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1724: It anni a rab most, hogy rettenetes [Altörja Hsz; ApLt 2 Apor Péterné Kálnoki Borbála férjéhez].

13. felháborító; revoltator; empörend. 1667: én azt mondtam volna, nem sokat gondol Bánfi uram a fejedelemmel. Honnét vették legyen azt az rettenetes felőlem való hazugságot? [TML IV, 173 Nalaczi István Teleki Mihályhoz]. 1677: a rabokkal együtt estem én is ebbe a rettenetes becstelenségbe, melybe fülig úszok mert azt sem tudom mivel vádlanak, nem hogy választ tehetnék reá [TML VII,

342 Bethlen János ua-hoz]. 1710 k.: Csudára és szánakozásra méltó dolog kiváltképpen a gubernátornak vagy rettenetes tudatlansága, vagy rettenetes istentelensége annak az írásnak subscriptiójában, melyben gyermekségem, ifjúságom az én atyám tisztére olyan istentelen úton való igyekeztem és azért lett megátkoztatósom, et similia monstra vagynak [BÖN. 934]. 1764: A kispapok, vagyis clericusok is voltak^a két versben harmad-harmad napig. Rettenetes insolentiát vittek végbe, csaknem szemlátomást fertelmeskedtek a bokrokon, úgy az udvaron éjjelenként [RetE 166. — ^aA váradi feredőben]. 1817: Ezekért én, és Szabo Uram, Veres Jánostollis, de kiváltképpen nyelves feleségétől Sok emberek hallottára rettenetes átkozódásokat Szenvedünk [Százsszombor SzD; IB. Szentmiklósi István ref. pap lev.].

14. rossz természetű; rău, (care) are o fire rea; mit schlechter Persönlichkeiten | gyalázatos; ticálos, afurisit; schändlich. 1665: Az Gyuricza rettenetes fő gyermek, naponként jovul s csintalankodik, sok reá való vigyázás után is nehéz őrizni [TML III, 535 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1670: Rettenetes az eb leánya, ez a Járainé, a mint felült és biztatja magát Tököllyi urammal [TML V, 36 Teleki Mihály Nalácsi Istvánhoz]. 1676: Ha azért, Uram, Kegyelmek jót akar követni, ezen rettenetes vice tisztnek contumaciáját s nyilván való oppositóját, intimálja urunknak, hogy ő nagysága el ne szenvedje [TML VII, 284 Mikles Kelemen Bethlen Farkashoz és Teleki Mihályhoz].

15. Isten(nek) ~ átka/csapása/haragja/tétele/látogatása/ostora Isten sújtó büntetése; pedeapsa lui Dumnezeu; Gottes Strafe. 1578: akarván az istennek tyztesseget eo kegmek egez varossul elo winny es az istennek rettenetes haragyat el tawoztatny ... Vezetek egez varossul, hogy Biro Vram az Capitanokat be hywassa, es haggia meg ereosse(n) nekik hogj ky ky mind az eo alatta valo tyzedesseket be hywassa, es meg haggia ereosse(n) nekik hogy vgia(n) hwt zeren az tyzedeket meg czerkallyak, es affele tyztatalan zemelyeket ky keressenek es Byro vramnak be mongiak [Kv; TanJk V/3. 161b]. 1579: hogy penig Az vriste(n) eo felsege az eo Rettenetes es Izonio ostarot Reank ne bochyassa egywt affele emberekkal Ne Bwntesse(n) Egez warassul procatorokat vallanak ... kik Igiarto Georgiet elo zollichyak teorwenre [Kv; i.h. 184a]. 1631: Hagiom esztis penigh Istennek rettenetes atka alat hogi az Atiafiak annuatim tartozzanak szaz szaz magari forintot az Colosuari Vnitaria religion valo deakoknak promovealasara ... administralni [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. 6–7 Sükösd György végr.]. 1658: Istennek rettenetes látogatasa vagyon rajtunk az mi búneinkért [TML I, 273 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. 1710: Szakál Péter ... megholt a pestisben, az Úristennek rettenetes ítéletinek idején [Kv; KvE 294 SzF] | meg betegedvén Szöke Ferencz Uram látván az Istennek illye(n) rettenetes csapását, a' merges mirigy által ... hivata engemet a' végre, hogy Iste(n) számára el készítése lelket [Kv; RGYL VII. 13 Rozgoni János ref. préd. nyil.].

II. fn tetemes összeg; sumă mare/imensă; sehr große Summe. 1704: Nézd meg, édesanyám, az én házamat, nemhogy én gazdag volnék, de vagyok rettenetessel adós [WIN I, 179].

III. hsz nagyon; foarte, tare; sehr | szörnyen; groaznic; schrecklich. 1592: Az 15 napon az ghazdam Aszoni olly rettenetes betegh vola azt tutta(m) hogy megh hal [UszT]. 1614: oly igen rettenetes nagy tél szálla reánk, hogy sem

Kolozsvárat meg nem vehetük, sem Básta ki nem jöve az sáncból [BTN² 51]. 1633: My előtwnk penigh David Thamas Antal Peternek Rettenetes io menedekseget fogada, hogy minden teorveny szerent valo haborgatok ellen megh mentj [Zágon Hsz; HSzJP]. 1655: Rázmány István gazdam

monda, Felseges Isten hiszem rettenetes nagy dologh az Csepregi Mihály mit mivel velem [Kv; CartTr II. 891 Georgius Valentinus Decsej de Nagy Doba (55) vall.]. 1663: semmiben még elő nem mehettünk, mert itt rettenetes sok eső jár [TML II, 575 Teleki Mihály Lónyai Annához]. 1665: Aprilis 9. Ismét új üstökös-csillag láttatott az égen és rettenetes nagy csuda, hogy öt holnapok alatt három látszott már [AMN 90]. 1675: az Anak Bátyya mindennel csak garázdálkodott, az mint hogy én belémis uti társa lévén, mind(en) igaz ok nélkül fegyvert vont és rettenetes rut szitkokkal szidott [Kv; Tjk XI/1. 365]. 1716: (A bor) rettenetes drága helyben jobb jött, min tavulyab alabb valot egyenlő vagy fellyebb valo aron venni [Vidrátszeg KK; ApLt 2 Haller János Apor Péterhez]. 1722: rettenetes rosszazak azok az kgd Sertéssi [Fog.; KJ]. 1724: Retenetes rut havazo idő vala [Altörja Hsz; ApLt 2 Apor Péterné Kálnoki Borbára férjéhez]. 1733: itt a buza rettenetes ocsó [Noszoly SzD; ApLt 4 Hatházi Kristóf Apor Péternéhez]. 1742: Angyom Aszony is rettenetes szivesen hívót magához [Szemerja Hsz; ApLt 4 Apor Anna Apor Péternéhez]. 1780: ebben az rettenetes erős hidegbe mind meg fagyna^a [Borosbenedek AF; SLev. — ^aAz alma]. 1829: oly retenetes sok Marha éli el Határát^a úgy el eszi a Határt [Mezőcsán TA; LLT. — ^aTi. a falunak].

rettenetesben erősebben; mai puternic; starker. 1584: Ersebet Lakatos B(ene)dekne vallia a' giermek az eolembé annal rettenetesbe(n) ryt sikoltot [Kv; Tjk IV/1. 277].

rettenetesen nagyon, erősen; foarte, puternic; sehr stark | szörnyen; groaznic; grausam. 1584: Ersebet Lakatos B(ene)dekne vallia Esmegh Sirny kezdé a' giermek be futamam, hat az vram egyiet sem zolhat a giermek Rettenetesen Syr [Kv; Tjk IV/1. 277]. 1614: Ebben az 1610 esztendőben ekkor Havaselföldét rettenetesen megdúlata-kóboroltatá^a, kiért az török is felette megharaguék rea [BTN² 58. — ^aBáthori Gábor]. 1632: Hallottam hogj rettenetes szitkozodot őstgiarto Istua(n) [Mv; MvLt 290. 85a]. 1644: ez az monar Giörgj rettenetesen megh verte volt punkeostben^a [Mv; i.h. 291. 420b. — ^aTi. a feleségét]. 1659: Itt Ur(aim) mi ighen felelmes állapotban vagyunk, az Vezér rettenetes haragszik [Borb. I konstantinápolyi követjel.]. 1697: Az szegény meg holt Felegsemőtől hallottam, csudalokozott rettenetes rajta [Kotormány Cs; CsJk 2–3 Peter János (37) vall.]. | aszt mondotta Peter Deakné Aszszonyo(m), hogy Király Biróné Aszszonyo(m) rettenetesen felti tölle az urát [Szentgyörgy Cs; CsJk 12 Szent Györgyi, al(ia)s, Bánkfalvi nagjobb Karaci Janos (35) pp vall.]. 1710: hozzáfogának az italhoz, rettenetes megivának [CsH 198]. 1729: azt lattam hogy az Nyovajays kironította Todort és rettenetesen meg verette mindenik oldalát a' Mesesj kaprallal az Leymanys Ielen Leven [K; Ks 7. XV. 13]. 1879: Barátságos rettenetes mindenki iránt^a [PLev. 43 Petelei István Jakab Ödönöz. — ^aTolnai Lajos].

rettenetesekppen nagyon, erősen; foarte, tare; sehr, stark | szörnyen; groaznic; schrecklich. 1597: Chato Amb-

rúsné Sophia wallia, Lattam nagi giakorta hogi Kis Imreh rettenetesképe(n) kemelletlenül verte gyermekit [Kv; TJK VI/1. 39]. 1659: az Vezér rettenetesképpen haragszik, az Taphtadár magais aligh maradhatot megh eleotte [Borb. I konstantinápolyi követjel.]. 1664: Az Isten tudja, mennyi bajom vagyon vele^a, mert immár az kezét oda tudja vinni^b, rettenetesképpen vakarná [TML III, 27 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz. — ^aKisfiával, Jankóval. ^bAz arcán levő kiütésekhez]. 1684: Kegdnél nyilván vagio(n) már alkalmas üdötül fogvan köszvény miatt valo nyomorodaso(m), most kivaltképpen Egi nehánj napoktul fogvan rettenetes keppen sanyargat [Diód AF; Incz. V. 27 Czerej Farkas lev.]. 1742: Az Gabona rettenetes képpen napról napra olcsódik [Brasó; APLt 4 Apor Anna Apór Péternéhez]. 1767: A szegény iktári Bethlen Sámuel is megholt 28-va Martii. Öreg ember vala, tabulae regiae assessor, a tabulae praesességre is rettenetesképpen vágvott, de csak posthabeáltatott, mivel igen tudatlan ember vala szegény [RettE 208].

rettenetesség szörnyűség; lucru îngrozitor; schreckliche Sache. 1658: nyomorult alapatomban imar rettenetesség ilyen nyomorult szorulasra hogy jussak [Beszt.; Ks 90 Cseffey László lev.]. 1671: Az német rettenetesség az mit cselekszik Szakmár vármegyében [TML V, 609 Gyulafi László Teleki Mihályhoz]. 1676: rettenetesség az, mit itt az égetők cselekesznek. Némely falut ötször-hatszor is meggyujtanak egymás után [TML VII, 261 Rhédei Ferencz uahoz]. 1677: Eh lelkem uram, rettenetesség ezeknek az dolgok [i.h. 483 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz].

rettenetesül nagyon erősen; foarte puternic/tare; sehr stark | szörnyen; groaznic; grausam. 1590: hallam a' zenebonat, hallam Eotweos Balint kialtasat, mondwan. Im a' roz zekeres legenjek mith mjwteltek a' Jambor Lenart Vramnak ... egy kkbélj legenj az ajtot kaput rettenetesewl verte [Kv; TJK V/1. 2]. 1659: Ma egy heti ott hagyam, de úgy van híre, hogy vissza jű még urunkhoz, vagy urunk megyen Sárosra, Miért jűtt, azt senki udvarnál, Mikes uram kívül, nem tudja, mert rettenetesül titkolták [TML I, 419 Veér Mihály Teleki Mihályhoz]. 1676: Bécsből jött kecskeméti emberem; az is bizonyosan beszéli, két ízben, egyszer öt ezret, másszor hat ezer németet vágott a francia le, el is pusztította rettenetesül az országot [TML VII, 277 Vesselényi Pál ua-hoz]. 1678: rettenetesül rá szoktatták az praedára őket [TML VIII, 55 Teleki Mihály Nalácz Istvánhoz].

rettent megijeszt/félemlít; a speria/intimida; erschrecken. 1648: apparenter mint ha megh akarnak vallatni ieszszek megh legyen keszen az Czigan ahoz valo eszkeözökkel, es retenczek kerdeznek tala(m) feltebe(n) megh jelenti [Kv; TJK VIII/4. 272]. 1678: Kigyelmed leve liből vigasztalásra valót édes Sógor uram én bizony magamnak nem vehetek, ily resolutioja engem rettent, honnan vehetett Kigyelmed magának ilyen oment, elmémme fel nem érhetem [TML VIII, 112 Kornis Gáspár Teleki Mihályhoz]. 1772: Azon két Inquisitor Cancellisták ... kiket, miképpen fenyegettek rettentettek, pirongattak, félelemmel avagy ígérettel kiket és miképpen kívántak magok tzejlok szerént valo fassiora hajtani? [Drág K; TSb 21 vk.] | De hogy akár kit-is fenyegettek, pirongattak, és rettentettek volna, nem tudom ... affélével engem nem kisírtettek [uo.; i.h.].

rettentés 1. megfélemlítés; intimidare; Erschreckung. 1636: az elmúlt napokban miűdön Ngod az szekelyek közt jára s Czikban szeredaban is Ngod mustrála az sok embereknek ijegetésektől és rettentésektől megijedvén, igasságot nem producalhattam [LLt Blasius Balyko de Ditró nyil. — ^aCs]. 1673: Ha ez Várnak feladására és minden egjeb hüsegem ellen valo alkalmatosságokra, igiret, adománj es nagy remenség, vagj penig félelem és rettentések által, intettetném s kenszerittetnem is reá, semmi úton, módon meg nem tselekeszem [Fog.; UF II, 347]. 1763: Insinualván Instantiajáb(an) Fejér István cökegjelme, miképpen kívánta adorialni Eczakának idején Házában az l(nct)us mezetelen fejivert, rosza czélozo szándékkal kezében hordazván ... ily vétkes, és irtoztato cselekedeteiért, hogj mint oly l(ste)n ellen káromlo érdeme szerént büntetessék, más hasonló cselekedetekben léledező embereknek rettentésekre, szükséges [Torda; TJKt V 147]. 1772: Aggravalják ezen tselekedetét előbbeni lopogatási-is vétkes voltáért más ilyen roszt erköltsű szokásos Emberek (ne)k rettentése végett a' Pellengéren Tsötörtők napon 33. Veszsző útéket Hóhér által szenvedjen [Kv; TJK XVIII/3. 43] | el mérték engemet hamiss hűtűnek erőss fenyegetéssel sok pirongatással és rettentésekkel nevezni [Hadad Sz; TSb 21].

2. szörnyűség; grozăvie, oroare; Schrecklichkeit. 1779: Gramma Todor fenyegetődző szokalt ezt mondá az halászoknak hogy mingyart egybe vagja az hálott Urszulj és Vasziily halászokat egybe potyolvan meg is kötöztene, és rabulis vertenek úgy verték ütötték kiti miként érhetne nek vala hogy rettentés volt tsak nézniis [Záh TA; Mk V. VII/12].

3. ~ül fenyegetésként; drept amenințare; als Drohung. 1662: hogy még azokat írják is^a, rettentésül siettetnék, párt sem marasztthattak vala magoknál benne [SKr 615. — ^aA törökök a válaszelevet].

rettentő 1. mn 1. szörnyű, borzasztó; îngrozitor, groaznic; grausam. 1705: sok ember elszalad a városból, akik penig megmaradunk, rettentő félelemben vagyunk [Kv; KvE 245 GM]. 1709: oly példa nélkül való hideg és rettentő szél támadott hóval elegy Debrecen táján egész főt johokat paculárostól megölt [SzZs 757]. 1745: éjjel kakashzó előtt egy órával bejőve és beállta az kürtömnnek derekában egy boszorkány, melyet világosan és biztosan tudok boszorkánynak lenni elsőben szavára nézve, mivel ott irtoztató ijesztő, rettentő síkoltásokat, süvöltéseket vón végben [Körispatak U; Ethn. XXIV, 161 Simon György (42) ns unitárius préd. vall.]. 1811: Hallottam fulladó barmoknak bögséit, Az omló fedelek' rettentő dörgését [ArE 17]. 1838: hasonlo módon 1829-ben November 25-ik Napján reggeli 2 Ora tájt ismég föld indulatott szenvedtem a' mely akkor nem volt illy rettentő mint most [Bereck Hsz; HSzjp] | rettentő Így látni feje felett a' Szörszálon függő Kardot és még Sem Segíteni [Hadad Sz; Borb. II Arva Kendeffi Rakhel lev.].

2. elrettentő; inspăimîntător; erschreckend. 1657: mind ez idők alatt hallottál volna itt hajakat borzasztó és lágy sziveket rettentő rettenetes Alla, Alla kiáltásokat [Kemlr. 317–8]. 1675: halasztok arra az minden sziveket és indulatokat látó Istenre a ki engemet mint oly háladatlan ebet és nem embert ez világ rettentő örökös példájára büntessen meg [TML VII, 26 Szepesi Pál Teleki Mihályhoz Drinápolyból]. 1685: Küküllőváratt egy tonna puskapor

holmi ércz próbálása miatt fellobbanván, egy ház meggyült

Sok ember égett el, ki megbénult, ki megholt, másoknak rettentő példájokra [SzZs 267]. 1711: két német köntösben levő franciákat találának, kik megvallák, hogy ő dolgok^a, és azokat szörnyű kínnal megöleték másoknak rettentő példájokra [CsH 462. — *Egy palota felrobbantása]. 1762: Az Inquisitoria Relatoria fel olvastatván világosan ki jő

Váradi Szabo Pálnak nyilván lett káromkodása, ugi sokaknak általa lett motskoltatása, midőn elsőben isztoztato, s embert rettentő, mind l(ste)n, Religio, mind Nemes Várasunk Hadnagja ellen kutya, menkö, langazos teremttétével szidokozodni, karonkodni sokaknak hallottára batorkodot [Torda; TJkT V. 113].

3. nagyon sok; foarte mult; sehr viel. 1711: igen nagy bajoskodással lehetett csak a buzát is lé arattatnom, mivel szekünkbe feles Militia leven a szegény Emberek(nek) azokhoz sok bajoskodási, es réttentő fű hordási leven, az l(ste)n tudja mint vehettünk elé egy hétben két vagy haro(m) arattott [Vacsárcsi Cs; BCs]. 1836: mennyi rettentő pénzt kell minél előbb elpazérlnunk olyan javításokra, melyek semmi hasznót nem fognak hajtani [Kv; Pk 7].

II. hsz nagyon, rettenetesen; foarte tare; sehr. 1724: az melj ősz földet tavasz buzával bé bortalatott, azok valasztot jok, ellenben az tavasz hatarban mind tavasz buza, mind egyéb tavasz rettentő gyir [Nyújtód Hsz; ApL 2 Apor Péter feleségéhez]. 1725: Az napokban jövőn ide két kőmives Medgyesről s alkuvoban indulék vélek, hogy a kis kamolnámot (!) meg csináltassam, de rettentő drágások lévén meg nem alkhattam [Darlac KK; ApL 2 gr. Haller János Apor Péterhez]. 1814: A' Joszág jövedelme pusztítójának egyenesen a' nagy fel hizott Egereket és a' rettentő sok gergeritzéket lehet tartani, melyek Legióknak vagynak az Ő Nagysága Csűre körül lévő Asztagokra [Banyica K; BfR 117/1 Asztalos Ilia (40) col. vall.]. 1879: Rózátt láttam Vásrhelyt Marosiéknál volt, s rettentő gondderhes homlokát válogatott valami — ruhanéműeket [PLev. 54 Petelei István Jakab Ödönhoz].

rettentően erősen, nagyon; prea tare/mult; stark. 1879: Jőzsi azonban azt gondolja, hogy a te kikerdeztetésed^a elmaradhat, nem fogják azt valami rettentően firtatni, vajon megesset-e, vagy nem? [PLev. 48 Petelei István Jakab Ödönhoz. — *Ti. a házasság előtti kikerdezés az eskető pap által].

rettentőképpen szörnyen, rettenetesen; ingrozitor; schrecklich. 1761: az l. mint minden gonoszságokban eleitől fogva szokásos személy az Kolosvari Uttzában rettentő képpen karonkodván Attazot, Teremttétzet, egyéb gonosz szitkokkal szidalmazodván, mely ekképpen eset szitkozódása alkalmatosságával in flagranti Crimine elis fogattatott [Torda; TJkT V. 34].

rétút mezei út; drum printre ogoare/de hotar; Weg auf der Wiese. Hn. 1871: Nyerges és Rétt út [Bordos U; EHA].

rétülég vhány esetben; in citeva rinduri; in einigen Fällen. 1778: Ezek már sok izben sokkal bővebben ad amussim, meg mutogatták, s egy néhány rétülég meg bizonyították [Ms; DLev.].

rétly a Réty (Hsz) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Réty/Reci; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Réty. Szn. 1681:

Retyi Matthe [Szjk 152]. 1714: Retyi Ur(am) [Mocs K; Born. VIII. 3]. 1734: Rétyi Mihály [Kv; TKI]. 1822: Rétyi Miska [Uzon Hsz; HSzjP].

reumatizmus csúz, köszvény; reumatism; Gicht. 1792: Üveges Szekér(en) utaz a' mi Gröffunk, hogy magát a Rheumatizmus ellen inkább óltalmazhassa [Gernyeszeg MT; TL. Málnási László ref. főkonz. pap Wessenyei Dániel keresesőrai tt-hoz]. 1801: a lábnak dagadása a hidegtől eredet Rheumatismus lehet melynek az meleg legjobb orvos-sága [Berve AF; GyK gr. Gyulai Sámuel lev.]. 1809: A Kis Urfinak nyakanak mitsoda baja volt azt gondolom meg írták, Nagyságodnak, én azt gondolom, hogy Reumatismus volt [Zilah; BfR 62/11 Dr. Zoványi Imre lev.]. 1852: két hét ota kinlodom jobb karomban 's kezemben a' reumatismussal [Kv; Pk 7]. — L. még FogE 76.

reumatizmosos csúzos, köszvényes; reumatismal, reumaticos; gichtig. 1857: a sok fáradtság meg ártott volt; égy hétig hevertem ágyba reumatizmosos hidegleléssel; de már aztis meg láboltam Isten jo voltából [Dés; Újf. 2 id. Pataki Dániel lev.].

reuniál újra egyesít; a reuni; wieder vereinigen. 1711: immár azon munkálódnak, hogy Erdélyországát reuniálják Magyarországhoz, és aztán a magyarországi directiótól függjön [CsH 475].

rév 1. folyóvízi átkelőhely, kompjárat; loc de trecere cu bacul; Fährstell, Fähre | gázló; vad; Furt. 1590/1593: Az dirik zamos foliasatis tudom hogy ot volt ahul mostan az Christoff Vram Molnan alol az gatolas vagion Rewetis tudot ot altal rejta [Bálványosváralja SzD; Ks]. 1591: tud(o)m zena fiuet zanto feoldetis az reúnél [Szkr]. 1592/1593: Mikor ot az Riuen altal iart, latta azt hogy az porondon Barmok iartanak [Szilágytő SzD; Ks]. 1600: En Geresz nagy Miclos Bathorj Peter vram jobbajja Ha az eő keglme neűett el hadnam es vralnj ne(m) akarna(m) eő keglme mjndennűtt engemett kergettehsen, mjnd falun, varosson, mezeón, vamo(n), Harmjnchjadokon, Reue(n), Sokadalomban es Zabad varosokban [Szág; WLt]. 1610 k.: az rewh dolgabans azon szabadsagba(n) itettywk mint magunkat [Dés; DLt 325]. 1628: en elis vitte(m) az revigh maga(m) sekereme(n), en az reve(n) le tötte(m) s altal vittek az reve(n) [Tövis AF; Told. I]. 1657: révet tanálának ugyan nem roszszat, de kimenő partja igen nehéz vala [KemÖn. 43]. 1666: azo(n) kívűl az Borrevi templomigh nem volt sohu más rev [Borév TA; Thor. XII/16] | az Commissarius Urak edgy Thoroczka embert lovon altal küldenek, hogy az revet meg jarna hogy ha altal mehetnek [i.h. III/5 Haller Pál (43) ns vall.]. 1667: Tudode' az Komanai reven jaro haionak allapattia mi formaban volt: ki számára járt proventussa, kik tartottak rivezeket ez elöt valo üdőkben ...? [Fejér m. Ks 67. 46. 24a vk] | azon Riven az hajot mind az Feiedelmek eő Ngok reszerül s mind penigh Petki Vrameröl (!) egjűt czinaltak [Kucsuláta F; i.h.] | Kerde az atyam ennek az Rinek az jövedelme kinek jár | Az Haiot az rihrre ki czinaltatta azt nem tudgiuk [Szásztyükös NK; i.h.]. 1716: (A földeknek) egyike vagyan az also forduloban, az Térben hol ot az ország utja le mégyen az morosan levő ré felé [Nagylak AF; DobLev. I/91]. 1723: az nagy Szamos Sem lévén ... most nagy mert az reveken gazlokan mindenűtt altal járhatni rajta [Szent-

benedek SzD; Ks 25. N. 6 Sam. Szaniszlai de Balványos Varallya jud. nobilium vall.]. 1765: a drága és igen sok költséggel épült malmaiba az örlők nem igen mehetnek, mivel a' Réven meg merülnek [Náznánfva MT; Berz. 13. V/13]. 1772: egy darabig nagy hegyis van a' Küküllő mellett; de Rév sints sohult rajta [Ádámos KK; JHb XX/27. 14] | a' Mikes Malomtól fogva le eddig a helyi is teresebb, Rév is kettő vagi három vagjon [Sövényfva KK; JHb LXVII/283]. — L. még AC 113.

Vö. az áttájtóró-rév címszóval.

Hn. 1228: meta incipit a parte orientali in fluvio Morus, in loco qui vocatur Mogorreu [Dedrászéplak K; BfO I, 4]. 1367: ad locum vdzrewy vocatum [Dés]. 1462: supra vadum Swgorew vocatum [Pálfa U; Barabás, SzO 98]. 1503: az Sar Rew zegyn [Szentlélek Hsz; MNy LX, 106]. 1571: az Zekes Revvynel, egy feleol az Zekes patak foly [Marossztygyörgy MT]. 1589: az Nagy Rew [Szu; UstT]. 1607: az Borosniaj Rehnél (sz) [Szacsva Hsz]. 1619: az Reuen alol (k) [Kászonjakabfva Cs]. 1622: Moso rihben egi daraboczik [Csicsókeresztúr SzD]. 1625: Az also mezeoben az Nagi Rhe Dombjan (sz) [Uzon Hsz]. 1639: Posa revinel (sz) [M.köblös SzD; DHn 47]. 1641: Az Sziluasi Reu előtt (sz) [Dengeleg SzD]. 1643: Az Nagi rewen alol az Magas Parton [Mv; MvHn]. 1643/1770 k.: Felső Reufark [Sajósztránd SzD] | in Hajórh (sz) [Szentmargita SzD]. 1644: Az bretei reuen alol (k) [Somkerék SzD]. 1654: az fokra menőben ualo Reunel (k) [Bikfva Hsz]. 1655: Az Rehszigetben (sz) [Héjasfva NK]. 1656: az röv uy osztasban (sz) [Kézdiztkereszt Hsz]. 1657: az fokra menőben ualo Reünel (k) [Bikfva Hsz]. 1664: Az Alma Ri Szegében [Kraszna Sz]. 1665: Az Sebes revben (sz) [Vaja MT]. 1667: az Saros revnel (k) [Körspatak U]. 1670: Az Nagi Reo Dombjan (r) [Uzon Hsz]. 1671: kasza reve [Kilyénfva Cs]. 1681/1748: Tehenek réjénél (sz) [Szancsal KK]. 1686: Olt elue Egeteo Revnel (sz) [Illyefva Hsz]. 1687: Röh agh nevű helyben [Menaság Cs]. 1688/1748: Sütő mona revén Fellyül [Etéd U]. 1692: Rőben (sz) [Torja Hsz] | az réven tul (sz) [Torokcsztygyörgy TA]. 1693: Pap révinél (sz) [Szentmihály U]. 1699: Itato Rénél az Berekben (k) [Bordos U] | Lukács revinel (k) . Madár Rében (sz) | Csőb U]. 1702: Az ag révben (k) [Nyárádtő MT]. 1711: Reöh ág pataka mellett (sz) [Menaság Cs]. 1712: A repás révnél (sz) [Árokalja SzD]. 1713: Sos Rév nevű helyben (e) [Fejérd K]. 1717: Az Sos rév (sz) a Soos reben(e) [uo.]. 1718/XVIII. sz.: Reh mezőben (sz). Rreh mezőn az Toháti ut mellett (sz) [Sülelmed Sz]. 1719 u.: Rő osztasban (e) [Polyán Hsz; Borb. II]. 1722: A' Szász révinél (sz) [Papolt Hsz] | Nádos Réven [Zágon Hsz]. 1730: A Reteggi révnél a berek mellett (sz) [Szentmargita SzD]. 1731: Veres Gáspár révire járo ut [Hilib Hsz; BCs]. 1734: Rehen alol [Bács K; FiscLt XXII. 38] | az révnél az hegy alat (sz). az olt Révinél (sz) [Oltbogát NK]. 1736: A Révhez járo közepő nyil [Bonchida K] | Az rév mellett (sz) [Marossárpatak MT]. 1737: Egető Rénél (sz) [Illyefva Hsz] | a' gyilkos revben (sz) [Vécs MT]. 1739: Az Szent Királyi révre menő ut mellett (sz) [Ne]. 1743: Az Vajásdi révnél (sz) [Boroskrakkó AF]. 1749: Sos ré n. tilalmas erdeje [Fejérd K]. 1750: A Barra reviben (sz) [Barátos Hsz]. 1751: A Bene Revinel egy darabotska ... Ecclesia füve [Egerpatak Hsz; DLev. 5. XIV/1]. 1757: A Rőhben (sz). A Rő közep lábban (sz) [Tapolca Cs] | Király Révinél (sz) [Görgényoroszfalu MT].

1760: Rő szelyes nevű lábban (sz) [Karatnavolái Hsz]. 1764: Sebesd révire jároban (sz) [Szováta MT]. 1768: A rejen alol (sz) [Karácsonfva MT]. 1769: Loboncz révire menőben (sz) [Dengeleg SzD]. 1773: a Marus mellett a réven alól (sz) [Vasláb Cs]. 1775: A Rév Kapuján fellyül (sz) [Muzsna U]. 1781: Az Elő révnél (sz) [Százpatak Hsz] | Lapihas szeg reviben (sz) [Újszékely U]. 1784: Az Aknás Révinél (sz). 1788: A Pokol réhnél [Feldoboly Hsz; DobLev. III/646a]. 1794 k.: a Rév Szélyben (sz) [M.lápos SzD]. 1797: Itato Révnél (sz) [Bordos U]. 1799: Rő nevezetű Lábban (sz) [Kézdizsászfalu Hsz]. 1803: az ugy nevezetett Pap reve nevű helyben (sz, k) [Széplak KK]. 1812: Váraljai rüh [Szásznyíres SzD; SzDMon V, 277]. 1821: Moso Révnél (k) [Makfva MT]. 1824: Also fordulo Határba, a' Patak rövő Nevezetű helybe [Nyárádszereda MT]. 1826: A Ló Révbe (sz) [Magyaró MT]. 1830: a magos hegy patakan lévő rénél [Hidvég Hsz]. 1835: A' Dobollo revin (sz) [Márkos Hsz]. 1844: A' malom Révben [Mezőbánd MT]. 1853: a' Szabo revinel (sz) [Gelence Hsz]. 1860 k.: Rétanorok (k) [M.zsákod U]. 1864: Pokol-rév" [Kisborosnyó Hsz; Pesty, MgHnt 18. 117a. — "El-süllyedt hely volt a régi időben, még ma is ha azon a helyen jár az ember 40–50 öl távolságban is inog a hely]. 1878: Nagy hidon tul hajo révbe (sz) [Bölon Hsz].

L. még MNy XXXVI, 30 kk.

Szk: alsó ~. 1702: mivel most csak fél árjában van az maros vize, tehát nagjab és egész árjában többire az egész Sz: Györgyi also felső határ Libáncs periculumban lészen, minden haszon vevő helyeivel kitis ha azon sokszor említett Gátnak nagj dagaszsa" (:kys igen fel, majd az Sár-patak fele járo also révig terjed és hat): nem szenvedne meg irt Groff ur eo nga Sz. Györgyi határa [Bállt 86. — "Valószínűleg kimaradt innen: nem volna]. 1771: az also új rév felettébb Iszopos kivált terhes Székérrel igen bajos rajta lámi [Kük.; SLt évr.] * dominális ~. 1789: a' Cis Murusianus Vektorok a' Németi és Sollymosi Révnél meg számosodván Sokszor olly nagy sokasággal tudolnak az Dominális Révhez hogy egész nap estvig a' Hajosok tsak nem el állanak a sok Magazinalis Vectorok által szállittásban [Déva; Ks 74. VII. 67] * felső ~. 1771: az felső rév nem volt Iszopos de az Also új rév Iszoposist vlt s az viz a martjatis anyéra még ásta volt hogy ott nem járhattanak [Széplak KK; SLt évr.] O Hn. 1799: A Felső Rő nevezetű Lábba [Lemhény Hsz] * kövecses ~. 1702: az mi pedig az Kisfalud felől valo Orszagh uttyat nezi ott ige(n) szep követses rev vala, mind addégigh migh Boer Simon ur(am) az Kis faludi malmat tsinaltatá [Bergenyé/Mezőbánd MT; MbK 98] * közönséges ~. 1723: Tudgyaé a Fatens itt Sövényfalván ... a Küküllő Vízén épitetett Malmának Gáttya miatt Ország uttya és közönséges Rév romlotté s bomlotté el? [MbK 150 vk]. 1765/1770: ezen mostan kezdet Malom ... ha fel épülhet ... a' Milgos P. Horváthi Familia földieiből könnyen két száz öletis el szaggatt és veszteget, úgy hogy az Széplaki közönséges revetis el bontya, rontya [Széplak KK; SLt évr. Transm. 229–30] * ország ~. 1592/1593: porond hanjas es az orzagh Rewe ott vala, és az derek viz feleql tizta kowachios vala. Ide az Dees feleol valo felire hannja vala az viz az porondoth [Beke SzD; Ks] * országos ~. 1723: az kis Szamos kicsid levén pedig most de azon Országos rév annyira el bomlott, hogy majd az nyereg szarnyat erte az víz az lovon [Szentbenedek SzD; Ks 25. IV. 6 Sam. Szaniszlai de Balványos Varallya jud.

nobilium vall.] * szabados ~. 1731: én nem tudom hogy az Keresztési háznak s Familiának itt az Maros Szent Királyi határon szabados reve lett volna, annyival is inkább hogy pénzért vagy egyéb keresetért apro vagy öreg hajót Tarthatának volna [Told. 2].

2. folyóvízi hajó/komp kikötőhelye; debarcader pentru bac; Hafen von Fährschiff. 1586: Bota Istwan Coloswary hiteos Capitan vallia ... Mikor oztan az Aranyas zelre lutunk volna En kialtek egj embernek hogy leone Altal lowajwal es vezetne a Rewre minket [Kv; Tjk IV/1. 602]. 1592: Layos lewele, hofi az Thordayak semmi dologert se az Rewen se egiebwat tartast ne miuelhessenek az Coloswary emberen vagy Marhayan [Kv; DiósyInd. 21]. 1601: Kapa Ferencz vallia Filstich Peter veres Thamas vrammal értettek volna hofi egy Jakab Neweo olaz valam aranyat Akarna ky vinny en magamat rea vevem es el menek, Deesen megh erem az rewen ott megh tartoz(ta)tam az harminczadossal egyetemben viweok az biro hazához [Kv; Tjk VII. 533]. 1607: Tudok fel allat^a az Borsnaji Rehnél [Szacsva Hsz; BLt. — "Ti. fél ár földet]. 1622: Ez alatt pedigk kegtk az regi uszerént, az Halszok keozzul rendellien arra valo eleghses embert, az ki az Reunek gongiat visellie, hogy az rew dolgabol valami fogiatkozás ne essek [Dés; DLt 347]. 1623: Hauaselfeldeb(en) Jo Arron ell Atthattny az gabonat, Ezen az telen kezitess(e)n 20 hayott kin 2000 keöbeölli Buzat Zallisson ala Rewuekre vgy hogy Jeouendeö Tauazon Niaron az porombaky Ispanunk gongiat tugia viselny [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1671: Az Viz parton, ket felöl leuö reuken, ki ki czenialtassa jól be, az keöz kertet [Imecsfa Hsz; LLt]. 1702: Medgyesfalva(n) is az Udvarház elöt jártunk el mind addegh migh az rev el ne(m) bomlot [Bergenyé/Mezőbánd MT; MbK 98]. 1789: az más két Révről ha ottan meg tojulnak a' Szekerek másuva nem hanem a' Dévai Révre tosportoznak [Déva; Ks 74. VII. 67].

3. komp; bac, pod plutitor; Fährschiff. 1592/1593: azon az peres porondon haltunk zekeresteol barmostul Azt vgian ki erezteo helynek tartottuk mindenkor, mert viz hania volt, es Nagy Rew iart altal rajta mind eyel Nappal [Árpástó SzD; Ks]. 1667: Azon Reven en voltam magam harm esiz esztendeigh Révész [Komána F; Ks 67. 46. 24a]. 1717: Az Arannyi határan járó Révre ki küldött fegyveres kézzel reá a Josik (!) Jmreh Ur(arn) eö Nga Haioiára Haiduköt és az Révészit is ki köötztette meg ...? [H; JHb XXXI/43 vk]. 1767: Tohátan Togyert a Réven altal akarván vinni (:magamis a Hidason voltam:) akik hozták voltanak ezek [TKhf 21/19 Szilágyynyfresi vállalat].

4. vámfizetés a kompon; taxă pentru trecere cu bacul; Zollzahlung auf Fährschiff. 1853: Csekelakára menve vámok VRF 1 visza jövet fogado révek vámok VRF 3 kr 5 [KCsI 3].

5. vki ~én vkinek a közreműködésével/segítségével; cu ajutorul cuiva; mit js Hilfe. 1896: Ha felmennék, két helyre kopogtatnék. A Franklinnál (ott van Gyulai bácsi, akinél most két elbeszélés van ...) vagy tán Ráthnál, a Gyulai bácsi révén ismét [PLev. 177 Petelei István Jakab Ödönhoz] | írja meg hosszan és lelkesen a Kolozsvárba, s értesítsen engem felöle, hogy megírta, s gratuláljon Szóts Ákos táblalíró úrnak, akinek sikerült az én révén (!) kifacsarni magától egy jó cikket a kaszinó érdekében [i.h. 188 ua. Gyulai Farkashoz].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

reváns visszavágás, elégtétel; revanşa; Genugtuung. 1705: Ma a generális csak hirtelenséggel parancsolá, hogy a kuruc trombitást, akit a kurucok küldöttek volt be levelekkel, felakasszák. És noha a német tisztek instáltakan mellette, hogy ne cselekedje, hogy a kurucok is ravansot (!) ne adjanak érette, de affélő a trombitát a nyakába tevének csak kivivék a piacra [WIN I, 564].

revánsol elégtételt vesz; a riposta, a se revanşa; Genugtuung nehmen. 1792: az igazságos törvén(n)yel bőven revánsolja [Bezdéd SzD; BálLt 1].

rév-árenda haszonbérbe adott folyóvízi átkelőhely bérleti díja; sumă plătită pentru arendarea locului de trecere cu bacul; Pachtsumme für die Fähre. 1823: Devai Rév Árendából 25 fl [Déva; Ks 106. 155].

reveláció 1. átv megvilágítás; clarificare; Klarstellung. 1677: Az elmúlt télen Szűcs Jánosnak, Hatháznak s Médiának elméjeket megvesztegettek volt, kik is sírván menvén az végbeliek eleiben, panaszlották, hogy nekem imputáltak volna túlek való elszakadásokat, kik arrúl erős hittel megeskütték, hogy soha ő nagyságátul s tőlök fejek fenn állásáig el nem szakadnak. A dolog ily revelatióban lévén, írtak nekik, emlékeztetvén akkor adott hitekre [TML VII, 480 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz].

2. kinyilatkoztatás; revelatie; Äußerung. 1710 k.: a római atyafiaktól híresített sok csudákat, látásokat, mind az angliai kvékerek és több olyanok revelációit, jövendőléseit híjabavalóknak és veszedelmeseknek is tartom [Blm. 1031].

revelál 1. nyilvánosságra hoz; a da publicitätii; veröffentlichen. 1802: N: Enyedi ... Szántó Sándor Ur azt nyerte meg, hogy az Exponensek a Sárdi familiát illető Leveleket revelálni és az Úrnak által adni tartozzanak [Ne; DobLev. IV/853. 1a].

2. kinyilvánít; a releva; äußern. 1704: Szentkereszt úrnak is nem revelálta, hanem más praetextus alatt adta ki neki is, hogy a levelet küldje kezébe a hollandikus követnek [WIN I, 162]. 1705: odament a doctor, és midőn megénzte volna revellálta is, hogy nincsen nyavalyája^a [i.h. 655. — "A betegséget színlelő Csákinak].

3. felfed, leleplez; a dezvălui/releva; aufdecken. 1667: Naláczí uramat itt fén találván gróf uramnál a várban, kézhöz adtam mind az levelet, mind az paraszti embereket és az levél előtt való dolgokat is reveláltam mind az itt való viceispánnak s mind Naláczí uramnak és több ő nagyságához addictusoknak is [TML IV, 70 Bethlen Domokos Teleki Mihályhoz]. 1705: az úr kisebbik fia, Gyurkó úrfi el akarván szökni búcsúzó levelet írt ... szerencse, ha az nagyobbik is részes nem volt benne, de kijedvén belőle, revellálta a dolgot [WIN I, 581]. 1782: válalának kezességet Szakáts alias Balás Peterért hogy soha el nem szokik, úgy másokatis az el szokásra nem adanimál az eö Nsga Jobbágyai közül, sőt az el szokókat revelállya [Góc SzD; WassLt].

reveláltatik nyilvánosságra hozatik; a fi dat publicitätii; veröffentlicht werden. 1705: Ezek nálunk most reveláltattanak, minthogy pedig ezek még tavaly voltanak, eddig többre mehettének, csakhogy mi nem tudjuk [WIN I, 432].

revelin a bástyák elé épített védősánc; şanţuri cu apă în jurul fortăreţei; Schanze um die Burg. 1710: noha a város^a igen készületlen vala az obsidióhoz, nem gondolván senki, hogy a török oda megyen, de Starenberg az egész községet és a vítéllő rendet ráhajtván, erős palizátákat és revelineket építete kül a kerítésen | Már a fővezér^b a palizátákat és revelineket minákkal, de sok munkával és sok ezer embere veszedelmivel elrontatván, a város kőfalait kezdette vala lőtetni [CsH 168–9. — ^aBécs. ^bA törököké].

révélő réven túli terület, révélve; terenul de dincolo de vad; sich hinter der Anlegestelle befindendes Gebiet. Hn. 1757: a Révellő nevezetű helyen [Nyárádsztnedek MT; EHA]. 1775: A Patak mellett a Revellőben [uo.; EHA]. 1799: A' Revellőb(en) (sz) [uo.; EHA]. 1864: Révellő (sz) [uo., Pesty, MgHnt 28. 204b].

révélőbéli a Révellő nevű helybeli; din porţiunea de hotar denumit Révellő; aus dem Ortnamens Révellő. 1748: Ezen Revellőbéli, es fel járó fecske farku verő fényés oldalon Situalt földeket le írván fordultunk viszsa az észkas oldalra [Nyárádsztnedek MT; EHA].

rever hátlap; rever; Rückseite. 1656: Jbidem vagyon egy reghi vasas rever, kinek az faia rozsz vasa pedigh jo [Fog.; UF II, 105].

revereál tisztel; a stima/respecta; chren. 1657: az felesége anyját ... sokképpen inkább revereálja vala, mintsem maga jó édesanyját [KemOn. 305]. 1735: Feleségem reverealya Ngdot [Görgény MT; Ks 99 Bornemisza Ignác lev.]. 1739: Uram eő kigjelme kiis Excelládat alázasos köszöntésével revereálja, maga udvarolt volna ... ezen Instantiánkkal, de a meszsze valo es nehez ut eppen nem bostotta ő kigyelmet [Déva; Ks 99]. 1757: az én Drága Mtgs Pátrona Aszszonyomat ő Nagyságát alázasos revereálom Cserei György [Fráta K; Ks 101]. 1759: Az Háznál lévő Mlgs Atyafiakat revereálljuk szives tisztelettel magunkat Gratiajokban ajánlván fejenként [M.csesztve AF; Ks Mikes Antal lev.].

revereálhat tisztelhet; a putea stima/respecta; ehren können. 1735: Nem lehetvén Szerencsenk az egyedül valo hushagyáshoz, Szerencsenk lészen husvételtor Ngdot revereálhatunk | Kivánom al(á)z(at)oson levelem revereálhasa Ngdot egészségneink örvendetes allapatyában [Görgény MT; Ks 99 Bornemisza Ignác lev.].

reverencia 1. tisztelet; stimá, respect; Ehre. 1657: Az szent historicusok Isten lelkének vezérleséből az mint az királyoknak dicshiret, úgy vétkes cselekedeteket is megírták az igazat jó véggel ha illetem, talán nem vádoltathom, csak az olvasók is olyan reverentiával olvassák, mint én írom, és az jó részét nem az vétkest usurpálják emlegetni [KemOn. 20]. 1754: az Pajtas Aszszony egész reverentiával tiszteli Drága személylyed Maradok és Vagyak Igaz Sinoros szolgál Pajtásad Rács Demeter mp [Szászmté SzD; Ks 18. CII]. 1765: A' minemű hűséggel, szeretettel, reverentiával viseltettem N. Tisz. Batzoni Intze Maté vramhoz ő kegyelméhez, mikoron ő kegyelme káplánnya voltam ugy ő kegyelme-is Tisz. Verestoi György vram^a én hozzám hasonló hűséggel szeretettel 's reverentiával viseltessék [Kv; SRE 215. — ^aSoos Ferentz esp. káplánja].

2. tisztelgő meghajlás; reverenţă, inchinăciune; Verbeugung, Reverenz. Szk: *~t tesz.* 1710: küldött vala oda a generál egy német kapitányt száz lovassal vigyázni, az meglátván a tolvajok jövetelit mindjárt lóra ül, s kimegyen elejekben a mezőre, s mielt közel érkezik, a kalapját levéven, reverentiát teszen nekik [CsH 430]. 1736: Mikor felköltek az asztaltól, újlag asztaláldást mondván, az tanács urak elől menvén, utánok az fejedelem, fejedelemasszony, az fejedelem házában, onnan reverentiát tévén, mindgiárt kijöttek, kiki szállására | Az násznő azután érkezett el, felmentenek elsőben az násznagy az nyoszolyó-aszszony-nyal, völégénynyel, vőfélylyel, nyoszolyó-kisasszonynyal, mindenütt nagy reverentiát tévén, felmentenek az Majestáshoz [MetTr 336, 394].

reverenciás-tánc hajlongó táncfajta; un fel de dans; Art Tanz. 1760: A táncolásban tudom az én értetre, hogy mikor hozzáfogtak elsőben sétáló vagyis lassú táncokat húztak, annak utána szaporább magyar táncot, emellett bündás-, tőkés-, siket-, tolvaj-, borbély-, tapsi-, egeres-, reverenciás-táncokat nagy mulatsággal jártunk [RetE 100].

reverenda katolikus pap viselete; reverendă, antieru; Gewand des katholischen Priesters. 1765: a Trautmanstorf regiment paterit megtámadván ... a reverendáját kiszaggatták a nyakából, de magát nem bántották [RetE 193].

reverendus tisztelendő/tiszteletes; reverend; Pfarrer. 1870 k./1914: A külföldi akadémiákra igyekezők (honnan hazajöven már nem csak egyszerű reverendus papok, hanem clarissimus de reverendus lettek) ... examináltattak curatorok, professorok s más tudós belső személyek s az egész deátság jelenlétében [MvÉrt. 301].

revertálódik visszatolul; a curge înapoi; zurückfließen. 1723: a miatt a Deési gát miatt revertálodván a N: Szamos, fel nyomja a' K: Szamost az ő Excllja Malma alá [Kozár-vár SzD; Ks 25. IV 5].

reverzális 1. írásbeli kötelezvény, hitlevél; reversale, act prin care cineva se obligă să respecte un angajament; Revers, schriftliche Verschreibung. 1644/1775: Mivel Gergellaki Iános es Miklos, nekünk adott hitek es erős Reversalisok ellen hivsegünk mellől el álván, magokott Ellensegeinkel conjugaltak, es mostanis Rebelliában vadnak elle-nünk; Ez okon minden nevel nevezendő Ingo bingo Jovakat es Jozzagokatt Nemes es Vitezlő Trauzner Janos Hivünk(ne)k adtuk kezekb(en) [DobLev. II/460. 9b–10a fej.]. 1649: Mindenekb(en) reuersalisodhoz kellet volna tartanod magadot s accomodalnod, de miuel hogy ahoz magadot ne(m) tartottad kevano(m) conuincaltatnod [Kv; TJK VII/4. 402]. 1654: Ezen dolgok(na)k naguib erősegegre minekünkis kezét az intro specificalt Iffiu legeni hűtinek le tetivel edgiüt be adua(n), es Reuersalissat peccetelve(n), s maga keze irasa auuagy subscriptioia alat kezünkhez adua(n) miis fide n(os)tra median(te) recognoscalluk, kit kezünk irasaul es peccetünkis confirmaltunk [Fog.; KemLev. David Janos kezéve]. 1678: En Palogaj Mihaj az Desj Rationistasagban Principalisomtul halgotok, senkinekis az Proventusból az ő Ngok Comissiojok vagi Principalisom paranczolatnya nélkül nem erogalok, minden Cantoronkent ha Principalisom kevanja Szamot adok, es ha szamot ne(m) adhatok vagi adnj ne(m) akarne, ez reversa-

lisomnak erejevel, minden némő javajmhöz az kar tetelig hozza nyulhasson [Gyf; KaLét Apor István ir.]. 1748: attam ezen re Cognitionalis (!) leveletmet T. Nemzetes Klobusitzky András Ötsém Uramnak, jutván nekem ... ő s örökös Jobágyul egy mostan magyar Országra aufugialt Tripo András nevű Varo Jobágyom, kinek is hit levelét reversalisát attam által kedves ötsém Uramnak [Légen K; Ks gr. Wass Miklós aláírásával]. 1787: a Porkurai kortsomaras 475 forinttal és 8 krajtzárral tartozik én a reversalisát meg mutattam, de ő vakmerő képpen tagadja hogy ados légyen [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1800: nem is tudom Lelkem Barátom menyivel vagyok adosod mert arra emlékezem, hogy valami pénzét vált nállam, 's annak egy részét meg kültim, más részével szét vettem, 's még maradt vált nállam, 's arról reverzalist is adtam volt [Torda; DobLev. IV/833. 1b].

Szk: ~ának eleget tesz. 1682: Mivel az szegeny Berki Jstvan Ur(am) reversalisának eleget nem teőtt, hanem posthabealta, az Dna Actrix eő kge jurallion az üdők alatt meni karat p(rac)tendalhatna [Kv; RDL I. 161] * ~t ad. 1710: A Reformata Tiszteletes száz Ecclésiáb(an) Praedicatorásra hivatott Melit Simon Uram ő kglme ő kglme mostan adgion Reversalist Pecsettye es subscrip-tioja alatt, hogi az Helvetica Confessio szerint tanit [Kv; SRE 117]. 1730: Melly dologrul adom ezen reversalisomat szokot Pecsetemmel kezem írásával vagy egjeb kezemmel tött jegjekkel roborálván az alább Coramisalo bites Ne-(m)es szemelyek előtt Futuro pro Testimonio [Dés; Jk 400a]. 1779: maradtam adossá Dr. 54 idest ötven négy pénzelt melyről adam ezen reversalisamat futuro pro testi-monio [Harasztkerék MT; Ks 92] * ~t vez. 1641: Urunk eő Naga A Monostoron egy Cancellaria Deakal megh eskötte es reuersalist veőtht tölle [Kv; KJ]. 1659: Hiszem mellette^a lehetne Palkó Mihály is, csak hogy reversalist kellene tüle venni erőset, hogy számot ad osztán [TML I, 365 Árva Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz. — *A tisztartónak jelölt György deák mellett] * ~t vétet. 1671: Kegyelmed mind kapitánytól, porkolábtól és kamaraispán-tól s egyéb tisztektől is, az kik beállítandók lesznek, Kegyelmed vétessen újabban reversalist [TML V, 467 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: Éntölem a feje-delem reversalist vétete, hogy hú leszek [BÖn. 561] * erős ~. 1634: Es ha olyan köteleességünkön kívül való embert kellettnek akarmy méltó okból ky boczatany, erős reuer-salist vegyen elsőben az Uduarbiro tölle, hogy ha kárt tenne, arról jószágnak vagy marhayaból, szabadosan satis-factiot vehessen [UF I, 332 I. Rákóczi György gazd. ut.]. 1636: Dobofalui Vitezlő Maroti Gyeörgy nekwnk az utan tartozo hwsegeről, es az országgal leuő egjessegeről erős Reversalist adott [SLt XLIII. 4 fej.]. 1740: Arról pedig, hogi ezen dologért^a, sem más színűrt sem egjszer; sem másszor; sem titkon; sem nyilván, bosszút nem áll, kárt nem téssen, nem fenyegetőzik, adjon erőss Reversalist [Dés; Jk 325b. — *A kapott büntetésért] * nehéz ~. 1710 k.: Az álnokságnak embereitől elbíratott méltóságok mit követtenek el rajtam negyvenkilenc heti keserves rabsá-gom, abban egynéhány holnapí vasviselés, szerelmesim s jóakaromtól való elfogás terhes kezesség és nehéz rever-zális által [Blm. 990] * pecsétes ~. 1639: Keouettezik szamuetes szerent annak meny hazna es kara lehetett, annak kj keresese, melynek fele, Gyulaj Ferencz Deak vrammal ualo Pecsetes Reuersalisok szerent mint kara, s mind hazna, fele Gyulaj Ferencz Deak vramat es marade-

kit, az fele Penigh Keczelej Gergely Deakot illetj, az mely szamuetes szerent ualo igazitasok Igy keouetteznek rend szerent [Kv; RDL I. 116]. 1682: eleget admonealtatot, sok izb(en) compromittaltais magat ratioianak el igazitassara, de azt eő kge studio csiaak posthabealta, ne(m) emlékezven megh erős hűt alatt adott pecsietes reversalisarol [Kv; i.h. 161] * szoros ~. 1702: Csenadi Peter Uramnak, mint külső jószág beli Tisztartónak, szoros Instructioja ki ada-tott T.N. Fő Curator Uramék ő kglk petséti alatt; Magát azon szolgálatb(an) való hűségre, szoros Reversalissal is kötelezven; Melynek parja a' Consistorialis Házban vagion [Kv; SRE 82]. 1718: midőn látom és praeuidealom ő H(e)r(cegsé)g(éne)k ... nagy kárát kötelessége(m) és szoros Reversalisom(na)k tenora aszt tartya hogj Ur(am) kg(dne)k mint Principalisomnak intrepide insinualjam [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

2. térítvény, nyugta; chitanță, dovadă de primire; Bescheinigung, Quittung. 1741: En ide aláb subscribált személy recognoscalom p(rac)sentium per vigorem; Quod in hoc Anno p(rac)senti 1741 die verő 8a July Kézdi széki Al-Torjai Tkts Nmzts Miháltz Mihály és Miháltz Péter uraméktól levaltam flor. hung. 100 idest száz magyar forintokat melyeket is Nehai Zabolai Mikes Kelemen Ur(am) eő kegjelme adott volt említett Miháltz Uramék Praedecessorok(na)k maga subscriptioja alatt költ és azon földről irott reversalisa mellett fen megh irt Mikes Kelemen Uram(na)k [Szentlélek Hsz; Borb. I Martinus Imets kezével]. 1755: Sz. Iványi Uram az őt Száz forintrol valo Reversalisát el kérte Szebenbe töllem, és a' parokájára fogadta, hogy a' pénzemet Atyám Uramnál készen találom [Alpestes H; Ks 78. 21/i Türi László Colonnai (!) Ádámhoz]. 1844: Z Janko Ferentz reversalisa bizonyos Contractusoknak Bartok Kelemenről (!) lett kezéhez vételéről [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249]. 1845: ezer téglákból volt város Gazdanak Nagy Istvánnak meg adtam 350ent kiis reversalisomat kiadta [Dés; KvNJ 42].

3. átengedő nyilatkozat; declaratie de cedare; Abgabeurkunde. 1619: Honnét vötte volna hát Homonnai uram azt az audaciát, azki nemcsak Jenőt, hanem többet is ígír, ha nem onnat? Erről való mostan Gratianus uramtól küldött reversalisát én magam kezébe adta az vezér őnagysága [BTN² 224].

4. (különböző vallású házasulandók/házastársak egyiké-nek részéről adott) írásbeli kötelezvény a születendő gyer-mekek vallását illetően; reversale, act de consimțanint cu privire la religia copiilor; Urkunde der Religion der Kinder. 1776: Mikor Mlgs Praepost Ur azon Reversalist az Ex-ponens Urfi ő Ngával subscribáltatni kívánta, subscribáltaé akkor, vagy gondolkodásra való haladékat kért magának? | Valami újabb Reversalis dolga, melyet akkor estve adott volt Groff Lázár János Urffi ő Nga a Mlgs Praepost ur előtt, vagy Tisztelendő Szeredai Domokos ő Atyasága előtt, nem forgott é fél? [Nsz; GyL hiv.] | Gróff Lázár János szüntelen unszolt, hogy jönnék el M Vásárhelyről, mert sok Szenvedése volna miannam és én mentem ki Kóródra groff Kornis Ferentzne Udvarába, és ezeket beszéllem á Dispensatoról, és Reversalisról [Szentdemeter U; GyL. St. Henter (37) vall.].

Szk: ~t ad. 1776: En B. Révai Lajos hallottam, M.G. Kor-nis Ferentzné Aszszony ő Ngától, hogy Gróff Lázár János Urffi Reversalist adott ezekről a többi között Hogy Gyermek-eit Catholicus Pap által keresztelteti, Catholica hitben ne-veltetni engedi etc. [uo.; GyL br. Lud. Révai (40) vall.].

reverzális-adás hitlevél-adás; darea unei reversale; Gebung des Reverses. 1671: soha ő Naga az Országnak semmi rendeit Reversalis adásra, és kételen szolgására ne kényszerítse [CC 23]. 1674: az reversalis adástul ne vonogassák magokat, hanem adják meg [TML VI, 565 Székely László Teleki Mihályhoz]. 1710: A molduvai havasokra vőnek, ott is egynehányszor akarták fejemet venni, nagy későre, erős reversálist vévén tőlem, hogy soha őket sem törvénnyel nem keresem, sem bosszút azért nem állok (bizony nehezen menék a reversálisadásra, de kételen lők vele), úgy bocsátának el [CsH 369].

reverzális-lelél hitlevél; act de făgăduială de credință, reversale; Revers, Verschreibung. 1790: adam ezen Reversalis Levelemet [Aranyosrákos TA; Borb.].

Szk: ~ *adás*. 1676: Kegyelmednek maga szolgájától ír; kívánsága az leszen: Kegyelmed adjon hitet s levelet s urunktól is szerezzon assecuratiót, se személyében, se joibaiban bántódása nem leszen. Magát pedig inducáltam az urunknak adandó reversalis levél adásra [TML VII, 211 Mátskási Boldizsár Teleki Mihályhoz].

reverzálisos írásbeli kötelezvénnel elkötelezett; care este obligat la ceva prin reversale; mit schriftlicher Verschreibung verpflichtet. 1649: Eo Kegyelmek Tanacsiul az Birak vram teorueniet azzal emendallíák, hogy Kegyelmes Urunk(na)k eő Naga(na)k hvttel keotelezet Reuersalisos szolgaiá volt vgy kellett volna uigazni hogy miatta kara az fiscus(na)k ne essék [Kv; TJK VIII/4. 385]. 1679/1681: Az Vice Gornyikokis nem csak hitesek de Reversalisosok is léjenek az en hűségemre [Vh; VhU 673].

reverzális-vétel írásbeli kötelezvény íratás; obținerea legămintului/obligăției cuiva, obținerea reversalei de la cineva; Verschreibungnahme. 1674: Nekem, Uram, urunk az reversalis vételnél többet is parancsolt, sőt azt parancsolja Keresztes uramnak, hogy valaki kimegyen közülök, ha maga salvus conductussa lenne is nálók, megfogassa [TML VI, 555 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

reverzálja magát kötelezi magát; a se obliga la ceva; sich zu etw. verpflichten. 1796: a' Torotzkaiak ... hogy magok hibájakot, és Földes Uraik ellen valo Rebelliojakot meg esmervén magokat az engedelmessegre, és Földes Uraikhoz valo hívségre Reversálták, ezt impugnálni [Mv; TLev. 5/16 Transm. 96 tábl.]. 1828: A' könyv-vizsgálat itt szorossan veszen mindent, de tsak ugyan a' Crisis alá jött Voltér munkái 's más mintegy 35 darab könyvekis — a' mint a' Curator Urak biztatnak ki fognak adódni; de úgy hogy én reverzálim magamat arról, hogy hivatalát viselő Személynek kezébe menvén; elnem fognak másnak adódni [BetL 4 Hodor Károly lev. Bécsből].

reverzum kötelezvény; legămint, obligăție; Obligation. 1709: Az Rationak ventillálására Szükséges Léven töb requisitumok között az Instructionnak s Urbariumnak produc-tioja, azokban léven fel téve ... az Dominus Provisor hivatalja viselésének determinatioja, meg kívánnya az Exacto-ratus hogy azokat Reversuma szerent producallya ő Kglme [Fog; Utl]. 1792: ittis egy betsületes Kereskedőnek 150. egy nehány forintokkal reversumai mellett adossá maradt az Executiót hová hamarább a Jozságra ki viszi a Kereskedő [Brassó; Ks 101 Madéfalvi Tamási András lev.].

reves korhad, pudvás; putred, putregaios; morsch | odvas; gäunos; hohl. 1662: Az ostrom és viadal után az ellenség elméjét ujjabb stratagémára, hadi fortélyra fordítván holmi aszú, reves törzsököket, tőkéket hordatott vala [SKr 611–2]. 1754: azért a' reves tőkéért nem is kellett volna lármázni [Koronka MT; Told. 27]. 1781: Lattam hogy Sz Martoni Szabo Sandor egy nagy reves de elő ágas bogos Cserefában be dugta a' fejjét, es az Aszszu Levelet gyujtá vala egyben, es a' füst a' Fa tetejin mint a' Kéménnyen gözöl vala ki | Lattam hogy vitt egy régen le esett reves aszszufát | Lattam az egyik erdő Pásztort hogy á földben maradat le vágatt fák reves Csutkait kapával ki ásagatta [Csóka MT; Ks]. 1794: Prodán Vasziila a maga Irtványába tisztogatván, avart gyujtott, és egy reves fenn álló fa attol meg gyult abból el harapozott a tűz [Nagy-kristolc SzD; JHb]. 1820: Azonn Utrizált Jozságon egy tsonorog Vad almáfát tudok lenni ezek igen keveset teremnek mivel a fák vének revesek csontoragok [Martonos U; Pf]. 1826: bizonyittatik hogy az Alperes özvegyességében is a Jozságot meliorálta a Felperesek javokra az erdő conserválja, és a Földöket, szőlőt trágyáztatja, és hogy az erdők meg maradjanak, reves fűzfával, ággal boggal tűzel [Ne; DobLev. V/1114. 6b]. 1829: az Erdők is Szoros tilalom alatt tartatnak én pedig reves Fűzfa és Erdő tisztítás rontsolékokkal tüzelek, s, az Erdő Conserválom [Ne; i.h. V/1155].

revesedik korhad; a putrezi; morsch werden. 1720: A Magura hégyen egyedül álló belől revesedni kezdett kereszt bikfától fogva ugyan a Magura alatt levő kútig [Hódos-fva K; BñN Bánffy Farkas conscr.].

révész kompos, komppal utasokat vizen átszállító személy; podar; Fährmann. 1484: Cozmas revez [Dés; DLt 63]. 1621: Datozon hogy az Maroson által keoltozotet adatanak eo kemek^a az Reueznek f — / 25 [Kv; Szám. 15b/IX. 192. — *A városi küldötség tagjai]. 1664: Vagyon az Olt vizen egy hidasis, az holot az Fogharasföldi jobagy-tul ez szerint veszik meg a vamat ... mely jövedelemnek ket része eő Nghoke, harmada az rivisze [A.porumbák F; UF II, 291]. 1667: Todode' az Komanai reven jaro haionak allapatia mi formaban volt: ki számára járt proventussa, kik tartottak rivezeseket ez elöt valo üdökben ...? [Fejér m.; Ks 67. 46. 24a vk] | kerde az Attyam az Révisztul ennek az rivnek az jövedelme kinek jar, monda az Szeginy Petki Istvan Vr(am) Revesz(sze) az Attyamnak; fele Vrunk ő Ngha szamara, fele penig Vram eő kglme szamara jar [Szásztyúkos NK; i.h.]. 1717: pénzt is látám hogy vőnek el tölle mint egy öt Márjást, és meg osztá az Révészszel felit el vévé felit néki hagjá [Arany H; JHb XXXI/43]. 1732: Ezeket a vizeket a taxazo halaszokon kívül senkinek halazni nem szabad Ha kit penig ott(an) taxa nélkül halazni comperialnak a Megie Birak büntessenek — egy egy forintig es e vegre szorgalmatos investigatiot tegjenek minden esztendőb(en) negyszer; azonb(an) a revesztől is otta(n) otta(n) tudakoz(z)ak [Illyefva Hsz; SVJk]. 1739: a miolta én értem minden esztendőben használtak a Sz: Benedeki Révészsek egy darabotska rétet a Révre menő uton alol [Dés; Ks 28. V]. 1765: küldvén Csorára 11 Szekeket Korcsamára valo Barak után, az Aranyi Réven fizettem a Révészeknek fl. 01 d 80 [Nagybarcsa H; Ks 71/52 Szám.]. 1770: Constitualando Révészeim tartozzanak az Aszszony ó Exja Devai Udvarához tartozo Jobbágyait, Sellereit es Mandatariussait,

mora et Taxa nélkül által hordozni panasza nélkül [Déva; Ks 78. 20/8]. 1808: itten Árpáston Podár vagy-is Hidással járó Révész lévén a' Szamos Vízén; 16 Esztendeig birtuk és használtuk ezen Málé földet [Árpástó SzD; BetLt 6 Andreás Balás (51) col. vall.].

Szn. 1592/1593: Georgius Rywiz de Mykehaza^a [Ks. — "SzD]. 1621: Rewez Andras [Kv; Szám. 15b/XI. 41]. 1632: Reuez Janos [Fog.; UC 14/38., 110].

Án. 1674: Reuesz (kopó) [EM XLIX, 535].

révészlegény révészszegéd; ajutorul podarului; Fährbursche. 1770: Mi feles Esztendőktől fogva Revesz Legények voltak itt az Deesi Vámnál [Dés; JHbK XL/8].

révészszég révész mesterség; ocupația de podar; Fährmannsberuf. 1808: ezen Törökbuza földét Balás András és Néhai Funár Petro Podárok vagyis Révészek az ők Révészszégek jutalmául ... birták és használták [Árpástó SzD; BetLt 6 Marosán Vitok (70) zs. vall.].

révészutcai a Révész-utcában levő; din strada Révész/Podarilor; in der Révészstraße. 1819: Révész uttzai Taxás lako szállása [Dés; EHA].

révhajó komp; bac, pod umblător; Fährschiff. 1607: az penzt fel uenne Varadj Szabo Tamasne kit az rew haiora keoltoot uolna [Ne; BálLt 1]. 1647: Vagion egi Rev hajois az Maroson megh avult [Marosillye H; VLT 55/5415]. 1717: Gyulai István Atyánkfia kára (az Ur Baro Jósika Imreh Atyánk fia nem régen az Marosra eresztett rév Hajója miatt): ... constalván; ammonéaltatik Báro Jósika Imreh Atyánkfia hogy hajóját ... az emlitett Gróff Ur Atyánkfia p(rae)juditiumara ott ne jártossa [H; JHb XXXI/44]. 1731: A Maroson Familia Praejudiciumára erigalt Rév-Hajót vagy el vitesse Inczedi Joseph vram, vagy ha nem vagdaltassák el [Kv; JHb XLII]. 1761: Az Maroson lévő Rév hajónak arendája volt 120 Rfor [Déva; Ks 94. 24. 4]. 1765: L: Baronissa Dánfel Sofia kegyelmes Asszonyom eő Exaja Dévai Rév Hajóját exarendaltam három esztendőkig [uo.; Ks 78. 20/5]. 1783: a Lesneki rév hajon felyül a Maros között, vannak Füzes és Porondos helyek, melyek idővel Törökbuzaának és szénának valo helyek lesznek [Branyicska H; JHb XXXI/28]. 1795: A Dévai új rév Hajora vétetett 1200 Skaba 2 Rf 14 xr [Déva; Ks 95]. 1823: Az új Dévai Rév Hajónak meg vasazására Pánt vas ord: 42 lb [uo.; Ks 106. 150].

Szk: **általjáró** ~. 1773: Sztértye felől az által járó rév hajóban. Látván ... Sztánka Togyer holmi faragott deszkákat az Mlgs Groff ottan lévő Széllistyan Filip nevezetű Sztértyei Gomikjától kezdé kérdezni hogy ki számára csináltattak volna azon deszkák [Guraszáda H; BK. Kaprár Petru (36) educillator vall.]. 1783: Korcsomának valo pusztá helyek vannak, tul a Maroson az által járó rév hajon alolli égi füzes Szigetetske [Branyicska H; JHb XXXI/28] * **köteles** ~. 1770: M. Sz. Királyi Falu Felső vegin által járó köteles Rév hajó [Marossztkirály AF; EHA].

révhely kompikötő-hely; debarcader pentru bac/pod umblător, radă; Fährschiffhafen | gázló lejárója; vad; Furt. 1592/1593: Meeh az Rew hely, az hül által járunk vala igen kichid hija, hogy az keet Malmot rayta nem chinaltak [Déce SzD; Ks]. 1766: Jnnen eleb menden vagion az Olt vízén egy rev hely mellien vagion három őregh csonakokon

eőregh temerdek kötesen járo deszkás kapu [Fog.; UF II, 745]. 1697: az Majorját ő klme hatalmasul foglalta el, mégh az marhánk vize s az rév helyis el fogodott [Türe K; Told. 2]. 1716: Csaki Gaborne Asszonyom ő Nga hajójá-(na)k Rev helyit per lustráltuk az holot az régi Rev hely volt [Mihálcfa AF; LLt]. 1724: egy szánto föld a rév helyen innen, ennek szomszegia mind két felől az Almás vize ezt eddig bitangolták hane(m) tavaly a Falu nyilban vonta mivel nem volt ki adoza [Középlak K; JHb VI/3]. 1805: Zállogba birván Nagyságod a Maros Németi határon a' Maroson tul a' Rév helyen a' Fogadon fellyül a' Sollymosi határ, és a' Kajjani ut Szomszedságaiban egy nagy darab helynek (:mellyet Csitkos Kertt(ne)k csináltatott 's most Munzeriának neveznek:) [Marosnémeti H; GyK XI. 4/17].

Vö. az általjáró-révhely címszóval.

Hn. 1702: Az rév-hejnél (sz) [Nyárádtő MT; EHA]. 1715: A Nagy reh helyben [Kalotasztkirály K; KHn 50]. 1724: egy kis szegelet rét a reő helynél [Középlak K; JHb VI/3]. 1740: Rév-Hellyen (k) [Sztána K; EHA]. 1746: A re helyben (sz) [Középlak K; KHn 294]. 1792: A' régi rév hely mellett vágy a Fovényesb(en) [Középlak K; KHn 300].

Szk: **közönséges** ~. 1592/1593: (A) porond az viz keozetot fekwett, en nem emlekezem rea, soha Deeshez hogy birtak, mert az keozonsiges által iaro rew hely volt mind eltigh [Szásznylres SzD; Ks] * **szabad** ~. 1592/1593: az viz folias keozetot valo porond viz hanias volt mind eltigh, zabad által iaro Rew hely volt [uo., Ks].

revideál 1. felülvizsgál, ellenőriz; a revizui; kontrollieren. 1604: Az kadarok dolgarol oberuáltassek az Tawaly vegezes mindaztal (!) az Jdes Vraimat hywassa be biro vram(m) es reuidealiak azt az limitatot vyabban [Kv; TanJk I/1. 484]. 1628: Az mely Testamentomot^a az Attiafya Orgoua(n) Janosne Katus Aszszoni Difficultalua(n) talalta uolt megh az Becziwilletes Tanacziot suplicatioia által, az mely Suplicatioianak hatara eo keginék Iratua(n) Notarius vrammal hogy azt az Testamentomot mi Diuisorok Reuidealnok [Kv; RDL I. 138. — "Radnóti Istvánét]. 1657: Ezt penigh Arbitratuē az két Attyafiak kezek bé adásával ugj támaszták eleőnkben reuideálni, hogj valamint a' mi lel-künk esmereti megh nyugszik teőrueny szerint rayta, eőkis mindkét reszreöl annak annuálnak [Szentegyed SzD; WassLt]. 1677: (A hajdúvárosokban) a' Kapitány a' Szombati Szék Assessorit, az eddig observatortat mod szerint jo lelki ismēretű, törvényhez értő Nemes embereket-is adhibeálnán, azokkal edgyőt reuideállyá a' Transmissiot [AC 173]. 1732: Az Eccla penzit es adosságát reuidealván es azokról szorgalmatosan exigalvan vagion ad fenerandum decem per centum elocalva e szerint^a [Besenyő Hsz; SVJK. — "Köv. a fels.]. 1737: mostani Borbirák Atyánkfiak ő kglmek a' Ns Várost egészszen el-járvan(n) Consribálllyák mennyire való Dési borok talátathatnak, és mennyi külső Borok, és reuideállyák ha az idegen Borok Hordói bétegyesek é; vagj nem? [Dés; Jk 468b]. 1781: (A) vas bé váltás fel álltatván minden esztendő végével az Mlgs Familia vagy annak Praesesse a' Cassat reuidealya [Torockó; TLev. 9/20]. 1804: a felek által bé adott Nyilakot az Itélettel abban említett Divisionale planummal 's őszve felelésekkel edgyeztetve az osztozo Felek jelen létekb(en) reuidealtuk [Szentimre AF; DobLev. IV/874. 6b].

2. újratárgyal; a dezbate din nou, a revizui; (Prozeß) neu verhandeln. 1617: Az Biro vram Polgar vrammal egye-

te(m)be(n) pronuncialt Teorueniet eo kegmek reuidealak [Mv; MvLt 290. 21a].

revideálás felülvizsgálás, ellenőrzés; revizuire; Kontroll. 1628: My Hwteos Diuisorok^a p(rae)fectus Stephen Mintler vram hazához giwlu(n). Az Becziwletes Tanaczi Commissiobol, az Istenben bodogul el niugot Radnoti Istua(n) deak vram Testamentomanak Reuidealasara [Kv; RDL I. 138]. 1701: A' Stenczel Andras Ur(am) ő kglme Ratioját bé vévén a' T. Consistorium, deputalta annak reuidealasara^a hogj ő kglk mentől hamarabb ahoz kezdgjenek [Kv; SRE 71. — *Köv. a nevek fels.]. 1791: (A számadások) reuideálások véget requiráltassék Grof Teleki László Ur [Kv; SRE 276].

revideálatlan ellenőrizetlen; nerevizuit; unkontrolliert. 1787: Tktes Szatmári Sigmond Vramnak ... és Tktes Szathmári György Vramnak az Ekla privatus Fundussáról valo Ratioja reuideálatlan lévén, mostan imponátott, hogy ... 14. Napok alatt a' magok Ratioikat elkészítven adják be [Kv; SRE 245].

revideálgat felülvizsgálgat; a revizui ceva din cînd în cînd; manchmal nachprüfen. 1696: Gjula Fejérvárott a' Szamtarto házban gondviseletlenül találtatott exactoria hitvá(n) ladabéli Levélék Registruma, Mellyek Groff Apor István Vr(am) eő Nga parancsolattjából, a porból ki tisztogattuk (!) a reuidealgattunk és rész szerént inventaltuk is [Gyf; Bfr].

revideálhat ellenőrizhet; a putea revizui; nachprüfen können. 1613: az Praefectusunk által, oda Hunyadra rendeltet Harmintzadosúnnak Varadj Janosnak, plena authoritast engettünk: hogy ennek útanna az mely kereskedő Emberekhez suspicio leszen, az régi usus szerint zaszonlok alát s égebüttis az hún keuantik, Marhaiokat reuidealhassa [Kv; PLPr 35–6 fej.]. 1723: Azon Szurdoki Divisionak mint hogj már alkalmas ideje vagjon, az olta felejtkeztem az dolgokrol, és ha üdö lött volna rá, hogj az akkori actakotis reuidealhattam volna talam világossabban fatealhatnék [Kv; JHbK XLIV/3 St. Vesselényi (51) vall.].

revideálat felülvizsgálát, ellenőriztet; a dispune/cere să fie revizuit; kontrollieren lassen. 1633: Gaűaj peter vra(m) ... w kegmé maga saiat kopaszfali uj Jobbagiat megh fogatta azoknak dolgokat akarta volna eleötteönk w kegmé reuidealtatnj es el igazitanj [Dés; Ks 41. D. 24]. 1666: Az Sonda Istuane Aszoniom része penigh, In p(ro)cessu marada reuidealtassak Eö kgmek az jöüő Czötiörtökön [Altörja Hsz; Borb. I]. 1670: nem tartozom reuidealtatni az Appella(ti)ot, mint hogj transmissioban sincze(n) irva [Kv; TJK XI/1. 13]. 1686: A' Város Birai számalattása ennek előtte ugy volt amint tapasztaltam, hogy az Ujj Birak az elebbenieket a' Communitásból a vegett választatt szemellyek előtt számalatták, és az utannis a' Nemes Vármege Tisztivel reuidealtattak, most pedig ... tsak az Nemes Vármege Tisztei számalattatyák [Torockó; TLev. 4/13. 9]. 1766: Az Épitéseket ... reuidealtatván és aestimáltatván az inhiptecalt summával edgyütt betsülettel meg fizeti [Ne; DobLev. II/491]. 1769: Már az Itélő mester most 15 napak alát reuidealtatya az Josszag Conscriptiojat hányan holtak meg és születtek két esztendő alatt [Szentmargita SzD; Ks 99]. 1780: a' miképpen ennek előtteis admoneal-

totta és Certificaltotta volt ... ő Nga ugy mostis Certificaluán Instantiaja által Oculator Commissariusokat sollicitalni, és azok által a' Falutol sok izben el adagattatott helylyeket reuidaltatni el ne mulatná [Asz; Borb. I].

Szk: törvényesen/törvény szerint ~. 1665: Ez rebellis magyar gyalogok közül is, az kik okai voltak, parancsoljon urunk Ebeni uramnak, vallattatván felölök, törvény szerint reuideáltassa s exequáltassa is, mert csak egy nehány az oka [TML III, 498 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1679: az I. comparealt hogj eő kész most is Törvényesen dogat reuidealtatni [Dés; Jk 40b]. 1704: ha az appellatát odaírták minden processusival egyben, onnan a sententiát kihagyják, mert az őfelsége újokban törvényesen reuidáltatja, azért az voxokban distingválják [WIN I, 185]. 1781: Törvényesen nem reuideáltatya mennyi részében illethetnék [Nsz; Told. 3].

revideáltatás ellenőriztetés; revizuire; Nachprüfung. 1792: Perceptor Pataki Mihály Uram a' külső Jóságok administratiojáról valo Számadásait is hova hamarabb adja bé a reuideáltatás véget [Kv; SRE 285].

revideáltathat felülvizsgálthat, ellenőriztethet; a putea dispune să fie revizuit; kontrollieren lassen können. 1672: az törvénybeli p(ro)cessus mellet valo expensa a' mi volt és lött azt tartozzék az Incta refundalnj az A(ctri)x(na)k, mivel az udók alát minde(n) heten teörvényes Székek celebraltatva(n), mind ket fel reuideáltathatta volna, ha szorgal(ma)toskodot volna [Kv; TJK XI/1. 219].

Szk: törvény szerint ~. 1709: Kaszoni Janos Uramnak most arra ideie nintsen hogy ezen doglot^a tovább halaszthassa, es törvény serent reuidealtathassa [Impérfva Cs; BCs. — *A szóban forgó jószág zálogból való kiváltását].

revideáltathatik felülvizsgálthatatik; a putea fi revizuit la dispoziția cuiva; nachgeprüft werden können. 1677: Gyűlések alát valo Táblán indifferenter ezek a' Causak reuidealtathatnak [AC 187].

revideáltatik 1. felülvizgáltatik, ellenőriztetik; a fi revizuit; kontrolliert werden. 1623: Kivánjuk azt is, hogy az országnak végezése szerint, fontnak, vékának, eitelnek igazán való mértéke az főtisztekek együtt reuidáltasék az városon [Hsz; SzO VI, 74 követut.]. 1671: Ab Anno 1657, a' melly Fiscalis jóságok a' Fiscustol, másoknak conferralattak, azokrol producallyák az Possessorok Donatiojokat a' Tanács Urak Fő Tisztek és Tábla fiai convocaltatván egy bizonyos helyre, és ott reuidealtassanak [CC 88]. 1677: Mint a' töb Natioknak ugy a' Szászságnak-is appellatioban bocsáttatot transmissiojok, a' Gyűlések alát-is promiscé reuidealtassanak | Szászságról Appellatioban bocsáttatot Causak, mind Gyűlések, Terminusok alát reuidealtassanak [AC 205, 267]. 1709: Doctor Kolosvari Pal és a Város között az adosság iránt fenn forgho Controversia ... reuidealtatván, es pro et Contra disputaltatván, determinaltatott ugy hogy az penz helyj adosságok(na)k Interestét még fizetvén az Város sine Controversia várakozzék az Creditor az Capitaléért az már kiadatott Moratorium szerént [KvLt I/197 a gub. Nsz-ből]. 1746: Megyebiro Dénes Samuel Ur(am) az Ekkla pénzéről nem rationalhata, azért a' N. Borosnyai visitatoria készítse el ra(ti)óját, s ottan reuidealtatik [Egerpatak Hsz; SVJk]. 1757: (Pap Alexa) bocsáttassék el kezességén, addig mig praetendalt Nemességek a repetitusok-

nak revidáltak [GyL]. 1791: (A) Számadások pedig mostan fungens Perceptor Titt Pataki Mihály Urat illetvén, intimálattik hogy a' mely Esztendőkről számadásai még nem revidáltak, azokat submittálja [Kv; SRE 277]. 1803: (A) Betsülletes Czéhnek Számadása Visgálás alá submittalva nem volt, hogy az revidáltak, és a' volt Czéh Mesterek absolváltaknak [Kv; FésCJk 22].

Szk: törvényesen ~. 1704: ha odafel újbban törvényesen revidáltaknak minden causa, tehát egynek sem szakadna ide alá vége, amely azelőtt sem volt soha szokás [WIN I, 190–1]. 1749: Kérem azért Bátyám Vramot ezen embereket jó kezesség alatt had bötassák el, és Törvényesen revidáltaknak, akarmelylek legyen az oka, az Törvény el igazítja [Zsibó Sz; WLt Wesselényi István Wesselényi Ferenchez]. 1767: ő Excellenciajának abban az időben Valami kintse karasodott el, mely kintsek elkáradásáért némely akkori Udvari Cselédek el is fogattatnak volt, de Törvényesen az Udvarban dolgok revidáltakatvan absolváltaknak [Abosfva KK; Ks 4 Moldován Sztana cons. provi di Gligor Mihály (40) jb vall.].

2. újratárgyalatik; a fi revizuit/dezbátut din nou; wieder besprochen werden. 1656: ez időn is kegmteteknek Generalis Gyűléset rendeltük Fejérvári Városunkban lenni ... minden Gyűlés alatt agitatlatni szokott causak revidáltakatni fognak [WassLt fej-i egy-i meghívó]. 1699: Kolosvari Pap Laszlo Szigyartó Mihallyal valo adossagbeli dolgát s praetensioját a' Nemes Var(me)gyen kezden ott prosequallya, ha hol penig Szekünkre remittaltott itt revidáltakat [Dés; Jk 297b]. 1740: minek utánna ezen egész sz: Ca(us)a revidáltakatott volna, az elsőbb Deliberatum hejb(en) hagjattatván, az utóbbzori Deliberatumaik, azon T. Sedrián(a)k, in ea parte, hogy az Onus Repulsionis annihiláltakat [Dés; Jk 339].

revigorál újra érvényesít; a revigora; wieder legalisieren. 1793: a Tábla a maga elébbeni Itéletit Deliberatumát revigorálván; exclusa in Specie Repulsione végső executioban menni parantsolya [T; DobLev. IV/730. 2a].

revindikáció visszakövetelés; revendicare; Zurückverlangen. 1766: (A) Rétnek revindicatioját, minekutánna szép szerint ... a Tisztelendő Pater Minoritáktól tentáltak volna a' Tisztelendő Pater Minoriták is az 60 mforint Summát Levalván, a Réteket okk(ne)k remittáltak és kezekben bocsátották [Ne; DobLev. II/373. 1a]. 1799: a Zalogos Processus szerint a Zalog summát most is offerálván, annak el veszesztésére, és Zalogos sessionnak minden tere nélkül valo revindicatiojára, mind azt el követem valamit a' Törvény és igazság rendi hoz magával [Ne; i.h. IV/819 Szántó Sándor nyil.]. 1819/1831: Hunyadi Sámuel Admonitorio Relatoriája Csongvai Andras ellen a' Csegezi határon egy szántó föld revindicatioja iránt Horvatovits György, és Szarka Ferentz Regiusságok alatt de 29a Aprilis 1773 [Aranyosrákos TA; Borb. II].

revindikál visszakövetel; a revendica; zurückverlangen. 1792: a máj Gázlászról, és Gabonábann tett kártételeknek Törvényes meg keresését maga uttyánn revindicálni el nem mulatom [Ádamos KK; JHb XIX/35].

revindikált visszakövetelt; care este revendicat; zurückverlangt. 1769: (A) maga erején revindicált házat ... Dobolyi Daniél Uram annakutánna cserélte el azzal az házsal,

mely vagyon a' mentionált V(á)r(me)gyében és Városban a' magyar utzában [Ne; DobLev. II/408. 3a]. 1811: (A) Lázár Familia birt régi időktől fogva Két Havasokat Gazrész, és Kápra nevezetűket mégis az Határ Jegyeknek belyebb lett vitetetésekkel, ezen Két Havassa is az Groff Lázár Familiának az Revindicalt Havasoknak Számok Közzé vétetvén, ezen Két Havasokat ... Második Joseff az első Székely Regimentnek ajándékozni méltotzatott az több Revindicalt Havasokkal együt [DE 3].

reviziskál újraéled; a reveni la viață; wieder auf leben. 1722: Előre pedig hogy az Porumbáki hal tartoban reviviscallja(na)k küldettem Pisztrangot 200 Szamos Halat 50 [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

revízió 1. (helyszíni) szemle/vizsgálat; revizie, inspecție (la fața locului); Beschau. 1605: Megh értettek eo kgmek az hat vraitmol az megh eget erdeoknek reuisioia feleol relatioiokath [Kv; TanJk I/1. 511]. 1746: az Melosagos Familianak teczett, es ejszersmind parancsolt is iranta, hogi azon banyak(na)k revisiojara Oculatorkok menjenek ki [Torockó; Bosla]. 1770: Midőn a' Malmok revisiojara exmittált In Commissio itt(en) lett volna az egész Bere Nevezetű Falunak közönseges akarattyabol insinualtatotté protestatio azon In. Commissio előtt [Ms; BetLt 7 vk]. 1772: a' Viz fel tojlása okátis az említett Commissarius Vrak eléggé meg visgáltak, s ex praemissis rationibus megis ismérhették, s fel találhatták, s ez okon is Revisiojok hibásnak nem itilhetik vala | az utolszori Revisioibanis ad juralt fatensek ezt unanimiter vallyák [Kük. JHb LXVII/223–4]. 1778: Annak* revisiojára kimenvén, amburum partium consensu mü előttünk így egyezének az controversiás helyen metákat tévén Bartos János ökegyelme [Taploca Cs; RSZF 143. — *Egy vitatott határkönek]. 1781: Szöts Nemes Szakmári György ő kegyelme praesentálá előttünk N.Enyed Nemes Várossa Substitutus Hadnagyának réám dirigált Exmissioját, a' végett, hogy mennénk el Lövé szín nevezetű szöllőjének revisiojára [Ne; DobLev. III/559]. 1782: Székely Károly főhadnagy úr a hűtösökkel edgyütt kimenvén Kerek tóban a nagy útnak revisiojára [Árkos Hsz; RSZF 102].

Szk: okuláris ~. 1772: A második Ocularis Revisiohoz is haszon nélkül ragaszkodik a' Novizáns A eo Excellenciaja, mert abból sem jö ki, hogi a' Silip nem volt le süljedve [Kük.; JHb LXVII. 236] | 1-ma Maii voltam Zsibón Wesselényi Istvánné Daniel Polixena asszony öngysaga és br. Bornemisza Pál úr az asszony régi zsbai malmán alól épített új malma gátja ocularis revisioja végett [RettE 273] * okuláta ~. 1642: az Pusztá telekek utan valo Feöldeket es Reteiket, az ide ala megh irt Eoregh emberek hiték szerent mi nekünk oculata revisionkba ki mutogattanak [Nagymeregő K; JHbK XVIII/20]. 1677: ez Országban régi szokás ez, hogy mikor a' törvények a' per non venit Sententiának utánna folyásában indulnak, és a' Biro valamelyik félnek törvény szerint hitet itil, avagy Communisra, avagy Oculata revisiora bocsáttya [AC 184]. 1772: az Oculata Revisioikat oly erőseknek tartotta, hogi semmi egjéb probat azok ellen nem hasznalhatni itilte [Kük.; JHb LXVII/229].

2. megvizsgálás; examinare; Untersuchung, Prüfung. 1633: harmadnapra Ezen varmegiebely fü szolga biro Uramat, es vicze Jspan Uramat Ezen dolognak revisiojara Certificalom [BSz; Ks 41. 28]. 1714: Nehai Mlgs Josika

Gabor Ur(am) Fiu ágon lévő Successori compárelván elöknben, egymás közt fen forgo controversiajok(na)k revisiojára s determinatiojára condescendálának arra, hogy bösületes Arbiterek eleiben, készek lesznek magok dolgokat adni | eö kglmeket betsülettel convocálván, kéz bé adással authorállyák s arbitrályák az említett Controversia(na)k revisiojára [JHb XIV gub]. 1724: Minémü Commissioját vettem á Méltóságos Gubernium(na)k á Gyekéi és Légéni egyben folyó Határok(na)k Métaí felett Suboriált Controversiák(na)k revisiojáról ex acclusa Commissionis Copia Nsgtok Kglmetek bővebben meg láthattya, és által értheti [Kelemenelke MT; Ks K. 66]. 1737: Az Communis Inquisitiokból minden féle malitiosusokra kik mi forman s hányan fatealtanak, azok(na)k exerpálására exmitaltatnak^a Atyáncfiai eö kglmek, kit minek Utánna exerpálhatnak extractusb(a) revisiora az Tektes Ne(m)es Tanács eleib(e) Comportallya(na)k eö kglmek [Dés; Jk 385a. — ^aKöv. a nevek fels.]. 1749: Kézdy Király Biro Domby János Vram jöven hozzám reportála hogy az én Téli Qvartélyomnak rendeltetett volna Markosfalván lévő Szék Háza, a' melynek Revisiojára küldöttem volt föl egy Strása Mesteremet [Köröspatak Hsz; ApLt I Kálnoki Antal lev.].

Szk: ~ba vétel megvizsgálat. 1657: Fogarassi feö udvarbiro N. Berivoi Nemzetes Boér Jstvan uram tisztí szent protestaltat a' Fogarasi fiscalis procurator Jlyes Deak uram által, hogy ha az mi Kgl Aszszonyunk eö Nga mas justitiariusok által akarna ezen dolgot ujfolag valo revisio-ban vetetni, kesö ne legyen [Fog.; UF II, 190] * törvényes ~. 1681: Mint hagi ezen Dugumir Muntyan elsőb(en) telepedet volt megh Sz: Kiralyon; es onnen jöt Pap Ferencz ne örökségére; törvényes revisioval el kellene igazítani; es megh lattatni, mi keppen haghatta el az Sz: Kiralyi sessioját? [A.nádasd H; VhU 95].

3. felülvizsgálat; inspectie, (supra)revizie; Nachprüfung. 1650/1687: Généralisba(n) transmissional revisioja és finalis Sententianak ki mondása flor. 3 [MVJk 2]. 1677: Ha kik pedig a' Causakban pro stabilimento Juris sui Novummal akarnának élni, szabad légyen; de ante extractionem litterarum Transmissionalium, mert az után a' Novum meg nem engedtetik; azért, hogy a' Causa a' Novum mellet valo minden processusival edgyüt, mehesen a' Táblára saniorb revisiora [AC 180–1]. 1693: ha edgyik vagy másik ö klmek között valami oly dolog miat jelen nem lehetneis, a' számvétel mind az által procedállyon, és mikor végben mégyen az Eccla revisioja alá bocsattassék a' számvétel [Kv; SRE 10].

Szk: rációk ~ja számvizsgálat. 1729: Tekéntetes Rédei Ádám Fő Curator Urnak irattassék levél, a' Ratioknak Revisiojára ne terheltséssék az Ur meg jelenni [Kv; SRE 157] * számadás ~ja 'ua'. 1803: Illyetén meg feddetések előre bocsátása mellett a' fenn említett regibb és ujabb számadásoknak revisioihoz fogunk [Kv; FésCJk 23].

4. újratárgyalás; revizuire; Wiederbesprechung. 1766: minthogy az Inctusok nem tudták magokat az mai Terminushaz tartani, Ca(us)ajok revisioja differaltatik pro imminenti termino [Torda; TJKt V. 297].

revizionális életkort bizonyító/megállapító levél; litterae revisionales; act prin care este atestată vîrsta unei persoane; das Alter bestimmende Urkunde. 1675: 1676 die 21 Janu-vary hogy az itilö mester Sofalvan volt Folthi Kato es Pannus Plenipotentiajakert es Revisionalisokert fizetmem 124 penszt [Beszt.; Törzs].

revizor ellenör, vizsgáló; revizor; Kontrolleur. 1762: deputatván ahoz értö Revisorok az Mag(istra)tusból, azok elözt az börek meg hányottatván revidealtassanak [Torda; TJKt V 128].

revizorium fórum vizsgáló bíróság, törvényszék; instanță de revizuire; Gericht. 1774: Tudom hogy az antecessoromat Balint Ferentz Uramat Titt. Praefectus Vram Tavally, hogy ide érkeztem helyiyben Ratiotináltatta, mely Ratiójának Revisiojára Hütös assessorokat hivut kikkell Revisorum Forumat ultettvén azokkal Censurásztatta két Esztendő béli Ratiójit [Mocs K; Ks Conscr. 192–3 Mich. Antal (55) tt vall.].

révláb révre rúgó láböld; lot care se întinde pînă la vad; Grundstück bis zur Furt. Hn. 1685: Röh lábba(n) (sz) [Menaság Cs; EHA]. XVIII. sz. eleje: Rő labban (sz) [Tordát-fva U; EHA]. 1713: Rő labon (sz) [Kászonújfalu Cs; EHA]. 1743: Roh lab nevü helyyben (sz) [Csehétfa U; EHA]. 1774: Röv Lábban (sz) [Kászonfáltiz Cs; EHA]. 1782: Röh Lábban (sz) [Kászonújfalu Cs; EHA]. 1797: Rő Lábban (sz) [Csehétfa U; EHA].

revokábilis visszavonható; revocabil, care poate fi revocat; widerrufbar. 1798/1799: a' Torotzkai Lakosok és a' Méltóságos Thorotzkai Familia közt, mindenkor Judicialis Actusok, és Judicium elözt forgott Controversiák, és ezen Actiot meg előző 's követö Collisiók voltak; az illyen környül-állások közt tett Recognitiot ... a' kérdésnek leg derekasabb dologában lett Recognitionak kel mondani mely a' Törvények szerént is állandó, és soha nem-is revocabilis [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 323].

revokáció 1. visszavonás, megtagadás; revocatie, retractare; Widerrufung. 1641/1642: Az mikor az kaptalanb(an) az Attiok vegezest reuocálták, akkor Betze Mihalyne Fernel uala Menyeczke, de Thar Mihalyne Desfalui Susanna haiadon leany uala megh akkor, hanem az reuocatio uta(n) ment Ferhez Thar Mihalyhoz [Mihályfva NK; JHb XXII/37]. 1760/1794: Mely Solemnis Protestatio és Contradictioval való Revocatiomat az Honorab(ilis) Convent Archivumában improtecolláltatni, és Sub Sigillo Conventuali Authentice ki-adatni, in solita forma kívánom [Km; JHb XLVII/27. 4].

2. visszahívás/rendelés; revocare; Rückruf. 1598: (Actor) P(ro)ponit Reuocalta(m) megh Akkori p(ro)curatoromat hogy Ez volt vetsege az en p(ro)curatoro(m)nak P(ro)ponit J Ertem myre akar mennj az P(ro)curator hyuatal mellett hol azt mo(n)dgia hogy Abban tett vetseget Akkori p(ro)curatoro(ha) hogy az derek dologhoz zolt volth es az teörüeny köz felöll ualo dologhoz ne(m) tartotta volt magat, En azt mondo(m) hogy ebbeöl neky ne(m) zolgal az Reuocatio, merth Igen megh lattatták azt az zekkel [UszT 13/42]. 1650: az Actor Reuocatioia erőtlennek iteltet [i.h. 8/64. 35b].

3. per/kereset megmásítása; modificarea acțiunii/procesului; Änderung des Prozesses. 1620: Ez felliel meg Jrt vegezest pedig Ha valamelly fel ... fel bontaná es meg nem allana az meg ne(m) álló fel repulsioal, contradictioal Inhibitioual Reuocatioual nouu(m) Juditiu(m-m)al, es az teoruennék semminemw remediumául ellene ne állhasson [Kovácsna Hsz; Borb. I]. 1836: (A per) mivel ... tsak az 2dik Felperes Aszszony részéről folytatattik, a

Revocáns Özvegy az Revocatio ellen tett Contentiokra felel ezekben [Fejér m.; DobLev. V/1213] | Summáson ezen Revocatio mellett meg kívánnya az meg vexált Alperes Özvegy ezeket* [Ne; i.h. V/1213. 4b. — *Köv. a fels.]. 1844: Bartok Kelemen és Bod András közti revocatoriól szollos levél [Ne/Nagylak AF; i.h. V/1249].

4. *diákny* ismételt kikérdezés; *ascultarea* repetatá a unui elev din aceeași materie; wiederholte Befragung des Schülers. 1870 k./1914: Revocatio: a tanárok által több órán praelegált, magyarázott tananyagának ismétlése, fölkerdezés [MvÉrt. 40].

revokál 1. visszavon, (meg)tagad; a revoca/retracta, a retrage cele spuse; zurücknehmen. 1607: Hallotta czjak az tanutól, hogj ennek az Azzonnak Atta az el vezet Marhat ... Jsmet vizza mondotta es reuocalta hogj eo Ne(m) Atta, ha-ne(m) az mit mondottis felteben Mondotta [Mv; MvLt 290. 7b]. 1621: Teglas Kata keze be adasaul fogada es keőte magat azon, hogj soha semmi nemw wdeobe(n) ez mostani vallas tetelet es keőteset az megj irt es el adot darab feőld feleol megj nem masollia, es nem reuocallia [Kv; RDL I. 115]. 1641: az mikor Feyeruarra menenek hogj az Attiők iffiabbik Desffalui Gaspar Compositioit az Kaptalanok eleőtt reuocálnák [JHb XXII/17]. 1656: Szeken Iako Batzi Mihaly ... hazasságra advan magat legitime despondealta volt Barla Barbarat szabad akarattya szerint magat igere, ajandekomat el vőtte: De igeretit revocalta, mi okon nem tudom [SzJk 79]. 1742: (A) Contractust En tapasztalván magamnak és Posteritasimnak káros(na)k lenni, azon Contractust En a' Fejér Vári Captalanban retractaltam, recantaltam, és revocaltam [JHb XXXV/32]. 1746: az J. el mondott szavait in figura Judicii revocallia [Torda; TJKt III. 72]. 1759: Néhai Bartok Mihályné Csomos Margit Aszszony Minek utanna elkőtelezte volna Jozságait revocalta bántaé meg tselekedeteit? [Albis Hsz; DobLev. I/292. 1]. 1760/1794: Férjem Groff Bethlen Miklós Urnak tőtt Kőtesemet és Fassiomat revocalom, minden részseiben és czikkeleiben cassalom, annullalom, és tellyesseggel erőtelenné tészem [Kmh; JHb XLVII/275].

2. visszahív/rendel; a revoca; zurückrufen. 1590: Keőmyues Pal reuocala az Előbbi Procútorat Bersze Mihalt [Uszt]. 1597: Balathfy Janos Vra(m) kepebe Tiboldi Georgy Annak eleotthe áló p(ro)curatora Agallya hogj Az zek napia(n) az mely dologh feleől bizonsaghra fogott volt Abbul eőtet Reuocalta, most Zekel Miklost allatta eleő [i.h. 12/120]. 1606: Ebbe ne(m) fer p(ro)curator hluas, mert ne(m) suo modo Reuocalta az J. [i.h. 18/55]. 1612/1723: Emlőkezhetik reá kglmtek mikőpen az el mult időkben Tőrvénnyel hıvtuk vőlt a' Bodoniakat kglmtek eleiben; De mivel hogj Prokátorunk miá fogyatkozás esett vőlt dolgunkban, az okáért ... revocaltuk Prokátorunkat [HbEk]. 1657: Valens-teint az armádával revocalta* ily rendeléssel: hogj Nőgrádót megsegıtven s az törököt alóla elverven, az vélőnk való török conjunctioját impediálja [KemOn. 66–7. — *Ferdinánd császár]. 1678: Az megırt felsőges francziai s lengyel királyok az Nagyságoddal való tractatus ellen mennyire offendáltatnak és csak már is elkőldött szép számu segítségeket revocaltak [TML VIII, 101 Teleki Mihály a fej-hez].

3. semmisnek nyilvánít; a declara nul, a anula; annullieren. 1679: melly egyszer végben ment vásárt és örökös tserét vala melyik fél vagy egy vagy más szin alatt revokálná és meg igyekőznő bontani; Száz Magyar forintnak vinculuman maradjon érette és az mellett az maga Jussát is

in aeternum ammittálja [Káposztásszmtmklős MT; DLev. 6]. 1748: Hogj ha valamelj fél revokálná ezen örökös Vársárt [Etéd U; NkF].

4. visszalép; a se retrage; zurücktreten. 1610: chiak en adtam vala kezebe az Jnek azt az szenafőuet, de abból en Reuocaltam s megj ellenzettem hogj ne biria [Uszt 12a].

5. ~ja magát visszalép; a se retrage (de la ceva); sich zurückziehen. 1764: de bátor ha a többiben magát revocalliais, igaz az, hogj az őlt sertés az káros emberé volt [Torda; TJKt V. 206].

revokálhat 1. visszavonhat; a putea revoca/retracta; zurücknehmen können. 1670: az ötven forintrolis Pleni potentiájok szerent contrahaltak azon B: Plenipotentiariusok, az iránt nemis revocalhatod az őtve(n) forintrol valo concordialásokatis azon B: Plenipotentiariusok(na)k [Kv; TanJk II/1. 722–3]. 1672: Kegyelmed ura parancsolatját követte azt az regens is nem revocálhatja [TML VI, 339 Sárpataki Márton Teleki Mihályhoz]. 1776: Ha tudtára téhat consentiáltak a Tselekedeteknek, nem is revocálhatták Consensusokat Dobai Klára libere disponálhatt maga Jozságából [M.kőblős SzD; RLt O. 1. 3].

2. visszahívhat; a putea revoca; zurückrufen können. 1649: mikor az Aszoni megj értette az Compositiot sirással contradicált Ergo revocalhatta urat ugi mint plenipotentiariussat [Kv; TJK VIII/4. 369].

3. ~ja magát visszalőphet; a se putea retrage; sich zurückziehen können. 1771: A Falu számára hagyatott rétről előbb már consentiáltak a' Lugosiánusok ... tehát nem revocálhatták magokat ebben is előbbi Consensusokk ellen [Fejér m.; DobLev. II/428. 12b].

revokáltat visszavonat; a dispune/cere să fie revocat/retractat; zurückziehen lassen. 1776: M. Groff Lázár János Urffi Nagy sietve a Mgs Praepost Urhoz ment, ugi itflem nem egyébért, hanem hogj a' Baro Henternek adott Dispensatiot ellenzené, Contradicállon, és revocaltassa [Mv; Gyl. Mart. Kametzki (38) vall.]. 1823–1830: Kovásznai Sándor nevű őreg professor^a A patriae historiában mindent bátran kibeszélt, még revokáltatták is vele a katedrából sok szavait [FogE 75. — ^aA mv-i ref. koll-ban 1762–1792 között].

revokáltatás visszavonatás; revocare; Rücknahme. 1776: Hogj meg lett ezen Dispensationak revokáltatása Mlgs B. Henter Urffi ő Nga igyekőzetté abban, hogj a' mátkasága dolgát a' Kis Aszszonnyal, az Exponens Lázár János Urfi Contradictioja alól törvényesen fel Szabadítsa? [Nsz; Gyl. hiv.].

revokáltatik 1. visszavonatik; a fi revocat; zurückgenommen werden. 1765: mind két feleknek allegatioji ad examen revocaltatvan, vilagosan ki jőnek a Novizáns Anak mind szinte az elsőb Documentumok szerént pronuntialtatt Deliberatumban ki irt tselekedetei [Torda; TJKt V. 265]. 1808: ezen Generalis Tőrvényes Szék ugj talállya hogj az Alperes által Novum mellett elé mutatott Testamentaria Dispositio Tőrvényben meg álható, és tellyes hitelt érdemlő, mind azért hogj ugyan azon Regiusok által hitek után tett helyben hagyások általis meg erőssitetett, mind pedig azért, hogj az a' Testánsok által Soha manifesté nem revocaltatott, avagy tsak revocaltatottnak lenni nem bizonyittatik [Asz; Borb. II].

2. visszarendeltetik; a fi revocat; zurückgerufen werden. 1657: immár három rendbéli parancsok és prohibíciók jöttek az töröktől, s okainak ne tulajdoníthatunk az dolognak, ha nem continuálhatjuk az hadakozást és revocáltunk kedvünk ellen [KemÖn. 277]. 1762: Nagy örömről volt, mivel amely segítséget adott volt a cár a prussus ellen felséges asszonyunknak, revocáltatott [RettE 143–4]. 1774: Ki volt O-Donell, aki milliommokkal bír, fejedelmi és nem is az öfélége, hanem az anglus birodalmabeli nagy és igazságszerető s azt követő ember volt, mégis revocálták Erdélyből, azután meg is hala hamar [i.h. 335].

3. megismételtetik; a fi repetat; wiederholt werden. 1787: ha az publicát, és publicálando parancsok nem improtocolláltattak a Falu Notariussa által, annivalis inkább ezek Honaponként a Falu előtt nem revocáltattak, indispensabiliter a Notariusok fognak megbüntettetni [Torockó; TLév. 3/1].

revokáltatott visszavont; revocat; zurückgenommen. 1808: (A) Testamentaria Dispositio revocáltatottnak lenni nem bizonyíttatik [Asz; Borb. II].

revokáns pert/keresetet megmáskít; care cere schimbarea procesului/acțiunii; (Prozeß) ändern lassend. 1826: Meg kívánja tehát a revocans Alperes Özveg, hogy revocatiojának hely adatván, annak menedéke által tett Felperesség ellen tett ki fogás (igyl) stabilitássá, és az által a Felperesek keresetek ellen cum poena indebitae verae fel oldoztassák [Ne; DobLev. V/1114. 6b]. 1836: a Revocáns Özveg az Revocatio ellen tett Contentiokra felel ezekben [Fejér m.; i.h. V/1213].

revokatórium megmáskoló levél; litterae revocatoriae; scribere/act de revocare; Änderungschrift. 1791: nékem az Assesor Urak ... mind ígértek hogy el jönnek, már én most revocatoriumot ismét nem küldhetek [Nagyteremi KK; SLt évr.].

revolúció felkelés, forradalom; revoluție, răscoală; Revolution. 1711: a revolúció előtt mindezeket bírtuk, sőt ezeknél hasznosabb volt a Diploma [CsH 456]. 1712/1722: Hallottam ebben az el mult revolútióban, hogy az Toroczko Sz: Györgji Varban Bánházi Pálné Aszszonyomnak minden leulei, ugj ezen portiokrol valo per folyása leveleiis el égetnek [Torda; JHb XIV/6]. 1714: ebben az el mult Revolu(tió)ban itthon nem igen lakta(m), az után hogy enis haza telepedtem lattam az Ur ő nga ide valo Erdeit hordották közönségesen az ide valo ő nga jobbgyi [Mezőmadaras MT; BK Fr. Szalai (50) ns vall.]. 1714/1718: a mostani leg közelebb való Revolútióban a kurucság által, minden Jóságokban eő Nagyságok igen meg pusztultak volt lábos Marhájokot el hajtották égették [Gerendlóna TA; JHb LXXI/3. 467]. 1715: Szabo János el szököt a Revolútió előt edgy fiaval [Homoródsztpál U; WH P. Sander (60) jb vall.]. 1717: Varadi Márton az el mult Revolútió(an) kurucságra vetemedvén, egy akkori Zászló Tarto kétt jó lovát elvitte [Kv; Ks 89]. 1849 k.: Esketés a revolútióba történt károk aránt [Héjasfa NK; CsZ].

Szk: kuruc/kuruci ~. 1736 u.: (Gr. Apór István) minden bonumai az kuruczi revolútióban oda lettenek [MetTrCs 447]. 1748: (A föld) az kuruczi revolútió előtt egész az patáig biratott (A földet) az kuruc revolútió előtt sine controversia Velkéhez bírták [T; Ks 7. XV. 31] * kuruc

világi ~. 1752: Gáspár Mihály még a' kurucz világi revolútióban vetemedett el [Szentmargita SzD; Ks 16. LXXVIII] * magyar ~. 1726: Az fellyeb el mult magyar revolútióban vitette volt el Leveles vagj Kalamaris Ladanokot Böer Gabor Uram eő kegyelme [M.bükkös AF; TGsz] * Rákóczi ~. 1753: Ha a Rákotzi revolútió után ekkor Mikes Pál proscribáltatott vagj a Fiu Mikes Kelemen a Rákotzihoz valo adhaesioert [Hsz; Szentk. vk] * Rákócziána/Rákócziánium ~. 1742: (Veres Sámuel) Törvényt nem állott, hanem bújdoklott, s ugjan azon bújdósába láttam énis a' Rákotziánium Revolútió előtt [Kisened AF; JHb Paulus Novátski (57) ns vall.]. 1753: a' Rákotziána Revolútióban Brassóban szorultam azért Szaporodot volt meg az Interes annyi Summára [Esz-Mk Cserei lev. Cserei Mihály lev.].

revolúciós 1. forradalmi; revoluționar; revolutionär. Szk: ~ idő. 1719: az elmult Revolútiós időkbén Groff Kornis Istvan Ur(am) eo kglmenek el veszett Menességéből

Groff Mikes Mihály Uram eo kglme Menesse között talaltatott Kantzáját, ugy holmi Fejér nemű egyet másit Flintáját és karját (!) és egyéb fegyvereit ... kéném [Beszt.; Ks 83]. 1765: en Semmit az Idvezült Úrtól nem értettem mi végre esett volt abban a nyomoruságos Revolútiós időben az az Korda Sigmund Urral valo Correspondentia [Nagyajta Hsz; Eszt-Mk Cserei lev.]. 1777: Ugy hallottuk hogy az régi revolútiós időkbén az Besséjek el hagyján házaikat szállottak a Bűdös patak mellett Kalljbákban és onnet vette ezen hely la Kolib nevezetet [Csömény SzD; TL. Prov. Kifor Maffnye (50) és Gliga Kosztán (50) vall.]. 1792: mivel ezen Város nagy Ország Uttyában lévén az emberi emlékezetet fellyül haladott időktől fogva az Hid Vám Szedésnek usussában volt, mely usust hogy Helységünk valamely Privilegiumon fundalhatott a sok Revolútiós Idők Városunk(na)k mind az ellenségtől, mind a Tolvajoktól sok izb(en) valo el praedáltatása, Ugy nem külömb(en) Archivumunkban tsak magokra heverő Királyi függő Petsétek könnyen hihetővé tésznek [Zilah; Borb. II hiv.].

2. ~ ember forradalmár; revoluționar; Revolutionär. 1823–1830: Én, aki revolúciós ember sohasem kívántam lenni, mind csak csendesíttem az ifjúságot [FogE 137].

révpart folyóvízi hajó/komp kikötő helye; locul de debarcare a unei nave/a unui bac/pod plutitor; Hafen von Schiff/Fahrschiff | gázló partja; malul vadului; Ufer des Furt. 1666: az Commissarius Urak edgy Toroczkoai embert lovon által küldenek hogy az revet megh jarna, hogy ha által mehetnek mikor szinte(n) által megye(n) vala az ember, az felseo Seregből az mely az Keo Szalon all vala kialtani kezd(ne)k vala azoknak az kik az Réh partot allyák vala, üsd, löd, vagd, az Lelek beste kurvafiat [Thor. III/5 Haller Pál (43) ns vall.]. 1720: Vagion az nagj Szamosra tsinált Hidas, mellyen (!) az Torbuczai határon van ki köté rév part, jo és ép [Szurdok SzD; JHbK XXVII/12].

Hn. 1670: a réhparton [Radnót KK; EHA]. 1761/1808: A rév Partnál (sz) [Szind TA; EHA].

Sz. 1678: Könnyű édes Komám uraim az révpartról beszélni, de én láttam dolgunkat az portán, mint volt, ezt nem mástól kértem, sulyát pedig keservesen érezzük most is [TML VIII, 218 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz].

révnapló ' . 1817: Három darab rév toplo [Mv; DLev. 3. XXVIIIa].

révút révre vezető út; drumul (care duce) spre vad; Fahrweg. 1843: a víz ár előtt ezen berekbe átjáró rév út volt a Szenté Ferentz ur Malom berke kaszáloja, és ezen berek között [Körtvélyfája MT; LLt].

révutca a révre vezető utca; strada (care duce) spre vad; Fahrweg. Hn. 1664/1797: Rév uttzaban [Alvinc AF; EHA]. 1685: Rév Uczáb(an) [Dés; EHA]. 1727: az Rev utczáb(an) [Dés; EHA]. 1838: a' rév uttza jobb szárnyán [Dés; EHA].

rez (gazos/bokros) erdőmaradványa a hegytetőn/gerincen; rămășiță de pădure (cu tufe) pe culmea muntelui; (buschiger) Waldrest auf dem Berg. Hn. 1592: az Nagy hagodon hogy ki hagnak melliet Keozep Reznek hinak | Keozep Rezbwł aszw fat hoztunk [Uszt]. 1594: Az Rez alliai vidékbeli [UC 113/5. 57]. 1720: Ló rez(e) [Remete Cs; EHA]. 1751: Ló rezen fel járó Falu közönséges Uttya [Szárhegy Cs; EHA]. 1755: ezen molduvai határal meg [Gyszm; DE 3]. 1773: A Rez alatt (sz) [Ditró Cs; EHA] | a Ló rez n.h.-ben [Szárhegy Cs; EHA]. 1781: más néven nemis hivatnak, hanem környös körül Gaz reznek [Gyszm; DE 3]. 1860 k.: Nagyrez [Ditró Cs; EHA]. 1864: Közrez havas tető köszirtos erdős hely Rez oldala [Ditró Cs; EHA] | Feketerez pusztája. Feketerez — észoki lábja [Tekerőpatak Cs; EHA].

rész 1. rézérc; minereu de cupru; Kupfererz. 1662: Aranyal, ezüsttel, rézzel, vassal, sóval, tejjel, mézzel valljon nem bővelkedik vala-e? [SKr 73. — "Erdély]. 1823–1830: Itt láttuk a Seiger-Huttet, ahol az ezüstet választják el a réztől [FogE 207. — "Hettstädtben].

Szk: ~ *matériájú kő*. 1719: a' kik találának, on, Ezüst, Arany vagy rézz materiájú kőveket, ne mérészelyék, vagy verőkben, vagy kő lyukokban, imit, — amot titkon olvasztani, vagy valahova Varosokra vinnj, mert ha ki tudodik minden kegyelem nélkül meg öletik (így!) [Torockó; TLev. 8/3].

2. rézfém; cupru, aramă; Kupfer. 1558 k.: Az also gradustol^o fogvan wenny kel az Mixturahoz 8 rez onnot es 2 rez rezet [Nsz; MKsz 1896. 297. — "A 12 karáton aluli arany esetében]. 1588: 9 Septe(mbris) vittenek Rezet az fayedellem zamara 9 Loual Tordara ata(m) f. 4 [Kv; Szám. 4/III. 57]. 1589: Ket tabla penz olwaso Eggik Rezebeol chinalt [Kv; KvLt Vegyes I/2. 40]. 1592: Wst Giarto Georgi ... vallia ... Ez el mult zent Gal napba mentem vala sokadalomba Eniedre, Topanfalui olahok eoten hoztak vala oda valami rezet, zememel latam hogi el adak az rezet feier onnotis, vgi mint fel masat adanak el az Zebeni kanagiartoknak [Kv; TJK V/1. 240]. 1620: Egy Masa Reztul f- / 50 [KvLt II/69 VectTr 17]. 1631: azt az darab rezt megh veom Kadar Istuantul [Mv; MvLt 290. 52a]. 1637: On pogaczia uagion Jelen n 5 Item rez uagion pogaczia n 2 [Ebesfva; Utll]. 1677: A' Réznek ez Országbol valo ki-vitele, abbol közönséges szükséget nemz, de ellenben meg-tiltása-is a' közönséges szabadsággal ellenkezik [AC 236]. 1714: Egi Par Pisztolj Diofa Agja ... a fogantója ezüsttel és rézzel figuraltatott fl. Hung. 40 [AH 14]. 1732: Vagyon egy kis Rézzel borított, Vas pántokkal foglalt Rosolisos Pincze tokoskáb(an) 6. üvegecske [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 25]. 1765: Veretett ... öfelsége

rézből félpénzest, egypénzest, krajcárost, polturást, márást [RettE 192]. 1796: Rézből való monstrantia meg aranyazva 1 [Tresztia H; Ks 115 Vegyes ir.]. 1801: a' műveletlen, azaz in crudo lévő Réz [DLt nyomt. kl]. 1849: Ezen palata pádimentomos van benne rézből egy Lusztier melly függ a' szoba közepén [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

Vö. az *öntött-réz* címszóval.

Szk: *fejér* ~. 1763: 1 Fejér réz káféskandli 2 [Kv; TJK XVII/1. 17 Polykter ház lelt.]. 1800: Fejér réz liberia gombok [TGsz]. XIX. sz. *eleje*: Egy fekete fa nyelű, fejér rézzel készített Fokas [BK Inv.] * *ónos* ~. 1779: a' pénz az Ötves meg-probalván maga Mestersége szerént, ónas réznek találta [Kv; SLt XL Lázár István Suki Jánoshoz] * *tiszta* ~. 1558 k.: legyen tizta rez ky kyuerettetteth vekony plehe es el Metelteteth [Nsz; MKsz 1896. 284] * *velencei* ~. 1656: Ezen Teömlecz Bastia tetejen vagion egi velencei rezbeöl csinalt eoregh gomb [Fog.; UF II. 140]. 1688: Nagy Gyertyatarto velencei réz [Utll]. 1748: Csináltatott a Gegesi Ref Eccla(na)k Curatora László István Ur(am) egy más fél ejteles fejér Onn kannát az Eccla pénzével mely három helyt körül Velencei rezzel folytatott, és fedeles, az Ecclesia neve reá van meczve [Geges MT; MMatr. 173].

Vö. a *sárga- és vörösréz* címszóval.

3. rézlemez; placă/tabla de cupru; Kupfertafel. 1634: Az mi Templumhoz valo ezkeozim vadnak, mindenfele kepek, Casulak, Monstrantia, kehely, Ampolnak, es mind effelek egyebek, az Reze meczet Hebanum Tablaim (!) kepeket kj veuen azokat chak ide az Monostori Templumhoz applicallyak, az ott lako leusita Paterek [WassLt Wass János végr.]. 1672: Az Hamburgumi templomot egyiket rézzel burítottak meg az sendelyezés helyet [PatN 1b]. 1714: Kisebb körökes, s szárnjas óra, rézen ki metzett figurák(an) bé zarrott, melljn(e)k a' tetején egi meztelen iffiu áll [AH 44]. 1778: Egy ovális formálag Bádóg, vagy réz közé csinált két felöl való üvegek, egy felől láttzik a' Boldogságos Szűz Mária képe A' más felin Czifra Czirádák [Csapó KK; Berz. 4. 8. C. 18].

4. *tekert* ~ rézdrót; sirmă de cupru; Kupferdraht. 1599: Hannes Balk. Hozot Bechj Marhat ... Egy Masa tekert Rezet — / 75^a Kv; Szám. 8/XIV. 39 Hj. — "Fels-ből kiemelve].

5. rézfonal; beteală, fir de alamă; Kupferdraht. 1630: Fenesi Marton. Hozot lengli országbol 5. végh rezzel szwt seliem premet ... tt f l. d 20 [Kv; Szám. 18b/IV 59–60].

6. vasaló; fier de călcat; Bügeleisen. 1885: réz: ruhavasaló [Zilah; Nyr XIV, 431].

Vö. a *simlőréz* címszóval.

Szk: *téglázó* ~. 1784: Egy Téglazo réz vasaval [LLt]. 1801: Egy Téglazo Réz belé jaro két vasaival együtt [Vargyas U; CsS]. 1804: Téglazo réz két vassal [Borobenedek AF; SLev.]. 1835: (Elvitt) Egy nagy Téglazo rezemet két vasával 6 VRf [Dés; DLt 591. — "Fels-ből kiemelve]. 1849: Egy fanyelű téglazo Réz egy vassával [Somkerék SzD; Ks 73/55]. 1862: 1 drb téglazo réz [Mezőszilvás K; HG].

7. rézedény; vas de alamă/aramă; Kupfertopf. 1551: Diennessy Katha azzon reszere — Az rez medenczeben kj rez Jlette volna azert attunk Eg on kannat es eg on talnyert [Mezőszengyel TA; BfR 304/108 Gerendi Ferencné

Dienessi Kata és gyermekei osztozólev. — L. MNy LVIII, 492].

8. rézből készített/való; care este făcut din alamă/aramă; aus Kupfer gefertigt. 1573: Kalmar Istwan azt vallia latta hogi puskar Mwnstranciat hozot eleh, ki zep czwst aranyas volt, es egi kehlietis de az Rez volt [Kv; Tjk III/3. 170–1]. 1614: Egi eödreogh mosar: réz [Kv; RDL I. 96a]. 1636: Egy pártá Eö, melinek az Cziattia réz [Kv; i.h. 109]. 1640: Ersiknek iutot egi parta eö rez az Czyattya az maycza barsony de roz [Kv; i.h. 151]. 1711: 1 Pastetom süto heted fél font réz 3// 90 [ApLt 5 Apor Péter inv.]. 1849: két musta, edgyik réz a' más vas [Dés; Dlt].

Szk: ~ *ágymelegítő*. 1757: Edgy Réz Ágy melegítő [Jobbágyfa MT; Bállt 71]. 1819: Réz Ágy melegítő 1 [Széplak KK; SLt 17]. 1823: Réz ágy melegítő [LLt Csáky-per 601. L. 1]. 1839: Egy réz ágy melegítő [Kv; Ks 73/55] * ~ *behűző* rézfogantyú. 1819: A palotából északra találattik egy szoba réz sorkokon fordulo ajtajával, koltsával és réz bé huzójával vas ütőzőjével edgyütt [Baca SzD; TSb 6] * ~ *borhűtő*. 1685 e.: Rez bor hűtő Nro 1 [Borberek AF; MvRKLt. Urb. 5]. 1687: egy réz bor hűtőt, ket rez plejével együtt [Déva; Szer.]. 1746: Egy réz borhűtő. Egy étekmelegítő [Vargyas U; DanielAd. 254]. 1749: Egy réz bór hűtő közep rendű [TSb 26]. 1788: Egy nagy Réz Bor hűtő fedeles [Mv; TSb 47] * ~ *borhűtőcske*. 1715: A Réz edényt fel osztván meg becsülén a munkájatis jutot Vass László Vram(na)k, edgy kis virágos réz borhűtőcske két edgy edgy ejteles Cristálly palaczk benne tokba Csinálva [WassLt] * ~ *borlopó* réz borszivó. 1790: Réz Bor Lopo [Sv; Ks] * ~ *borsóőrle*. 1589: Ket Reez Borso Eorleó [Kv; KvLt Vegyes I/2. 68]. 1611: Egi rez borso eorleó io [Kv; RDL I. 88]. 1628: rez borso eorleó Es Egieb dib, dab, az meliiek mind Egiwt tesznek tt f. 7 d. 50 [Kv; i.h. 137]. 1629: Egy rez borso őrleó ér. tt f. — d. 75 [Kv; i.h. 143] * ~ *borsóronító*. 1698: egy rez borso ronto és szürü [MNy XXXVIII, 55] * ~ *borsósűrő*. 1589: Egi rez borso zweró [Kv; KvLt Inv. I/2. 49]. 1591: Egi rez borso zweró [Kv; AggmLt A. 53] * ~ *borsótörő*. 1677: Egy rez borsó törő v(a)(e)t f —// 60 [Kv; RDL I. 155b]. 1733: Egi rez borsó törő [Kv; Pk 6] * ~ *circinus*. 1816: Egy réz Czirtzinus tokjával [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. 1817: Egy Puska poros Csont 30 xr. Réz Czircinus 21 xr [uo.; i.h.] * ~ *étekmelegítő*. 1630: Egy réz Etek melegítő aestim: tt f. 1 d. 50 [Kv; RDL I. 147]. 1719: Egy lábas réz etek melegítő [TSb 26] * ~ *ételmelegítő*. 1837: egy réz étel melegítő [Szentbenedek SzD; Ks 88 Osz. 11] * ~ *fánkforma*. 1681: Konyhabeli eszközök ... Réz Fánk formak négy [Utl] * ~ *fánküst*. 1735: Rez Fánk süto [Kv körn.; RLt]. 1736: Egy Réz fánk süto [Kv; RLt Somai Sándor és Sára oszt. lev.] * ~ *fánküstő-forma*. 1683: Két rez fánk süto forma [Utl] * *felkötő horog*. 1761: Egy Rezes arannyal meg futotott közepszerű kard ket kised Csát, két szij vég, réz fel kötő horgával [Branyicska H; JHb XXXV/39. 6] * ~ *fordító rézhorog*. 1758: mentünk az Virágos kért felől valo szegelet házba, mellynek cserefából csinált francia réz sorkokon álló bécsü (!) jó erős Záros, kolcsos jo státusban lévő ajtaja vagyon rez fordított és gombal [Déva; Ks 76. IX. 8] * ~ *főzőfazék*. 1693: Jankonak Egy jo tabori rez főző fazék vas fedőjivel* [Ne; DobLev. I/38. 9. — "Fels-ből kiemelve] * ~ *gombasüto*. 1736: Egy Réz Gomba süto [Kv; RLt] * ~ *habverő*. 1857: Réz habverő [Bodola Hsz; BLt II. 11] * ~ *hamvavevő*. 1674: egy réz hamma vévő

[Szászvárosi ref. It Halics Mihály lelt.] * ~ *hatkrajcáros*. 1840 k.: Egyéb aprolékos dolgok ugymint egy ezüst pohár és két réz hat krajzáros, és egy fa kalamáris [Kv; ACart. 29] * ~ *ispéklő*. 1697: Réz Ispéklő [Beszt.; KGy] * ~ *kasztrófedelecske*. 1768: rez kászro fedelecske egy [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 116] * ~ *kihűző* rézfogantyú. 1833: Két Kőrísfa kasztenek, három, három Fiokján réz ki huzok [Katona K; Ks 73/55] * ~ *kondérfedel*. 1736: Réz Kandér fedél [CU] * ~ *kopjahegy*. 1805: Egy aranyos rez-Kopia-hegy. Apafi Mihály Fejedelemé volt [Mv; TGsz 52] * ~ *lémerő*. 1732: 2 réz Lé merő [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 24] * ~ *lészűrő*. 1679: Romladozott réz, lev szűrő nro 1 [Uzdisztépér K; TL. Bajomi János inv. 27]. 1697: Réz lev szűrő nro 1 [Alvinc AF; Mk Alvinczi Péter inv. 7]. 1765: Resz Lévs Szűrő [Köröd KK; Ks 19. I. 6hoz] * ~ *ló orrára való*. 1628: Egy hituan aranyos rez Lo orrára való [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 12] * ~ *mécstartó*. 1817: Egy réz méts-tarto [Mv; DLev. 3. XXVIIIa] * ~ *melegítő*. 1655: Egy öregh Réz melegítő — f. 1. d. 50. Mas egy kis réz melegítő — f — d. 5 [Kv; RDL I. 22] * ~ *mérőkupa*. 1812: Egy réz mérő kupa Rf 1 xr 30 [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 6] * ~ *mérőserpenyő* réz mérlegtányér. 1789: A' fellyebb le irt Asztal felett lévő Czirádákön fel aggatva találattak 4. Nagy, közepszerű 3. kissebb 5. réz Mérő Serpenyők [Mv; ConcrAp. 43] * ~ *miséző kehely*. 1837: Egy veres toku réz miséző Kehely aranyozva, mely acceptalodott ezüstbe 12 Ezüst Loth [Szentbenedek SzD; Ks 88 Osz. 35] * ~ *mordálypuska*. 1667: Egy réz mordály puska nro. 1 [Fog; UF II, 338] * ~ *mosdómedence*. 1610: Vas zermambol Jutot nekiek Egi réz mosdo medence liukos [Kv; RDL I. 6] * ~ *palacsintasüto*. 1656: Egy két fogantoju rez palatsnita (!) Süteő [Doboka; Mk Inv. 16]. 1677: Egy rez palacsinta süto v(a)(e)t f —//24 [Kv; RDL I. 155b] * ~ *pecsenye alá való*. 1637/1639: 1 Rez peccenie ala valo io vastag — f — d. 32 [Kv; i.h. 111] * ~ *simítóvas*. 1736: Egy Réz Simito Vas [Kv; RLt] * ~ *széntartó* réz alátét. 1596: egy thál ala valo rez zen tarto [Kv; RDL I. 65]. 1608: Egy rez szen tarto vagj tal ala valo [Kv; i.h. 83] * ~ *találó-kanál*. 1849: Réz talalo kalány [Széplak KK; SLt 17] * ~ *tészatetsző sarkantyú*. 1782: Két réz tészta mecsző Sarkantyú [Nalác H; CsS] * ~ *ütőjű*. 1801: Egy Réz ütőjű fa nyelvű Printzmét tsengettyű [Vargyas U; CsS] * ~ *vízmergető*. 1795: Az avadag Réz víz mergetőből a Biro két Harangott veretett meg a Marhákra [HSzj harang al.].

◊ Szn. 1570: Rez Janosne [Kv; Tjk III/2. 24]. 1630: Rez Marton [Kv; Tjk VIII/1. 78]. 1790: Réz Mária [M.déllő TA; DobLev. III/674]. 1793: Rez Agnes [Selye MT; MbK XII. 91]. 1794: Réz Borbára [Mezőbánd MT; MbK XII. 102]. 1850: Réz György [DobLev. V/1286]. 1854: Réz György [Csapó KK; i.h. V/1372].

◊ Hn. 1622: Rezkutban egi darab fwh [M.borzás SzD; EHA]. 1756: Részkut oldalán (sz) [Borsa K; BHn 116]. 1824: a' Réz oldal erdőben [Dés; EHA]. 1891: Rézérdő [Dámos K; KHn 46].

rézabárló réz abáló fazék; oalá de opárit din aram; Kupferkochtopf. 1675: egi rez abballo [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1677: egy réz abárló [uo.; i.h.]. 1693: Boricza- nak egy tisztesseges rez Aballo [Ne; DobLev. I/38. 9]. 1732: 2 Réz abálló [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 24]. 1746: A kamarában Egy réz abárló [Vargyas U; DanielAd 258]. 1763: 1 Réz abárló 1.80 [Kv; Tjk XVII/1. Polykter István hagy. 14].

Szk: háromfűlű ~. 1773: Harom Fűlű Réz Abáló [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 149].

rézagyú tun din bronz; Kupferkanone. 1736: Ritka esztendő volt, hogy három nap májusban recreációt nem adtának; azon három nap vígan voltunk; estve pedig tüzes szerszámokat csináltak az akkori fejedelem németjei; még apró réz álguk is voltak ... azokat rakéták által úgy sűtögtették ki [MetTr 433]. 1758: Kerekes kűssebb rend Réz Agyu Nro 4 [Déva; Ks 76. IX. 8].

rézagyúcska tun mic din bronz; kleine Kupferkanone. 1667: Felső Czejt haz Nyeregben valo réz agyucska nro. 1 [Fog; UF II, 338].

rézbánya miná de cupru; Kupferbergwerk/mine. 1585: 8 xbr Jűtanak wywarbol vrunk penzewel ket olach Beleniesy Rez Baniara wittek Vrűnk paranczolta wala hogy el kisirtesse B. Vram ment Gergely az Lowas legeny wellek Silwasig f. — d. 12 [Kv; Szám. 3/XVIII. 14a Gellien Imre sp kezével]. 1662: Fiscus jőszágaiban való majorkodásokra, oeconomia praefectusokat, jó gondviselőket, udvarbírákat állittatván mindenütt, a sóaknák, arany-, ezüst-, kénés- és rézbányáknak coláltatását, miveltetéseket ottan jó helyben állattatta" [SKr 94. — "Bethlen Gábor]. 1677: Arany, Ezüst, Réz, Kénkö Bányákat, hogy akárki a' kinek modgya lehet és helye, nyithasson és colalhasson, fel-szabadittatik | Belényes Városi Nemesség ... Réz és Vas Bányákról szállittando terheknek viselésétől immunisok | A' Réz Bányáknak gondviselője-is, a' Haza fiainak requisitiojokra szokot árán tartozzék adni elegendő rezet | Belényes vidéki vaskohoz, Réz bányához az őlfá vágás continualtasék [AC 47, 146, 236, 252]. 1823–1830: 8. április délelőtt elmentünk Artz-cal a rézbányákhoz [FogE 205].

rézbányai rézbányában dolgozó; care lucrează în miná de cupru; in Kupfermine arbeitend. 1677: A' Réz bányai gondviselők-is a' lakosoknak pénzekért, Rezet adni tartozzanak, sub poena flor. 200 [AC 267].

rézbeli rézből való; de alamă/aramă; aus Kupfer. 1743: valami eszközökis az Ládák(an) voltak, akár réz, vas béliék, ezekis őszve rőkönjodtek mind Ládájokall edgjűtt [Backamadaras MT; LLt Fasc. 101].

rézbika rézből való bikaszobor; statuie de taur turnată din alamă/aramă; Stierstatue aus Kupfer. 1811: Fáláris ha kedvet kap mások kinjába, Ő sűjjön és bögjön a' rézbikájába [ArÉ 95].

rézboglár rézből való boglár; rozetă/agrafă de alamă; Kupferspange. 1717: Edgy hamhoz valo réz korona Edgy öreg réz csatt. Két réz boglár [Kentelke SzD; JHbK L. 3]. 1761: Egy Rezes arannyal meg futottt középszerű kard piros Bagara (!) arany fonallal meg varrott szíjja, három réz boglár [Branyicska H; JHb XXXV/39. 6].

rézbogláros rézből való boglárval díszített; împodobit cu rozetă/agrafă de alamă; mit Kupferspange geschmückt. 1637/1639: nyaka nélkül valo rendes fejűer derek azis rez bogláros - - f.—d 35 [Kv; RDL I. 111]. 1681: Szánkázáshoz valo réz csattos, réz karikás, nemely resze rez bogláros, bagaria farhám Par 1 [Vh; VhU 555].

Szk: ~ hám. 1594: Az Varbéli hazakban ualo Inuentarium Az Eeles hazban Hat lora ualo barsonios Rez bogláros ham No. 6 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22] *~ kantár. 1808: Egy réz bogláros kantár [HSzj kantár al.].

rézborító (ételborító) rézbura; clopot de alamă (cu care se acoperă alimentele); Kupferglocke (für Speisen). 1588: 27. July Az Was fazakakat onozta meg az Vas fazek gyarto Attam az Eggykteol hogy meg onozta es az Reez buritotol d. 45 | Seres Jstwan Vram adott kezemheoz az waras Edenyeben keet Talatt Egy Rez boritotth [Kv; Szám. 4/I. 35, 64]. 1629: Egi kus rez boritto. Kett eoregh rez tangier [Szentdemeter U; LLt]. 1681: Egy öreg Réz borito ... Egy kisebb Réz borito [Uu]. 1682: Réz burító egy nro 1 [Uu]. 1812: Egy réz boritto Rf 1 [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 6].

rézcímer rézből készült címer; blazon de alamă/aramă; Wappen aus Kupfer. 1815: egy otska szíjuu pantallér réz tzimmerrel PR béjeggel [DLt 862 nyomt. kl].

rézcímeres rézből való címerrel díszített; împodobit cu blazon de alamă/aramă; mit Kupferwappen. 1779: Az Hajduk házában Réz czimeres csáko 7 Sarga czimeres csáko 7 [Szu; UszLt XII. 87].

rézcsákány (un fel de) ghioagă/baltag de alamă; Kupferaxt. 1845: Panaszlo Darvas Jánosnak kérlele, melybe azt adja fel, hogy Pap Hatsig piatzi fogadojába ... Keresztési Karolyt ottan a' fogadoba lévő mészáros legény a derekán lévő gyűszűjét meg fogván ... belé kötőlőzködött — onnan ki jöve meg támadta ott földhöz verte később réz csokánnával fejét bé törte [Dés; DLt 530].

rézcsap robinet de alamă/aramă; Kupferhahn. 1674: egy réz csap [Szászvárosi ref. lt. Halics Mihály lelt.]. 1697: Jnen mennek garadicson fel az házok hejjara Jtt vagion Rez csap nro 1 [Alvinc AF; Mk Alvinczi Péter inv. 9]. 1789: Ket rosz réz csap [Mv; CsS]. 1848: Egy nagy spar kemecze két üstel, réz csappal pecsenye sűtővel 95 Rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

rézcsapos rézcsappal ellátott; cu robinet de alamă; mit Kupferhahn. Szk: ~ liu. 1838: A Ser és pálinka főző házhoz Inventáltatván, ezekben transponáltatnak Réz tsapos liu 3 [Km; KmUlev. 2].

rézcsat cataramă de alamă; Kupferschnalle. 1717: Edgy hamhoz valo réz korona Edgy öreg réz csatt [Kentelke SzD; JHbK L. 3]. 1736: Az kardszj volt vagy bagariából vagy selyem majczból; kinek tisztá ezüst, kinek ezüst aranyas csatja, az boglári s végén való csat is ezüst volt, kinek pedig csak réz vagy aczel csatja volt [MetTr 371]. 1810: Egy kard szíjuu réz csattal Rf 4 | Kilentz kardra valo rez csatt [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 12, 14].

rézcsatos rézcsattal díszített; împodobit cu cataramă de alamă; mit Kupferschnalle geschmückt. 1681: Szánkázáshoz valo réz csattos, réz karikas bagaria farhám Par 1 [Vh; VhU 555].

rézcsatú rézcsatos; cu cataramă de alamă; mit Kupferschnalle. 1585: Vagion eg' Rez chattu parta Eow hitwan es eg hitwan visselt keosseonthiw [Kv; Szám. 3/XIX. 2].

rézcsesber rézdézs; ciubăr de aramă/cupru; Kupferbot-tich. 1788: Gyalog árnyék szék alá való fűles réz tseber [Mv; TSb 47].

rézcsengettyű clopoțel de alamă; Kupferglocke. 1656: az gradicz felin vagy on egy rez csengettyű, meljél kapu nitas es be zarlas idejen szoktanak csengettni [Fog.; UF I, 97]. 1706: egy rez csengettyű [LLt Fasc. 108]. 1720: Réz csengettyű Tengelyestől circiter három ejteles nro 1 [Szurduk SzD; JHbK XXVI/12]. 1724: egy réz tsegettyű kötelestől [Koronka MT; Told. 29/12]. 1789: Egy réz Csengettyű, melly(ne)k Droth rángatója vagyon, 's ki szolgat az közönséges Uttzára nyilo Ajoig Rf 2 [Mv; ConscrAp. 20].

Szk: *öntött* ~. 1679: Öntött kis rez csengettyu nro 1 [Uz-disztpéter K; TL. Bajomi János inv. 82].

rézcsésze ceașcă de aramă; Kupfertasse. 1681: Egiben jaro hoszszas réz csésze Nro 6 [Vh; VhU 541]. 1787: Egy jukos kis réz csésze [Mv; MvLev. Császár György hagy. 6].

Szk: *tábori* ~. 1673: adot megh Egy tábori réz csészét [JHb].

rézcsiga rézből készült csiga; scripete/căluș de aramă/cupru; Kupferwolute/schnecke. 1637: Az piac közepin egy keűel kj rakott kutt, melyen kett vasas veder ala jaro lanczaual rez csygaiaual egywt [Fog.; UF I, 411]. 1673: Rez csiga, két két karikaival nr. 3 [Fog.; UF II, 540]. 1822: Egy réz tsiga vas tengelyével [Dés; DLt az 1821. évi adatok közt]. 1840 k.: egy atzél egy réz Csiga Firhanghaz (:egyiknek Selyem a' kötője:) [BetLt 3].

Szk: *kettős karikájú* ~. 1632: Egi ketteős karikaiu rez cziga N. 1 [Fog.; UF I, 142].

rézcsipke rézfonalból való csipke; dantelă făcută din betelă/fir de alamă; Spitze aus Kupferdraht | lyoni csipke; dantelă de Lyon; lionische Spitze. 1711: 3 Fél véges keskeny Rez Csipke 6// — 60 Sing fejr keskeny réz Csipke 4//80 [ApLb 5 Apor Péter inv.]. 1748: Egy gyszű, varrogató. Egy darab réz csipke [Vargyas U; DanielAd. 255].

rézcső țevă de cupru; Kupferrohr. 1662: azon négyfelől kiinduló víz az pádimentum közepén öszveveszedődvn, mint az embernek combja, majd akkora temérdekségű réz csővön nagy zuhogással megyen alá a Pokol nevű pincére | Azhonnan háromfelé deriváltatnék az víz ugyan réz csővökön jó tágos kölyukban öntődik vala ki [SKr 263-4]. 1756: a Nagy vagyis belső udvar közepében vagyon egy ugro kút ... szolgál pedig nagy réz cső ki be-lölle [Déva; Ks 92. I. 32 kúrialeir.]. 1789: Egy Vas abrantsos Cserefából készült veress Festékes Csős Cseber. 2. Réz Cső benne Rf 7 [Mv; ConscrAp. 8]. 1790: Egy tsős Cseber Két réz tső benne [Mv; MvLev. Cimbalmos Ferencné hagy. 2]. 1816: Egy töltés tarto 13. réz Csővel [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. 1848: Egy nagy vizi puská réz Csővel 60 rft [Görgénysztimre MT; i.h. G. XXIVd].

Szk: *gránáthordozó* ~. 1823: Hat Szakál ágyuk Egy Gránát hordozó Réz tső [BK Inv.] * *libéria övre való* ~. 1788: Liberia övre való réz tsők [Mv; TSb 47].

rézcsőves rézcsővel készült; făcut cu țevă de cupru; mit Kupferrohr gefertigt. 1629: Egy réz ciwes mosdo korso. ért f 1 d. 50 [Kv; RDL I. 143].

rézcsővű rézcsőves; cu țevă de cupru; mit Kupferrohr. 1768: Egy pár réz Csőjű Aranyas Pistol [Ks 19/1. 6]. 1808: Egy Réz tsőű Liu [Kv; AggmLt B. 43]. 1813: A' Pintzében ... Nagy Töltésér egyik réz Tsőű Nro. 2 [Alpestes H; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.]. 1817: Liu a' réz tsőjű [Varsolc Sz; Born. III. 33]. 1823: Egy Pár rez Csőjű Bumbi [BK Inv.]. 1845: Egy vedres Cseber, egy réz csőű lijú [Balázsháza Sz; Mk]. 1846: egy réz csőű két vas abrantsos Liu [Szász-erkek K; LLt]. 1849: Egy réz tsőű két vas abrantsos Liu [Somkerék SzD; Ks 73/55].

rézdzsa rézből való borhűtő dzsa; ciubăraș de aramă/cupru folosit pentru răcirea vinului; Kupferzuber für Kühlen des Weines. 1594: Bor hwtheni ualo Rez desa, uagion No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 23].

rézdob tobă de alamă; Kupfertrömmel. 1580: Delbe tyzen ket orakor, Mykor Az Rez dobót megh wtyk akkor wlyen le delbe az Mwes vagy egyk vagy Alwzyk de towab ne Mulat-hasson delbe is hane(m) egy oraigh, Az az mykor Az Rez dobót Massodzor megh wtyk mingyart az Mwheoz foggya-nak [Kv; TanJk V/3. 214b]. 1585: Albert Antal vytte az Rez-dobót dobosokkal Egywt fizette(m) 4 lora f. 1 d. 50 [Kv; Szám. 3/XXII. 26]. 1595: 25 Augusti Kowachi Martont Kwldeotte Biro vram egi leuellel Almasra, Es onnat az Varos Rez Dobiat hozta meg fizettem neky f — d 37 1/2 [Kv; i.h. 6/XVI. 139]. 1656: Jbidem vagion egy dobolo szeken egy par réz dob hozza tartozando minden pertinentiaival egydtith [Fog.; UF II, 104]. 1665: Dobalo bastia Vagion ezen bastjan egy par jo örög rez dob [Fog.; i.h. 310]. 1705: amikor kiindultam a kapun, a rézdobot megperdítették és hírt adának [WIN I, 645-6]. 1823-1830: Dob volt kettő, egy nagy s egy kisebb fakávájú; de az egyik haszonvehetetlen lett volt; azért classisbeli praceptorokkal megegyeztünk, hogy közkölségen csináltassunk egy rézdobot [FogE 121].

Szk: *sutus* ~. 1652: Egy bokor sutus Rez Dob N. 2 [Görgény MT; Törzs].

rézdobos toboșar (într-o fanfără); Trommler. 1595: 27. Octobris Mondro Jakab vit Kendig hegedűseket, Lontos-sokat, Trombitast rez Dobost Azzonyunk ő fge hagyasara 3 loúal f 1 d 12 1/2 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 106 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1609: Vrunck Iffiajnack Borsteorek Etekfogoknak Huzon negien attam Egi napra Czipot F. 48 Rez Dobosnak 2 [Kv; i.h. 12b/IV. 240]. 1625: Rez dobosnak zolgaistol Hust lib. 5 [Kv; i.h. 16/XXXV 92]. 1681: Drabantok Lugasi Dobos Peter, Ez réz dobos [Vh; VhU 643]. 1705: Tizenkét trombitás és egy rézdobos is volt, akik szüntelen muzsikáltak [WIN I, 522]. 1727: Az Regiment réz Dobossa(na)k rendeltetett szállásul az Meszáros Boly István ur(am) háza [Dés; Jk 368a].

Szk: *magyar* ~. 1681: Vajda Hunyad vára Az Kapu között vagy(n) most Muskoteros Nemet Nro 10. Nemet dobos Nro 1. Nemet Tizedes Nro 1. Magiar drabant Nro 1 Magiar Réz dobos Nro 1 [Vh; VhU 502, 510] * *varbéli* ~. 1681: Conventioja, varbéli Réz dobos(na)k Dobossagá-ra, minden fizetesen, 50, ötven penz ... Veres Aba, egi vég-el [Vh; VhU 643].

rézdrót sirmă de cupru; Kupferdraht. 1629: Kalmar Marha iutot Harom keotes rez drot [Kv; RDL I. 132].

rézdrótos rézdrótból készült; făcut din sirmă de cupru; aus Kupferdraht verfertigt. Szk: ~ *gyertyatartó*. 1711: 1 Öreg Réz Gyertyatartó ... 3// — 1 Réz drottos Gyertyatartó [ApLt 5 Apor Péter inv.].

réz-dűrűckölő portörő malom zúzószerkezetének rézből való része; piesă de cupru de la săgeata ștampului în moara de praf de pușcă; Kupferbestandteil in der Schießpulvermühle. 1665: Portörő malomhoz nil vegibé való rez dörűckölő no. 2 [Fog.; UF II, 314].

rezecke rézdarabocská; bucățiță de cupru; Kupferstückchen. 1737 k.: 2. darabb vasacska 2 darab rézeske [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.].

rézedény rézből való edény; vas de aramă/cupru; Kupfergeschirr. 1715: A Réz edényt fel osztván meg becsúlván a munkájatis jutot Vass László Vram(na)k^a [WassLt. — ^aKöv. a fels.]. 1782: voltanak réz, on, vas, és Fa edényei a mineműek egy Házhöz meg kívántattak | Tudom hogj volt Réz, on fa edénnye ... 's minden Házi Portékája, mely egj betűteltes Házhöz kívántatik [Mv; DLev. 4. XXXVI]. 1787: mind ezek^a értetnek az Arany és más Réz vagy fa edényekkel kereskedő, és valóságosan már Domicilált Czigányokrol [Torockó; TLev. 3/2. 4b. — ^aTi. az intézkedések]. 1816: Réz edények Fedeles kisded kásztro 2 Rft Kisded fedeles uti Kásztro 4 Rft 20 xr [Kv; Born. IV. 41]. 1824: a kék porcellán edényeket, asztal és ágyneműmmel, Onosommal, és réz edényeimmel együtt hagyom kedves Eötsémnek B. Apor Lázárnak [Torockósztyörgy TA; BLt II. 12].

Szk: *vasnyeles* ~. 1681: Ági melegítő vas nyeles réz edény fedelestől Nro 1 [Vh; VhU 539] * *velencei* ~. 1737: Nád méz olvasztó velencei réz édin [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.].

rézeffendi reisz-effendi, török kancellár; reisz-efendi, cancelar al imperiului otoman; türkischer Kanzler. 1620: Az mufti ezeket így beszéllé, hogy: Ezt az levelet énhozzám hozá az rézeffendi, melyet mikor elolvastam volna, csak elálmélkodám rajta [BTN² 403].

rézérc rezet tartalmazó kőzet; minereu de cupru; Kupfergestein. 1620: Egy Masa Rez ercztől f—/50^a [Kv; KvLt II/69 VectTr 17. — ^aA harmincad]. 1687: Egy Masa Vas Ercztől f—/37 1/2 ... Egy Masa Réz Ercztől f—/10 1/2 [MvRKLev. Vect. 9–10]. 1688: Egy Masa Vas Ercztől f—/37 Egy Masa Réz Ercztől f—/10 1/2 [BfR Vect.].

rezerva I. mn I. tartalékként meglévő; de rezervă; Reserve. 1841: Vízkerék uj lapotzkák vagynak reserva 127^a [Náznánfva MT; Berz. 20. — ^aA malomhoz]. 1849: hét reserva kék üveg fedél — poharai nélkül [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

2. tartalékba helyezett; de rezervă; in Reserve. Szk: ~ *eskadron* tartalék lovasszázad. 1815: az Hohenzollern Regiment Reserva Escadronjánál való Ispotallybéli szolgálatra még alkalmasnak találtatott patentális Invalidus Közember Krizbay Márton, a' reserva Escadronhoz valo be

rúkkolástól, elő hozott okainál fogva mentté tétessék [Torda; TVLt].

II. *fn* kikötés; condiție, clauză; Bedingung. 1814: ezen Trauzner Jozzágat Czinege Istvan Urnak adván által birtokába olly reservaval, hogy valla melyik az immediatus successorok közül kezéhez akarná váltani, azt Veres Balint Urnak hire s consensussa nélkül ki ne adgya [Ne; DobLev. V/965].

rezerváció megőrzés; menținere, păstrare; Aufbewahrung. 1677: A' Székelységen Kapitányokat a' Fejedelmek szoktak praeficiálni, magok conditiojokban specificált mód szerint, a' Fejedelmek autoritassának reservatiojával [AC 148].

rezerva-kerék pótkerék; roată de rezervă; Reserverad. 1805: Öt reserva kerekek [HSzj *kerék* al.].

rezervál 1. vki számára megőriz; a rezerva/păstra ceva pentru cineva; für jn aufbewahren. 1693: Mivel pedig az Thordai Haz utan valo mezei Eorőksegek, Szőlők, Szanto földek retek, es egyebek ha mik lehetnek gondwiselest kevanak Procurallyak az Komjatszegi Portioval edgyüt, Es ha mi Proventus belőllok ki johet, harom Gyermeke Boricza, Andrá és Janko reszekre tartoznak reserválni [Ne; DobLev. I/38. 4].

2. maga számára (jogtalanul) megtart; a-și păstra (ceva) pentru sine (pe nedrept/fără teamei); (illegal) für sich behalten. 1639: Varfalvi Ersebet Azzoni az mi törekedesunkre Rakosi Ferencznek megh igire, hogy minden lora valo szerszamat poharait es kontósit megh aga semit azok közül magának nem reservel egiebet hanem egy Ezüstös kardot egy Mentet egy Pohar [Csombord AF; KCsl 148]. 1677: a' lopók, ha kik érdemek szerint exequáltatnak, azoknak javokból elsőben-is a' károsok contentaltassanak, ha mi abból marad, az Executor Tisztek ki-vivén szokott jutalmokat, abból a' mi marad Földes Ura számára hagyattassék, annak szabadságában lévén, ha magának reservallya, avagy penig a' Jobbágy Aszszonynak és gyermekinek engedi [AC 130–1]. 1678: En Palogiaj Mihaj az Desj Rationistasagban ... minden nemő harminczadot oszveglutek, semmit aban hamis uton modon magam(na)k ne(m) reserválvan [Gyf; KaLt Apor István ir.]. 1688: Az biro reservált ezek között kezenél egy deres es hodos fejű csitkozo kancza lovat [Bucsum F; MvRKLev.]. 1739: Déési János itten a paraszt sessioit mind el atta volt néhai Mlgs Gubernator Bánffy György ur(amna)k reserválván magá(na)k az udvar ház helyet [Mezőcsán TA; Born. X. 13 Szirb Miháj (70) ns vall.]. 1746: Hadnagy Vr(amna)k pedig mint hogy l(ste)n ellen káromkodott az A. ab off(ici)o injungaltatik, ahoz kívántató L(ite)rale Instrumentumokat magá(na)k reserválvan transcriballyon Aranyos Széki V Tiszt Vr(am)ék(na)k [Torda; TjKT III. 22]. 1785: A Bányákt az Mlgs Familia' penes Donationem Regiam birja, azért ezeketiis magának reservállyá [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 23b. — ^aA br. és gr. Thorockai].

3. vmilyen célra félretesz; a pune deoparte/a rezerva (ceva) cu un anumit scop; mit einem bestimmten Zweck beiseite legen. 1732: Vagyon a perselyben tizen egy forint s ötven hat penz, melyet szokot reserválni az Eccia kívántató ruinak reparalasara, s egyeb szükséges erogatiokra [Gidófvá Hsz; SVJk].

4. tisztségében megtart; a mentine (pe cineva) în funcție; în în Funktion beibehalten. 1664: Az Muskotelyosok közül őt százat es nem többet akarunk reseruálni [Balázsfva AF; BLt 8].

5. (jogot) fenntart; a(-și) rezerva (dreptul de a ...); (Recht) aufrechterhalten. 1583: az tiztnek megh waltoztatasatis magunknak reserwaltuk wala, de nem a' wegge, hogy a Tyzt(t)arto maga akarattia zerent chelekedgyek es kegielmetektől ne halgasson [BáthoryErdLev. 94 Báthory István az erdélyi hármastanácshoz]. 1677: a' mi az Evictor meritalis allegatioja lehetne, ahoz az In causam attractus ne nyullyon, hanem intactē reservállya az Evictornak; mert hogy ha ahoz hozzá szol az In causam attractus, az után nem tartozik evincálni az Evictor [AC 182]. 1737: (A vádlott) feles Juhok es barányok lopásáb(a) elegyitette magát meg kívánom a jure hogy ezen szek(ne)k autoritassa szerent mltő büntetést el vegye, hogy ha penig penes inquisitionem gonoszságának merituma a Szek(ne)k autoritassa felett valonak comperialtatik lenni, tehát ad manus Competentis Judicis által adattatását reservalom [Torda; TJKT I. 144]. 1746: midőn ő Kglme emberei észre vették volna, hogy ő Thorda Várossa berek pásztora által in loco delicti dep(re)hensus potentiariusok incaptivatlatnak, magok az fákkal meg rakodott Szekérrel, és négy ökrrel elabaltak mely elabalt emberei ellen az J. Asz(szonyna)k procedalni magam(na)k reserválván, most meg kívánom, hogy az J. Asz(szony) ő Kglme a bé hajtott Két ökröket ámtallya [uo.; i.h. II. 92]. 1758/1785: az Atyafiak azt az Just továbbra rezerválták magoknak hogy ha az mezőn lejendő valóságos el osztáskor valamelyik fél valamiben magát meg islatkozottnak lenni tapasztalja, Rectificatiot praetendálhasson [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 301]. 1835: A Familiammal tet Compositio szerent az Hatarbeli Fő Inspectorátot s ahoz tartozó minden hatalmat magamnak ez utánra is éppen ugy reservalom mint ha Jozságotat Arendába adtam volna [Sófva BN; Somb. II].

6. ~ja magát vmédig/vmire fenntartja/megőrzi magát; a se rezerva pentru ceva; bis irgendwann/für etw. bei sich aufbewahren. 1662: Csíknak elveszésében nem kevésbé culpálták Petki Istvánt, kinek Dés tájkárul Kemény János fejedelem megírta volt, hogy Csíket megholdolni engedje, reserválják ad meliora tempora magokat [SKr 667]. 1832: Mostan éppen Kolosvárra akarván indulni az udó hibázik ezen Instructionmat tökéletesen be végezni reserválom tehát magomat hogy ezen Instructionmat egy néhány punctumokkal augealni fogom [Csapó KK; Berz. 20].

rezerválhat 1. visszatartat; a putea reține; zurtückhalten können. 1670: Az férfiai közül annyit bocsásson be az várba hogy Kegyelmed parancsolhasson Azt is igen meglássa Kegyelmed, kinek mit hiszen; sőt bizony ha Kegyelmed addig reserválhatná őket, hogy az várban ne szorulnának, míg én ki nem mennék, igen jól esnék [TML V, 251 Teleki Mihály Katona Mihályhoz].

2. magának megtartat; a-și putea păstra pentru sine; für sich behalten können. 1677: (A réz) külbömben ki ne vitetessék, hanem ha árossa ez Országban nem találhatnák, sőt ha más idegen ember meg-venné, vagy küldené-is ki, de értékre lévén ez Országi embereknek le-téven az árrát a' mint meg-vette, mindgyárt szabadossan megtarthassa, magának reserválhassa, a' rézért contentálván a' ki-vinnie akaro embert [AC 236]. 1710: És hogy inkább a

jó monétát maga utolsó szükségire reserválhassa^a Bercsényi Miklós tanácsából rézpénzt verete [CsH 352. — ^aII. Rákóczi Ferenc].

rezervált megtartott; care a fost păstrat/rezervat; gehalten/aufbewahrt. 1671: a' pecsétes írott Articulusokban, hogy edgy exemplart tarcsanak magoknál Itillő Mester Atyánkfiak, és midőn az Articulusoknak ki-nyomatása el-végeződik, vitessék Itillő Mester Atyánkfiak kezében, és ott conferálván a' reservált exemplarral, ha mi fogyatkozás esik a' nyomtatásban, azt hivatalyokhoz tartozó kötelességek alatt, corrigallyák végeztük [CC 49]. 1777: néhai Domokos Tamas Ur(am) az néhai Béli Pál factiojában, és pártolásában reszcsulvén, Török Országra elabált, mellyel minden magát illető és magának reservált rész loszágtat quasi per Notam amittálta [Dés; Borb. I].

rezerváltatik fenntartatik; a fi rezervat; aufbewahrt werden. 1677: kereskedésre valo mézet és viaszszat ez Országban senki szedni és venni, annál inkább ki-vinni ne mérészellyen Fejedelmek engedelmekek nélkül, mivel azzal valo kereskedés mostan Fiscus számára reservaltat [AC 230].

rezes¹ 1. rézből készült; de/făcut din aramă/cupru; aus Kupfer verfertigt | rézzel bevont/borított; placat/acoperit cu cupru; mit Kupfer überzogen. 1637: puska por teőreő marlom haz mosariual; mely mosaroknak fenekje rezsek [Fog.; UF I, 427]. 1714: Más két Lámpásotska egik rezes, másik vasas feketére festet mind kettő penig kerek fel emelt üvegekkel 1/50 [AH 36]. 1743: Egy ezüstös Flinta Flinta rezes kettő [O.fenes K; JHbK XXIX/28]. 1765: Hagyok Ferkőnek ... egy pár Francia pistolyt rezest [Torda; Pk 2]. 1779: Pistolljokot is tudok, egy pár rezes, ketteje vasas [A.csernátón Hsz; HSzjP Simion Vántsa (20) jb vall.]. 1802: Egy rossz kává örlő rezes [Ne; DobLev. IV/858. 8a].

Szk: ~ agyú. 1793: egy duplós csőű rezes agyú flinta | egy ordinár rezes agyú flinta [TL Conscr.] * ~ apparatus. 1714: Gyermek(ne)k valo két Agjutska rezes apparatusal együtt 1/60 [AH 78] * ~ burkus pistoly. 1813: Egy pár Burkus rezes pistoly [DLt 630 nyomt. kl] * ~ csákány. 1756: (Ellopták) egy rezes csakanyomot, egy jo ökrő hajto ostromot [Bulzest H; Ks 62/5] * ~ csőű. 1759: szállitasson el Egy paganetos rezes virágos Csőű Flintát [Sárd AF; TSb 51]. 1768: Rezes tsőű Flinta 2 [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIIb]. 1817: Egy pár rezes hosszú tsőű pistoly a' honjával [Mv; DLev. 3. XXVIIIa] * ~ főkagy. 1628: Hat lora ualo ham Egy reszes fek agy [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 12] * ~ fenék rézzel bevont lámpaalj. 1714: Vászombul valo Lámpás rezes fenekével s fedelével fl. Hung. 10 [AH 49] * ~ flinta. 1732: Egy Rezes flinta [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 16]. 1759: Egy Londoni igen szép rezes Flintát szállitasson el [Sárd AF; TSb 51]. 1774: Tavaly nyáron vitt Praefectus Bocskor Elek ur(am) az kastélyból egy rezes flintát Kolosvárra [Szentdemeter U; LLt Vall. 109]. 1788: Rezes régi Flinta egy Más régi rezes Flinta egy [Mv; TSb 47]. 1812: Fegyvere egy vékony csőű rezes flinta [DLt 219 nyomt. kl] * ~ fók. XIX. sz. eleje: Egy rezes Fók. Egy fekete fa nyelű, fejez rézzel készített Fók [BK Inv.] * ~ francia bajonet. 1805: Egy kis rezes Francia Bajonet [Mv; TGsz 52] * ~ francia kard. 1805: Egy aranyozott rezes Francia kard, a' Maren-gonál el-esett Francia Generalisé volt [Mv; TGsz 52] * ~ fül. 1714: Feredni való hoszzű eszköz két rezes fülleivel

vasok nélkül 115 fontból allo fl. Hung. 69 [AH 48] * ~ *harang*. 1747: Ló nyakára valo rezes harang [Spring AF; JHb XXV/88. 3] * ~ *hirsfinger* rézzel bevont vadászkés. JHb XXV/88. 3] * ~ *hirsfinger* rézzel bevont vadászkés. 1743: Egy Rezes Hirsfinger [O.fenes K; JHbK XXIX/28] * ~ *hüvely*. 1753: egy Czéntás Sziju öv, egy rezes hüvelly késestől [H; WH Prot. dom. 20] * ~ *kápájú*. 1753: Rezes Kapaju Flinta N. 4 [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1754: Egy pár rezes kápájú kised kis Mordajotska [Nsz; i.h. 19]. 1761: Két Rezes Kapaju vadász Flinták, paraszt Puskasnak valok [Branyicska H; JHb XXXV/39. 6]. 1802: Egy pár rezes kápájú pisztoly [Ne; DobLev. IV/7b] * ~ *kard*. 1788: Egy viseltes rosdás rezes kard [Mv; TSb 47]. 1855: Az úr oldalán széles, rezes kard zöld szíjjon csüngött [ÚjFE 183. — "Kendi István] * ~ *kengyel*. 1714: Arany fonallal ki varrott Oláh Nyeregh, közönséges Vörös Posztó Vánkossal, s rezes Kengjellel fl. Hung. 5 [AH 52] * ~ *készület*. 1805: Egy damscirozott rövid Török flinta, félig ágyazva rezes sima készülettel | Egy Anglus Flinta, fekete egészsz ágyal rezes készülettel | Egy ezüstös damascirt Török flinta, félig ágyazva rezes Sima készülettel [Mv; TGsz 52] * ~ *kihúzó* rézfogantyú. 1833: Két diofa politérozott kasztenek, három három fiokkal, rezes ki húzójokkal minden fiokjai zár alatt [Katona K; Ks 73/55] * ~ *kók*. 1855: hatalmas nádbot rezes kókkal [ÚjFE 183] * ~ *magyar kengyel*. 1714: Egy Par rezes Magyar Kengjel fl. Hung. 2 [AH 13] * ~ *mordály*. 1760: Edgy Pár Rezes Mordály [Mv; TGsz 2] * ~ *munderú*. 1782: Egy fain ezüst Damaskus tsóvel valo sima rezes munderu Fegyver [Mv; CsS] | Egy Kis sima rezes monderu 6. Spanyol fegyverretse [Mv; NkF] * ~ *nyelű*. 1791: 10 Pár Régeni rezes nyelvű kés [Mv; MvLev.]. 1834: Nagy bitska rezes nyelvű 1 darab [HSzj *bicska* al.] * ~ *nyíl* portörő malom zúzószerkezetének rézzel bevont része. 1637: puska por töltőreő malom haz, melyben uaagon kett kerek vas czipayayal karikayual; tizenhatt rezes nyalayal s meg anny mosarival [Fog.; UF 1, 427] * ~ *óra*. 1748: Láttam egy ezüst órát, más Tornyos fertályos rezes órát [Torda; Szentk. Sig. Pap (50) ns vall.] * ~ *páncél*. 1714: Rezes Pantzér, mellj(e)k nyakra valo külbőm féle fénlő üveges kövtskéekkel ki rakott [AH 51–2] * ~ *párkányú*. 1802: Egy Mahoni fából valo, rollettos, rezes párkányu lro asztal [Mv; TGsz 52] * ~ *pikszisecke*. 1714: Tojas formara tsinált rezes Pixisetske felső részén Electorale Collegium, s az alson Magyar Orszagi fortalitiumok lattatn(a)k [AH 35] * ~ *pisztoly*. 1768: Pár rezes Pistally 1 [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIIb]. 1777: midőn profugus Haderán Alexa Házához mentünk volna ... tétettünk ... két párnahajban Egy pár Rezes Pistollty [A.detrehem TA; DobLev. III/503. 1a, 3b]. 1782: Egy par rezes pistally [Nalác H; CsS]. 1809: Tőlünk most vettek el egy flintát ... egy fél rezes pistalt és egy fél vasas pistalt [UszLt ComGub. 1668–9] * ~ *rózsá*. 1714: Egy dió fabul való lro Ladatska, Ajtotskaja rezes Rosaval ékesített, 8. tsiga formala (!) tsinalt labain áll, külbőmfele fiokokat foglalván magáb(an) fl. Hung. 15 [AH 55] * ~ *szegecske*. 1714: Ló szerszám barsonnjall burított és atzéljos halhával rezes szegecskéekkel három darabbal allo fl. Hung. 120 [AH 22] * ~ *szerszám* rézzel bevont lószerszám. 1628: Ket szironios rezes török lora valo szerszám [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 8]. 1630: adgia megh az rezes szerszámnak s az nieregnek az arrat az sebesi pokroczal egjűt, az lo arrabanis fordicion megh valamit [Mv; MvLt 290. 208b]. 1735: Kolosvári becsületes kereskedő Polszter Mátyás Vramtol vettem ... egy lora valo rezes szer-

számot [Kv; TKI] * ~ *tűzhúzó*. 1835: Két rezes Tűz huzo [Mezőnagyecsán TA; LLI] * ~ *ütdóra*. 1699: Asztalra valo rezes ezüstös Aranjas Utó ora tokostul kolcsostul Nro 1 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.] * ~ *velencei ónpohár*. 1667/1687 k.: Vagyon egy Velencei rezes ón pohár [Nagyernye MT; MMatr. 278] * ~ *zár*. 1833: A Nappali ház Ajtaja gyöngy szín festékű, réz sarkokon forgo, borított rezes zárjával s' koltsal [Katona K; Ks 73/55 Kornis János lelt.] * ~ *záros*. 1748: Találatott egy fekete Czapas Rezes záros fekete tókban 12 pár ezüstös nyelvű kés egy villa hejján [Koronka MT; Told. 11/92].

2. rézzel díszített; impodobit cu alamä; mit Kupfer geschmückt. 1756: Zabola rezes, és paraszt 3. Magyar Zabola 2 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 23]. 1812: egy uj böres nyereg mindenféle szerszámmal, két nyereg takaroval két kantarral edgyik rezes és verejték sarga posztival [Körtvélyfája MT; LLI].

Szk: ~ *hám*. 1765: Rezes Hám Bokritás Kantarokkal | Egy pár rezes hám a tsész Lovakhoz egész készület [Kóród KK; Ks 19/I. 6-hoz]. 1768: Csészás Lora valo Rezes hám 2 [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIIb]. 1788: Hat lora valo rezes Hám, bokrétás kantáraival, és gyeplőivel együtt [Mv; TSb 47] * ~ *jégeritáska*. 1763: Rezes Jäger táská 1 [EMLI] * ~ *kalamárláda*. 1768: Veres Lakirral lakirozott rezes Betsi kalamaris Láda [Császári SzD; WassLt Wass Ágnes kel.]. 1789: vettem kezemhez ... 1. Kalamaris rezes Ládát [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.] * ~ *kantár*. 1630: 8 Rezes kantar 8 forint erő f — d 24 [Kv; Szám. 18b/IV. 97]. 1648: egy rezes kantár [HSzj *láncos-fék-ágy* al.]. 1717: egy rezes aranjas kantár és szügyöllő [TSb 5]. 1812: Egy Magyar bérlett Nyereg minden hozzá tartozandokkal, és rezes kantarával együtt [Görgény MT; Born. XXXIX. 43] * ~ *láda*. 1746: Egy pallérozott Lakirozott rezes kis Ládamb(an) vagyon Arany Marha [Nsz; Told. 19] * ~ *leveles ládacska*. 1782: egy kis rezes Leveles Sima fából valo Ládatska [Mv; NkF] * ~ *szegeletű ládacska*. 1821: egy kis Börös rezes szegeletű egy tubák tarto ládatska [Veresegyháza AF; Told. 19] * ~ *szíjűhám*. 1790: Egy pár Csészás Rezes Sziju Hám Veres karmasin Selyem Gyeplőkkel, és Bokrétás Rezes Kantarokkal és karmasin Selyem Arany Rojtos le fűtyögőkkel pár 1 [Sv; Ks].

3. rézzel elegyített fémötvözet; (despre metale) aliat cu cupru; Kupferlegierung | rézzel elegyített ötvözetből készült; fäcut din aliaj de cupru; aus Kupferlegierung. 1572: (Az arany) rezes es felette slakos es az Massaban öttesben sokat apadot [Nsz; MKsz 1896. 359]. 1586: Chetneky Christoff vallia, Plathy Janos chak teoreo ewzsteót Mondot, de hogy hitwant mondot volna, Ne(m) hallotta(m) Rezesnek sem Mondotta | Anna Zabo Bartosne vallia, Zayabol hallottam Pesty Ianos zayabol hogy Nem tizta ewzst volt hanem Rezes amibeol Beregzazy Lukach myveltetet [Kv; TJK IV/1. 614]. 1653: mind garassa, mind polturája apró és igen rezes volt [ETA I, 140 NSz].

Szk: ~ *arany*. 1761: Egy Rezes arannyal meg futotott középszerű kard piros Bagarai (!), arany fonallal meg varrott szijja [Branyicska H; JHb XXXV/39. 6] * ~ *ezüst*. 1724: Az Ezüstet magam olvasztottam meg az Ötvösnél: de ot bizony nem volt olyan rezes Ezüst [Altörja Hsz; ApLt 2 Apor Péterné Kálnoki Borbára férjéhez] * ~ *közpénz* rezet tartalmazó arany-ezüstpénz. 1677: Kivántatik hogy légyen vigyázás a' Harminczadosoktól, és egyéb affélékre rendeltetett emberektől, azokra kik nem a' kereskedésnek ez

Hazában való követésére, és folytatására nézve, hanem ugyan fel-tet czélul, alá-*való* rezes köz pénzen váltván és szedvén mind monetában, mind egyéb féle műben és materiákban-is lévő ezüstöt és aranyat, hordgyák-ki az Országból, és viszik, s' hadgyák más Országokban [AC 62-3] * ~ *plancs* rezet tartalmazó nyersarany-öntvény. 1586: Iános keresere *való* Ez el mvlit napokban Czieteórtok nap mielek *vala* vrammal ... hallek az vczian zaigast ki tekintek. Hallam hagi Berekszaszj Lwkachyne nagy haraggal mondia *vala* Iánosnak nesze lotio reszes planchy | En oza(n) így zolek neki, Kelle te lochos Curwa Rezes polanch (!) haromsoris kialtotta vthanna ezt kelle lochos Curwa Rezes palanch (!) [Kv; Tjk IV/1. 574a, 574c].

4. vörösbarna színű; murg; rotbraun. Szk: ~ *ló*. 1780 k.: Vertem az Hámas Lovakra 3. új patkot magamét téssen xr. 51 az rezes Lora tsináltam egyet ujjat xr. 6 [Szászváros H; BK].

5. sztk. 1838: ingemet keringőnek rezes tolvajnak, huntzfutnak szidalmazott [Kvh; HSzjP Franko Joseff (34) mesterlegény vall.].

◊ Szn. 1745: Rezes Páskul [Nagyszeg Sz; WLT].

rezes² szabad paraszt; razeş; Freibauer. Szk: ~ *had*. 1637: A vajda rezes hadai utánna levén Lupulnak, hoztak el is benne [Veress, Doc. X, 20 Kemény János és Nemes Tamás a fej-hez Valyén (Vălenii de Munte)-ből].

rézeszköz rézholmi/tárgy; unealtă din alamă/aramă; Kupfergerät. 1662: Ali passa Váradot megújítatja, honnan nagy sok ön, réz és vas eszközöket elvitet [SKr 633]. 1736 u.: Keczen ... a számtalan ön, réz, vas eszközöket veremben raktanak^a [MetTrCs 447. — *Gr. Apor Istvánéit]. 1752: ami Vas réz onn és egyéb dragabb eszközöket futva bé vihetett Szebenbe be vit, a' mi kün maradt prédára költ [Beszt.; Told. 37/44]. 1763: Minden fele rez és vass eszközök a ket Mlgs Urak között ket fele ozslanak Tzikus szert [HSz; Ks 23. XXIIb]. 1765: Réz és Vas eszközök Vakaro kés 1 [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/49. 6]. 1789: Egy réz Eszköz, melyly(e) Antimoniumot szoktak önteni 7 1/2 font Rf 7 xr 30 [Mv; ConscrAp. 22]. 1842/1845: Három Kantárokat javítottam és a réz eszközöket meg igazítottam — a' logos hámrá egy ujj táskát készítettem, s egy tsattat fel vart(ám) [Ne; DobLev. V/1254].

rezetlen rézdíszítés nélküli; fără ornamente de alamă; ohne Kupferschmuck. 1755: Hat lora *való* meg szakadozott rezetlen hám Ahoz *való* Kantárok páratlan Zabolákkal [Bábolna H; BK sub nr. 1020 Nalácsi conscr.].

rezez rézzel bevon; a acoperi/placa cu alamă; mit Kupfer überziehen. XVIII. sz. v.: Esmét mely nap fel indultanak nagycsáságtok ugyan akkor ferentz urfinak rezezem egy páltzát, mely téssen 72 [Kv; BK. Gyarmati Sámuel lakatos számlája].

rezezés rézzel való bevonás; acoperire/placare cu alamă; Überziehen mit Kupfer. 1798: vagyon egy kitsiny Poharatskánk ... de tellyesseggel nem tudhatyuk, oné? ezüst é vagy pedig Compositio ... a rezezés, vagy pedig talám aranyozás rolla le kopott [M.bikal K; RAK 30]. 1808: Azon Puska Uj Szerszámmal uj rezezéssel lészen az árra Rfr. 63 [Kv; TKhf puskaműv.].

rézfazakacsa oalá mică de aramă; kleines Kupfertopf. 1673: egi Kis rez fazakaczka [WassLt Borsai István hagy.]. 1685 e.: Szász Sebesen Piheni (!) Peter Uram Házánál vadnak Kis rez fazakacsa Nro. 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 18-9].

Szk: ~ *kávés*. 1837: Kávés réz fazakotskák 8 [Szentbenedek SzD; Ks 88 Osz. 11] * *úti* ~. 1823: Úti réz fozokatska [LLt Csáky-per 601. L. 1].

rézfazék 1. oalá de aramă; Kupfertopf. 1586: 21 Junj Kis Mihalj ket louan visznek rész faszakakat Somborj Vramnak attam —/75 [Kv; Szám. 3/XXI. 54]. 1629: az rezfazakat azért hatta volna neki hagi giermekagijaba(n) mellette forgodot [Mv; MvLt 290. 179a]. 1643: Az hazhoz hattunk az kemencezen be csjnal rész fazakát, es egy vas maczkat [Kv; RDL I. 131]. 1648: egi Jonas neuő legin egi io Rez fazakat el vit, melliet Eő forinton vőt volt [Maj-szin Mm; BesztLt 82]. 1698: kit Riz fazik [M.légen K; Klobusitzki lev.]. 1703: Negj öreg réz fazék [Zabola Hsz; HSzjP]. 1723: két Réz fazék vas fülűsek [Koronka MT; Told. 29/2]. 1798/1821: Egy nagy Réz Fazék, vagy Kandér Fedőjivel [Kv; Pk 5].

Szk: *aprószérű* ~. 1681: Konjhára *való*, vas pereczes apro szerű réz fazék [Vh; VhU 555] * *füles* ~. 1685 e.: Füles öreg réz fazék Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 6] * *háromlábú* ~. 1588: Egy három labo Rez fazek [Kv; KvLt Vegyes 1/2. 24] * *kétfülű* ~. 1600: Veottem az haz szwksegére egy eoregh kondert, ket fwleő Rez fazakat, miert hogy a nelkwl ne(m) lehettnk az Takarason f 2 d 50 [Kv; Szám. 9/XII. 65 Ígyártó Simon isp. m. kezével]. 1637/1639: Kisseb kettifülű rez fazek f. 1. d. 50 [Kv; RDL I. 111]. 1664: Ket filű eoregh Rez fazek Nro 1 [Dés; Hr 2/23]. 1677: egy két fülű réz fazék [Mezőmadaras MT; Borb. II] * *konyhaszekérre való* ~. 1640: konyha szekerre *való* rez fazakat [BesztLt 7] * *másfél kupás* ~. 1780: maradt Egy hitván réz tepszi ... egy in circa más fél kupás réz fazék, réz fedőstől [Ne; DobLev. III/546. 2a] * *ónos* ~. 1589: Egi onos rez fazek [Kv; KvLt Vegyes 1/2. 49]. 1679: Onas, füles, réz fazék (:Ez feligh bersennel.) [Uzdiszt Péter K; TL. Bajomi János inv. 43] * *tizenkét kupás* ~. 1788: Egy avatæg foldozott 12 kupás Réz fazék [Mv; TSb 47].

2. rézüst; cazan de aramă; Kupferkessel. 1582: Igiarto Georg vallia latam hog Ez fazek *vala* aminemeoben az eget bort egetik [Kv; Tjk IV/1. 116]. 1625: Varga Janos 6. Eokren zekeren Vizen praefectus Vram zamara Lombkokat es rez fazakakat Tordaig attam nekj f — d. 7 [Kv; Szám. 16/XXXV. 135]. 1638: Vagjon eggj katlan, abban eggj eőregh rez fazek, minden hozza *való* főző eszközivel [A.porumbák F; UF I. 665].

Szk: *égettbör-főző* ~. 1699: Egett bor főző rez fazek Sisakjával Csőjivel és Csős desajával edgyütt jó Nro 1 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.].

3. rézlombik; alambic de aramă; Kupferkolben. 1748: Uj Lumbik vagy-is rosolis főző réz fazék sisakjával Nro 1 [Ks 8. XXVIII. 5].

4. réz éjjeliedény; oalá de noapte din aramă/cupru; Kupfernachttopf. 1793: egy réz fazék úti budaba járo 1 [TL Conscr.].

rézfecskendő rézfecskendező; pompă de aramă/cupru; Kupferspritzrohr. 1588: Egy hitwa(n) Rez fechkendeo [Kv;

KvLt Inv. I/2. 24]. 1629: Egy réz foczikando ér tt f. I. d. 50 [Kv; RDL I. 143].

részfedél részfedő; capac de aramă; Kupferdeckel. 1652: Az Falkony sima, gyujto lyuká(n) réz fedele [Görgény MT; Törzs].

részfedeles részfedéllel készített; cu capac de aramă; mit Kupferdeckel. Szk: ~ borhűtő. 1720: Réz fedeles Bor hűtő nro 1 [Szurdok SzD; JHbK XXVI/12] * ~ fazék. 1675: az hazban vagion egi parast kalyhas kémencze az oldalaban egi rez fedeles fazék abba(n) vagion egi vas macska [Mezőmadaras MT; Borb. II].

részfedelű részfedeles; cu capac de aramă; mit Kupferdeckel. Szk: ~ pikszis. 1805: Egy hosszszuko réz vagy Pompák Fedel(ü) Pixis [Szamosfva K; Blt 9].

részfedő részfedél; capac de aramă; Kupferdeckel. 1625: I rez fődő [Uszt 8a]. 1627: Egi vas fedő es Egi rez fedő f — d 32 [Kv; RDL I. 134]. 1637/1639: Egi rez feodeo [Kv; i.h. 111]. 1685 e.: Rez fedő Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 5]. 1780: egy másfel kupás réz fazék, réz fedőtől [Ne; DobLev. III/546. 2a]. 1787: Egy réz fedő Dr. 30 [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 5]. 1802: Két réz fedő [Ne; DobLev. IV/858. 8a].

részfejes részfejű; cu cap de aramă; mit Kupferkopf. Szk: ~ szeg. 1723 k.: Anno 1723 Is(te)n ditsőségéhez buzgo indulatjából adott az Eneklő Székre egészen bé borítani 10-sing zólt muszulyt, és — 34 — Réz fejes szegeket, Néhai Sáfár Péterné, Bodoni Leány, Nagy Annók [HbEk].

részfigura rézalak; figură de aramă; Kupferfigur. 1714: Mas Asztali óra külömbféle meg aranjozott réz figurákkal és 4. ezüst oszlopotskaval ékesített mind(en) felől órákot mutatván [AH 19].

részfillérke rész-aprópénz; mărunțiș/monedă de aramă de valoare mică; Kupferkleingeld. 1710 k.: ha ki a te sátorodhoz egy marok kecskeszörzt vagy a te házad ládjába két részfillérket adott, nem utáltad meg, hanem kedvesen vettél [Blm. 1002].

részfogantyús részfogantyúval készített; cu mîner de aramă; mit Kupfergriff. 1803: Egy Dioszin festékű három Tojokájú réz fogantyus záros Kaszten [Ne; DobLev. IV/858. 1b].

részfogú rézakasztójú; cu cîrlige de cupru; mit Kupferhaken. 1745: hat karjas, és egi gjalog réz fogú fogasak [Marossztkirály MT; Told. 18].

részfokos rézbalta; un fel de ghioagă/baltag de alamă; Beil aus Kupfer. 1846: Virág László kezébe lévő réz fokosával ugy ütött (!) kétszer Darvast, hogy ez földre rogyott | Virág László — Darvas Janost meg támadta, s hazonnan a' végre magához vett réz fokossával — az emberiség méltó szanakodására kegyetlenül meg verte — megkinozta [Dés; DLt 530/1847. 26]. 1847 k.: vérengző Virág László több betsületes embereket minden igaz ok nélkül megvert Isten Krisztus, és Szentek borzasztó káromlásik között, az köz csendesség, és Innepnapai tisztelet profanálásá-

val s meg háborításával rézfokossával halálra vert [Dés; DLt 530g/1847].

részfonal rézből való fonal; fir de alamă; Kupferschnur. XVIII sz. eleje: Vagyon veres Selyemmel varrott réz fonallal elegy keszkenő Edgy kék szelyemmel réz fonallal varot keszkeno [Mezőkölpény MT; MMatr. 387]. 1728: Kis keszkenő veress sellyemmel s rez fonallal elegjessen varrot Pünkösti Ilona collatuma [Uzon Hsz; SVJk].

részfonalas rézfonallal varrott; cusut cu fire de alamă; mit Kupferschnur gestickt. 1749: Az Uzoni Ekla is ada egy gyapott reczés és rojtos abroszt, effelett egy veres selymes réz fonalos keszkenőt és egy keresztelő on kannácskát [Sepsisziván Hsz; SVJk].

rész font réz mérlegsúly; greutate de aramă pentru cîntar; Kupfergewicht für Waagen. 1720: egi Bétsi réz Compona rész fontjával edgjüt [HSzj bécsi kompona al.].

részforma részformázó; formă (de copt) din cupru/aramă; Kupferform. 1633: Euegh chwr Egi rezforma kotiogos euegnek ualo No. 1 [Fog.; UF I, 315]. 1665: Susogo csinalo réz forma no. 1 [Fog., UF II, 314].

Szk: fánaknak való ~. 1768: Fánaknak való öntöt réz forma 1 [Mezősztygyörgy K; Ks 23. XXIIb] * pástétomcsináló ~. 1768: Pástétom tsináló rézforma 1 [uo.; i.h.] * táblafőttes ~. 1837: Három Szegű tábla főttes réz forma 1 [Szentbenedek SzD; Ks 88 Osz. 25].

rész fürdőkád vană/cadă de baie din alamă/aramă; Kupferbadewanne. 1594: Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Rez ferdeő kad vagion vy No. 2 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22].

részgarádú rézkeretes; cu cadru de cupru; mit Kupferrahmen. 1848: Réz Edények Egy rez garadu kávé örlő 1 [Szászkerd K; LLt].

részgarat réztégely; creuzet de cupru; Kupfertiegel. 1589: Ket Reez Garath Borbelnak valo [Kv; KvLt Vegyes I/2. 68].

rezgélődés lázongás, mozgolódás; răzvrătire, revoltă; Rebellion, Aufruhr. 1584: az rezgeledéssel akarnak magokat mutatny [BáthoryErdLev. 237 Báthory István az erdélyi helytartó tanácsához]. 1653: egy szegény legény érkezik Medgyes felől de a csak látta a rezgélődést itt akkor, de nem tudta mire való dolog légyen [ETA I, 98 NSz]. 1662: ezek^a a Nyíren elosztatván, s Császár Péter vezérek is Kassára béragadtatván, és ott felnégyeltetés által jutalma megadattatván, az több helyeken való gyülekezést is eloszlék, rezgélődések megszűnék [SKr 146. — ^aA lázadó parasztok]. 1667: Kegyelmeteket feletle kérem a lovasokat mind somlyait, kolosvárit bocsássák vissza, az somlyaiak menjenek Somlyóra egyenesen, az kolosváriak Nagy Tamás urammal jüjjenek be, mivel itt sem tudjuk, mely órában kellene; most is rezgélődését értegetem az váradi ebeknek [TML IV, 102–3 Bánfi Dienes Nagy Tamáshoz, Bethlen Gergelyhez és Teleki Mihályhoz].

rezgélődik lázong; a se răzvrăti/revolta; rebellieren. 1670: Szakmáron ... rezgélődtek volna az városi rendek is;

azt meglátván, értvén az szakmári generalis, tött ilyen szót, hogy az ki magát el akarja vonni ... Eperjesre s Kassára menjen [TML V, 266 Katona Mihály Teleki Mihályhoz].

rezgés remegés; vibrare, tremur; Zittern. 1879: Oh, Ödön (képzeld, mintha a nyakadba borulnék, s hangom rezgése nagy megindultságot mutatná) [PLev. 65 Petelei István Jakab Ödönhöz].

rézgomb 1. rézből való gomb (ruhán); nasture de alamă/aramă (la haină); Kupferknopf. 1744: Czapás ezüst forma kis Pixis benne 15 réz Gomb egy darab termés kláris [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1759: szállitasson el Egy hoszsuko tarka Skatulyát teli Posonyi uj és o réz Gombokkal [Sárd AF; TSb 51]. 1789: adat 36 Apro Réz gambat [Mv; Berz. 7. F. 69]. 1798: 10 apro réz gomb 10 xr [DobLev. IV/800]. 1840: egy nyihány csont és réz gombok [Dés; DLt 1590].

Szk: aranyos ~. 1774: Tudom ezelőtt 34 esztendővel a magyar gyalogtiszteknek, s nevezetesen a Gyulai regiment-jebeli tiszteknek, szederjes, rókatorkos mentéjek, dolmányuk aranyas réz gombokkal, karmazsinszín selymövük, magyar kardjuk volt, de most a némettől nem különböznek [RetE 324].

2. ajtózár rézfogantyúja; mīner de cupru la broasca ușii; Kupfergriff der Tür. 1758: Mentünk az Virágos kért felől valo szegelet házba, melynek cserefából csinált francia réz sorkokon álló bécsű (!) jó erős Záros, kolcsos jó státusban lévő ajtaja vagon réz fordított és gombal [Déva; Ks 76. IX. 8].

3. réz tetőgomb; glob de turn din cupru; Kupferdachknopf. 1637: Az Tomori es temlecs bastyaknak, s azon kiúwl az toronynak tetejeken egy egy szep aranyazot rez gomb [Fog.; UF I, 411].

rézgombocska kis rézgomb; năsturel/năsturaș de cupru; kleiner Kupferknopf. 1755: Sára Aszszony az maga kertébe híván Palko társammal, mondgya: fogjátok pázmára fiaim a Török buzát, mert itten bizonyosan tanalunk valamit ... tanáltunk egy kiss vászon Zacskocskát ... benne két kis réz gombocskát, és egy gyűrűben valo követ [Déva; Ks 101].

rézgombos rézgombbal ellátott; cu nasture de cupru; mit Kupferknopf. **Szk: ~ dolmány.** 1757: Groff Kornis Sigmond Vrnak Szabo Legény szolgaja el szököt, és Ivagyan Togyermel lattam Zöld báránybőrös Sarga gombos menteit, veres Melyrevalojat, Sarga Sinor övit, es ugy zöld réz gombos dolmányát [A. gyékényes SzD; Ks Jura Todor (36) ns vall.] * ~ **köntösű.** 1747: jött által az szamoson két szederjesbéli sárga sinoros, és rez gombos kontösű katona ... az katonák pedig fegyveresen és czafragason valá(na)k [Mikeháza SzD; Ks 27. XVIIb].

rezgő remegő; tremurător; zitternd. 1854: a honfiak szemeiben rezgő örömkönnyeek özönc volt a termékenyítő har-mat [ÚjFE 329].

rezgőtű díszű; agrafă tremurătoare; Zitternadel. 1814: Hat darab atzél kövekből valo rezgő Tök, darabja 10 xr [Kv; Bom. IV. 41].

rézgrán rézmérték (arany mérésére); gran, un fel de greutate (pentru aur); Gran. 1789: Egy Bétsi réz el törött

sarku Mérték 49 Lothot nyomo merő réz Mértékek egy néhány apro réz Gránok [Mv; ConscrAp. 43].

réz gyertyatartó sfeșnic de cupru; Kupferleuchter. 1594: Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium Az kwlseő Zenes hazban Rez giertia tartho No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22]. 1608: Egi Rez Giertia tarto, kett agw [Kv; RDL I. 83]. 1615: Vagyo(n) kett rez gyortya tarto [Kv; i.h. 97]. 1625: 1. rez giartia tarto [UszT 8a]. 1647: egy festekes padlasu ebledleo haz vagion benne ket rez gyertia tar-to, de eggyk igen ros [Drassó AF; BK 48/16]. 1684: ma-radot rez giortia tarto is [Torockó; Pk 7]. 1692: Egy rez gyortya tarto [Szárhegy Cs; LLt]. 1710: Vagyon ... Egy Réz Gyertya tartó [Küküllővár KK; DobLev. 1/67]. 1736: Az Úr Házáb(an) ... El bomlott réz Gyertya tarto 2 [Vár-hegy MT; CU XIII/1. 102]. 1803: három avadag rez gyertyatarto [Kvh; HSzjP].

Szk: egyes ~. 1622: Egi egyes, resz gyortia tarto tt. f. — d. 20 [Kv; RDL I. 119] * **felfüggesztő** ~. 1637/1639: Egi Eöreg fel függeteo rez giortiatarto, ket rend cseokkal, meljnek az teteien egi kett feiű sás, sok apro rez maadarak-kal, az hozza ualo vas lanczocsjka is Jelen uagion aesti-m(áltuk) f 20 [Kv; RDL I. 111] * **függő** ~. 1588: Az haz-ban vagon egy fwggeo coreg Rez gyertyatarto [Kv; KevLt Inv. VII/2. 14]. 1637: egy Fwgeeo rez Giertia tarto [Teremi KK; Ks 69. 50. 44]. 1679: Az mester gerendán két helyen Szarvasnak az Szarva Az Szarvako(n) Egyiken nro 4, masiko(n) nro 6. függő rez gyertya tarto szarástól nro 10 [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 49]. 1718: az Réz Fügő giartya tartot össze szedtem és az Ngod Boltyába bé küdtem [Nsz; Ks 96 Bornemisza Imre lev.] * **öntetlen** ~. 1788: Öntetlen nagy Réz gyertya tarto négy rosszazak juka-tosok [Mv; TSb 47] * **öntött** ~. 1789: Réz Szerszámok Négy öntött réz Gyértya tarto két vas koppantoval Rf 4 [Mv; ConscrAp. 3]. 1797: Egy öntett réz gyertya-tartó [Kor-onka MT; Told. 34] * **srófos** ~. 1678: Uzonbol vitte(ne)k el Eöreg srofos Réz gyertya tartot nr. 1 [BLt I] * **velen-cei** ~. 1693: Andrisnak ... Egy velenczei Réz gyertya tarto [Ne; DobLev. 1/38. 10] * **vert** ~. 1789: 2. romladosott vert réz Gyértya Tarto Rf — xr 14 [Mv; ConscrAp. 20].

rézgyűrű inel de alamă; Kupferring. 1627: Valamj rez giwrok es valamj kesekkel Eggiut tt f. 2 [Kv; RDL I. 134].

rézgyűszű degetar de cupru; Kupferfingerhut. 1817: Egy kis Dohány Fűző, egy konytolo Tök, két Réz Gyűszűk, és két oculár [Mv; MvLev.].

rézharang rézkolomp; talangă de cupru; Kupferkug-locke. 1761: Öreg rez harang Nro 12 Kissebb rendű ha-rang Nro 20 ... Nyoltz harangon sziju nintsen, ötnék penig vteje, a' többinek szélyes Csattyai, és széles bérlett viseltes szíjai vadnak [Spring AF; JHb XXIII/31. 38]. 1775: az mű ökrünkön egi szép réz harang lántzal levén fel köve valamí Dalnaki Legények oda menvén nem tudák le venni, s egi horgas lántsa léven nállok azzal az ökör nyakát el akarta vágni a harangért [Oltszem Hsz; MK II, 2171].

rézharangocska rézcsengő; clopoțel de alamă; Kupfer-glocke. 1632: Az kapu felet valo porkolab ház Az folio-soian uagion ... Egy kis réz harangocska N. 1 [Fog.; UF I, 131]. 1652: Egy kis agoson valo rez harangocskais, kivel az kapu betételre és be eresztesre szoktak csengetni [Gör-

gény MT; Törzs]. 1714: Egj Theca, melly(en) következendő mobiliak vann(ak) Ennyehany réz harangotskak^a [AH 10–1. — ^aFels-ből kiemelve].

részhorog rézkampó; círlig de cupru; Kupferhaken. 1753: A nehai Aszszony házában vagyon más Asztal melyen vagyon egy harom Contignatioju gyalog téka rajta levő réz horgaival edjütt [Marossztkirály AF; Told. 18].

részhűtő réz-hűtődény; vas de răcire din cupru; Kupferkühltopf. 1681: Két Réz hűtő, edgyik nagy másik Kicsiny no 2 [Fejervarra ... egy réz hűtő [Utl].

rézibrik rézfindsza; ceașcă de cupru; Kupfertasse. 1679: Az Kegyelmed reám bizott vásárlását is Uram elküldtem, az mit megvehettem, úgymint két réz ibrik Tall. 12 egy-egyért [TML VIII, 531 Sárosi János Teleki Mihályhoz]. 1736: Réz ibrik nro 1 [Mikefva KK; CU XIII/1. 158]. 1745: Edgy bádóg Kávéhoz valo Credentia hozzávalo kicsiny réz Ibrikjével [Marossztkirály AF; Told. 19]. 1755: Valami Réz Ibrikek csinálásáért ... xr 35 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 36b].

rézibrikekske rézfindszáscka; ceașcă mică de cupru; kleine Kupfertasse. 1733: Réz Ibrikekske [Marossztkirály AF; Told. 2].

rezideál állandó lakóhelyét tartja vhol; a avea domiciliu stabil într-o anumită localitate; ständigen Wohnort haben | tartózkodik vhol; a ședește unde; a sich irgendwo aufhalten. 1666/1701: Azis méltó, hogy az melly Nemes Uraink ott Colosvárat résideálnak, az haza szolgálattyaiból magokat ki ne vonnyák az illye(n) Casusokb(an) [KvLt I/188 egy-i végzés]. 1705: a megyesi kastélyt fortificálván, abban rezideáltak | Ugyan Szelindekhez menvén valami kurucok, a kastélyban feles muskotélyosok rezideálván és szászok is, munitiójuk is lévén elegendő, kettőt a kurucokban a várból ellőtenek [WIN I, 389, 430]. 1710: A generális commendáns, több militáris és camerális tisztekkel Feljervarra mentenek ... azólta ott rezideálnak [CsH 444].

rezideálandó vhol állandó lakóhelyét tartandó; care urmează să se stabilească într-o anumită localitate; irgendwo ständigen Wohnort habend. 1671: Szék Várossában rezideált s' rezidealando Nemességet, ott rezidealni ne impediallyk [CCM]. 1677: concludatott, hogy a' köztők rezidealando egyéb Natiobéliek az ő ot valo állapottyoknak, és örökségeknek mivoltok szerint, ők is a' Városoknak Privilegiumival, szabadsággal, és minden immunitással egyaránt élhessenek [AC 161. — ^aA lakosság között].

rezideáló vhol állandó lakóhelyét tartó; care are domiciliu stabil într-o anumită localitate; irgendwo ständigen Wohnort habend | vhol tartózkodó; care stă/locuiește unde; a sich irgendwo aufhaltend. 1679: mind nyolczon Hunyad vármegyében ... rezidealo nemes személyek [Kath.]. 1698: Molduvaba rezidealo bocsületes Attyank fíanak minden holnapra huszon ött izlotot advan [Csikszmiklós MT; Told. 2]. 1749: Ebesfalvi Krátson Gergely protestal, ugyan Ebesfalvi Örmény Jakab Márton ellen, hogy az mostan ellene orialodott causáját folytassa Ebesfalván, mint ott rezidealo Házás tüzes ember ellen, és ott Törvent állani ... Kész lészén [Torda; TJkT III. 251.]. 1754:

Décs Városában Rezidealo Csik Mint Szent Czikó Imbre [LLt Fasc. 109]. 1761: Al Csematoni mostan Oroszfaluban rezidealo Arva özvegy Kováts Anna Fekete Josef özvegye [Hsz; BLev.]. 1798: ezen 27 szambol allo Nemes és nemtelen mind ket szembeli Vallok minnyajan Adamoson rezidealo s Commoralo megirt Conditioju jo hirű s nevű személyek [Ádamos KK; JHb XIX/58. 30–1]. 1815: Sárdán résidiáló Szilágyi Ádám ő klmének, hogy a' Sárdi Curiális lako Telke épületei mind eddig elé a' birtokába Szabadan vagynak bizonyittjuk [Sárd AF; KmULev. 3]. 1863: Szovátán Rézidiáló Bereczki János és nője Sándor Rozália Aszony ő Klmek mű előttünk tőnek ... ilyen alkalmot és örökös Vásárt [Szováta MT; Bereczki József lev.].

rezideált vhol lakott; care a locuit într-un anumit loc; irgendwo gewohnt habend. 1671: Szék Várossában rezideált s' rezidealando Nemességet, ott rezidealni ne impediallyk [CCM]. 1804: Hariban^a rezideált néhai Oklósani Pálnak ki az maradéka? [Fejér m.; DobLev. IV/882. — ^aAF].

rezidencia 1. székhely; reședință, rezidență; Residenz. 1657: Midőn Marchiában érkezünk volna, meghallván, hogy az elector nem volna residentiájában az két fő követ úr között hasonlós és sok contentio lőn ugyan gyűlölségesen [KemOn. 57]. 1710: Generál Hajszer azonközben a nagy ármádától hét lovasregimentekkel bemene Havasalföldiben Bukurestre, a vajda residentiájában, hogy azt az országot is a császárnak meghódoltassa | (Károly császár) Bécsben a maga residentiájában jöve nagy pompával, ahol is József császár udvarát egészen reformálá [CsH 214, 462]. 1726: magátul hallottam az utruban fel tött Nemet kovácstul hogy az Tővissi Residentiában az Paterék eskettik meg [Ne; Ks 90]. 1760: a Tisztelendő Pater Minoriták ő Atjaságok Residentiájokban ezen Residentia Praesidente Tisztelendő Pater Prungrác (!) Pál ő Atjasága jo foljo aranj és ezüst Monetául F h. 50 Den 49 id est ötven M. forintokat, és negyvenkilenc pénzeket által ada [Ne; DobLev. I/311. 1a]. 1765: midőn lőttünk volna ... M: vásárhelyen ... Mlgs Erdéllji Törvényes Kir Tábla szokott Residentiájáb(an)^a [i.h. II/360. 1a. — ^aKöv. az ügy előadása]. 1776: én elmenvén, mivel mar a Táblára felment volt a' M. Praepost Ur, meg vártam a Tábla ház kapujáb(an)^a, mig onnan le jött midőn meg a Barátok Residentiájának Portájához jutott volna, oda bé mene [GyL. Adalbertus Biro sculus ex Csik Kartzfalva nunc residens in Pago Csokfalva (MT) vall. — ^aTi. Marosvásárhelyt]. 1806: Fizettem a Szász Városi Residentiának káplányi bért 40 Rf [Tresztia H; Ks 109 Vegyes ir.]. 1823–1830: Buccow annyira meg szorított volt a' Székelyek által, hogy ... egy kis Ajton ... futott ki, 's vonta meg magát a' Jésuiták Residentiájába [FogEK 28].

Szk: püspöki ~. 1802: Nemes N: Enyed Várossában a Miriszloi uttzában ... a Tiszteletes Reformáta püspöki residentia [Ne; Incz. XII. 1a].

2. állandó lakóhelyet biztosító ház/birtok; casă/moșie care asigură cuiva domiciliu stabil; ständigen Wohnort sicherndes Haus/Besitz. 1625: öröksége annak az Benczeó Peternek read maradot gjanakodunk hogi penze arannia is maradot nalad, ezert pedig ne(m) tartozunk Marosszekre perlenni menni, mert it uagio(n) residentiad [Uszt 131a]. 1645: sohul semmi residentiam nem leuen [Körispatak U; Pf]. 1648: az Actrixnek ez varoso(n) residentiaia ninczen,

Almasi Andras Ur(am) leöt kezes erette s acceptalhattia az J [Kv; Tjk VIII/4. 328]. 1650: annak az bironak itt ez szeken residentiaiat ne(m) tudom, Ergo annak az birosagha ne(m) stalhat, ergo corruallatni keuano(m) [UstT 2b]. 1675: mint hogy Jnek annyira való residentiaja nincs, azt kívánom ante omnia allicson kezest [Kv; Tjk XII/1. 68]. 1677: A' Nemes embernek szabadságában vagyon, melyik Vármegyebéli lako helyéről üllön-fel hadakozásnak idején ha penig csak egyben vagyon residentiaja, abban-is tartozik fel-ülni [AC 96]. 1712: az Actrix olyan ember által prohibealtatta volna az sententia kinek ezen Thorda vármegyében residentiaja nincsen [Torda; JHb LIV]. 1755: Vas Andras nevű kerengő minden Residentia nélkül való Ember Falunkból el szökött [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. 1771: Tit. Neveri György Uramat is azzal motskolta László Mihályne Menyetske Leánya és Sallai István hogy Néveri György Uram Bittang eminen amonan jött vagyon olyan Nemes ember és meg mutatya hogy vagyon anyi residentiaja mint ő Klmének [Dés; DLt 321. 12b Eva Onaki Szabó Alexandri Kis vall.]. 1776: Tudgya é a Tanu nyilván, és bizonyoson Hogy Groff Gyalakuti Lázár János Urfi elő Nga látogatás, és maga mulatsága végett jarogott volna, Nehai Mlgs Gróff Góntz Ruszkai Kornis Ferentz Ur elő Nga Kóródi Residentiajához? [Nsz; GyL hiv.]. — L. még AC 114.

Szk: *elegendő* ~. 1737: mint hogi pedig az Inek a keresethez elegendő residentiaja nintsen, meg kívánom Cautiot tisztályon [Dés; Jk 252b] * *özvegy* ~. 1828: Az Alperes Özvegy ... férje halála után kevés napokkal Özvegyi Curiájából a lehető leg nagyobb erőszakkal Horvat János Ur által a publicum bámulásaért exturbáltatott, és özvegyi residentiaja nélkül nyomorog [Ne; DobLev. V/1129. 1b] * *perszonális* ~. 1677: Ha pedig tisztiből ki-menne, a' laesa pars a' potentiariust keresse a' kártéleért juris ordine, vagy ot az hol personalis residentiaja vagyon, vagy ot az hol más Tisztet fog viselni [AC 187].

rezidenciájú állandó lakóhelyet biztosító birtokkal rendelkező; care dispune de o moşie corespunzătoare ca domiciliu stabil; über ständigen Wohnort sichernde Besitz verfügend. 1677: A' Számado Szolgák ha a' kezességnek meritumát fel-érhető jóságú és residentiaju emberek nem lévén, másoknak nevek és kötelességek alatt, azon fellyeb meg-irt módok szerint prosequantassanak, de a' poena az acquisitio meritumjához alkalmaztassék [AC 196]. 1722: A' Szent Egyháziak Szent-Mihály napkor változnak az Evangelicusok ususa szerint légyen egy bizonyos, értelmes, és a' Megyében elsőb residentiaju ember a' ki a megye pénzét procurálja és számot adjon róla [HBek konz. hat.].

Szk: *elégletes* ~. 1677: A' mely Szolgák pedig Zászlók alatt találtnak, ha elégletes residentiajuvak, hasonlóképpen magok személyekben prosequantassanak Törvénnyel; ha pedig nem Nemessek, vagy nem elégletes residentiajuvak, a' Tisztektől repetaltassanak [AC 195–6].

rezidenciális ház állandó lakóhelyül szolgáló ház; casă care serveşte cuiva drept domiciliu; als ständiger Wohnort dienendes Haus. 1822: midőn volnánk az edgyikünk u: m: N Lakon Vizi László residentialis Nemes Házánál egy felől Tkts Makfalvi Dosa Farkas ur, más részről Tisztelendő N Laki Réforjmatuș furgens Pap Kibédi László Márton Uram ... tőnek mi előttünk egy más között ilyen

örökös vásárt^a [Nagylak AF; DobLev. V/2044. — ^aKöv. a részl.].

rezidenciárius állandó lakóhelyet biztosító birtokkal rendelkező személy; persoană care dispune de o moşie corespunzătoare ca domiciliu stabil; Person, die über einen ständigen Wohnort sichernden Besitz verfügt. 1671: Hogy a' Székelységen Generálisokat, Kapitányokat magok közül valokat, és elégletes residentariusokat úgy mint leg-alább ezer forintig adgyon ő Naga; A' Fő Király Biraknak penig választása, és azoknak meg-változtatása specificē csak ugyan az ő kegyelmek szabadságában állyon [CC 17].

rezidenciás állandó lakóhellyel rendelkező; care are domiciliu stabil; ständigen Wohnort habend. 1677: Csavargók és latrok kik a Török földre csatáznak, ha kik azok közül residentiasok per Directorem ad Diaetam citaltatván, büntetődgyenek | Csavargók, Török földre csatázók ha residentiasok, per Directorem prosequantassanak; Residentiatlanok, Kapitányoktól büntetessenek [AC 133, 253].

Szk: ~ *ember*. 1647: ne(m) constal hogy it residentias ember volna^a, hane(m) cziak marhai vad(na)k [Kv; Tjk VIII/4. 233. — ^aMathe Istua(n)]. 1674: Istvádi István vramat citáltattuk, ez okon hogy propria sua auctoritate Colosvári residentias embert itt az városban megh fogott [Kv; Szám. 34/L. 5]. 1677: A' Dézmások residentias és állapottjukhoz képest elégletes zálagu emberek legyének, szokot salariumok meg-adassék [AC 52]. 1736: az Instans magát úgy tartotta mint residentias ember ex maxima ignorantia, visza elvén a Nms város, maga öreg Személyéhez mutatott joakarattyával [Torda; TjkT I. 99] * ~ *fiskális jobbdgy*. 1731: Ezen vallók minnyájan Károly Fejér (!) Vár(me)gj(é)b(en) Nagy Aranyason lakó házas tüzes residentias Fiscalis Jobbdgyok [WassL.] * ~ *nemes*. 1677: Arestaltatni residentias Nemes találtatván ismételtség miat, mit kövessenek a' Tisztek | Szászszagon is az ingyen valo gazdálkodás tolláltatot; Kire residentias Nemes Kényszerítvén őket, a' Székbéli Tisztek, avagy Director prosequantván, egy exmissio adatván finaliter decidalitak [AC 252, 269] * ~ *nemesember*. 1677: Ha penig residentias Nemes emberek találtatnak lenni^a, evocáltassanak Octavalis vagy Diaeta alatt leendő Táblára s convincaltatván a' fellyebb irt poenával büntetessenek [AC 49. — ^aA kénésővel kereskedők]. 1744: Mi Kibédi Gergelyffy Josef és Dálnoki Lörintzi László mind ketten residentias n(e)m(e)s emberek ez ide alább megirt Dolog(an) kézen fogott köz Birák [K; Told. 21] * *nemes* ~ *szolga*. 1671: Egyházi Nemessek is minden helyeken, Tordán-is azokkal egygyütt kik a' Városiakban meg-nemesedtek, ide értvén, a' Nemes residentias szolgákat-is capitatum adgyanak, Tall. I [CC 96].

rezidenciátlan állandó lakóhellyel nem rendelkező; care nu are domiciliu stabil; keinen ständigen Wohnort habend. 1671: Az p(ro)testans személy ez hazába(n) residentiatlan levén mint hogy maleficiumb(an) találtatot bé vitetet, az szokas szertent [Kv; Tjk XI/1. 143]. 1677: Ha mely Fiscalis Tiszt valakik ellen potentiát patrál Ha residentiatlan volna, a' ki ellen sententia pronunciatatnék, ha valami javai találtatnak a' Fiscus Jóságában, nyulhasson ahoz az Executor | Csavargók, Török földre csatázók ha ... Residentiatlanok, Kapitányoktól büntetessenek [AC 187, 253]. 1702: Mivel az Inek tanulo leveleből igaz nemessege

nem Constal, Residentiatlanis levén az Dnus Actor meg fogat hatta (!) méltan [Dés; Jk 334b]. 1730: Azon verekedők között az kik Residentiatlanok Hadnagy Atyánk fia eö kglme incaptivaltassa, és külje fogságra vagi penig jó kezességen bocsátassanak ki [Dés; Jk 404b]. 1733: Consideralván hogy az T. Boldisár János nem absoluté residentiatlan, hanem régtől fogva Varos terhet suportáló Személy, az Hataronis bizonyos Szoleje s Szántó földi levén per hoc praeemptor levén az Controversiás Jóságban az A Harkanyi Samuel azon vásárlott Jozságból minthogy sem nem vér, sem nem Vicinus, nem turbálhattya [Torda; TJkT I. 17]. 1756 k.: Idegen és residentiatlan Gozarok kezest tartozzanak állítani, azért hogy ha a Stompas Gazdáknak valami történhető károk iránt gyanujok lenne hozzájuk, őket a kezesek sístálni tartozzanak [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.]. — L. még AC 133, 136, 237.

Szk: ~ ember. 1655: Az vladikával való perlekedésnek módja decernáltatik. Vadnak ilyen megbántódása szegény nemes atyáncfiainak, hogy vagy magokon, kik közülök azon az sectán vadnak, vagy jobbágyinkon törvénytelen büntetéseket cselekesznek, az vladika is olyan dolgokban elegyíti magát, melyek nem az ő tisztit illetik. Ha kik penig ezféle excessuért in jus akarnak adtrahálni, residentiatlan ember levén, hol lehessen competens foruma, nem tudják [Kv; EOE XI, 196 törvényszövegben]. 1730: Hadnagy Atyáncfia eö kglme jártassa el hogy Rezidenciatlan Emberek korszomát ne aruljának [Dés; Jk 404a] * ~ nemes. 1677: Residentiatlan Nemesek; Fő Rendek szolgálai: Zászló alatt való fizetel rend; Udvari Szolgák: Fiscalis szabadosok ellen ha kik cselekednek, külömb külömb processusok, poenák [AC 260] * ~ nemesember. 1677: Ha residentiatlan Nemes ember, Urak, vagy fő rendek szolgálai, a falu felkelvén, személyeknek meg-sértések, és meg-károsítások nélkül, ha magokat meg-adgyák, fogják-meg, és vigyék Tiszt kezéhez ... s' magokat díjok le-tételével válthassák-meg [AC 222] * ~ nemesség. 1677: A' residentiatlan Nemesség, Fejedelmek, Urak, vagy Főrendek szolgálai, és egyebek-is, ha kik efféle dolgot attentálnának*, az ollyanoknak meg-fogatások, büntetetések a' szerint legyen, a' mint a' Generale és Publicum Edictumban világossan exprimálván vagyon afféle lézzegő sarczoltat embereknek állapottyok [AC 158. — *Ti. ingyenes gazdálkodást, ellátást és fuvarozást jogtalanul követelnének].

rezidenciátus állandó lakóhellyel rendelkező; care are domicilii stabil; ständig Wohnort habend. 1671: nem leve(n) residentiatius, aliczon kezest, addigh ne(m) szolhat [Kv; TJk XI/1. 30]. 1739: ezen Nms Hazának mind Praxisa, mind Törvénye azt tarttya, hogy irresidentiatius Nms Ember, Residentiatius Nms Emberrel nem perelhet [Dés; Jk 291a]. 1768: nem is igen tanálkozna itten oly Possessorok, a kik itten residentiatiusok nem volnának [Nagyajta Hsz; JHb XVIII/29].

Szk: ~ nemes ember. 1779: Mi Fogarasi Gabor Nms Also Fejer vármegyének edgyik hites V. szolgál Birája, és Mar(os) Vásárhellyi Ersényes Pál, mind ketten Nagy Laki residentiatius Nemes emberek [Nagyak AF; DobLev. III/522. 1a] * városi ~ ember. 1747: Városi Residentiatius emberek levén az Tordai Szóts Czéh Taghjaisi, Mint hogy minden Varosi residentiatius embernek szabadságában áll, ha magát applicálni akarja hentességre, per hoc facultatának a' szombatonként való bárány nyuzásra, kenszerített-

ven erre az okból hogy magok mesterségekhez való bárány bört nem szerezhetnek [Torda; TJkT III. 119] * városi ~ nemes. 1739: Mint hogy Nms Városunk Constitutioja szerint Hadnagy Atyáncfián(a)k vagion autoritással tiz, 's 12. forintokig is, in liquidis Debitis, Várai Residentiatius Nemes Atyáncfiainis hogi desumáltathasson; azért mint hogi az Inctus ő kglme, Hadnagy atyáncfia assistentiája s requisitioja mellett, ment, azon Jobbágnál lévő adosság(a)k desumálására az J. ő kglme, a kereset alóli simpliciter absolváltatik [Dés; Jk 295a].

rezidens követ, ügyvivő; rezident; Bote. 1657: Másodnap is azért, midőn császárral szemben kellett lenniük publica audientian mind az fővezérnek, s mind Abaza pasának és az hadra járt főtisztviselőknak, annak is nézésére elhívának az két kapikihák, Harasztosi Balás deák, ki ott benn volt rezidense az fejedelemnek, Donát János, kit magunkkal vittünk bé, megcserélni az első [KemÖn. 88]. 1664: Császár ő felsége residensének még eddig semmi instructioja nem ment [TML III, 342 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1677: Az német factioja itt is nagy; valamint tettehe szerét az residens, végére ment, mit hoztam én s ő mindjárt két annyit adott mind vezérnek, thihájának [TML VII, 470 Székely László ua-hoz Konstantinápolyból]. 1704: Ez annak a projectumnak* igazán való magyar fordítása, kit bépecsételvén ugyan maga pecsétivel, más subscriptio alatt küldött volna fel Panó nevű görögöt, nem imediate öfelsége kezébe, hanem az electorok residensi kezébe [WIN I, 166. — *Bethlen Miklós „Olajágat viselő Noé galambja” című rópiratáról van szó]. 1710: A császár hallván a residensnek nagy resolútióját, titoktanácsát egyben hívátván, proponálja előttök [CsH 99]. 1774: a külső potentátorok Konstantinápolyban lévő residenseit kegyetlenül levágták [RetE 337].

Szk: angliai ~. 1669: az mely residense afrikai portuson Tunisban volt az frankusnak, azt az török meg ölette, elsőben kezét, lábát el vágatván s lofarkon meg vondoztatván, az angliai ott lakó residens kapuja előtt égették meg [TML IV, 497–8 Nalácsi István Teleki Mihályhoz] * francia ~. 1667: Csudásnak látszik ő nagyságának az francia residenssel való discursusa az oda ki valóknak [i.h. 242–3 ua. ua-hoz]. 1678: voltam az francia residenssel szemben, ki igen jó szívvél látott [TML VIII, 138 Besseneyi Mihály ua-hoz Konstantinápolyból] * német ~. 1673: levén szemben az fővezér ő nagysága az német új residenssel, felette sokat panaszkodt mind urunkra ő nagyságára s mind az végbeliekre [TML VI, 425 Baló László ua-hoz]. 1677: Noha az német residens igen elvándolta volt urunkat az idegen nemzetekkel való collatióval de Istennek hála mind elhittem velek, hogy azok hazugságok voltak [TML VII, 470 Székely László ua-hoz Konstantinápolyból] * portai ~. 1677: Forvalnak is írt az ő portai residensek, azt írta: az török ugyan nem cselekszik az tavaszik semmit, de hogy az magyarok cselekedjenek, nem ellenzi [TML VII, 471 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz]. 1678: A francziának a portai residens valamit írt, de valóban örülnek biztatják magokat az török jóakaratiával [TML VIII, 76 ua. Nalácsi Istvánhoz] * svéciai ~. 1710 k.: Baraszlóba érkezvén, Schmettauert nevű nagyhirű svéciai residenssel végezék de correspondentia epistolari, melyet egynéhány esztendeig tartottam [BÖn. 596] * vajda ~. 1704: Ma küldte meg Dindar, a vajda residense, a vajda fia levelét, akit válaszul írt Gyulai Istvánnak itthon nem létében [WIN I, 76].

reziliál eláll vmitől; a rezilia, a renunța la ceva; auf etw. verzichten. 1765: Mely dolog^a nagy akadályt okoz a unio progressusának, mert kezdenék az uniótól resiliálni és még unitus papok is a schismaticusoktól pástot enni [HalmágyiNlr. 167. — *Ti. néhány román gör. kat. pap elfogatása]. 1765/1766: nem hogy azon Terminuson Vitéz Klára Aszszony ő Nagysága, a' meg irt Portiokat kötése szerint, által adta volna Baro Kemény Sigmund Urnak sött mindenképpen ő Nagyságokat meg tréfálni igyekező, s ő Nagyságokkal ineált Contractussa mellől resiliálván ... más Emptorokkal újabb Contractusra lépett [Kv; DobLev. III/574].

rezisztál ellenáll/szegül; a rezista, a se împotrivi; widerstehen. 1619: Azért írom ilyen bővön meg Kegyelmednek is, hogy vagy elegendő haddal aperto marte kell resistálni, vagy ezfelé kell gondolkodni, idején pedig, hogy más ne preveniáljon [BTN² 224–5]. 1670: Kegyelmed leveléből értjük, hogy egy vagy két compánia németek akarnának menni Nagy-Bányára ... Engedjünk-e szabad passust nekik, vagy resistáljunk ellenek? [TML V, 335 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1673: Belenyesi Szabo Istva(n) Vr(am) ha méghis contumaliter opponállya magát, resistálni akarva(n) az divisionak, authoritassok szerént auxilium adattatva(n) eő kglmek melle Hadnagy Vr(am) által, meg fogattassék, és az toronyba(n) be vitessék [Kv; PolgK 143]. 1739: Ha kik pedig Insurgálnának, 's rezisztálna(n)k Dézmás vagi Csovás atyánkfiái ellen, az ollyanok Cum flor. Hung 3/: büntettesenek, irremissibiliter [Dés; Jk 521a]. 1749: a Kis Sajoiak resistaltanak az Ur és Aszszony ellen fejszékkal és fel is emelték fejszéjeket az ur ellen [Kissajó BN; BLt 6 Dédan Togyer (36) jb vall.]. 1756: az Inctus másokkal edgyüt otan lévén minden szo szolatlan nem tsak resistalt ... hanem nagy bottal fejemet be törte [Illyefva Hsz; HszjP]. 1776: András és János Midőn meg akarták volna fogni, resistaltak, a Gornikokkal meg verekedtek [H; Ks 114 Vegyes ir.]. 1830: a' Tkts Executor Ur az Exequitiot — el próbáltata; melyre kezében lévő páltzáját fel emelvén 1őr, 2or, 3or Repellala, és erőszakosonis resistalt [Msz; DobLev. V/1158].

rezisztálás ellenállás/szegülés; rezistentă, împotrivire; Widerstand. 1670: Erről mindazáltal s mind az németek ellen való resistálásról akarjuk Bánfi Dienes uram censuráját is venni [TML V, 297 a fej. Teleki Mihályhoz].

rezisztálhat ellenállhat; a putea rezista; widerstehen können. 1657: Bornemisza Pál igen megbontakozott egészséggel van; megmondám azért az dolgot, és intimálám, hogy az obsidiót solválná, mert ha ott éri az ellenség nincsenek oly erővel, mellyel resistálhassanak [KemÖn. 252]. 1671: Vadnak ollyan Faluk-is, kik számoosan felkelvén, hatalmasul el-mennek más Falu erdejére, gondolván azt hogy kevés számu ember nem resistálhat nékiek [CC 39]. 1710: A német ármáda kihívataték Erdélyből, mivel már a lotharingiai herceg Budát obsideálta és erősen vitatja vala, vala pedig híre, hogy a fővezér igen nagy erővel jőne segítségére, azért, hogy a keresztény tábor is jobban resistálhasson a pogányságnak, egytűvé akarák magokat gyűjteni [CsH 193–4]. 1718: mikor eszre vesze(m), mig edgjűnnek vagi mássunnan gűjthetném össze embereimet kikkal resistálhatnék [KJ. Rétyi Péter lev. Fogból]. 1754: Láttam hogy Jépura az Ur Lugosi László

Ur(am) Jobbágyival és Selléivel reá menének fejszékkal és kapákkal, s Szélllyel hánták, ezek mellett botokat és Vass villákotis vittének volt magokkal hogy ha valaki fel kél resistálhassanak [Tóhát AF; JHb Avram Szász (40) zs vall.].

rezisztencia ellenállás; rezistentă, împotrivire; Widerstand. 1780: (A céhbeliek) mondták, hogy mitsoda okokra nézve nem állanak el privilegiumok és Jussok mellől. Nem hogy resistentiára disponáltam, de mindenkor azt mondtam, hogy minden resistencia nélkül, magok difficultásait adják fel a' Mlgos Fő Consistorium(na)k, mint jó Atyának [Ne; Borb. II. Kovács József rekt. prof. lev.].

Szk: ~t deklarál. 1767: Josika Imre Vr Divisionalis ráta-jában jutott Atyai Vdvar házhoz ... menvén, és azt Udvari Gondviselője által ki állított feles Jobbágyokkal munálva találván ... a' Temeraria Resistentiát declaralta az említett Gondviselő [JHb XXXV/55].

rézkád cadă de cupru; Kupferwanne. 1705: Eljárván pedig az egész várat, nem találék az urnak sok mindene közül egyebet, aki valamit ért volna egy rézkádat csebreket és fazakakat [WIN I, 645].

rézkalamár réz tintatartó; cälimară de cupru; Tintenfaß aus Kupfer. 1628: Ket rez kalamaris [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 9]. 1674: Két rez kalamaris, az egyik lán-czos [Szászvárosi ref. It Halics Mihály lelt.].

rézkalán rézkanál; lingură de aramă/cupru; Kupferlöffel. 1637/1639: 1 Rez kalan, kett labatlan apro serpeneo rosak f — d 12 [Kv; RDL I. 111].

Szk: lémerő ~. 1849: Egy haszon vehetetlen léh mérő réz kalán vas nyeleivel [Somkerék SzD; Ks 73/55] * merengető ~. 1795: Egy merengető réz Kalán Dr. 60 [Mv; MvLev. Szabó Mózes hagy. 3] * vízmeregető ~. 1794: Egy víz meregető Réz kalán [Zentelke K; CU].

rézkalánocska kis rézkanál; linguriță de aramă/cupru; kleiner Kupferlöffel. 1742: egy réz Kalányotska [Pókafva AF; JHb XXV/58].

rézkapocs rézből való kapocs; copcă de cupru; Kupferklammer. 1798: 1 Levél lapos réz kapocs [Déva; Ks 73. 76. VII. 137 1/4]. 1817: 9 pár Réz kapats xr 27 [Mv; MvLev. Simonffi Zsuzsanna hagy. 4].

rézkarika 1. rézgyűrű; inel de cupru; Kupferring. 1711: 102 Réz karika supellátra valo ... 1/102 [ApLt 5 Apor Péter inv.]. 1756: Fejér szíjüből tsinált kantár Czigany Zabolával, ket réz karikákkal egütt 1 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 23].

2. réz-alátét; suport de cupru; Kupferunterlage. 1588: Egy tal Ala valo Rez karika [Kv; KvLt Inv. II/2. 24].

rézkarikás rézkarikával készült; (prevázut) cu inel de cupru; mit Kupferring verfertigt. 1681: Szánkázáshoz valo, réz csattos, réz karikás ... bagaria farhám Par. 1 [Vh; VhU 555]. 1849: Egy réz karikás derék ágy fa, mellybe vagyon egy federes Mátrázt [Somkerék SzD; Ks 73/55].

rézkárt rézkanna; cană de cupru; Kupferkanne. 1673: egy Kis rez Kárt [WassLt Borsai István hagy.].

rézkásztrol, rézkásztro rézlábos; castron de cupru; Kupfertopf. 1794: Egy igen rossz réz Kásztrol [Zentelke K; CU]. 1797: Három réz Kásztrol, melyek közül kettő lábatlan, egy Labas [M.igen AF; DobLev. IV/777. 14–5]. 1813: Réz Kásztro kettő 2 és réz Lábas három lábu [Veres-egyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lett.]. 1819: egy réz Kásztro fedelével, egy küssebb Kásztro fedél nélkül [Baca SzD; TSb 6]. 1848 k.: Egy réz Kásztro [Kisessküllő K; SL]. 1849: 5 avatékob rész kásztro fedeletől 40 Rft. váltoba [Görgény MT; Born. G. XXIVd | 2 réz kásztrok [Dés; DLt].
Szk: füles ~. 1819: Egy Füles Réz Kásztro [Mv; MvLev.] * **háromlábú** ~. 1810: Egy három lábu réz kásztro [Jedd MT; LLt].

réz-kásztrolocska rézláboska; castronaș de cupru; kleiner Kupfertopf. 1791: Egy réz kásztrolotska [Déva; Ks 108 Vegyes ir. Grék Mihucz kereskedő hagy.].

rézkásztro rézlábos; castron de cupru; Kupfertopf. 1849: Nagyobb, és kisebb réz Kásztroonk Tiz Hozzá való fedelek tizek [Somkerék SzD; Ks 73/55].

réz kávémasina réz kávéfőző; aparat de fiert cafea din cupru; Kupferkaffeemaschine. 1849: Egy kisdéd réz kávé masina [Somkerék SzD; Ks 73/55].

réz kávéörölő réz kávédaráló; rișniță de cafea din cupru; Kaffeemühle aus Kupfer. 1789: vettem kezemhez réz kávé örlőt [Meggyesfva MT; Jhb XLVI/1 Torma Éva kel.]. 1848: Réz Edények Egy réz kávé örlő [Szászkerd K; LLt].

réz kávésbrik réz kávéskanna; cană de cafea din cupru; Kaffeekanne aus Kupfer. 1785: 2 Rez kaves, Iprik 2/52 [WLt Cserei Heléna jk 8a].

rézkerekű rézkerekkel készült; cu roată de cupru; mit Kupferad. **Szk: ~falra**. 1805: Egy Falra való Réz Kerekű Fa ora [A.jára TA; BLt 9] * ~ **óra**. 1809: Egy falra való réz kerekű Ora Vas pondussal [Mv; MvLev.].

rézkert rézkerítés; gard de cupru; Kupferzaun. 1697: Voltam az oroszlányoknál az rézkertben [AIN 154].

rézkeszely rézbalt; topor de cupru; Kupferaxt. 1588: Egy Rez kezzely [Kv; KvLt Vegyes I/2. 24]. 1589: Ket Recz kezzely [Kv; i.h. 39]. 1591: Rez kezzely [Kv; AggmLt A. 53].

rézkók réz pálcagomb; măciucă/măciulie de cupru; Stockknopf aus Kupfer. 1817: Egy páltza végibe való réz Kok [Mv; MvLev. 2].

rézkompona réz karosmérleg; cumpănă/cintar de cupru; Kupferwaage. 1746: az edgyik ládában magam kezeimmal raktam bé ... edgj réz Komponát [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. 1753: Egy pár nagy réz Compona [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1804: Egy réz kompona hozzá való fontal [Borosbenedek AF; SLev.]. 1837: egy réz Compona font nélkül [Szentbenedek SzD; Ks 88 Osz. 11]. 1849: Rész kompona egy két fontos és egy fontosal [Görgény MT; Born. G. XXIVd] | Egy réz Compona 2 f [Mv; MvLev. Trombitás Parthenius gör. kel. pap hagy. 8].

Szk: aranymérő ~. 1804: Arany mérő réz Kompona mértékkel nro. 1. Más réz Kompona nro 2 [Tresztia H; Ks 108] * **bécsi** ~. 1720: egy Bétsi réz Compona rész fontjával edgjüt [HSzj bécsi kompona al.].

rézkondér rézüst; cãldare de cupru; Kupferkessel. 1660: Harom rez konder, egyk cõregh kettey kisseb [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 187]. 1697: Az középső pinczeb(en) vadnak Edgj Réz Kanderb(an) méz oct. 12 [Borberek AF; Mk Urb. 4]. 1699: Eõreg réz kander nro 2 [LLt 28. C]. 1719: Egy kúsdéd réz Kandér [TSb 26]. 1730: Egy nagj réz konder [Bibarcfva U; Berz. 16. XLIX/16]. 1736: magok mellett volt más konyhakocsi vagy társzekér, az kiben az konyhára való eszköz, tálok, tángyéro, nagy konyhára való rézkondérok [MetTr 362]. 1772: Szekér kötő Lántzok, kötőlek, Fejszék, Fúruk, Ekék Réz kandérok [Szászfenes K; BK Mikes conscr.]. 1797: Egy réz kondér tángyérrel, és fedéllel edgjüt [M.igen AF; DobLev. IV/777. 14. 1849 k.: Egy Réz kandér fedeletől [i.h. V/1280]. — L. még WIN I, 643, 652.

Szk: fedeles ~. 1767: Fedeles Réz-kandér, kitsi, Nagj, mind õszve Hat [Kóród KK; Ks 21. XVIII. 78]. 1788: Négj kupás fedeles réz kondér kettő [Mv; TSb 47] * **füles** 1768: Füles Réz kandér 1 [Mezősztygyörgy K; Ks] * **ónos** ~. 1685 e.: Egybe jaro onas rez konder Nro 4 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 5] * **utazó** ~. 1832: Két utazo nagy rez kandérok fedelekkal egygyütt [Sáromberke MT; TSb 26].

rézkondérocsonka kis rézüst; cãldarușă de cupru; kleiner Kupferkessel. 1729: Egy káposztás Uti réz Kandérotska [CsS].

rézkorona réz lószerszámrész; piesă de harnașament din cupru; Kupferteil vom Pferdeggeschirr. 1717: Edgy hamhoz valo réz korona [Kentelke SzD; JhbK L. 3].

rézkorsó urciór de cupru; Kupferkrug. 1589: Egy Roz Rez korsó [Kv; KvLt Vegyes I/2. 68]. 1596: Két hitwan rez korsó [Kv; RDL I. 65].

rézköppő rézből való vérköppőző pohár; ventuză de cupru; Schröpfkopf aus Kupfer. 1589: Borbely zerzam Rez keoppel Nro 12. Jwegh keoppel Nro 13^a [Kv; KvLt Vegyes I/2. 71–2. — *Fels-ból kiemelve].

rézköppő rézből való hegy/vég a zúzószerszemet vmely részen; vírf de cupru montat la săgeata șteampului; Kupferspitze an der Stampfe. 1676: Portörő malom Az hazban vagion por törőres rez^a valo cõregh 6 köljűj uy gerenda jo hatt nyilakkal mely küllüknek fenekén tartozo rez tablak és az nyilaknak rez köpűi [Fog.; UF II, 781. — *Valószínűleg elírás *portöréshez* h.].

rézkrajcár 1. creițar de aramă; Kupferkreuzer. 1766: In anno 1764 Bécsben a pénzverőházban elvették a rézkrajcárnak való materiát, hanem ahelyett még a réztől meg nem tisztított arany cruda materiát verték krajcároknak [RettE 206]. 1790: 11 M for és 56 penzi Petákokb(an) küldék egy ezüst Garast és két réz krajczárt hozzá téve [Babuc K; Pk 2].

Szk: új ~. 1790: Hat kisdéd fële uj réz krajczár [Mv; MvLev. Boka Katalin hagy. 5].

2. ~ *nagyságú* de mărimea unui creiștar de aramă; von der Größe eines Kupferkreuzers. 1796: a' Pártán vagy on öt számból álló mint egy rez kraitzár kerekű és nagysága Arany Boglár [Sólyomkő K; RLt özv. Ladányi Jánosné Patonai Eszter lelt.].

réz krucifixus rézből készült feszület; cruce de aramă; Kupferkreuz. 1768: Réz Crucifixus I [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIIb].

rézkupa rézserleg; cupă de aramă; Kupferpokal. 1806: Cserefa Vasas Cassába be tétet(ett) Egy Réz kupa [Szu; UzlXt XLI. 87].

Szk: *cinezett* ~. 1841: Egy Tzinezett Réz Kupa [Dés; DLt 1591].

rézláb réz asztalláb; picior de aramă al mesei; Tischbein aus Kupfer. 1853: Egy mahoni kis asztal, fekete fával és réz lábbal körül fogva [Mv; Tsb 4].

rézlábos réz főzőedény; cratiță de cupru; Kupfertopf. 1801: edgy réz lábas vas lábakkal [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy. 6]. 1813: réz Lábas három lábú [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.].

rézládácska kis rézláda; lădiță de cupru; kleine Kupferkiste. 1765: Egy Rez Ladacska [Köröd KK; Ks 19/I. 6hoz].

rézláncocska rézből való kis lánc; lănțșor de cupru; kleine Kupferkette. 1666: Viszki Paál ez szérent Harminczadoltatta ki hozot jóvát maszkaras Tükört. Jo fele tükört, Kep iro Aranyat Rez Lanczoczkakat [Utl]. 1849: Vagyon egy metzett üveg Lüssterhez három réz lăntzatskăkon igen ékes rézből készített három férfi fők a' lăntz vegeken [Somkerék SzD; Ks 73/55].

rézlebegő rézcűngő (ékszeren); breloc de aramă; Kupferanhängsel. 1627: Wicej Mathenak Rez lebegő iutot negi keotes [Kv; RDL I. 132]. 1629: Egy keotes réz lebegő er tt f. — d. 80 [Kv; i.h. 143].

rézli puskakatrész; piesă de pușcă; Waffenbestandteil. 1808: Két Uj kitsi rézli xr. 30 | A' Középszerű golyobisos Stutz(na)k Két nagy rézli Rfr. 1 | Kereszt Stroff xr. 12. Két rézli a' szegek alatt Rfr. 1 [Kv; TKhf puskaműv.].

réz-ló rézből való lószobor; statueta de cal turnată din cupru; Pferdstatue aus Kupfer. 1585: Vagion eg' Eoregh on kanna, vagion ket on kannak (!), Eytelessek, Eg kis Reez lo [Kv; Szám. 3/XIX. 5 a Szent Mihály templom eszközeinek inv.].

rézlombik rézből való pároló edény; alambic de aramă; Kolben aus Kupfer. 1658: Egy Rez Lombik sisakostol [Doboka; Mk Inv. 3]. 1733: két réz lombik lábostol és sisakostol megh edgy kissebb réz lombik [Marossztkirály AF; Told. 25].

rézlombikocska rézből való kisebb pároló edény; alambic mic de aramă; kleiner Kupferkolben. 1723: edgy kis réz lombikocska [Görgény MT; Born. G. VII. 23].

rézmacska rézből való tűzi kutya; pirosarii, crăcană de aramă; Feuerbock aus Kupfer. 1637: Kett bokor szep es jo

twzhelyre valo rez macsyka [Fog.; UF I. 146]. 1652: Oroszlán formara czinalt rez maczka gombostul N. 1 [Fog.; UF II. 146].

rézmadár rézből készült madár; pasăre de cupru; Kupfervogel. 1637/1639: Egy Eöreg fel fűgezteo rez gjortjartarto az teteien egj kett feiú sás, sok apro rez madarakkal aestim(áltuk) f. 20 [Kv; RDL I. 111].

réz mákőrlő réz mákdaráló; rîșniță de mac din aramă; Mohnmühle aus Kupfer. 1647: egy keo konyha vagion benne ... Egy rez makeorleo [Drassó AF; BK 48/16].

rézmázú rézzel bevont; acoperit/suflat cu aramă; mit Kupfer überzogen. 1717: Lisznyoban vivek az Ser főző üstöt az rez mazut, on talat s az erdőrlő lănczot [Kökös Hsz; Kp I. 116].

rézmedál medalion de aramă; Kupfermedaille. 1793: egy füles arany medaille egy réz medaille „adventos augusti A. 773” [Kv; TL Conscr.].

rézmedence 1. réz mosdótál; medelniță/lighean de aramă; Kupferwaschbecken. 1551: Itt(em) Az keth Gyer-mek Rezere Jwtot, Eg rez Medencze | Az rez medenczeben ki rez jllette volna azert attunk Eg on kannat es eg on talnyert [Mezősztyörgy TA; BFR 304/108 Gerendi Ferencz-né Dienessi Kata és gyermekei osztozólev. — L. MNY LVIII, 492]. 1560: Egy Eoregh rez Medenche [JHb QQ Temesváry János reg.]. 1615: Egj Eöreg rez medence f. 1 [Kv; RDL I. 97]. 1629: Borbely Mihelyhez valo ezkeözök, rez medenczek Űsteők es egieb azokhoz valo szerszámok elegek voltanak [Mv; MvLt 290. 156b]. 1630: Egy réz medenceze korsostol az mely korsonak az lába el töröt aestimaltuk tt f 3 [Kv; RDL I. 147]. 1658: Vagion(n) egy rez medenceze mosdani valo [Kv; SzCLev.]. 1679: Borbely fő moso szekire valo öreg rez medenceze no 1 [Uzdiszt Péter K; TL. Bajomi János inv. 63]. 1693: Andrisnak ... Egy Rosdas Ajtora valo vas Zar, Ket Rez tál ket ön tal. Egy oreg Rez medenceze [Ne; DobLev. 1/38. 10].

Szk: *ónos* ~. 1652: Egy Rez onas Medenceze boritojaval [Görgény MT; Törzs] * *szappanozó* ~. 1745: Szappanazó rez medentze nro 1 [Marossztkirály AF; Told. 18].

2. rézből készült keresztelő medence; cristelniță de cupru; Taufbecken aus Kupfer. 1585: Ket Rez Medenceze [Kv; Szám. 3/XIX. 5 a Szent Mihály templom inv.]. 1604: Vagion egy eoregh rez medenceze az Templomhoz [Kv; RDL I. 77]. 1608: Egy rez medenceze [Kv; i.h. 83].

3. rézből való (tálszerű) konyhaedény; vas de bucătărie (de forma unui blid) din cupru; Kupfertopf. 1693: Jankonak ket jo rez medenceze | Boriczának Egy hitvan Rez medence [Ne; DobLev. 1/38. 9].

Szk: *abárló* ~. 1761: Öreg abárló rez Medentze Nro 1 [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 26] * *étkelegetítő* ~. 1681: Asztalra valo étke melegítő réz medenceze vas Lábastol Nro 1 [BLv. 555] * *kariás* ~. 1711: 1 Kariás réz medenceze 4/20 [ApLt 5 Apor Péter inv.]. * *lăktárium-főző* ~. 1768: Lăktarium főző réz medentze 1 [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIIb] * *nádméz-főző* ~. 1788: Nádméz főző két fűlő réz medentze, és ehez valo kitsin Fuwocska [Mv; Tsb 47] * *nyélbe szegezett* ~. 1589: Vagyon egy Nyelybe zezegzet Reez medenceze kit patellanak hynak [Kv; KvLt Vegyes 1/2. 65].

4. réz ágytál; oală de noapte din cupru; Bettschüssel aus Kupfer. 1788: Beteg embernek ágyba való nyeles és meg bőrzött Réz medentze [Mv; TSb 47].

rézmerengető réz merítőedény; vas de cupru (în formă de cupă) folosit pentru a lua apă, făină, grăunțe etc.; Kupferschöpfgefäß. 1801: Edgy réz merengető a füle le tört [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy. 6]. 1803: egy réz merengető [Mv; i.h.].

rézmerítő réz merítőedény; vas de cupru (în formă de cupă) folosit pentru a lua apă, făină, grăunțe etc.; Kupferschöpfgefäß. 1763/1639: 1. Hozzu nielu Réz meriteo onnos — f. — d. 25 [Kv; RDL I. 111]. 1806: egy réz merítő [Bodola Hsz; BLt]. 1810: Vagyon egy Réz Merítő 1 Rf [Kv; Borb. I].

rézmérő réz mérleg súly; greutate de cupru (la cântar); Kupferwaagengewicht. 1806: Más fél fontos Réz mérő, melynek a sorka hibázik [Szu; UszLt XII. 87].

rézmérték réz mérleg súly; greutate de cupru (la cântar); Kupferwaagengewicht. 1685 e.: Réz mertek Nro 2 [Borbec AF; MvRKLev. Urb. 4]. 1789: 2. fa Pixisben réz aproság Mértékek Rf 2 | Egyik oszlopban lévő Skatullyában 49 Lóhot nyomó merő réz Mértékek Rf 1 xr 30 [Mv; ConscrAp. 43].

rézmetszés rézmetszet; gravură cupru; Kupferstich. 1823–1830: (A göttingai egyetemhez) tartoznak még 140.000 darab ... könyvekkel tele bibliotéka, múzeum rézmetszések, rajzolatok gyűjteménye [FogE 236].

rézműves I. fn rézművességet űző mester; arámar, alámar; Kupferschmied. 1591: Az Hid Kapura walo Keolchiegh ... Az Reez Myes Chynaltatt Kwpa Ianossal egy kerek Chigatt karikatt kyertt attak f — d 25 | Az Reez myes Chynalt ezen hid kapura Chygakatt Rezebeol, mely Rez volt 60 1/2 font Rez, 4 fontjával attá egy fírtet f 17 d 37 [Kv; Szám. 5/X. 81–2]. 1671: Az Rez mives(ne)k az manus csinálásaert adtam öt forintot [Gyf; Ut]. 1795: Rez mives régi conto 26 ... Ezüst mivesnek egy Porozoert 26 [WLt Cserei Heléna jk 77a]. 1841: A' Réz mives mind untalan jár, hogy az édienyeket váltsom ki — de itt nints mível, azért alázatosan Instálom Nsgodat méltóztasson a' pénzt elküldeni hogy válthassam ki [Mv; IB]. 1843: a pupushátú Kis réz mives [Dés; DLt 1055].

Szn. 1714: Réz Mies Máthé [Kv; Dica XXVII. 11]. 1737: Lucas Rézmies [Kv; RkSzAk 127]. 1738: Rézműves Berki Czigány István [Dés; Jk]. 1750: Rézműves Márton. Rézműves Daniel [Kv; Dica IIb. 2, XVII. 11]. 1762: Rézműves Rebekát [Balavásár KK; Ks 17/LXXXI. 13]. 1765: Rézműves Péter [Torda; TjKt V. 279]. 1772: Rézműves Boritza Czigányne [Kv; KvRLt IV. 32/5]. 1808: Rézműves Vaszília [Torda; TVLt Köz. ir.]. 1862: Rézműves Anti [Dés; RHak 139].

II. mn rézművességgel foglalkozó; care lucrează obiecte de aramă/alamă; sich mit Kupferarbeit beschäftigend. Szk: ~ cigány. 1706: Rez művés, nyerges kalán csináló satoros cigányokis vad(na)k, kikis most meg széledtek [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.]. 1728: Az orosno Hazatol a Rezműves Czigányis amovealtassek [Dés; Jk 377a]. 1758: Tudgya é a Tanu nyilván és bizonyoson, látta é hallotta é, hogy az Mél-

toságos Familia osztatlan Rez és Vas mives, s Rostás Czigányait ki szolgáltatatta — s szolgáltatatta. Taxalta vagy Taxalja, mítsoda szolgáltatással vagy Taxával terhelte s terheli, ki huzta vonta, kin mennyit vött, és ki miat nem maradhatnak s szöktének el, kik hányan, és hova bujdosanak? [Kővár (Szt) vid.; TKI vk] * ~ legény. 1585: 18 Sep. Vrünk Zamara hozanak Besterce Baniarol 6 Rez miesz legenieket koltottom Etelekre d. 15 [Kv; Szám. 3/XVIII. 28a Gellien Imre sp kezével] * ~ mester. 1840: fel váltottam egy 40 ~ negyven vedres ujj Palinkafőző masinát Ustet Bertleff János Rézműves mester [Kv; Born. G. XXIVb] * ~ mesterember. 1758: Mi Rézműves Mester Emberek vagyunk, és a' mi mesterségünk szerént valami tsak kívántatik mi mindent eleget dolgozunk a' Groff Teleki Sámuel Vmak [Nagysomkút Szt; TKI].

rézmonéta rézpénz; monedă de aramă; Kupfergeld. 1840 k.: egy réz Monéta [BetLt 3].

réz mosdókorsó urcior de aramă pentru apă de spălat; Kupferwaschkrug. 1587: egy Rez Mosdo korsó [Kv; KvLt Inv. 1/23]. 1588: Egy Rez mosdo korsó Madaras [Kv; KvLt Vegyes 1/2. 24]. 1612: Egy resz mosdo korsó [Kv; PLPr 1/3. 1612–15].

rézmozsár piuă de alamă; Kupfermörser. 1560: Egy Eoregh rez Mosar [JHb QQ Temesvary János reg.]. 1568: Joannes Kadas fassus est, Az en hazamtol lopoth vala ez azony el Egy ontalat es egy Resz mosart [Kv; TjK III/1. 231]. 1589 k.: mégh zalagotis veotttek vala az adoiert, egy rez mosart [Szu; UszT]. 1594: Az Varbéli hazakban ualo Inuentarium Az Safar hazban Egi teőreót Rez Mosar No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 25]. 1611: Egi rez mosar teorejeuel [Kv; RDL I. 90]. 1629: 2 rez mosar egik nagjób masik kiszeb vala [Mv; MvLt 290. 157a]. 1655: Egy kús Rez masar Toreősteöl [Koronka MT; Told. 26]. 1669: Boer Sigmond Uram adott ... egy Eörög Réz Mosárt [Fog.; Szád.]. 1677: vagyon egy hitván örög réz mosár [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1681: Réz mosár Törőstől (:Contin. libr. 8:): Nro 1 [Vh; VhU 517]. 1789: Egy Nagy Réz Mosár 92. Fontnyi, Vas Törőivel edgyütt a 11 Font Rf 93 xr 6 [Mv; ConscrAp. 22]. 1848: Egy Kisdeg réz mozsár Ütőjivel 1 [Szászkerked K; LLt].

Szk: aranyműhöz való ~. 1673: Aranj műhöz való réz mosár törőstől ... nro. 3 [Fog.; UF II, 541] * borstörő ~. 1767: égj kis Réz Bors-törő Mosár [Kóród KK; Ks 21. XVIII. 78].

rézmozsárocscsa kis rézmozsár; piuliță/piuă mică de alamă; kleiner Kupfermörser. 1733: Réz mosárocscsa Törőjével 1 [Marossztkirály AF; Told. 2].

réz mozsártörő rézből való mozsártörő; pisălog/pilug de alamă; Kupfermörserkeule. 1750: Kotsis Dani adott néki egy resz mosár törőt három darabba s 6^a miette fel [Kál MT; Berz. 12. 92/61. — *Ti. a cigánykovács].

rézmusta réz csizmadiakalapács; ciocan de cizmar din cupru; Kupferhammer des Schusters. 1734: Csizmadija Műszer. 2 réz musta Két vass sodró, 2 óon nyomtató [Kv; Pk 6].

rézmű rézholmi; obiecte din aramă; Kupferzeug. 1585: 6 Aug. Martont az Lowasz Legenit kuldek feierwarra az

púska pör Chinalowal hogy walamj Rez miet ottessenek^a az puska por Malomhoz f. — d. 87 [Kv; Szám. 3/XVIII. 9a Gellien Imre sp kezével. — ^aÉrtsd: öntessenek]. 1596: Az ezewst marhakból iutot tertialitasban Anna azonnak Ez mellet az Rez mywet, es egy kochit mellyet beochiewltek f 14. Annazonnak kywansagara oda engettek az atyafiak [Kv; RDL I. 65]. 1608: Rez Wass es fa mick Peter zamara ezek | Lenartnak Rez mybol Jutotak ... Egy Hituan dakos [Kv; i.h. 83]. 1637/1639: Kcouetkeznek az Rez műek [Kv; i.h. 111]. 1669: Réz műeket is olyakat vettem, édesem, hogy soha olyakat nem láttál; tudom szeretni fogod őket | Egyéb vásárlásokat is mindenfelét megvettem, mind rézművet, egyebet, az miket írtál [TML IV, 488–9 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz].

réz napóra rézből készült napóra; cadran solar din aramā; Sonnenuhr aus Kupfer. 1817: Egy kis réz Nap ora 18 xr [Varsolc Sz; Born. IV 41].

réz nemű I. fn rézholmi; obiecte din aramā; Kupferding. 1831: á sok réz néműt mind ked hoztaé? a' mit itt kend látt a mind az enyim [Fotos Hsz; HSzjP Angyalosi prov(ida) Gergely Györgyné Bodi Ilona (64) val.].

II. mn rézből való; din aramā; aus Kupfer. 1662: Az benne télatott számtalan ön, réz, vasnemű eszközöket, mellyeket a szegény lakosok behordottak vala, amik abban a vár szükségére nem kívántatnának, mondják, ötven szekeret, ha nem többet, megrakdván velek Rácországba-e vagy portára vitette [SKr 633].

réznyelű rézfogantyús; cu mīner de aramā; mit Kupfergriff. Szk: ~ kés. 1789: Tíz pár ezüstel futatott réz nyelvű kés, 2. pár romladozott közték [Mv; ConscrAp. 3] * kés-villa. 1736: Az Ur Házáb(an). — Réznyelű kés villa nro 1 [Várhegy MT; CU XIII/1. 100] * ~ vaskalán. 1853: Egy réz nyelvű vaskalány [Mv; TSb 4].

rezolúció 1. döntés, végzés; rezolútie, decizie; Entscheidung | határozat; hotāfirre; Beschluß. 1605: Imreffy Janos Vram keowetseget(is) megh ertettek es az Bochkay vram es magyarorzaggy leweleknek continentiayatis megh hallottak, mely myerthogy nagy dolgot illetnek, azokra valo resolutiot halaztottak eo kgmek Tavabadra [Kv; TanJk I/1. 514]. 1674: Többire nézue elébbeni Suplicatiojára Töt resolutiokat mindenkb(en) engedelmességgel meg tartatni kívánnuk [Törzs. Bormemisza Anna resolutioja Galgai Rác Izstvánné kérelemlevelére]. 1681: Manya Szabo Peter ... Gróff ur(am) eő Nga utobbi resolutioja szerint Taxat fizet f 6 [VhU 31–2]. 1698/1699: Mint ezekre mi léssen az resolutio kld Szolga biro Ur(am) fide mediante pcceti alat irt Relatoriab(an) includallya [Cege SzD; WassLt Vass Dániel nyil.]. 1723: (A) Resolutiok(na)k azon Gyűlésre idejen koránt való le küldését kglmesen meg igirni méltoztatott^a [Ks 18. XCIII gub. — ^aTi. a császár]. 1730: (A) Mgos Gubernium Commissioja, és resolutioja ellen reluctalni nem akarunk [Dés; Ks 25/IV 23. MI]. 1770 k.: Instantiánkra bőltsen tejendő resolutióját alázatosan el várjuk a' Méltóságos Familiának [Torockó; TLev. 9/14]. 1779: a Resolutiot el küldettem ki irván az Instantia határol [Nagyfak AF; DobLev. III/528. 2a Gabr. Fogarasi Jos. Dobolyi de Kőköshöz]. 1779/1781: a Tekintetes Continua Tábla Resolutióját fel olvasván meg értetők az Ifi Aszonyal [Hatolyka Hsz; HSzjP].

Szk: a ~ tartása ellen. 1807: én a Fiu ág Leveleknek ki adásába ellenkező nem vagyok, ha a' Tkts Commissárius Urak az Resolutio tartása ellen el fogadják, és Sombori Farkas Urnak által adják [F.esküllő K; Somb. II] * ~t ad. 1760: panasolván Balog Susánna, Férje Veszprémi Sámuel ellen, tettett a' Venerabile Consistoriumnak ilyen resolutiot adni^a [Kv; SRE 194. — ^aKöv. a részl.] * ~t hoz. 1705: Ugyan Acton uram hozott resolutiót, hogy Apor Farkast és az Apor uram fejrbarát papjafélét elbocsátják Havasalföldébe [WIN I, 418] * ~t ír. 1783: az instantiat a' fenekekre tették, a' mint mondják s ott irtak resolutiot, de Mogyorofa pennával Káprár módjára [MNy XXXVI, 270] * ~t nyer. 1785: a Torotzkai Sellérek az Mlgs és Tkts Urakat Instantiájokkal meg tanálván panasolták, hogy erdőt nem kaphatnak, holott mindenféle szolgálataikat és terheket viselnek, panaszsakra Resolutiotis nyertek [Torockó; TLev. 10/5] * ~t tesz. 1672: sokáig gondolkodván tün ilyen resolutiot, hogy én postamester Teleki uramnak is megírjam, hogy ha ú kegyelmének tetszik s magoktúl cselekedhetnek valamit, nem bánom, fogjanak hozzá az dologhoz [TML VI, 130 Székely László Teleki Mihályhoz] * ~t vár. 1667: Tunyoghi itt vagyon Resolutiót vár ó nagysága Bánfi uramtól, azután mindjárt küldi Kegyelmedhez Tunyoghi Györgyöt [TML IV, 232 Nalácz István ua-hoz] * ~t vehet vmiről. 1704: Annak utána azt is kívánta, hogy a sententia-irással siessenek, hadd küldhesse fel hamar, hogy resolutiót vehessen róla [WIN I, 193] * atyai ~. 1738: mikor az én Exhibitáim fel olvasattan(a)k, mostani Procurátora is ó kglmén(e)k jelen lévén, és akkor semmit is nem Contendáltak; hanem a T. N. Tanácsn(a)k, az én Exhibitáimra tett atyai Resolutióját, vagi Deliberatioját el-várta, és annak Succumbált [Dés; Jk 265b] * finalis ~. 1618: Die 4 Augusti lön finalis resolutiónk az pasával [BTN² 111]. 1739: Az Instans Aszszonyanak finalis Resolutioja dilataltatik [Dés; Jk 525b]. 1780: instalom Ngodat adgyon ó Kigyelmenek egy finalis resolutiot [Baca SzD; TSb 24] * istenes ~. 1663: Bizony dolog, nagy örömmel értettem mind Forgács uraméknak jó és istenes resolutiojokat ó felségéhez és ó felségének nagy készségét az megsegítésre, mind a Zuza generál jó szerencséjét [TML II, 614 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz] * kegyelmes ~. 1619: Kévánná azt^a, hogy az Nagyságod kegyelmes resolutióját látná arról az conventióról, miért szolgál s miért nem [BTN² 218. — ^aRezmány aga]. 1671: Desi Atyánkfiak mellett valo instantiánkra, hogy Nagyságod kegyelmes resolutioja szerént arra lépett, hogy ez után privatim gyűlésekre Regalissal ne hivattassanak, gratuitus laboroktól-is immunisok legyenek, ahoz képest végeztetett, hogy ez után az Vármegyével azon dologból-is mindenkor edgyet ércsenek Nemes emberek lévén [CC 82]. 1715: A mi Felséges Urunk és Fejedelmünk kglmes Resolu(tio)ja Szerént, az idei Quantumnakis a tavalyihoz adaeqváté kellettven fel vettetni; esett kgltek Várossára R. f. 1000 [KvLt I/216 a gub. Nsz-ből]. 1730: építendő Malmunk iránt valo nehézségét méltoztassék Excellentiád Szegeny Városunkrol kglmesen le venni mely irant valo kglmes resolutióját Vótükis Expressus Atyánkfiak által [Dés; Ks 25. IV. 21. M] * kegyes ~. 1762: mostan is inhaerealvan Leányimmal azonm kegyes Resolutiohoz Instálunk alázatosan, méltoztassék a Tktes Ns Szék a maga Executorit, kiket egyszer denominalt, a fel tett dolognak el igazítására ki küldeni [Hsz; BLev.] * portai ~. 1676: Megmondám akkor az tanácsban is, jobb volna nekem otthon az portai resolutiót megvár-

nom [TML VII, 303 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz]. 1677: Isten áldásából minden nap jó reménységgel várjuk a portai resolútiót [TML VII, 539 a fej. Teleki Mihályhoz] * *úri* ~ földesúri végzés. 1681: Sz. György és Sz. Mihály adajában minden egész örökséges ember adot, egi egi köből zabot; buzát is a szerint, es egi egi forintot is —, mint iratik Balint Deak Udvarbírosagban fordítottat el, es a helyen vétetett fel a ket forintos Aku (!); melyre mint hagi semmi Uri resolutio nincze(n), per D. Terrestrem hagi decidalas-sek szükséges [Mogyorósd H; VhU 84] * *végső* ~ 1809: Könyörgő Levelemre tett végső Resolutionak sollicitatioja, és el hozása véget elkelletvén mennem Kolosvárra ... Hf 24 [Szu; UszLt ComGub. 1753u].

2. nyilatkozat; declaratie; Erklärang. 1648: elucescal az Boitos Szabo Tha(m)ás resolutiojabol, hagi megh ne(m) fizeteodeot az adossagh [Kv; TjK VIII/4. 324]. 1803: A' Spotállyban lévő Szegények közzül midőn valamellyik meg-halálodzik el ne mulassa az Ispány a' Spotálly Papjától a' meg-halálodzás Napjáról Testimoniumot venni, aztat a' meg-halálodzott helyébe bé-vétetett Szegény Resolútiójával bé-adni [Kv; AggmLt A. 117].

3. *vall* magyarázat; explicare, interpretare, comentare; Erklärang, Exegese. 1710: (Tofeus Mihály) sok esztendőig volt a' fejedelem udvari papja, azután püspök is lőn Ennek is sok szép munkái vadnak, kivált a' zoltárok resolútiói, melyeket mikor praedicállott, a' fejedelemszöny gyors egynéhány frókot állítván a' templomban, titkon úgy íratta le, azután maga revidálván, kinyomtatá [CsH 191–2].

4. vmely idegen szó jelentése; sensul unui cuvînt străin; Bedeutung eines fremden Wortes. 1823–1830: (Szendrei Dávid) a zsidó nyelvből egy betűt sem tanult volt, mint-hogy pedig az akadémiktól akkor megkivánták, hogy a zsidóból is cenzurázzanak ... az 25-ik zoltárnak első versét neki lediktáltam ... Ő plajbással leírta deák betűkkel s egynehány szó resolútióját is lediktáltam neki [FogE 288].

5. *didkny* szöszedet; vocabular; Wörterbuch. 1870 k./1914: Resolutio: szöszedet. A latin, görög, németnyelvű és lefordításra feladott szövegben előforduló s az illető tanuló által még nem ösmert szavakat szótár segítségével kikeresvén, azoknak 2-3 jellemzőbb magyar jelentését egy e célra készült füzetbe sorjába írtak [MvÉrt. 40].

rezolúció-tétel döntéshozatal; luare de decizie; Entscheidung. 1740: (A régi rendtartás) manutentiojára Ngod benignitassat is imploraljuk, méltóztassék Ngod ezen alázatos Instantiankót jó resolútió tétellel indorsalni, mellyért Isten Ngodat sok jókkal meg áldgya A Toroczkoí Birák [Torockó; TLev. 9/1].

rezolútság 1. elszánt; decís, hotárit, rezolut; entschlossen. 1665: az mennyire peng engem megbántott most Bethlen János uram ... bizony resolutus vagyok az elmúlt materiákat elé venni és egymáson által esni [TML III, 421 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1670: Városokban is szándékoznak bevenni^a, de azok resolutusok, inkább mind elvesznek, hogy sem bevegék [TML V, 152 Keczer Menyhart ua-hoz. — *Császári csapatokat]. 1710: (Szavojai Jenő) resolutus ember lévén, amely magos és szoros havasokon régenten a carthagóbeli híres Hannibál bement vala, ő is azon az úton bemene, és a mantuai hercegnek minden városait megostroml s megvevé [CsH 325].

2. kinevezett; desernat; ernannt. 1777: Csak az a hja, hogy nevére még pénzt nem veretett öfelsége. Mindenféle

statusok applaudáltak az instellatiójakor. Gr. Teleki Károly úr a gubernium részéről magyarul, gr. Haller Antal nemes Felső Fehér vármegye eddigi volt főispánja, de már resolutus gubernialis consiliarius úr, különben is jó hazafia, szép ifjúember a vármegyék neve alatt így applaudált [RettE 381].

rezolútusság elszántság, határozottság; hotárité, dirzenie; Entschlossenheit. 1657: Itt az fejedelem nagy magnanimitása tetszék meg és resolutussága, mert odaérkezvén, sátorát az hol felvonák^a, ebédhez ülven sátorán néhány muskéta golyóbis járt által; sokan tanácslották, félbenhagyná, hogy tovább költöztetnék, de csak contemnáló [KemOn. 42. — *Bethlen Gábor 1623. évi hadjárata alkalmával].

rezolvál 1. (el)dönt/határoz; a decide/hotári; eine Entscheidung treffen. 1588: Vegheztenek eő kgmek varosul, hogy Matol fogwant eo kgmek az eonneon maghok feiekteol Ne chelekeggienek az Vnio ellen Kerik Biro vramat varosul mint tiszteletes Biraiokat vrokat, Kiraly Biro Vrammal egie(te)mbe installion Vrunknal eo Ngnal, hogy ezt vgy resolualia hogy eo kgmek varossul ebben teobzeor Ne welekeggienek ez dologba Addegh eo kgmek varosul semmiheoz Nem ferhetnek valazt sem tehetnek, amegh vrunk ezen pünktot es kerdest, tanachywal, vagy tablayawal Nem resolualia [Kv; TanJk I/1. 91–2]. 1592: Egy Missilis, Meliben Vrunk resolualta az Articulusnak Sullios ertelmet a' Jobbagi kereok feleol hagi az kereok fel, keresse es mutassa megh, Az Biro zolga adassal tartozik [Kv; Diosylnd. 62]. 1613: minden dolog mely in foro Contradictorio forog elöszér az ket Biro elöt szokot kezdetny és discutialtatny. Ez dologt is azerton az kett Birak Uraim eleiben boczattottak, hogy igy mind az ket felnek keuasagat is kgmek discutialyak és resolualyak [Kv; PLPr I/3. 1612–15]. 1666: Kgd írásának eleget akarvan tennem, értem Ur(am) hagi az Brassai Urameknek valo válasz adast akarna Kgd érteni, mit resolvalt legjen Urunk Eo Naga Kgd okoztatására [Fog.; BLt 9 Inczedi Peter lev.]. 1673: Kegielmed szolgabiro Ur(am) menjen el Nehai Tot Miklosne aszszonjomhoz, es az melly ház hely(ne)k az árráb(an) ados lévén eő kegielme f. 75 el menvén kérje, ha megh adgia, bene, kegielmed leuállja; ha hol ne(m) lassa kegielmed mit resolvál s adgion relatoriát rolla [Kv; KvLt I/182 Bátsi Péter szb kezével]. 1732: Nztes Dobolyi Márton, és Bonis János utozasokb(an) lött meg károsodások ugj adjuncztusok Lovának el romlása miatt esett kárát Considrálvá(n) a T. Ne(m)es Universitas resolvál adadni eő kgmek(ne)k, az elromlott Loért fl hung 8 [Dés; Jk 429b]. 1745: resolvalta a Magistratus hogy maga Krisán Paskuly mint Város Ménes Pásztor a Szent Miklós napig jo kezesség alá vettessék [Torda; TjKt II. 90]. 1782: En erre magamtól semmit egyebet nem resolválom, hanem megh írom Excellentiádnak [JHbCs Árkosi Ferenc Csáki Katalinhoz].

Szk: a törvény ~ja. 1616: Mindaztal ha contra testimonium ipsius Martinj Török valamj szova leszen az l(ncta)nak tempore perlectionis testimonior(um) szolhat, és akkor aztis resolualya az törvény [Kv; RDL I. 100] * *eszében* ~. 1676: Mit resolvál eszében.^a Kegyelmednek in specie elküldtem [TML VII, 211 Matskási Boldizsár Teleki Mihályhoz. — *Kornis uram] * *keresztényül* ~. 1666: Bizony dolog, Vista felől Bánfi uram is keresztényül resolvál némely nap, hogy másoknak is példája méltán lehetne [TML III, 619 Béli Pál ua-hoz].

2. válaszol; a rāspunde; antworten. 1667: akārmī legyen az válasz, de írásban resolváljon ő nagysága cum subscriptione et sigillo [TML IV, 40 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1681: vagy(n) egi nagi Rét-is aszt à Lunkanyiak usuallyák, ki engedelméből nem tudatik, Ha a D. Terrestis akarattja tudom eő Nga ezen Urbarium Margojara irással resolval [Lunkány H; VhU 117]. 1697: En Thoroczka Szabo Mihály nemes Kolosvár Városá(na)k mostani édgýik hűtös Szolga Birája ... el mentem ns Gombkötő Lőrincz Ur(am)hoz ... az én előmb(en) adott Instructio szerént mindekb(en) Procedaltam, melyre énnékem így resolvala Ns Gombkötő Lőrincz Ur(am) [Kv; KvLt I/186]. 1709: Kaszoni Janos ur(am) eő kgme maga őstől maradtot ioszagot kezizhe akarvan venni, kenszeritte az vereket kiknek kezeknel talaltatott az ioszag, hogy producalnanak rolla menyiben biriak a ioszagot melyre a verek így resolvalanak, Mű a ioszagert három szaz magyar forintokat tettünk le [Impérfa Cs; BCs]. 1739: tavally Esztendőben talaltam meg Excellentiadat, Olah Kocsárdi kevés portiomnak meg eresztése iránt, Excellentiad méltotzatottis Kegyelmesen énnékem resolvalni hogy ezen folyo Esztendőben parantsol meg eresztése iránt [Sajóudvarhely SzD; Ks 99 Fekete Sámuel lev.]. 1748: a' Nehai Fekete Mihály vr(am) Czéh Mesterségéb(en) is urgealtatott azon Taxa az őregektől, hogj vétessék el a' Czéhtől melyre N. Fekete Mihály vr(am) azt resolvalta: soha meg nem engedi mig él [Torda; Tjkt III. 222]. 1756: Német Istvánért esekedő Leveleket, minekutánna meg adtam volna, ó Ngok azt resolválák, hogy mennyek bé Szebenbe, és requirálljam Németi Istvánt [Kv; Mk IX Vall. 85].

3. beszámol; a referi/relata; berichten. 1669: Ha Kegyelmed oly meghitt uram nem volna, abban is hagynám, de hogy Kegyelmed confidentiája oly nagy, hogy kiírni azt nem tudnám, ezzel is elhitessem, nem mulathattam el, hogy bővebben ne resolváljak Kegyelmednek [TML IV, 602 Teleki Mihály Nalácz Istvánhoz].

4. tájékoztat; a informa/inștiinta; mitteilen. 1678: Kecze li is megérkezék Nem sokára ugyan magát Kgdhez vissza küldjük, ki által is Kgdet mindenekről bővön resolvalunk [TML VIII, 201 a fej. Teleki Mihályhoz].

5. megfelel; a rāspunde; beantworten. 1804: a Rector explicált egy keveset delutánra, azután exponáltunk, jól resolváltunk [Dés; KMN 31].

6. rendel; a ordonanța/asigura; bestellen, anordnen. 1755: Néhai kegyelmes Uram eő Exja Méltotzatott Annuatim fizetésemet adaugealni köntösre valo posztora resolválván kegyelmesen flo 14 [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.].

7. magyaráz; a explica/interpreta; erklären. 1710 k.: nem prédikálhatok, én nem vagyok pap, hanem egy zsolárt mondjunk el, és azt resolválom [BÖN. 702].

8. kirendel/nevez; a delega/denumi; ernennen. 1729: eő felsége a mostani kolosvári rector pater Fitter Adam urat pro direttore poparum graeci ritus Valachorum kegyelmesen resolvalta hogy az unitus oláh papokra inspicállyon [Kv; Hurm. XV/II. 1627–8 a kormányzótanács Nsz-hez]. 1760: méltó consideratióban vévén Intze Mihály Vramnak ... hasznos és ditséretes szolgálattját decernálta és resolvalta ... az egész venerabile Consistorium ... e' Kolosvári Sz.Eklesia égyik Actualis és ordinarius Leiki Tanitójának [Kv; SRE 193].

9. ~ja magát elhatározza magát; a se hotári; sich entscheiden. 1618: Egy particulájában írásának, Kegyelmes uram — hogy az Kamuti uram dolgában titkon viseljem

magam erre, Kegyelmes uram, magamot kételem resolválnom kell [BTN² 161]. 1632: Mind ezekre kd resolvaluan ugi magat hogi uehessem eszemben az kd alkuasra ualo inclinatioiat [Ks 41. D. 21 Lad. Bornemisza lev.]. 1704: Ma ismét olyan hír érkezék hogy a székeleyk resolválták volna magokat, hogy nem ampectálják az amnistiát, inkább mind levágtatják magokat [WIN I, 290]. 1732: had láthassam M: G: Ur, hogy már mire resolvalta magát az M: Ur mert én kész vagyok Korodot is ide hagyni [Köröd KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. 1744: mi közönségessen Falusi Lakosokul Contribuens Személyekül resolvalok magunkot, hogy elő nem állunk mig vállaszunk nem jó, s nemis állánk [Bölön Hsz; INyR 37]. 1749: Kedves Fiam, Szép Öcsém ... éjjel-nappal mind szivemben, mind discursusomban csak te voltál, mindazonáltal már csak resolvaltam magamot; ha az üvegcsür oda vész^a is, úri személyedet csak meglátogatom [Bodok Hsz; DanielAd. 274 Hídvégi Mikó Ferenc Vargyasi Daniel Istvánhoz. — ^aTi. a pereskedésben].

Szk: egészben ~ja magát. 1678: Már jó ideje engem hínak az tractatus szerint az francziák s az magyaroknak is tekintetesebb része: de én még egészben nem resolvaltam magamat [TML VIII, 92 Teleki Mihály lev.] * hitlésre ~ja magát. 1776: Ez után á M. Groffné Aszszony á Kis Aszszont félre híván ott á Segrestyéb(en) mit mondott Léányának azt nem hallottam, elég az, hogy á Kis Aszszony magát resolválván a' hitlésre ... a Ritualeban praescribált Condi tiok, és Szok szerint kérdezvén, mind a két részen való személyeket, bátron, tisztán, meg érthető szókkal feleltek, mind M. B. Urffi, mind pedig a' M. Kis Aszszony, és egybeeskettettek [Mv; Gyl. Emericus Tompos franciscanus praesidens (55) vall.].

rezolválás 1. megoldás; rezolvare; Lösung. 1704: Délest prédikálott Zilahi uram az applicatiója a mostani időre igen szépen applicáltatott, mellyel készített őkegyelme mindnyájan bennünket ajtónk előtt álló veszedelmünknek szenvedésére és resolválására [WIN I, 135].

2. (iskolai feladat) megoldása/magyarázása; rezolvare (a unei lecții); Lösung (der Schulaufgabe). 1870 k./1914: (Az) előadásra (interpretatio) feladott szövegben előforduló s az illető tanuló által még nem ősmert szavakat szótár ... segítségével kikeresvén beemlézték. A fordítmánynak szavak, régulák és ragozások, hajtogatások (declinatio, conjugatio) szerinti felboncolása volt az u.n. resolválás [MvÉrt. 40].

rezolválhat 1. megoldást/döntést kereshet; a putea rezolva; Lösung suchen können. 1763: Gróff ... Kornis Ferencz Ur ő Ng(a)k lévén Korodi Gondviselője, Ratiomat ventillaltotván ő Nga holmi difficultasokat attak ki az Exactorok, mely difficultasokra hogj resolválhossok engedte ő Nga nekem egi hetet [Köröd KK; Ks 18/XCII. 15].

2. ~ja magát elhatározhatja magát; a se putea decide/hotári; sich entscheiden können. 1747: Gróff Kornis ur(am) ha magát resolvalhattya, a Tatar hir mian let lármázódás plenarie meg szünik, talám Pünkösdre Csikba menyen [Nsz; ApLt I Jos. Baló lev.].

rezolváltat 1. határoztat, döntet; a dispune aducerea unei hotăriri; entscheiden lassen. 1664: Kegyelmedet azért kérem Bolday urammal s az praesidiummal resolvaltasson, akarják-e magokat az ő nagysága parancsolatjához al-

kalmaztatni? [TML III, 337 Teleki Mihály Stepán Ferenc-hoz].

2. beszámoltat; a dispune prezentarea unui raport; berichten lassen. 1670: Itt sok az difficultas. Már Kegyelmed ezekről nekem punctatim resolváltasson [TML V, 29 Teleki Mihály Nalácz Istvánhoz].

rezolváltatik 1. elhatároztatik; a fi hotärft; beschlossen werden. 1737: a T.N. V(á)r(me)giétis meg-találtak alázatos Instantiánkal, a mikoris verbó resolváltatott volt hogy mikoronn a T.N. V(á)r(me)giének G(ene)ralis Girás Szék fog Celebráltatni, akkor légjen Expressusunk aki urgeállyá [Dés; Jk 483a]. 1765: El-készülvén a' b. farkas uttzai Templomban valo orgona resolváltatott hogy Tzerjék Szabó Ferentz légjen az organós [Kv; SRE 219a].

2. kirendeltetik; a fi delegat/desemnát; delegiert werden. 1750 k.: A districtusban négy puskás resolváltatott volt az inspectórástól [Déva; Erdő II, 118].

3. vmilyen tisztségbe tétetik/kinevezetik; a fi denuit; in eine Funktion ernannt werden. 1774: Teleki Károly úr helyett Belső-Szolnok vármegyei főispánságra resolváltatott Haller Péter úr [RettE 332]. 1777: (gr. Gyulai Sámuel) most horvátországi commendirozó generálisságra resolváltatott [i.h. 374]. 1809 k.: En N N esküszöm Hogy a miképpen a' Mlgs B. Fő K. Biro Ur eő Nsaga Hellybe hagyásából Janitornak resolváltatván, Mlgs Fő és V Tiszt Notarius Urak Rendeléseinek engedelmes lesznek [UssLt III, 48].

4. megadatik/fizettetik; a fi dat/plätit; bezahlt werden. 1800 k.: Mint hogy azon Zálog még akkor resolváltatott, s elenyészett, és ma más lábon áll a Szurdoki Jóság, azért ezek^a haszontalanok [JHBK XLIII/33. — *Ti. birtoklevelek].

rezolvasztó-malom rézkohó; cupitor de topit cupru; Kupferofen. 1704: Az asszony is pedig a generálné lovain és hintáján kiment, több hintókkal is jöven az úrasszonyok, melynek alkalmatosságával a Brotterbe, és onnan a szitaló és rezolvasztó malmokat is megjárók [WIN I, 237].

rezoníroz ellenkezik; a se împotrivi; widerstehen. 1826: soha se hallottuk és nemis taposztoltuk hogy Nem hogy az Tekintetes Comisariusok (!) Úrok ellen vagy az Czéh Mesterek ellen rezonírozott volna de még más kisebb Czéhunk Tagjával (!) se ellenkezett [Dés; DLt 495].

rézóra rézből készült óra; ceas de cupru; Kupferuhr. 1789: a' le irt oszlopokon fellyül vagyon Vasbol készült, 's meg arannyazott virágok és Czirádák formájára készült Czifraság, melynek közepében vagyon ugyantsak vasbol tsinált feketén festett Ket fejű Sas Koronáson, ennek p(e)d(ig) közepében egy ütő és fertálytis mutató Réz Óra Rñ 200 [Mv; ConscrAp. 42–3].

rézpalack rézfleska; butelie de cupru; Kupferflasche. Szk: borhűtő ~. 1715: (Jutott) Katona Mihályné Asz(ony)nak edgy bor hűtő öreg rez palack [WassLt] * ónos ~. 1736: Úst Gyárto Mesterseggel Csinált ónos rez palack 2 [Várhegy MT; CU XIII/1. 100].

rézpálca rézbot; bät de cupru; Kupferstock. 1840 k.: Réz páltzák kis Firhangokhoz, öt pár [BetLt 3].

réz páncélsapka rézsisak; cască de cupru; Kupferhelm. 1823: Három fekete Pantzél sapka Egy rez Pántzel Sapka [BK Inv.].

rézpaszománt rézsújtás; ceapraz de alamă; Kupferverschönrung. 1816: Holmi dirib darab réz paszamánt pakétba [Varsolc Sz; Born. IV 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

réz pecsétnyomó matrice sigilară de cupru; Petschaft aus Kupfer. 1792: Egy réz petsét nyomo [Kv; SLt 17]. 1810: Egy réz petsét nyomo [Mv; MvLev. Trencsényi Mihály hagy. 24].

rézpénz 1. rézből való (kis értékű) pénzérme; monedă de aramă; Geldmünze aus Kupfer. 1639: Ezt hallottam Farkas Jánostul, hogy az Polgár Bálint fiát kimentette az fogságból: búzát ígért neki s meg nem adta, hanem azután csak rézpénzzel kínálta [Mv; MvLt 291. 188 átirásban]. 1705: Ugyan most jött bé a relatio, hogy a kurucok igen sok rézpénzt hoztanak volna bé szekerekkel | Segesvárott úgy hallották, hogy a német jü béfelé, a rézpénzt nem akarták elvenni tőlök [WIN I, 391, 610]. 1706: Az Ármáda bé jövele alkalmatosságával, mint hogi itt réz pénznel egjéb nem volt, Generalis Erbeville eő Excellentiája, valami rosz pléh pénzt parancsolt hogi el vegjünk a városron [Kv; KvLt I/193 Kv panasza a gub-hoz]. 1723: Az Rez penzis Libertasul vagyon Nro 13 [Kv; ACJk 126]. 1789: Ezüst elegy belegy Pénz Réz penz [Mv; ConscrAp. 2]. 1791: sok bajom volt mig kilentzdfél száz Forint réz pénzt ezüstfel tserélhettünk, mert tsak annak kellett volna egy szeker [Sztrézakercesora F; TL. Wessenyei Dániel jószág-ig. gr. Teleki Józsefhez]. 1816: a 1mi Augusti mind a' papiros pénz, mind a' Réz pénz tetemes változás alá esnek, melyhez képest a' Válto Czédolak Válorának tsak heted része marad meg [Kv; DobLev. V/493. 1 N. Sz. Szigethi György lev.]. 1825: egy más ruha zatskoban 3 x réz penz 62 f Egy paketban 266 f [Déva; Ks 110 Vegyes ir.] — L. még RettE 127; WIN I, 74, 469.

Szk: Rákóczi ~e. 1710: a Rákóczi átkozott rézpénze miatt minden jóféle monéta kikölt vala Erdélyből [CsH 396].

2. ~ül rézpénzben; in monede de aramă; in Kupfermünzen. 1768: ada Agotaine, Komives Kata Asszony(na)k négy magyar forintokat ket penz hijjan, jo folyo ezüst és réz pénzekül, és ő kme is levala [Ne; DobLev. II/396].

3. jelzői haszn-ban; cu valoare de atribut; in attributivem Gebrauch: rézpénzben való; in monede de aramă; Kupfermünzen-. 1725: Brullyai György Vr(am) lévén Grlis Perceptora Nemes Nagy Enyed varossanak maga perceptumirul és erogatumirul szamot adván hol fejer pinz hol réz pinz erogatum folyt [Ne; i.h. I/121].

rézperec réz alátét; suport de aramă; Kupferunterlage. 1596: Negy rez gyortya tarto Ket tal ala walo rez perecz [Kv; RDL I. 65].

rézpikkely kisméretű rézlemez; solz de alamă; Kupferschuppe. 1708: Egy kantar zabolatlan rez pikelekkel [HSzj kantar al.]. XVIII. sz. v.: Esmét egy kantarra valo 15. Rez pikkelyeknek 17 lábakat tsinaltam, tisztításával egygyűt tészen 1/20 [Kv; BK. Gyarmati Sámuel lakatos kezével].

rézpikszis rézdoboz/szelence; cutiută de aramă; Kupferschachtel. 1714: Réz Pixis(bn) Tengeri Compasz [AH 35]. 1797: Egy hitván réz Pixis [M.igen AF; DobLev. IV/777. 9].

rézpláti rézlap; placă de aramă; Kupferblatt. 1858: egy Réz Tribet Reperáltam, és a többi Réz Plátliba új Srófot tetem [Kv; SLt Vegyes perir. Weres György lakatosmester szám.].

rézpléh rézlemez; tablă de aramă; Kupfertafel. 1575 k.: wegy rezből veretteteth plehet es figezd egy fazekben tölch erös eheteth ... es had allany három hetig ezt Mind adeg chelekedgied az Meeg az rezpleh grispanna változik [Nsz; MKsz 1896. 282]. 1625: Valtotta(m) az manus Araniaznj, es az belsei Tablara az melj ket resz plehet chinaltattunk, kin az hold forog, es az chillagokat kiuel meg Araniazta, Seres Janos ... f 35 [Kv; Szám. 16/XXX. 13]. 1687: egy rez bor hűtőt, ket rez plejével együtt [Déva; Szer.]. 1747: a Tisztarto uram mostani lako Házában találtunk ... Kúrtet, réz pléh vagyon szélesen rajta Nro 1 [Spring AF; JHb XXV/88. 3]. 1789: A' belső Patika Ház-ból a' Nagy Patika Házban által járo Ajto felett két oszlopokon álló Stellasitskában melly(ne)k felső fele réz Pléh-ekkel vagyon bé boritva találtattak ilyen Portékak [Mv; ConscrAp. 66]. 1831: Két réz pléhből való puntsos pohár Fenekek [Mv; MvLev.].

rézpléhcske rézlemezcseke; tablă mică de aramă; kleine Kupfertafel. 1789: 3 Por töltő réz Pléhetske Rft — xr 5 [Mv; ConscrAp. 44].

rézpohár rézkehely; pahar/potir de alamă; Kupferkelch. 1683: Wagon egy Réz pohar kelly Forma, Fogh lenni Lengyel orszaghi, úgy latzik Aranyas [Szilágycseh; SzVjk 129].

Szk: *velencei* ~. 1683 k.: Vagon egy Reghi velencei Rez Pohar [Mocsolya Sz; i.h. 168].

rézpolhák rézből való puskafajta; un fel de pușcă din aramă; Waffenart aus Kupfer. 1629: uagion tizenkett eoregh Aczelos puska, egy rez polhak, hat eoregh pistol [Szentdemeter U; LLt].

Vö. a *pulhák, polhák* címszóval.

rézpondus réz mérlegrúly; greutate de cupru (la cântar); Waagengewicht aus Kupfer. 1681: Belső Sáfár ház Vagyon itt Oka szerint való font (:rez pondusával, vas rud-giával, horgával:) [Vh; VhU 563].

rézpor 1. (írás behintésére való) rézreszelék; praf de cupru (pentru presărat scrisul proaspăt); Kupferstaub (zum Trocknen der Schrift). 1657: A Kegyelmed csizmájában az urunk gombja s valami kevés réz por is; Kegyelmed ő nagyságának praesentálja [TML I, 47 Keövr Gábor Teleki Mihályhoz]. 1782: a' nyil Czedulákat edgyiket nagyab pappirosra vastagabb betűkkel írván réz porral meg porozta a' másodikat kissé pappirosra mellyen az írást meg nem porozta [Buza SzD; LLt Csáky-per L. 32. 168]. 1789: Egy Ferslogba Réz por 130 font Rf 13 [Mv; ConscrAp. 9]. 1807: le mentem a Rectorhoz a kertbe egy kalamáris rézporral hogy ki fatsarja, ki is facsarta [Dés; KMN 260].

2. rézoxid; oxid de cupru; Kupferoxyd. 1578: Ha akarz Jo felerezőt vyazt Chynalna, Wegy 8 lot viaszt, 5 lot

verescrat, 2 lot banyazöldet, 1/2 peseta porist, 1 1/2 peseta galich köuet egettet, 1 peseta borköuet, 1/2 peseta rezport [Nsz; MKsz 1896. 371]. 1592: Peter deak vallia: valami giwrwkét chinaltattam Gergelliel, kerdettem ha benne hatta az viaszt, eo azt monta hogi benne kel hagni ammeli giwrw wres. Nem tudom rez porrale, vagi vas porral volt elegittue, de az g'wrw sokat niomott [Kv; Tjk V/1. 242]. 1840: Anno 1840be Valo Kiadasa a Czéhnek ... Attam a Czéh számára rézporért x 8 [ZFaz.]. 1847: Két 's fél font réz por [F.árpás F; Tsb 46].

rézporozó rézporszóró; vas mic umplut cu praf de cupru pentru presărat scrisul proaspăt; Behälter für Kupferstaub. 1647: egy kis haz vagion benne ... Egy rez porozo, Egy Uy keresztyen porozo [M.királyfva KK; BK 48/16]. 1789: Egy kised Fa Kalamáris Porozójával egybe járo Rf — xr 5 Egy Rézporozo Rf — xr 10 [Mv; ConscrAp. 23]. 1835: Egy utazo hoszszu fa Kalumaris — Egy üveg Kalamaris rézporozójával [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

rézportéka rézholmi, réznmű; obiect din aramă; Kupferding. 1761: Vagon holmi romlodozott aproság Réz portéka [Kv; Pk 6]. 1771: Réz portékák Teleki Pál Vrtol devenialtak [Kendilőna SzD; TL. Teleki Ádám hagy. Cseh Benjámin de Miske vall.]. 1780: az ön, és réz Portékákból G Teleki Domokosné Léányomnak is adják ki maga részét [Mv; Told. 27].

rézprém rézszegély; burdură de cupru; Kupferrand. 1632: Beczyből az minemw marhakat ... Kantha Mihály hozott ... karpitott rez premet f 15 [KvLt II/69 VectTr].

rézrosta rézből készült rosta; ciur de cupru; Kupfersieb. 1838: A Szitáló malomba vas rosta égy, réz rosta égy [Km; KmUlev. 2].

Szk: *fűles* ~. 1665: Fűles rez rosta no. I [Fog; UF II, 314].

rézrostély rézből való rostély; grătar de cupru; Kupfergitter. 1820: Egy simitto réz rostély [Mv; Told. 22].

rézszarkantyú 1. pinten de alamă; Kupfersporn. 1843: 1835-be mato uttyán kaptunk Ilia Sándornál egy pár stiblit réz Szarkantyúval [Bágyon TA; KLev.].

2. tészta vágó rézforma; formă din cupru pentru tăiat tăiței; Kupferform zum Nudelschneiden. 1801: Tésztát metsző réz sarkantyú zr 15 [Déva; Ks 97].

rézsarok réz ajtósarok; balamă de aramă; Kupferangel. XVIII. sz. köz.: Halo ház-ból a Kis Aszszonyok Házakba egy felé nyiló Ajtorais készen vagyon két rez Sark [Ks 92. I. 23]. 1789: Ezen nagy Patika Háznak az Utza felől v(a-ló) Ajtaja kettős, és két felé nyilo; a' belső egészen Cserefából való, réz Sarkokon forgo, réz borított Zár rajta [Mv; ConscrAp. 90]. 1819: A' palotából északra találtatik egy szoba réz sarkokon forduló ajtajával [Baca SzD; Tsb 6]. 1833: A Nappali ház Ajtaja ... réz sarkokon forgo borított rezes zárjával [Katona K; Ks 73/55 Kornis János lelt.].

Szk: *francia* 1758: (A szobának) ebédlő nagy Palotára nyillo Cserefából francia réz Sarkokon jó Zárral kolcsal gombokkal fel s alá tojogato pántokkal két felé nyilo ajtaja jo Statusba vagyon [Déva; Ks 76. IX. 8].

rézserbli réz éjjeli edény; oală de noapte din cupru; Kupfermachtpf. 1849: egy réz serbéli csövel [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

rézserleg rézkupa; cupă de cupru; Kupferhumpen. 1697: Vagyon az Vinczi felső Várban is ... Egi kő ház ... vissza tervén az pitvarbol, az gerendás cseléd házra nyílik edgi hitván záros ajto. Itt vad(na)k Onas rez selleg nro 1 [Alvinc AF; Mk Alvinczi Péter inv. 7].

rézserpenyő 1. lapos rézedény; cratiță de cupru; flacher Kupfertopf. 1723: Egi hitván nyeletlen réz serpenyő [Ludvég K; Told. 29/7].

Szk: három lábú ~. 1637/1639: 1. háromlabu Rez serpenyeo horpadozott - f. — d 20 [Kv; RDL I. 111]. 1665: Három labu rez serpenyő no. 1 [Fog.; UF II, 314] * lábás ~. 1676: Vadnak az asztalos mesterseghz Asztalos Thamás keze alatt Fél kéz fűresz nro. 2. Egy raspoly, labos réz serpenyű enyvezni valo nro. 1 [Fog., UF II, 708].

2. réz patikaedény; vas de cupru folosit în farmacie; Apothekengefäß aus Kupfer. 1789: 3 Réz Serpenyő meg holpadozva, mindenik(ne)k vas nyele Rft — xr 45 [Mv; ConscrAp. 22].

3. réz mérlegtányér; taler de cupru; Waagenteller aus Kupfer. 1843: Mérő Compona 1 két réz Serpenyővel vas rudal, és járo(m)mal — mellyhez egy fontu vas nehezékes tartozik [Km; KmULev. 2 km-i papirosmalom].

4. olajmalom réz kelléke; piesă de cupru pentru presă/teasc de ulei; Kupferbestandteil der Ölmühle. 1815/1817: Vagyon egy 5. kerekű lisztelő igen derék Malmok az alsó végibe hozzá ragasztott Cser törő, és olaj üttetővel egygyütt Az Olaj sajtoló Deszkából való Ház a benne lévő sajtoló, egy új nagy, és egy avaték mind ösze két len mag pergelő réz serpenyőkkel egygyütt Rft 55 [Szu; TSb 47].

5. réz ágyúalkatrész; piesă de tun din cupru; Kanonenbestandteil aus Kupfer. 1652: egy rövid füles Főjér Vart idvőzült Ur(unkna)k őntot Agyu, minde(n) hozzá tartozó szerszámával, hozzájuk valo réz serpenyőkkel Tisztítójával és döröklőivel | Jobb kez felől az oldal deszkákba vert fogakon Agyuhoz valo Réz serpenyeo új N. 6 [Görgény MT; Törzs].

rézserpenyőcske lapos rézedényecske; cratiță mică din aramă; flaches Kupfertöpfchen. 1627: Egy rez serpenieoczké Egy Kis fél fűgeszteő wsteoczké hitua(n) szabasu aestim: f. — d. 50 [Kv; RDL I. 133].

rézszikáló rézből való dörzsölő eszköz; obiect de frecat din cupru; Scheuermittel aus Kupfer. 1763: 1 réz Szikáló 1.20 [Kv; Tjk XVII/1. Polykter ház lelt. 18].

rézszild 1. réztábla; placă de cupru; Kupfertafel. 1835: Egy politirozott kerek lábu jo Asztal 3 réz Schild [F. zszuk K; SLt Vegyes perir.]. 1852: A Réz Siltekbe új srofokat tettem 25 xr [Kv; SLt Vegyes perir. Géng Ádám lakatos-mester szám.].

2. rézpajzs; scut/pajură de cupru; Schild aus Kupfer. 1823: Egy bór sapka két fejű sas réz szild [Nsz; DobLev. V/1080. 2b].

rézsimító réz simítóvas/vasaló; unealtă de cupru pentru netezit rușarie; Kupferbügeleisen. 1746: Az fejér asztal alatt egy romlott réz simító, vas nélkül [Vargyas U; DanielAd. 255]. 1782: Két réz Simito vassal együtt [Nalác H; CsS].

rézszíp rézcső; țevă de cupru; Kupferrohr. 1736: ha annál nagyobb ember vala is, lödington viselt, azon lefüggő elefántcsontból való kis kerék palack, porozni való puska-porral teli, annak csattanó fedele, kis réz síjja, az kin az puskapor kijött [MetTr 370].

rézsisak 1. rézből való sisak; cască de cupru; Kupferhelm. 1611: Egi hegies rez es aranos sissak [Kv; RDL I. 88].

2. rézkupak; capac de cupru; Kupferdeckel. 1836: Egy kisdett (!) réz sisak egy tsövel 2 ftt Egy rosz merő kantár 1 ftt [Algyógy H; Born. F. VI b].

rézsziska egy fajta rézágyú; un fel de tun (turnat) din aramă; Art Kupferkanone. 1637: Rez Tarazk Jelen uagion N. 7. Hatanak kalanía tiztittaita. Vagion rez siska Jelen n. 1 [Ebesfva; UtI].

rézskatulyácska cutiujă de aramă; Kupferschächtelchen. 1829: Edgy bors tarto réz Skatulyácska [Mv; MvLev.].

rézszarvas rézből készült szarvas; statueta de cerb turnată din aramă; Hirschstatue aus Kupfer. 1714: Asztali óra a' tetején meg aranjozott réz szarvas vagion [AH 19].

rézszerszám rézeszköz/holmi; piesă/obiect de aramă; Kupferding. 1585: Traüsner Lúpacz Vramet (!) kere B. vram Tanaczul hogy feierwarat az olaz kapitannal Chinaltatna Rez Szerszamot az Por Chinalo Malomhoz [Kv; Szám. 3/XVIII. 37b Gellien Imre sp kezével]. 1634: Vas es Rez szerszambol jutott Ersik(ne)k anyai harmadgyab(an), mellyek mostis jelen voltak [Kv; RDL I. 105]. 1658: Vadnak Rez szerszamokis ... Hagyk Ezekből az feleségem(ne)k egy középszerző Eosztót [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. 1672: Keovetkezik a Réz szerszám. Vagion egy eoregh réz gyortya tarto egy sárga réz mosdo medencze [Kv; SzCLev.]. 1789: Réz Szerszámok Négy őntott réz Gyértya tarto [Mv; ConscrAp. 3].

Szk: szárazító ~. 1589: Egy Zarazto Reez zerszam fedelesteöl [Kv; KvLt Vegyes 1/2. 65].

rézszűrő strecurătoare de cupru; Kupferfilter. 1798/1821: Egy nagyobb, és kisebb Réz Szűrők a kisebb nyél nélkült való, és vastagotska [Kv; Pk 5].

Szk: ónos ~. 1685 e.: Réz onas szűrő Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 5].

réztábla 1. rézlap; placă de aramă; Kupferblatt. 1676: egy por törő malam ház ... eöreg 6 köljűy uy gerenda jo hatt nyilakkal melly külüknek fenekén tartozó rez tablak [Fog.; UF II, 751]. 1752: Edj réz Tábla tészta némű Sütő [Szászvessződ NK; JHb XXIII/27]. 1789: Egy réz Tábla Rf 2 [Mv; ConscrAp. 8]. 1823–1830: Nagy István nevű vasáros Magyarországról hozott réztáblát, Deső ötvös összeforrasztotta [FogE 121–2].

Szk: pástétomhoz való ~. 1771: Pástétomhoz való réz Tabla Kendilóna SzD; TL. Teleki Ádám hagy. Cseh Benjámin de Miske vall.].

2. rézből való puskaalkatrész; piesă de pușcă din cupru; Waffenbestandteil aus Kupfer. 1756: Meg égett puska Tső, atzélyával, és végire való Réz Táblával egjütt [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 22].

3. *~ra való kép* rézmetszet; gravurá in cupru; Kupferstich. 1634: Az mi penig az Rez Tablara valo kepeimet illethj, es Romabol hozott Oltar Reliquiaimat, ha az Paterek^a be jeohetnek, es itt az Orszagban Collegium lehet, azokbol mind az Collegium Sacellumiaban, egy igen szep Oltart epiczenek, eo kegmek magoknak, mert kaar volna egymastol el szaggatni eeket [WassLt Wass János végr. — *Jezsuita páterek].

réztál castron de cupru/aramă; Kupferschüssel. 1637/1639: Egy kapros belesnek valo Eöreg rez tál — f 1 [Kv; RDL I. 111]. 1658: Vadnak Rez szerszamokis ... Rez talak, Rez Medenczek [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. 1693: (Jutott) Mihoknak ... Egy kis Tepszi, harom rez tál nagyob, kisseb | Andrisnak Ket Rez tál ket ön tal [Ne; DobLev. I/38. 10]. 1788: Egy laposs Réz Tál [Mv; TSb 47]. 1802: Két rez tálak [Ne; DobLev. IV/858. 8a]. 1810: Vagyon egy Réz Tál 3 Rf [Kv; Borb. II]. 1812: Egy rez Tal Rf — xr 40 [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 6]. 1860: Egy rez tepsi. Egy rez tál [Kv; Végr.].

Szk: *trébelt* ~. 1711: 2 Gyümölcs ala valo trebellet rez talak [ApLt 5 Apor Péter inv.].

réztálacska castronaş de aramă; Kupferschüsselchen. 1729: Egy rez talacska tangjer helytely [Erösd Hsz; SVJk].

Szk: *megaranyozott* ~ 1714: Confectnek való meg aranyozott rez Tallotskak No. 12 2/40 [AH 46].

réztányér 1. rézből való tányér; farfurie de aramă; Kupferteller. 1629: Kett eoregh rez tangjer [Szentdemeter U; LLt]. 1647: Egy vas fazek; Egy rez Talner [M.királyfva KK; BK 48/16]. 1728: Vagyon egy ezüst kehelyecske arannys kareju. Egy rez tangjer arannys [Szacsva Hsz; SVJk].

Szk: *aranyos* ~. 1643/1687 k.: Mogyoroson vagyon az Ur asztalára egy ezüst pohárotska, más egy ön arannys pohár, egy arannys rez tányér [MMatr. 222].

2. pénzszámolásra való réztábla; talger de aramă; Kupfertafel zum Geldzählen. 1637/1639: Egy Eöreg penz olvaso Rez tanyer auagj tabla f. — d. 25 [Kv; RDL I. 111].

réztarack rézágyú; tun din bronz; Kupferkanone. 1637: Rez Tarazk Jelen uagio(n) n 7 [Ebesfva; Ut]. 1652: Két rez Taracz Edgyik öregebb masik kisseb | Az kisseb Rez Taracz kereké tengelye vasazatlan [Görgény MT; Törzs]. 1681: Munitió Bástya, az Dobolo bástya mellett Vagyon ezen Bástyán Réz Taracz Nro 5 vas Taracz Nro 1 Első 2 fontos Réz Taracz, ágiával, Kerekével kápajával jo | Vajda Hunyad Vára ... Fejér Bástya Vagyon itt: Réz Taracz, Vasas ágiával, fako kerekével, csutak vono srofos rudjával (eszendő szám rajta, 1525:) [Vh; VhU 364–5, 547].

réztéglázó rézvasaló; fier de călcat din cupru; Kupferbügeleisen. 1790: Egy réz téglázó, egy darab vasával [Mv; MvLev. Baka Katalin hagy. I]. 1800: Egy réz téglázó [LLt].

réztekenőcske hosszúkás rézedényecske; albie/covată mică de aramă; Kupfertopf. 1715: A Réz edényt fel osztván jutot ... Pongrácz Andrásné Asz(szonynak) edgy tőredzet tekenőcske [WassLt].

réztepsi, réztepsia sütéshez való lapos rézedény; tipsiel tavă de cupru; flacher Kupfertopf/Pfanne zum Backen. 1685 e.: Szász Sebesen Pihení (!) Peter Uram Házánal vadnak Réz tepszia Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 18–9]. 1697: Vagyon ismét edgy paraszt ládáb(an) Réz tepszia nro 1 [uo.; Mk Alvinczi Péter inv. 5]. 1723: Egy réz tepsia [Koronka MT; Told. 29/2]. 1744: Igen nagy réz tepsi, Cserép tepsia 4 [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1746: A kamarában Két réz tepsia [Vargyas U; DanielAd. 258]. 1787: Két réz Tepsi Hf 1 Dr 80 [Mv; MvLev. Nagy Gyula hagy. 5]. 1790: 3 Réz tepsék (!), 3 Réz Lábasok [Déva; Ks 76. IX. 24]. 1797: Egy réz fazék ... Egy réz tepsi [M.igen AF; DobLev. IV/777. 15]. 1849: Láttam Csulej Todikát hogy vitt Egy réz tepsit, egy vas kalánt egy fogot osztán egy vas motskat [Héjasfva NK; CsZ. Voldorfi v. Lombos Nyikuláj vall.]. 1860: Egy réz tepsi [Kv; Végr.].

Szk: *bélessütő* ~. 1656: Harom: Beles swteő Rez Tepsia onosok; Edgik nagy eoreg kettej kisseb [Doboka; Mk Inv. 3] * *ónos/ónozott* ~. 1788: Egy nagy onos Réz tepsi [Mv; TSb 47]. 1831: Egy onozott nagy réz Tepsi [Mv; MvLev.] * *tortátának való* ~. 1761: Tortátának való beőll onozott réz Tepsi Nro 1 [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 26].

réztetejű rézvégű; cu virf de cupru; mit Kupferspitze. Szk: ~ *csákány*. 1823–1830: Régen aki egész tisztetlettel akart jární az utcán, nádpálcával, most pedig ezüst, réz és fa tetejű csákányokkal járnak [FogE 65].

réztokos réz-óratokos; cu toc de cupru; mit Kupferuhrbehälter. 1837: Orák. Egy utazo, és egy réz tokas ezüst zsebbeli [Szentbenedek SzD; Ks 88 Oszt. 44].

réztoll réz írótoll; toc/condei de cupru; Schreibfeder aus Kupfer. 1862 k.: 1 sk. Réztoll finom Sebastopol 2 fr Réztoll nyél 12 xr. papiros 60 kr [Kv; SLt Vegyes perir.].

réztoll-nyél réz tollszár; toc/condei de cupru; Federstiel aus Kupfer. 1862 k.: Réztoll nyél 12 xr [Kv; SLt Vegyes perir.].

réztökőcske 1714: egy Sakotskab(an) réz Tökőtskek No 20. Mas Sakotskab(an) rez Tökőtskek No 11 [AH 11].

réztölcsér pilnie de cupru; Kupfertrichter. 1681: Réz Tölcsér Nro 1 Ó fa Tál Nro 2 [Vh; VhU 532].

réztőmjénező rézfüstölő; cădelniță de cupru; Kupfer-raucherfaß. 1711: 1 Öreg Réz Temiénező [ApLt 5 Apor Péter inv.].

réztörő réz mozsártörő; piuliță/piuă de alamă; Kupfermörserkeule. 1647: Egy rez mosar; egy darab rez teoreo-jeuél [Drassó AF; BK 48/16]. 1710: Vagyon Egy Réz mosár réz törőjével [Küküllővár KK; DobLev. I/67]. 1773: Egy réz mosár Réz törőjével együtt [Szentdemeter U; LLt]. 1789: Két kisded Sárga réz Mosár réz törőivel 7 font Rf 7 [Mv; ConscrAp. 44].

réztörőjű réz mozsártörőjű; cu pisălog/pilug de alamă; mit Kupfermörserkeule. 1761: Közép rend két fűlű réz törőjű Mosar Nro 1 [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 26].

réztrib rézből készült zár-alkatrész; piesă de broască din cupru; Schloßbestandteil aus Kupfer. 1858: egy Réz Tribet Reperáltam [Kv; SLt Vegyes perir. Weres György lakatosmester szám.].

réztrombita rézkürt; trompetă de alamă; Kupfertrompete. 1732: két réz trombita és egy Fágot [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 22].

réztrucker rézből készült zár-alkatrész; piesă de broască din cupru; Schloßbestandteil aus Kupfer. 1852: A Belső Ablakokhoz 5 darab réz trükereket a tribekbe pászoltam és kettőbe 2 uj vas stefeket keresztül furtam és ránítottam [Kv; SLt Vegyes ir. Géng Adám lakatosmester szám.].

réztribulum réz füstölő; cădelniță din aramă; Kupfer-
röucherfaß. 1796: A Templomba taláto mobilák ... Ezüst Turribulum 1 Réz Turribulum, és Temjén tarto 1 [Treszta H; Ks 115 Vegyes ir.].

rézti réz kötőtű; andrea de cupru; Kupferstricknadel. 1805: Egy Strimfi (!) Kötő réz Tő [Szamosfva K; BLt 9].

rezultátum eredmény; rezultat; Ergebnis. 1825: Fori Commissarius Aty(á)nkfia meg szollította mind Rediger Károly, mind pedig Szoszollo Domján György Urakat könnyevertő Czövekek, rakás Köveiknek Jóságokba léjendő bé-takarittatása iránt, mind azonáltal — a' midőn ezen meg-szollitásnak semmi kívánt Resultatuma nem lett In-terimalis Fő Hadnagy a' nevezett akadályok el-hárintha-tása tekintetéből — elégedendő számu rabokat parantsolt ki a' Kövekek, s Fákknak, senkinek nem praecudicáló helyre helyheztetése tekintetéből [Torda; TLt Közig. ir. 252].

rézüst rézkondér; căldare de cupru; Kupferkessel. 1591: Ser feőző haz Vagion abban egy eőregh Rez wst katlan-ba be rakot kiben a' sert feőzik de nem felette Jo [Kv; AggmLt A. 53]. 1592: Inuentaltott az portörő Malomnak Zerzama ... egy régi Rez Vst [Kv; Szám. 5/XIV. 4 Eppel Péter sp kezével]. 1629: Borbely Mihelyhez valo ezkeő-zeők, rez medenczek Üstök [Mv; MvLt 290. 156b]. 1648: Ket rez wst keőzperw [Porumbák F; UF I, 880]. 1676: Egy kisded réz üst, s egy réz abáló [Gyf; JHb XXXI/3]. 1677: Vagyon egy réz üst két ejteles vagyon egy Major hászhoz valo réz üst harmad fél vedres [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1746: Egy ferslogban Egy kis réz üst rozsolis főző fedél nélkül [Vargyas U; DanielAd. 259]. 1771: Szentpált vagyon közép szerű Ser és Mésér főzésre valo nagy réz üst [Kendilóna SzD; TL. Teleki Pál hagy. Cseh Benjámin de Miske vall.]. 1804: 3 Réz jo Üstek [Hosszú-telek AF; Kath.]. 1814: Egy nagy rez üst [Mezősályi TA; Rét Retegi Sámuel kúriájának inv.]. 1819: egy ennél küs-sőbb jo haszonvehető réz üst [Baca SzD; TSb 6].

Vö. a cserző-rézüst címszóval.

Szk: fedeles ~. 1673: Fejer varra szállítottanak Fagaras-bul elest, és holmi egyget másokat ez szerint ... Fedeles Réz üst nr 1 [Fog.; Törzs] * *felüggesztő* ~. 1636: Egy fel fűggeszteo rézwst ros az fogantioa ér f. 1. d. 75 [Kv; RDL I, 109] * *háromvedres* ~. 1688: Vagyon egy Dúrcz-kölő az dúrczkölőhez valo három vedres Rézüst [Csi-sőgyörgyfva SzD; BK] * *hatkúpás* ~. 1778: régi hat

kúpás réz üst hitván [Csapó KK; Berz. 4. 8. c. 18]. 1802: Egy 6. kúpás réz üst [Ne; DobLev. IV/858. 8a] * *huszonöt vedres* ~ → *méhserfőző* * *kanálmosó* ~. 1848: Egy kalán moso réz üst 2 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd] * *kemencébe való* ~. 1591: Az Zegeniek hazaba

Kemenczebe valo rez wst 1 Az feredeo haz kemen-czeiben Reez wst 1 [Kv; AggmLt A. 53] * *malátafőző* ~. 1744: Malata főző réz üst [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67] * *másfél ejteles* ~. 1744: másfél ejteles kicsind réz üst [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67] * *méhserfőző* ~. 1781: Egy Méhser Főző huszonöt vedres Réz füles üst [Mv; DLev. 4. XXXVI] * *melegítő* ~. 1682: Egy kis melegítő Réz üst nro 1 Egy magas lábu melegítő üst nro 1 [Utl] * *négvedres* ~ → *pálinkafőző* ~ * *ónos* ~. 1627: Egy két vedres Onos rez wst tt f. 4 Egy Jo onos fel fűggeszteo wst tt f. 5 [Kv; RDL I. 132] * *ordafőző* ~. 1735: vagion a Majorháznál egy orda főző Réz üst [Mezősályi TA; JHb XI/9. 12] * *pálinkafőző* ~. 1817: Egy 4 vedres hitvány Pálinka Főző Réz üst Siskával, és Csős Csebrivel együtt [Mv; MvLev.] * *savóhevítő* ~. 1679: Savo hevető, vas pe-reczes, közép szerű réz üst nro 1 [Uzdisztépér K; TL. Bajomi János inv. 115] * *serfőző* ~. 1837: az Uradalom a ser főző réz nagy üstön, tsak akkor tartozik igazittatni midőn nevezetes reparatio kívántatik [Kv; KmtUlev. 2]. 1838: 1 Serfőző réz nagy üst ... Az üst mellett lévő nagy másolo kád [Km; i.h.] * *szapuló* ~. 1677: Vagyon egy Szapulo réz üstis [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1794: Viseltes más fél vedres Szapullo réz üst [Gyalakuta MT; TSb 17]. 1850/1851: Egy Szapullo réz üst [Kv; Szathmári lev.] * *tejjelhez való* ~. 1681: Tej felhez valo réz üst ... (:ez arra valo, hagi a Tej felt ebb(en) töltvén a savojatol itt választjak megh [Vh; VhU 567] * *tímárnak való* ~. 1744: Tímárnak valo nagy resz üst Vas üst láb 2 [Branyicska H; JHb 103/151 Jósika László conscr.] * *vaspártázatos* ~. 1679: őregh katlan ... Ezen, körül vas pártázatos, őregh réz üst 32 vedres nro 1 [Uzdisztépér K; TL. Bajomi János inv. 136-7] * *vasperces* ~. 1681: Közép szerű, vas perces Réz üst Nro 1 [Vh; VhU 319] * *vízhevítő* ~. 1652: Viz hevető vas fogantyus réz üst [Görgény MT; Törzs.] * *vízvevő* ~. 1656: tűzelleő kemencze, melinek az eleje fa katlanban foglalt viz vevő rez üst, melinek bontakozott tolczere cseője födele. Jbidem mas kiseb szerű viz vono rez üst 1 [Fog.; UF II, 153] * *vízvonó* ~ → *vízvevő* ~.

rézüstöscke 1. rézkondérocaska; căldare mică de cupru; kleiner Kupferkessel. 1638: Vagion azon megh irt pitvar-ban Egy rez üstöscke [A.porumbák F; UF I, 657]. 1673: 1 Réz üstöscke készségével [Gyf; Utl]. 1687: vöttünk Egy rez üstöskét Segesvárral pro f. 1/75 [Utl]. 1711: Egy Réz üstöscke [MúzBethlen].

Szk: *fogantyús* ~. 1627: Egy fogantos rez osteoccke f — d. 20 [Kv; RDL I. 134]. 1736: Fél ejtelesnél kisisebb fogantyus réz üstöscke [Várhegy MT; CU] * *hatkúpás* ~. 1787: 6 kúpás réz kis üstetske viseltes [Mv; MvLev.] * *kétfülű* ~. 1789: Egy két fülű réz üstetske Rf — xr 6 [Mv; ConsacrAp. 6] * *vasfogantyús* ~. 1736: Vas fogantyus ros rez üstöscke [CU].

2. templomi rézedény; vas de cupru folosit în ritualul bi-sericesc; kleiner Kupferkessel in der Kirche. Szk: *keresztelő* ~. 1690: keresztelő — kőben lévő rézüstöscke [SzO VI, 424] * *szenteltvíznek való* ~. 1752: (A templomban) egy pár onból való ampolna paténajával edgyutt, egy Szentelt víznek való rézüstöscke [Kóród KK, Ks 12. II].

rézütő réz mozsártörő; pisálog/pilug de alamă; Kupfermörserkeule. 1789: 2. réz Mosárak 2. réz Utőjével egyben 29 font Rf 29 [Mv; ConscrAp. 43]. 1802: Egy 3om fertájos szerű réz mosár réz Utőjével [Ne; DobLev. IV/858. 8a].

rézvanna rézedény; vană/vas de cupru; Kupfertopf. 1630: Egy kis réz vanna aestim: tt f 5 [Kv; RDL I. 147].

Szk: *borhűvösítő* ~. 1655: Egy bor hűveosító Réz vanna — f. 4 [Kv; i.h. 29].

rézvár (képzeletbeli) rézből való vár; cetate de cupru (imaginar); Kupferburg (imaginär). 1811: Még inkább sajnálom az ártatlan embert, Kit Labirintusba gonosz Ember kevert; Mely változás! éppen magával most vete Számot, 's nem vádolja Lelki ismérte, Bátor, nyugodalmát magába meg leli, Magát bátorságos réz-várba képzele [ÁrÉ 94].

rézvatyikó réz vámoló edény (malomban); vas de cupru pentru luat uiumul (la moară); Kupfertopf zum Zolleinnehmen (in der Mühle). 1808: Réz vatyiko [Kv; AggmLt B. 43]. 1829: a Malomba talaitatnak külömbféle Requisitesumok Réz vatyiko egy [Km; KmULev. 2]. 1838: A Sztító malomba réz vatyiko egy jó [Km; i.h.]. 1846: A Lisztelő Malom Vannak itten egy vas rud mint egy zsek hosszú, és egy réz vatyiko [Bács K; i.h.].

Szk: *vámoló* ~. 1829: Egy réz vámoló vatyikó ahöz való, elütő vassal edgüt [Km; i.h.].

rézveder vadra de cupru; Kupfereimer. 1841: Egy Tzi-nezett Réz Veder [Dés; DLT 1591].

rézvéka baniță de cupru/aramă; Kupferscheffel. 1592: Jstgyarto Gergyel Chynaltotünk egy Reez vekatt p(ro) f 4 d 4 [Kv; Szám. 5/XIV. 9 Eppel Péter sp kezével]. 1806: Egy Réz Véka Más Csere fa Vasas Véka [Szu; Uslt XII. 87].

rézvessző 1. rézből való puskapálca/vessző; vergea de cupru pentru curățat pușcă; Ladestock. 1586: az mit az Malom hazra es az poórhosz valora keőlteottem Thimar Lenartol egy rez veszeót melj az porhoz valo zermamhoz kelet attam fl. 6 [Kv; Szám. 3/XXIV. 23, 25]. 1632: Beczybeől az minemw marhakat Kantha Mihaly hozott mindenfele kestt f 60 d — Kartecziott f 12 d — Rez vezott f 13 Pwska palazkott f 12 [KvLt II/69 VectTr].

2. rézpálca; băț de cupru; Kupferstock. 1576: Egy fijas Jskatlwa wagio(n) egik fiaba walamy fekete gyöngy es rez wezē, es egieb Aprolek [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 9]. 1595: 14. Ianuary: Wrúntkol hozanak egy paranczolatot vasarlattam rez vezott és Nyiredekett [Kv; Szám. 6/XVIIa. 114 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

rézvíz rézgálic-oldat; soluție de piatră-vinătă; Kupfervitriol. 1787: Vétetik két font Réz víz két font bűdös kő [Uslt X. 80].

rézvár réz ajtózár; broască (la ușă) din cupru; Kupfertürschloß. Szk: *borított* ~. 1789: Ezen nagy Patika Háznak ... Ajtaja kettős réz Sarkokon forgo, réz borított Zár rajta [Mv; ConscrAp. 90]. 1833: A Nagy Udvarház Kő épület Sendely Fedél alatt. A Palota ajtója jo borított réz zárjával [Katona K; Ks 73/55 Kornis János lelt.].

rezzen megrezdül; a se cutremura; erzittern. 1662: A következendő 1657-béli veszedelmes állapotokról 1598-ban prognostikált volt akkori debreceni scholamester korában néhai Újfalvi Imre kinek prognostigálása ekképpen vagyon: Ezerhatszázötvenhétben, Mikor, ember, jutsz ennyiben, Rezzen világ minden részben, Mert a nagy év percen ebben [SKr 349–50].

rezzenés ijedelem; spieritură, frică; Erschrecken. 1661: Kegyelmed Bánfiné asszonyomat is tudósítsa és maga házánépét is indítsa mindjárt szép csendesen rezzenés nélkül [TML II, 96 Kemény János Teleki Mihályhoz]. 1669: Ez órában juték Istennek hála egészszégen ide Kolosvárra. Az hírek messze vannak az tegnapi rezzenéstől [TML IV, 426 Bánfi Dienes ua-hoz]. 1715: az országban levő haborúságos állapotok miatt a' Jozság mindenkor rezzenésb(en) levén felette nehezz(e)n hajthatták ki akár mi féle dologra [Sárkány F; Ut].

rezsnyice, rozsnyica 1. kézimalom, daráló; rișniță; Schrotmühle, Handmühle. 1620: Az Also Varban Egy bokor Resnicza [Kővár Szt; Borb. II]. 1694: Az Ket par Rosnicza, vagy So őrlő sincsen ott [uo.; JHb Inv.]. 1698: Tudodé az oláhok Husvettja előtt vagy utanna, valaki rosnyczán vermes Buzát, vagy Alakort előlött volna, kik őrlötték? [Gyulatelke K; Ks vk] | Tudom nyilván, láttam is itt az en Hazamnál lévő Resnyiczán egy néhányn őrlőtenek Pap Janos is őlött ugyan azon Rosnyiczán [uo., Ks Patrus Szőke (40) jb vall.]. 1742: egy resnyicze, két rozsz hordo [Zsombor K; Somb.] | egy Jo Resnitse is jobb annál az Malomnál [Esztyén SzD; Told. 29]. 1753: A Majorb(an) egj resnicze Nro I [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]. 1777: két fazék csináló korong egy Resnyicze [Szentbenedek SzD; Ks 32. XXXV]. 1792: Romladozat resnyitze [F.oroszfalu MT; Told. 71]. 1803: Egy Sentitze Főző üst Hfr I Dr 36 Egy Resnyitze Hfr 4 Dr 8 [Elekes AF; DobLev. IV/862. 6a]. 1837: Egy resnyitze [Marosgombás AF; TSb 20]. 1838: Egy Resnyitze otska állapotban [Csapó KK; Berz. 20]. 1840: magánál lenni elősmeri ezeket: egy Ládát, egy resnyitét [Dés; DLT 1297]. 1846: Vagyon Kakán Silipnél egy Resnyitze, melyért prestal 6. tenyeres napszámát éként [Szászkerked K; SLt].

Szk: *kőleskása őrlő* ~. 1748: Soőrlő resnicze 1. Kőlős kása őrlő resnicze 1 [Szinyérváralja Szt; Ks 25. VII] * *őrlő* ~. 1766: egy jo őrlő resnyitza [Nyárádsztlászló MT; Sár.] * *sóőrlő* ~. 1680: Udvarhazak Curian kívül valo Sütő haz az fal mellett egy so őrlő resnicza minden apparatussával [A.porumbák F; ALt Inv. 23–4]. 1736: Só őllő Rosnyitze fel készítve 1 [Mikefva KK; CU]. 1744: Ezen kamara ajtója előtt vagyon edgy mongolló és só őrlő resnyitze [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1751: A Gabonásb(an) Elsőb(en) a' sikaőráb(an) egj so őrlő Resnyicze [Udvarfva MT; Berz. 11. 85/4]. 1794: A Béres házban egy so őrlő resnyitze [Gyalakuta MT; TSb 17].

2. *re van* darálni/őrlőni van; a fi plecat la urluit/măcinat; mahlen gehen. 1796: Az Utrizalt idő tajb(an) Resnyitzére lévén az Falu Derekán egy háznál ... mikor a deutralt Bérest Ne(me)s Tusa Joseff és Tusa László eő Kigyelmek az Udvarról a patakan által az Jegen által vontzolták ... láttam [M.fodorháza K; RLt Szemedrana cons. Zsigyikán Damián vall.].

rezsnyiceforma darálószerű; de forma unei rîșnițe; wie eine Schrotmühle. 1676: Vagyon az házban egy kis tűzellő kémény állja. Vagyon it resznicza forma két kis szároz malomis [Fog.; UF II, 705].

rezsnyicekő, rozsnyicakő kézimalom/daráló köve; piatră de rîșniță; Handmühlstein. 1673: Ezen bastjan vagyon Egi bokor resznice kő [Fog.; UF II, 542]. 1691: Az kapu árkocsakaja előtt vagyon egy hegyes fákkal megvert levonó gém, az mely gémmek az hátulsó részére két vastag lánczokkal vagyon kötözve két Rosnicza kő [Kővár Szt; MNy X, 370]. 1694: Ezen hosszú Jo pusztá Istallo fala mellett kívül az Udvar felől, va(gy)o(n) ragaszva negy egyenlo paros So őrlő vagy Rosnicza Kő Tolgy fabol egyben rottatot fa Talpa; mely Talp fokban, mindenik(en) ket ket Rosnicza Kő helye van ki mecze, es kerítelve [uo.; JHb Inv.]. 1753: Van egy resznice (!) kő Nro 1 A Major-(an) egy resznice Nro 1 [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]. 1841: Egy kopott resnyitce kő [Egeres K; Ks 89].

rezsnyicél, rezsnyicál darál, őrlő; a urlui/măcina; mahlen. XIX. sz. eleje: Bölcsen tudja Nságtok a mostani Malmok mien szükülésben vagynak viz dolgából melly mián én is Másokkal együtt őrlött dolgából meg szorultam az anyosom pedig töllem azt praetendálta hogy én egyedül fejemre nékik annyi Lisztet resnyitáljak hogy egyszeribe két Sütet legyen belőlle holott csak egyget is egy embernek nem lehet kiszíteni [BfR 88/18 O.Horváthi Süle Simion kérése gr. I. Bethlen Sámuelhez]. 1816: lattam hogy minek előtte az Árpát fel szortuk volna három versen Resnyitelt Nállom Árpát Maga a bűnös luon azt mondotta nekem hogy ő Már tsinált egy Mamaliganak valo Árpát [Mezősályi TA; RLt Paglisán Todor (35) vall.].

rezsnyicelés, rezsnyicálás darálás, őrlés; urluire, măcinare; Mahlen. XIX. sz. eleje: én mondtam hogy ők is mint az ételben ugy a resnyitálásban is segillyenek [BfR 88/18 O.Horváthi Süle Simion kérése gr. I. Bethlen Sámuelhez. — A szöveg eleje *rezsnyicél* al.].

rezsnyicélő kézimalom, daráló; rîșniță, mașină rudimentară de măcinat; Schrotmühle. 1839: Egy avaték Resnyicélő [Marosújvár AF; MkG].

rézsútosan ferdén; oblic, pieziș; schräg. 1838–1845: Papik ... fégömbre kiesztorgált erős fagöcs, mit rézsútosan álló körül vastag kurta botokkal ütnek ki a benlevő játszó, s a kün bizonyos távolra állók az alatt ezt behajtani ügyeznek [MNyTK 107].

rf 1. sír; a plînge; weinen. 1584: Ersebet Lakatos B(e)ne)dekne vallia Eyel siny kezdte egy három eztendeos gyermek(e)m) colembe veóm a gyermek az colembe annal rettenetesbe(n) ryt sikoltot [Kv; TJK IV/1. 277]. 1634: én mondek neki; Te leany nem egiedul vagy te; kjre monda az Leany; Jay Jstenem mirol ismered hogy nem egiedul uagiok; En mondek neki; Arrol mert latod hogy ne(m) er be az felseo ingh, es elol rouideb az felseo inged. Es mingiarast rini kezdte [Mv; MvLt 291. 31b]. 1639: s hogi út vala, egy kis gyermek vala előtte s monda az gyermeknek hogy eregi beste kurua mert megh ütlek, s az gyermek rini kezdte [Mv; i.h. 205b]. 1662: En soha nem tudok mit mivelni vele, mert valóban sokat rf az gyermek,

kiváltképpen étszaka [TML II, 231 Veér Judit Teleki Mihályhoz]. 1755: (Tétsi Józsi) egyebeketis ha miket adott az már megh láczik mert rivu az őliben [Udvarfva MT; Berz. 11. 85/5].

2. jajveszék, sirva panaszol; a se văicări/tînguî; sich beklagen. 1619: Addig sírék s rivék, hogy az erdélyi ház ledül, hogy ezen esőben két helyen leszakada, az szomszéd-ság reám támadván, hogy az útban dűle, el nem járhattak tőle [BTN² 305].

3. bőg; a mugî; heulen. 1584: Kerekes Istwan vallia esthwe hogy a' chorda be leót, s mind reggel Nagy sok tehen Barom futot ez Zelesne hazara Rittak es Ereossen beogtek es az haza Ablakara Mentek Nagy Rohanassal, futwa, megh egzer egy Ludatis tapottak vala el a' tehene [Kv; TJK IV/1- 251]. 1650: szoczy giorgine monda halliatoke az mŷ ŷnonk mint rju mind ejel nappal, s mondek halliuk de azt mongia vram hogy azert riu hogi nem attok eleget enni arra azt monda de bizoni eleget adunk de affelől ugj riu [Szentlélek U; UszT 8/64. 37a].

4. nyűszít, vonít; a scheuna; winseln. 1570: Margith Nyerges peterneh wallia hogy egy estwe mykor Az vchan Zygarto gyergy Syettwe Menneh fely, Latta hogy egy Eb az Jnaba harap volt, es egy Zekerchewel hozza wheot az ebhez, es hogy megh wttheotte az eb Ryh volt es fetreng volt az vchan [Kv; TJK III/2. 74]. 1644: halla(m) hogi az Dizno riu vala s onnet az Nierges Georgine Czuri feleől Jw vala [Mv; MvLt 291. 434a].

5. sikít; a țipa; schreien. 1710 k.: Menénk a szőlőszakadásban, kerestetjük a vizslákkal", az én ölyvem rettenetesképpen ri, mely a madarászának üdején csaknem természet ellen vagyok [BÖn. 549. — *A vadat].

riadás 1. kiáltás, kiáltozás; strigăt, strigare; Schrei, Ruf. 1606: Zolalkottak volt cozze Alberttal, ki utek Giorgiet, eszmet be akara jeoni, s en az aitora menek, s mondek neki, ha semmit ne(m) kerdez, be boczatlak, s be boczatam, megh bekeltetem, azta(n) elmenek az loua(m)hoz, egykor riadast hallak (!), s ki futamoda(m) az lovamtol, fel menek az gradiczon hat Zoltan Pal uagdallia, Bako Albert rea fekw de megh leott uolt immar [UszT 20/111 Basilius Giarfass Dallianos vall.]. 1638: az biro Vram haza taianis riadas lön latam hogi az biro vr(am) zolgaiat hozzak fogua | akkor ejel minde(n) uczakon Czirkaltunk ... Uarga Miklos kert bennünket hogi ha valami riadast hallunk oda vigjazunk | Mikor az riadasba(n) mint egy tizeket es egy ora közéot fel serkenek az kialtasba(n) ... s az ablakomra menek, latam hogi futnak az ucza(n) [Mv; MvLt 291. 139b, 146b, 158b].

Szk: ~ támad. 1802: tsak akkor vettem észre, mikor riadás támadott, hogy az iffju Delucio a' Szattlernek Fejét bé törte [Déva; Ks 115 Vegyes jr.].

2. riadó; alarmá; Alarm. 1653: Akinek bátya nem lehetett, annak falt osztottak és lövő-lyukat, s ott kellett állani, mikor riadás vagy felelmes állapot volt éjjel-nappal [ETA I, 77 NSz]. 1657: ha hertelen riadás lott volna, ott tapodtatták volna el, vagy ellenség kezében esett volna [KemÖn. 261]. 1672: az várra igen vigyázzon és ha szintén az szükség kívánja is, hogy valami riadás lenne, az várbán csak annyi embert bocsásson, az kivel bírasson [TML VI, 207 Teleki Mihály Katona Mihályhoz]. 1705: a székelységet és a kuruc németeket is mind elosztották a kevés magyarországi had közé, hogy ha valami riadás lesz, a székel el ne szaladjon, a kuruc német pedig ne rebellálhasson [WIN I, 552].

riadoz kiáltoz, üvöltöz; a striga/tipa; rufen, schreien. 1590: Latam hogy Pribek Gergely hozzája leowe az keresztzhe de nem twdhata(m) Jette(m)be(n) ha talalaie vagy nem az keresztet lata(m) hogy megh mozdula ... Jettekben Imide amoda riadozanak, Ala jeowettis lata(m) hogy az nep Jettekbe(n) Imida amoda deoleogeozik vala [Szu; UszT]. 1610: Riadozni kezdenek az Ablak alatt, Fanchalj ki jeóúe valahogj vgy mo(n)da, mit akartok vitezek [Derzs U; i.h. 49b].

riadozás kiáltozás; strigát; Schrei. 1606: akkor en chieplek uala az magam chwriben oda halla(m) az Ryadozast. latta(m) hogy Jgen vity Kadar andras Pal myhalyt azon megh fogák eókeótt es el ualasztak egy mastól [Vágás U; UszT 20/189 Georgj Deak Jakab vall.].

riaszkodás üvöltés, kiáltás; strigare, strigát, tipát; Brüllen. 1597: Simo Andras Kereztwrfalwy Palffy Andras vram Jobagya: hyty zerynth Azt mongya hogy eo feonneb volt: teoleok Az melj fan Az Beor volt es az riazkodast hallja es vgy megyen oda [UszT 12/67. 1599: Teolcheres Janos vallja: Minthogy en zynten teo zomzedgya vagyok ez Korchyolias Istwannak mikor ez factumon valo riazkodasa esek Korchyolias Istwannak olj keozel voltam hozzaja hogy chyak az seoweny keoz volt keozteonk [Kv; Tjk VI/1. 363]. 1600: En a mikor oda iutek az riazkodasra, immar az me(n)te el keólt vala Gergely Lazlotwl, latam azert gonoz zandeket hoza nemely vraitmol [UszT 15/138 Iffiu Bassa Gergely Wdwarhely vall.]. 1625: riazkodast hallek, lattam igen werik Martj Thomast [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP Koncz Istvan maior jb vall.]. 1634: en ne(m) mente(m) ki hazambol, azonban nagioz riazkodast hallek, kitekintek, az pitvarombol az Janos Deak udvarara [Mv; MvLt 291. 19a]. 1710 k.: Nagy-Sink fatális hely nékem. Hazamenőben ott hálván, egy ember éppen az ágyunknál lévő jó magas ablakról akkor húz vala szinte ki a köntösömből; felébredék, meglátam, leugrék, elfut a szegény feleségem nagy ijedségével az én riazkodásomra [BÖn. 691]. 1766: Kispál Uraimék meg rugaszkodának Uzonfelé, Pünköszi Uraimék üzni kezdék s csak hamar el érik nagy riazkodással, ekkor látam hogj Kispál Bálint Ura(m) Pistollyal viszsza löve [Kökös Hsz; Kp I. 234 Paulus Serester (46) lovas kat. vall.].

riaszkodik 1. üvölt, kiált; a striga/tipa; heulen. 1604: wgy vöm Ezembé hogy lowaz andras foga meg sipos Janosnak az kezét, Riazkottak hogy öld öld őket wgi mond [UszT 18/129 Sipos Balas Nagi Soljmosi lofw vall.]. 1680 k./1715 k.: Riazkodgyék bár egy a' mint torkán ki fér, De sok edgyel vini bizony bátrabban mér [Rozsnyai, HorTurc. 175]. 1704: De a generálhoz felvivén, aminthogy még szokott ember is könnyen titubálhat előtte, kivált ha riazkodni kezd, ez is szegny confundálódván directe nem felelt, melyért suspectusnak ítélvén elvitték [WIN I, 143]. 1727: Ha valaki falu közönséges Gyülekezetiiben bestelen szoval illetve, alkalmatlankodnék, asztalt verne, riazkodnek, szitkozodnek, toties quoties 33. pensz a büntetése [Kisborosnyó Hsz; HSzjP]. 1733: Egi Hintoba bé fognak hat, és nyolcz lovat, a menyli lo anyi kottytist (!) ültetnek fel, azok mind egyszersmind riazkodnak, igj Comediaznak [Harsztos TA; Ks 99 id. Orbán Elek lev.]. 1763: nagyot riazkodik nékik azt mondván, után (!) az ördög illyen 's amollyan adtának etc. öillyük meg 's tegyük le az díjját

[Udvarfva MT; Told. 44/15]. 1764: Megint riaszkodom, hát silylyeszsen el az Isten, nemis gondolsz az szavammal [SzúvLt.].

2. ráförmed, rárivall; a se rásti la cineva; anherrschen. 1830: A Testvérem két Zsák Törökbuzájatis ellopta, a melyért meg szollitván, a Testvéremnek riaszkodott [Mezőszopor K; KLev.].

riaszt mozgósít; a trimite în grabă (pe cineva undeva); jn bewegen, schicken. 1619: egy részeg török reánk fordula kezdé szidni Mikó Ferenc uram riasztá az szolgát, hogy jancsárt keressenek az utcában, kivel megfogassuk [BTN² 283]. 1778: Ezen szavaira riasztotta Groff Kendeffi Elek Ur eo Nga Cziganyait az eo Nga ... Tisztartója, hogy fogják meg Budnár Pétert [Záh TA; Mk V. VII/20 Grama Vaszilic (30) jb vall.].

ribanc csúnya; urít; häblich. 1853: Betegség neme Exberetväs Budai ugynevezett halott vizsgáló orvos írásából nem vehetni ki olyan ribancz az írás [Dés; RkHak 142 Dávid Antal temető pap bejegyzése].

ribancos ringyó; tírfá; Hure. 1779: az Exponens Aszszont a Nagy Aszszony és Imets Josefne Aszszony szidták motskolták ribantzónak, czudarnak, temonda szajhának [A.csernáton Hsz; HSzjP Maria Kitsin (18) jb vall.].

ribillió rebellió, zűrzavar, kavarodás; räzvrätire, tărăboi; Aufstand, Wirrwarr. 1678: talám nem jo volna az hadakat hirtelen megindítani s kiváltképpen az Szamoson által hozni, a míg bizonyost nem ért ő nagysága, mivel a török előtt is nagy láma volna az és talán ribillio felől gondolkodnának [TML VIII, 148 Naláczai István Teleki Mihályhoz].

ribizlifa ribiszke; coacăz; Johannisbeere. 1842: két rendbe vagy sorba lévő Ribizli (:veres szőlő): fák [O.kercisóra F; TSb 51]. 1849: A veteményes ribizli és köszmété fákkal körül ültetvék [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

ricin-pergélő ricinusmag-pergélő; vas de prăjit seminte de ricin; Topf für Rizinus kernschleudern. 1679: Tarka mazas Czupor nro 1. Labatlan, tarka mázos Riczin pergélő nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 47].

ricskó szíjgyártó szerszám; uncaltă de curelar; Sattlerzeug. 1810: Egy vasos Ritsko [Mv; MvLev.].

rideg I. mn I. nem hízlalt, sovány; neingräsät, slab; ungemästet, mager | télen-nyáron a szabad ég alatt tartott (jószág); (animal) tinut în aer liber în tot timpul anului; das ganze Jahr im Freien gehalten (Tier). 1740: Egy Sertést én is ajándékoztam volt ő Kegyelmének melly rideg lévén; Kére engemet hízlallyam meg, és meg fizet érte [Kisbozinta Szt; Ks]. 1748: volt két Lova, egy Tehene, Tinojával, sertésis egy rideg, három malaczczával [Torda; Borb.]. 1770: öreg Gölye rideg nro 19 öreg Artán rideg nro 3 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. 1772: Öreg Sertés Rideg [Backamadaras MT; LLt B. 336]. 1775/1781: Sertés Dézmában olyan rupturánk vagyon eo Nagyságokkal hogy minden esztendőben adjunk két két Sertést az egyik részre, 's adunkis, igaz hogy ha rüdeg is a Sertés el vészik [Balsa H; JHb LXXI/3. 404]. 1778: Sertés Vagyon Rüdög N 3 |

Nagy Sertés vagyon rüdeg 7 [Nagyida K; Told. 6, 9]. 1781 k.: edgyiknek talam több rüdeg mobiliái lehetnek mintsem a' másiknak légyenek ezentúl minden efféle külső Szarvas, és Lábos Marhák és azok(na)k gyenge tenyészetei közöttök [Told. 27]. 1788: Egy kövér sertés, és egy rüdeg [Mezősámsond TA; Berz. 8. 72]. 1827: Fejtettek O Töröküzat meg ettenek az hizo disznok, majorságok, és az rüdegebb malatzok 85 véka 8 kupa [M.köblös SzD; BetLt 3].

Szk: ~ *ártány*. 1647: Rwdagh Artan vagion No. 5 [Megyerék AF; KB 48/16]. 1756: 9 Rüdeg ártánj [Ks 23. XXIIb]. 1811: 4 rüdeg ártannyai [Ádamos KK; Pk 5] * ~ *barom*. 1648: az mi jaro marhaj ugy mint ökrej lovaj és egjeb rideg barmaj üñd tehén ménés és egyeb labas marhaj is az kik vadnak mindeneket közötté boczat Gál Laslo Uramnak Simon György Ura(m) [Dálnok Hsz; Kp I. 63] * ~ *disznó*. 1687: Mind a Rüdeg mind az Hiz (!) Disznokat kételen gabonával kellett tartaniak, mert a minemű malmok ezek malom porral nem győzték, korpával sem érték meg [Sziget Mm; Törzs]. 1694: tapasztatlan, ujj, Disznó ol avagj Pajta, rüdeg disznok(na)k való [Kisenyed AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. 1723: Örög rüdeg Disznó nur. 6 [Ludvög K; Told. 29/7]. 1837: Vagyon egy negy rekeszű Sertés ol, melyben a' Rüdek Disznokat rekesztik Borona fából szalma fedél alatt [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] * ~ *emesertés*. 1756: 3 Rüdeg eme sertés [Ks 23. XXIIb] * ~ *gölye*. 1797: egy rideg gölje tarka Sertés [Körspatak U; Pf] * ~ *kappan*. 1683: Kövér Kappan no 8. Rüdeg Kappan no 40 [Fog; Ut]. 1684: Kövér kappan no 8. Rüdegh kappan nro 30 [Fog; Ut]. 1687: Kövér Kappan no 2. Rüdeg Kappan no 3 [Komána F; Ut] * ~ *koca*. 1797: A Disznó olban négy rüdeg kotza, és négy Malatzak [Magyarigen AF; DobLev. IV/777. 19]. 1849: Egy rüdeg kotza négy fél esztendős malatzával [Dés; DLt] * ~ *kocaserítés*. 1808: az elszökött Kiszo luon Marháiból többet hajtottaké bé, két darab 3rom esztendős Tulkakon, és két darab egj Esztendős Bornyukon, es egy vén kajla ökör bornyus Tehenen, es egy rüdeg kotza Sertésen kívül ? vagy nem ? [Szászkerék K; LtL vk] * ~ *lő*. 1811: A' Kész Lóba észre venni a' jószágot 'S szépséget, és látni a' héjjánosságot, Nem nagy tsuda; de a' most nővő Csitkóba, A' rendbe nem szedett hitvány rüdeg Lóba, Által látni, mire van hajlandósága [ArÉ 153] * ~ *lúd*. 1684: Elestrol valo Extractus Rend kívül Kövér Lud no 2 Rüdeg Lud no 76 [Ut]. 1686: K(övr) Lud nro 6. Rüdeg Lud no 77 [Ebesfva; Ut]. 1687: Kövér Lud van no 6. Rüdegh Lud van no 90 [A.komána F; Ut]. 1689: Rüdeg Lud No 32 Pipe No 6 [Alma-kerék NK; Ut]. 1761: Egy rüdeg Lud 12 Der. [Dés; DLt] * ~ *majorság*. 1780: Tudgyae a Tanu hogy a Titulalt Aszszonyinak az hizlalo Pajtájából, hizlalo, és rüdeg majorsagit, ugy mint Pujkajit, Réceit egyeb Majorsagit ki lopta volna el ? [Msz; BetLt 6 vk]. 1791: In Martio a Malaczos koczákra Udvarba s Majorba lévő hizo, és rüdeg Majorságokra 67 véka Csős Török Búza [Ks 108 Vegyes ir.]. 1817: Ami a többi rideg majorságokat illeti, a Ludak közül 3mat meg ültettünk 30. tojásra [Héderfaja KK; IB. Utó Bálint lt lev.] * ~ *malac*. 1744: rüdeg marhák Rüdeg malacz [Szentdemeter U; LtL Fasc. 67]. 1797: Nagj Sertés rüdeg Nro 2 ... rüdeg Malatz nro 12 [Náznánfva MT; Berz. 4. 22. N. 22]. 1803: Négy rüdeg Malatz Hft 8 Dr 10 [Elces AF; DobLev. IV/862. 6b]. 1848: Ön küldött is intető aszszonyinak 1. egy fél éves rüdeg malatzot, 2. két véka rostálatlan buzát, 3. öt véka pityokát 4. egj sonkát egy ol-

dalast ajándékba [Kv; Végr.] * ~ *marha*. 1699: Ezen Istalok elot az rideg marháknak egy ros szóvényből font Jászlok [Szentdemeter U; LtL Inv. 31]. 1732: A Több Rüdeg marhának a kiadott Inventariumból kell fel venni Eredetét és számát [Szászkerék K; LtL]. 1736: van egy szalma fedele hullott tizenhat Csere Ágosokon álló perellyesen Szarvazott Árnyék, mely alatt szoktak esős időben állani rüdeg Marhák [Földvár TA; CU XIII/1. 271]. 1750: rüdeg Marhák(na)k készített okol [Papolc Hsz; Hr]. 1778: az Meddű rideg Marhák szín alatt telettek egy se döglöt meg [Bethlen SzD; BK. Márkosfalvi Szabó András tt kezével]. 1811: A rüdeg marhák számára készült akol [Mezőör K; MkG] * ~ *ménés*. 1792: több rideg menessétis tudom melyeknek száma hol tiz, hol tizenkettő volt [Recsenyéd U; Pf] * ~ *pulyka*. 1677: Rüdek Pujkak no 141 Hizo Pujkak no 6 [A.komána F; Ut]. 1682: Balásfalván Rüdeg Pujka s Pujka fi vagyon Száz hatvan kettő. Hizo Pujka is vagyon tiz [Ut]. 1744: Rüdeg pujka nro 13 [Buza SzD; LtL B. 181]. 1807: Az hizo Pujkak ... Az rideg Pujkak [Körtvélyfaja MT; LtL] * ~ *réce*. 1684: Rüdeg Pujkak nr. 12. Rüdeg Réczek nr. 40 [A.komána F; Ut] | Kövér Récze nro 10. Rideg Récze nro 30 [Fog; Ut]. 1744: Rüdeg Récze nro 4 [Buza SzD; LtL B. 181]. 1761: Egy kövér Récze 9 Der. Egy rüdeg Récze 6 Der. [Dés; DLt] * ~ *sértés*. 1643 u./1770 k.: Conferalt a' Méltós(ágos) Groff Iktári Bethlen Domokos Ur a Predikátor számára egy rüdeg Sertest [Noszoly SzD; SzConscr 108]. 1717: A' Rideg Sertéseket árpaival kell tapalgattnom mert egyeb nincsen [Méhes TA; ApLt 2 Makai Mihály Apor Péterhez]. 1735: Rüdeg Sertéseket vennj még edig Ra nem érkeztem [Pálos NK; Ks 99 Géczy László lev.]. 1775: 17 Darab S.V Rüdeg Sertes nagjobb Rf 22 [Déva; Ks 76. IX. 18 1/4]. 1817: ígértem Egy Rüdeg Sertést Hizlalni [F.gezés AF; Told. 30] * ~ *süldő*. 1686: Porumbakrol mostansag hajtot rüdeg suldo no 10 [Nsz; Ut]. 1751: Bulzesti Kertész Mihálynak egy Decimalis rideg Süldő [Déva; Ks 107]. 1774: attam ell az Uraság Sertései közül 29. darabból álló rideg Süldőket [Szentdemeter U; LtL Vall. 124]. 1811: 4 rüdeg ártannyai 2 rüdeg süldője [Ádamos KK; Pk 5]. 1872: egy darab egy éves rüdeg Süldő [Gernyeszeg MT; TGsz 35] * ~ *szarvasmarha*. 1729: Anno 1728 Die 27 9bris. Vették szamb(an) Petki Rideg Szarvas marhaimot ez szerént [TKI 85b Petki Nagy család szám.]. 1748: Tehén és egyeb rideg Szarvas marha Nro 30 [Szóvat K; CsS]. 1763: Az rideg szarvas marhák három részekre limitaltatvan s osztatvan [Hsz; Ks 23. XXIIb] * ~ *tehenbarom*. 1627: Ridegh tehen barom vagion Nro 16 [Árapatak Hsz; BLt 1 Inv.] * ~ *tyúk*. 1683: Kövér Tyuk no 16. Rüdeg Tyuk Joszágbeli no 700 [Fog; Ut]. 1684: Rüdög Tyuk vagyon no 326. kövér Tyuk no. 20 [Ut]. 1687: Kövér Tyuk no 6. Rüdeg Tyuk no 100 [Komána F; Ut] * ~ *tyúkfi*. 1682: Balásfalván Rüdeg Tyuk s Tyukfi nyoltzvan [Ut].

2. terméketlen, sivár; neproductiv, steril; unfruchtbar. 1748: Ezen Pallagban heverő földék mind Rüdegek ugy hogy nem is kaszáhattyak [Koronka MT; Told. 79].

3. nőtlen, nem házias; necăsătorit; unverheiratet. 1595: Az Capitanok es tizedesek az eo hitok kenzeritese alat vi-giazzanak ez Napsagtol fogva az ollian zemeliekre kik ha-zat veznek, vagy penigh ldeghenek lewen hazassagok Al-tal, hazhoz jutnak, Az Capitan es tizedes az illie(n) rideg Zemelieket mikor megh hazasodnak telepednek ez varos-ban it megh maradandokepe(n) es hazy eoreoksegheozis Jutnak, Mingiarast Az tanach eleibe hozzak, es ot zemelyt

az veghezes zere(n)t megh examinaltassak [Kv; TanJk I/1. 251].

4. szolgálat nélküli, egyedülálló (férfi/hajadon); fără serviciu/familie; ohne Dienst/Familie. 1578: wegeztek eo kegmek ezis hogy a mely rideg es lezegeo legennyek vannak az varaso(n) kik senkit nem zolgálnak, vgy mint zekeres legennyek mives legenniek es egieb effele vratlan zolgak mindenike(n) az eo lteletek zere(n)t ky mit erdemel adot vegienek [Kv; TanJk V/3. 167b]. 1579: biro vram meg kialtassa hogy se Mywes ember se Rydegh legeny se senky az varasba es egieb korchiomalo helyeke(n) kyweolis az varasson semmy nemő fegywert ne visselle(n) senky [Kv; i.h. 209a]. 1580: Amy az Nemes embere(n) valo ado vetel Rwdge legenyke(n), leanzoko(n) kik senkyt Nem zolgálnak hane(m) it elnek Az varasso(n) vegyenek sarchyot es kantor penzt raytok [Kv; i.h. 209a]. 1585: Latthiak eo kgmek Meny Ridegh legenniek vadnak Az warosson kik nem zolgálnak, hanem csak Az korchomakon hewernek, Azert Biro vram(m) meg kialtassa haromzoris hogy egy hetiglen Aky el nem zegeodnek es effele henyeelesben talatnak, hat mingiarast Az kalitkaba vitessek, harmad Napig oth tartassek es Az vitan A Cziganok ez illen lezegeo zemelekeh Az kapun ky keseriek. Az leanzoknakis kik csak magoknak henyeelesben valakj hazanal laknak, ill'en bewntettesek legien [Kv; i.h. I/1. 4]. 1599: az hadban valo keoldes feleol Az varossy keosseget es mives rendet eo kgmek ne kenzeritchyenek, hanem rydek (!) legenyeket fogadgyanak dobott zazolot ky tewn [Kv; i.h. 346]. 1621: Ridegh Legjenieket es hewereő Zolgalokat, sokat ertenek imit amot lennj es henielnj, kik senkit nem szolgaw(n) itt az varoson vgy elnek, mint az harek (!) az meheken [Kv; i.h. II/1. 327].

5. barátságtalan; neprietenos; unfreundlich. 1816: se Sz. Kereszt István, sem Kornis Jánosné nem fogják háborgatni, már arról a rüdeg Pekrinéről nem felelek [Báld K; Ks 94 Vegyes ir.].

II. *fr* 1. nem hízlalt, sovány állat; animal neingrăsat; ungemăstet, mageres Tier | télen-nyáron a szabad ég alatt tartott jőszág; animal ținut în aer liber în tot timpul anului; das ganze Jahr im Freien gehaltenes Tier. 1748: ket ő Asztag lévén az marhak kedviért is illő el tsépeltetnünk noha 4. ökröt s egy ridegét az olá ország (így !) hajított telelni [Tóvis AF; ApLt 1 Bartos József lev.]. 1761: a s. v. Sertesekb(en) in aequalitas volt, mert mind az rüdegek, s mind az köverek közül az aprojat attack Melgos B. Daniel Urfi reszire [Branyicska H; JHb XXXV/45. 11]. 1780: nem juthatott az rüdegeknek anny braham hogy csak azzal el lehessenek [Baca SzD; TSb 24]. 1808: A Rüdegeknek az egész holnapban el költ Szemul négy véka [Koronka MT; Told. 23].

2. ~ben hízlaláson kívüli állapotban; care nu este supus îngrășării; im ungemăsteten Zustand. 1732: Sertések. Hizoban vagyon öreg 10 — Süldő 3. Ridegben 8. Idei Malacz 37 [Szászkerked K; LLt].

ridegdisznó-ól pajta hízlaltan sertések tartására; cociină pentru porci care nu sînt supuși îngrășării; Stall für ungemästete Schweine. 1855: rüdeg disznó ol ajto nélkül [Kara K; HG Vegyes].

ridegdisznó-pajta ol hízlaltan sertések tartására; cociină pentru porci care nu sînt supuși îngrășării; Stall für ungemästete Schweine. 1729: vagyon edgy rideg Disznó

pajta szalmás, edgy kis kert előttre kereken kertelve [HSzJ kas-kert al.].

ridegen hízlaltanul; neingrăsat; ungemăstet. 1681: ha azon az földen mak leszen az magyarok karacson napiara kész köveren hajtassak fel, ha pedig mak nem leszen rüdegen szent Mihály napiara az ado penzel edgyütt, haicsak fel ide Maros szent kiralyra [EMLt]. 1804: Egy Kövér sertés, mellyet az udvar rüdegen tartozik ki adni [Borosbenedek AF; SLev.]. 1867: küldöttem Január 8kán 1867, — 6. Pujkát, és 4. libát rüdegen [Bányabúkk TA; KCsl 3].

ridegmarha-csorda télen-nyáron a szabad ég alatt tartott gulya; cireadă ținută în aer liber în tot timpul anului; das ganze Jahr im Freien gehaltenes Herde. 1717: Marhak akla ... holottis szokták volt tartani a rideg marha tsordát [Piskinc H; JHb XXI/18].

ridegsertés-ól pajta nem hízlalt disznók tartására; cociină pentru porci care nu sînt supuși îngrășării; Stall für ungemästete Schweine. 1793: Egy talpra épített hizó Sertés oll betsültetett, más rüdeg Sertés ollal és annak Szinnyével együtt Nyolc V. Forintokra [Szér Sz; JF 36 LevK 171]. 1814: A' Kapun Bal kézre bé jöve vagyon egy Karokra Sövényből font Rüdeg Sertés ol szalma fedél alatt egy kised Boronafa hizó sertés ol [Septér K; BeLt 3 néhai Rátz Sónia udvarházának leír.]. 1822: Egy avaték Borona fából épült hizó sertés oll ... Más borona (!) épült Rüdeg sertés oll [M.köblös SzD; RLt Pataki József hagy.]. 1823: Rüdeg sertés ol, veszsözből [Csekelaka AF; KCs 16].

ridegsertés-ólacska kis pajta nem hízlalt disznók tartására; cociină mică pentru porci care nu sînt supuși îngrășării; kleiner Stall für ungemästete Schweine. 1775: Rüdeg sertés hitván oltska [Kisillye MT; LLt].

ridegsertés-pajta ol nem hízlalt disznók tartására; cociină pentru porci care nu sînt supuși îngrășării; Stall für ungemästete Schweine. 1799: 3 rüdeg Sertés pajta [Maros-újvár AF; MkG]. 1823: rideg sertés pajta [Majos MT; Told. 35]. 1836: A Házhoz közel vagyon egy sövény oldalul két rekeszű rüdeg sertés pajta Nád fedél alatt, az egész gyenge [Szászkerked K; LLt].

ridikül női táska; poșetă; Ridikül. 1804: egy Samona szín hoszu és egy par rövid selyem kesztyű egy Samona-szín ridikül [Koronka MT; Told. 19]. 1808: 2 Redigul [i.h. 22]. 1816: Rödikő (!) ... 45 xr [Kv; Born. IV. 41]. 1820: Egy Rüdikül [Mv; Told. 19]. 1824: Fele Sellyem rongyos Ridikül aprosággal teli [Fogad AF; HG Mara lev.].

rifancosan elhanyagoltan, piszkosan; neingrijit, dezordonat; ungepflegt. 1799: a' Bán György ő kegyelme Léánnya Juliánna mig Sánta Urnál lakott rongyoson, rifantzosan járt, a' ki nem erőszakosan hivattatott haza az Attyától hanem attya hire nélkül ment haza reggel a' Szalma jukba találta meg az Attya [Mv; MvLev. 8 Olajos Anna Lakatos Borbely Miklos felesége (46) vall.].

rigli tolózár; zăvor, incuietoare; Schubriegel. 1814: az Ármék Szék ajto Sorkát 3 felit meg nádoltam ... fel vertem tsináltam egy Skábátis a riglihez l f 20 x [Dés; BeLt 3].

1837: A' háló házba nyillo gyögy Szinre festett vésett ajtó onnal futtatott borított Zárja, bé huzoja, forditoja, riblije, útközje és kultsa [A.szöcs SzD; BetLt 5]. 1854: tsináltam a Kapu Riglijehez 2 hoszu Pilon szeget [Dés; BetLt 3].

rigó sturz; Drossel. 1598: feoztenek Vrunck konjhayan Rigot appro madarath ... f — // 46 [Kv; Szám. 8/V. 55–6]. 1761: Most érkezém, id est 6-ta Martii haza. Ezen utamban láttam vadgalambot, hallottam, hogy a rigó is szépen szól vala a Kendi farkban [RettE 118]. 1836: szöllőjekeket a' felett lévő bokros helyen meg-telepedett rigók, és madarak miatt meg nem őrizhetvén kárré valyák [Dés; DLT 731/840].

Szn. 1582: Rigo Georg [Kv; Tjk IV/1. 21]. 1599: Rigo Leorinchyne [UszT 14/39]. 1600: Rigo Peter zent palj [i.h. 15/100]. 1603: Rigo Andras [i.h. 17/32]. 1608/1610: Rygo palnetjs [M.gyerőmonostor K; JHbK XLVI/49]. 1614: Rigo Janos jb [Nyomat MT; BethU 81] | Rigo Istvan lib. [Szentgerice MT; i.h.] | Rigo Andras pp. Rigo Istvan pp. Rigo Miklos pp. Rigo Ferencz jb [Almás U; i.h. 96] | Rigo Janos pp. Rigo Andras ppix [Bágy U; i.h. 113] | Rigo István jb [Bibarcfa U; i.h. 104] | Rigo Andras lib. [Küsmód U; i.h. 150] | Rigo Gergely lib. [Patakfa U; i.h. 14] | Rigo Géorgy pp [Telekfa U; i.h. 115]. 1625: Rigo Gergely. Rigo Lőrincz [Patakfa U; UszT 181b]. 1627: Rigo Imreh [Almás U; UszLt IV 50. 15]. 1633: rigo Janost [Mv; MvLt 290. 137b]. 1684: Rigo Mihály [Gyf; Incz. V/59b]. 1706: Rigo Andras Uram [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.]. 1765: Rigo alias Oltyán Todor [Aranykút K; Ks]. 1777: Rigo Dénest [Zentelke K; BfN]. 1816: Rigo Imbre [M.köblös SzD; RLt].

Án. 1674: Rigo (kutya) [EM XLIX, 536]. 1719: Egy Rigo ökröm vagyon [HSzj meddő-tehén al.]. 1757: Egi par veres^a az egyik rigó a másik mosár [Pusztaszatmiklós TA; Berz. 3. 1/9. — *Ti. ökr]. 1785: Rigo (magló) [Bányabukk TA; MkG]. 1787: Rigo ökr [Náznánfa MT; Berz. 4. 30. 15]. XIX. sz.: Rigo (ökrbivaly) [Szentk.]. 1820: Rigo (ló) [Lunka H; GyK gr. Gyulai Lajos ménésében]. 1899: Rigo (ló) [Sáromberke MT; TSb 7 gr. Teleki Sámuel ménese].

Hn. 1639: Rigo Telekb(en) (sz) [M.köblös SzD; DHn 47]. 1643: Az Rigo szegben (sz) [Doboka; DHn 10]. 1685: az Rigo telekben (sz) [M.köblös SzD; EHA]. 1693: Rigo csereje alat (sz) [Tarcsafva U; EHA]. 1731: A rigo nestiben [Bh; KHn 12]. 1740: A Rigo Arkánál (sz) [M.valkó K; EHA]. 1754: a' Szöllő vagy rigo hegybenn [Nagypetri K; KHn 105]. 1782: a Rigo hegi alatt (pu., sző) [Mezőköböl-kút K; EHA]. 1795: A Rigo Hegjbe (gyű) [Köböl-kút K; BfN]. 1843: a' rigo sára nevezetű helyen (sz) [Lázárfva Cs; EHA]. 1847: a' Rigo Patakában (sz) [A.jára TA; EHA]. 1864: rigo mál [Gyf; Pesty, MgHnt 41. 509a].

rigócska kis rigó; sturz mic; kleine Drossel. XVII. sz. v.: Rigottskám, Rigottskám tsatsogo szajkotskám [ETF 20. 7 Thoroczky Zsigmond daloskönyve 13b].

rigófészek cuib de sturz; Drosselnest. Hn. 1735: A Rigo fészek(en) (sz) [Gógán KK; EHA].

rigolíroz ás, talajt (kézi erővel 50–70 cm mélységig) megforgat; a rigola; umgraben. 1873: Alol irtak kivettük rigorolozni (!) Méltóságos Grofné Wass Bertha ő nagyságától az Ujtóba 5–6 és 7ik táblákat 3 sukni méségre a földet felfordítani [Cege SzD; WassLt].

rigolyás különcködő, kiszámíthatatlan; capricios, cu toane; exzentrisch. 1677: Kérem csak azon Kegyelmedet, írja meg néki, akár csak adjon nekem egy czédulát, hogy nem vagyok adós neki; bánnám, ha az tiz szőnyegnek s az kocsinak az árát holtom után az feleségemen keresné; mert tudja Kegyelmed, édes Komám uram, vajki rigulyások néha az széke-lyek [TML VII, 442 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz].

rigómadár sturz; Drossel. 1582: Ebedre esmett az Vr konhaiara kolbazra attam f. — d. 8 Rigo madaratt p(ro) f. — d. 6. Chukatt veottem d 51 [Kv; Szám. 3/VIII. 53].

rigópásztor csősz; pindar; Feldhüter. 1806: Hegyi Kérülőknek madár pásztornak Bajomba, és Paczalba a két rigó pásztossal edjütt fizettem Mfor 8 Dr 16 [Berz. 8. 72].

rigor szigor; severitate, rigoare; Ernst. 1704: olyan irgalmassággal folytatták eleitől fogva ezt a dolgot, nem a törvénynek rigora szerint, hanem amely lélekkel akarnak az urak is megállni az előtt az ítélőszék előtt, ki eleibe apellál az rab ur [WIN I, 157]. 1746: executio imminuálván a betűletes M. Bodoni Magyar és Oláh lakosokra, hogy az executionnak rigorát elkerülhetnék folyamodtanak Szántó Janos Uramhoz hogy adna eo kigyelme 100 ~ Száz Renens forintokat [Mezőbodon TA; JHb XI/28].

rigós rigóban gazdag; cu mulți sturzi; reich an Drosseln. Hn. 1802: A' Rigós Fészek (sz) [Gógán KK; EHA]. 1843: Rigos árokban (sz) [Lázárfva Cs; EHA].

rigurózum szigorlat; examen; Prüfung. 1870 k./1914: Rigorosum: szigorlat, minden nagyobb fellebbvitelle, előléptetésre jogosító vizsga (... főbbek a subscriptionalis, maturatis, papi, academicum finale, synodalis) [MvÉrt. 40–1].

rikát megríkat vkit; a face să plingă; zum Weinen bringen. 1631: edes Peter Ura(m) azert hualak hogj ez az en veöm el uzeotte s el ronczolta az en leaniomat: sikatta s rikatta vgj mond [Mv; MvLt 290. 231a].

rikkant egyet kiált; a striga, a scoate un strigăt; einmal rufen. 1584: Dabo Thamas vallia semmy zidalmot Nem ertette(m) hane(m) chak egy oliant mint eg rezeg ember magaba egiet rikantana [Kv; Tjk IV/1. 335].

rikkantás kiáltás; strigăt; Schrei, Ruf. 1584: Dabo Thamas vallia En semmy Zót Nem ertettem hane(m) vgj mint egy rikkantast hallek [Kv; Tjk IV/1. 335].

rikkantó kiáltozó; strigător, care strigă; schreiend, rufend. Szn. 1582: talalam Rikkantho Palnet [Kv; Tjk IV/1. 40].

rikódozik rikoltozik; a striga/țipa întruna; mehrmals schreien. 1765: Kosztántin Foka, abban az Időben Nálom ivut, és töllem ment el, Hegedussal rikodoszva (!) [Marosbogat TA; Mk V. V/97 Ucz Numi (40) jb vall.] | Láttam Szemeimmel mikor Kosztántin Foka az Fiaival s az Kis Grekujjal a fogadobol mentenek volna Hazza felé Hegedű Szonál rikodoszva [uo.; i.h. Tordai Imre (24) jb vall.].

rikolt éles hangon kiált; a țipa/striga; schreien. 1582: St(eph)hanus Gheonczy iuratus fassus est, Rikoltany kezdé

az Danchah Ianos mondwan, Ne haggiatok mert megh eolnek [Kv; TJK IV/1. 10]. 1583: Mihal' Kowach vallia, Nem tudom en azt ki fogtatta megh Mihal Kowachot, De rikoltanak vala Az Balas kowach haza Alat [Kv; i.h. 135]. 1584: Margit Dabo Tamas felesége^a Hallam hogy estwe ez Borbely legeny esmeg vizza leowe es rikolta de semmy zidalmat Ne(m) hallotta(m) sem hagitast Ne(m) lattam [Kv; i.h. 335. — ^aVallja]. 1594: hallam hogi az vczan Beleniesi Andras New othues Szallatara megen nagj rikotua [Kv; TJK V/1. 463 Kerekess Mattias vall.]. 1599: kjaltani kezde az olah hogi Jeioenek, mert mind vizikaz Juhot, masik lsmet kezde az Erdeoben Rikoltanj [UszT 14/19]. 1638: hallank nagj rikoltast es mondanak o kegielmek, ki lehet ez meli igen rikolt [Mv; MvLt 241. 139a].

rikoltás éles hangú kiáltás; tipát, strigát ascujit; Schreien. 1585: Ketheó Janos Vallia, ezt latta(m) hogy Rikoltas león, es le vgrandozanak a' zekerekreol [Kv; TJK IV/1. 486]. 1638: En immar le is fekwtem uala az mikor kis karacson napia(n) estue Nagi rikoltas lón s vgi kelek fel, es ki tekintek s latam hogi ket legent hoznak hogi az kalitkaban tegiek [Mv; MvLt 291. 139a]. 1710: Mi távulról hallván a nagy rikoltást, kiszállánk a hintóból, az úr is paripára üle s visszanyargalánk [CsH 295]. 1723: Igen ususb(an) jött az Parasztság közűt, kivált az oláhoknál, hogy Vasárnapokon ... illetlen tánczolásokott, annak alkalmatosságával nagj kiáltásokott, rikotasokott visznek végben [K; Told. 2].

rikoltoz éles hangon kiáltoz; a tipa/striga íntruna; heulen. 1679: Éjjel az uczákon kik rikoltoztak, ki házánál tánczoltak [HSzj *guzsalyoskodik* al.]. 1727: Ha valaki étzakának idején részegségiből rikotozna ... azt a falu meg bunteti egy forintig [Szemerja Hsz; HSzjP]. 1769: Nem szabad minden igaz ok nélkül a Faluban éjjel vagy nappal Lövdöldözni, rikoltozni vagy lármázni, vgy száraz időben Utzákon vagy Épületek között pipalni egy forint büntetés alatt [Zetelaka U; UszLt XII. 89]. 1799: Láttam hogy ifiabbi Kiristájos Joseff harmad magával nagy rikojtozva szekeren sebesen nyargalnak vala [Nyújtód Hsz; HSzjP Bardotz György Szászfalvi (55) gy.kat. vall.].

rikoltozás kiáltozás; strigát; Schrei, Ruf. 1709: Insp. Curátor Uramek az el foglalt földekről inquiráltatván, igazítsák, ugy egyéb dolgokatis, vgy mint a Templom alatt valo rikotozast, Papra valo csengetést [Kv; KvRLt ConsJk I, 36]. 1771: Vasárnapokon a Kortsomákon kik fogadnak bé Musikásokat, kik szenvedik meg a Tánczat kortsomájokon és egyéb rikoltozásokkat másoknak botránkozásokra [Dés; DLt 321. 1a vk] | Molnár Andrásné házánál meg most^a is Musikálnak, Tánczalnak Sándor István Szilágyi Mihály és Janos Urammék ottan az meg nevezet kortsomákon ugy anyira Dorbézólnak hogy azok(na)k rikoltozások miat nem is nyughatunk [Dés; i.h. 16a. — ^aTi. vasárnap]. 1772: Mind a ketten hallottunk Musikálást Tántzat és rikoltozást a Mlgos L. B. Henter Ádám Ur o Nga Kortsomáján Vasárnaponként mikor ki jöttünk volna a Templomból [Dés; i.h. 48b Joannes Kis (38) ns és Klara Pogáts cons. Joannis Kis (25) ns vall.].

rima szajha; tífá, tífürá; Hure. 1765: Ugyan szokásba is ment volt a némethoz való férjhezmenetel, még némelyik pénzen is megvette, mint Gálfalviné Heisz nevű káplárt

kivett nagy költséggel a katonaságból ... De ki győzné az ilyen forma sok házasságot, a huncfut sok rimáját elészámolni? Abban az időben becstelen pasquillust írtak volt rólok, most is kézben forog [RettE 182].

rimánkodás esdeklő kérelem; implorare, rugáminte/cerere stáruitoare; Flehen. 1841: abrufalvi, bucsumi és kerpenyesi Felséged szegény adózó jobbágyainak érzékeny rimánkodásaiktól is indítva, én magamra vállalván azoknak már egyszer avégből egy alázatos folyamodásukat [VKp 59–60].

rimánkodik könyörögve kér; a implora; flehen. 1852: Lelkem Anyám sir, Trési rimánkodik hogy ebbe a nyomorult állapotába ne hadgyam itt Januáriusba le fog betegedni [Kv; Pk 6 Pékei Krisztina férjéhez].

ringló szilvafajta; renglotá; Reneklude. 1802 k.: Ringlot nevu szilva Török Cseresznye [Ks; IB. Létzfalvi Szatsvay Sándor kezével].

ringlópálinka szilvapálínkfajta; țuică obținută din renglote; Reneklodenschnaps. 1832: Három kupás Czilinderrebe Renglot pálinka 3 darab [Sáromberke MT; Tsb 26].

ringó ringató; legánátor; schaukelnd. 1879: Az a falusi pap ott Vajában kutyába se vette a levelemet, melyben arra kértem, hogy a mi számunkra egy ernyőtlen, ringó, áldott honi fahordó szekeret küldjön [PLEv. 59 Petelei István Jakab Ödönhez].

ringyó I. *fn* szajha; tífá, tífürá; Hure. 1761: Úgy hallám tegnap, hogy a szegény br. Nalácsi István úr is megholt, ki is derék, jóféle magyar úri ember volt, kapitány is volt a Gyulai regimentiben, a felesége pedig nagy ringyó [RettE 118]. 1771: minden Kurva Detári Marinal tanal magának helyet, most is mikor a katonák itten voltak sokáig tartot egy Ringyot, melyet éjjel nappal dongták a katonák szüneti nem volt éjjel nappal a sok koslatásnak, hogy nem győzte a Ringyó, némelykor el bujt, még a kertek alatt is mindenütt keresték a katonák [Dés; DLt 321. 35–6]. 1772: Az Uczza tele lévén véle hogy Tit. Zilahi Istvan Gazmér Kriskával egy ágyban találtatván a maga házánál, énis amint jut eszembe Rátz Istoktól fogtam hallani hogy még meg is forázták volna, és az Ringyonak Gunyáját is az ablakon ki hánták volna [Dés; DLt 321. 50b Joannes Madarasi (46) ns vall.]. 1775: Megholt a szegény Rhédei József 43 esztendő korában mind a boritalra, mind a ringyókra majdcsak gyermekkorában reákapván, holtig abban mértékten volt [RettE 352]. 1777: azonn Irina igazán meg vala nagy Ringyo lévén azon Ferje Gligor szegényletiben el hagyta volt azon idő alatt ... viselődött volt meg ezen Podár Vasziliával [Szentbenedek SzD; Ks 30. 28].

Án. 1821: Ringyo (meddő kanca) [Mezőméses TA; HG Mara lev.].

II. *mn* szajha; desfrinat, depravat; leichtsinnig. 1762: Békési fassiojat ha fel vészszük eredett azon részeges, és s. v. ringyo Patricariusnetol, vagy annak az szaván, ki el szökvén meg nem eskettethettem, magát személy szerént [Torda; TJKT V. 35].

ringyós I. szajhákát tartó; curvar; kuppelnde(r) | könynyelmű; usuratic; leichtsinnig. 1756: Molduan Vonyárol

közönséges hír hogy ringyos ember volna azt hallottam, hogy az hegyi Fogadónál lakott két szellér embert egjkor el fogatott volt, s mind addig el nem akart eresztetni, míg nem ígérték hogy a' Feleségeket bé küldik eo Kegyelméhez s ugy hallottam bé is küldötték, elég hogy azon szellérek mind ketten tsak hamar el pusztultanak onnét s máig is oda vadnak [Galac BN; WLt Oltyán Flóra (60) zs vall.]. 1764: Volt a szegény Rhédei Pál mintegy ötven esztendő. Ifjúkorában csintalan, ringyós vala, jó kedvű, trefás, mindenféle ember szerette szegényt [RettE 176].

2. ringyóval kapcsolatos; de tífá; Huren. 1762: Vér Mihályné, Pongrácz <Judit> asszonyom is megholt Kodorban Mégis jo, hogy az urával, amint mondják ezelőtt kevés idővel jól kezdett élni. Még valami rossz ringyós hírt is költöttek volt az úrra. Ilyen ez haszontalan világ, pedig csak hálai jár szegényben a lélek [RettE 137].

ringy-rongy I. fn 1. mindenféle ócska holmi, limlom; zdreñte, vechituri; alte Sachen. 1736: Az Úr Házáb(an) egy Singes hulladozott láda benne vadnak ezek. Egy jó Lakatos Csinálta kots és egyéb haszontalan rossz ringy rongy [Várhegy MT; CU XIII/1. 103].

2. papirosnak való rongy; zdreantá; Lumpen (für Papierherstellung). 1755: pappirosnak való ringy rongj tavaljrol maradt [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.].

II. mn 1. szakadozott, hasadozott; rupt, crăpat; zerrissen. 1744: ringy rongy ruha, két kilim holmi fekete | holmi fekete ringy rongy ruha [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1756: Csávált haszontalan ringy rongy bőr három [Ks 92. I. 32 Kúrialeir.]. 1817: Két ringy rongy Firhang 10 xr [Var-solc Sz; Born. IV. 41].

2. hitvány, repedezett; fără rezistență, slab, fisurat; schwach, zerfallend. 1792: volt egy rossz szekere ringy rongy vasakkal meg tatarazva [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1821: filogoria valami ringy-rongy őszve omladozott jalous gatterekkel [Koronka MT; Told.]. 1842: az érdeklét kő-gát forma áll egy minden mesterség nélküli kő, és ringy-rongy Téglákból őszve gyurt Tömegeből [Kv; KmULev. 2 László János mérnök kezével].

3. értékelen, nyomorúságos; fără valoare, ordinar; wertlos. 1766: (A szolgáló holmi ringy rongj egjetmasatskáinál egjebet az Udvarból szekeremen nem vitt [O.kocsárd KK; Ks 8. XXV 18].

rinzájú vmilyen lelkű/májú; cu anumit fel de suflet; von einer Art Seele. 1771: Hallottam Tyiu Györgynek Szájából mondani és fenyegetődni hogy Opra Nikulának és a Fiának Mihálynak Házaikat el égeti s a mitsodás rinzájú embernek és Szomszédnak esmérém bizonyosan megis telekedte volna [Bukuresd H; Ks 114. 61. 117–8].

riogat 1. (éles kiáltással) riaszt, riasztgat; a goni strigind; schreiend erschrecken. 1671: Eő tudgia miért keseo vacsorakor riogatván ki üzöt [Kvh; HSzJP]. 1722: senkit nem tudok hogy szidott vagy fenyegetett, riogatott volna [Esztelnek Hsz; i.h. Mike Pál pp de Kézdi Csomortán (25) val.].

2. fenyeget; a amenința; drohen. 1657: Midőn pedig megérkezett volna császártól az fővezér, béhívátá az kapi-kihákat; mivel engem nem hívának, örömet künn is maradék az ajtónál hallgatván, mikor őket riogatá, szidogatá: kijűvén kérdém, hová töttek a kaftánt, de nékik nem vala kedvek a tréfához [KemOn. 90].

3. biztatgat, serkentet; a îndemna/stimula; anregen, stimulier. 1573: Magdolna Molnar Andrasne ... vallia mykor aztalos leorincz az Mwstoha leaniat llonat haza akarna adny Menegzeyenek eleotte ... Az ezwt mywet meg Merette lhol lo leaniom rezedbe vedelj (!) Az lean vonogatia magát Az annya lgen kezdy Riogatny hogi ely vegie [Kv; Tjk III/3. 193].

riogatás éles kiáltással való serkentés; îndemnare prin strigăte; Anregung. 1623: Hogy pedigh Eökött ott be(n) heuemy ne hagiak keuantattnak Jgen' Jo sereny pallerok kik ne verek tagolliak hane(m) riogatással fenyegető Nogatasall dolgoztassak Eökött [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut. — "A jb-okat]. 1764: Bátyám Urammalis soha haraggal, vagy riogatással semmire nem akartam menni [Középlak K; Bfr].

ripanyos ripacsos, rücskös; zgrunțuros; blatternarbig. 1844: Szőke József Remekjét bémutván (!) a Tsalos ajaka hibás az oldala ripanyos - - - 10 x" [ZFaz. — "Ti. a bűntetése].

ripatyos himlőhelyes, gyagás; ciupit de vărsat; pocken-narbig. 1809: Balsai Toka Salamon, Groff Gyulai István szolgáló Embere ... ripatyes, és nagyon himlőhelyes ábrázatu [UszLt ComGub. 1546 nyomt. kl]. 1810: Málnási Ferentz valami 26 Esztendő kistsin himlőhelyes szőke halovány ábrázatu, két szemű, kisded ripatyes hegyes orru, ép fejr fogu [DLt 181 ua.]. 1836: Tulbura Péter mintegy 34 esztendő himlőhelyes, ripatyes szeplős [DLt 689 ua.].

riporter helyzetfelismerő, gyakorlati; de reporter, practic; praktisch. 1898: lgen szeretném tudni: hol van Hild Viktor? elment Kolozsvárról valahová a Bácskába, s ott újságszerkesztő lett. Kellene tudni, hol van. Magának egy csomó hírlap, statisztika van a keze ügyében, s azonfelül egy csomó összeköttetése, és főképpen riporter spiritusza [PLev. 196 Petelei István Gyalui Farkashoz].

ripsz I. fn bordázott szövésű kelmefajta; rips; Rips. 1821: fejr Ripsz [Nkf].

II. mn bordázott szövésű kelméből készült; de rips; aus Rips. 1813: Egy ezüstel varrott ripsz magyar köntös, hozzá való vállal ezüst készülettel [Szászvezsőd NK; Told. 47].

Szk: ~ lájbi. 1816: 1 Ripsz lájblí [Mv; DE 3]. 1850: Egy lazurkék, sárga streifos bársony ripsz lájblí [Mv; DE 2].

ritka I. mn 1. ritkás, ritkán nőtt; rar, rărisor; schütter. 1574: Nyreo losa Azt Vallia hogi Ez ely Mwlt veteskor volt hogi vetet Es Boronaltat volt. Azomba Rea leot Nioch kylenech dyzno az Eothwes ferench vetesereol zabadon Eottek az ely hintet Bwzat Meg motis meg esmerzik az Bwzaban hogi Rytka puzta hwl ely Eothte [Kv; Tjk III/3. 359]. 1606: Ez Eztendeoben uolt az szegenieknék, három keobleő(n) ualo uetescs ... igen ritka, apro es zegeny uala, leőn 51. kalongia buza [Kv; Szám. 12a/l. 5]. 1708: 12 Junii. A Somos nevű erdőben menvén az urral és az asszonnyal őnagyságával, találtunk ért körtvélyt az erdő közepin építettett ritka gyümölcsöskertben [Kv; Kve 252 VBgy]. 1738: A két Küküllő között ... Soldos nevű Retyek ... iszapos és Fővényes leven ... ritka füvet termet [A.kará-

csonfva AF; Told. 31]. 1748: ritka és nyomoru volt a tavasz vetés ... elig tudtuk a Sarloval felszedni [F. karácsonfva KK; Told. 56]. 1793: (A) Vetésnek ... a közepén ritka, de also részén mind végig jo tömört Buza volt [Mezőbánd MT; MbK XII. 96]. 1813: a mostani esztendő termései a buzaba vagy nagyon léhasok vagy igen ritkák és aprok [Déva; Ks 117 Vegyes ir.]. 1815: az erdő tisztássain és a ritkább Fák alatt találtató 3 Jugerumnyi Kaszálló [Bálványosvárja SzD; Ks 77. 19 Conscrip. 917]. 1817: Ez az erdő Szép de inkább Bokros mint Sűrű fiatalos, nagyobb rész benne Bük ritkábbak a Tölgy fiatalok, földje jo Erdő nevelő [Györgyfa K; TGSz 18].

2. gyér (szőrzet, fogazat); rar; spärlich. 1710 k.: A hajam soha a vállamig sem nőtt felette le, lágy és ritka is volt [BÖn. 492]. 1784: Sárpatarkol a' G Teleki Mihály Ur Udvarából 27a Juny 1784 el szőköt Jobbágy ... két bogra kötött fekete tömört hajju, nagy Széles Száju fejr ritka fogu [TKI]. 1829: Makaria Vaszilika szakálla es bajuszsa pedig ritka, egy kevésé szürkületbe elegyedve [DLT 217 nyomt. kl]. 1848: Szászsebeszéki Kelneki Penkert János setét hunyori szemű, barna hajju, idomos kicsiny orru és ritka szakállu [DLT ua.].

3. nem sűrű szövésű; rar, raurüt tesutä; locker gewebt. 1684: gyakor szita Nr. 2 s egy ritka [Drassó AF; LLt 13/5]. 1696: véovenk valami vastag ritka szősz vásznat a Bánják szükségére [Szászváros; Ut]. 1717: Kökőrcsin szin gjenge Kanavacz viseltes szoknja három ujnyi ritka elegyes kötés az aljján [Nsz; WassLt Wass Susanna lct.]. 1761: Gyakor avadog jo szita 1 Ritka avadog jo szita 1 [Branyicska H; JHb XXXV/39. 9]. 1785: 8 sing ritka vászon 12 csomo spárja x 24 [Torda; DobLev. III/601. 3 Kocsijavítási kellékek számlája]. 1787: Egy fátyol szita Detto fél gyakor szita ... Detto ritka [Mv; MvLev. Ajtai József hagy. 4]. 1842: Egy ritka fekete Selyem szövötű keszkenő aranyal által tört, meg gárnyérozva vékony arany rojtal a' szélén [Szucsák K; RAK 66].

Vö. a ritkaszita címszóval.

4. nem gyakori, elvétve előforduló; rar; selten. 1661: Ed-dig is Kegyelmed ne parasztságának vällje, az Kegyelmed medgyesi adott ajándékát hogy meg nem köszönte, hanem az ritka postának [TML II, 20 Veér Mihály Teleki Mihályhoz]. 1710: a magyarok között, kivált Erdélyben, ritka vala a gróf [CsH 101]. 1736: az akkori asszonyoknak s leányoknak nagyobb dicséreti az, hogy ritka kurvát hallott az ember, kivált az magyarok között ... talám olyan ritka most az jámbor, az mely ritka volt abban az időben az kurva [MetTr 345–6]. 1746: Eltető Ferentz Ur(am) ritka a kivel nem veszekedett, és nem macskolodatt volna [Szentegedy SzD; WassLt]. 1769: ritka akármiféle gyülekezet volt, melyben ők jelen lévén fel nem háborították, s széjel nem verték volna [Bukuresd H; Ks]. 1805: olyan árvíz lett hogy ritka, a Bélahegyig ki hatott [Dés; KMN 276]. 1811: Ritka ló az, melynek a verés használjon [ÁrE 150]. 1824/1826: a mely a sajnos tapasztalás szerint a máj Világban ritka, személyem betegeskedése, gyengélkedésében velem úgy dajkálkodott, hogy nékie^a köszönöm azt, hogy még élek [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1092. 4b Kökösi Dobolyi István végr. — *Ti. feleségének]. 1851: Lelkem Anyám oly gyenge ... ritka éjcaka hogy 2, 3 versen ne menyen a' gyomra [Kv; Pk 6]. 1860–1861: Disznó minden faluban sok van ... ritkábbak a kevés szőrű angol és a moldovai fajok [Benkő, Mszlsm. 11].

Szk: ~ esztendő. 1736: Ritka esztendő volt, hogy három nap májusban recreatiot nem adtanak [MetTr 433]. 1762: á mi kevés Török Buzánk teremis ezen vad helyen, ritka esztendőben mehet tökéletességre, hogy jól meg ériék [Bukuresd H; Ks 75. VIII]. 1780: ritka Esztendő, hogy belé ne üssen a' menkö, mely veszedelmes és félelmes [Szamosfva K; Born. XXXIX. 51]. * ~ időben ritkán. 1743: eő Natsga Malma ... en nem is igen öreltem benne mivel ritka időben forgott [Ádamos KK; JHbK XXVIII/9]. * igen ~. 1657: igen ritka dolog is, hogy az olyanképpen meg futamodtakat a tisztviselő megtéríthesse [KemÖn. 205]. 1701: Igen ritka a ki az Tubako(t) ne(m) szijja [Bordos U; Ks 90]. 1736: Az ön tángyér igen ritka volt, mind inkább fa tángyértől ettenek | Igen ritka volt akkor a jó féle veres klaris öv Erdélyben, épen csak az nagy uri asszonyok viselték | akkor az hintó igen ritka volt [MetTr 323, 344, 363]. * igen-igen ~. 1736: Az nagy haj igen ritka volt, sőt soha nem emlékezem, hogy ifju legényt nagy hajjal láttam volna [MetTr 354].

Sz: ~ mint a fehér holló. 1819: nem kellett az étel az éhezőknek a mely ritka dolog — mint a fehér holló [Berkeszpataka Szt; Ks 67. 47. 28]. * oly nagy tolvaj, hogy ~ mása. 1748: hallottam aztis ... Illyésfalvi Pap Lászlótól Pap Mihály felől ezt mondani: Olly nagy Tolvaj az a' Pap Mihály hogy ritka mása [Nsz; Ks 27. XVIIb].

5. kevés; puñin; wenig. 1663: sátozt soha annyit nem látott, mint velek van, de rémítés az is, mert bizony ritka az foggyver fogható köztök [TML II, 597 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1759: De az törökkel való hadakozás alatt annyira felvettük vala a kard s tarsoly viselést, hogy ritka ifjúember járt a nélkül [RettE 90]. 1761: Néhai Mltgos Baro Josika Imre Vr eo Naga által építtezt, mostis ép és kevésé csak ritka helyen repedezett kö és égetett téglá jo vastag falu, régi magjari modra szárvazott [Szászveszszöd NK; JHbK LXVIII/1. 200]. 1763: ritka ember is ment végére az ő dolgainak ugy el tudta azt ő szinelni [Désfva KK; Mk V. VII/1. 46]. 1770: Eleinteken megjíedtek volt a szőlősgzák, mivel későre kezdett zsendülni, úgyhogy Szt. István király nap tájban ritka helyen volt lágy szőlő szem [RettE 247]. 1772: ezt is mondotta nékem Szabo Ferkóné hogy ritka Léány maradt el a V(á)rosb(an) hogy ő magához nem kerítette és meg nem parásznította Méltóságos Liber Baro Obester Barko Ur ő Nagyságával [Dés; DLT 321. 71a Adalbertus Török (26) ns vall.]. 1778: a Victuálékba elég nagy bővség van, ritkább az pénz, és üdőről üdőre kevesedik [Dédács H; Ks 96 Gyulay Ferenc lev.]. 1801: mind egyenes nagy Fák, a mellyek közül még eddig igen ritkának butult és száradt meg a teteje, vgy hogy még a Fák sokat vastagodhatnak [Kendilóna SzD; LLt Fasc. XI]. 1849: a Cseh Ur udvarába ... Rakot ház van ot oly sok Drága rezek s egyebek voltak hogy ritka helyt láttam annyit [Héjasfva NK; CsZ. Fodor Péter (68) vall.].

6. különleges; rar, special, aparte; seltsam. 1765: Cserei Mihály Ur(am) a tajban néha néha feles pénzeket váltatot velem az ado pénzből, azok penig ritka Moneták voltak Ferdinand, Leopold, Joseph és Károly Csaszarak(nak) Tallérai, és az Arannyak közüllis igen ritkán másoknál találtato Czikkel Arannyak [Bölon Hsz; EsztMk Cserei lev.]. 1780: A kertészek Szamadása alatt a virág Háznál Termő Narantsfa 1 ... Termő és gyümölcsös fige fa 40 ... s más sok ritka plánták virágok s zöltségek [Bethlen SzD; BK]. 1811: Kolósvárt ... Szatsvai Sándor Ur Fa oskolát állított-fel, melybe sok ritka és jó féle ótványok 's tsem-

ték találatnak el-adók | Méltóságos Lészai Lörintz Urnak-
is vagynak sok ritka és jó féle gyümölcs fái a Sárvári
Kertyibe [ArÉ 30]. 1814: a' szegény szolgáló Emberek
nagy fáradsággal, sokszor, éhséggel össze gyűjtik a' sok
szép Gabonát azután készen össze gyűjtve Asztagba a'
ritka nagyságú. Egerek s sok Gergeritzék szorgalmatosan
meg eszik [Banyica K; Bfr 117/1 Násztá Stéfán (38) col.
vall.]. 1824: alázatosan bátorkodunk a Figs. K. Fő Ig.
Tanatsot instálni, méltóztasson az érdeklét fekete Farkast
az ő Flge ritka állatai közé léendő fel vétettetésre aján-
lani [TLt Közig. ir. 114].

Szk: ~ készületű. 1748: két rend ezüstös Lóra valo szer-
számok boglárosok, ezekhezis két Nyereg edgyik Török,
másik magyar, mind a' kettő drága és ritka készületek
[Böögöz U; Szentk. Joh. Szabó (70) jb vall.] * ~ példa.
1677: Ez világi boldogtalanságnak igazán ritka példája
vagyok [TML VII, 342 Bethlen János Teleki Mihályhoz].
1705: Nyavalyás Bethlen Miklósné asszonyom sollicitál-
ván, hogy az urához hadd mehete pap bé az innepre ... a
generál semmiképpen meg nem engedi, amely igen ritka
példa, szörnyű és hallatlan rabság, ily testi és lelki éhség-
ben tartani ilyen embert [WIN I, 434]. 1710: A gubernátor
felesége gyermekágyban ebben az esztendőben meghala
Szebenben. Kolosvárra vivék a testit, ott temeték el. A
leánya is, Székely Ádámnek gyermekestől, ugyan Wesselé-
nyinének, az is leánya vala, két gyermeke, magának is egy
gyermeke megholt vala, s szomorú ritka példával egyszer-
smind hat koporsót vittének a gubernátor előtt s egy-
szersmind egy helyre temeték őket [CsH 370] * igen ~.
1748: hozott volt ki egy igen ritka munkájú melly
füdcsőt, mellyet egy nemelly Menyecskekné ajándékozván,
meg ösmertek mindgyár az Úri Asszonyok, hogy bizonyo-
san Huszár Mátyásné melly fűdcsője [Abafája MT; Berz.
11. 89/1].

7. kivételes; rar, exceptional; außerordentlich. 1710:
Bánffy Dénesnek is ritka sok ígíretet tőn és baronatusi titu-
lust küldé neki, mely az akkori időben ritka és becsűs vala
[CsH 109]. 1710 k.: Nem elégedél meg édes szülei dajka-
ságával, hanem azon felül engemet nagy tudományú, szent
életű, ritka tanítókra bízál, hogy neveljenek fel a te félle-
medben [Blm. 985] | Ez a Keresztúri Pál gyermek-tanítani
ritka és példa nélkül való ember volt, és Erdélyben s Ma-
gyarországban nem találkoztott soha addig párja, aki a
gyermeket olyan hamar annyira vitte volna, és nemcsak a
latinításban, hanem egyéb tudományokban is [BÖn. 532].
1736: Kétfelé eresztős hintaja az köz és alábbvaló fő rend
embernek ritka volt, mert azt tartották, hogy az olyan hintó
csak az urakot és nagy fő rend embereket illeti [MetTr
373]. 1789: tántz, hegedülés olyan van ott, hogy ritka
[Dés; DLt]. 1824: a legritkább vadászok elejében is ritkán
akadott fekete farkas [TLt Közig. ir. 114]. 1895: Ez a
Miklós bá valósággal ritka ember. Találékony, izléssel,
paratlan ügyességgel bír [PLev. 172 Petelei István Jakab
Ódonhoz].

Szk: ~ ékességű. 1704: több k. helységekkel s templo-
mokkal edgyütt ége el 14. Aprilis drága szépségű s ritka
ékességű sz. templomunk [Uzon Hsz; SzO VII, 126] * ~
hűségű. 1815: Pataki Mária Tiszt. Famos Györgynek ritka
Hivségű fíradhatatlan okos Házas Társa [Gyalu K; RAK
153] * ~ példájú. 1671: efféle ritka példáu hűséggel neve-
dekik az Kegyelmed gratiája is, holta után is Kegyelmed-
nek az jó hírneve megmarad [TML V, 440 Bánfi Dienes
Teleki Mihályhoz]. 1770: Ez leánya volt gr. Haller László

úrnak amaz ritka példájú kegyes asszonytól gr. Bethlen
Katától [RettE 220. — *Gr. Teleki Pálné gr. Haller Bor-
bála] * ~ szépségű. 1710 k.: nem egyedül van Lais, a
korinthusi ritka szépségű kurva, aki megvénülván, az ő
tükörét Venusnak ajándékozta [BÖn. 462]. 1783: 14-ta
Junii múlt ki ez árnyékvilágból az én ritka szépségű, tiszta
erkölcsű, istenfélő, jámbor, kedves, édes feleségem, dályai
Kandó Mária Apahidán, kivel is 29 esztendőt és kilenc
hónapot töltöttem lelkemnek, szívemnek nagy nyugodal-
mával [RettE 422].

II. hsz nagyon, kiváltképpen; foarte, tare; sehr. 1710 k.:
Az én tanulásbéli sok akadályaim és boldogtalanságaimból
a Keresztúri Pál halála után én az én istenfélő ritka jó mes-
terem methodusáról ezt leírom: szükségesnek ítéltm |
Akkor pedig ritka erős hideg tél volt, a tűz előtt kuporgot-
tam s úgy tanultam | az asszonyok megégetnek, ha olyan
ritka jó feleségemet olyan hamar elfelejttem [BÖn. 541,
576, 750]. 1748: Láttam egy igen ritka munkás köves Tör-
ök Nyerget, tiszta ezüst kengyeleivel edgyütt, melly nye-
reggel járt elé egy par ezüstös pistol [Torda; Szentk. Sig.
Pap (50) ns vall.]. 1775: Ez igen ritka nagy tudományú és
bölcességű úri asszonyosság volt, jól tudott deakul s még
görgötl is [RettE 347. — *Br. Wesselényi Istvánné].

ritkábban 1. gyérebben; mai rar; spärlicher. 1732: a Te-
kei Ecclae(sia) Erdeje felé, mely(ne)k edgyik szeliben fele-
sebb, azontul ritkábban találatik bik makkot termő fa, a
Csere fa sürűbb [Nagyida K; EHA].

2. ritkásabban; mai rar; schütterer. 1668: Vagyon egy
gyöngyös fő kötő ... Mas gyöngyös Főkötő, ritkább(n)
gyöngyözve [Mk Kapi György inv. 11].

3. kevesebbszer; mult mai rar, de puține ori; seltener.
1673: ő nagysága ritkábban látván, inkább elfelejti [TML
VI, 439 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez]. 1831: (Székely
Farkasné) közel árul itt a piaztzon. Ez előtt valo Eszten-
dőkben gyakran lármázott, motskolodot, veszekedet, Már
most, a miolta talám megis büntettetett az efféle illetlen
maga viseletiert, ritkábban hallam motskolodni [Torda;
TVLt Közig. ir. Borbé (!) Nemes Érsek Sándorné aszony
Kerekes Mária (42) vall.]. 1842: Juhok hágatása foly, de
sokkal ritkábban mint kellene [Zsibó Sz; WLT].

ritkán 1. gyéren, nem sűrűn; rar; spärlicherweise. 1623:
czynaltasson egy jó zeker zenth, azt cziak ritkán kelletik
megh gerendazny | Az palank hogy jdeo eleött ky ne deol-
lyeön nekünnek teczyk az hogy az mint az allasok leznak az
allasok alatt ryttnak egy egy fauall keottnek be az az
palankott az jstallo talpfayhoz arantekon alazegeznek oda
zegekkel vgy nem felhetne ember 25–32 esztendeygs
[BGU 124, 125]. 1652: a Tarhaz avatag bellet, gyalut,
ritkán bogláros szegekkel vert ajtaja, lakattyával, kul-
csával egyött [Görgény MT; Törzs]. 1674: Az konyhanak
padlása gerendakra fűrészes deszkakkal ritkán megh hánt
[A.porumbák F; UF II, 597]. 1732: A Tavaszi vetés lehás
Szokott lenni, az Árpa és zabis ritkán terem, mert azt az
bolha el vesztegeti [Köröd KK; Ks 12. I]. 1766: nyak szo-
ritto bársonyra ritkán rakot, jó féle apro gyöngyöl [Szár-
hegy Cs; LLt Fasc. 96]. 1772: Ez jó Bor termő Szőlő, tsak
hogy ritkán vadnak a Szőlő Tők benne, melly szerént a
termés is vékony [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.].
1794: Papperdeje melyben vadnak ritkán Gyertyán s tölgy
Makfák és vad gyümölcsfák is [M.berce AF; EHA]. 1813:
a' Ház ... uttza felől valo Kertye veszszökkal tsak imigy

amugy ritkán van bé aggatva [Udvarfva MT; Told. 42]. 1814: tsak ugyan ritkán és szigorán kelvén igen gyarol zab termés lett [Buza SzD; LLt Csáky-per 131. L. 38].

Szk: *igen* ~ nagyon gyéren. 1732: a' falu közönséges erdejib(en) imitt-amott igen ritkán affele hulladék makk terem [Disznajó MT; Ks 12. I]. 1750: vagyon egy Sertés óll, nagj, náddal kötött ágosra tsinálva sóvénnel fonva igen ritkán [Szamosfva K; JHbK LVIII/4].

2. nem gyakran, ritka időközökben; rareori, nu prea des (in timp); selten. 1575: Ertik eo K. az Kapura valo Drabantok feleolis Byro vramnak bezedet ... lo gondwiselessel hogi Az Kapuban legienek Nem egebw, Mint Ezeleotis ritkan talaltattak Mynnyayan az kapuban [Kv; TanJk V/3. 125b]. 1590: Lattyá kmetek hogy en^a nem oly lakos vagyok itt a varason, mint egyk ktek keozzewl, hanem vagyok itt mint egy zálló, Ritkán Jeoweok az varasba [Kv; TanJk I/1. 131a. — *Zentpaly János]. 1647: Dezma; juhból Disznoból Tizbeol egyget adnak: Mehbeolis az mikor dezmalta, de az ritkán volt [Szélkut KK; BK 48/16]. 1671: a' törvények ritkán celebraltathatnak, sokaknak nem kevés károkkal [CC 58]. 1752: itt ritkán szokott csak jotskán is ereszteti a Gabona [Ludvég K; Told. 30]. 1782: ritkán esett meg az is hogy hetességre kukuruza kapálni, vagj szedni, vagy széna tsinálni kimentenek az aprobb csélédek [Torockó; Thor. XX/5]. 1798: Elég kár, hogy a mi leveleink olly ritkán váltogatják fel egymást [Mny XLVI, 153 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából]. 1815: azon kőmők havasos és erdős lévén nagyon kevés betse van a fának, 's az el adhatás beli környül állás is ritkán fordul elé [O.nemegye BN; Ks 77. 19].

Szk: *felette* ~. 1710 k.: Magam jobbágyit is én mód nélkül nem veretem ... felette ritkán volt, ha huszonégy lapátig, vagy száz pácáig ment a büntetés [BÖn. 498] * *igen* ~. 1587: tuggia kglmed szerelmes Eochiem hogy en Igen ritkan Jarok tetova [Nagyak AF; KGy]. 1698/1699: én igen ritkán vagyok ide haza [Cege SzD; WassLl Illyés Gábor szb Vas Györgyhöz]. 1774: mind az Farságon többire, mind az után Henter István Ur kortsomároltatott, s igen ritkán szűnt meg a' Bor Kortsomája, a' pálinka pedig soha sem szűnt meg [A.jára TA; BLt 12]. 1799 k.: (Az) erdő pasztorak az Erdőket igen ritkán járták, nem tsuda azért hogy a szamszed helységek és a falusiak áltolis ottan ottan meg tsonkázottak [Kv; AggmLl C. 114] * *igen felette* ~. 1710 k.: vannak ilyen divinum somniumok ma is, de igen felette ritkán [Blm. 1031] * *ugyan* ~. 1771: Papis-ták közül Antal alias Tot Mihály fiastol Feleségéstől ugyan ritkán jelennek meg a Templomban de kivált a Feleségét, soha sem láttam egyszer is a Templomb(an) [Dés; DLt 321. 3a Mich. Simon (70) ns vall.].

3. kevésszer; rar, de puține ori; manchmal. 1670: Az császár, minthogy egyéb napokon is ritkán mulatja el az vadászatot, 7dik is ki ment volt [TML V, 402 Rédei Ferencz Teleki Mihályhoz]. XVIII. sz. *eleje*: a jó féle kancza ritkán valamely meddön, meg keresi párját [JHb 17/10 lótarási ut.]. 1706: Kezdiben vagyon negy ház Jobbágy kik is tavul létek miatt ritkán szolgáltak [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.]. 1731: Jol mongyák közös lonak turos az háta, valamely dologban sokan vadnak ritkán menyen jól véghez [Gyulatelke K; Pf]. 1736: ritkán jönnek jó dolog tehető emberek, hanem affele dib dab inások s leányok [Récsé F; JHbT]. 1764: volt ugyan e nevezett két helyek között ezen a' helyen valami Árkotska, de ritkán volt benne viz [Vajdasztiván MT; JHb IX/46]. 1810: a Ga-

bonának árra ... hol nagyobb, hol kisebb, mint egybeült az országban, de nagy differentia ritkán emérgál [Varsolc Sz; Ks 76 Conscr. 343]. 1831: Azis igaz, hogy Egyed László mind örökké tséltap, hasztalan beszédű volt — beszédjét ritkán lehetett hinni [Szenterzsébet U; Borb. II id. Szakáts Daniel (54) ns vall.].

Szk: *igen* ~. 1765: igen ritkán történt az, hogy héjjanason ne találta volna eo kegyelme az mű administrationkat [Ompoica AF; Eszt-Mk Vall. 20] * *igen-igen* ~. 1743: eo Natsga Malma az viznek fel dugulása miat gjakrabban vesztég áll, főként az also igen igen ritkán forog [Dombó KK; JHbK XXVIII/9].

4. elvétve; rar de tot; sehr selten. 1725: Jó szível magamis Kigyelmedet Szamosfalván ... megh látogattam volna, de én a' télen e' may napigh ollyan beteges állapattal, és gyenge erővel voltam, hogy az udvarolis ritkán léptem ki [O.fenes K; Ks Mikola László lev.]. 1736: az, kinek, ritkán, nagy haja volt, azt szépen lebecsátotta | Mikor valamely ur, házán kívül, kivált valami városon megholt akkor éneknél s prédicationál egyéb nem volt, ritkán buszutas [MetTr 354, 400–1]. 1774: annál malitiosusabb embert ritkán lehetne kapni [RettE 325]. 1775: szemérme-sebb asszonyt, s akinek a világi hiábavalóságok s új módik úgy ne kelljenek, mint annak az asszonynak, ritkán látni [i.h. 350].

Szk: ~ *található*. 1762: ki szollitá Isten az én világi életem(ne)k hűséges Párját kedves Bonyhai Máriát Párját ritkán található Keresz(tyén) Asszonyt el felejtetetlen szomorúságunkra [ArJk 53–4] * ~ *található*. 1758: Termete nevezett idvezült feleségemnek alacsony, szépségre középrennd, magaviselete másoknak is példa a jóra, elméje ritkán találató minden asszonyban ha két akkora lett volna is [RettE 71].

Sz. XVIII. sz. *eleje*: A Vas deres lovak kemények tartósok Szoktak lenni, de nehezen tanolok, nagyobára fortelyosok, ezekről mongyák: Margit Asszony s Deres ló, ritkán valik abból jó, a ki valik ugyan jó [JHb 17/10 lótarási ut.].

ritkán-ritkán nagyon ritkásan; foarte rar; sehr spärlich. 1780: A Vetében Erdő hagyattatott olly közönséges szükségre, hogy Militianak rendelendő öl Fákot az aljából ottis meghagyván ritkán-ritkán a' Csere fiatalokat (:ha lésznek:) Vgy Hidakra-is a' Communitas belőlle administralhasson [Harasztkerék MT; Told. 86].

ritkás I. mn 1. ritkán nőtt, nem sűrű (növényzet); rar, cu densitate foarte redusă; spärlicherweise gewachsen. 1579: az Erdeonek Jawat pedig aggyak niolcz Rudgiawal az zeslessegere es tyzen hat Ruggiawal az hozzara, A my pedig Ritkasb es eget lenne Azt aggyak zakaztva(n), a mint iobba(n) Adhattak [Kv; TanJk V/3. 182b]. 1679/1681: eo kglme igyekezzék Az szőlőket nem csak megh gana-joztatni, de ritkás voltokra nézve mentől bővebben homlittatnys [Vh; VhU 669]. 1683: Egy nehany esztendőktől fogva, azon szőlőnek Ganejoztatását és homlittatását nem ismérhettünk, az homlitas(na)k p(e)dig(en) elég helye lőtt volna, s lenneis, olly ritkás leven sok helyeken hogy Lovatis megh fordíthatni benne [Radnót KK; Ut]. 1732: külömb(en) az Erdő ritkás, ha jól teremne rajta makk, meg hiznék Sertés Nro 20 [Szászsztyakab SzD; TSb 51]. 1756: a' Lapos Szőlő ... ritkásabb a Terrenuma nagyobb [Celsa AF; TGsz 42]. 1774: mivel az eo Nga Nyillya Ritkás ... adatik az Dajcsor Nevű kerek erdőcske [Királyhalmá NK;

Ks 23. XXIIb]. 1781: vagyon egy darab Allodialis szőlője a' Bántza nevezett helyben ennek az ajja egy darab helyt meg suhadott és ritkás [Kelemenleke MT; Told. 18]. 1812: A' Kő háznál, szép tisztított Cserefás szálós Erdő, de nagyon ritkás [Türe K; EHA]. 1819: Ezen darab erdő ritkásabb [M.köblös SzD; Torma 22].

Hn. 1784: A' Ritkás Tilalmas Erdő alatt (sz) [Szásznyires SzD; EHA]. 1787: A Ritkás Tilalmas Erdőn fejlül az utak közt a' régi veszett ország uttya hosszában (sz) [uo.; EHA].

Szk: ~ erdő. 1811: Liget nevezett helyben ... ritkás Erdő a' Szamosfalvi Majorság Malom, és Csűr fel építésével ugy annyira el-pusztított, hogy ma csak tűzelő fákat lehet benne találni [Inaktelke K; EHA]. 1812: A' Kenderhelyen lévő tisztított szép fiatalos ritkás Erdő [Türe K; EHA] * ~ erdőcske. 1821: egy kis ritkás erdőcske [Uzdizspéter K; TGsz 18] * ~ nyíreserdő. 1821: a' Kövesden Nagy darab ritkás Nyíres Erdő [M.gyerőmonostor K; KHn 86] * ~ ol-dalerdő. 1720: minden féle hitván s nagy csere fákból is allo ritkás oldal erdő [Apanagyfalu SzD; EHA] * ~ szőlő. 1727: Ezen Curiahoz egy darább uj, de még igen ritkás Szőlő is vagyon [Csákigörbő SzD; JHbK XXVI/13. 17] * igen ~. 1786: A Buzais itt mi nállunk igen ritkás, buriános, tövisses [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

2. egymástól távol nőtt; rar, cu rãrituri; in einer Weite voneinander gewachsen. 1807: Száva Susannának ritkás nagy fogai vagynak [DLt 391 nyomt. kl].

3. ritkán rakott; rar, la o distanță mai mare decât cea obișnuită; spärlicher besetzt. 1688: Lora valo szerszám ezüst fonalas Majcsoz fele Agya szűgyelője ritkás szelyes boglarral megh hányvá Zöld kövek is vadnak az fele Agya(n) lévő boglaron [Beszt.; Ks S. Misc. 27].

4. ritkásan szőtt; rar; locker gewebt. 1711/1770 k.: egy viselt ritkás Gyapott Gyolcs Keszkenő [A.ilosva SzD; SzConscr.]. 1748: Szita egyik Gyér, másik ritkás 2 [Szász-szjakab SzD; Told. 95].

II. fn ritkás, gyér növényzetű terület; rãriturã, loc cu vegetație rarã; Fläche mit wenigen Pflanzen. 1768: a Verőfenyb(en) egy darab erdőtt a ritkásab(an) szakaszattunk, limitáltunk és adtunk el [Esztyén SzD; Told. 5a].

Hn. 1805: a Külső Ritkásba (e) [Zsobok K; EHA].

ritkaság 1. valaminek a gyér volta; rãrime; Spärlichkeit. 1777: Miis azért elsőbenn is a Szőlő tövek mineműségét ritka- vagy sűrűségét vévén számban az allyán mintegy két vagy három kis Paszmányira középen renden való tö szőlőkkel találtunk hatvan tö szőlőket [Ne; DobLev. II/491]. 1781: A' szőlő töveknek ... az akkori ritkásága sokkal bővebb plántálásokkal és homlításokkal meg sűrítettett [Ne; i.h. III/559. 1b].

2. ritka erdő; rãriște, rãriș; lichter Wald. 1837: Ebből ki vétetődik azon ritkáság, mely a' Kovács Imre és az Fánuj lrtása között van [Páncéscse SzD; EHA].

3. vminek a ritka előfordulása; raritate; Rarität. 1710 k.: az isteni jelenéseknek az Újtestamentumban való ritkásága [Blm. 1029]. 1849: ott oly meg rakot ház volt hogy ritkás volt annyit látni [Héjasfva NK; CsZ].

4. műtárgy; obiect care se găsește rar, raritate; Kunstwerk. 1823: Egy aranyozott ezüst régi monstrantia. ez ritkáság [Szentbenedek SzD; Ks 38. V Clenodia fam.].

Szk: ~ok háza múzeum. 1823–1830: Mindezen ritkaságok házaiba való bemenetelért, mutogatásért, magyarázatért a gondviselőnek, szolgálknak stb. elment 200 Rhf [Fog.E 186].

5. különlegesség, rendkívüliség; curiozitate; Seltenheit. 1811: Músám Arokalyát főképpen éneklí, Annak Ritkaságát 's szépségét érdeklí [ArÉ 3]. 1824: Mlgos G. Bethlen Joseff Ur egy a N. Iklandi határon, vadászat közben találtatott nevezetes ritkaságnak a legritkább vadászok elejében is ritkán akadtott fekete farkassának Flgs Urunk menageriájába léendő alázatos ajánlatását kérvén alázatosan bátorkodunk a Flgs K. Fő lg. Tanatsot instálni, méltóztasson az érdeklített fekete Farkast az ő Flge ritka állatai közé léendő fel vétetetésre ajánlani [TLt Köz. ir. 114].

6. ~ul különlegességgé; ca o curiozitate; als Besonderheit. 1710 k.: A felesége kisded, jókedvű, meglehetősen ábrázott, és a haja, mikor ritkaságul nekünk megmutatá, a földön is vándorodott utána, mását nem láttam [BÖn. 592].

ritkásan ritkán, nem sűrűn; rar de tot; spärlich. 1694: va(gyo)n egy Kovacs mihely Ugyan ezen mihely mellett mindjárt az Garadics alatt va(gyo)n egy meg romladozott ritkason megis Deszkaszatott Kovacs Szentarto helyecskeis [Kővár Szt; JHb Inv.].

ritkaszita gyérszita; sitã rarã; grobes Sieb. 1600: az o varbeli swetõ hazhoz veot az Gazda azzonj Egy Ritka zitat d. 10 [Kv; Szám. 9/XIII. 13 Damakos Máté isp. m. kezével]. 1679: Ritka szita nro 1 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 115]. 1694: Ritka szita Köz Ciponak való nro 3 [Kővár Szt; JHb Inv.]. 1744: Sűrű Szita 1 Ritka szita Nro 1 [Ádamos KK; JHbK XXVIII/11]. 1776: Gyakar és Ritka szita Nro 2 [Mezősámsond MT; Berz. 17]. 1827: Fatyol szita 1 Ritka szita 1 [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

Vö. a gyérszita címszóval.

ritkít 1. (erdőt) gyérít/irt; a rãri; (Wald) roden. 1835: az Erdő rendibe ne vágattassék hanem csak imit amot ritkítva az Hajto jelen letibe oly vigyázattal ritkítva vágattassék, hogy az által az Erdőbe preda és semi kár ne essék [Sófva BN; Somb. II]. 1839: Görgény Gyalagassai a tsitkos kertből Tanászi mellett a nagy fákat ritkítatták tűzre [Born. G. XXIVb]. 1845: A mi az erdőlést illeti arra mind ketten vigyázni köteleztetünk, hogy az erdő el ne pusztuljon, hanem illendően ritkítva használtasson [Szamosújlak Sz; Végr.].

2. ritkább időközökben tesz vmit; a rãri, a face ceva la intervale mai mari; etw. seltener tun. 1867: (A férj) fogadja, hogy ha az aszszony viszsza megy hozzá s az anyjához gyakori járást ritkítja, örömet viszszaezvi, megbecsüli és semmi bántalommal nem illeti [M.bikal K; RAK 262].

3. kétségbe von; a pune ceva la îndoialã; zweifeln. 1765: Holt meg dësfallvi Simon János uram Újfaluban 80 esztendő korában. Ez ifjúkorában Rákóczi Ferenc fejedelemnek gavallérja volt, hatalmas, derék, tanult ember, ifjúkorában gyönyörűséges széprõ, jó expeditor, nagy historicus, derék jurista. Ritkítom, hogy az erdélyi familiáknak connexioit valaki úgy tudná, mint õ tudta szegény [RettE 186].

ritkítás gyérítés; rãrit; Lichten. 1798: az Erdők ritkítása, tisztítása a' Kakasdi oldalon az hol leg szükségesebb el kezdettessék [Mv; EHA]. 1799: a' Fák ... mértékletes ritkítására Gazda kell: vgyan csak gazdálkodnak és kertészkednek azak aránt a' Szarvas Marhák és Sertések, a' Szarvas Marhák hogy csokrosabban nõjjenek a' tetejeket azok(na)k el rágják, a' Sertések p(ed)ig hogy inkább trágyázodgyék a' tövek fel turják [Aranyosrákos TA; Pk 7]. 1804: a' mi

ottan létünkbe a' tisztítás, vagy ritkítás el-nem-végeztetvén, nem tudom menyi ágbog gyúlt azon helyről [Csapó KK; Berz. 17b]. 1875: Indítványoztatik az erdő fiatalos része takarítása, ritkítása [M. bikal K; RAK 313].

ritkos csorba; care are o ruptură/tăietură; schartig. 1805: Egy kék szőrű üdő Tinó hegyes fenn álló Szarvú, a' bal Füle meg vagyon hasítva, tsak ugyan hátul ritkos [DLt nyomt. kl].

ritkul gyérül; a se rări; spärlicher werden. 1771: a szüntelen való lrtás által az Erdejek igen ritkul: de ugyancsak aval az Erdő láttzatoképpen nem pusztul [Roskány H; JHb 93. XIX. 6].

ritkulás gyérülés; räreire; Verringerung. 1771: la Dimbul Zimdri nevű Erdőben Tavaj a' szélvész igen sak fát dőjtett el: hiszem ideis jól láttzik az Erdő ritkulása [Redulesty H; Ks 93. XIX. 6].

ritmájszter lovaglómeister; instructor de călărie; Rittmeister. 1688: felesed magaval szalvan be a' Maioromba(n) Riith Mejszter, Forlani Lovajval No 30 Lovai, Ket Teveivel, es egyeb Marhajval vallottam kárt in universum(m) masfél száz forintot, idest f. 150 [Kv; Uti].

ritmus 1. vers; poezie (ocasională); Rhythmus. 1672: Jankó igen szépen elmondá az ritmusát, az többi társai is [TML VI, 185 Veér Judit Teleki Mihályhoz]. 1705: Ma az úrfiak, azonkívül pedig Teleki Jankó, a Teleki Mihály fia, és a Kendeffiné asszonyom fia, az urat Szent György napján köszönték szép ritmusokkal, kiket mind ebédre fennmarasztottunk [WIN I, 411]. 1710 k.: Ritmusokra is magyarul, deáluk tanított és jól succedált [BÖn. 537]. 1815: Prima Aprilis esmét Neved napja léssen; 's akkorá is kell hogy néked Ipricályok; de az még mesze lévén addig sokot eszem 's iszom, hogy az Tiszteletedre való Rittmust jól el készitvén, akkor Neked hogy ki tálolyjom [Kóród KK; Ks 101].

2. sor, verssor; vers; Zeile. 1618: Mindjárt ugyanott azon pasa házánál hozzája ülven Szölfikárral, én magyarul pronuciáltam és ő törökül fordította; igen nagy emberséggel s kedvességgel viselé abban magát hozzánk az Szölfikár, ahol valami Porta ellen való ritmusok vagy materiák találattak volna lenni az írásban, némelyikben maga is igazgatótt, hogy nem úgy fordítsuk azt [BTN² 114]. 1636: az Maria Propheta asszony ... az Istent ének szóval ditsérvén, egygyik kezében dob vólt, és hogy az rhythmusok végei szébben essenek, minden versen a másik kezével azt jól meg buffantotta [ÖGrA Aj.].

3. bibliai/evangéliumi szakasz; strofa; Abschnitt in der Bibel. 1636: szerzettem az egész éneklést bé rekesztő Aldásokot, az mellyekben az egész esztendő által való Euangeliomoknak summájokat, és velejeit, rhythmusoként rövideden fontos szavakkal bé foglaltam [i.h.].

ritter lovag; cavalier; Ritter. 1811: Sarolta, előbb Aba Királyne, azután egy Frantzia Ritter Felesége [ArÉ 191. — "A szöveg lapalji jegyzetben].

Vö. a rājter és rejāter címszóval.

rittig csakugyan, valóban; exact; richtig. 1810: mi a' nyom mértékét réa tettük s rittig ütötte [KLev.].

rituálé szertartáskönyv; ritual; Rituale. 1732: talaltunk egy Romaj Missalet, egy kis magyar Evangeliumos könyvet, egy Strigoniái Ritualet [Kóród KK; Ks 12. I]. 1751: Rituale 1, Evangeliumos könyv 1. Requiemre való missále 1. A Choruson Virginia 2 Cantionale 1 [uo.; Ks 20. IX]. 1776: a' Ritualében praescribált Conditio és Szok szerint kérdezvén, mind a két részen való személyeket, báron, tisztán, meg érthető szókkal feleltek mind M. B. Urffi, mind pedig a' M. Kis Aszszony és egybeeskettettek [Mv; Gyl. Emericus Tompos franciscanus praesidens (55) vall.]. 1791: Mise mondó kehelly, ez minden hozzá tartozóival Nro 1 Mise mondó könyv Nro 1 Ritualé Nro 1 Evangéliomos könyv Nro 1 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/37].

rítus 1. vallási szertartás megszokott rendje; ritual, rit; Reihenfolge der religiösen Rituale. 1662: a váradi két prédikátorok, Nagyari Benedek és Kovásznai Péter bizonyos némely rítusokban leendő reformációra, megjobbításra való igyekezetekért a fejedelem akaratiájából megfogattak és bizonyos ideig Szatmár várában fogva tartattak vala [SKr 342]. 1671: A Canonokba(n) a' mik nem obsolescaltattanak megh tartásiba(n) munkalodunk, mellyekben(n) a' minemű Ritusok observáltatnak, vgja(n) ezekenre ugy lattykut ut nyittatik az Nationalis Synnodusba(n) | Mivel ilyen determinatiok a Canonokba(n) is ... vadnak, hogy azok az Ecclesiakba(n) frequentáltatott Ritusokba(n) maradhassanak, Ngd kglmes annuettiaját Ur hiveivel edgig alazatosso(n) impetrallyuk [SzJk 117, 118]. 1677: Az Ecclesiái directiookban és rítusokban penig reformalniok, vagy variálniok az Ecclesiáknak eleitől fogva szabados volt | Ritusokban pedig reformálni, változtatást tenni, qua modalitate Religio dolgában, kinek kinek szent írásból vót opiniojának meg-jelentésének módgya [AC 2, 267]. 1681: eze(n) Also Nadasdnak minden Ritusa, Ususa, etc semmibenis az Mogyorosditol nem különböz [A.nádasd H; VhU 96]. 1759: Popa Nyikulának az Iova ó szerint eset Pünköszt első Napján estve veszett el, a melly napis a régi ritus szerint falunkban Sztrungár nevű heljben Njéggyéja Celebráltván Sztrancz Péteris vellem alkanyotig ott mulatott [Bulzest H; Ks 101]. 1768: Ádás Péter halálakor hagyta hogy Provodotis szolgállyak rítusunk szerént, mellynek árta 10 // Márvás [Vályebrád H; Ks 81. 57/17 Popa György gör. kel. pap vall.]. 1809: Sorbán János mind örökké tsak a marha mellett nevelkedett, szekereskedt írás tudatlan Harangozonak olyan individuum kívántatik, a ki nem tsak a Rhitus Szerént való Szolgálatot tudgya, hanem a gyermekeket a Rhitus szerént tanittani tudgya [Szu; UszLt ComGub. 1643].

Szk: oláh ~ görögkeleti szertartás rendje. 1761: Szamuela Angyel nevő Seller két Ókrét a Templom Számára hagyta, két Tulkát pedig Temettetésére a' Popak(nak), Szerendáért, és egyéb Oláh Rituson Szokásban lévő Czeremoniakért [Bukureds H; Ks 113 Vegyes ir.].

2. bevett szokás; obice (acceptat); Brauch. 1640: Feöld adoyokat Karacsonban soktak exigalni es administralni, egyszersmind: Roka bór honorarium, mint ez ide alab köutkező faluk ritusiban specificaltatik; item tyuk, vago barom, barany* ... raytok nem volt [Sárkány F; UF I, 699. — "Folyt. a fels.]. 1649: Actor Dn(us) Director dicit, ilijen okon fogtattam megh ez ket szemelt hogy Istennek es az közönseges Eccl(es)ia ritussa ellen egy massal paraznaul éltének [Kv; Tjk VIII/4. 427].

rivalkodás 1. kiabálás, kiáltozás; strigät; Ruf, Schrei. 1573: Mykor ott Allunk wala hallottam Az olahtagtl Az Ryalkodast, Es Mys el futamank [Bocs K; KP. Deomol (!) Peteor jöb vall.]. 1630: Lattam az Nagi veszekedéseket, riualkodásokat, s rut vagdalkozásokat | semmit nem latta(m) dolgokba(n), mert en iettemben mindgiart az kemence mege buttam s en ot ültem adigh migh az riualkodas el csendesedet [Mv; MvLt 290. 116a, 126b]. 1637: Hallottam az rivalkodásokat veszekedéseket s az szablia villogastis lattam [Noszolyi SzD; WassLt Kis Thamásné Laszlo Martha (40) jöb vall.].

2. jajgatás, siránkozás; plinset; Klage. 1584: Sophia Teglas Peterne vallia, Zonzegya vagiok Daroczinének hallottam Riualkodását az Azonnak es az hupogastis halottam hogy bestie lelek Curwanak zitta Caspar az Azont, es ot hatalmaskodott [Kv; TJK IV/1. 345].

rivalkodik kiabál, kiáltoz; a striga; schreien. 1636: hallam azt hogy az pap Simo(n) uduará(n) riualkod(na)k [Mv; MvLt 291. 63a].

rivall(ik) 1. riad, harsan; a räsuna; erschallen. 1811: Végre mikor a' hét Angyal' szava hallik 'S Amaz utolsó hét Trombita rivallik [ÁrE 176].

2. *reá* ~ vkire ripakodik; a se rásti la ...; jn anschreien. 1844: Kis János engemet unszolt hogy men(n)yünk eleibe a Lováról a csegetttyüt le venni, én vonogattam magamat de réam rivallott, és kényszerített, hogy men(n)yek el állani az uttyát [Bágyon TA; KLev. Vásárhelyi János (24) vall.].

3. bódul, rőffent; a grohái; heulen. 1790: a mint lőtt a' málé zörgésre olyat rivallott^a, hogy Tulipánt Joseff mingiart ki jött rivallására [Dés; DLT. — ^aTi. a disznó].

rivallás elbódulás, rőffentés; grohait; Heulen. 1790: a mint lőtt a' málé zörgésre olyat rivallott^a, hogy Tulipánt Joseff mingiart ki jött rivallására [Dés; DLT. — ^aTi. a disznó].

rívás 1. kiáltás, kiáltozás; strigät; Schrei. 1631: Az mikor a lo el uetette az szeöcz peter Uram fiat ... halla(m) az riuasat megh ismerem s mindgiart oda fele indulek s hat ju gjalogh az louat megh terite(m) s meghis foga(m) [Mv; MvLt 290. 52b]. 1644: cziak halla(m) az Jnas Gellerd Menihart Riuasat [Mv; i.h. 291. 435b].

2. sírás; plíns, plinset; Weinen. 1662: Az gyermek miatt is rettenetes búslulásban vagyok magamnak is elapadott az tejem, hogy nem szoptathattam, mert úgy voltam, hogy csak akkor jutott eszemben, hogy gyermekem vagyon, mikor rívását hallottam [TML II, 235 Veér Judit Teleki Mihályhoz].

3. bögés; muget; Heulen. 1668: ha az mult eiel itt haltatok volna, az marhának riuasat meg halottad volna mert Miklos hozta el, masut ne keresd [Cszs; CsÁLT F. 27 I/30 Hunadj Istvan Kaszon Vyfalui Drabant (22) vall.].

rívicki szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktion: ~ posztó milyen kelmefajta; un fel de postav; Art Tuch. 1687: vöttünk ... Barackz virág Szin Riviczki Posztot huszon harmad fél singet ... f 56/25 [Utl].

rivogatás ordítózás, üvöltözés; urlet, strigät puternic; Schreien. 1710 k.: keservesen emlékezem reá, micsodás vala sokszor a rettenetes szitok, átok, pirongatás, halálos

fenyegetődzés, agyarkodás, csúf és gúnyoló rivogatással teljes ugyan elváltozó ábrázata, nyelve, pennája, én ellenem hol szemembe, hol mások előtt, hátam megé [Blm. 994–5].

rixa civódás, veszekedés; rixä, ceartă însoțită de injurii; Streit. 1760: Laku Irisori, mellyet bizonyoson tudunk, hogy a' mi határunkhoz tartozott eleitől fogva ... a' Kis Fenyésiekkel szüntelen veszekedésünk vagyon iránta, ők is praetendálván magokénak lenni, és bizonyára ők több hasznát veszik azonn helynyék mint mi, nem gondolván azzal is, hogy a' Rixát távosztatni kívánván, ottan is egy darab tulajdon magunk helyunkát (!) nékiek éngéttünk [Hasadát TA; EHA].

rixózus civódó, összeférhetetlen; certäret; streitend. 1770: tett ez a jó főispán mind Brukenthal, mind a püspök úr előtt olyan informatiót ellenem, hogy rixosus ember vagyok | hogy az igazság mellett militáltam, rixosus volt a nevem [RettE 243, 244].

rizling fehéréssárga, apró szemű borszőlőfajta; risling; Riesling. 1843: Bokator ... Vékonyhéjú vagyis boros ... Fekete szőlő Riesling [KCSl 13 Kemény Dénes kezénél].

rizskása 1. nyers rizs; orez; Reis. 1530: Ittem riskasaath d XXXII [Vh; DomH 58]. 1531: Ittem riskasa pro d XL [Vh; i.h. 77]. 1582: Az Vonas Igaztyo Vraymra walo keolchyegeh. 9 Januar(y), Weottem az Wraim zamara Riskasat lib. 1 1/2 d. 4 [Kv; Szám. 3/V. 4 Lederer Mihály sp kezével]. 1593: weottem Riskasat beleshez f — d 6 [Kv; i.h. 5/XXI. 132]. 1594: Az aztal mellet valo karos zek la-daiban wagjon Ris kasa font No 1 fer(ton) 2 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 24]. 1609: Elseo tal Etek Laska Masodik tehen bel Belt vetettem d. 7. Tiukmony d 2 Tey d 5 Ris kasa hozza fel font d 6 [Kv; Szám. 12b/IV. 425]. 1670: adtam az Tömösvari Törökök számára tizen négy font Riskasat [Utl]. 1697: Innet egi kis edgiemas(na)k valo boltban nyilik edj Záros ajto ltt vad(na)k ... edj Zatskob(an) kevés Riskása [Borberek AF; Mk Urb. 3]. 1755: Gyöngy kására, Ris kására, malosa szőlőre etc: Rhf. 2 xr 30 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 5a]. 1789: a Nádméz, Kaffé, Riskása Passus mellett expedíaltathassanak [Dés; DLT]. 1791: Ris kassa, Czitrom Le gyöngy Kassa egyeb 8 [WLT Cserei Heléna jk 44b] | 89 font Riskárso (!) [Mv; MvLev. Bárdosi György boltbeli portékái között]. 1802: 2 lb Riskása ... 48 xr. 2 lb Gyöngy kása 24 xr. 1 kupa Semlekása 20 xr [Déva; Ks 120. III. 8].

Szk: *olasz* ~. 1841: 8 lt olosz mákaroni 8 Rf 12 lt olosz Riskása ... 7 Rf 12 xr [Kv; Born. F. Vla].

2. rizsétel; mîncare de orez; Reisspeise. 1585: 11 Janua: Föztem az Vonas Jgazyto Vraimnak Ebedre Ryskassaul tehen hust tyukkal [Kv; Szám. 3/XXII. 54]. 1595: 20. Decemb(ris) Waczorara, Az Tanacozt fel hiúatúan, föztem az ktek hagyasabol 3. Aztatla harmot Taal Etek: Az első Taal Etek volt Súltt ... Az második Taal Etek volt az fekete Lew Az harmadik Taal etek föztem Teyben meg fa hayat az Riskasara [Kv; i.h. 6/XVII. 298 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1621: 30. Juny Az Negy Czedula jgazyto Vrajmnak kezittetem az zakaczal Ebedet Egi Tehen njeluot pyretua riskasat Tejben feove [Kv; i.h. 15b/IX. 205]. 1842: midőn az ebed el készítés körül forgolódnám a' tűzőn lévő dinsztelt forró riskását hus lével fel ereszteti akartam, az Aszszony nagy mérgesen egy kalán forró kását

ugy csapat a' szemem közé, hogy ha tenyereimmel nemüleg szemeimet nem védem a' szemem is ki égett volna [Dés; DLt 1452a. 3].

Szk: ~ *tejben*. 1625: 5 Tal Etek Riskasa tejbe(n) [Kv; Szám. 16/XXXIV. 235]. 1710 k.: nekünk olyan jó magyar módra főzte az étket tehénhús, berbécs hús petrezselyemmel, káposztával, murek paszternákkal, néha birsalmával is, rizskása tejben, pecsenye, saláta, hal nem tobzódottunk ugyan, de ugyan eléltünk [BÖn. 575] * *gyömbéres* ~. 1631: mongja vala Koczis Mihályne hogy te főözele az katonának giömberes riskasat, verminel Czirket kukrejtés peczeniet [Mv; MvLt 290. 232b] * *nádmézes* ~. 1631: Hallam ... mondja vala Koczisneis hogy mit főzel az Uradnak, az jobagnak, főzek kukrejtés peczeniet, főzek verminet (!), nad mezes riskasat, főzek viz leuest (!) az szegény iobagnak [Mv; i.h. 231b].

rizskásás rizskásával főzött/sütött; (gätit) cu orez; mit Reis gekocht/gebacken. 1595: Getschneider Mihálytól az Riskasas husnak vöttem Tehen hüst p(er) d 28 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 294 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1625: 1 Tal Etek Ebedre Riskasas hust [Kv; i.h. 16/XXXIV. 248]. 1711/XVIII. sz.: Tartazik ezekel az étkekel Hriskasas, velös kőnczal Citromos nyakal [Kv; FésCJk 16].

Szk: ~ *béles*. 1597: Riskasas beeles apro malosa zeoleouel Litz ... d 4 Tikmoniat hozza d 4. 1/2 font riskasat hozza d 6 Appro malosa zeoleot ... d 6. 1/2 Eitel Vaiat hozza ... d 12 ... Vizzon tak az felliel meg irt beleshez egy mezzel Vaiat [Kv; Szám. 7/XII. 6 Filstich Lörinc sp kezével].

rizsma papír-mértékegység (nyomdai papírból kb. 500, írópapírból 1000 ív); rismā, top (de hírtie); Papiermaß. 1862: 1 Risma finum felyér Iropapir 3 ft 80 kr [Kv; SLt Vegyes perir.]. 1867: Vonalozott írka Táblával hat levélből álló egy rizma, azaz 240 darab [Gyalu K; RAK 130] | Jelenleg kaphatok Vonalozott írka táblával 6 levélből álló egy rizma 240 darab 2 f 14 xr íve 1 kr [M.bikal K; RAK 161].

ró 1. (adót) kivet vkire; a impune, a fixa (un impozit); (Steuer) auferlegen, bemessen. 1564: Nekünk törüniwnk es modunk az volt hogy az w felsige kiwansagat szek helien montak meg, mostan pedig wgian hirünknelkwl el lwnek es ha estwe el iw reggel mingiarast roia az zeginy nipet, es ilien modon roia hogy az mely zeginy ember meg holt, az vagy az mely meg nem adhatna mingiarast az zeginsig miat annak öröksigyt es marhachikaiat el foglalja, es maganak nemesyty es földön lakot hoz reaia [Csz; SzO II, 178 a cssz-i közzékelysége panasa a fej-hez a tisztviselők és főemberek törvénytelenségei ügyében] | ötbw! egij felet ro hitbul eggiet ro [i.h. 180. — "Ti. disznóból, juhból dézmként]. 1596: En úgy túdo(m) hogy az ado rendelesekor mikor az Raúas volt ne(m) kyen rottak hane(m) chak egy süm(m)ara hattak az falút [ÚszT 12/111 Marthi(nus) Farkas de S. Abran pix. vall.]. 1603: Miért hogy ő kk Varossül lattyak az felekieknek nyomorúsagjt, ne(m) akartak bizonyos sum(m)at ő kk reájok ronj hane(m) Vegeztek ő kk V(arusul) hogy az felekiek minden egy örkertről (!) es tehentol tiz tiz penzt Egy egy Jühtol adgyanak őt őt penzt [Kv; TanJk I/1. 451]. 1650: mikor az megh holt Fejedelem idejeben(en) ezt az Falut Mikehazat megh rották, akkor Torma Peter Uram reszeről harom embert ravanak az

orszagb adajaba miolta magam voltam Torma Uram Biraja az adott maga(m) szettem fel az Torma Uram reszeről s magam vittem be Deésre az Perceptor kezébe | az meg holt Fejedelem idejeben(en) megh ravak az falut az Czehfey Lazlo Uram Jobbagyit Czak neg emberre ravak [Mikeháza SzD; Ks 42. C. 42]. 1652: Minden harmadik Esztendeőben Ostor Ado. marha szamra rojiak, ugyment 4 tehentwl d. 3. 2 Eökeőrtwl den. 3 [Vista K; GyU 99–100]. 1724: ván még egy darabotska föld mellyel edjgt a' portiotban 12 vekának rotatik tudok a Kös retben is egy oda tartozó földet mellyet ronak 20. veka fereje' földnek [Vécs MT; Mk 9 Mich. Sütö (60) jb vall.]. 1767: ugy is látom elégi reám tudják rooni a Portiot [Kv; Ks 11. XLVI. 45].

2. vmennyi büntetést kiro; a penaliza; bestrafen. 1618: Jelentek hogy ez el mult napokban, it Vaida szent Jüanon Regi Teorüinwnk szerint huanak ki bennwnket Az felseo szeoleő hegwnknek, giepwiēnek megh latogatasara, meli huiasoknak, engedelmesek lewen mentwnk uolt ki es az falū feleol elseo gepwn el kezduen, es az kiket lattük hogy bwntetést erdemel, az mi teöruinwnk szerint fel rotük, es ket ket penzre bwntetettwk, aüagi rottuk [Vajdasztiván MT; RDL I. 12].

3. vkinek vétségeként tart nyilván, vkit vmivel megterhel; a încărca pe cineva cu ceva; jn mit etw. belasten. 1668: Az bor dolga ... Az három jnnneken eő Nagyságok számára ki adatni szokot három hordo borbol ha paraszt ember, a több jobbagyokkal egy iránt valo részt tartozik ki venni, és megis fizetni ... valaki magát abbol ki akamá venni, rea vigyázzon a falu a falu csak rajok roja, és meg vegyék, marhájokat be hajtván ha külömben nem lehet [Fog; UF II, 445].

4. köteletségként előír vkinek; a obliga pe cineva la ceva; jn verpflichten. Szk: *felelet terhet -ja rá*. 1861: fekvők elidegenítése, erők nagyobb mértékbeni vágása, valamint nagyobb a' tőkét meg csonkító költség ... ezután meg tiltatnak ... Ilyen esetekben tehát fel jelentést kell tenni T. Esperes vrhoz, a' kitől a' Mlgs. Egyh. Fő Tanács feleletet kér, 's a felelet terhet rója rá ... a T. Esp. ur is a' felelet terhet a' T. Papra, és a' gondnokra rojja [Gyalu K; RAK 63–4].

5. összeír, nyilvántart; a lua în evidență, a înregistra; registrieren. 1578: Towabba wegezte eo kegmek ezts hogy Miert az Espotal izogat orzagb keozybe rotak, az kiralne Azzony penigh minden fele rowastul adozastul eximalta és zabadossa teotte, hogy Byro vram eo kegmek az lewelet vine ala, es eo Nagawal Confirmitatna meg [Kv; TanJk V/3. 170b]. 1596: Volt mellettem elseo ket nap Chizar ferencz, es Zeöchj Pal az Monostor vcza, mert akkor hordottak az Varos buzaia, es eo kegmek rottak ki meniet hozot, eo kgmek fizettek is tölle [Kv; Szám. 6/XXIX. 171 Bachi Tamás sp kezével]. 1618: huanak ki bennwnket Az felseo szeoleő hegwnknek, giepwiēnek megh latogatasara az hon az szeoleő melliek Giepw el indittat, regenten ot kezdenek nemeli Atiánk fiay wetelkedi az Gepw weget Varga Miklos monda, hogy ez a Bongort, mellet Elseo szeoleő Giēpw, Baluani Balas szeoleienek, Elseo melliek Giepwie az Bongort giepw wegeben, ezt roiak arra [Vajdasztiván MT; RDL I. 12]. 1836: Ügyelettel puhatolaskodni kell hogy vallyon Kesorú nem rott napszámot pénzért [Csapó KK; Berz. 21].

6. (fából) összeállít/egybeilleszt; a îmbina/asambla/fixa; zusammenstellen (aus Holz). 1732: (A) Curiaiban mennek bé ... nagy kapun, es ugyan mellette gerezdes fa zárral

hasonló fa Sarkon és horgon forduló deszkázatu gyalog ajton, melynek magos küszöbe a két kapu fél fákban) vagy on rova [Nagyida K; Told. 11/70]. 1792: Tisztartoi Ház ez építettett Tolgyfa talpakra fenyő fa boronákból gerezdbe rova [Bh; Bfn Bánffy Sándor conscr.].

7. utcákat/helységet bejár; a strábate/cutreiera; Straßen durchbummeln. 1750: Bencenczi paraszt személyek kézek bé adásával valólan kezességet magokra ... Olosz Ferencz ur(am) Bencenczi Dinkorán Szimedru nevű Jobbágy Forrejtárért Sub his Conditionibus ... az ur keze es Dominiuma alol soha el nem szökik, nem idegenedik A korcsomákat, Tanczokat, és fonokat nem frequentalya ... Paráznságotól egyéb Isten ellen való Czégeres vétkektől magát abstrahalya az utzákat nem rovja (!), hanem magát a lovak melet és ben az Udvarb(an) continealja [Bencenc H; BK ad nro. 1105]. 1785 k.: Rébeka is tudja a falut jól róni, Nyelvétől magadat alig tudod öni [EM XX, 504 Balás kódex].

roborál megerősít, hitelesít; a intéri/autentifica; verstärken, legalisieren. 1621: Mely dolognak nagyi bizonyságára es ereossegere adom ez ielen ualo leuelemet kit kiuanom akarom, hogy eo keglmekis pec<zi>etekkel roborallianak [Kv; RDL I. 112]. 1664/1667: adományát mostanis roborallya, s confirmálya [Kelemenelke MT; Ks NN. 25]. 1729: Az Ns Var(me)gye Exmissioja mellett egjszer legitime peragalt oculationak indubitata authentiája vagyon, az melyetis töb mint Száz Fatensek(nek) hűt szerént tett Fassiojok roborál [Ks 25. IV 17 Kornis Zsigmond aláírásával]. 1748: Roborallyak ezen Fassiokat ilyen erős Circumstantiak is | Ő Kglmének tettett az Contractus inelalasanak alkalmatosságával azon Contractusban meg irt conditiokat kéz bé adással roboralni [Torda; TJKT III. 218, 232]. 1766: A' mely circumscribált Erdőket a' Falu ada ... Huszon öt Mforintokon, ötven Pénzeken, Két Veder Bor áldomás itálon Kéz bé adás által roboralván [Gyertyános TA/Torockó; Bosla]. 1772: adának Tövissi uraimék a' nevezett Eccl(esi)a(nak) egy kis kaszálló rétet olj Conditioval hogj vég(en) irtuk meg miis futuro pro testimonio fide nostra mediante usualis petsetünkkel, és subscriptionkal roboralván ki adtuk [HbEk]. 1797: Szokott petsetünkkel ezen Levelünket roborallyuk [Torockó; TLev. 5/13]. 1801: Melly Processus, és Certificatio, Mű előttünk, és általunk Mindenekben az fellyebb meg irt mod szerént Menvén végben, irtuk meg Mi is futuro pro Testimonio tulajdon subscriptionkkal, és Usualis Petsetünkkelis roboralván [K; Jhb LXVII/4. 6].

roborált megerősített; intérit; verstärkt. 1674: Banffy Sigmund vr(am) ő kglme maga szokot pecseti es keze irasaval roboralt Testimonialissát küldvén [Havadtó MT; BLt 11 Isák György keze írása].

roboráltat megerősített; a dispune/face să fie intérit; verstärken lassen. 1678: Obligálván arra magát, hogy meg emléttet feleségével azon fassiot arra alkalmas és illendő helyen roboráltattya [Ks 68. 8/XXIV fej.].

roboráltatik megerősítettetik; a fi intérit; verstärkt/bestätigt werden. 1677: A' Cirkálás indifferenter minden akadékozottatás nélkül admittaltassék mind Fiscus, Urak, Nemeség és Szászágának Vármegyéken lévő jóságiban, sőt az egy Fogarasi Liber Baronatusságy, és a' privilegialt Városok, mellyek mind Articulariter confirmaltattanak, mind

penig continuo usu roboráltattanak [AC 119–20]. 1748: az említett Mester asztal nem a mostani öregek al(ta)l fordított pénzre, hanem régi elejekről így szállott rájuk, és jam antiquo usu így roboraltatt [Torda; TJKT III. 222]. 1776: A' bányákra küldendő béres dolgozók iránt való rend tartás így határozattat, hogy egész bánya miv idején az ortosnak edgy a' Sák hordonak és Párosnak két pár Botskornál többet ne vegyen mint eleinkrolis réánk maradtat usussal ez roboraltatt [Torockó; TLev. 7/5]. 1826: azért hogy ez az árka annak a víznek minden emberi emlékezetet felyül mulo időktől fogva állott, praescriptiokkal is roboraltatt [Msz; GyL. — *Ti. a Csulokáj völgye patakának].

roboráltatott 1. meg/odaszegezettett; care a fost fixat/intárit; festgenagelt. 1767: lehet bémenni Az alsó (!) házba egy fenyő deszkából való bérlett, s fejés vas szegekkel roboráltatott ... ajtonn [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129].

2. árny megerősítettett; intérit; verstärkt, bestätigt. 1671: a' kinek kezéből a' contentatioban adott jóság ki-ment, azon jóság ismét restituáltassék, legitime emanaltatt és Statutione mediante roboraltatt Donationak tenora szerént [CC 66].

robot úrdolga; robotá, clacă; Frondienst. 1788: a mostani ordinátiók szerént a falusi provincialista bírák a földes uraknak tartozó robotyokat (!) a mostani felséges parancsolatoknak sokasága miatt teljesíthetetlen, amely szolgálátját a falusi provincialisták tartoznak a dominus terrestrisnek rebonificálni [Árkos Hsz; RSzF 95]. 1797: Lunkai Oprisa János Esztendő által hetenként egy egy napi Robotját redimálta kettőt meg téven 6 Rf. Uszktá Mihály hetenként két két napi Robotját pro Anno 797 redimálta 12 Rf [Lunka H; Ks 108 Vegyes ir.]. 1824: A Dobra Videki krajnik Ur mind Robot úgy az ókrós szolgálat Restantiakból pénzt incássálván a Perceptoratusnak bé administálta 314 flr 2 xr [Déva; Ks 106. 99. 1]. 1835: tartozásaikan felyüli robotra kénszerítette volna [Zsibó Sz; Wlt]. 1842: Mikor kívantatni fog akkor tartozik előállani szolgálatra és robotyat illendőleg tellyesíteni Gyikisan János [Törzs. Dési taxalisták]. 1847: a Szászok kapája pedig nagyon kicsi, s robotban minél föllendebben kapálni küllömben is szokások [KCsI 13].

Vö. a robota címszóval.

Szk: marhávali ~. 1835: Embereit tellyességgel nem kénszerítette Marhávali robotra [Zsibó Sz; Wlt].

robotális robotot/úrdolgát végző; care face robotá/clacă; Frondienst leisten. 1816: az itten szolgálatban volt szolgák udvarburo Ttes Illyés Ádám ur által meg szolitatattak, mi előttünk hogy ha olyan erőszakoskodókat tudnak adnák ki Szimulyász Juon ... azt panaszoza ... hogy ötett három hajdukot karokkal rutul meg vertik mind a három hajdu itas volt meg gajdulván a több robotális emberektől el vett palinkából [Déva; Ks Misc. 86/4].

robotnapszám jobbágnapszám; zi de clacă; Tagelohn. 1847: Ki számítása A' Czcegi öszves Robot napszámnak Marhas napszám téssen 1248. M(ar)has nap ... 11 egy napos (így!) után esik Tenyeres 1501 [Cege SzD; WasL].

robotrestancia robottartozás; restanță de robotá/clacă, rămânere în urmă cu efectuarea robotei; Frondienstschuld.

1824: A Dobra Vidéki Krajnik Vr kezénél lévő Robot-Restantiakról, és ökrös Szolgáltatol valo Regestromak [Déva; Ks 106].

robotrestanciárius úrdolgával tartozó; care a rămas în urmă cu efectuarea robotei; mit Frondienst verschuldet. 1824: A Dobra Vidéki Colonosok, a kik is de 1819 et 1820 esztendőkről Robott Restantiariusok maradván bé fizették a Krajnik Vrnak, a kitől is a Cassába bé administráltattak 16 flr. 7 xr [Déva; Ks 106. 99. 1].

robottartozás robotrestancia; restantă de robotă/clacă; Frondienstschuld. 1847: Ki számítása A' Szent Gothárdi Robot tartozás(na)k [WassLt].

robustus markos, tagbaszakadt; robust, voinic; robust. 1774: elsőben Pásztait úgy elverte, nagy robustus ember lévén ez az Szabó György, hogy, amint maga azután monodta, soha marhát sem vert oly kegyetlenül meg mint Pásztait [RettE 325]. 1814: Mai napon a Meltsog Gorge-nyi N: Dominium jóvallasara orvasi kötölességem szerint meg tekintven es be kötöztem ... Dominalis Hajtás Fola Ilianak testi meg verettetett sebeit ugj talaltom Fola Iliia Házos, mint egy 50 Esztendő közep Termetű, Robustus testi Compactioju [Görgény MT; Born. G. IX. 6 Lad. Szekely chirurgus nyil.].

ródal fejszével róva vagdal; a tăia în bucăți de diferite lungimi cu toporul, a debita; mit Beil zerhacken. 1795: Beretzki Mihály vezetett minket a Szovatai Havason egy Vastag Kőrifára és azt mi más fél öls hosszúságú Tzömpökre rodolvan, minden tzömpöböl öszvességgel tizen négy szál vastag tseter fát hasagattunk [Nyárádszt-lászló MT; Sár.].

ródaló róva vagdaló; de/pentru tăiat trunchiuri în bucăți; zum Zerhacken/Zerstückeln. 1792: két fésze rodalo, egy farago fésze [Recsenyéd U; Pfl]. 1795: Fejszéi, egy farago, és két rodalo [Szárhegy Cs; LLt].

Szk: ~fejsze. 1720: egy rodalo fejsze [Kál MT; Berz. 2. 40/67]. 1729: Egy Rodalo fejsze husvago Farago Fejszevel edgiut [Tarcasfava U; Pfl]. 1730: Egy Rodalo Fejsze [Kőrispatak U; Pfl]. 1744: Furu nro. 2. Kéz vono nro 1 Füles véső nro. 2. Rodalo fejsze nro 2. Farago nro 1 [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12]. 1748: Két Uj Rodalo fejsze Nyel nélkül [Koronka MT; Told. 37/29]. Rodolo Nagy Fejsze 1 és más hosszú fejú Fejsze 1 [Szászstjakab SzD; Told. 11/95]. 1749: egy Nagy Rodaló fejszéért adtam den. 57 [Kiskend KK; Ks 70/51 Szám.]. 1757: Két Rodolo Fejszék [Jobbágyfva MT; Bállt. 71]. 1763: Rodaló Fejsze No 2. Farago Fejsze No 1 [Mezősámsond MT; Berz. 14. XIX/23]. 1773: Rodalo fejsze 1 Farago fejsze 1 Bokazo furu 1 Kézvono 1 [Kozmás Cs; Ks]. 1780: A Béresek számára tsináltam egy rodalo fejszét Dr. 48 [Gyalakuta MT; Gyl]. 1784: marat volt egy rodalo fejszeje ket farago fejszeje [Berekeresztúr MT; BLt].

rogáció-vasárnap húsvét után az ötödik vasárnap; a cincea duminică după paști; der fünfte Sonntag nach Ostern. 1568: My koron my Az Wytezleo Bamffy Pal wram es Bamffy Menyhart keressere Rogatio wassarnapon feyrwarath ... egybe gywiltunk volna. Wethenek my Eleonkbe ... egy nehany rendbely dolgokat [Gyf; JHbK XII. 8].

rogy(ik) roskad, dől; a cădea, a se prăbuși; zusammenfallen. 1831: Három Fái el ázván réam rogyik és benne lévő Vagyonkaimmal együtt oda öll [Dés; DLt 951]. 1841: tsak azon vettem észre, hogy a tsiko a kő rakásra rogyott a hátuljával [Dés; DLt 1541]. 1846: Virág László kezébe lévő réz fokossával úgy ütött (!) kétszer Darvast, hogy ez földre rogyott s ottis adott egynihánt a hatara [Dés; DLt 530/1847].

roh rőt, vöröses; roib; rötlich, fuchsröt. 1525/1567: duos equos sellatos, unum videlicet roh et alium minorem keek [Héderfája KK; TelO II, 451 Barabássy Lénárt erdélyi alvajda végr.]. 1581: Az roh paripát fékestől, nyergestől, hegyes töröstől hagyom Tamásnak [SzO IV, 76]. 1590: Voltak ennekem 3 Roh louaim, kiket az elebbj feleségemmel kerestem uala eggith [Kv; Szám. 4/XIX. 176–8]. 1598: Az roh paripat, es az eoregh louat, az koczi louakat, kocsiu<al> egetemben az Gazda Azz<onna>k hagiom [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.].

rohan 1. fut, szalad; a fugi/alerga; rennen. 1644: ez az Olah Thamas lw vala ala az piacz fele, az Haydu Marton hazanal az Haydu Marton kuczay az giermek vta(n) rohananak [Mv; MvLt 291. 431a]. 1765: Murvai hogy bé ment az udvarra, nem lesz vala szükség utánna rohanni mert edgyik meg buván ā pitvarban, az földre le ütötte [Torda; TJKt V. 261]. 1776: talaltam száz tizen három sertést ezen sertéseket a Vetzeli katonák szinte egy hétig éjjel nappal rekesztve tartották egy alkalban Semmi eledelt nekíe (!) nem adtanak úgy hogy a sertések az éhség mián felette nagy sivoltásokkal és gurrogásokkal voltak azon akolnak kertyeit kirágták és a popest (!) nevezetű katonák tsúres kertyeikbe rohanván a sertések a törökbusz kasokat kezdtették rontani s károkat tenni [Vulcsesd H; Ks 81. 58/2 Brati luon (50) jb vall.].

Szk: *halálban* ~. 1710 k.: Mert hiszen a jónak csak meg-gondolására is nem volt erőm, ellenben az én veszett természetem szerént minden bűnre halálban futottam, rohtam [Blm. 987] * *hanyatt-homlok* ~. 1662: Hihető, Istennek valaki, választot edénye, és az lsten parancsolati ellen testi bátorsággal való hejehuja szabados életre hanyatt-homlok rohanni nem kíván, azt állatni nem merészli [SKr 631].

2. (meg)támad, ráront; a tábári/a se năpusti asupra cuiva (sau a ceva); angreifen. 1657: az első napi és éjszakai időn egy óra alatt kétszeri-háromszori újabb-újabb seregek ostromolnak vala; azután is pedig az tracta alatt az sáncig ottan-ottan nagy sivalkodással rohannak vala | Pusztán maradván, és ott leggyengébb is lévén az sánc hely, aziránt annak rohat az ellenség, kit noha két ízben is visszavágtak, de végre az sokaság elburította őket [Kemlr. 318–9]. 1704: egy Koncz Boldizsár nevű hadnagy, véle levőkkel együtt, a városra rohat és a város még megmaradt részét felégették [WIN I, 69]. 1710: Oly nagy fúriával rohanának a lovasnémetek a Rákóczi gyalogira, hogy az első impetuson mindjárt felgázlák őket, Rákóczi alól is a lovat ellövék [CsH 406]. 1736: Az egész falu közönségesen azon házra rohanván mely(en) az vrffi Olosz Ferencz vala részeket lévén kiáltják és fenyegetik vala hogy réa gyujtyák az házot [Algyógy H; BK]. 1748: az puskások ... az kereskedő vásári Görögökre rohtanak [Déva; Ks 112 Vegyes ir.]. 1763: azután a többiis Juonra rohanván meg győzőék [Nagyida K; Told. 9]. 1784: (A felkelők) mihely Városunkra rohtanak és a pusztitást el kezdték némely

Atyáncfiai által a' közönséges Város neve alatt a' Protestatiót a' köz nép közt meg tettük, hogy senki hozzájuk magát ne elegyitse [Torockó; TLev. 2/14. 2b]. 1849: Nyomoztató mar n(éhai) Cseh Joseff özvegye Szöts Julianna és Sándornak Lak telkére ki vagy kik mimodon rohantak? mi eszközökkel? s ott mit miveltek mikor mi modon Romboltak? miket? és kik Raboltak? [Héjasfva NK; CsZ vk].

Szk: *ostromnak* ~. 1710: Meglátván a regimentek az elector vitézi próbáját, egyszersmind ostromnak rohannak és a várost megvévén, egy lábíg levágják mind a jancsárokat, mind a város népit [CsH 212] * *red* ~. 1572: Rusa Mathe Ezt walla ... Lattam hogy Rado Myhaly Egy Nagy olah Bottal az olahoknak Eleykben Alloth Es vyzza werte Ewketh hogy My Reank Ne Rohannanak [Zentelke K; KP]. 1588: Monda Pascha vayda Bestye kwrwa fia ream rohananak Mezitelen fegywerrel meg foganak Meg keotezeonek az vtzara ky vonanak ereossen meg verenek [Zsák-fva Sz; WLt Lucas Barlas jb vall.]. 1619: Azonközbe nagy hirtelen annyi gaz török rohana reánk kövekkel hagyttélag [BTN² 284]. 1630: Ismet amaz három legenj reajok rohananak, emezek penig be rekezkedenek az pitvarba(n), s onnet az kőniöklöröl haigaltak ki [Mv; MvLt 290. 215a].

3. vmi rá zúdul; a veni cu diuimul; mit etw. überhäuft sein. 1729: hosszas írással sem mérem az Asz(szo)nt terhelni, külömbben is, utra való keszületem között, sok dolog rohanván réám ezt is sijetve kellett írnom [Somlyó Cs; ApLt 1 gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához].

rohanás 1. futás, szaladás; fugä, goanä; Laufen. 1584: Kerekes Istvan vallia ... esthwe hogy a' chorda be Jeót, s mind reggel Nagy sok tehen Barom futot ez Zelesne hazara Rittak es Ereossen beogtek es az haza Ablakara Mentek Nagy Rohanással, futwa, megh eger egy Ludatis tapottak vala el a' tehenek [Kv; TJK IV/1. 251].

2. rárontás, támadás; napustire asupra cuiva; Angriff. 1662: nagy szomorúságokra s károokra esett vala, hogy azon ellenség ellen való rohanásban fején lövés által megsebesítették [SKr 609]. 1743: Tavalyi esztendőb(en) én sajdítottam azt hogy az szánto vasaimot el akarja lopni hanem az komodorok ugatásától s rája való rohanásától el nem lophatta [Szásznyires SzD; Ks].

3. zendülés; rázvrätire; Aufuhr. 1572: Mykoron Az parazsagtwl Az Rohanas leott volna. Lattok Azt wgjmond, hogj Az Neomeos wraym, le chytetak wketh Es vyzza weryk wala [Damos K; KP].

Szk: *egyben való* ~ összezördülés. 1573: hywanak mynket Az Gérömonostory Nemes wraym Nag. parancziolattia-ül Gierömonostorara Hog' my azzol vallatnank Hog mikor walkay Miklos az hatar Jarny Ment wolt, hog' ot kitöl Eset Es kitöl Indultatat volna az Eg'be wezes Es Egyben walo Rohanas Es kyk löttének uolna Annak az okay [Gyerömonostor K; KCs].

rohanó 1. zúduló; care prävleste/curge cu repeziciune; erגיעnd. 1815: a' Nagy oldalakról Zápor Esők idején áradó és nagy sebességgel rohano viz alattabb való helyeinket el iszapollia, követtsele megrakja [Szóváros SzD; HG gr. Haller lev.].

2. nyakába ~ nyakába eső/zúduló; care cade peste capul cuiva; jn überschüttend. 1662: az ő veszedelmes tanácsok miatt nyakokba rohanó utolsó veszélyeknek zivatarát jól távulról nézni ne kezdenék [SKr 578].

rohant támadt, rontott; care s-a napustit asupra ...; an-greifend. 1662: közköfalon levő törésre rohant sokaságba kartácsokkal, szakadékokkal való lövések miatt nem kevesen elveszvéen, nagy sok kárral hátraállának és szaladnának [SKr 607].

róhat magyarázhat; a putea interpreta; inepretieren können. 1704: ha a Szentírást, aki Isten beszéde, az emberek annyifelé vonszák, és magyarázzák, hogy ki-k a maga értelmére róhassa, mennyivel inkább egy halandó ember írását miért ne magyarázhatnak és interpretálhatnak [WIN I, 117].

rohott I. rovott

rojt 1. franj; Franse. 1629: Feyr roit dirib, darab, feyr keotes ueres szyllel eggiwt t f 2 [Kv; RDL I. 143]. 1637/1639: Egi uegh kendeore ualo rostos roit f. 1 d. 75 [Kv; i.h. 111]. 1674: Egy kezre valo karmasin szin rojt [Beszt.; WassLt 72/6]. 1686: Eot bokor kézre valo tászli kettein arannyas pántlika, hármán paraszt pántlika; Edgj bokor Fekete rojt [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.]. 1687: Ket Atlacz barsonj szőnjeg közepe fejer Atlacza varrot, Rojtya zöld aranyos [Utl]. 1696: Egy török czafrangra valo kék rojt [LLt 102/24]. 1717: En Brassaj Szent János uczában lako Hinto csináló András alkuttam meg Tek(intetes) Nemzetes Uzonj Bédi Kelemen urammal hogy készitek ő Kglnek egy fél hintott ... ő Kglme adgyon bőrt, posztot, Rojtott [BLt 1]. 1732: Ágy felibe valo kék kamuka Selyem Supellát két darabban, gombjával, Sinorával, Rojtyával [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 4]. 1734: Sellyemmel Szűt keskeny rojt [Born. XXXVIII, 3 Kornis Krisztina lelt.]. 1832: Kármasin Grosdenaple ágytakaro Fejér rojtal kettő ehez két Lo szőr kolbász párna [HG br. Brukenenthal lev.].

Szk: *ezüstös* ~. 1797: Egy darab ezüstös rojt fél singnyi [M.igen AF; DobLev. IV/777. 10].

2. bojt; ciucure, canaf, Quaste. 1657: Az zászló veres kamukára, négyszegűre, aranyas címerével való készítve, rojtjai és lefüggő, öreg gombos boncsokja veres selyemmel elegy aranyfonalból varratva [KemÖn. 65]. 1736: az kocsis és felejtár ostorának mind az nyelinek az végén, mind az ostornak harmadányira az nyeltől fogva rojt volt [MetTr 367]. 1807: Borsai László ... a' Fején hordoz fekete Bárány Börből Kalpagot, melynek vagyon veres eresztékje ezüst Vitéz kötessel és veress Rojtya [DLt 607 nyomt. kl].

rojtkötő rojtkészítő; de fácut franjuri; Fransen machend. 1823: Rojt kötő osztovátá [LLt Csáky-per 601. L. 1].

rojtos 1. rojttal ellátott; cu franjuri; mit Fransen versehen. 1576: Egy darab Abroz zabasw thara walo roytos Mynd ket feleol [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 9]. 1637/1639: 1. három szel bulya vaszon, mereon halo formara varrot abroz, az kett vege roitos f 2 [Kv; RDL I. 111]. 1643/1770 k.: Vagion a' Prédikálló széken egi darab zöld posztó, melynek egyik vége rojtos [Bethlen SzD; SzConscr.]. 1668: Egy gylcz Abroz közepi feieres egy rendel szeli rojtos [Mk Kapi György inv.]. 1728: Más, regi rojtos, sahos abroz [Nagyborosnyó Hsz; SVJk]. 1729: Egi felljeres abroz öt varrott rettzeze czifrazott, rojtos [Hídvég Hsz; i.h.]. 1737: Egy Asztalra valo Szönyég melyis Körös-

körül rojtás [Mv; MvRLt]. 1761: Egy rojtos Demén (!) fersing [Koronka MT; Told. 8 Fritsi Fekete Klára lelt.]. 1821: Vagyon egy rojtos kanafátz, hét szöttes hímes s egy viselő abrosz 20 Rfl [Kvh; HSzJP]. 1823: Nagy virágú, béllett, úti, rojtos, Czitz ágy takarók [LLt Csáky-per 601. L. 1]. 1825: Idősb Antal Jánosné Péntek Anna ajándékozott az Ur Asztala Számára egy Szép zöld rojtos Ujj Keszenőt Isten és Ekklesiája iránt való Szeretetből [Körösfő K; RAK 140]. 1847: Egy Zöld földű bordúrral himzett két szélén rojtos teve szőr keszenő [Csíksztrmárton MT; UnVJK 103].

Szk: ~ abrosz. 1749: Az Usoni Ekla is ada egy gyapott reczés és rojtos abroszt [Sepsisziván Hsz; SVJK] * ~ *firhang*. 1820: 3 virágos patyolatból készített rojtos firhang felső bodréjával edgyütt [Mv; MvLev.] * ~ *kendő*. 1746: Néhai Damo Mária Asszony conferalt az Ekklesianak Egy gyapott veres fejtővel varrott rojtos kendőt [Lisznyó Hsz; SVJK] * ~ *keszenő*. 1576: Wagion maas feyre walo Roytos kezkenyeo keres kereol waroth tereok warrassal Aranyal teoltet [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 6] * ~ *nyak-keszenő*. 1830: egy krispán szín rojtos Nyak keszenő [Msz; Told. 19] * ~ *(portai) cafrag*. 1673: Egy fejr iszkofiumra sárgával elegy virágokra varrott rojtos Portai czafrag Zöld atlacsal szeget [Fog.; Ut]. 1681: Regi Török Arany fonallal rosason ezust fonallas tűzdesű varrott rojtos czafrag, Veres Török atlaczczaal bellett [Ut] * ~ *ruha*. 1821: Vagyon egy Sárig színű Rojtos Ruha 4. Rf. 16 xr [Oroszfalu Hsz; HSzJP] * ~ *szélű*. 1676: Edgy rojtos Szélű Sahos vékony Abrosz [Mv; MvRLt]. 1835: Székelly Aniko Hajadon, Gazdaszszonyi szolgálata ajánlkozott hozzám ki azomban hon nem létemben fel pakolván oda hagyta a' szolgalatot, elvivén orzsképpen Néhai feleségemnek egy nagy fekete sellyem virágos és rojtos szélű uj keszkenőjét, — melyet 12 VRfokon és 30 xrokon vettem vala [Dés; Dlt 591] * ~ *végű*. 1668: Egy iras utan kek sellyemmel varrott rojtos végű kendő [Mk Kapi György inv. 7]. 1687 k.: Vagyon a Sz. Benedeki megyében egy sellyem kék abrosz körül rojtos végű [MMatr. 93]. 1803: egy szeletske hoszsú rojtos végű Kendő [Harangláb KK; UnVJK]. 1819: Egy rojtos végű gyapottos uj kendő [Kv; Pk 3].

Vö. az arany-, ezüst- és sellyemrojtos címszóval.

2. bojtos; cu ciucuri/canafuri; mit Quaste. XVIII. sz. köz.: egy jo rojtos és karikás béresnek valo ostar 24 den [HSzJ béres-ostar al.]. 1756: Rojtos de viseltes Szügiellő [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 23]. 1797: Egy ezüst czánklis rojtos csákó [Koronka MT; Told. 34]. 1823: egy jukatos vas lántsa egy más rojtos Lantsa [BK Inv.].

Szk: ~ *gomb*. 1766: Egy Király Szin hozzu Simma bársny mente a' mellyin pedig, és ránczain tizenegy pár Arany pontispan rojtos gombok s pikkelyek [Szarhegy Cs; LLt Fasc. 96] * ~ *kötő*. 1736: Az ifjú legények penig viseltenek valami gyenge matériából való inget ... annak újjja, mellye, galléra czifrán meg volt varrva, rojtos kötővel, másként éppen olyan volt mint az ing, csak bővebb, azt pánczél ingnek hitták [MetTr 352] * ~ *makkos gombház*. 1723: Egy fa héj szín Selyem kamuka dolmány, a' mellyén 32 — pár arany fonal gombok, és rojtos makkos gombházak, az ujján vas kaptok [Koronka MT; Told. 29/2] * ~ *pikkelyes/pikkelyű gomb*. 1725: Ezen Fekete Kőntőshöz rojtos pikkelyű gombokra flor l // 44 pénz [K; TKI]. 1736: a mentére, dolományra két felől valo rojtos pikkelyes gom-

bokért szarka lábért, és mente kötőért fh. 10 Den. 52 [Kv/Szentbenedek SzD; Ks 72/53].

rojtózás bojt; canaf, ciucure; Quaste. 1700: Egy Zabolás lora valo fők homlokára valo rojtózással Szügyellőstől türkeses (!) orrán valoajával [Hr 1720].

rojtú rojtos; cu canafuri; mit Fransen. 1710: Egy fejr, ezüst s arany fonallal fejt s karmasin szín sellyemmel szött, sarga, fejr rojtú portai Czafrag [Told. 19].

roka 1. vulpe; Fuchs. 1662: jobb volna vadaknak, madaraknak, rókáknak, szarkáknak az a földet lakni, mintsem arra telepedett evangéliumi valláson levő keresztyén magyar népnek azt bírni [SKr 622–3]. 1667: lthon, Uram, én valóban jól vigyázok, az lovakra nagy gondom vagyon; mostan az lovak mind jól vannak. Rókát is fogtak, Uram, az szolgák. Az ebek is jól vannak [TML IV, 3 Teleki Katona János Teleki Mihályhoz]. 1680 k./1715 k.: a' Roka, egy sereg Tyukot lát 's a' bőrt el veti. Borz baráttyát consulállyá 's mond: Talám jobb volna im ez kövér Gajinakat ráogatnunk, mint sem ez hitván bőrt ráktsikálnunk [Rosenyai, HorTurc. 154]. 1736: De az agarakban is az régi uraknak nagy gyönyörűségek volt, dicsekedvén egymásnak, kinek mint fogja az agara az szarvast, farkast, özet, rókát, nyulat; sőt láttam olyan agarat, az ki személye szerint elfogta a hiúzt [MetTr 373]. 1738: az Vadászok itt körül vellem együtt vadásztak az Nádakan, és négy rókát foktunk, az kamorásiból^a kettőt, egyikhez én hozzá lövén az kopok el fokták, az másika akor akart az nádba be gyülni egyet pedig el szalasztottunk az Katonai nagy tő Kamarás felől valo nadas farkából [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev. — *Ti. a pusztakamarásiból (K)]. 1760: Ezen félyebb réndre meg irt Erdőkön, és Havasokon Farkas, Róka, Öz, Nyüll, Császár, és Fogóll Madarak némellykor tárlatnak [Hasadát TA; EHA]. 1774: fogtak az Uraság Puskássai egy Esztendőben 6. 7 rókát 'a hol én is mindenkor hajto, és ugato voltam [Vécke U; LLt Vall. 150]. 1859: lóttunk özőket, rókákat, és nyulakat [Dés; Újf. 2. id. Pataki Dániel lev.].

Vö. a fejr- és kékróka címszóval.

Hn. 1598: az roka mezőnel [Pálfa Cs; Bállt 81]. 1649: Az Kis Eszken az Roka Retere jaro földek [Mv; MvHn]. 1676: az Roka fold [Mezőharasztos K; EHA]. 1699: Roka kergetőben (sz) [Egeres K; KHn 190]. 1799: az ugy nevezett Rókáról le jövő pataka | a Roka Patakrol a Köves utig le nyulo Sántzos patak. a Roka Patakja [Mv; MvHn]. 1812: az ugy nevezett Roka patakan [sz] [Mv; EHA].

Sz: a ~ *egyszernél többször a bőrt le nem vetheti*. 1669: adja Isten, hazudjak benne, de bizony soha az róka egyszernél többször bőrt le nem vetheti [TML IV, 418 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] * ~ *t fog*. 1847: a' szőlő helyen helyen már rókát fogott, — jó édes bor lesz belőle, csak egy két hóharmat kell, és vége neki [Kv; Pk 7] * *hordozza, mint ~ a kölyök agarat a farkával*. 1710 k.: avval a küldözéssel, tractával, mint a róka a kölyök agarat a farkával, úgy hordozták s vesztgen ültették Beldit [Bón. 707] * *ijesztéssel akar valamit, mint ~ farkával az fát levágni*. 1657: Másnap azért megindulván Munkács felé, akarák ijesztéssel, mint róka farkával az fát levágni [KemÖn. 147] * *kurkássza, mint a ~t*. 1710: azok mind az erdőkre szaladának. Oda is utánok mentünk, mint a róká-

kot, úgy kurkáztuk, soha ki nem vehetők őket [CsH 378] * *megéri ~ bőrével*. 1672: semmi securitást ugyan magamnak nem ígérhetek, de így még is ha mit akarnak, előállók és meg éri róka bőrével; talám feleségem, gyermekeim megmaradhatnak [TML VI, 343 Teleki Mihály Sárpataki Mártonhoz]. 1678: bémegyek én a számadásra, megéri róka bőrével, de ne tartson Klték engemet szint oly bolondnak [TML VIII, 264 ua. Rhédei Ferenchez].

2. rókabőr; piele de vulpe; Fuchsbalg | rókaprém; blană de vulpe; Fuchspelz. 1640: Dezmă allapattia mind edgieb helieken. Rokát l adnak, vago barmat l [Nagyberivoj F; UF I, 737]. 1641: egy réth egy Rokával berlet süveg(en) uagio(n) zalogban [Györgytelek Sz; GyK X. 30/8]. 1673: Egy kek perpetta mente Aszszoni ember(ne)k valo, rokával bellet [WassLt Borsai István hagy.]. 1714: Pistokának Egy Angliai szederjes horvatos hiuzzal rokával bellett mentet [Kv; Pk 6]. 1733: Edgy Viseltes Nestel premezett rokával berlett fekete Angliai mente [Marossztkirály AF; Told. 2]. 1736: 2 Jan fogadtam meg öregbik szolgáalom(na)k Szóts Ersokat, kinek is fizetése lészen e' szerént l. Zöld mente a' Landis posztból tisztességesen rokával prémezve, vj bárány börrrel bérelve [ArJk 33]. 1749: Egy tetszén Sája poszto mentét, Rokával bérletet [Papolt Hsz; HSzjP] | Úgy hallottam hogi vagi két versen hozta(na)k volna Rokát s, nestet taxáb(a) töllök Maramorosbol [Szásznyíres SzD; Ks 81. I.I.I.I. 17]. 1759: Fekete francia poszto Mente, Nadrágostol a' Mente Rokával prémezve 's bérelve [Sajóudvarhely (SzD) körny.; WassLt]. 1768: Az Szolgáloznak Csináltattam egy mentet. Francia posztból és rokával praemezve [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 116]. 1801: edgy semmire valo anglia zöld mente rokával prémezve és bérelve [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy. 2]. — L. még WIN I, 553.

Szk: *fekete ~*. 1679: Kegyelmedet kérem, engem szerezzen reá egy Tuanus historicusra, két jó fegyverderékra minden készségekkel és ha lészen min venni, hozzon 12 egész fekete rókát és egy francia züstös kalamaris ládácskát [TML VIII, 449 Teleki Mihály Absolon Dánielhez] * *piros ~*. 1762: láttam edgy vers fordítot piros rokával valo mentejit melljéről udgy halottam hogi Potsa Istvánné Aszszonyom vette volna Brassoban az O szeren [Peselné Hsz; HSzjP Michael senior Opra (60) prov. vall.] * *veres* 1769: Paludgyai Josef Sárja hoszszu haju bajuszu, publican színű veres rokával prémezet mentébe, hasonló nadrágba ... elsőkvén jo őrizet alat az Udvarhelyi Tömlécbe bé hozni el ne mulassak [UszLt XIII. 97].

3. ravasz ember; vulpoi, om viclean; Schlaumeier. 1662: Bánfi Sigmond oda menetelinek oka praesidiumnak és vidékének ámtása, confundálása; nem kéne hagyni, hogy sokáig ott czékázzon azonban magadra vigyázz, mert rókával leszen dolgod, mindazáltal az magad alfelére is hejában vesztegettek volna annyi rokahaját. Én nem jóvalanám még az szembenlélet is véllé, mert okvetetlen suspiciótól féltém mind magát kegyelmedet, mind magunkat [TML II, 258 Kemény Simon Teleki Mihályhoz].

Szn. 1573: roka leorincz [Kv; TJK III/3. 122]. 1614: Roka István [Szu; BethU 187].

Szk: *tanult ~*. 1710: mind Sándor Gáspár, mind Petróczi István, nagy szakállók lévén, elborotváltaták, s Thököly instellációjára úgy állottanak elé, de maga tanult róka lévén s a világi dolgok változását előtte forgatván, szakállát el nem borotváltatá, úgy álla clé [CsH 230].

rókabélés rókabőrbélés; căptuşeală din piele de vulpe; Unterfutter aus Fuchspelz. 1675: vettem ... Roka Berlest flo: 5 [Beszt.; Törzs]. 1691: Bihari Gergely Udvari Szöcsünk Conventioja Fél mál Roka béllése Esztendőre [Utl]. XVIII. sz. *eleje*: egy fekete rása Aszony ember mente elegyes roka es nyul bélléssel [Kv; LLt Fasc. 71]. 1717: Egy darab uj roka bérles [TSb 5].

Szk: *fejér ~*. 1667: Az fejér róka béllés bizony meg leszen [TML IV, 238 Nalácz István Teleki Mihályhoz].

rókabőr piele de vulpe; Fuchsbalg | rókaprém; blană de vulpe; Fuchspelz. 1571: az vad beoreketis farkas beoreket roka beoreket nest beoreket vidra beoreket eweth beoreket georeny beoreket, nywl beoreket es mindenfele vad beoreket megtöltöttak, nekünk zabad nem volt vennunk [SzO II, 325 a székely nemzet foly. az ország rendeihez]. 1574: Iffyw Sram Istuan ... ezt vallia Zeoch Demeter lo Regel fely keolt Es az felesetetwl penzt kert hogi pataban Nestet es roka Bért hallot volna az venny Megien [Kv; TJK III/3. 310]. 1589: Tudom hogy roka beort vit vala feiervarra Zabo Thamas es latam hogy tiz roka beort vin ki egy zaz az Thamas Vram zallassarul [Szu; UszT]. 1640: Roka Bőr — Minden esztendob(en) szoktanak faluiul az varhoz edgy roka bőrt adni [Grid F; UC 14/48. 31]. 1641: Egy réth egy roka bürben zalogba(n) [Horvát Sz; GyK X. 30/8]. 1736: Hoszzu mentéket is viseltének az akkori emberek, melyet boér mentének hittanak, az urak s fő emberek jó féle posztból, róka bőrről megbérelve, az nemes emberek veres muszulyból, bárány bőrről bérelve [MetTr 351]. 1746: Inspector vr(am) eő Klme praesentiaj(a)b(an) be esketet Kis Munczeli Mihocz nevű Jobágy, mind Puskas(na)k mind pedig ot valo Gornik(na)k Ugy ha an(n)uait az Udvar Számára vagy 4 roka bőrt, vagy pedig egy medve bőrt Szolgálat, az Gornikok hetenként valo Szolgálatyától im(m)unis leszen [H; Ks LXII/20]. 1763: A vad erelt börrök ugymint: Medve, Szarvas, Hivuz, Roka, Öz, és Vad Matska Börrök három részekre osztatván, kiki maga ratáját el vevé Nyil vonás által [Hsz; Ks 23. XXIIb]. 1774: az Papp Telki Udvari Biro Titt. Praefectus Uramnak ajándékozot egy Roka bőrt s egy nyestett, melyert is az Udvari Biroságb(a) viszá tette [Mocs K; KS Conscr. 86].

Szk: ~ *diszkrécio* rókabőr ajándék. 1756: Balog Uram Roka bőr discretiora bennünköt nogatot az mint hogy mint tisztúnknak miis kedvit akarvan eő kigyelminek keresni két roka bőrt pénzül 14 Marjasokot eő kigyelmenek attunk az harmadikot Roka bőrről [Garbonác SzD; TKI] * *csávált ~*. 1632: Cziauult roka beőreök N. 69 [Fog; UF I, 144]. 1704: Hat őregh tsávált roka beorők [Kv; Pk 6]. 1752: Egy Farkas Bőr Bunda, Három tsávált Roka Bőr [Szászvevsszöd NK; JHb XXIII/27] * *fekete ~*. 1619: 10 fekete rókabőrt viszen vala egy ember. Azután volt 100 hiúzbőr [BTN² 279. — "Fels-ből kiemeleve" * *hamburgi ~*. 1842: Az Nat-ságos Urnak egy bunda prémezése hamburgi Roka bőrről 50 Rf [Kv; Újf. 1] * *nyers ~*. 1620: Egy Niers roka beőrtül f—/2 [KvLt II/69. Vectr 4].

rókabőr-honorárium rókabőr-ajándék (bizonyos alkalmakkor a földesúrnak járó természetbeni szolgáltatás); piele de vulpe dată în dar moşierului (la anumite ocazii ca prestaţie în natură); Fuchsbalggeschenck (als Leistung in für den Gutsherrn). 1640: Feöld adoyokat Karacsonban szoktak exigálni es administralni, egyszersmind: Roka bőr ho-

norarium, mint ez ide alab köüetkezö faluk ritusiban specificaltatik [Sárkány F; UF I, 699].

rókácscsa kicsi rókabőr; piele de vulpişoară; Balg des Füchschens. 1711: (A kászon újfalusiak) most is oda fogytok (!) Kegdhez egj rokaczkaval [Újfalú Cs; BCs].

rókafar rókahátulj-prém; blană de pe partea de dinapoi a vulpii; Pelz vom Hinterteil des Fuchses. 1677: September 13. Küldött Asz(onyun)k eö Naga egy suba ala valo ro-kanyakbol es farbol állo bellest [PatN 13a]. 1693: Jutot Boriczának 9. roka far, 3. roka torok edgyik rosz And-risnak. Harom roka far [Ne; DobLev. 1/38. 8b].

rókafark coadă de vulpe; Fuchsschwanz. 1736: az koc-sis és felejtár köntösök az kitől mint kitölt olyant visel-tenek, hanem az süvegek préme rendszerént rókafark volt [MetTr 367].

rókafogadás rókafogás; capturare/prindere de vulpi; Fangen des Fuchses. 1847: Végeztetett, hogy à Roka fogatása, 's lövésétől à lma Mens(is) Martii usq(ue) ad lma Octobris mind említett Uri, Nemessi, Possessor 's Magistratualis szem-ély meg szűnnék [TLev. 11/1 egy-i végzés].

rókaháj unsoare de vulpe; Fuchssalbe. Sz. 1662: Bánfi Sigmond oda menetelnek oka praesidiumnak és vidékének ámitása confundálása ... magadra vigyázz, mert rókával leszen dolgoz, mindazáltal az magad alfelére is hejában vesztegettek volna annyí rókahajat [TML II, 258 Kemény Simon Teleki Mihályhoz].

rókahát rókahátprém; blană de pe spatele vulpii; Pelz vom Rücken des Fuchses. 1570: Leorincz Ber ... vallya, hogy ew fazakas Symonnak Bellet volt egy Rwhat roka hattal es labal, hatodfel flba zerzeodet megh vele kyt megh nem fizetet neky elteben [Kv; TJK III/2. 143]. 1586: Az oskola Mesternek egi Bellet sweget chinaltattam egi Nést Beort veottem rea f 1/38. egi roka hatal beleol es czinalasa az szeochinek, f. —/20 [Kv; Szám. 3/XXIV. 42]. 1596: Egy sip wyw oh skarlat mente kopot roka hattal bellet [Kv; RDL I. 65]. 1628: Egi kek skarlat koniokbe uagot mente roka hattal bellet [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen inv.]. 1634: Thorma Christoph vr(am)nak eo kgnek hagiom az en Eoregh roka hattal berlet felseo ruhamat [WassLt 73/1 Cegei Vas János végr.]. 1644: Egi fekethe feolseo ruhat latta(m) hogi hozot Vala, roka hatal belleótet [Mv; MvLt 291. 427b]. 1658: ada Egy kék faylandis Roka háttal berlet mentet [Balázstelke KK; Kp III. 84]. 1681: Egi Bokor Vidra kesztjü roka hatal Bélet [Beszt.; LLt].

rókahát-bélés rókahátprém-bélés; căptuşeală făcută din blană de pe spatele vulpii; Unterfutter aus Pelz vom Rücken des Fuchses. 1587: Egy hitwan visselt Roka hat belles f 3 [Kv; KvLt Inv. 1/2. 4]. 1627: Egi feier ladaban ... Egi viselt roka hat belles. Egi darab roka hat belles niakkal elegi [BLt 1 Béli Kelemen inv.]. 1685: Roka hát bélés 2. Eszt(endő)re edgj nro 1 [Utl]. 1687: Egy Rokahát viseltes béllést, az két uija nyul bőr [Déva; Szer.].

rókahát-gerezna rókahát-prém; blană de pe spatele vulpii; Pelz vom Rücken des Fuchses. 1620: Egy Roka hat Gereznatul f —/50 [KvLt II/69. VectTr 4].

rókai rókára jellemző; de vulpe; fuchsartig. 1662: Vi-szont, midőn ugyanazon propositiók az országnak kiadattá-nának, úgy vagyon, hogy az aprólékos dolgokban az ő rókai álnoksága és ravaszsága szerint, hogy csalárdságát fedez-hesse, azok ellen disputált és az országnak tetszését javál-lotta [SKr 114].

rókaláb rókáláb-prém; blană făcută din pielea de pe picioarele vulpii; Pelz vom Fuchsbein. 1570: Leorincz Ber vallya, hogy ew fazakas Symonnak Bellet volt egy Rwhat roka hattal es labal [Kv; TJK III/2. 143].

rókaláb-bélés rókálábprém-bélés; căptuşeală făcută din blană de pe picivarele vulpii; Unterfutter aus Pelz vom Fuchsbein. 1633: Mathiasnak jutot Egi roka lab belles f. 03 [Kv; RDL I. 103]. 1693: Jutot ... Jankonak. Egy darab roka lab belles [Ne; DobLev. 1/38. 86]. 1721: ot más bérles nincsen hanem nuszt bérles egj mente alá valo Hiuz mál bérles es roka Láb bérles [Ks 96 Bornemisza Imre lev. Nsz-ből].

rókaláb-gerezna rókáláb-prém; blană (făcută din pie-lea) de pe picioarele vulpii; Pelz vom Fuchsbein. 1620: Egy Roka mal Gereznatul f —/50. Egy Roka hat Gereznatul f —/50 ... Egy Roka lab gereznatul f —/25 [KvLt II/69 VectTr 4].

rókaláb-kesztjü rókálábprém-kesztjü; mănuşi din blană de pe picioarele vulpii; Handschuh aus Pelz vom Fuchsbein. 1798: Attam Az Nagysás Úrnak egy roka láb kesztjüt árra 2 Rf [Kv; CsS].

rókaláb-tábla rókálábakból összevarrt prémtábla; buca-tă mare de blană cusută din blăni de pe picioarele vulpii; großes Pelzstück aus Fuchsbeinen zusammengenäht. 1675: lttem vöttem ... az mente béletetni rókáláb táblákat [Kv; KvE 194–5 LJ].

rókalyuk vizuină de vulpe; Fuchslotch. 1793/1794: (A) Törökbuzás földnek egy darabja a Bértzen az melyben roka jukok is vagynak [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 17b]. 1864: az oldal tetején több róka jukok vannak [Egeres K; KHN 194].

Hn. 1624: Roka liuknal (sz) [Nyárádtő MT]. 1665: lttem vagyon nyolcköblös földem, az Nagy-hegy az egyik felől való szomszédja, Rókalyuk az város felől való végiben [Kv; KvE 198 LJ]. 1673/XIX. sz. eleje: A Roka Juknál (sz) [Mezőbánd MT]. 1682: A' Roka lyuknál (sz) [Szászgalac BN]. 1687: Roka Lyukak alatt (sz) [F.gyerő-monostor K]. 1699: az Roka lyuk tajan (sz) [Sinfva TA]. 1706: A Roka lyuk alatt a laposban (sz) [Mezősámsond MT]. 1711: Az Roka Lyuk alatt (sz) [Marosfalfalu MT]. 1712: az Roka lyuknál (sz) [Aranyospolyán TA]. 1715: az roka lyukok alatt [Póka MT; MúzRadák]. 1723: Somoson innen Roka juknál (e) [Tarcasfva U]. 1726: Roka Lyuk fele valo forduloban [Nyárszó K; KHN 121]. 1736: Roka lyuk alatt (sz) [Mikefva KK] | A Roka lyuknál (sz) [Nagyercse MT]. 1740: A' Roka Lyuknál (sz) [Szamosfva K]. 1750: A Roka Lyukon előll valo labban (sz) [Mezőbánd MT; Hr 2/4]. 1751: A Roka liknál (sz) [Egerpatak Hsz]. 1757: Az Roka Lyukoknal (sz) [Harasztos TA]. 1758: A Roka Lik alatt (sz) [Nyárszó K]. 1758/1785: A Roka lyukoknál (sz) [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 287]. 1758/1798: A'

Roka Lyukakon fellyül (sz) [uo.]. 1765: az Sosviz nevű réten az Roka lyuknál (sz) [Bágyon TA]. 1767: a Széna fűben a Roka Lyuknál (k) [Pócsfva KK]. 1772: Az oldalban az Roka Liknál (sz) [Szentmárton Cs]. 1774: A Roka Lyukakon felül (sz) [Pókafva AF]. 1788: A Roka jukoknál (sz) [Nagyercse MT]. 1790 u.: a Csere ajon az Roka juknál [Mezőcsávás MT; Hr 6/46]. 1791: az Roka Juknál (sz) [Mezőbánd MT]. 1796: a' Roka Lyuk felé (sz) [Póka MT]. 1797: Roka Lik felet (k) [Tarcsafva U]. 1820: Roka Lik alatt (e) [uo.]. 1826: A' Roka Jukaknál (sz) [Mezőmadaras MT]. 1835: a' Roka juk alatt (sz, e) [Árapatak Hsz]. 1864: Roka lik [Diosad Sz; Pesty, MgHnt 24. 69a]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

rókalyukas cu vizuini de vulpe; mit Fuchslöchem. 1793/1794: (A) Töröküzás földnek egy darabja a Bértzen ... az melyben roka jukok is vagynak a' róka jukos barázdakon fejlő lévő hely a' Tsorda pásztorok(na)k hagyatik [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 17b].

rókamál hasi rókabőr; piele de pe pintecele vulpii; Balg vom Bauch des Fuchses | hasi rókaprém; blană de pe pintecele vulpii; Pelz vom Fuchsbauch. 1562: Jzentemis vala az kegyelmed zolgajatul hogy kegyelmed Ennekem valami Roka malokoth venne es legenek Zepek [Szűv; BesztLt 67 Joan. Thorma comes com. Zolnok interioris Gr. Timar beszti-bíróhoz]. 1596: Egy veres megy zin chionka vyw skarlat menthe roka mallal bellet, az felit bechywlettek f. 29. Az Bellését f 14 | Egy veres skarlat felseo rúha roka mallal bellet az fely er f 32. Az bellesse f 16 [Kv; RDL I. 65]. 1620: Negy Roka maaltul f — /5 [KvLt II/69 Vectr 4]. 1628: Egi kek skarlat roka mallal berlet öregh czauz mente [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen inv.]. 1644: Granat mente volt zeles Galleru Roka mallal belleót [Mv; MvLt 291. 431a]. XVII. sz. köz.: Egi kurta granát mentet roka malual belettet [Szentsimon Cs; BLt]. 1693: Edgi viola szín sálya keskeny tsipkés, ezüst apro gombos rokamállal bélet mente f 13 [Ne; DobLev. I/37. 4]. 1755: Leányom Kovács Ágnes Vit el egy Veres Karmasin szín Anglia Mentet Ezüst Varasost Roka Mallal kesztetett [Mezőbánd MT; MbK VIII. 19]. 1761: Egy fekete Uj Lusztin mente, nuszta premezve, az eleje nyestel bérleve, a háta pedig Roka mállal [Koronka MT; Told. 8]. 1768: Zöld Kamilot Rokamállal bérlett Bunda [Császári SzD; WassLt gr. Wass Ágnes köntősei]. 1770: egi fekete Roka májál prémezet mente [Kőpec Hsz; Kőpeci lev.]. 1773: roka mályal volt megbereleve [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 69]. 1788: Egy hamu szín selyem roka mállal bérlett bunda [Mv; TSb 47].

rókamálás hasi rókaprémmel bélet; (care este) căptuşit cu blană de pe pintecele vulpii; mit Pelz vom Fuchsbauch gefüttert. 1820: Egy Fekete medvével prémezett egészen roka másas matéria Bunda 1 [Felőr SzD; BetLt 5 Fráter Theresia kel.].

rókamál-bélés hasi rókaprém-bélés; căptuşeală făcută din blană de pe pintecele vulpii; Unterfutter aus Pelz vom Fuchsbauch. 1657: 7 Septembr(is) Balpataki Uramnak bellettem megh mentéjét, egy Jnuentariumban adott Roka mál bélessel, mely nem leve(n) elegh, a' Szőcsis adott melleje egy darabát ... f 3//50 [Borberek AF; WassLt Perc. 26]. 1681: Nadrág ala valo viseltes roka mál béllés Nro 1 [Vh; VhU 538]. 1687: Egy viseltes Roka mál béllést,

Aszony ember menteje alá valo [Déva; Szer.]. 1700: hét Roka Torok egy Tabla Roka Mál belles [Hr 1/20]. 1717: Roka mály bérlet nro 2 [TSb 5]. 1721: az Bérlesek fel hántam én ottan Roka mály bérlet nem tanáltom [Ks 96 Bornemisza Imre Nsz-ből].

rókamál-dolmány hasi rókabőr-kabát; dolman făcut din blană de pe pintecele vulpii; Dolman aus Pelz vom Fuchsbauch. 1645: Uy rokamal dolmany [Szárhegy Cs; LLt I/120].

rókamál-gerezna hasi rókaprém; blană (făcută din pielea) de pe burta vulpii; Pelz vom Fuchsbauch. 1620: Egy Roka mál Gereznatul f — /50 [KvLt II/69 Vectr 4].

rókanyak rókaszűgy-prém; blană de pe gîtul vulpii; Pelz von der Fuchsbrust. 1656: hagiom ögk, veres scarlat Teörök mentemett, melyet ez napokban roka niakkal berlettem megh [Ádamos KK; BálLt 93]. 1673: Egi darab roka nyak [Marossztkirály AF; IB. Bethlen Domokos hagy.]. 1677: September ... 13. Küldött Asz(onyun)k eő Naga egy suba ala valo rokanyakból es farbol állo bellest [PatN 13a]. 1681: Roka nyak Nro 8 [Vh; VhU 537–8]. 1717: Roka nyak 3 [TSb 5]. 1736: Mindenik religiön való papoknak nagy, majd a dereka közepiig lefügg galléros mentéje vala; az is ki rókatorokkal az gazdagabbaknál, ki rókanyakkal az alábbvalóknál, meg volt prémezve [MetTr 436]. 1738: Egy Hajszin Anglia mente Gombok nélkül roka nyakkal prémezve [DobLev. I/171]. 1772: Hamuszín, roka nyakkal prémezt és bárány börrrel bélett bunda 15 [Szókefva KK; Kp III. 187].

rókanyakas rókaszűgy-prémes; cu blană de pe gîtul vulpii; mit Pelz von der Fuchsbrust. 1734/1784: Mikor Tutorság alá ment a Méltóság Exponens Ur, tudom, hogy vitt magával veress hoszu Anglia Mentét nagy ezüst Gombokkal roka nyakast [TKI Steph. Székely de Gyérgy (26) kövárhosszúfalusi racionista vall.]. 1758: első házasságomra csináltattam volt egy zöld selyem készületű rókanyakas mentét [RettE 80].

rókanyak-bélés rókaszűgyprém-bélés; căptuşeală făcută din blană de pe gîtul vulpii; Unterfutter aus Pelz von der Fuchsbrust. 1681: Groff Uram alá valo viseltes roka nyak béllés Nro 1 [Vh; VhU 537].

rókás 1. rókában gazdag; bogat în vulpi; reich an Füchsen. Hn. 1687 k.: Rókás szegben (sz) [Kelemenelke MT; MMatr. 128].

2. rókaprémes; cu blană de vulpe; mit Fuchspelz. 1691 k.: Egy uj zöld rokas kozák süveg [PatN 14b]. 1723: Bartsai Jankónak Egy oldal paszamántos kék angliai rókás mentét [TKI Barsai János tutorsága Huszti Andras keze írása]. 1741: Josef Beszterczére ment volt vassal kereskedni egi kis Szép Fiacskájais vala Rókás mentécs-kéb(en) [Hévíz NK; JHbT]. 1743: Egy Rokas Téli Süveg [O.fenes K; JHbK XXIX/28]. 1752: Az Janko mentéje igen igen is rokas légjen és premes mint a liberia mentek [WLt Vesselényi István feleségéhez]. 1789: Egy Férfiúnak valo kék Anglia viseltes Rókás Mente gomb nélkül [Bód SzD; RLt Mohainé Borsai Anna ielt.]. 1790: Egy rókás Asz(szo)ny Embernek valo kék Poszto Mente [Mv; MvLev. Kis Ferenc ács hagy. 4].

3. rókabőrös; cu piele de vulpe; mit Fuchsbalg. 1681: Eöszve szegezett Rókás láda [Uti].

◇ Sz. 1658: Rókás Ersebet Aszonnyal [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.].

rókaszinű vöröses; roscat, roscovan; fuchsröt, fuchsig. 1820: Redelbach Mihály roka színű veres haju [DLT nyomt. kl].

rókatorkos rókatorok-prémes; cu blană de pe gîtul vulpii; mit Pelz von der Fuchskehle. 1734/1784: Mikor Tutorság alá ment a Méltóságos Exponens Ur, tudom, hogy vitt magával egy veress kurta Anglia mentét, Aranyos ezüst Gombokkal, roka torkost [TKI Steph. Székely de György (26) kövérhosszúfalusi racionista vall.]. 1744: Nehai Aszszony fekete rókatorkos hitvan menteje [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1748: Nehai Daniel Ferencz Uramnak róka torkos Bogárhátú Sinoru arany fonallal kötött Gombokkal rókával bérlett menteje egy [Vargyas U; CsS]. 1764: az I. Tordára vetődven, ötet elfogták, hogy földös Vrának lovát róka torkos aranyos ezüst gombú mentéjét el lopván kezén találtatott s úgy fogatott el [Torda; TJKT V 224]. 1797: Egy viseltes kék Anglia roka torkos arany készültű aszszonyi mente [M.igen AF; DobLev. IV/777. 12].

Szk: ~ *mellrevaló* rókatorokprémes mellény. 1737: Komlosi Samuel szolgálói fizetésin fejl való discretiot felesen adott^a, úgy mint: tallért, szoknyát, mentett, róka torkos melyre valót [Kv; TJK XV/13. 9. — *Bányai Katának] * ~ *mente*. 1719: Bodo Bernádné Kun Sára Aszszonyis vit férhez menetelekor egy Anglia roka torkos mentét [Karátina Hsz; HSzJP Oláh Panna Consors Alexandri Farkas (50) vall.]. 1748: akkor tsak muszuly felső ingben, s, rása mentéb(en) járt, most Anglia róka torkos mentéje, s, két szép szoknyája [Torda; Borb.]. 1751: Anglia roka torkos mente [Udvarfva MT; Berz. 11. 85/1]. 1802: Köntösök. Io Egy zöld roka tarkas mente selyem készülettel [Ne; DobLev. IV/858. 4] * ~ *prém*. 1823-1830: Viselt^a rókatorkos prémmel, bőrről bérlett hosszú tógát [FogE 75. — *Kovácsnai Sándor mv-i ref. kollégiumi professzor].

rókatorok rókatorok-prém; blană de pe gîtul vulpii; Pelz von der Fuchskehle. 1611: Egi vörös Iskarlat súbba tizta malal belet az gallera penig roka torok [Kv; RDL I. 88]. 1656: hagiom Basa Peter leendő sogor Ur(amna)k, kek Angliai, roka torokkal berlett, olah mentémert [Adámos KK; Bállt 93]. 1681: 28 Róka torokból álló egi Tábla bellés Nro 1 [Vh; VhU 537-8]. 1682/1687: Attam Egi Uy Angliai Ueres Mentett Niul bőrről berlett, Roka Torokkal premezzve [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.]. 1714: Teve szór Mente, Róka Torokkal bérlett f. Hung. 10 [AH 2]. 1736: Az uraknak, első főrendeknek az pompára való mentéjek hosszú volt, annak nagy hosszú szélyes gallera ... Némelyeknek ezen galléron kívül vagy nuszt volt vagy hiúz vagy rókatorok, vagy valami drága bőr [MetTr 350]. 1739: egy zöld anglia bérlett mente roko torokkal prémezzve [Torda; TJKT I. 165]. 1748: Az Nehaj Aszszonyak Hoszu aranyas poszomántos Bogár hátú Roka torokkal prémezzett és Róka Mállal bérlett földig érő mentéje [Vargyas U; CsS]. 1782: Gránátszín roka torokkal készített, roka mállal bérlett arany tzánklis bunda [A.balázsfva BN; LLt]. 1798: Volt egi Balha színű fél viseltsnél több, szór Matéria Roka torokkal premezzett 's Mállal bérlett aszszanj ember Bunda

moj ette [Kv; Pk 6 Rázmány Hedviga hagy.]. 1801: egy Téli Roka mállal bérlett Zöld Anglia mente Roka Torokkal prémezzve [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy. 2].

rókatorok-bélés rókatorokprém-bélés; căptuşeală făcută din blană de pe gîtul vulpii; Unterfutter aus Pelz von der Fuchskehle. 1721: ot más bérles nincsen hanem nuszt bérles egi mente alá való Hiúz mál berles es roka Láb berles egy egész roka Torok es ugjan egy darabocska Roka Torok berles [Ks 96 Bornemisza Imre lev. Nsz-ből].

rókatorok-prém rókatorok-szegély; tivitură făcută din blană de pe gîtul vulpii; Randstreifen aus Pelz von der Fuchskehle. 1793: Ket Huszárnak valo Gala Liberia, kek hatvanos poszto mente, roka torok prémmel, veres selyemmel elegyes arany sinorral hanyattas [CU].

rokk kabát; haină; Rock. 1774: Lasci^a inventiója az hogy a magyar regementekben A dolmányt, övet, magyar kardot, kalapot mind letétette, a felsőruha helyett adtak nekik tiszta sült német rockot, melyet kabátoknak neveznek, a dolmány helyett egy kis leiblit, hogy a hideg is majd megveszi őket benne [RetE 323-4. — *Lasci (Lacy) Ferenc Móric osztrák tábornagy, a hadsereg újjászervezője]. 1843 k.: egy rokhoz felső gallér hajtoka és gomb 3 ft 20 x [Kv; Újf. I]. 1859: Ujfalvi önagysága részire Egy fekete rok kijavítása I f hozá való uja bérlett szegő szalag és gombok I f [Kv; i.h.].

rokkán megereszkedik; a se lăsa în jos; sich senken. 1770: Az utrizált malmot ott értem egy Láczik, hogy egy kiségg rokkant volna mint hogy a malomis ugy Láczik hogy meg hajlat volna [Dombó KK; JHb LXVII. 141]. 1842: a' töltést egy kő-gát forma valami tartja fenn; s vezeti a' malmak kerekreire a' vizet ... majd tsak I zoll vastag hánt vetett deszkákból össze fértelt, s már a' rozsz töltéssel együtt rokkanniis kezdett a zsilipeken [Kv; KmUlev. 2 László János mérnök kezével].

rokkánás megereszkedés; lăsarea în jos (a ceva); Senkung. 1757/1758: az Harsányi Uram arendási ugymint Botárék igen gyenge Gazdák voltanak, mivelhogy az Stomp le rokkant, és inkább hiszem hogy mostis azon rokkonásb(an) vagyon [Abrudbánya; Szer. Mesztáken Danila (58) vall.]. 1772: A' mi a' Silipnek rokkonását nézi, ez azon also kerekeknek hibáját nem okozza, mert ezek régi állapotjoknál alább most sem süljedtek [Adámos KK; JHb LXVII/2. 318]. 1793: a' földnek fel puhulása, vagy is meg torhulása miat rokkonást kapván a Lintzeg Ház fundamenteuma [Kv; Pk 2].

rokkant sérült, hibás; schilodit, hodorogit; verletzt. 1807: Egy kised pej herélt ló, a' hátulsó Lába kesely, és pokos, rokkant, mint egy 10, 12. esztendő [DLT 856 nyomt. kl]. 1813: Sötét pej Kantza konya-fül kesely-lábu, rokkant eleje [DLT 649 ua.]. 1843: (A) hires mag mén Champion el adová tetetett Championnak egy testi hibája van: az eleje rokkant, mit még négy éves korába kapott volt egy Cordázás alkalmával [Zsuk K; SLt évr. Szigethi Cs. Zsigmond P. Horváth Ferenchez].

Szk: ~ *elejű*. 1807: egy vén, magos termetű, piros pej, kan faru, rokkant elejű, tele talpu, herélt [DLT 856 nyomt. kl].

rokoko kecses, cikornyás formájú; (in stil) rococo; Rokoko-. 1852: Egy karos rokoko töltött székek. Más két rokoko töltött székek. Egy rokoko kanapé szalmával töltve [Görgényszimre MT; Born. F. VIIIb br. Bornemisza család lelt.]. 1877: 1 kis rococo czukortartó [Ks 87].

rokolya bő, ráncos szoknya; fustá járānescă; weiter Frauenrock | bő, ráncos alsószoknya; jupon; Unterrock. 1629: egykor az eokreok mellet leweo Inas nem jeoue be, hane(m) kün marada halnj az mondá reggel hogy eotet megh nyomtak az boszorkanyok egy nagy hoszu rokolyaban vala az feje be vala ruhawal tekerwe [Kv; TJK VII/3. 122]. 1674: Egy rokolya zöld perpeta az vállá [Szászvárosi ref. It. Halics Mihály lelt.]. 1739: 3 Iszlotos Fejér rokoját vettem volt [Lemhény Hsz; ApLt 4 Hamar János Apor Péterhez]. 1742: Három Rakolya vászonbol valo Egy rakolya, a közepin lyukatosan varrot [Kisborsz SzD; TL 42 Kifor familia lelt.]. 1749: Czine-doff pattogo Gyolcsbol álló Rokolya [Papolt Hsz; HSzjP]. 1777: midőn profugus Haderan Alexa Házához mentünk volna tétettünk ... azon Párna hajakb(a) négy fejér nép Inget, egy Rokoját [A.detrehem TA; DobLev. III/503. 3b]. 1781: Harmad ideji szolgálonak Fenyedi Kovács Boritzanak, Egy Ing, Egy Rokolya Kender vászon, Egy Ing aly szősz vászon [Fenyéd U; Ks 65/43]. 1782: Ennek előtte Circit. 4 esztendőkkel táncz lévén Fugáta Jován Csűrben, láttam akkor hogy a Plésa Szimendra Leányán Ráfilán egy gyots rokoja lévén Tyiu Pávelnek Felesége meg fogá, mondván hogy bizonyosan az elő el lopot rokojája volna [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1810: egy derekajt, két vánkost, egy tsérgét, a' szoknyát, vagy a' rokoját ... viszsza adja^a az Öreg Anyának [F.rakos U; Falujk 49 Sebe János pap-not. kezével. — ^aTi. a megőzvegyült férj].

Vö. a fejtd., gyapot-, gyolcs-, kender-, takács- és vászonrokolya címszóval.

Szk: felleget ~. 1847: vagyon egy felleget rokoja 2 elő ruhástol [Szentkatolna Hsz; HSzjP] * **házi szőt** ~. 1852: Két Házi szót Rokoják Becs ára váltóban 1 flo 30 x [Zabola Hsz; i.h.] * **szedett** ~. 1737: el hozta Marti Janos-nak egy szedet rokolyáját, egy elő ruháját es patyolatját [Kézírástílélek Hsz; i.h. Bereck Istvánné Kata (30) vall.] * **vasárnapi** ~. XIX. sz. eleje: Három rend vasárnapi rokoja 24 f [Peselnek Hsz; i.h.].

rokolya-alj alsószoknya; jupon; Unterrock. 1694: Egy Rokolya ally valora den. 36. Egy Rolya allyis mas val. den. 48 [Kilyén Hsz; BLt 4].

rokolyás rokolyába öltözött; (care este) imbrăcat cu fustă; in weiten Frauenrock gekleidet. 1629: amaz Aszonjs ot vagyon az kek rokolyas az ki belestis arult az piacon [Kv; TJK VII/3. 120].

rokon 1. vkivel rokonsági kapcsolatban álló személy; rudă; Verwandte(r). 1569: Az Hatalmas Wr Isten tharczia megh kdett mind az kmed feleségewel giernekyvel, Es annakwthanna Rokoniwal baratiwal Attiafiaywal Sogoriwal, es mind(en) nemzetsegiwel egyethemben [BesztLt 104 G. Bartor (!) a beszt-i bíróhoz]. 1573: Thorozkay Gergelne Orsolia Azt vallia hogi ... Meg kerdy hogi My keppen valo Rokona volt neky az Erzen Iartone, Mond hogy Annyera Keozel valo atthiamfia hogi az en Anyam es az Eo Annya egek voltak [Kv; TJK III/3. 241]. 1574: Zeoch Georgy Azt

vallia hogy Mykor az Zas peter germekey keozet oztozas leot volna Eotet hittak volt egimast fely lmy kinek My lwt, latta hogi az myn meg Nem Alkhatanak Azt Kowach Ianosne Az Rokona az lean Reszere penzel valtotta Meg az teobytwl Mond kowach Ianosne En vagiok keozelb attiafy hozza [Kv; TJK III/3. 364]. 1596: Vachoran iol tarta a' rokono(m), vachora utan agiat chinaltatek [UsztT 11/53 Nicolaus Fulo de Ders pp vall.]. 1602: Boldis Jakabne Marta azzonj ... vallia: Hallottam vgimond hogy vitez mihaline, eochenek, rakonanak mondotta ... de en nem tudom mireol walo rakona, es ha rakonais vagy ne(m) [Kv; TJK VI/1. 659]. 1632: en magamnak mondgia vala hogi Judit Aszony ingien sem ismerte az te Rokonod az en Vramatt meghis megh hitte Negi forinto(n) s huszoneött penze(n) [Mv; MvLt 290. 75a]. 1826: egy olyan Jozságot oltsárolni, mellynek Jövedelméből Uri modon él az Alp(ere)s Rokonait tartya, ruházza nem illő dolog [Ne; DobLev. V/1114. 7b]. 1850: jónak lattuk mi részes successorok, a magunk és részes meg nevelten árva rokonaink nevekben is, egy évi időre a Bartok Adámrol réánk szállott Nagy Enyedi Belső és külső fekvő Jokat egy évi haszonbérbe ki adni [Ne; DobLev. V/1298].

Szk: vér szerint való ~. 1584: Ladislaus Breider vallia, hallottam petessy Giarfás zaiabol hogy Rokonsaganak mondotta ez petessy Meszaros Giarfast Zeoch Balint hallotta hogy vér zerint való Rokonanak mo(n)ta [Kv; TJK IV/1. 329].

2. felebarát, embertárs; seamă, aproapele cuiva; Mit-mensch, Nächste(r). 1600: Kowach Istwan vallya bort teoltenek az haz eleott izzak vala azomban zjdny kezdek ez fogoly legenyek az darabantokat mondwon eszez lelek kurwak ty bochkay Angyal roz ekek az darabantok keozzeol egy lnges ky Jeowe kerny kezde eeket mondwon edes rokonim Ne mongyatos azt mert my nem vagiuk (!) azok felek hanem mostanis Moldouaból az hadbol leowenk iamborok vagiunk [Kv; TJK VII/1. 456]. 1629: Ezt is hallottam Szigetitől, hogy mondotta, hogy Varga Mihály kiment hozzá a kvártilyban s úgy hitta be, hogy „az Istenért kérek — úgymond — hogy jőj be, edes rokonom s viseld gondját neki, az feleségemnek mert minden marhámát elbőcsülök — úgymond — s nem tudom, hova kell lennem” [Mv; MvLt 290. 150 átírásban]. 1632: megie(n) uala ot az uto(n) ele az Vizi Georgine fia Georg. az katona jnasok szollitak oda s mondanak neki edes rokono(m) minekvnk egy nehani el ado beórónk uolna uenned megh [Mv; i.h. 104a].

rokonos vkihez rokoni szálakkal fűződő; care este în relație de rudenie cu cineva; verwandtschaftlich verbunden. 1749: Ennek előtte Circiter őtt esztendőkkel el szökvén véczkéről ... egy Bertalan György nevű Jóbbagya négy fiával ki is rakónós ember lévén egyszerűs Matyázis Atyafiai felesőn Szöktenek utánna úgy anyira hogi már tizen mőnenek el [Gagy U; Ks 83 Péterffy Sándor lev.].

rokonság 1. vkivel rokoni kapcsolatban álló személy; rudă; Verwandte(r). 1559: mikor az En zolgaim, az fw orrot kergetik volt az vton, az Erdő keozet. masz vton Jeo wolt Eg zeg'en ola, az vton chichio tartomaniaba Rokonsagy keozze [Retteg SzD; BesztLt 24 Christophorus arros officialis castri deserti Chichio a beszt-i tanácshoz]. 1570: Kalliany Agoston hithy zerent vallya, hogy Az Jnas Mely ez elymwlt napokban Janos kowachnal tanwl volt, Egy esthwe kesen Megien eo hozza, mert neky rokonsaga,

es Bankody volt [Kv; Tjk III/2. 18]. 1584: Ladislaus Breider vallia, hallottam petessy Giarfas zaiabol hogy Rokonsaganak mondotta ez petessy Meszaros Giarfast, de Ne(m) tudom, Minemeo Attiafia leott legien Zeoch Balint hallotta hogy vér zerenet valo Rokonanak mo(n)ta [Kv; Tjk IV/1. 329]. 1647: hogy Attyokfiatt, rokonsagit maga hazanal tarcsa ... az semmikeppen megh nem engettetik [Fog.; UF I, 289]. 1657: Anno 1625 inditá az fejedelem követül igen kedves emberét és rokonságát is Miko Ferencet | noha rokonsága is vala Bakos az fejedelemnek az fejedelemasszonyról, de hűsége kétséges vala [KemÖn 50, 262–3]. 1705: eleikbe kimenvén több német asszony, kiknek vagy urok, vagy rokonságok voltak Medgyesen, kik is sirva kísérték bé őket, hogy odaveszett minden rokonságok. Ki elveszett, ki rabságra vitetett [WIN I, 459]. 1784: hitelek nem lehet mind Kovácsoknak és Kovács Rokonságának annyib(an), a' mennyib(en) Nyárb(an) a' Kis Szováta vízenek exundatioját, téiben pediglen ki dollását Artatlan Malmúnknak tulajdonítyák [Szováta MT; Jeremiás György és Lőrinc foly. (Mt)].

Szk: *osztyalos* ~ örökségen osztozó rokon. 1764: Dobolyi Josef Ur egy részről, más részről pedig ... Nagy Enyedi Borberekéi Josef, és Szántó Sándor ő kegyelmek magok és osztalyos rokonságoknak (kiknek terheket magokra vettek:) nevekben és képekben önként celebrálának ilyen compositioit^a [Mv; DobLev. II/357. 1a. — ^aKöv. az egyezség].

2. a rokonok összessége; rudenie, rubedenie; Verwandtschaft. 1624: Samsondy Janos vramnak, Samsondy Anna azzony(na)k ... es ő kegyelmek(ne)k gyermekyek ... es minden Attyokfiaynak Rokonsagok(na)k, kiket ez Dologh illetne uagy ltuendeoben illethetne mind azoknak terheket Haranglabi Ferencz Vram magara felueuen euictiot uoön fel [Mihályfa NK; JHb XXIII/6]. 1657: ez idő alatt én is azoknak rokonságokban mátkásodtam vala, noha azelőtt volt vélem egyveletlensége [KemÖn. 139]. 1705: És az raboknak anyjok és rokonságuk is esdekelvén rajtunk ... félvén attól, hogy szorosabb rabság alá vetik a Torockaiakat [WIN I, 472].

3. rokoni kapcsolat; (relatie de) rudenie; verwandtschaftliche Beziehung. 1657: ellenségnék közel lételet érzvén, az Tiszt és Önod tájékját nem akarja vala messze hadni: ennek az fejedelem igen nagyot tulajdonít vala, mert valami rokonsága is vala hozzá, és együtt nőtt s élt ember is volt véle [KemÖn. 257].

4. hasonlóság; asemănare; Ähnlichkeit. 1879: Szólott ezenfelül az eposzról, annak kellékeiről, a történetemhez való rokonságáról [PLev. 51 Petelei István Jakab Ödönhoz].

rokonságos 1. rokoni kapcsolatban levő; care este rudă cu cineva; in verwandtschaftlichem Verhältnis, verwandtschaftlich verbunden. 1599: Nagy Janos vallja: Ezt hallottam Kechety Georgy teol hogy mondotta hogy Peternek az Attya, es coneky az Annya rokonsagosok voltak, de hogy Attyafi gyermekek leotennek volna azt nem hallotta [Kv; Tjk VII/1. 348].

2. közös eredetű; inrudít; von gemeinsamer Herkunft. 1808: ha szintén a' mi oláh Nyelvünk igen alkalmas is a' leg nagyobb pallérozódásra az ujjabb Olosz és Frantzia nyelvekkel rokonságos lévén mind az által fájdalommal tapasztaljuk, hogy ezen szép nyelvünk mind eddig eredeti vadságában mivelletlen maradt [Kemény, CollMss Tom. XXX Varia XII].

rokonszeny vonzalom, együttérzés; simpatie; Neigung, Mitgefühl. 1879: egészen másforma ember kell legyen az, ki bennem maga iránt tartós rokonszenvet ébreszthet [PLev. 40 Petelei István Jakab Ödönhoz].

Szk: *szíves* ~. 1897: Szíves rokonszenyvel köszöntöm a maga kedves asszonyát, ki boldoggá teszi magát [i.h. 192 ua. Gyalui Farkashoz].

rokonszenves megnyerő; simpatic, atrăgător; sympathisch, liebenswert. 1881: Irjon valami rokonszenvesebb dolgot az eddigieknél, s kerülje a modorosságot [PLev. 84 Gyulai Pál Petelei Istvánhoz].

róla 1. vkinek/vminek a testéről el/le; de pe el/ea; von ihm/ihr, von seinem/ihrer Körper. 1573: Agoston peter es Zentlazlay Gergel, Az valliak hogy otth vagion Zekel Antal Es Az kertbe zalad eleottek, Az azzonnyal egembe eok vtanna Mentenek es az gazba talaltak hogy le Niomta azzont es very volt, onnat vontak ely rolla [Kv; Tjk III/3. 291]. 1582: Sophia R(e)(i)cta Martini Veres iurata fassa est hallam aztis hog monda Az Azzony Boros Benedeknek ty mind partha Eowemet es mind keosseonthwmet le vonatok rollam [Kv; Tjk IV/1. 6]. 1591: Horuat Andras vallia Az vtan Peterreis sokat nieouekedek, Megh az loralis le vonta vala Peter hogi Immar fel wlt vala az lora. Ingetis mind lezagatta vala rolla [Kv; Tjk V/1. 143]. 1605: Latam mikor az A. attlafiat ki magát ige(n) otalmazza vala az I. kergeti vala veri vala eöket el rulla, de sem(m)ikeppe(n) meg ne(m) ohta, mert ha eggiket el yzte rulla, mas esmet rah ment [UszT 19/39 Gregorius Kouacz de Varosfalua vall.]. 1630: egy ember monda hogy, am halua felszik az loud ... s vgj menek ... s vgj veöm le az niergeti rola [Mv; MvLt 290. 209a]. 1670: Szolga biro Ur(am) Pál Annokkal egy ágyb(an) hevert volna, estvetől fogván virattig alig Szállot le rolla [Bodola Hsz; BLt]. 1735: verte, taglotta, fatyolat es ingét rolla le szaggatta [Dés; Jk]. 1762: egy ember a' Setetben tsak meg ragadta cötöt, s vgj meg rántotta, hogy ha az inge erőss nem lett volna le hasadozót volna rolla [Kóród KK; Ks 17. XXXI]. 1790: Az Juhokis ... talam a kövérség mián ugyan el töltök rühvel, noha elég dohányt vesztegetek mosásokra, még se tudjuk rollok el pusztítani [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

Szk: *elműlik* ~ a baja. 1781: még csak kéttzer feredezem meg 's már egészen el mult rollam az bajom [Sáromberke MT; TSb 13 Bethlen Zsuzsánna lev.] * *el nem áll* ~ (a betegség). 1763: azelőtt, ifjabb koromban még, esztendeig lélvén a negyednap hiideg, megijedtem volt, hogy most is el nem áll addig rólam [RettE 158] * *elszűnik* ~. 1629: megh feniegetem^a hogy bizonyj tüzet rakatok az hatara, annak vtanna el szűnt rolla [Kv; Tjk VII/3. 118. — ^aA boszorkánysággal gyanúsítottat, aki a szolgát bűbájos-sággal gyötörte] * *elveszi a dagadást* ~. 1584: Chizat Mihaly vallia egy lud miat megh haragwek a' vargané Annia Az Apamra ... Masod eyel illj dologh esek a' Zegeny Attiamon, hogy eyel kialtany kezd, Es monda, Im Az essez Az vargané Annia Ream leowe es a hiwelket A' Zememnek vete es ki tolia a zememet Mas Nap viradolaghatok az zemet hat mind el dagat zellel, es Nem lattuk Az zemeth vegre vgia(n) az dagadast hogy rolla ell vewek sem leön ot a zeme [Kv; Tjk IV/1. 281–2] * *el/elveszi (a verést)* ~. 1755: akarmellyik vegye el róla azt a' verést, a' mellyet tölem elvesz [Gernyeszeg MT; TGsz 33]. 1834: a' Tiszt ... a' feleségit — gyermekeit öszve verte — a' házbol

ki idézte azt midőn a' kertbe le verte, ezt mondotta: no már meny a' paphoz ő vegye le rollad [Bögöz U; IB. Benzedi Sándor ref. pap vall.].

Sz: *megszidja, hogy forgáccsal vakarhatják le ~. 1570:* Margit Erzen Jarto Janosne azt vallyia Mongia volt neky Zabo Janosne Jde Jeot vala rea(m) Thakacz Andrasne ... Byzon vgy Megh Zydogatam hogy forgachal vakarhatak volna le rőla [Kv; TJK III/2. 94] * *semmi viz nem moshatja el ~. 1585:* Valkay Georgy vallia Monda Colosy Istua(n), No Semmi Viz Ne(m) Moshatna Azt rollad el, Amyben estel [Kv; TJK IV/1. 529] * *Szamos közepébe állana, sem mosná el ~. 1573:* Zemlie siteo Istwan, Azt vallia hogy hallotta paisos Istwan Mongia volt az eo hazanál, Ez az fattias mynd az Egez varos Twgia ha az zamos keozepbe allana sem Mosna ely az rőla, Mert Eleotte lar fattia [Kv; TJK III/3. 106].

2. vminek a felszínéről/területéről; de pe ceva; davon, von einer Bodenfläche. 1550: Iartak az Cylla mezon bar motys őriztek rayta myndenkor walkayak byrtak es megh kergettek az monostoryakat rőla [MNY XXIV, 292 G. hwnyadj de borsá^a jb vall. — *K]. 1568: Jacobus Wayda et Andreas wayda iur(ati) fassi sunt, hogy Jol tugiak azt hogy az attyok wotte volt meg az zolot, Kolchymetol p(ro) f. 25 es zabo Lazlo az attyankat el tiltata Rőla, es az attyank neky hagyja mynden törunekwl [Kv; TJK III/1. 203]. 1569: Az ghrebenesny hatar penig Az kerezt fanal towab Nem Megyen, azon kyweol Bandy hatar, az bandyak haytogattak rőla [Mezőbergenye MT; VLT 7/692 Steph. Zep de Bergenye pp vall.]. 1578: minden heletek kik retnek walok wolnanak, meg yarion, megh lasson, es a midőn hozza érkezhet tőwissektol es egyeb hazontalan faktol megh tizichon, hogy a midőn ydeie lezen, elegendő Zenath takarhasson rőlok [Kisfalud AF; OL M. Kamara Instr. E — 136 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104–6 V Kovachocz ut. Mathias Niary gondv-höz]. 1597: (Az örökséget) vgyan megh kewano(m) az en hazamhoz, minth hogy oda birtak ez előttis, és ahoz az hazhoz walo feöld, Ha mit pedigh epitet raita ha az teórüeni ítelj le tezem az bechyet, ha pedig bechyre ne(m) bochiattia, hordgia el rulla epítését [UszT 12/9]. 1606: Azert Jndultata(m) teoruenjhez az Al Peressel az meg nevezett Eorogsegre reja ment es Egi chvwmott Rollo el hordata [i.h. 20/269]. 1717: A második Házhely régtől fogva pusztájában hever, á Házis régen el pusztult rőla [Vajdasztván MT; BálLt 87]. XIX. sz. eleje: (A) kaszálló helyek közések kaszálláskor köz erővel, rollak le kaszállják az termést [Vád SzD; Told. 19. 70/10].

Szk: ~ *elvett haszon. 1592 k.: Eoseomteol Atiamtúl marat eoreoksegemet kezembe(n) erezzetek minde(n) rőla ell vot haznaiwal [UszT]. 1606: Attúl fogúa rulla^a el vett haznatis megh keuanom [i.h. 20/257. — *Ti. a telekről] * *adózik ~. 1640:* Opra Liele ... megh holt. Az relictaia Betlemben ment ferhez, edgy Aldgye nevu fia marat a hazhoz meli most pusztaban leven nem adoz senkj rőla mostis pusztá [Luca F; UF I, 781] * *dátot ad ~ juhlegeltetés szolgáltatást ad rőla. 1701:* Ugy emlekezem reá hogy két havasok voltak, es meg nevezett Barcsaj Mihaly Ur(am) két Dátot is adott rollak ... Barcsaj Boldisár Uram(nak) [Nagydenk H; BK sub nro 297 Petru Nemes (40) jb vall.] * *dézmál ~. 1767:* Cir(citer) 30mincz esztendeje én nem jártam erre amióta Tőhátról el jöttem, melly szerint nem is tudom ki dézmált rőla, 's ki nem [TKhf 21/19 Szilágyynyiresi vall.] * *dézmát ad ~. 1637:* Vadnak oly feőldéki, Retek es Eőreőkségek a' mint az Eskőttek referalliak,*

mellicket penze(n) szerevue(n) a' Boyerok, semmi Dezmat Nem adnak rőlok [A.vist F; UC 14/42. 150]. 1686: (Szerzett) Lipcsei Ur(am) két szély földet mellicket Lipcsei Györgj Ur(am) Urunktol eő Nagatol meg kért volt egy darabig dezmatís adott rollak, az utan ujjalag meg nemesítette s iktattais magát, ugys birta az mig élt [Sárd AF; Incz. V 58a]. 1758: azak mind az magak urak(na)k agyák a Dezmat rőla [O.péterlaka AF; Told. 23] * *dézmát fizet ~. 1771:* ezen földeket ... falu Szereben lako Jobbagyok-(na)k és sellerek(ne)k fel osztván régentén azok birták s birják és portiozzak s Dézmátis fizetnek rőla [Kük., SLt évr.] * *dézmát vesz ~. 1647:* A Hauasonnis vagion ket hauasok ... mostis Johokat, disznaiokat ott tartiak, de az Dezmat rőla az Fejedelem veszi, maga az eleott, az Urake uolt [Drassó AF; BK 48/16] * *elfogja az utat ~* elrekeszti rajta az utat. 1605: Zemere Mihaj mint hogy hatalmas vala, el foglala az zentegihaz fiuet az vtat el foga rulla [UszT 19/44 Joannes Leörinchj de Marefalua vall.] * *fejedelmet szolgál ~. 1616:* Kantor Peteris az Zabadulas utan Nemes Gwkerben lakot Fejedelmeket szolgált rőla mostis ott lakik [Kozmás Cs; BLt] * *fizet ~. 1712:* ha itt nem laknak földeket sem élük, így fizetnisi rőla nem tartoznak [Torda; JHb XV/6]. 1857: Nyáguły András elment a' birtokból — s birtoka allodizalodott — a Telek pusztá. Pásztor András — ennek külsője allodizalodott a' belsőbe benne lakik — de senkinek se fizet rőla s 1848 oltá nem is fizetett [Komolló Hsz; BetLt 4 Sylvester Dávid lev.] * *földvámot ad ~. 1550:* wkys fel mentek az Cylla mezőre es az kelecelyekkel és wyfalwyakkal egygywt őriztek barmokat, es hallotak hog' walkora föld vámot attak rőla [MNY XXIV, 359 St. Symon jb vall.] * *garast ad ~. 1770:* Az a hír is foly, hogy minden embernek jószága aestimáltatik s amennyi forintra aestimálják, annyi garast adjon esztendőnként rőla a szegény nemesember [RetE 224] * *harmincadol ~. 1598:* Bachy Janos ... wallya. Ez el mult nyaron mikor marhammal onna(n) felliewl ieowek wala ... keozel 60 forintomban teolt penig azzerint harminczadlottam rőla [Kv; TJK V/1. 182] * *(a) hasznát elveszi ~. 1699:* (A földnek) ha miveltetésűbe fog kezdeni, miglen az hasznott el nem veszi rőla, ne tartozzék léválina^a [Nagylak AF; DobLev. 1/46. — *Ti. a zálogosföld váltáságát]. 1782: azon hely a' hol a' gabana le kaszálatott s galázaltott ... á Nemes Sukiak által Colaltatott s őkis Vettek el á hasznat rőla eddig az ideig [F.zsuk K; SLt XLII. S. 31 Valkér Andrej (28) zs vall.] * *kontribuál ~. 1712:* ha azon földet kaszállják, szantják, az mennyt birmak az Varos hatarabol, tartozzanak ráta portiojok szerint Contribuálni rőla [Torda; JHb XV/6]. 1775/1802: azon Salamoni^a Ember usualta ezen Irotványt, de a Nagy Kristolcziaakis praetendálván, hogy az ő Falujakba contribuáljan rőla [BSz; JHb LXVII/3. 122. — *SzD] * *szolgál ~. 1595:* Az vtan Georgy Janos hogy azt az eőrekeget Sebastian Demeternek adta, vgy erlem hogy ket feőldet maraztott megh Georgy Janos az tiz forintra, Az teőbbit azert ereztette mynd eőrekegesteől Sebastian Demeternek hogy zollgallyon rőla es adaiat adgia [UszT 10/36]. 1602: hallottam hogy pinzen wotte wolt fodor marnt azt az örökséget. Ezt tudom hogi Andras gerebnek zollgat fodor martonne rőla [i.h. 17/37 hegedws gergelj Zent Abranj (70) Zabad Zekel vall.]. 1688: Komán Zolocsa, el bujdosot. Öröksége Pusztá. Erdemes jobbágnak kell adni, zollgallyon rőla [F.ucsza F; Ált Urb. 31] * *szolgáltatja magát ~. 1759:* az falu földéből jutott részetskén házat nem építetvén Sellért fogadott

réa 's szolgáltatárola rolla magát [Mocs K; JHbK XLVII/1] * *taksát fizet* ~. 1793/1794: Sub Nro 7o et 8o lévő Sessióskakat jelentvén az Bagoi Reformatus Magyarok, hogy a' két nevezett Sessio az Reformata Eklésiájé volna ab Antiquo, és az Ekliesianak fizetnek rolla Taxát is az rajtok lako Sellérek [M.bagó AF; DobLev. IV/13] * *tizeddel tartozik* ~. XVIII. sz. eleje: Eszt ezelőtt az két urak tartották az magok sertési számára telelni, mások sertési járván penig rajta, tartoznak róla tizeddel [Csucs K; EHA] * *zsoldost állít* ~. 1596: Im megh talalom Capitan Vramoth ha eo kgme en kezembe hadgia^a Inkab soldostis allatok rúlla [Uszt 11/77. — *Az örökséget]. 1671: kwlseő emberek bírva(n) Desen eőreőksgeheket Az illyenek tartozzanak, az ollyan eőreőksgehekreol szolgálai, az szwkseghnek idein; Auagy allitson Soldost rolla; Auagy adgya masnak; berben az ollya(n) eőreőksgeket Az ki szolgállyon rolla [Dés; Borb. I egy-i bizottság jel.].

3. vminek a felületéről/tetejéről; de pe ceva/un anumit lucru; davon, von der Oberfläche einer Sache. 1573: Istwan kowach azt vallia hogi Mate kowach az Maswnnat hozot kazat^a Meg veotte, Meg horgasztotta vekonitotta ettzette es az Eomaga beleget vtotte Rea, az eleby beleget ely vteotte rola [Kv; Tjk III/3. 181a. — *Olv.: kaszat]. 1587: Bornemisza Vramtolis kertem vala egi ladat az szegzeoiei el loptak rolla az fedeletis meg czinaltatta(m) —/8 [Kv; Szám. 3/XXX. 43 Seres István sp kezével]. 1596: az J. ne(m) hatt<a> megh zedni az eo zolgalojanak, palchailaual wzte el rúlla ... az J. hazanal talalta megh az keőrtüelt [Uszt 11/7]. 1614: egyczyer Vinczen More Gaspar bemenen az Imrephine Azzoniom maga hazaba az Pad ala tekintuen hāt egy fazakat lát s az fedeőt le uēűn rolla mellyel be vōt fedve gyorsan kezdek mondani, hogy Gabor, Gabor, Gabor [Nsz; Vlt 53/5267 G.Keőrtuelyesi (21) vall.]. 1642: Keoreosfeoreol az masik Telbe az Zena alatt hoztak het Eoreg keobeol zabot, estve oztan az Zenat le hantak rolla [Gyalu K; GyU 82]. 1682: vala egy malom itt a falu alatt ... de a viz tova szakadván rolla, el hortak innen [Mogyoró MT; Told. Ia]. 1689: az Barany husnak javát Apro pecsenyet nem szeden rolla, kilencz, kilencz penzen adgyak [Dés; Jk]. 1779: a' pénzt az Őrves megprobalván maga Mestersége szerént, ónas réznek találta mivel midőn a' tűzben tette, tsak hamar az ón rólla leolvada, s le-follya gömbölyeg tseppekben [Kv; SLt XL Lázár István Suki Jánoshoz].

4. arról, amelyen csüng/amelyhez erősítve van; de pe el/ea, de pe un anumit lucru; davon, von einem Ding, an dem es befestigt war. 1589: Jgy Talalta az zek hogi mind kett eggiut éllick az fat es az mi czierezniet le zedett ez ide(n) Zaz matthias rolla aztis megh oza Lukaczj Georgiel [Uszt]. 1599: hogi az egik kichin harangnak panty awagy keotessy rolla elzakattanak volt mast kellett chinalatnúny [Kv; Szám. 8/XVI. 30]. 1606: Az Hasongarti zőleőreol semmit ne(m) zedtwk, mert mind le uezet uala rolla megh Egres körában [Kv; i.h. 12a/l. 346]. 1811: Itt fel-találtanak már mind azon Remek — Alma és körtővéj, szilva és meggy nemek; Hadjuk el már őket, hogy nevedkedjenek, Rollok a' Grof 's Grofné sok termést egyenek [Aré 30].

5. dív vki személyéről; despre cineva/persoana cuiva; über ihn/sie, über js Person | vmely közösségről; despre o anumită comunitate; über eine Gemeinschaft. 1571: az my kegvelmes wrunk az terhewnknek nagywb rzyzth rollunk el weothe [Szu; SzO III. 346]. 1572: szok panazolkodok volnanak az vonassok feoleol ... Tecchet Ez hogy Myert

mostan az feiedeale(m) keozel vagion ez fele panazolkot tawoztatnanak rolok [Kv; TanJk V/3 61b]. 1653: Immár a két veszedelmet Istenért rollatok fegyverimmal elvetettem [ETA I, 85 NSz]. 1671: Istennek mely súlyos itéleti ujon(n) Magyar nemzetűnkön nyilva(n) lévén eo kgmeknél igen méltó hogy mindennapi könyörgéseket alkalmaztassák hogy fordítsa el végső romlásunkat közelítő ostorát kglmesen rúllun<k> [SzJk 119]. 1697: tűz miatt valo szeretlen karosodast valamikeppen vigyázással elharithatnok rollunk [Dés; Jk]. 1757: Őreg Bartis Lup monda nékiek Én protestálok Isten és Ember előtt, hogy szálllyatok haza, és ha haza nem szálllotok az Isten előtt rollatok és maradékokokról az én Leikem számot ne adgyon [Tordavilma SzD; Ks 9. XXXI. 20]. 1780 k.: Ollyan el vetemedett rosz indulatu Iffiú Szilágyi Sándor, hogy rolla könnyen el lehet aztatt hinni hogy a' mivel fenyegetődzött könnyenis bé tellyesitti [Msz; MbK X. 59]. 1832: ha minden udvari Tiszt ugy viselné magát mint én — ugy — az az alaton Renome nem volna rollunk oly országos [Torda; IB. Demény János tt lev.]. 1867: Sándornak a küldött verseit szívesen köszönöm sokszor tudakozom őket s mind anyiszor nagyon meg őrvendeztetnek a rollok vet hirek [Uzon Hsz; Kp V. 413].

Szk: *bizonyiságot hoz* ~. 1673: Az aszszonj keresse az Urát s hozzo(n) bizonyiságot rulla [SzJk 122] * *a céhmes-terséget leveszi* ~. 1585: Keoteles Balint vallia, Az zam Adassal meg elegettenek Azert my a' czeh Mesterseget le Ne(m) weottewk rolla [Kv; Tjk IV/1. 439] * *a haragját elveszi* ~. 1596: Kegmed haragait vegie el rolam mert kulomben vagio(n) az dolog az Mint Nagy Georgj kegnek monta [Radnótfája MT; BálLt 1] * *a kezesség leszáll* ~. 1614: Beldi Keleme(n) Vra(m) fellajtar Miklost ... el bochattotta(n) zaz forint kezességen kiert lönek kezessék Szent Simonj Nemes Emberek; Benedek Mihál és Endes Istua(n) mikor eo kg(e)lmenek Elejbe vizik fellajtar Miklost az kezesség le szallion rollok Endes Istuanrol és Benedek Mihárol [Szentsimon Cs; BLt 3 Fellajtar Miklós kezessevele] * *minden közt elveszi* ~. 1633: Aztis mo(n)dót Kapiro Mihali hogi eo megh akarta az legent eőletni, de eo ne(m) leledzik halalaban, hanem eo megh alkut velle, es immar minden kezőit el vōtte rolla [Mv; MvLt 290. 136b/2]. 1671: remittaltak azon meg nevezett Zalagos Falut Korodot^a minden közőketis el vėvén eo Kg(lm)ek rolla [Kv; KvLt I/180. — *K] * *provideál* ~ gondoskodik vki-ről. 1680: luon luj Vlad Murár nōtelen semmi őrkősege nines providialni kell rolla [A.porumbák F; ÁLT Urb. 46]. 1729: parantsolja meg kgltek az Egyházfiaknak, hogy rōllunk és a' velūnk lėvōkrōl illendō képen provideáljanak [Gyalu K; KvRLt X.A. 39c] * *reláció tesz* ~. 1780 k.: Arravaló nézve hogy a Tettes Nms Vár(me)gye az kiket Isten ő Szent Felsőge meg hágy hogy bizonyos relatiót tehessen rōllunk, hogy Ammalista Nemes Emberek vōltunk [KSz; Borb. II] * *a szidalmat elveszi* ~. 1619: Ihon ezzel megbizonyítottuk Mehmet pasával, hogy neked mindjárt peccsētes adós levelet adunk harmincezer tallérrol ha had nélkül kezēbe adja az hatalmas császárnak az várát és elveszi rōllunk az nagy szidalmat [BTN² 206].

Sz. 1672: Hanem Kegyelmed fenytse meg, hogy olyat írjon bele, hogy netalan az mely fa árnýkában most nyug-szik, az el ne forduljon rōlok [TML VI, 129 Székely László Teleki Mihályhoz].

6. vmely dologról/ügyről; despre un anumit lucru/o anumită problemă; darüber, über eine Sache/ein Problem.

1570: Nyreo Andras hithy zerent vallya, hogy Latta Zabo Janosnet az Thoromba, Latta hogy oneth Jeot ala volt harmad magauat zoltis az Trombitasnak rolla hogy oda neh Jartatna az Masember felesetet [Kv; TjK III/2. 24]. 1572: Elseobe megh Erthwen eo k. biro wramtwl hogy az keosseg hasznara az kalongia 25 kewe lenne zoltak eo k. rolla [Kv; TanJk V/3. 64b]. 1574: Az Thanachbol Negien Mennye-nek Lassak meg My állapotba vagion az esptal Es valamenny otth leszen Inuentariumot Irianak rola [Kv; i.h. 101a]. 1590: azkor kelleotth volna zolnod rolla [Szu; UszT]. 1633: egikor jöue hozzam az Zabo Jacobne szolgálója egett borert es mo(n)gia vala tugia az eördögh hogi Aszonio(m) mindennel le fekszik, ki franczus kj micziada benne, en ne(m) tudo(m) micziada vagio(n) raita, s annak czinnal orvossagott az egett borral, en megh taczioala(m) az leant rolla, es el mene [Kv; MvLt 290. 123a]. 1689: Ezt felele Nagy Barrabás: Az föld Kglmede, de nálla(m) Zálagon vagion, tudomást tön előttünk rolla Bora Georgy Ur(am) [Szemerja Hsz; BLt]. 1717: annyit tudok rollik, mint Uram [Sszgy; HSzjP]. 1777: hallottam oljan Historiát rolla hogi Ennekelötte régen Háboru időkb(en) azon a Ködmönösi völgyön a Butsitya nevű helyen lett volna egy néhány Ház-ból álló Falutska [Konkolyfa SzD; JHbK LVIII/28]. 1823: Küldök egy kis Hordotskát egy Zatskoba asszsu kört-vélyt ha valami hibáznék, tudósítsatok rolla [Mv; BálLt 1].

Szk: *annuenciája van* ~ beleegyezése van vmiről. 1616: Mind penig az mire fűndálnak ezen Actorok, hogy az feidelemtől jo Annuentiaioik volna rolla [Kv; RDL I. 100] * *attestatiót vesz* ~. 1720/1730: Attestatiót vegien rolla [Dés; Jk] * *beadja a kezét* ~. 1612: mű előttünk ilyen alkotmat tőnek ez ket fel szemelyek (mellyről munkót meg biraluan, kezeketis be adok rolla) [Várdótfva Cs; LLt Fasc. 155]. 1628: Ez Deliberatomatt az Eccel(es)ianak acceptaltak az olahok es rolla kezeketis be attak [SzJk 25]. 1739: keze-ketis beadván rolla [Dés; Jk] * *bizonyít* ~. 1829: Ezt én magam is szemeimmel láttam, s bizonyított is rolla [Soros-tély AF; IB. Toth Elek Ud(vari) Regius vall.]. * *cedulája van* ~. 1605: Az mely öt ezer ftot szettek volt az Taulyj szüksegben az Varossy Attyankfiaim, és Cedulaiok va-gyon(n) rolla [Kv; TanJk VI. 538] * *cedulát ad* ~. 1574: Vrbezer Gergel Azt vallia hogy Eok zamot vetwen keoz-tek meg Igazotak egimással Mindenbeol es chedwlat attak Mindeniknek rolla [Kv; TjK III/3. 392]. 1585: Az Bachy Peter vra(m) költese edeg wagio(n) az mint Chedulát Rolla Adot [Kv; Szám. 3/XVIII. 22b Gellien Imre sp kezével] * *cedulát adat* ~. 1571: eo k. Byro vram adasson cedulat rola [Kv; TanJk V/3. 38a] * *cedulát vesz* ~. 1580: Azonkep-pe(n) Az polgarokis hozassanak egy egy zeker keowet A ky el hozza vegie(n) cedulat rolla, az Notariustul hogy zamot adhasson [Kv; i.h. 209b] * *demonstrációt tehet* ~. 1729: demonstratiót tehessen rolla [Dés; Jk] * *doceál* ~ bizonytságot tesz vmiről. 1724: Mi nem tudgyuk nemis hallottuk, eo kglme doceallyon rolla, s — meg kel fizet-nünk [Asz; Borb. I]. 1761: az Incta ... el fogatván paráz-naságaért, a Varos scandalumára sok rendben abban ... gyakorolván magát docealn(ajk) is rolla [Torda; TjKt V. 41] * *donációja van* ~. 1669: confertat volt Barsai Akos Fejedelem Kúvár videken egj kis Bozonta nevű Falucskát Donatiom léven rolla, most is manutenéalom [Ks 101 Komis Gáspár a fej-hez]. 1676: Donatiom léven rolla el mult esztendeje hogy apprehendáltam másoktolis afféle földeket [Tóvis AF; BálLt 1] * *elméjét/eszét leteszi* ~.

1774: Már le is tettem volt elmémet róla, hanem a napok-ban kezembe akadtott [RettE 327]. 1823–1830: mint-hogy a doktor azt izente, hogy nem adja, minden eszemet letettem róla [FogE 292] * *exempciója van* ~ mentesítése van vmiről. 1609: feidelemtul mar Exemptiomis vagion rula [Dés; DLT 312] * *írást csináltat* ~. 1789: tettek volt egymás között ilyen örökös tsere vásárt, de írást nem tsináltattak volt rolla [Bözödújfalú U; EMLt] * *írást készít* ~. 1798: annak modja szerint hiteles írástis kell készíteni rolla [Mv; DLev. 2. XIXA] * *írás van* ~. 1656: miuel elő kgyelmek forgottak benne irasis lehet nalok rolla [Kv; CartTr II. 901 Andreas Szakál (55) uir senatoris ordinis vall.] * *konstitúció van* ~. 1781: az ecclesia könyviben constitutio vagyon róla, hogy a csengetésnek onussa flor. Hung. 1 [Árkos Hsz; RSzF 104] * *kontraktus íratattik* ~. 1772: az adosok a' nálok lévő Eccel(esi)a pénzéért kezest adgyanak és Contractus íratassék rolla [HbEk] * *kon-traktust ír* ~. 1839: Contractustis írtak rolla, de pénzt so-hult nem láttunk [Angyalos Hsz; HSzjP Ferentz László (58) gy. kat. vall.] * *kontraktust mutat* ~. 1785: ha az ur Kapi-tány uram Contractust mutat rolla Szantva viszsza adom [Kv; AggmLt B. 26] * *kviétál* ~. 1621: Vrunk eo felsege paranczolatjara Adatanak eo kemek Tanaczul Greb Antalnak Hattuan forintot melj mandatu(m), Notarius Vramnal vagion, az hatan quietalis rolla [Kv; Szám. 15b/IX. 177] * *kviétálta magát* ~. 1723: determinálta-tott ... ő Excellentiája Számára bizonyos pénz ... administ-rálni el ne mulassa, magát quietaltatván rolla [Ks 18/XVIII gub.] * *kviétanciát ad* ~. 1790: quietantiát ad Nattsagad rollak [Babuc K; Pk 2] * *kviétanciát hoz* ~. 1708: hozan Quetantiát nekünk rolla [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.] * *kviétanciát vesz* ~. 1663: akarmicsoda féle pénz legyen, quietantiatis az szerint vegyen rolla [UszLt IX. 75/57 fej.]. 1825: az Interest mindenövé ki fizesse 's Quietantiát végyen rolla [Kv; IB. Korda Anna lev.] * *levele extál* ~. 1632: Opra Taphlan Boersagott bir leuele extal rolla [Mondra F; UC 14/38. 42] * *levelet ad* ~. 1556: Es meg Adwan tarthozyam kaphalanba az wagy kowenbe^a lewe-leth Rola Adnom [Mikefva KK; BFR VI. 283/3. — ^aÉrtsd: konventbe]. 1586: Egy Zena Rethett kgd kezében Erez-tettem Noha Lewelet Rwlia Akkor nem Attam [Bethlen SzD; Ks 42. B. 20]. 1650: adgyon Leuelet ketek rolla [UszT 8/64. 35b] * *levelet ír* ~. 1560: kere penig minket arra hogy lennenk az ew Testamentomanak halgatoy leweletis Imank rola [Fog.; SLt S. 10]. 1697: az mint ra emlekezem talam ugian en fogtam levelet rolla irny [Szent-katolna Hsz; HSzjP Vas Pal ns vall.] * *levelet írat* ~. 1619: monda Beczj Imre Vram Jm feyet köete neke(m) Gwteo Peter, s leuelet íratattam rolla [BLt 3 Boczjkor Janos Zent Geörgy^a (40) ns vall. — ^aCs] * *levelet kér* ~. 1570: az Ispanoktol lewelet kertem rolla [Nagyfalu SzD; BesztLt 19] * *levelet vesz* ~. 1585: Ha penig elő Nga ezt megh Engedne, Biro Vram Venne lewelet is modgiaul rolla [Kv; TanJk I/1. 16] * *levele van* ~. 1594: kilenczedet elő ne(m) adnak Mert leuelek uagion rola [Somlyó Sz; UC 113/5. 6]. 1652: Negy Rotth ember Adaja volt rajtok; De aztis Eoregh Ur<un>k meg engette nekik. Leuelek vagyon rula hittel referallyak [O.kályán K; GyU 140]. 1782: En Kovás András hallottam hogy a Kolosvari Conventben Levelünk volna rolla [Torockó; Thor. XX/4 Andr. Kovás alias Takás (41) jb vall.] * *minutát ír* ~. 1768: égj kis minu-tatis irtam rolla a fel kelhetőknek meg osztásáról [Kissoly-mos U; Márkos lev.] * *obligatóriát ad* ~. 1698: adtam

volt Csik Sz Mihályi Sándor Mihály Ur(amna)k kölcsön nyolcz szaz magyar forintokat, es obligatoriat adott volt rolla [Zabola Hsz; Borb. II] * *privilegiuma van* ~. 1653: A vár építéséről azt kérte: „Ha eddig volt é privilegiumot rolla hogy építhessetek?” [ETA I, 96 NSz] * *raciocinál* ~. 1688: Telonium. Az Olt vizén vagyon egy eöreh hajó Annak jeövedelmét az Tiszt percipialvan, Ratiotinaljon rolla, annak idejeb(en) [A.porumbák F; ALt Urb. 10]. 1730: A Penz A mi reszeb(en) fel nem szedetett, szedesse fel az Perceptorokkal, és pro Percepto Assumalvan ratiotinalyon rolla [Dés; Jk 395b] * *regesztrum van* ~. 1578: Az mely adosságok wadnak Regestrom wagyon Rolla fel zeggyek [Pókafya AF; KCs 47] * *rovást tart* ~. 1676/1681: Az malmok vamiát ighasán szedgye bé, ravasokat tartvan rolla [Vh; VhU 658] * *szovatyos levelet ad* ~. 1730: szovatyos levelet adva(n) rolla [Dés; Jk] * *tehet* ~. 1631: mit tehettek rolla hiszen nem verhetem ki^a [Mv; MvLt 290. 238b. — ^aLatorkodó férjéről a feleség]. 1751: nem tehet rolla hogi el veszett hun tudgia keresni [Koronka MT; Told. 3a]. 1817: Jozságotskát nem lehet Jstenn számába hadnom elég nagy kár egy is de nem tehettek rolla [Mezőkapus TA; IB III. 149 Székely József Bethlen Sámuelhez] * *testimoniálist ad* ~. 1696: Melly dolog mi altolunk igy menve(n) Vegb(en) adgyuk miis ezen testi monialisunkat rolla [Szászváros; Ut] * *tesz* ~. 1653: mikor megadták volna a Básta hitire a várát^a a Básta hada hitetlenül levágá a Vitéz Miklós hadát és magát Básta meghallván, búsula rajta, de nem tudom hogy tett é rolla vagy nem hogy ily hamissan cselekedtek a bolonok [ETA I, 66 NSz. — ^aBeszt-]. 1782: mondják meg Ő Ngának es téssen rolla [Koronka MT; Told. 3a Demeter Balázs koronkai gondviselő felesége Pap Judit (48) vall.].

Sz: *aki bánja, tegyen* ~. 1491: ha valla mel ageb bannya tegyen rolla [Kv; MNy LX, 497]. 1570: megh azt monthak neky Loptam hath ha Banod tegy rolla [Kv; Tjk III/2. 7]. 1607: Imhúl, mo(n)da Benedek Peter ott ne(m) megien be az viz vai banod vaj ne(m), ha banod tegy rolla [UszT 20/302]. 1633: ha ki bannia tegien rolla, ezt vgian szokszor irtala [Mv; MvLt 290. 129a]. 1639: mindenik(ne)k egres vala az kezkenyeiben, es fitogatak mondua(n) el iariuk az feleöl ha ki bania tegien rolla [Mv; i.h. 291. 182a]. 1668: az kj bannja Tegien rolla [K; Ks 90].

7. miatta; din cauza lui/ei; seinet/ihretwegen. 1568: Valen(tinus) Nyro iur(atus) fass(us) e(st), Ezt hallottam hogy az attyamtul bek Martontul egy altalagot loptoth volt el, es zenat, o maga az vta(n) meg kouete rola [Kv; Tjk III/1. 200]. 1570: Jwlia Zabo Gergelne hithy zerent vallya, hogy Ew semy Latot dolgot Nem Thwd Mondany, hallot sok semmyre kelleo dolgot feleolek feddete Mindenkyet^a rola de Nem fogattak [Kv; Tjk III/2. 36. — ^aTi. Zabo Janosnet és Eotthues vagy Trombitas Demeter]. 1574: Amner Ambrus Azt vallya hogi latta hogi zabadon Jartanak alasfel az Zeoleo alliaban valo Mesgien senky Nem zolt rola volte zabad vagi ne(m) eo Nem twgia [Kv; Tjk III/3. 361b]. 1592: Keomiues Janos, Themeswari Gergeli vallyak: Mikor Nylas Antalne pechetet valtolt volna Martonra, Budai Thamasne Azzoniom jnti vala az Azzont rolla, hogi az varos zolgaia feleol ne volna vgi hogi ket pinz volna dya [Kv; Tjk V/1. 227]. 1606: A Reczenjediek meg-es zolitottak rulla hogi ott ne jarjunk zekere(n), hane(m) gyalog [UszT 20/232 Georgius Marko de Olaztelek nunc in S. Marto(n) commorans (40) pp vall.]. 1633: lattam gjer-mek koraba(n) hogi Zabo Jacobne az ferju gyermekekkel

egiótt poliuaba miben el búttak es egimas hasan fen-tergettek en megis fenitette(m) neha rolla [Mv; MvLt 290. 124b]. 1715: Sasvari Istvan Ur(am) ennekem mondotta mennyek Harkoszegi Harko Jánoshoz mondgyam megh néki bannya Cselekedetit igen de részeg volt, azert be-kellyék megh velle mert nem akarja hogy el hiresedgyek meg követi rolla ... á 2 forintot békesség(en) csak ne hiresedgyek el [Vaja MT; VH]. 1731: mindenkor a Pa-pokat tudom hogy bírták, kaszálták, kalákást is vittek oda, soha senki Ne(m) háborgotta rolla [Borzás KK; Ks 83].

Szk: *ellenéz* ~. 1568: Ursula peter papne iur(ata) fassa est, hogy az Mezaros Simonnenak Annya ky fizette myn-den rezet, nyerges Istuanenak Es ez peres hazat en wöte(m) meg Egzer, de senky ne(m) ellenzeth rola [Kv; Tjk III/1. 215]. 1569: vagion harmync ket Ezteneye, hogy senkj Nem ellenzette Rolla, Mert annelkwis eleg fyweonk volt [Mezőbánd MT; VLT 7/692 Mathias Zent peteri de Bánd vall.]. 1616: senkj nem haborgatott sem ellenzett rolla^a [Vaja MT; Sár. — ^aTi. a földhasználat miatt]. 1723: ha az Szégyen Bátyám őrzötte volna is az buzaját En s Ifjabbik Vass György vr(am) nem őrzöttük, mert soha az Velkeriek^a rula nem ellenzetenek [Ks 7 XVII. 5. — ^aMezővelkér TA] * *megellenéz* ~. 1570: Kolb Myklos Azt vallya, hogy varga balintne hyt valami Embereket oda hallotta hogy 12 f.-ot emlegetnek volt az germek thartasa feleol De eo megh ellenzete rola [Kv; Tjk III/2. 201]. 1572: Lwpsay Janos felseo Jaray nemes ember azt vallya, hogy mykor Jarai Bernatne Klara azzony testamentomat teot az zeold ladat ersebet azonnak thorozkay Janosnenak hagyva vala es zylwasy Janos meg ellenze rolla hogy nem engedý hane(m) meg akaria latnj my vagyon benne [A.jára TA; Thor. IV/3]. 1606: En neke(m) az A. mo(n)da hogi ket eökröt adott volt az Jnek eörekseget, de az battia megh el-lenzette rulla [UszT 20/245 Ambrosius Nagy de Farczad pix vall.].

8. érte; pentru ceva; dafür. 1614/1616: tartozik 1612 És 1613. esztendökben valo deszma Búzanak, és egyéb mindenféle deszma gabonának és Szenanak be hordasaert, minden Kalongyat egy egy penzre tuduan Mellyet meg kéuanúnk, mert meg szolgáltúnk rolla [Kv; RDL I. 100].

Szk: *megelegít* ~. 1597: És hogy az kereket el teörte ne(m) akarta megh elegyteni rolla [UszT 12/9].

9. tőle; de la el/ea; von ihm/ihr. 1582: Lazlo papot min-den teörüeny zerent valo haborgatoy ellen mindenwt megh mentyk rolla es megh otalmazzuk [Uzon Hsz; Kp I. 16]. 1584: Kowach Balas vallya hogi mikor megh ertette volna eo hogy Bokor Caspar el Atta volna az hazat ez Koos Istwannak, zonzed lewe(n) Nem engette neky, hanem el vetette rolla, Es Bokor Casparnak eo Atta megh a' penz a' hazert [Kv; Tjk IV/1. 317]. 1688: Török Daniel nevű Lejit-mán kapitány sok ajándék munkáimat meg tekintvén szállloimat rollam el vötte [Kv; Ut]. 1706: Ezen holnapnak fogyta felé megindulnak az németek; röllunk is elmennek az dánusok, minekutána nagy részt az városnak el pusztították volna [SzZs 321]. 1780: az mi maradékink úgy ne járjanak, mint mi, röllunk tanulván [Kv; EM XI, 223 Az öregebb hidelvi Kalandos-társulás cikkei]. 1781: mobiláiból, amelyek maradtak róla, meg kell fizetni [RettE 415].

Szk: *amoveál* ~ eltávoztat tőle. 1765: az Borbándiak tegnap előtt kapásokat adtanak, hogy az Executorokat röllök amoveállya [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 317] * *amoveálhat* ~. 1721: Latván ezert Dindár Uramis a Falu nagy szorgos szükségett, hogy a rajtok lévő executioit

amovealhasa rollak, adott (:50:) ötven magyar forintokatt költsön Sz. György napig [Káptalan AF; DobLev. I/98] * *leültet* ~ távolított vkitől. 1841: Méltóztassék ... szomszédodat feleségestől rollam és feleségemről le ültetni, és meg zaboláztatni [Dés; DLt 516].

10. vki/vmi felől; despre cineva/ceva; darüber, über ihn/sie | vkiivel/vmivel kapcsolatban; in legătură cu cineva/ceva; in Zusammenhang mit jm/etw. 1573: Biro Kato, Azt vallia hogi trombitasne hozot volt eo hozza Egi Kis parta Eowet hogy penzt kerne Rea valakytwl, Eo akkor ely Nem Indul az azzony zowara, hane(m) Megien az vrahoz es Meg kerdy rola [Kv; TJK III/3. 253]. 1598: eo fel(se)get megh talaltak rolla, keg(elm)es valazwnkis leott feleolle [Kv; TanJk I/1. 319]. 1656: vagyo(n) mar delibera-tum rolla hogy tempore divisionis p(ro)ducallyon [Dicső-szmárton; BálLt 85]. 1678: töb parancsolatunkat rolla nem várván hova hamaréb mindezek(ne)k efectuáltatásába(n) az hól illik szorgalmatoskodgyek [UszLt IX. 76/8. fej.]. 1725: Igen szépen köszönöm s' nagyra bötsüllöm kigyelmed atyafiságos rollam való meg emlékezését és az következen-dő szent Innepekre való köszöntését [O.fenes K; Ks Mikola László lev.]. 1799: Feleségem, és Gyermekeim haládatos Szível vészik Nagyságodnak rollik vallo megemlékezését [Héderfája KK; IB. Molnár György ref. pap lev.]. 1850 k.: Az Ekklesia Erdejét, hogy ki ajándékozta sohol sints leg kisebb szo vagy említés is rolla [Szucság K; RKAk 98].

Szk: *elfeledkezik/elfelejtkezik* ~. 1574: Anna Azzony ne-hay Keore Janosne Mostan Lakatos Balintne azt vallia hogi Mondotta az vra Byzon chodalkozom Rayta hogi Il-len modon ely feletkezett rolla az Aranyrol Kappa Antal, Maga semmi Nawaliaya Ne(m) volt kyben Illemodon ely kellett volna feletkezni rolla [Kv; TJK III/3. 315]. 1658: Kérem Kegyelmedet, édes Öcsém uram, ugyan az Istenért ne feledkezzék el rülünk, az ott kin való kicsiny jószágun-ne ne hagyja [TML I, 288 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. 1784/1796: öregségem és gyengeségem miatt el felejtkeztem rolla [Szentlélek U; Pf] * *el/megtölt* ~. 1573: Mezaros Balint Es az felesége Orsolia, Azt valliak hogy Eok Arwltak volt meg Torozkaywal 118 forintba az hazra ... palachy ... hozzayok leot Megh tyltotta rola hogi Meg Neh vennek Mert neky Marhaya volna Benne [Kv; TJK III/3. 250]. 1594: mikor Bor fogas volth akkor Nemes Borth ne(m) arult, Mert ha ki keszdetis Borth asz Varos el tiltotta rolla [Dés; DLt 246] * *elver vkit* ~ lebeszél vmiről. 1696: Bodoniné Aszszonjom azon Gjürüt akarta énnékem jegiben adni, de Balintth Sigmund Ur(am) el verte az Asz-szonyt rolla, hogi nem jo illjen alkalmatossággal azon Gyű-rüt adni, mivel bitangh marha [Mv; BálLt 85] * *emlé-kezetet tesz* ~. 1765: egy alkalmatossággal egy kancza Lovamot el vette az Mezőről, azért hogy azt fogta volt réám, hogy Nyigujnak Szerekusztát tsinyáltam, holot en bizony Soha Sem, hanem az Misében emlékezetet tettem rolla [Marosbogát TA; Mk V. V/97 Popa Lup (30) pastor eccl. vall.] * *említett tesz* ~. 1834: Azon három véka Árpá ... Percipialtatatt, tsak rolla említett tenni ottan el felejtödet [Sajókeresztúr SzD; Born. F. IIg] * *exhibeál* ~. 1656: Toth Andras Jobbagysagorol exhibealva(n) Sarosi Janos Ur(am) emberi bizonyagokat, az laczik inkab ki, hogy acquiralt es nem eos Jobbagy, az mas félis exhibeal-va(n) rolla [Dicsőszmárton MT; BálLt 85]. 1670: Nem tartozunk velle hogy exhibeallyunk rolla [Kv; TJK XI/1. 121] * *jeledkezik/felejtkezik* ~. 1660: Én, míg élek, Éde-sem, tied leszek, azért rülam ne feledkezzél és hozzám való

szeretetedet holtig fen tartsad [TML I, 572 Teleki Mihály Veér Judithhoz]. 1759: ujabban rebesgetik a tatár hirt, és Ngdhoz bizom hogi ha valami félelmes hír lenne, Ngd rollam is ne felejtkeznék [Zsibó Sz; WLT Árva Daniel Polixéna lev.] * *felteszi* ~. 1823: nem láttam, nem is hiszem s fel sem tézsem rolla amit hirteltek [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827] * *gondja van* ~. 1581: Az Mo-nostory vcza chiordayat Az monostoryak be haytottak, Biro vra(m) eo kegme lattassa megh, honnet leot Az behaytas, ha az my hatarunkbol haytottak be, legie(n) gongioi eo kegmekek rolla, es keressek megh Az vrokat feleölle [Kv; TanJk V/3. 242a]. 1673: In foro Orban Catha felől hallat-va(n) oly dologh, hogy tudnylik Vra bújós bajos, boszor-kan(na)k kialtotta volna, azert az Directorok p(ro)tes-tal(na)k arrol, hogy suo tempore gongioi lesze(n) rolla [Kv; TJK XI/1. 305] * *gondolkodik/gondolkodik* ~. 1570: Palochy Janos hity zerent vallyia, hogy concky azt Montha az Byro hogy Lassa es gondolkodik rolla [Kv; TJK III/2. 144]. 1571: Az Tho dolga feleol Napot veot Maga-nak hogy gondolkodyk rolla es azwtan valast tezen [Kv; TanJk V/3. 50a]. 1678: hogyha úgy gondolkoztunk volna rula az előt, mint most, soha ide be nem maradtunk volna [TML I, 249 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. 1679: Gondolkodgyek rulla elő kglmek mit tehetünk rulla [Dés; Jk] * *gondot visel* ~. 1572: Zorgalmatos gondot viselienek rolla [Kv; TanJk V/3. 59a]. 1676: Mivel Iste(n) után ez haza(na)k meg maradása, áll egyedül csak az ország adaja(na)k ... be szolgáltatásab(an) akarván idején korán gondot viselnünk rolla a végre ... kezőőnséges Ország gyűlését akarunk celebratni [UszLt IX. 76/3 fej.] * *hirt költ* ~. 1763: ki költötte rolla azt a hirt hogi meg fatjazott, nem tudom [Nyárádsztlászló MT; Sár.] * *hitet mond* ~. 1799: tudják az Exponens Urnak akkori Cselédjei-is, és készek lesznek hitet mondani rolla [Ne; DobLev. IV/811] * *kegyelmet nyer* ~. 1640: Walamely mester, az waras teoruentye ellen, vagy gyilkosságban, vagy paráznságban auagy lopasban elegitene magát, az Czebeol ki keresz-tessék, es mind az Cheh kívül legyen meg kglmet nyer rolla, vgy mint az ollyan vetkeroel [Kv; KovCLEv.] * *lebe-szél* ~. 1844: Már ara a" gondolatra is jöttem volt hogy itt fogadjak lovakat, de le beszéltek rolla [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.] * *lemond* ~. 1715: Hallottam hogy a Gyogjiak ezekről az helljekről az előtt bé hajtogatták és reggették az Ponoriak Marhájokat, de hogi mondottak le rolla ... nem tudom [Bucsum AF; WH. Bárb Krácsun (56) jb vall.]. 1775/1805: látván ezen Salamoni Ember Bezdédnek és Nagy Kristolcznak azon Irotvány felett egy mással való nagy versengését és contraversióját maga ezen Ember mintegy meg unatkozván Pojánától lemondott rolla, s már egy néhány Esztendőktől fogvást nem kaszálja [BSz; JHb LXVII/3. 122] * *lever vkit* ~ lebeszél vmiről. 1806: Arkosiné nem hogy erősítette volna az Ujj hirt, hanem inkább mást le vert rolla, hogy ne szolja azt [Dés; DLt 250/1808 vk] * *megelegit* ~. 1571: az mywel adosok neky elegichek meg rola [Kv; TanJk V/3. 33a]. 1590: ha valakinek kárt tennének Zolgaim, kéz vagioi rolla mindent megh Elegitenem [Kv; i.h. I/1. 131a] * *(meg)emlékezhetik* ~. 1551: Emlekezhetyh (!) the k: Rolla, hogi myw nemw fakat Az wr ott wagatott wala [BesztLt 49 Joannes Dobai Vincencius swch beszti-bíróhoz]. 1596: Meg emlekez-hetik kegtek rolla, ez előtt való eztendeókbennis minden-kor relaxalt kegtek adójában megh erdemlj hogi ha kegtek megh tekinti zolgalattjat [Kv; Szám. 6/XXIX. 174

Bachi Tamás sp kezével] * (meg)emlékezik ~. 1572: Lauren(tius) Baras, Fabrianus varga fassi sunt, hogy nemel Nap mykor Gaspart az kalykaba (!) vinnék ... Mond ha Isten meg Zabadih hogy Megh Banniatok Thy ezt Es meg Emlkeztek rola myg Koloswar lezen [Kv; TJK III/3. 45]. 1582: A my a' plebanossag Maioranak meg Epiteset Nezy, eó kegelmek vg Emlkeznek rolla, hog Akkor, mikor Az plebanossagot eó kegl(ne)k Attak, vegezenek wolt rolla [Kv; TanJk V/3. 253b]. 1656: az toronybol eót auagy hat het mulva ki szabadula, de en nem emlekeze(m) rolla mü forma(n) szabadult el [Kv; ChartTr II. 1018–9 Gabriel Uyhelyi (28) vall.]. 1782: mind a' dolognak régisége, mind pedig egyéb Sok különös dolgaim nem engedik hogy emlékezzem rolla [Torda; KW Vall. 13] * (meg)feledkezik/(meg)felejtkezik ~. 1730: énnékem árulnak egy keresztet, ihol vagyon ezé vagj nem, én arra mondek, én bizony nem tudom, mivel meg felejtkeztem rolla [Torda; MvRKLev.]. 1756: már meg feletkeztem rolla, hogy hány mátyást mondott ő [Galac BN; WLT Rob Thodor (40) jb vall.]. 1814: A' Dálnoki féle Telken mitsoda Epületek voltak meg felejtkeztem rolla [Dés; Ks 79. 29. 782] * (meg)lel vkit ~. 1574: myert az halal vagion Themeté hely Ninchen, Engedne Meg az kertet, Az vthan az feiedelmetis lelnék meg rolla [Kv; TanJk V/3. 104b] * okot ad ~ számot ad vmiről. 1571: Ez Lewel viweó vra(m) eó Nga cziganya panazolokodik ennekem, hogy valami budoso cziganyok, cotett ighen haborgottak volna vertek es taglaltak Azert kerek K.dett tartoztassan megh azokat Theorúinre ... agyanak okot rolla, myert nyomorítottak megh [Nagysajó BN; BesztL 3547]. 1573: Racz agota ... vallia Aggion Isten eleot okot rola ky myat enneke(m) Az en gyermekemtwl meg kellett valnom [Kv; TJK III/3. 112] * parancsol ~. 1676: az instructióban nincsen beírva, azért kell külön róla parancsolni [TML VII. 298 Teleki Mihály Nalácsi Istvánhoz] * parancsolatot vesz ~. 1768: Vöttük a Milgos Urnak 22da költ levelét parantsalatt rolla nem vöttünk [Esztény SzD; Told. 5a] * rekonziliál ~. 1683: Felesce Paraznasagba' talaltatot, melyet az leginy a' kivel paraznal-kodot meg vallot, es reconciálitis rolla [SzJk 194] * számodol ~. 1789: a Falus Biro ... az erdőit prédalokra vgj vigyázzon hogy ha mégis p(rae)varicatorok talaltatnak ő fog rolla számodolni [Kénos U; UszL XIII. 97] * számol ~. 1849: megmondam akkor is hogy ne tegye azt a kárt mert ő számol rolla, de nem gondolt véle [Héjasfva NK; CsZ. Héjasfalvi Krisán György (50) vall.] * számot ad ~. 1570: az mely fl 40 d 50 Az Malom Mester Barath esthwan Byro wrannak fizetet adossagba, beh vegyek, De az Safar polgar zamot aggyon rola howa Theotte [Kv; TanJk V/3. 2a]. 1597: fizettunk az ket zekereseknek mint az lowas legin zamott adott rulla f 24 d 63 [Kv; Szám. 7/Vl. 7]. 1800: midőn más Birtokos vitetett nem adott hírt 'a több Poss(ess)oroknak hogy tudjan jöendőbe számot adni rolla [M.bagó AF; DobLev. IV/837. 3a Kiss András (66) paraszt személyi vall.] * számot adhat ~. 1578: A my baran wagy Jüh yde be az kohniara kel, arrol mindenkor az Saffartol czedulat wegynék, hogy az zeren adhasson zamot rolok [OL M. Kamara Instr. E–136 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104–6] * tanúbizonyosságot tesz ~. 1701: hasonló keppen edgiútt valo keresmenyek voltak (így!) es az Apjais maga tanubizonyosságot téssen rolla [Kissolyos U; BLev.] * tudományt tesz ~. 1572: Kadas Myhalne Katalin vallya Mond Katalin az en Nem vagiok Tudomant teot rola latta aztis hogy az Satora heat az vasar byrak leh

vteottek, De Nem twgia My okaert [Kv; TJK III/3. 18] * végez ~. 1572: varoswl lg vegeztek rola, hogy Mennel hamarab lehet eo Naghoz Ala Mennjenek Tyztesseges Ajandekal [Kv; TanJk V/3. 65b]. 1667: úgy írják, az mint én ... az fejedelemmel róla végeztem [TML IV, 51 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz] * végezhet ~. 1575: Mostan Nemellyeknek keozzwiek vtok vagion Nem Mwlathatnak anyet hogi Beoweben zolhassanak es vegezhessenek rolla [Kv; TanJk V/3. 110b].

◊ Szk: lehull ~ a kövérség. 1745: ezt hallottam Illye Feleségtől (!) Nyégától egy alkalmatossággal öszve szolalkozván, Asztalos Stéfánné Korcsomárosnéval mondotta nékie Nyégya: meg híztál az Urad jovaiból, de félek rajta, hogy le hull rollad a' kövérség, mert Mester Aszszont tartasz a házadnál [Szentbenedek SzD; Ks].

roletli roló, redőny; stor; Rolladen. 1789: Vas rut, es fa-bul roletli — 54 [WLT Cserei Heléna jk 30b].

rolettos rolós, redőnyös; cu stor; mit Rolladen. 1802: Egy Mahonyi Fából valo rolettos, rezes párkányu Iro asztal | Egy Török Magyarofából készült rollétos Iro asztal [Mv; TGsz 52].

rolyos vöröses kövű; cu piatră roșiatică; mit rötlichem Stein. 1637/1639: 1 Gyemantos Rollyos gyúru nyo(m) szűkőn Aran: 1. ort 2. f 22 [Kv; RDL I. 111].

rom 1. várrom; ruina; Ruine. 1879: A dévai vár öreg ablakai sötétek, üresek ... Hagyj te most békét a romoknak [PLev. 62 Petelei István Jakab Ódönhöz].

Hn. 1835: A Rómba a' Kumpár völgye mellett (k). A' Romba a' Bálinka kuttyánál (k) [Bodola Hsz; EHA].

2. vminek a maradványa; rāmāšitēle a cevā; Rest. 1886: A két kolozsvári szabadelvű párti lap romjain én építék egy újat Kolozsvár címmel [PLev. 130 Petelei István Jakab Ódönhöz].

római I. mn 1. Rómában levő; de la/care se află la Roma; sich in Rom befindend. 1634: Pater Generalis Vr(na)k, eo Atyasaganak, maganak hagiok egy eoregh Araniat, harom keozep araniat, es harom darab Gostyant; az Romay Domús professorauat egyywt, hagiok egy darab finum Aranyat [WassL 73/I Cegei Vass János végr.].

2. Rómában élő/lakó; care locuiește/trăiește în Roma; in Rom wohnend. 1662: Római peregrínus mint Rómától búcsúzott volt, annyi kárt tapasztalván a részegeskedő életben, úgy kellene annak is vátet mondani [SKr 432–3 Tartalomjelző fejezetcíméből]. 1710: Rómában oly szörnyű földindulások voltak, hogy sok házak vagy esüllyedtek, vagy egybenromlottanak. Az egész római nép megjedett volt annyira mind a pápával együtt, hogy azt gondolták, utolsó ítélet napja következik [CsH 328. — ^a1703 februárjában].

3. ~ pápa papa de la Roma; römischer Papst. 1562: Ezen 1530-k esztendőben concilium lón Augustában az keresztényiség hite felől, holott a keresztény doktorok erős bizonyosságot tőnek ... az ő hiteknek vallásáról; de a római pápa annak semmit sem engede, hanem ugyan azon római hitben marada meg [ETA I, 13 BS]. 1619: az német követek írtak az hispániai királynak és római pápának, hogy most az ideje, lassák mit cselekednek [BTN² 358]. 1710: A püspökök magok jószágiról nem akarának

contribuálni, azt állítván, hogy ők sem császár, sem herceg directiojától nem függenek, hanem csak a római pápától [CsH 410]. 1773: (A jezsuiták) a római pápát számba sem vették, sőt a generálisuk, aki Rómában lakott, sokkal fényesebb udvart tartott a pápáénál [RetTE 312]. — L. még RetTE 83, 313, 424.

Szk: ~ *pápa bullája*. 1773: már valami egy héttel eljött volt a jezsuiták kiűzése iránt való szomorú parancsolat. Tudniillik, hogy ki-ki közülök keressen magának más életnek módját, mivel nem csak tollálatik azon szerzet, hanem amint a római pápa bullája tartja, penitus extingváltatik [RetTE 312] * ~ (*pápa*) *követ*. 1592: 12 die Jöly Az Romay papa kewett Jütta, vyzik Emagatt es zolgaytt, 5 zekem portekastol Zilahigh az Romay kewettnek Az wezették Louaytt wezettéken Zilahik (!) [Kv; Szám. 5/XIV. 312 Epel Péter sp kezével].

4. római katolikus; romano-catholic; römisch-katholisch. 1710 k.: a római atyafiaktól híresített sok csudákat, látásokat ... hujábalóknak és veszedelmeknek is tartom [Blm. 1031]. 1766: Kemény Ádám a katonai s erkei plebánusokat magához hívatván, hogy már előttek a római jus canonicum szerént egybeesküdjenek, meg is esküdtenek [RetTE 205].

Szk: ~ *Antikrisztus becsm* a római pápa. 1710: (A) császár, elboszonkodván a római Antichristusnak olyan törvénytelen s méltatlan cselekedetin, contramanifestumot bocsát ki a pápa ellen [CsH 411] * ~ *fene bestia becsm* 'ua' 1710: a református és evangélicus potentátusok erős hit alatt ligát szerének bár még annakelőtte régen egyeztenek volna úgy meg, nem ontott volna annyi ártatlan martýromvért ki a római fene bestia [CsH 315–6] * ~ *hit*. 1562: a római pápa ... ugyan azon római hitben marada meg [ETA I, 13 BS]. 1579: Ertyk eo kegmek az vrunk eo Naga paranchiolattayt Az Romay hwten valo p(rae)dicator felol [Kv; TanJk V/3. 192b] * ~ *katolika religió*. 1761: Méltónak ítéltém lenni, hogy ide írjam minemű fatumok történtek a római catholica religióban két esztendő alatt [RetTE 123] * ~ *misszálé*. 1732: talaltunk egy Romaj Missalet, egy kis magyar Evangeliumos könyvet [Kóród KK; Ks 12. I] * ~ *vallás*. 1653: Mely újítást* Belgiumban és Angliában indítottak meg ez előtt majd hatvan esztendő tájatt, mihelyt az angliai Jakab király, az annya halála után, a régi római igaz vallásból kitérítette az országot [ETA I, 27. — *A reformációt]. 1662: A csikiak hogy magok is mind a római valláson volnának, az új szövetség nálók igen kedves lévén, s akkor nagyon is bírván, hogy a fejedelem maga hadaival őket megsegíteni ne halasztaná, nagyon szorgalmaztatják vala [SKR 666].

5. ~ *császár/imperátor* a. német-római császár; impárat al Sfintului imperiu roman de natiune germană; römisch-deutscher Kaiser. 1603: az Romaj Császár ő (felse)ge az mi kegyelmes Wrúnknak kegyelmessege ala aianlyuk és adgyuk magunkat [Kv; TanJk I/1. 452]. 1604: Basta Georgy az Romay Cziazar Erdely Generalissa [Sóvárad MT; Berz. 15. XXXIX/3] | Ez fellel meg neuezett Eoreoksigett az Alperes Donatio alat birta Miert hogy az Isten az Romai Cziazar eo felsige altal meghatta [Uszt 18/183]. 1618: voltunk vendégségbe Markó vajda urammal Startzer urammál, az római császár continuus oratoránál [BTN² 147]. 1657: mely nagy kár lott hamar halála* megbetegedvén meg kellett békélni római császárral [KemOn. 26. — *Bocskai Istvánnak]. 1669: Volt consultationk az urakal azok felől a dolgok felől, melyek mi és Erdély s római

császár között ágítálandók [AMN 146–7]. 1677: Romai Császár ő Felsege Commissariusi által az Eperjesi Tractán concludaltat az-is, hogy Fogaras Váráért és jóságáért hetven három ezer forint summa deponáltassék [AC 60]. 1697: A mi Győzedel(me)s Romai Császár Koronas Kiraly Kglis Urunk eo Fel(sé)ge ez következendő Nyari Hadi operatioinak el mulhatatlan szükségere nezve kelletven ujjabban ez Országban levő eo Felge Profunt Hazait Elessel meg töltünk, vetettünk fel az egesz orszagra Buzat 60 m [Uszt IX. 76/26 gub.]. 1710: A belgák residence a császárhoz felmegyen és azt mondja a császárnak: „Szentseges római Imperátor, az én hatalmas principálisaim, a belgiumi ordók, felette igen álmélnak a Felseged dolgain” [CsH 98–9]. 1735: Mlgos Groff Ur Széki Teleki Adám Ur(am) eo Nga szokott Sallariumunkat meg advan p(rae)sentaltata minékünk Felseges Romai császár kegyelm Urunk Koronas Királyunk és örökös Fejedelmunk eo Felsege legitimo modo emanaltott Kglis Compulsorium Mandatumat [BSz; TKI].

b. a szóban forgó uralkodó neve előtt v. után; inainte sau după numele suveranului respectiv; vor oder nach dem Namen des Kaisers: 'ua.; idem'. 1657: az csehek rebellálván Ferdinandus secundus római császár és cseh s magyar király ellen [KemOn. 33]. 1662: azután a felséges Ferdinándus római császár és a fejedelem* között Nickels-purgban nagy tractátus tartatván a királyi titulus a koronával együtt visszaadott vala [SKR 119. — *Bethlen Gábor]. 1711: Még a pacificatio véghez nem ment vala, a római császár, Josephus Bécsben meghimlőzék, és meg is hala [CsH 458]. 1784: Mű Felseges Második Josef, Romai Tsászárnak Magyar Ország Királyának ... Erdély Nagy Fejedelmének Királyi Guberniuma azon kegyelmes Fejedelmünk Császári és Királyi Kegyelemét ajánlyuk [Borb. II a gub. Nsz-ből].

6. ~ *császárság/imperátorság/királyság* német-római császárság; Sfintul imperiu roman de natiune germană; Deutsch-Römisches Kaiserreich. 1619: Ferdinandus eligálta magát az római imperátorságra [BTN² 355]. 1710: a galliai hatalmas király, Ludovicus XIV ... jó kedvvel acceptálá a magyarok patrociniumát, régtől fogván igyekeztén s keresvén alkalmatosságot, hogy az austriai házba belekaphasson, és a római császárságot, melyért az elei is annyi száz esztendőttől fogva haszontalanul hadakoztanak, a maga familiájába bevihesse | az impériumbeli Augusta városában az electorok választásából I. Josefus magyar király római királyságra emelteték nagy pompával [CsH 72, 237]. 1711: Carolus Prágából egyenesen Francfortumban mene^a hová újabbban az egész impériumi státusok egybengyűltenek vala, és ott nagy császári s királyi pompával a moguntiai electortól és érsektől római császárságra mindeneknek vélekedése kívül megkoronáztaték [CsH 462. — *1711-ben].

7. ~ *szent birodalombeli gróf* római szent birodalmi gróf; grof al Sfintului imperiu roman de natiune germană; deutsch-römischer Reichsgraf. 1787: Romai Szent Birodalombeli Groff [Pagocsa MT; Pf]. 1812: Romai szent Birodalombeli Groff [Kelm].

8. Rómából való; din Roma; aus Rom stammend. Szk: ~ *gállickő*. 1798: 12 lóth kék kő 12 xr. 4 lóth Romai gálitz kő 4 xr [Déva; Ks 73. 74. VII. 137 I/4] * ~ *gyűrű*. 1732: egy arany és ezüst proba kő, két Romai Gyűrű [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 21] * ~ *kesztyű*. 1714: Harom Pár romai kesztyű [AH 11].

9. az ókori Rómára vonatkozó; care se referă la Roma antică; sich auf das antike Rom beziehend. 1662: Bethlen Gábor az fejedelmi házakat és udvart nagy friss és pompás épülettel, kívül olaszfokoson, belül különb-különb szép képrákos aranyos és mézsmetszésbéli mesterséges menyeczetekkel és azokat ... velencei drága kárpitokkal megékesítvén, melyekben holmi római és Julius császár históriái voltak csudálatos szép mesterséggel szótetve [SKr 96].

Szk: ~ *birodalom*. 1662: A tudósok ilyen igazgatásnak formáit hármak állítanak: aristokratikát, demokratikát és monarchikát, midőn egy magános fő kezében vagyon a hatalom ... mint régen a római birodalomban voltak a dictátorok [SKr 69–70].

10. az ókori római birodalom idejéből való; din epoca Imperiului Roman; aus der Zeit des Römischen Reiches stammend. 1821: Ezen Színek a' kapu felől való részén vagyon két nagy Trebej verem, mely két veremnek az ajja régi Romai Téglából vagyon ki rakva [Celna AF; Ks 79. 8].

II. *fn* *tbz* az ókori római birodalom lakói; romanii; Bewohner des Römischen Reiches. 1772: a régi rómaiaknál és görögöknél micsoda szokás volt a katonáknak szedésében, ki meddig szolgált, micsoda jutalmuk volt midőn le akarták tenni a katonaságot [RettE 281]. 1808: Régtől fogva iga alatt nyögő Nemzetünk nem olyan el metsevézett indulatu, hogy ne érezné Nemes eredetét. Tudjuk mi azt, hogy az egész Világnak Törvényt adó Hatalmas Romaiak-(na)k maradványai vagunk, a' kiknek Neveket is viseljük [Kemény, CollMss Tom. XXX Varia XII]. 1896: A kaszinó igen becses alkotás. Már a régi rómaiak és görögök s Széchenyi István hasonló alkotásokkal lepték meg a világot [PLev. 187 Petelei István Gyalui Farkashoz].

római szám cifra romană; römische Zahl. 1786: Az Arithmetika szükséges a Polgári Társaságbeli életben: ne mulassa el azért a Mester megismereteni tanítványaival jó eleve a Római vagyis nagy számokat, azután az Arábiai vagyis kis számokat [Csetri, Körösi Csoma 40 A ref. főkonz. iskolügyi rend.].

román¹ I. *mn* román; rumänisch. 1839: Torda Várossa Piatzi Fertályában lako edgyesült és nem edgyesült Görög hitű vagy Román családok [KLev.].

◊ Szn. 1591: Romany Sigmond [Kv; Szám. 5/X. 43]. 1602: Román György szab. [Szentlélek Hsz; SzO V, 182]. 1661: Romany Miklos [KJ]. 1771: Román János [Grohot H; Ks 80. XL. 12]. 1791: Popa Jakab Román [Sebeshely AF; JHb]. 1859: Persián Mari Román Györgyné [Kv; RKak 571].

◊ Hn. 1754: Román pataka. Romány pataka [Alfalu Cs; EHA].

II. *fn* román ember; román; Rumäne. 1850: cselédeim állítások, s Románok el esmérések szerint maradtak, Boraim, szemes gabonáim, s egyéb házi portékáim [Nagylak AF; DobLev. V/1282].

román² regény; roman; Roman. 1790: én alig várom hogy kedves Batyám Uramat láthassom és bezelhesek ... az én sok féle, bajaimról és Történeteimről — melyekről bizony talám ha valami német meg kapta volna — nagy románt irt volna belőle [Nsz; Ks gr. Kornis Anna Kornis Gáspárhoz].

Szk: *német* ~. 1820: Két Német Román [Mv; Told. 9 Bartsai Kati könyvei között].

romano-katolikus római katolikus; romano-catholic; römisch-katholisch. Szk: ~ *kántor*. 1787: A Romano Catholicus Cantornak Balogh Mihály elő Kegyelmeének a Néhai Nagy György elő Kegyelme temettetése felett tett butszuttatásért Hf I [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 9] * ~ *páter*. 1710 k.: Az in anno 1696. tölem szerzett fejevári cesso intacte hagyta vala az abból a jószágból adadni szokott beneficiumokat a professzoroknak, prédikátoroknak és a romano-catholicus pátereknek [BÖn. 892].

romános regényes, romantikus; romantic; romantisch. 1823–1830: Igen szép utazni a hajón, sok romános vidéket lát az ember, magas hegyeket, rengeteg erdőt [FogE 262. — "Bécsből hazafelé a Dunán].

rombol pusztít; a distrugere; vernichten. 1846: (A) Fogado Házat a' rá zuhont kövek károsan rombolják [Dés; DLt 856]. 1849: Cseh Joseff özvegye Szóts Julianna Lak telkére ki vagy kik mimodon rohantak? ... ott mit miveltek mikor mi modon Romboltak? [Héjasfva NK; CsZ vk].

rombolás pusztítás; distrugere; Vernichtung. 1662: a bástyákat felülhaladó épületeket úgy meg kezdték vala rontani, hogy az házaknak falai nagy rombolásokkal szakadoznának, a bástyák ablakin bejárván az igen nagy golyóbisok, sok károkat tesznek vala benne [SKr 241]. 1850: téglából készített oszlop 15 ezek ... meg bomlott omladozó félben vagynak a rombolások mián [Gyéréssztkirály TA; DE 5].

romladójában romlófélben; în stare foarte şubredă, gata să se prăbuşască; im Verfall begriffen. 1767: Mind hogy a' Kapun be mentünk tanaltunk egy Hazacska romladójában, Kamara nélkül sovénnyel padoltatott [Nagyercse MT; Told. 44]. 1786: Vagyon csűr, ágassai jók, fedelet alkalmas hanem fejlül egy Láncsás kapu, ez is romladójába találtatott [Mezősámsond MT; Berz. 15. XX/18].

romlodozás 1. omladozás; dărîmare, dărăpănare; Einfallen. 1662: A kőfalaknak romlodozásait is mindenütt megfoltoztatván, a kőfal elcít ... általszakasztani nagy mély árokkal kezdték vala [SKr 482–3]. 1713/1750 k.: a Curátorok ... Felette igen vigyázzanak ... a Templomok Schollak Collegiumok Parochiak épületeinek romlodozásaira [RGyLt A. 12]. 1736: Exmittáltatnak azonn roszsz kémenynek aculatiojára és romlodozásának aestimatiojára Ntzes Pap Ferentz és Szalontai Mihály Atyankfiaik ő kglmek [Dés; Jk 466b]. 1742: Ez volt a régi Rákóczi (!) curia, mely is régtől fogván ruinában lévén, néhai mlgos Boros Kata asszony maga részt kezdte restaurálni az ő falaknak romlodozásait renováltatván, az házakat nagyobb részén boltozattal el is készíttette [Tasnád Sz; BfN]. 1794: (A) láko Házakat és egyéb épületeket conscribálják olly véggel hogy ki tessék mitsoda szükséges építések vagy reparatoria valo romlodozások vagynak azokban [Kv; SRE 313]. 1869: a papi ház 100 éven feylüli faház lévén, javítást igényel; a templomon is vannak romlodozások, a harangláb rosz [Kilyén Hsz; ETF 107. 8].

Szk: ~*ba* *indult*. 1846: a romlodozásba indult Templomat [Nyárádmagyaros MT; MvRLt] * ~*ban* *levő*. 1754: (A pénz) az Ecclesia industriája al(tal) gyűldögelvén romlodozásban levő Templomunkra minden órán erogalodik [Dés; DVJk] * ~*hoz* *közelített*. 1731: Vagyon a declarált

Curianak kapuja kötött Tölgyfából allo faragott kapu lábja, romlodozáshoz közelített kapuja pedig régi fűrészeszkákból valo [Impérfa Cs; BCs].

2. beomlás; prabusire, surpare; Einstürzung. 1780/1804: Documentumokból világosságra jöven az, hogy a' régi ős Gazdák Bányajokat magok öntötték bé, vagy a romlodozást öntésekkel segítették, ekkor az Occupansok foglalt Bányajokban manuteneáltassanak [Torockó; TLev. 5].

romlodozik 1. omlodozik; a se dárápána/ruina; einfallen. 1681: Vajda Hunyad vára Vár hidgya. Ez Nagi Magasso(n) öt Keő Labakon álló, és az also vegenei ket felől olasz fokos keő fal vagyon. mely kő fal mint hogi ighen kezdet romlodozni, ha megh nem ujítottak nem sokára nagi kár lészen benne [Vh; VhU 502]. 1767: bornából rakott romlodozni kezdett Két tágas ház [Kilyén Hsz; LLt]. 1796: a Néhai Groff Ur Eő Nagysága ... épített egy jo Fogadot a fel épített házok romlodozni kezdetek az édjik vendég ház tsak nem lakhatatlan volt [Szent-gothárd SzD; WassLt].

2. leszakadozik; a se strica/deteriora; stürzen. 1766: (A háznak) A' Sendellyezése már romlodozni kezdet igen jukatos [Hosszútelke AF; Kath.]. 1772: (Az istálló) Ajja ... megis vagyon hidalva, de az Hidlása már romlodozni kezdett [Kv; BethKt Mikes conscr.].

romlodozó 1. omlodozó; şubred, dárápánat; baufällig. 1804: Egy szalmával fedett romlodozó Ház 6 MF [Radnót-fája MT; Born. G. IVa. 5]. 1807: Néhai Iffiaabb Rettegi Sigmond Ur ezen Jozzághoz tartazo Malmokatis maga építette, az régi Malmatis ujra fel építette, mivel romlodozó állapotban volt [Borsa K; RLt O. 2 br. Josintzi Mihály (40) vall.].

2. széteső; care se desface; zerfallend. 1763: A Kis Hazban romlodozó Hordo Nro 2 [Pókafva AF; JHb XXV/77. 2]. 1792: Romlodozó Szűszek [CU].

romlodozófélben 1. omlodozófélben; in stare şubredă; im Zerfallen. 1794: Rosnai János Ur az épületek romlodozó és pusztuló félben lévő a' Házan költséges renovatiót tétett [Mezőbánd MT; MbK XII. 101].

2. szétesőfélben; in stare (foarte) deteriorată/şubredă; im Zerfall. 1765: Volt egy galambúgos kapufél, deszkakapu rajta, mely még most is megvagyon romlodozófélben [M.gyerőmonostor K; ETF 108. 13]. 1802: a kapu romlodozó félben vagyon [Kv; Pk 4].

romlodozott 1. omlodozott; dárápánat, şubred; baufällig | leomlott; prabusit, cázut la pămînt; eingefallen. 1616: Az Udvarház egy Dombon volt az Maros mellet, kinek az romlodozott kwfalaj mostannis fen allanak [Náznánfa MT; EHA]. 1632: Komanai Uduvarház ... Vagion egy reghi romlodozott Swteő ház [UC 14/38. 120]. 1669: (A) Pusztá s romlodozott kő falu házát ... Enjedi Marto(n) Ur(am) adá örök árron ... Dési Makai Mihály Ur(a)m(na)k [Ne; Borb. I]. 1697: vagion Egi romlodozott kő ház kamarájával [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 7]. 1716: vagyon egy pusztuló félben álló romlodozott házacska [Doboka; JHb III/16]. 1731: bé mēven a kapun bal kézre vagyon edgy romlodozott fenyő fa baranákbal allo Ház derek [Impérfa Cs; BCs]. 1735: Vagion edgy Udvarház hely ... ezen vadnak holmi romlodozott dirib-darab kőfalak [Gyéres TA; JHb XI/9. 40–1]. 1770: a romlodozott Palata ajtaján bé

botsátám a' Szabot [Bencenc H; BK sub nro 1017 Ursza Iván (35) jb vall.]. 1794: Udvari Biro Raffa Farkas az Eklesia Fundusán a' régi romlodozott Ház helyett egy más jo és alkalmatosabb Házát építettett [Kv; SRE 296]. 1815/1817: ezen a Curialis helyen a mint a romlodozott maradványok mutatták lehetnek Derék és Kemény épületek, de már most tsak azoknak omló félben lévő falai, és kökerítés láttatnak [Szu; TSb 47].

Szk: ~ állapotban (van). 1784: Dobolyi Joseff Vramnak, mint Tő szomszédnak a kertek és épületek is romlodozott állapot(an) lévően, Nagy szükségítől kényszerítettvén ... 40 Mforintokat [Ne; DobLev. III/593]. 1844: Egy kő istálló — mely nagyon romlodozott állapotban van — jelesen az éjszaki része egészen dőlő félben van [Abafája MT; TSb 35]. 1847: van egy kőből ki rakott oldalú pintze a' pintze síkátora romlodozott állapotba [M.nagy-zsombor K; HG Sombori lev.] * ~ félben álló. 1699: az Kőküllő parton vagyon edgy hitva(n) fakkból rakott romlodozott fél(en) álló ... diszno pajtácska [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.] * ~ státusban lévő. 1777/1780: Ezen Házon fellyül vagyon edgy romlodozott Statusban lévő kő Pintzéskeis [Vád SzD; JHbK LII/3. 279].

2. ledőltszakadozott, leroskadozott; culcat/cázut la pămînt; eingestürzt. 1632: uagion egy fele nilo fwrez dez-kából czinalt romlodozott kapu [Fog.; UF I, 179] | A Gyümölcsös kert ... erőss Csere karokra, keményen font már romlodozott, hulladozott alatsony lészás kert foglallya be [Erdőszengyel MT/Szentjakab SzD; TSb 51]. 1679: Ménesakol Körül valo gyalogh sövénye romlodozott [Uzdizszipéter K; TL. Bajomi János inv. 119]. 1681: ezen boltnak cserepezése igen romlodozott | Tyukász Major. Ennek Udvara Sövényel volna Kerite es szalmával fedve; de nagyub reszent romlodozott mind sövénye s mind fedele [Vh; VhU 557, 566]. 1694: Megien fel ennek az haznak Folyosójára egy tiz Lepesből allo romlodozott fa Garadics [Kóvár Szt; JHb Inv.]. 1712: Az Nemes Udvarház mennek be edgy ket felé nyilo ... romlodozott Sendelly fedél alatt Valo nagy kapun [Mezőbodon TA; BfN 54/12]. 1776: mentünk az Istállóhoz melynek vagyon jo fenyő deszka Padlása romlodozott hidlása, romlodozott jászja fenyőfából valo [Mezőmehes TA; WassLt]. 1794: a' kapun belől nap nyugotra vagyon kilencz Sas-fákba rakott és fedél nélkült valo romlodozott, és Sorvadit palánk kert [Szentmargita SzD; Ks 68. 49. 41]. 1823: az egész épület kevés ideig használható ... igen romlodozott, sissza Fedél alatt [Csekelaka AF; KCsl 16].

Szk: ~ állapotban van. 1825: (A kapunak) mind Deszka uttza ajtoja mind pedig fedele romlodozott állapotban vagion [Szárzapatok Hsz; SzentkZs Consr. 327].

3. megromlott; stricat; distrus; verdorben | be/összeomlott; dárímat, prabusit; eingestürzt. 1638: Az masik szobarais nilik hasonlo aito. Vagion benne edgy igen roszt romlodozott kemence [A.porumbák F; UF I, 663]. 1656: Ezen hazban vagyon egy reghi romlodozott hitvan kalihas kemence [Fog.; UF II, 129]. 1681: Ezen also Contignatio felett lévő kő ház Belől senelő lapos zöld kályhás romlodozott kemenceje Nro 1 [Vh; VhU 502–3]. 1745: Vagyon a' Sütő ház vagyon benne két nagy Sütő kemence, mely(ne)k edgyike romlodozott [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1781: romlodozott, Kajhából rakott kementze vagion benne [Backamadaras MT; Hr]. 1794: Teglaból rakott romlodozott Tűz hely rajta lévő hitván őszre romlott kementzével edgyütt [Szentmargita SzD; Ks 68. 49. 41].

1820 k.: vagyon egy romladozott Füttös kályha kementze is Téglával készült Tűz helyre rakva [Dés; DLt].

4. megrongálódott; stricat, deteriorat; beschädigt | szétesett; desfacut (în părțile componente); zerfallen. 1632: Ezen hazban uagion egi dezakaból rekesztett kamoraczka Ket hituan romladozott nioszolia | Az fal mellett negi reghi romladozott pad szek | Az falban három szakaszú, romladozott almarium | régi teőreődezet romladozott talygak [Fog.; UF I, 137, 144, 147, 187]. 1644/1759: Vagyon más romladozott hitván szekér [Ne; DobLev. III/651. 7b]. 1652: Egy romladozott pincze tok [Nsz; IB X. 2]. 1679: romladozott, sűtő szarvas Tekenő nro 4 | Romladozott ülés Láda nro 1 [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 62, 95]. 1681: Romladozott, fedeletlen Szekrény Nro 1 | fedeletlen, régi romladozott Láda Nro 1 [Vh; VhU 520, 547]. 1685 e.: Vagyon az felső vár alatt egy köre forgo malom Az viz kereke, es négy viz vályui régi romladozottak [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 22]. 1693: Egy romladozott öreg szappulo cseber [Ne; DobLev. I/38. 11]. 1725: A kerekének romladozott Targanczák reparatiojáért adtam Flor. hung. 1 Denar 32 [Kv; Ks 15. LIII. 5]. 1735: Fedeletlen romladozott szuszék Nro 5 [Mezősztyákab AF; JHb XI/9. 7] | Vagion ezen Tohoz egi jo Bárka Vagion egi régi romladozott Hajo [Tóhát TA; i.h. 29]. 1761: Negyvenes romladozott buzás hordo Nro 4 Kussebb romladozott buzás hordo Nro 3 [Szászvessződ NK; JHb XXIII/31. 24]. 1801: Két Romladozott Legel | 3rom Romladozott Gabona tarto Szuszékok [Vargyas U; CsS].

5. meghibásodott, elromlott; stricat, deteriorat; kaputtgegangen. 1679: Romladozott, s szakadozott badogh Török Lámpás | Jó borda nro 3 romladozott nro 2 | Rosda ette, romladozott vas rosta nro 1 [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 17, 59, 63]. 1681: Ezen boltban vadnak az alsó kemenczéhez való viseltes romladozott vas eszközeők [CsVh 93] | Romladozott, kis ón medence Nro 1 | Ploszka Bánya ... Koh szin Az Koha romladozott [Vh; VhU 541, 578]. 1684: Egy Cseberb(en) romladozott on Tálak [Ebesfva; UtI]. 1693: Romladozott Arany Boglár flor. 7/50 [Ne; DobLev. I/37. 4]. 1714: Egi Par Terczerol romladozott fl. Hung. 1/20 [AH 14]. 1749: Leven az Ecclesianak egi romladozott Circ(ter) egy ejteles ón kannaja [Lisznyó Hsz; SVJk]. 1753: Mundur romladozott karabély N. 1 [Maros-sztkirály AF; Told. 18]. 1789: Tiz pár ezüsttel futatott réz nyelű kés, 2. pár romladozott kötek | 2. romladozott vert réz Gyértya Tarto [Mv; ConscrAp. 3, 20]. 1792: Romladozott resnyitze | Talpas romladozott poharak 2 [F. oroszfa SzD; Told. 71].

6. összetöredezett; crăpat/fisurat în mai multe locuri; zerbrochen. 1632: egy dezakaból csinált rekeszeczke kibén vagion ualami romladozott luegh [UC 14/38. 121] | Ezen haznak két ablaka negy negi tablakból allo, juegei romladozottak [Fog.; UF I, 137]. 1681: Romladozott kristalj üvegis, egi desáczkával [Vh; VhU 512]. 1685: Egy kosár-b(an) romladozott üvegh Tanyérok [Gyf; UtI]. 1694: Egi Ablaka Rámai üvegessek, de igen romladozottak [Borberek AF; BfR]. 1697: Romladozott Üveg lámpás nro 1 [Alvinc AF; Mk Alvinczi Péter inv. 8]. 1732: ezen háznak onban foglalt három üveg ablaki vannak, az edgijknek évegei romlodoztak [Kóród KK; Ks 12. I]. 1772: most romlodoztak az karikák, és ki hullattanak közülük mindégy 3 [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. 1777/1780: Üveg Karikából Készült Ablak lévén Nro 15.

Consideratioban jövén romladozott, és héjános volta aestimaltatt ad Hf 50 [Alparét SzD; JHbK LI/3. 14].

7. szakadozott, vásott; rupt, uzat; zerrissen. 1748: Páva tolluból csinált romladozott legyezők [Ks 8. XXVIII. 5]. 1798: Három borított Szék ugyan romladozott boritekjával [Vingárd AF; KCsl 5].

8. lehulladozott; cu tencuiala căzută; abgefallen. 1679: Hinto Szin Baronabul rott oldalai, kívül belől tapaszos ... belső tapasza romladozott | Serfőző Ház oldala fenyő fábul rótt belől romladozott tapaszos [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 84, 136].

Ha. 1776: romladozott [Nagyiklód SzD; EHA]. 1793: romladozott [Dés; Hr 7/14]. 1802: romlodozott [Csekelaka AF; KCsl 6]. 1804: romladozott [Kv; Pat.]. 1819: romladozott [Mezőmadaras MT; MRLt]. 1820: romladozott [Magyaró MT; EHA]. 1824: romladozott [Fugad AF; HG Mara lev.]. 1843: romladozott [Borsa K; BetLt 1].

romlandó 1. leomlásra hajló; şubred, gata să se prăbuşască; baufällig. 1585: Feyes Ianosne Vrsula vallia Az haz olj puzta hogy Zinte Romlando vala [Kv; Tjk IV/1. 428]. 1725: (Van) itt N Enyeden edgy fedélnélkül valo romlondo kö házak, egy oldal kamarácskával [Ne; DobLev. I/115]. 1770: vagyon edgy régi romlondo sövény ház edgybe dölenőib(en) lévő Csűr, edgy oláh Marha Pajta [Erdőalja KK; Ks 66. 45. 17d]. 1828: minek előtte e romlondo tárházból ki költözne teve ilyen állandó és meg másolhatatlan testamentaria Dispositiot [Kanta Hsz; HSzjp].

Szk: ~ formában. 1764: Voltanak Istállók is valami romlandó formáb(an) [Udvarfa MT; Told. 44/26].

2. leroskadó/dőlő; care este gata să se răstoarnă; einstürzend. 1585: Biro vram Egieb Romlando Seowenieknek Epwletibenis As Espanok Altal legyen minden segitseggel [Kv; TanJk I/1. 4]. 1733: Az Ház körül valo kertek gyengék, romlandok, és ruinab(an) lévőek [Sólyomkő K; SLt GH. 43].

3. hamar tönkremenő; care se strică ușor/repede; schnell kaputtgehend. 1647: Miuel az fa szerszannak vgy mint kádak Hordok(na)k cziebrek(ne)k az eő nemek szerint, igen romlando marhák, (igy!) annakokajert az Kysz anna reszit penzre tuduan, iutot az eo reszire p(er) estimationem f. 8 [Kv; RDL I. 134]. 1763: afféle drága Bokályok s üvegek (:noha romlandok:) sok pénzben kerülnek [Kv; Tjk XVII/2. 234].

4. rossz minőségű, romló; prost, de proastă/slabă calitate; von niedriger Qualität. 1749 k.: (A) Kütös nevű helyben az mely Bányák vad(na)k soha senkitől ne colaltassa(na)k, mivelhogy az köviből rossz, és romlando vas lészen [Torockó; TLev. 2/1].

5. hanyatló; care se află în declin; untergehend. 1679: meg gondolvan romlando es hamar változható életünk(ne)k sorsát, akarunk kegyelmeket előtt egy más között keves javainkrol rendelést tenni [Kv; RDL I. 157].

6. elenyésző/tűnő; pisorit, efemer; vergehend. 1710 k.: Semmivel sem nagyobb okosság bizony, csak hogy nem oly hamar észrevehető: akik a mulandó, romlandó dolgokban keresnek örökkévalóságot [BÖn. 422]. 1714: Tekints Nemzetes Cserei Janos Vr Relictaja, Tekints Nemzetes Cserei Judith Aszszony meg gondolván az emberi nemzetnek romlando arnyékhoz hasonló s romlando voltat mi előtt(n)k így enuneral a ő Kgíme minden Aviticum es Acquisitu(m) bonumit [Ne; DobLev. I/85].

7. esendő; supus greşelii, failibil; fehlbar. 1587: ezfele Iffiusagnak ideye, Elmeie es Allapattia ighen romlando, itileti gondwisselese erelen, es sok gonoz zerenchekre lehet Alkolmatossaga [Kv; KvLt Vegyes III/65]. 1679: Minemü nagy szomorúsággal olvastam ez reméntelen hírt Kegyelmed leveliből, tudja csak az én Istenem. Nagy, meg kell vallani, Istennek sujtó kezeinek ereje Kegyelmeteken valóban, de mit tehet az romlandó ember teremője ellen, kinek élete, halála szent kezeiben forog [TML VIII, 508 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz].

romlandófélben leomlóban/dőlőben; (care este) gata sá se prübüescă; baufällig. 1756: romlando félben lévő Koczka esnyezett Ajtaja Nyilik bé vulgo az Ur Házában [Branyicska H; JHb LXX/2. 18]. 1772: az Közkert mellett egy mar szinte romlandófélben lévő Tyúk óll, vagyis Majorsag Rekesz Deszka Fedel alatt vagyon [Kv; BethKt Mikés conscr.]. 1814: ezenn Curialis Telken Találtattak Egy régi avaték romlando félbe lévő (:Paraszt forma ház:) Curialis ház, mely a régiség miat már majd szinte el-is dült [Kecskeháta SzD; BetLt].

romlandóság (emberi) esendőség; fapdul de a fi menit sá piarä; (menschliche) Fehlbarkeit. 1629: Én, Borsos Tamás előttem viselven az emberi életnek halandó és romlandóság alá való esését és vetését ... akartam ... szabadoson disponálni testamentarie [BTN² 419]. 1710 k.: (Az emberek) ítőznak a haláltól, kerülük, távoztatják kiki a maga elromlását a szentírásban is nemcsak a romlandóság, hanem a bűn is annak^a tulajdoníttatik [BÖn. 468. — ^aA testnek].

romlás 1. rongálódás, (le)omlás; dārfmare, prübüşire; einstürzen. 1570: Az plebanos haza le omolan vagion Ne varnak nagiob Romlasat [Kv; TanJk V/3. 23b]. 1578: keryk eo kegmt Byro vramat hogy negiet az vrainba walazzon kik az Espotalnak es az Swteo hazoknak epwlette(n)seget es Romlassit meg latogassak [Kv; i.h. 160a]. 1582: Az mel' falt az O warba tawaly ezteendeobe az waros megh chinaltata, eo kegl(me)k heaztassa megh Bochasson eo keg(me)k ketteót Az thanach vrainm keozzwl keson ewlliek meg az waros keofalayt, es Ahol ol' zwkseg epwlet kel eo keg(me)k wisellye gongiat, hog valam Nag' romlas az Waros falaba Ne essek [Kv; i.h. 252b]. 1643: ha az hazom gonduseletlensegh miat valami romlas, es bomlas keouetkezik ... az magok hazbajl portioiokbol az arua szamara ki fogiak tudni [Kv; RDL I. 131]. 1681: Az Malombeli romlast mindenik molnar tartozik megh epiteni [VhU 48]. 1751: az ur 6 Nga Udvarában levő épületeket is tsak kordora hadgia romlasit nem epidgeti [Marossztkirály MT; Told. 29]. 1793: Az Paller Nem okozthatik ... az Romlásnak és Hasadasoknak Miana [Kv; Pk 2]. 1801: végeztetett Hogy elsőben a Pap Házát az Udvarról reátojlundo ganejtol meg szabadítani, és ha mi romlasai találatnak hová hamarébb igazításba vétetődjenek [M.köblös SzD; RLt]. 1825: a fel járó gradits gangját s tornázt fedele romlásatis igazittassa meg [Dés; DLt]. 1829: (A) Curiában minden romlásokat reparáltattam, s ugy adtam Számban [Ne; DobLev. V/1155].

Szk: ~ából felépül. 1705: l(ste)n kegjelmességéből mind a' városbéli mind a' Hostátbéli Atyafiak buzgo kegies adakozásokból annyira fel épült romlásából a' Külső Templom, hogj az Isteni szolgálat benne el kezdődhetett [Kv;

SRE 94] * ~ából megépít. 1758: nem az Özvegy Succedal az Malamban, hanem Tar Gergely az Attya építette meg romlásából [Asz; Borb. I] * ~ban áll. 1662: Azon torony másikat is mely régi időkől fogva félíg való romlásban állott, igen friss épülettel megépítettven harangokat öntetett volt belé hatot [SKr 95] * ~ban lévő/váló. 1727/1751: asszeralvan azt a' Kápolnás-Oláhfalviak hogj ezen Hargita Havassát már romlásban való Kápolna az magok határokbán építettett lévén kételenítették a' Faluban azon Kápolnát, és Bútsut bé venni [CartTr II. XXX/3b határmegállapító ítéletlv.]. 1761/1818: Vagyon egy hitván alá való 's romlásban lévő ágasokra építettett Curialis ház [Kisfalud MT; CU] * ~ban van. 1692: Temp-lomunk fedele romlásban lévén, magunktól elégtelenek vagyunk restaurálásra, kívánnyuk az Urak eo Nagok eo Kglmek ez iránt való assistentiáját [Kv; SRE 4]. 1715: a T: Professor Baczoni Mathe Ur(am) Háza olly romlás(an) vagion, hogj ha még is nem orvosoltatik nagyobb kára lészen a T: Eccla(na)k [Kv; SRE 125]. 1754: Romlásban vagyon egészben e kis ekléziácskában a templom, ex fundamento újat akarnak építeni [Unoka MT; ETF 107. 24] * ~esik. 1681: Vajda Hunyad vára az Vár fundamentuma ighen kezdett sok es nagi darab helyeken om-ladozni es le szakadozni Ha azert ez illyen fogiatkozaso-akat ujonnan való bé rakással, vakolással megh nem erőssi-tik, félő nem sokara nagi romlas ne essék az illyen miatt [Vh; VhU 502] * ~ra hajlandó/hajló. 1755: vagyon egy vesszőből font, szalmával fedett romlásra hajlo két féle Majorsag(na)k valo Rekesz [Ludesd H; BK sub nr. 1020 Nalácz conscr.]. 1758: Ezen Szobais a Viz bé szivárgása mián is a' romlásra hajlando [Déva; Ks 76. IX. 8] * ~ra hajlik. 1755: Vagyon Prestillával fedett, egy kerekü gyenge Malmok de a' gyakran változo Molnárok-nak procuratioja miatt romlásra hajlott [Ludesd H; BK sub nr 1020 Nalácz conscr.]. * ~ra hanyatlott. 1782: egy romlásra hanyatlott Csűr [Dombó KK; JHb XIX/22. 7] * ~t csinál. 1806: a' Küküllő vize az ő Nagysága Majorjában több romlásit tsinált volna, de Gát és Jászolly kötéssel igazítottat [Erdősztgyörgy MT; WH].

2. leromlás, elpusztulás; distrugere, deteriorare; Beschädigung, Zugrundegehen. 1670: eo Nagha azon malmas ton alol való tovának gátyát ne töltene, ne neveltetne malmának romlására az Ország törvénye, és végezése ellen [Mezőméses TA; WassLt]. 1717: Azon Malom Ország Uttyának reveknek romlasara veszedelmekre Fiscusnak ... el Szenvedhetetlen karara vagyone? [Kük.; MbK 127 vk]. 1724: Mindenkor ilyen állapotba volt ezen portio, vagy változott, jobbítás épülés által, vagy romlás, és pusztulás által? [H; JHb XXXI/5. 56 vk]. 1795: nem régen a Dombai határon fel épült különös négy kövü Malma ... az egészsz Küküllő vizinek gaton le folyini szokott ereje, erőszaos vissza nyomattatásával azon Dombai közönség birtokában lévő Commune Terrenumban Szembe Tűnő károkat meg betsülhetetlen Iszopolásokot el viselhetetlen romláso-ko-át már is szült, nemzett és okozott [Ádamos KK; JHb XIX/49]. 1806: a Küküllő Vize ő Nagysága Majorja fele tévén a szagattást; Gát kötéssel, es Jászolly kertekkel oltal-moztatván a' romlástol a' Küküllő partya felől [Erdősztgyörgy MT; WH]. 1818: mindezekkel tsak szunyadoztak kormányzóink^a — elnézték a' jo kutaink romlásatis [Dés; DLt 174. — ^aA város vezetői].

Szk: végső ~ra jut dolga. 1703: tapasztaltunk ez hámo-ron ollyan fogyatkozást, hogj ha meg nem orvosoltatik, le-

hetetlenség semmi hasznát venni, sőt végső pusztulásra és romlásra jut dolga [CsVh 119].

3. az ország veszedelme/pusztulása; devastarea/distrugearea [jării; Zerstörung des Landes. 1562: 1552 esztendőben Ferdinandus király Baptistát nagy erővel bocsátá bé Erdélybe de Erdélynek az inkább lón romlására, hogynem mint oltalmára [ETA I, 15 BS]. 1613: Eo felsege^a Minden rendekett, ez orzagban az haro(m) nemzetett le cziendesiczen, es meg bekeltessen, hogy nagiob romlassa zegeni hazanknak ne keouetkezzek [KJ. — *Báthory Gábor]. 1659: mely szíuesse(n) igyekezűk az kegtek romlasara fel gerjedet fienies Portat ez hazahoz meg engeztelni [UszLt 23 fej.]. 1662: az ország nagy romlásának, pusztulásának okait egyik a másikra hárítani akarván, micsoda írásokat bocsátottak ki egyik a másik ellen^a [SKr 460. — *Barcsai Ákos és II. Rákóczi György]. 1663: eddig való romlását az szegény hazának nagyobb fogja követni, ha Isten nem könyörűl rajtunk [TML II, 495 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. 1677: Vezetetett volt ennek-előtte-is boldog emlékezetű eleinktől, minden bizonynal ez hazának nagy romlásáról vett experientiájából, hogy soha ... ugy magunk és posteritásink-is immaturus gyermek Fejedelmeket ne válasszsanak [AC 29]. 1710: Kéreti azért alázatosan hatalmas császár, hogy Béli Pált több társaival együtt, mint nyilvánvaló árulókat, érdemek színt megbüntetni méltóztassék, hogy a szegény országban több háborúság, romlás miattok ne essék [CsH 144–5]. 1790: most sem(mi) rosz hireink nintsenek a Török földé felől, éppen tsak ez a belső sibongás ne hozna romlást földünkre [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

Szk: ~ra hanyatlott. 1660: Kegyelmednek megszolgálom hogy veszedelemben forgó s romlásra hanyatlott szegény hazánk állapotjáról is ... tudósított [TML I, 553 Korda Zsigmond Teleki Mihályhoz Husztról] * ~t szenved. 1710: (A török és német közötti hadakozás miatt) mind Magyarország, Erdély, az császár haereditári provinciái nagy pusztulást s romlást szenvedének [CsH 156] * haza szabadságának ~a. 1671: ha kic ... haza szabadságának romlására ártalmas és törvénytelen dolgokra való tanácsokat adnának ő Nagának a' fellyebb meg-irt poenával büntetessenek [CC 9] * utolsó ~. 1661: Ali pasa ... csaknem utolsó romlásra juttata bennünket, mert nemcsak Magyarországnak, de az egész kereszténységnek nemes bástyáját, Váradot elvevé tőlünk erővel [Kemlr. 342]. 1678: Havasalföldében elvivén egynéhány személyt magával Béli uralom kik hihető ez szegény hazának nem békességének megszerzésére igyekeznek, sőt ha Isten reá bocsátja, fölé utolsó romlást és veszedelmet ne hozzanak [TML VIII, 50 a fej. Teleki Mihályhoz] * végső ~. 1658: Parancsollyuk igen serio keglđ(ne)k Marus Vasárhelljen jelen lenni el ne mulassa, hogy szegény hazánk(na)k vegseo romlásának megh előzesere való dolgok feleol Consul-talkodhassunk Kglđdel [WassLt fej.]. 1661: végső romlásra is juthat az megromlott szegény haza állapotja [Kemlr. 349]. 1669: mivel sem Istenünkkel békések, sem egymás között egyesek nem vagyunk, hamar végső romlásunknak félelme rettent meg bennünket [TML IV, 426 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1710: sedes belli lévén a haza, a török s a német között végső romlásra jut, s akármelyik fél triumpháljon úgy bánik vele, amint akar [CsH 186].

4. az ellenségtől elszenvedett vereség; infringere suferită in luptă; vom Feind erlittene Niederlage | ellenséges támadás okozta veszélyes/nyomorúságos helyzet; situație peri-

culoasă survenită în urma atacului armatei inamice; vom feindlichen Angriff verursachte gefährliche Lage. 1641: Erre a dologra így emlékezem hogy az Varadi romlas vtan jeoue egy ideigh ide Eniedre az en hazamhoz az haborw wdeoben Varadi Gaspar deak lakni [Ne; RLt Joannes Bolthos (63) vall.]. 1653: Ezenközben ide alá a magyarországi hadak a minapi romlásból a mint lelete magokat felépítették; és megindulván, Nagy-Győr felé indították a hadat, hogy Komáromot megsegítsék [ETA I, 42 NSz]. 1655: Bonczyday Gergely Uram az kutatt megh Tiztatta (!) az romlas előtt Az romlas utanis megh tiztatta [Kv; SzClev.]. 1670: Sepsí széki Kyllieni Orthodoxa Religio leuők(ne)k alazatos Supplicatioiok Nagdhoz ... alazatosan jelentiuik Ngd(na)k, hogy az Pogány miatt leott romlas Utan ... már annyira terjedet Religioink, hogy azon faluban az Unitariusok(na)k leuen Exercitiumok szinten el erkezenk szammal eo Velek [Kilyén Hsz; BLt 1]. 1703: Váltottam volt meg a' Csiki romlás alkalmatosságával el rablót három Csik széki Ifjú Legényeket rabságból a' Tatár kezéből adván értek in Summa nyolcz száz izlotokot [Maros-sztyörgy MT; Ks 14. XLIIIb]. 1711: Tudom hogy a Lázár Ferencz ur(am) Diszno Pásztor János, vett vala pénz el egy kis kék üdő tinot, melyet mind az Romlásig tarta [Ditró Cs; WLt Joannes Sipos (40) jb vall.]. 1717: a Marosujvári romlaskor ... a többi a' Tatár elrabolvan, Nagj Miklos meg maradván épít ezen hazat [M.csesztve AF; JHb XXVIII. 21]. 1725: a későbbi csiki romlás után ... Bajszág László és fia Farkas ... Endes Anna asszonyt szolgálták [Szentkirály Cs; SándorO 269].

Szk: ~ban forog. 1658/1741: Iszonyu romlásban forgál teis Thorda ... Altal mene rajtat Török s Tatár hada Rakat házaidnak tsak fala marada [EM XXXVI, 145 Köröspataki B. János hist.].

5. kárvallás, anyagi tönkremenetel; pierdere materială, păgubire; materielles Zugrundegehen. 1580: ha leowendő wdoe ez Colosmonostori domini(um) változnak es secularis vagy egieb poss(ess)orra zallana Az dezma akkor semmy vto(n) be ne hozthatnek, varassunknak romlarsara [Kv; TanJk V/3. 230a]. 1595 k.: Noha kgmes urunk hwsegesen holtigh Nagysagodnak zolgálni igiekezwnk az mint illikis, de giakorlatossaggal az nagy romlas miat be nem telliesithetiwk, az mint illennek az raitunk forgo Nagod zwkseges dolgait [Dés; DLt 247]. 1612: Fged kerített kolczos Varosanak nagy romlarsara volna Hogy oly Nemes Ember közünkben lakoull szallana ki az Varossi emberrel valo egyenlő terhe visselestől, szabados legyen [Kv; PLPr 23]. 1653: egy falka hajdút adott vala telelni hozzánk a fejedelem, és itt lakott egész télen nagy romlásunkal [ETA I, 122 NSz]. 1677: a' szegínségnek majd el-szenvedhetetlen romlásával sőt egyéb rendeknek-is véghetetlen panaszával tapasztallyuk, hogy ... a' Lopás el-áradot ez Hazában [AC 123]. 1714: könyörűnk alázatosan, hogy Ngtok^a s az nemes szék ezt az mű súlyos terhűnköt^b tartozzék istenes igazításban tenni ... kényszerítettünk az egész nemes ország gyűlésire mennünk, ha a nemes szék meg nem tekintí az mi romlásinkot s nagy inségűnköt [Kozmász Cs; SzO VII, 200. — *Gr. Kálnoki Adám csiki főkapitány. ^bA postálkodást]. 1782: Praefectus Ur(am) a szegény községnek meg eskűtt ellensége minden dolgait arra dirigálja hogy abból a szegény, és el nyomorodott népre mégis több több romlás, kár Vallás, és Bereh viselés következézek [Torockó; Thor. XX/4]. 1795: (A) Tirthokos Urasagok(na)k ... el kerülhetetlen szükségek lévén a Kis küküllő vizén

erigalando allando labos hidra ... mind fel építésében mind Conservatiojában olyan ... provisio tartassék hogy ... jövedő beli romlasok s károk ne következzenek [Adámos KK; JHb XIX/46]. 1828: előre látták azt a' szerentsetlen romlást, 's ki lábolhatatlan kárt, mely fog következni egész Falunkra [Kelementelke MT; Told. 31].

6. vki életének/(anyagi) helyzetének megromlása/tönkremenetele/tétele; ruina/distrugerea cuiva; Verschlechterung des Lebens/der materiellen Lage von jm. 1599: Eo kmgem mostis az Jrgalmassagot, es Atiay kegiesseget viselwen zemek eleott minthogy soha ekeedigys egy Attya(n)kfianakis romlására nem egykeztenek meghengetenek mindeniknek [Kv; TanJk I/1. 334]. 1638: hiszem nem Poganí az jo sogor hogi ennekem is karommat kiuania, s en sem vagiok pogany hogi eo neki romlasat kiuan(n)a(m) [Mv; MvLt 291. 140b]. 1653: Ez az 1613-k esztendő nagy sok félelem között eltelék sok atyám-fianak romlása és rabbáléte és halála lön s kára [ETA I, 117 NSz]. 1667: Látom, ő nagyságok által leszen kezdése gonosz akaróimtúl régen óhajtott romlásomnak s böcselenségemnek egyszersmind [TML IV, 228–9 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1674: az Bánfi Dienes romlásakor hozattam bé, töttem bór ládában egy ezüstös kardot, hegyes törőstől [Beszt.; WassLt 72/6]. 1727: Ngod az en romlasomat nem hogy örülte volna, söt igen szanakodot rajtam [Albis Hsz; ApLt 2 Bakori István Apor Péteréhez]. 1766: A jország ... az pársoktól, s' Praedeces-soraktól minden méta nélkül birattathatott, s biratott is, mostan ... kertel el rekesztani leheté mind két fél romlására [Torda; TJkT V 340]. 1770: Nem gyönyörködöm senki romlásán [RettE 231]. 1821: A' köz haszonnal és az adózó köz nép javával keveset gondoló előre nem látó Földös Urnak lehet azt tartani, a' ki a maga Embereit, a' ki után ő is él 's a' kiknek romlásával az Eő Felsge aeráriuma szenved giteniti, és nem erő<it>eni kívánnya [M.zsombor K; Somb. II Sombori Farkas kezével].

Szk: ~ba esik. 1831: úgy Hallottam volt hogy a kik ilyen kárba és romlásba estének Házaik bé fedetésére bizonyos summájú költség fogna adatni [Dés; DLt 951] * ~ba hoz. 1821: Egy Birtokos is Somboron a Ketskék iránt, semmi panaszt Sohová nem kívánt tenni, Sombori István Ur is, koránt sem annak tekintetéből, kívánt panaszolni, hogy abban kárát tapasztalta volna, hanem hogy az által a' Több possessorokon mintegy truttzolhasson; egész bizadalommal vagyunk az iránt, hogy az Felsőség, ilyen privat Ráncorbol tamadott fel adonak kedvéért, annyi szegény Embert romlásban nem kíván hozni [M.zsombor K; Somb. II Sombori Farkas kezével] * lelki-testi ~. 1663: az engem gyűlölő ellenségimnek veszedelmekre igyekező gonosz cselekedetek között kegyelmesen megtartottál, és minden lelki-testi romlásoktól és veszedelmektől megőriztél és megoltalmaztál [Kv; KvE 187 LJ] * utolsó ~. 1699: az en kedves Feleségem Kapi Anna mikor az idegen Nemzett igen elhatalmazott, ebben az mi boldogtalan Erdélyi hazánkban(an); es mikor sokak(na)k elméjek ellenem meg kemenjültek (igy!), fenekedtenek és utolsó romlásomra való tanácsokat forraltak, azok(na)k elméjéket nagy böltsen és tanácsosképpen Jsten után le tsendesítette [Mk Macskásy Boldisár végr.]. 1732: hogy sok ezerekkel engem szuperájjon azt nem kívánhatja az M Ur. ily utolsó romlásomat, és hitván maradéknakis kudusságokat [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.] * végső ~. 1756: essék meg rajtam a' Nms V(á)r(me)gjének könyö-

rülő Szive és tanáljon fel olyan utat modot, hogy ne jussak éppen Végső romlásra és pusztulásra ... ne kelléssék ... gyermekeimmel együtt keserves köldulasra jutnom [M.köblös SzD; RLt].

Sz. 1662: Patvarkodásnak, árulatsának már nem kellene köztök találatni, hanem magok kárán, romlásán tanulni [SKr 672].

7. jog/becsület megcsorbíttatása, erkölcsi kártétel; stírbire adusá intereselor/onoarei cuiva; Beeinträchtigung von Recht/Moral. 1561: Melly leuelekben' myuel hog' ualaminemw articulusok istentelen Baluaniozasra ualok uolnak mellyeket immar ewk az euangelionnak igazsaga ... meg ielenese wtan le thotték es ki hattanak uolna

melly dolgok az cehebeli nemes ig' enessegnek romlasara ualok [Kv; ÓCArt. — "A céh korábbi, a reformáció előtti leveleiben]. 1577: Az Colostromba valo Balwanjozas felől zoltak eo kegmek Miért hogy penig napról napra howa towab az balwanyozas mind erot vezen, kybol leowwendo romlast es vezedelmet Remelnek lenny, es az iste(n)nek haragianak fel gerjedeset keryk hogy Byro vram zemelye zere(n)t talallya meg a' feyedelmet, es ha lehet é dolgot tawoztassa el eo kegmek [Kv; TanJk V/3. 156b]. 1588: Biro Vram Mutogassa megh az Waros zabadsagának romlasat az lesuitak miath [Kv; i.h. I/1. 89]. 1593: latnak az varos zabadsagabanniss feokeppe(n) a' Bor be hozas miat Nagy Abusust ... vadnak kik eoregh chiebrekben palazkokba(n) hortak be borok teoltenj ... az varos zabadsagának Nilwa(n) valo romlasara [Kv; i.h. 224]. 1653: tavoztassuk egy mas veszedelmet verunknek romlasat vadnak Atyamfiat, kiket en meg nem tagadok, ne hadgyunk roszt hirt koporsonkrajs holtunk utan [Sófva BN; Ks 41. E. 31]. 1710 k.: mely gyilkos vagyok ... irigységet, gyűlölséget forraló szí-
vemmel, mások élete sokallása, és halálának, élete, becsületi romlásának kívánásával [Blm. 1009]. 1808: sajnoson érez-
zuk, hogy ámbár Czéhunk erőss Privilegium fundátatik, mégis annak nagy romlására Kontár Mester Emberek támadnak [Kv; ACLev.]. — L. még RettE 220.

8. egészségbeli károsodás, testi leromlás/sértülés; deteri-orarea sănătății, vătămare corporală; gesundheitliche Schädigung. 1600: az zamtalan sok futottsagnak es kuldusoknak ochyman deogletes voltokat latwan, kinek Akarnának eo kmgem diligenter prouidealni, hogy keozseonsegess nyawalya es romlas ne keowetkeznek beleolte [Kv; TanJk I/1. 362]. XVIII. sz. eleje: az melly lovon egyszer valami romlas vagy bénasság indúl nem kell sokára tartani, eléb kell rajta adni [JHb 17/10 lőtarási ut.]. 1710 k.: testünknek sok változását, nevedekését, apadását, avulását, újulását, épülését, romlását és végre a halál által teljességgel való elbomlását, föld, víz, aerbe való eloszlását, látjuk [BÖN. 463]. 1734: Az beres ókrók iránt irtam vala ... hogy tavaly is nagy romlások esett a' fagyos uton valo zaklatásból ... s meg sérült benne, 2 meg is holt [Szamosfva K; Ks 99 Veres János lev.]. 1751: Vándor luon engemetis magam tulajdon Szöllőmben megh tamadott rutul megh vert véretem ki ontotta ... melj vérengző keze miatt esett romlást holtomig meg is érzek [Balázstelke KK; IB. Matthias Hoch (50) lib. vall.]. 1764: tulknak hogy éppen azon egyenetlen járás mia esett volna baja kétséges; mivel követhette egyéb nyavalyais az marha igen kicsinyből, tsak egy hertelen valo fordulásbólis nyavalyát s romlást kaphat [Torda; TJkT V 225].

9. lebetegedés, szülés; derulete facerii, naștere; Geburt. 1672: Leikem Uram, kérem ... jó igireti szerint jűjön el

Gyaluban az Jutka asszony romlására [TML VI, 11 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1777: nagyon viselős sőt omolag lévén az Ifjú Aszszony, azon romlása előtt harmad nappaltol fogva ottan töltöttem volna az üdöt [Bözödújfalú U; Pf].

10. szőlő elpusztulása; distrugerea strugurii; Weinsterben. 1591 k.: Egyz orzagul vagyion az Romlas az zantalan vizes Ideo myat ky myat az zegyn varosnakis zeoleo hegyenek ... haznosb rize el vezet [Dés; DLt 233]. 1708: az B:Ceh egy szőlőt fogott volna fel az mellyetis most nagy Romlasabol szükségeskeppen kellett fel venni es meg mivelni [Kv; ACJk 72].

11. ételnemű megromlása; alterare, stricare a alimentelor; Verderben des Lebensmittels. 1790: abba foglalatoskodtam hogy elegendendő vajat vehessen a Nsgtok számára azért vettem pedig olvasztva s meg szűrve, mert ebbe a meleg időben meg nem lehet tartani romlás nélkül irosn [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1792: Én minden fel küldött hus némüket meg soztam, de mégis félttem a romlástól [uo.; BK ua.].

12. meghibásodás; defectiune, stricare; Kaputtgehen. 1781: ha ... Szekereinkben vagy egyeb ezekhez kívántatokban romlás vagy tsonkulás esik, minél hamarabb meg igazittassanak [Told. 27]. 1784: az erdők szabados élésétől el tiltanak ő Ngok bennünket s A 1752 ezt a modot találtak fel, 's ilyen regulatio adaték ki írásban) hogy minden kohot Verőt biro Gazda tartozzék adni 540. Vas veresből 54 rud Vasat, de úgy hogy abból 24 Vas mennyen az kohok verők romlása reparatiojara, 30. vas pedig adassek bé az Uraság(nak) [Torockó; TLev. 4/9. 15b]. 1787: midőn a Verőkben a Vasbeli nagyobb eszközöknek ... ilyas romlasi esnek, hogy azok helyükben ujjak kívántanak, nem szorítatik az illy Czimborasag arra, hogy maga rend szerint valo mása és font számát meg hejanositván abból építse meg [uo.; i.h. 9/25]. 1841: (A) nagy anya gáton a' fák le szállittasaikor a' Gathanis nagy romlások okoztattának, az ebbeli meg károsittatásokat nagyságtok magok fordítsák meg [Kv; KmULev. 2].

13. rés (várfalon/kerítésen); spărtură (în zidul cetății/în gard); Spalt. 1662: (A) kőfalnak a dél felől való pusztá bástya között való romlása hamarjában sok üres hordókkal sánc formában átalhányatván, mind kaput s azon kőfalon levő réseket jó magyar és német muskatéros és puskák gyalogokkal megrakván, erősítvén az ellenséget is azon bellyebb nem bocsátani igyekeznének | a cajtház töréséből a Veres-bástya romlása ellenében a hajgáló kövel sűrűséggel hajgáltatnák arccal rájuk [SKr 450–1, 607]. 1780: a' Gyümölsős Kert körül való romlásokat jól be tövisseltette [Buza SzD; LLt Csáky-per 113. L. 20].

14. vész, (vihardöntötte) elpusztult erdőrés; porțiune de pădure cu arbori dobrîți de vînt; vernichteter Waldteil. 1803: itt az Oroszbüknél az also Vészt, vagy veszet vagy romlást, oláhu Zmnyidát, Topplitzához, a' Felső pedig Gyitrohoz értem biratni [Gysz; Born. XVc. 1/16 Jacobus Petyekár alias Kús (83) vall.].

Hn. 1786 k.: A Romlás hidnál (r) [Bh; KHn 19]. 1846: Az eszak romlásán (e) [M.zsombor K; EHA]. 1864: Bogáros Romlás, melyet a Bogarak aszaltak [Alfalu Cs; GyHn 62].

15. bányaromlás; surpare minieră; Grubeneinbruch. 1767: Ha valamely bányának hertelen romlása következék, az abb(an) dolgozó bányászok, a' szomszéd bányászok(nak) meg mutatván, hírekkel, és ha tettik jelenlétek-

b(en) is az ilyen romlást Ejtzakais fel építhetik, csak hogy tsalárdság a' dologhoz ne férjen [Torockó; TLev. 7/1]. 1780: Bányákban hirtelen esett romlásnak fel építéséről [uo.; i.h. 2b]. 1785: midőn a Bányáknak hertelen romlái történnek igen késő volna az hogy a Bányász elsőbe a Mlgs Uraság Tisztyeinek hirt tégyen ... s annak utánna váglasson fát a Bányának meg erősítésére, s fel építésére, mert addig ... még halális következhethék a' bányának meg indulása miá [uo.; i.h. 4/11. 1b].

16. meddő kőzet, bányabeli hulladék; steril (de haldá); Schutt aus dem Bergwerk. 1756 k.: Minden Bányász ugi, és olyan helyre igyekezék hánni a' Bányákból ki hordott romlást, hogy azzal Sturtzakat, utakat réteket és Stompak-(na)k árkaít bé ne töltsen, mert különben azokat corrigálni, és a' kárt meg fizetni tartozzék [Born. XXXVIII. 8 az abrubányai bányászok törv.].

romlások elpusztult, vihardöntötte; cu doborîțuri; vernichtet, umgestürzt. 1864: a rajta volt erdő tűz és szélvész alkál lett elpusztulása miatt, romlások [Csomafva Cs; EHA] | Jáoros egészen használhatatlan hegyes köves oldalak romlások erdőből ál legelőnek használtatik [Kilyénfva Cs; GyHn 47] | Nagy vész mely régebben romlások Erdő volt [Szépvíz Cs; Pesty, MgHnt 13. 433a].

romlástétel kártétel, kárt okozás; păgubire, prejudiciere; Schaden. 1662: ebben is nagy alkalmatosságokat látnák, szegény hazánkon rettenetes romlástételben és kölcsönnek megfizetésében, elméletet harmadrendbeli veszedelmes tanácsra is fordították vala [SKr 358].

romlatlan kb. becsületes; cinstit, onest; ehrlich. 1854: a' romlatlan keblű magyarnak százszorozott kegyelettel kell csüngenie múltja emlékein [ÚjFE 5].

romlik, romol 1. omlik/omladozik; a se strica/deteriora; stürzen. 1756: már az épület fel ment, beis Szarvaztatott, tsak fedele héjánossága, azt pedig az Bolt és kőfal romoljon (igy!) el nem hagyhat [Déva; Szer.]. 1800: Egy Lábas Sertes ol el kezdett mind a Fedele mind pedig a Fája romlani [Szomordok K; BetL 2]. 1817: azon házat a' Patak marton, aztat talám jois volna valakinek ki adni mert mint hogy pusztá szüntelen romlik [Héderfája KK; IB. Veress István tt lev.].

2. pusztul, erejében/hatalmában hanyatlik; a se distrugé, a se duce de ripă; untergehen. 1605: Im mostan is újabb és több hadunk érkezett Désre, azoknak is eleikbe küldöttünk, hogy tartózzanak, nem egyébert, hanem hogy ez szegény ország ne romoljon | mi gondot viselünk, de bizony nagy romlással kell megenni, nem csak Meggyes romol, hanem egész tartományok is [SzO VI, 11 az erdélyi nemesség előjárói Nsz-hez]. 1614: az hatalmas császár azért szerzett békességet ez széles világon való fejedelmekkel, hogy az ő birodalma alatt való országok megépüljenek, ne romoljanak [BTN² 74]. 1658: megfogatók az tiszteket, holnap megöletünk benne ... ő miárok romol Erdély, romlunk mi, romol ez darab föld s magyar nemzet, az áruló ebek miá [RákCsLev. 559 Rákóczi György anyjához]. 1662: majd esztendeje lenne, hogy Rákóczitól Szebenbe rekesztetett^a s azóta semmi pihenése sem magának, sem az országnak a Rákóczi rajtok levő hadai miatt nem lehetett, csak romlotak, pusztultak [SKr 635. —^aBarcsai Ákos]. 1670: most már mind hitünk s becsületünk helyén vagyion, lelkünk

ismereti is; mert ha romol is az szegény haza és nemzetünk, tiszta lélekkel szállók koporsómban, oka semminek sem vagyok [TML V, 151 Keczer Menyhárt Teleki Mihályhoz]. 1714: Annak utána erkölcstelensége miatt gyanóba esik a nagyobb tanító kalugyer, elsőzőik a sok deák eloszlik, a monasztéria kezd romlani pusztulni [Déda MT; Múz-Bethlen Gabriel Szile (68) vall.].

3. anyagi kárt szenved; a suferi pagube materiale; materielle Schaden erleiden. 1671: Végeztük azt-is hogy Mikor Nagyságod edgyik lakó helyéből, másíkba indul ... Hopmester Atyánkfia provideállyon ugy, hogy azon alkalmazással mások Postalovakat szekereket ne fogjanak hogy mentől illendőbbek, keveseb számuak legyenek, hogy ennél-is inkább ne romolylék a' szegénység [CC 31-2]. 1741: minthogy marhas atyánkfiái, Forspontozásokkalis, mindennap aggrávtatnak, melyeket marhátlan atyánkfiái nem éreznek; hogj azért marhas atyánkfiái ne romoljanak Concludáltuk hogj marhátlan atyánkfiáiis proportiona- (li)ter ... adjungáltassanak, egi egi marhas emberhez [Dés; Jk 549b]. 1809: a Mlgs Udvarnak ... itten Udvarhelyen Diák Imre Conventios kortsomárossa lévén ötet a' Nemes Communitás Polgárság viseléssel nem terhelheti, mert ugy a Mlgs Udvar kortsomája romlanék [Uzsl. ComGub. 1721].

4. vki erkölcsi/anyagi helyzetében megromlik/kedvezőtlenebbé válik; a suferi daunā moralā/materialā; moralische/materielle Lage ungünstig werden. 1581: Jlonā Eothwes Georgne vallia hog ez eothwes Orbannak mind ewst es Arany Marhaia vasary Miweis igaz eleg volt, hazabeli marhaia is igen zepen volt az elebbeli feleségewel chendez bekeseben lakoth Azolta kezdē Romlany myolta ez mostany Azzont el veonte (!) [Kv; TJK IV/1. 117]. 1657: így romla nyavalyás^a sokaknak s nekem is lévén adós [KemOn. 166. — "Zólyomi Dávid]. 1670: mi most nagy nyomorúságban voltunk, mivel mind ezek az mi atyánkfiái s mind az oda fel való reánk vigyáztanak és ha romlottunk volna, csak Kegyelmetek miatt kellett volna romlanunk [TML V, 151 Keczer Menyhárt Teleki Mihályhoz]. 1671: az büntelenek is az bűnösökkel egyaránt romolnak [i.h. 541 Türi László ua-hoz]. 1813: Nem tapasztaltam hogy a Cselédek romlottak volna az Arenda ideje alatt [Killyén Hsz; MvRKLv.].

5. jog/becsület csorbul; a fi lezat/stirbit; Recht/Moral beeinträchtigen. 1667: ő nagysága eddig is sok ezereket költött el azért, hogy az haza szabadsága, törvénye ne romoljon [TML IV, 209 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1710: az I. Rákóczi György erdélyi fejedelem által békeség tractája szerint felállított magyarok szabadsága is naponkint romol és szállton száll [CsH 71]. 1837: Nekem az Utrizált Asszonyon maga panasolta, hogy nem szeretetből lakik az Exp(onen)s ural mostis hanem betsülettől, hogy a léány Testvérenek betsülette ne romoljon érette [Doboka; BetLt I Nemes Sarkadi Anna (20) főző vall.].

6. egészségtelen hanyatlók; a se şubrezi (de boală); gesundheitlich untergehen | elpusztul, meghal; a pieri/deceda; sterben. 1665: Én is, kegyelmes Uram lábaimmal igen romlottam vala, melyre nézve magam be nem mehetvén mit irtam volt az Nagyságoddal való tractáimról Bethlen János uramnak, in paribus még akkor elküldtem volt Nagyságodnak [TML III, 442 Teleki Mihály gr. Rottal Jánoshoz]. 1704: Oh mind remenkedtek Egbe kiáltattak Istenem Istenem mely sokan romlattak [EM XXXV, 275 gyászének]. 1756: Balog Uram ... Kolozsvarra szánkozott

rajta visza jöven az Lovat romolva visza attá az mely most Semit Sem ért ezen Loért ép állapotában igirtenek 12 f. az után apadat az árta Cir. 3 forintot [Drágavilma SzD; TKI].

7. elromlik, meghibásodik; a se strica/defecta; kaputtgehen. 1736: az magyar hintó olyan erős munka volt hogy némelyeknek az gyermeke is megérte véle, nem úgy mint most, hogy az mint veszed az mostani hintót, annyit romlik, hogy gyakrabban többet költesz rája mint az mint vetted, s mégis öt-hat esztendeig elig éred meg véle [MetTr 366]. 1765: Edgy gyalog pallótt tart eő kegyelme materia-val a Borbándi vizen, melynek midőn valamije romlik, az Borbándiak kövek fel vetésre, s fák emelésre mindenkor adhibeáltatnak [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 177]. 1784: Kohoink 's verőink gáttyait a' nagy Záporok nyárban is el szaggattyák, erre a szükségre Birák hirivel az e végre tiltatt erdőből vágunk kell a' fát szinte ugy ha valami fa eszköz hirtelen romlik [Torockó; TLev. 10/4]. 1807 k.: a Szeker Eke a sok oeconomizálás miatt olly allapattyáb(an) a mint Szekelly Mihály idejéb(en) volt meg nem maradhattak azok vástak romlattak az Eskettető tsak újgattá mikor mi resziben romlat [Sinfva TA; Borb. II Pető Ferentz (67) szabad személy vall.].

8. (szőlő) el/kipusztul; a se distruge/prăpădi; (Trauben) aussterben. 1741: 'A Nemes Város Szölleje, a' Jobbágyok Vincellérése miatt, a' mint tapasztallya a' Nms Város, nem éppül; sőt romlik, és szinte elis pusztul [Dés; Jk 553].

9. minőségében rosszabbodik; a se strica calitatea; in Qualitat schlechter werden. 1767: a Falu közönséges Innya valo kutyánis egész télen által Groff Toldalagi Pal V r ő Nsga itattotta marháit, mely mián a vize rosszabbba változvan a kut hibázott, romlott; és azzalis az egész Falunak szenvedhetetlen bosszúság okoztatott [Koronka MT; Told. 19/29].

◊ Szk: *falba* ~ reménytelen helyzetbe kerül; a ajunge intr-o situație fără ieşire; in hoffnungslose Situation geraten. 1670: Mivel az Zrínyi és Rákóczi Ferenc ő nagyságok állapotja az hírek szerint falban romlott, úgy hiszem, találatnak némelyek az úri rendek között, a kik nem itélik szükségesnek, hogy hadak legyenek Szamos Újvárnál [TML V, 263 Bethlen János Teleki Mihályhoz]. 1672: Mind Isten, mind emberek előtt dicsőreos dolgot cselekszik Kegyelmed, megmentvén azt az szegény scholát attól az rettenetes kártól, mely ha megcsik rajta, egészen falba romol az schola az ördögnek és az pápistáknak nagy öröme [TML VI, 9 Bethlen Miklód ua-hoz] * *szájába* ~ *foga* *szájába* (be)török minden foga; a-i zbura cuiva dintii din gură; alle Zähne im Mund brechen. 1573: Margit Nerges péterne latta hogi lakatos peterne az uchan Megien volt, Azomba ky zeokellet Elebye lakatos Leorinch Es Mond hogi te hytwan lator hytwan eb koffa ageb ha valamit Nem Nezek vgy chapnalak Archwi hogi Menie fogad mynd zadba Romlana | Iacob Reany peter Inassa hallotta hogi Leorinch Mongia volt az Nyenyenek Te Roz lator ros ageb ha myt Ne(m) Nezek vgy wttnelek archwl Menie fogad vagion Mind zadba Romlanek [Kv; TJK III/3. 248].

romlófélben 1. leomlóban; (care este) gata să se dărime; im Einfallen. 1656: Ezen haznak, az czejthaz felől valo oldalatt az eseő megh jarvan, romlo felben vagion [Fog.; UF II, 136]. 1726: A pitvarnak kő falai, omló, s romló félben vannak, fedél nélkül lévén, a' sok esső miá, ki omlott s ki hullott a kőpora [Ne; DobLev. I/124]. 1735:

vagyon egy Kamara mellyis tellyességgel romlo félben vagyon ... a Padlásais bé romlott [Ö-Torda; JHb XI/8. 55]. 1742: a házis romlo félben vagyon [Dés; DLt Liber inventionis]. 1744: Több része ezen Udvarház(ak) pusztájában áll. Az nagjobbik palotának az fél oldala bé dőlt, Tornáczával edjűt romlo félben van [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12].

2. le hullólág/szakadólag; gata sá se desprinde; herabfallend. XVIII. sz. köz.: Az Nagy Kő Udvarház ... Zsendejezése avatag és romlo félben vagyon [Berekeresztúr MT; Berz. 15. XXIV/51]. 1782: Az Udvarháznak és Filegoriának Szarvazattjai és fedelei romlo félben lévén egészen új Sendelj fedél alá venni kellett [Dombó KK; JHb XIX/22. 7].

3. összedőlőleg; gata sá se prăbușească; zerfallend. 1794: ezen palotan edgy Zöld mázu cserepes futtostól edgyütt a fűttö romlo félben minden csipke nélkül [Backadaras MT; CsSJ].

romlójában romlófélben; in stare deterioratā; im Kaupfgehen befindlich. 1770: semmit nem forgott az also kerék sőt romlójában hadták [Sövényfa KK; JHb LXVII. 116].

romlott 1. leomlott/omladozott; dărăpănat; eingestürzt. 1663: Akarám Nagyságodat az küvári dolgokról tudósítanom Ott, kegyelmes Uram, sok az fogyatkozás és az melyeknek mostanában való orvoslásában (úgy mint romlott épületeknek építésében, kiknek újításában én az mint lehet fáradozok) módot nem látok, nem is írok [TML II, 470 Teleki Mihály a fej-hez]. 1701: lájtmány uram ... egy romlott istállót alól félyűl megpadolatott [Szentdomokos Cs; SzO VII, 69]. 1714: Az romlott Udvar háznak háta mellett vagyon egy Tubákos kert fel szántva [Kászonfelsőfalu Cs; LLt Fasc. 85]. 1717: Az Kolosvári Commendánsnak ide küldött Specificatiójából értyük, mennyi követ, meszet, Fővenyet, fát és deszkát kívánnyon az ott Valo romlott kőfalak(ak) Restauratiojára [KvLt I/218 a gub. Nsz-ből] | Vagyon a n(emes) város(ak) egy romlott kőháza [Dés; DLt 504]. 1759: a' Piatz uttzaban fél Curialis helyi épületek nélkül egy romlott Kő Pincze vagyon rajta [Alvinc AF; EHA]. 1772: Ezen egész Épület régi, romlott, és már annyira a Földbe le sűjedet, hogy Ajtait alig lehet ki nyitani [Kozmás Cs; BethKt Mikes conscr]. 1774: Újjolag semmit nem építettek, hanem 'a romlott épületeket földozták és földoztatták 'a Jobbágyokkal [Szentdemeter U; LLt Vall. 125]. 1794: ott vala egy romlott kő fal, azt földig lerontók, s úgy épült osztán ez a mostani [Eresztevény Hsz; HSzJP Juditha Gyene consors Thomae Nagy (56)jb vall.] | ezen az Héten egész erővel azon romlott Pintzenek fel allitasára allitottam a jobb Mester Embereket [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1804: Ezen romlott háznak fáját a Grof Nemes Antal Ur tzigánya Mosikás Peti lopta el [Hidvég Hsz; Mk I. IV/22].

Szk: ~ állapot. 1609: Latua(n) Asz scholanak felette Nagy pusztassagat Romlot Allapothiat kenszeretetunk megy restaurálnia [Kv; Szám. 12b/IV 118] * ~ állapotban/állapotalt van. 1677: (A ház) az pogániságtul tuz miat el pusztitván, romlott, és pusztá állapotalt lett volna [Ne; DobLev. I/25] | (A) Kapu Szám után az Adonak ... 25. pénze, a' Constantinápolyban lévő Erdélyi háznak építésére fordittassék, mivel igen romlott állapotalt hallatik lenni [AC 72]. 1720: Kastélybeli részek az Arvak(ak) most romlot állapotb(an) vagion falai le hasadoztak sendelei le

hullották [Branyicska H; JHb Sig. Vízkeleti de Szurdok (20) ns vall.].

2. elpusztult, leromlott, hatalmától megfosztott; distrus, ruinat; zerstört. 1658: Urunk pedig Szamos-Újvárra jöve, és ott gyűlést hirdete a nyomorult, siralmas és romlott országnak [ETA I, 165 NSz]. 1664: Nem igaz lelku és idvőzüendő ember, Uram az, a ki az szegény romlott, nyomorodott hazának ennyi passioi után is Kegyelmetek között igenetlenségre intendál [TML III, 185 Szalárdi János Teleki Mihályhoz]. 1671: Az követeknek megírtuk ugyan, hogy az mennyiben lehet, keménkedjenek s urgeálják azt, hogy az mint az szegény romlott ország szeret tehette az adónak, úgy küldötte be [TML V, 634 a fej. ua-hoz].

Szk: ~ állapot. 1636: Bethlen Istuan Úr(am) hazajához, s nemzetehez valo szeretetit hatra hagjua(n), és annak az eleőtj romlot, s pusztult állapotjat szeme előtt ne(m) viselűen ellenünk igyekezik [UzLt IX. 75/6 fej.]. 1677: Hazánknek mostani romlott állapotját, és a' régi jó emlékeztű Fejedelmeknek ditsiretes példáját szeme előtt viselűen elsőben-is a' Fényes Portához viselűe oly engedelmességgel magát, hogy onnat romlása ne következék az szegény Országnak [AC 21-2. — *Bethlen Gábor fej.].

3. (anyagilag) megromlott, kárt szenvedett, nyomorúságos; prăpădit, ruinat (din punct de vedere material); (materiell) untergegangen. 1602: azt az lo árrát hagiom az Zegeny megh nyomorodott, Romlott Thordayaknak [Kv; RDL I. 73]. 1606: az zegeny hazánk Dees eleitool fogua ieoueuinbeol allott mostannis romlott puztasagubol jeoueuinekebeol kezd uala eppeolnj | ha lattatik orzag Jouara lennj az romlot varosoknak Eppeolisek az ieoueuinekebeol [Dés; DLt 285]. 1711: l(ste)n eő Felsege bennünket romlott Városunkba(n) haza telepitett Tiszteletes Prédikátor Urainkal együtt [Dés; Jk 355a]. 1833: a' Felsőbb Rendelések nyomán ki hirdettet romlott Helységek számára gyűlt Segedelem pénz [Vaja MT; HbEk].

Szk: ~ állapot. 1603: Ammy Vram az my mostany megh maradassunkat Jlety Elegh sok fizetessunk által maradhattunk eddigh, mint Teoreókeók es tataroknak az my mostany Romlott állapotunkba melljet Kd ez Vtan beőuebben megh erthett [Dés; BesztLt 65 Th. Szabo dési bíró G. Frank beszti esküdt polgárhoz]. 1663: Profontra való marhakat hogy vetessen az szegénységre, ily romlott állapotjokban az semmiképpen nem lehet [TML II, 497 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. 1714: Megh tekintvén Szilvasi Iános vram az idegenektől való rehabilitoját Biro Samuel Uram(ak); nem lévén magának mostani romlott állapotjához képest elégedendő sumptussa idegenektől való reductiojára ... azon Detrehemi portiot adá és conferrálá örökösön Biro Samuel Vram(ak), Feleségének Daniel Clára Aszszonyanak [Mezőőr K; Born. IX. 2 Hunyadi István táblai íródeák kezével]. 1805: esedezünk Ngdnak, méltóztassék romlott állapotunkat kegyes szívre venni, s Új esztendő utánra is kevés időt határozni, a mi alatt a' kiknek Mivelésre való készülették vagyon, fel mivelhessék [Torockó; TLev 9/42] * ~ módon. 1658/1741: Siralmasan monhad enekedet Ajton Mert oda ment Tatár az pusztító úton Lakó szép heljedet hagyá romlot módon [EM XXXVI, 145 Köröspataki B. János hist.].

4. legyőzött, szétvert; inífrnt, ínvincs; besiegt. 1657: csak egyenest az moldvai útra vágyódván, mint igen elfáradott, éhezett, romlott had, az téli sanyarúság nehéz passusokon való költöződés és sok egyéb hadi nehézségek miatt igen kedvetlenek lévén azon expeditióhoz [Kemlr. 313].

5. tönkrement, szétesett, beomlott; stricat, deteriorat, präpádit; zugrunde gegangen. 1666: Ezen hazban egy regi romlott mazas kemencze [HSzj képmény al.]. 1693: Andrisnak jutot egy jo öreg nyomo kad in fl. 2// Boriczának egy romlot De<sz>kaju Tolgyfa kad in f—//40 [Ne; DobLev. I/38. 15]. 1738: Filegoria vagi Folyaso, mellyben találatott Bikfa Deszkákból való romlott fedelű, de külömb(en) jo oldalú, és fenékü gabonának való üres Szűszék [Szászold NK; Born. XX. 12]. 1745: Hoszszú karatlan romlott szék nro 2 [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1772: egy romlott Zöld mázos kállyhákból való tűzello kementze [Kv; BethKt Mikes conscr.]. 1787: Egy régi Zöld festékű Záratlan romlat láda Dr 60 [Mv; MvLev. Tolvaj alias Varga Mihály hagy.]. 1794: veres bagazilával be vont töltött romlott egyes szék [Zentelke K; CU]. 1804: A Csúrnék edgik farát el bontván meg kellett fordíttatnom a Léttzei szörnyen romlottak lévén [Ádamos KK; Pk 5]. 1839: egy sorvatag hizo sértés ol, romlott váluja [Mezőszilvás K; Tsb 2].

Szk: ~ állapotall van. 1656: Ezen hazon vagyon 4 4 tab-labol allo 4 üvegh ablak, az elsőnek also resze egik feleöl bontakozott romlott állapotall vagyon [Fog.; UF II, 108].

6. meghibásodott, elromlott; stricat, deteriorat; kaputte-gangen. 1578: az romlot harangokból eotessenek wyat [Kv; TanJk V/3. 163a]. 1588: Lakatos Benedeknek attam hogy az Toromban egy nagy Romlot lakatot chinalt meg d. 10 [Kv; Szám. 4/I. 40]. 1621: Marton Kouaczj O romlot zezet csinalt meg f—/35 [Kv; i.h. 15b/IX. 240]. 1653: által menénk az Ojtozon Tatrason innét a faluhoz szállánk, rom-lott kerekeket építeni [ETA I, 128 NSz]. 1673: Egi fekete czapas hegyes tör romlat hüvelyű [Marossztkirály AF; IB]. 1733/1813: Az T. Kolosvári András Uramnál lévő arany romlott boglár lábotskátis hagyom az nagy oltárhoz [Kv; SLt XLII. 6. 32 P. Horváth Krisztina végr.]. 1746: Az fejeér asztal alatt egy romlott réz simító [Vargyas U; DanielAd 255]. 1757: Egy romlot Zamántos Pésmá Tarto [Jobbágy-fva MT; BálLt 71]. 1761: Romlott kerekas rosta [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 24]. 1824: Egy pár romlott kised pistally [KCs]. 1839: Egy kisedg files romlott gyértyatarto [Kv; Pk 3].

7. szétfüredezett; spart; zerbrochen. 1681: egi romlot ablak üveg [HSzj ablak-üveg al.]. 1692: valami romlot bokájok, es üvegek [Szárhegy Cs; LLt]. 1728: a Pinczében ... vagyon Eget boros korso bokalj; mas egi romlott bokálj [Aranykút K; Ks 55/73 gr. Petky Dávid inv.]. 1730: az földel edgyütt hány vala ki Szakács Mátyás, romlott fazék feneket, és darabokat [Altörja Hsz; Borb. I Dánné* (30) provida vall. — *Csak így!].

8. megromlott; stricat, alterat; verdorben. 1814: A Groff Ur ó Nagysága el verettetett elsőbben egy öt vagy hat esztendő régi romlott Kas Törökbuzat [Banyica K; BfR 117/1 Kertész Ursz (60) hortulanus vall.]. 1823: 'A meg ürlt Etzet ágyokra töltetett romlott zavaros Bor 10 v(eder) [Déva; Ks 106. 128] Találtattak a Pintzebe Segrő Pálina öt czilinderrel. Romlott Ürmös Bor egy czilinderrel [Nsz; DobLev. V/1080. 6a Demény György hagy.]. 1847: A Madárszölő edesebb sokkal, mint a Vékony héju, és epebb is; mert abban romlottat szinte látni sem lehet [KCs] Kemény Dénes kezével].

9. sérült, beteg; ränit, bolnav; krank, verletz. 1794: ma-gamim hordottam a káposzta lapit meg romlott Ágyékának, melyinek és más romlott Tagjainak raggatására és orvoslá-sára [Eresztevény Hsz; HSzjP Intze Ferentz szabad személy

felesége Győne Klára (22) vall.]. 1809: (A rekruták közül) Raduy György tehetetlen, mivel a' bal lába romlott [UszLt ComGub. 1706].

Szk: ~ állapotall van. 1749: Lóvaim igen rómlót álla-póttal lévén alig bótórkáznak [Gagy U; Ks 83 Péterfi Sándor lev.].

Sz. 1849: Ittenn Hoszszuaszon bé telyesedik azonn köz mondás közös Lonak romlott a' háta [Hosszúaszo KK; Born. F. le Bartha György Török Emanuelhez].

10. rossz, gonosz, bűnös; inrät, räu, pácátos; sündig, böse. 1631: az emberi nemzetnek romlot természete szerint el rendeltetöt hogy egizer minden emberek az testi halalt megh kostóliák [Nagyteremi KK; JHb XXV/1. 1 Sükösd György végr.]. 1662: az emberi romlott természet szerint, hogy immár minden dolgait boldogul vitte volna, végben^a, állítván, s ifjú fejedelem fiát székibe, az országban benn-tartván, maga gyakrabban itt kinn való birodalmiban lakik [SKr 281–2. — *I. Rákóczi György]. 1710 k.: meg-vallom, ha a büntetés, jutalom előttem nem lett volna, talán az én Istenemnek szent nevét soha nyelvemre, elmémre sem vettem volna az én romlott veszttségem miatt [BIm. 1011].

11. vészterhes, veszélyekkel teli; periculos, primejdios, difcili; gefährlich. 1605: az en atiam Kecheti Caspar minden Kisfaludi aniai éörekseg hlien az kecheti atiai éöreksegeöl adott mast, abbül elegitette megh, meljreöl az en atiamnak leueleis uala bizonios keppen, de az minapi romlott ydeóban az Racz Jaraskor el vezteök az leuelet [UszT 20/49]. 1662: Vagion Egy haz nemely resze Olaios Istvane, mind azon által az eö resze ki vagion Excid-alván, melliet esz mostani romlot üdödhöz kepest Egy asztallal, egy Nioszoliával^a ... estimaltuk teöb becsületes Uca Capitánival Tiszdesivel, es szomszedsaggokkal edgiüt in f. 100 [Kv; RDL I. 146. — *Folyt. a fels.].

12. lepusztult; degradat; vernichtet. 1864: Somly Csa-pása, használhatatlan romlott erdővel [Csomafva Cs; GyHn 28].

13. leüldöztetett, megrogygánt; surpat; verfallen. 1585: vala-zanak bizonios zemelieket, kyk Ala Mennyenek az gatot es az Romlot hatar dombotis megh latny [Kv; TanJk I/1. 13].

◊ Hn. 1712: az romlott hidon fellyül (sz) [Bh; KHn 8]. 1737: A' Romlott Malomnál a' horgas (sz) [Küküllőszép-lak KK; EHA]. 1758: A Romlot Hidnál (sz) [Bh; EHA].

romlottsácska kissé hibás; puțin greșit; mit einem kleinen Fehler. 1806: Weress Samuel Ur ... kéntelenítettett egy fél Arkus Albat Subscribálni, melyet Déakul akar-ván meg tenni Nevének első Sillabáját az S. leis írta, a' mi-dön műk meg szollítottuk, hogy Magyarul kellett Sub-scribálni, így oztan az S ből egy romlottsácska Vét tsinált [Szék SzD; RLt O. 2 Kasza József keze írása].

romlottság 1. meghibásodás; defección; Fehler. 1807 k.: mind szekér Eke, Borona a Viselés mia abban az álla-patban meg nem maradhattak, a mint voltak mikor Székely Mihály Uram bírta azok el pusztultak romlattak eddig, a meljeket a romlottságból az Eskettető igazítottat s tsináltat-ta meg [Sinfva TA; Borb. II Fodor István (50) a szék assz. vall.].

2. (emberi) gyarlóság; slăbiciune (omenească); (mensch-liche) Fehlbarkeit. 1662: a fejedelem^a gyermekségétől fogva nagy fejedelmi állapotban nevedett, semmi sanya-rúságot nem köstolt ... ki csudálhatná, ha ilyen nagy világi

boldogságtól az ifjú elme megtántorodhatnék is, az emberi gyarló természet a veszett romlottságokra különben is nagy hajlandósággal, sőt, hanyatthomlok rohanván? [SKr 321. — ^aII. Rákóczi György]. 1769: Romlottságomból következett Gyengeségem a menyire engedte meg olvastam az Aktákot [Havad MT; Told. 5a]. 1811: Világ' romlottsága szolgál ő javokra [ÁrÉ 167].

3. elsatnyulás; degenerare, pipemicire; Verkümmern. 1811: nem elég ... Egy virágzó Ménest bizni egy Rátzára, Mert következhetik abból romlottsága, Elegyítésből leszsz a' Csitkók jósága [ÁrÉ 137].

romol I. romlik

romolhatatlan ép, megromolhatatlan; in stare perfectā; wohlbehalten. 1780/1804: Ollyatén Bányák mellyek-(ne)k torka hegyek vagy kösziklák között lévén, állandó és romolhatatlan állapotban vagynak [Torockó; TLev. 6].

romonya szőlőfajta; un soi de viță de vie; Weinsorte. 1727: Anno 1727. in Martio Dolgoztatta(m) Hegjes Dombon 6 tőt Muskotályt 4 tőt Ketskecsesűt 1 tőt Rumunyt [Kv; EMLt Kanita Jánosné jk].

Szk: veres ~. 1585: Zigiarto Ambrus vallia ... veottem vala hat Theó zeoleót veres Romoniat [Kv; Tjk IV/1. 391].

rompos '?' Hn. 1808: Az Aknai Nap-Nyugati fordulóban a' Rompos nevű Szőlő hegy mellett (sz) [Désakna; EHA].

róna síkság; șes, cîmpie; Ebene. 1860–1861: A mezőségi tereket M. Bándtól ... Rűcsig szinte és csaknem egészen tő boritván, inkább vizes, mint száraz rónáknak nevezhetni [Benkő, Mszlsm. 5].

Hn. 1748: A Rona Hegy nevű Oldalnak észkas oldalában egy darabocská erdő [Koronka MT; Told. 79].

roncsol 1. szétdarabol/zúz; a zdrobi/sfärma; zertrümmern. 1742: A' kortzot az Jstalljosok rontsolták 's vitték ki, de az hová esett vólt magok helljek(ne)k tartották [Torockó; Bosla. Mórén András (31) jk vall.]. 1757: 'a Stólnakat jól megerősítvén penetralunk mig Vénákra erünk a' Bányá szájához csatornákan dirigált vizre ládatskát tsinálunk az ilyen vénát reá töltyük, a vizet reá botsáttyuk, vas gereblyével s vonoval addig ronscollyuk mig zavarja el mégyen, az Arany pedig ... 'a láda fenekére leszál [Zalatna AF; JHb Borsai István nyil.].

2. széttör, tönkretesz; a strivi; zerstören. 1662: (A szobrot) mindenestül diribról-darabra ronscolták vala [SKr 633].

3. (meg)ver; a bate; schlagen. 1597: Bota Jstwanne Borbara ... wallia. Sardine hozta oda hozza(m) az leankat ige(n) meghis verte arczúl chiapdosta volna seot megh az perwatabais roncholta volna^a [Kv; Tjk VI/1. 95. — ^aA gazdájá]. 1629: Hallotta(m) magolat az Aszonytul hogi panaszkodot, hogi az vra veri ronzollia [Mv; MvLt 290. 182a]. 1666: mikor penig el halada Szt király Jstván, Cziak hamar utánna mene Lázár Péteris, azonban mindgiárt esek az tolvaj kiáltás hogi oda érkezenk, hát immár le verték, ronzciolták [Buda K; Ks 65. 43. 10].

4. ~ja magát tönkreteszi magát; a se distrüge; sich zerstören. 1728: én bizony Semmi orvossággal nem éltem mert nékem olyan emberem nem volt a ki Csinállyon hosztak ugyan edgy élihetetlen szülét tedd tova s ne vedd el

az leányok virrasztanak, edgynéhányszor reajok jött feküdygenek s ne ronscollyák magokat [Darlac; ApLt 1 Apor Susánna gr. Kálnoki Borbárához].

roncsolás meg/tönkreverés; leziune, rănire; Verprügeln, Verletzung. 1718: az kik jobban tudunk szaladni békességesebben mehettünk el, az ki penig erőtleneb volt, im kgltek is láttya testé(ne)k ronscolását és inge(ne)k véréb(en) valo aztotását majd halo fél(en) hadták [Dezmér K; JHbK LI. 10].

roncsolék I. fn törmelék; färimitură; Schutt. 1810: a' Széna rontsalékja ... ott megtalálattott [KLev.].

Szk: erdőtisztítás ~. 1829: az Erdők is Szoros tilalom alatt tartatnak én pedig reves Tűzfá és Erdő tisztítás rontsolékkal tüzelek, s, az Erdőt Conserválom [Ne; DobLev. V/1155].

II. jelzői haszn-ban; cu valoare de atribut; in attributivem Gebrauch: törmelék-, széttöredezett; sfărmat, rupt; Bruch-/Schutt-. Szk: ~ darabjai vminek. 1825: Első vagy külső hazba ... a rajta volt nagj négy szegű ablak Tablaknak tsak rontsalék Darabjai vaginak meg [Százazpatak Hsz; SzentKs Conscr. 328] * ~ dohány dohánytörmelék. 1849: Az also Udvarból is valamí rontsalék dohánt vittem el [Héjasfva NK; CsZ. Horváth Bori (15) vall.] * ~ törökbúza. 1834: a' rontsolék Török buzából mely a hiuba volt 41 Véka krumpliból veteményből jött be 21 1/2 Véka [Mezőmadaras MT; Born. F. Ilg Bálinth János tt lev.].

roncsoló pusztító; distrugător; zerstörend. Szk: ~ toroklob torokgyulladás. 1877: Betegség neme ronszoló toroklob [Körösfő K; RHAK 54].

roncsolódás 1. széttöredezés; sfărmar, zdrobire; Zerstückung. 1757: az vizek folyamatiban találtato Arany 'a víz által devolválován 'a sok rontsolódás által meg frisseltetik az ilyen Arany többire korpa forma lapasotska [Zalatna AF; JHb Borsai István nyil.].

2. törődés, gyötörődés; zdruncinare, zdruncinatură; Leiden. 1759: felele az Aszony Ne féllén kegyelmed, mert minden bagyodás és rontsolódás nélkül jö meg [Kovászna Hsz; HSzjp Köntzei Sára (30) ns vall.]. 1763: mihiilyen ollyas szán vagy szekér utocska lészén, hogy kevesebb ronszolóddással utozhat Ngtok látogatására menő szándékát le nem tette [Szentpál K; TL. Cseh Benjámin lev.]. 1777 k.: Az sok béres Loval valo lefáradásom; az meljis sok üdö töltésemmel, s rontsolódással eset meg mégis béjeges Hordom oda marat [Kv; SLt XL Fekete Ferenc Suki Jánoshoz]. 1847: A' mily bámulatos, szintoly leirhatatlan becsű a' gőz ereje A' gőz e csuda-erejének köszönhetém én is, hogy egy nap alatt jó társaságban, minden rázódás, ronszolóddás nélkül kevés költséggel Bécsből Prágába juthaték [Méhes 2–3].

3. sérülés, (meg)sebesedés; leziune, rănă; Verletzung. 1794: az Ipja ... Vén koráig Bányász, őt, hat Esztendőig szén égető volt a Bányából Sérvést, az szén égetésből pedig rontsolódást eleget kapott [Déva; Ks]. 1807: ismer-szett hogy nem utás, vagy vágás lett légyen, hanem tsupa rontsalódás [KLev.].

roncsolódik 1. (szét)töredezik; a se zdrobi; zerbrechen. 1844: a' sok szőlő ronszolóddva ugyan, de mégis használhatolag érkezett meg [Kv; Pk 7].

2. megtöredezik/kopik; a deveni mai puțin alunecos; abgenützt werden. 1790: A mult napokb(an) fel indított Jantso ur Guraszádáról holmi konyhára valokat a sok jég és alkalmatlan ut mián nagy bajjal eddig el jöttek, és én itt tartoztatam várán hogy a jég síksága valamit rontsolodjék mert az Omlási hegyeken nints anyi lelke az embernek hogy ki vontasson [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

3. elgyötrődik; a se extenua/istovi; sich abquälen. 1781: a Malom Mesterség engemet igen meg erőlténített ... megis mikor haza mégyek nagy fáradtan és rontsolodva, ha az őrző bot reám kerül őrizni kelletik mennem [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1836: Titi fíjvede ugyan és rontsolodva, de Istennek hálá minden baj nélkül érkezett [Kv; Pk 7].

rontsoltatik bántalmaztatik; a fi maltratata; mißhandelt werden. 1750: a Leánka, melyet a Léányom el hagyott születésétől fogvást mind beteges volt és Semmi jelt nem lattam rajta, hogy rontsoltatott volt volna [Bulzest H; Ks 113 Vegyes ir.].

ronda 1. mn 1. rút, csúnya; foarte urît; häßlich. 1842: ezen ronda levelem ál(ta)l bátyámat fel keresni tartottam kötelességemnek [Bözödújfal U; Pf]. 1880: Kóboroltam a havasok között vendégzerető székely falucskákban s ronda vityillókban [PLev. 77 Petelei István Jakab Ödön-höz].

2. barátságtalan; urît, neprietenos; unfreundlich. 1879: Ebből a mondásból az ócséd, aki poétikus hajlamokkal van bővön megáldva, ott a kollégium ronda falai között ... egyik csendes éjjel szép sorját eszelte ki a nyomorúságok-nak [i.h. 55 ua. ua-hoz].

II. fn kb. alacsonyabb rendű személy; persoană săracă; Person von niedrigerem Stand. 1860–1861: Sokat segít rajtok a törökbusza csusza, bogács és más kór gyűjtése, a szalma, tós helyeken a nád, de ezek sem pótolják ki a fahíányt, ugy a ganévali tüzelés sem, melyet ma csak a rondák használnak, az okosabbak trágyázásra fordítván [Benkő, Mszlsm. 14].

rondaság mocskosság; murdărie infectă; Schmutz. 1879: Úgy van mintha a gondviselés vitt volna Enyedre téged. Előfizet érzed mocskában, sarában, rondaságában a csaszlaui életnek. És általában az: életnek, melyben annyi a sár, mocsk s olyan kevés ereje van a napnak [PLev. 36 Petelei István Jakab Ödön-höz].

rondéroz disztítással körbevesz; a randalina/moleta, a imprima desene/motive ornamentale pe ceva; mit Verzierung umgeben. 1816: Egy ujj Frantzia 'Sebbeli Ora a' mutató táblájának mezeje kék a' belső Kapszula ezüst, a' fel emelkedése rondérozva van, egy fatsart Lántz Gyűrűvel [DLt 456 nyomt. kl].

rondítatik csúfíttatik; a fi urîjit/pocit; häßlich gemacht werden. 1822: az óvár a város egy nevezetes része és régisége, a mellett mulató helye is, a kerítés és a kapu elomlása óta az odajáró szekereksektől rondítatik [Dés; EHA].

rongál 1. bántalmaz, ver; a bate; schlagen. 1573: Ilona Zeoch ferenche wallia Hallotta az azzonnakis panazkodasat hogi az vra eotet Rongallya very [Kv; TJK III/3. 168]. 1574: Katalin Bala Imrehne ... wallia ... az Eottwes

Ambrus fiay Nagy zayal ott valasztig rongalliak zidiak az Sebes legent [Kv; i.h. 401]. 1597: Zabo Mihali wallia az azzon ... monda az atkozot ember ew gilcosa az en gyermekemnek addigh were rongala amiat kellett meg halmj | Chato Ambrusne Sophia wallia az azzoni igen sirattia wala az giemeket mondwa(n) te zalonnad ez te wagi gylkossa az tenne(n) fiadnak addigh vered rongalad hogi am miattad hala meg [Kv; TJK VI/1. 38, 40]. 1625: Jobbagiomat az orzagi uta(n) meg fogta az mint zerette uerte rongalta [UszT 75a]. 1629: nem tudja miért rongallia az Ura, de azt latom hogi valoba(n) meg uerte volt, mert igen kek vala az teste [Mv; MvLt 290. 147b]. 1680: Anna Vig sic proponit. El hagyatalak Mert mod nélkül vertel, rongaltal [SzJk 150]. 1734: az l. eő kglme rut szitkok után obruálván, hajamnál, és üstökömmél fogva a földre rántván, ott usq(ue) ad diffusionem Sangvinis vert rongált [Dés; Jk II. 137b]. 1761: az l. rutul meg verte, rongalta vérben keverte [Torda; TJKt V. 37]. 1786: (A) jambor embert minden oknélkult ... tépte, rongálta [Illyefva Hsz; HSzjP].

Szk: *agyba-főbe* ~. 1763: üstökénél fogva magát rántzikálván, és emezek agyba főbe rongálván [Nagyida K; Told. 9] * *haldíra* ~. 1754: Sztáncs luon és Fia Jankulj eő Exllja Jobbágyát az ország utjáb(an) megtamadták, és meg verték, s csak nem halálra rongálták [Déva; Ks 112 Vegyes ir.].

2. nyomorgat, kényszerget; a chinui; bedrängen. 1577: Amy az dezma dolgat Nezy keryk eo kegmet Byro vramat, hogy az Dezmas vraimnak eo kegme zollion hogy az zegeny keosseget a menyebol lehetne kemellenek meg, ne Rongálnak [Kv; TanJk V/3. 151a]. 1578: Az zegenysegeth mond nekkeöl ne rongallya es ne haborgasa senkyth teörweten megh ne niomorichon, hanem azon legyen inkab hogy teobbiche epyche, es zaporicha eöket [Kisfalud AF; OL M. Kamara Instr. E–134 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104–6 V Kovachoczy ut. Mathias Niary gondv-höz]. 1704: a kurucok ahol a német elmegyen, utána a falukba bémennek és ott rongálják a szegénységet [WIN I, 280]. 1746: Étetű Ferencz Ur(am) az Szegény faluban lakozo más egyéb nyomorusagokban is alig lézegő Szegenyseget többről többre ne huzza vonnya és rongállia [Szentegedy SzD; WassLt Szóts Stephán (50) zs vall.].

3. letördel; a rupe; abbrechen. 1807: gyümöls termő fált rongálták ... ágait azoknak rontották, tsemetét pusztították | itt a kertekben hajgálták tördelték rongálták vesztegeték a fákat [Kakasd MT; DLev. 3. XXXV. 13].

4. tönkretesz; a distrúge/deteriora; zugrunde richten. 1842: a' fűrés malom viz felőli fala le omolván, a fűrész kerék gerendelyet oda nyomta — e' miatt ez gőrbeségétis kapván ma már alig sem használható — mivel rángattya a gépejt a' gépejramátis helyéből ki mozdittya, 's a gépet rongállia [Kv; KmULev. 2 László János mérmők kezével].

rongálás 1. verés; bátaie; Schlagen | kegyetlenkedés; cruzime; Grausamkeit. 1708: Az szegeny Recsei Laszlo Deak(na)k csak meg kelle halmia Kurucok rongálása es felelme miatt [Fog; KJ. Fogarasi János lev.]. 1764: Jöven a' Vener. Consistorium eleiben kolosvári Civisnek Biro Szabo István(na)k, és Feleségének Kováts Borbaran(a)k Hazasági Causajok kívánta a' Ven. Consistorium égybe békeltetni injungálván a' Férjnek hogy Reszegeskedésétől, szörnyű káronkodásaitól, és Feleségének rongálásától meg szűnnyék [Kv; SRE 209]. 1794: szolgálait rongálással, s

egyéb azokhoz viseltető durvaságokkal felettebb el kedvetlenített, és meg bosszontott [Kük.; BK Szászvolgyi ir. vk].

2. megrongálódás; deteriorare; Zerströrung. 1643/1687 k.: Szilágyi János Vr(am) a Püspök vr(am) munkáját a Praeconiumokat compingáltatta és conferálta a Sz. Benedeki Ecclahoz a hités sz. egy ház fi kezibe adassék és az visellye gondgyát hogy valami mód nélkül való rongalást ne tegyenek benne [MMatr. 96].

rongált megrongálódott; deteriorat, stricat; zerstört. 1852: A' kis ajtó rongált állapotba van alsó hevedere hibázik, zárja kotyog [Km; KmUlev. 2].

rongáltat bántalmaztat, veret; a dispune să i se aplice cuiva o bătaie; jn schlagen lassen. 1670: Jo Mihaly fiahoz Jo Andrashoz mennyen viszsza Bogathi Kata, de ugj hogj ferje attyatol annyatol külön lakjek, es nem verik, vesztegetik, sem Jo Mihalyal sem feleségevel sem massal, nem veti sem rongaltattyja [SzJk 112].

rongáltatik nyomorgattatik; a fi nenorocit; darben gelassen werden. 1831: nagy Ház bér fizetéssel rongáltatom [Dés; DLt 336].

rongy I. /n 1. rongydarab; cîrpă, zdreanță; Fetzen. 1756: Vagion holmi dirib darabb rongj és főt [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 24]. 1788: Holmi dirib darab rongy, ezzel együtt valami hulladék gáz végek [Mv; TSb 47]. 1791: Két Darabotska Foltnak valo kanafász Egy Darab veres kanafászba sok haszonvehetetlen rongy [Nagyercse MT; Told. 19]. 1798: Holmi gyűlevész aproság ezüstök egy rongjba [Kv; Pk 6 Rázmány Hedviga hagy.]. 1826: egy bog rongyba belé vágván a' kapámat, ki fordult belőle ez a' veress selyem Erszény [Szentdemeter U; MvLev. 8]. 1827: a Kertye szegelettyébe egy kis rongyba tákozva ő egyedül el temette [Kv; KLev. — "A gyermeket]. 1841: Egy rongyba apro Selét [Dés; DLt 466]. 1843: minden meg-szállított mustakhoz 10 vederhez 1 ló el-aprózott Örvény-gyökeret kell zacskóban vagy rongyba kötve meg főzni mustban, és hozzá önteni [KCSl 13 Kemény Dénes kezével].

2. (papiroskészítéshez való) rongyanyag; cîrpă (folosită ca materie primă în industria hîrtiei); Lumpenstoff (zum Papiermachen) | rongypép; pastă de cîrpă/zdreanță; Lumpenbrei. 1740: Az Milgös Groff ur nyomtató es iro papirossához kívántató rongjot mind meg hozattam es már job reszit meg is töretem [Kercesora F; TKI Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]. 1809: Groff Bethlen Josef Királyi Thesaurarius Principalis Uram elő Excellentiája, egy uj Pappiros malmot építvén olt Bogáthon, mely papiros Fababricához, mostan számos rongjok Kevántatnak alázatosan batorkodom requirálni a Tkts Tisztséget hogy azon rongyot a mely a Nemes Székbe őszve szokott gyűlni oda vecturázni, és aztot papirossal fel váltani ennek utánna is meltoztassék [Küküllővár KK; USzLt ComGub. Buzgó József ub lev.] | a kívánt két kötés Pappirassat előre küldem, oly alázatas kérelem mellett hogy a Rongyok által küldésében nem késni meltoztassék [Oltbogát NK; i.h. 1600]. 1840: Vagyon ezen rongy raktárban egy compona fából, melyel a rongy mérettetik [Km; KmUlev. 2]. 1843: A K Monostori Papiros gyár haszonbérbe adatik által adatik ... Posta Papirosnak valo fejrő rongy Tizen öt Mázsza

és harmintzékét font | A K Monostori Papiros gyár Iro Papirosnak valo első Classisu Ötven három Mázsza rongy — Csakányok által meg töretett állapotban (mint anyag Materia:) [Km; KmUlev. 2].

3. holmi, celecula; boarfe, țoale; Zeug. 1625: egy zegenj azzonj meg halua(n) percipaltunk egiemas, djb dab rongyabol f. 6 [Ky; Szám. 16/XXXIII. 19]. 1739: Töszomszédja vagyok Acs Gergelynek, de én egyéb káromkodását nem hallottam salvo honore sit dictum „b m az anyádat, s apádat s az rongyodat [Bözöd U; Ethn. XXIV, 86 Bakó Istvánne (50) pp vall.]. 1781: Midőn Néhai idvezült Kedves feleségem el temtetett akkor mingyárt mindennemű Portékákat leg kisebb Rongyig az ... Atyafiakkal edgyütt regestralván Ladakban rakván és Zárván ... mind ezen modon tartottam [Mezőkövesd MT; Kp III Újfalvi János lev.].

II. mn értékelen; de nimic, fără nici o valoare; wertlos. 1895: Szilágyi Sándor bácsi azért a rongy barabolyért egészen megszegyenített, olyan igen köszönte meg [PLev. 173 Petelei István Jakab Ödönhoz].

III. hsz ~ában lerongyolódott/romlott állapotban; in stare șubredă/șubrezită; in schlechtem Zustand. 1767: jól tudhattyák az Urak minémő Rongyában vettem az házamat a Nemes Várastól, kételenítetttem építetteti hogy benne lakhassam [Kv; Ks 11. XLVI. 45].

Ha. 1816: rongyak [Mv; MvLev.]. 1840: rongyat [Dés; DLt 456].

rongyhordó I. mn rongyszállító; pentru/de cărat cîrpă/zdreanță; Lumpentransport. Szk: ~ cseber. 1840: A' Kolos Monostori Pappiros Malomnak Inventariuma Tört rongy hordo cseber 1 [Km; KmUlev. 2] * ~ szekér. 1757: a Rongy hordó szekerből az utba egy kerek ki romolván vettek egy uj kereket [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.].

II. /n rongyszállító személy; persoană care transportă cîrpă; Fetzenlieferer. Szn: 1595: Rongy hordo Mattyas [Kv; Szám. 6/XVIIa. 309 ifj. Heltai Gáspár sp kezével. — "Szekeres]. 1599: Rongyhordo Mathyasne Rosa azzony [Kv; Tjk VI/1. 297].

rongyhordóné a rongyszállító felesége; soția cărătorului de cîrpă; Frau des Lumpentransporteurs. 1599: Vadalma Jakab ... vallya ... ez ket azzony ... egymással cooze habarrottanak vala, Taligas Istwanne az Rongy hordone hazahoz menwen ott en nem tudom minth esset bezelgetesek az Rongy hordonewal [Kv; Tjk VI/1. 296].

rongyocska rongydarabka; bucățică de cîrpă; Lumpenstückchen. 1733: holmi aprólékos rongjocskákkal egy viseltes és foldozot veres Csuitár [Hacasel H; JHb]. 1805: egy kis darab ... rongyatskának az edgyik vége az Ajtohaz volt [Szamosfva K; BLt 9. — "Pecsetelve].

rongyol visel, hurbol; a purta rău, a jerpeli; abnutzen. 1758: Az édes Annyáról maradat Gunyáit magais az Actor mig itt lakott hurbolta, rongyallatta, mellyet maga sem tagadhat [Asz; Borb. I].

rongyollott 1. rongyos, szakadozott; zdrențuit; zerfetzt. 1788: Más egy mentének rongyollott moj ette rosz nuszt béliése [Mv; TSb 47]. 1789: Festékesek 1. Egy külömb külömb féle festékkel és csillagokkal szőtt ... a cathedra tartatott bé Veres Boritza adománya. 2. Más rongyollott a

pap ülő-széke az Oratoriumba beborítatott véllé [Köröspatak Hsz; NNyV III, 60]. 1816: egy régi török rongyollott Szőnyög [Gálfa MT; UnVjk 58]. 1824: Egy rongyollott fejtér patyolat Keszkenő [Fugad AF; HG Mara lev.].

2. romladozott, leomlott; dárápánat, ruinat; baufällig. 1775: az Udvarháznak egyik fele tupa Pusztá lévén, egy rongyollott Tsürt ki vévén [Szökefva KK; Újf. 3]. 1782: az Adámosi Curiaban a' melly rongyollott Épületek valának, azok helyében új épületek épültenek [Adámos KK; JHb XIX/22. 35]. 1833: tsak a rongyollott épületeket igazitanám [Marosludas TA; Kf].

3. lerokadozott/dőlt; dárímat, präbust; kaputtgegangen. 1736: rongyallott Sendelly fedél alatt lévő kis épület | van egy rongyollott szalma fedelű Sajtó szín, vagy árnyék [CU]. 1797: az egész épület fedele rosz rongyollott jukatos régi Szalmából [Köröspatak U; Pf]. 1804: Avaték rongyallott Sövény kert [Hosszútelke AF; Kath.]. 1821: vagyon rongyollott fényő deszka palánk [Koronka MT; Told.]. 1839: Egy régi rongyollott sendelly fedelű galamb bug [Mezőszilvás K; TSb 2]. 1849: Az Istállonak egyik nagy aijtaja nagyon rongyollott [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. 1883: A fatorony avult, dűledező, rongyollott fedelű [M.bökkös AF; ETF 107. 5].

4. elrongálódott; uzat, stricat; kaputtgegangen. 1692: Ezen háznak három ablakai vannak. Hozzajok való ablak rámká rongyollott üvegekkel dirib darab deszkakkal, sendelyekkel bellevé megh vannak; de ujak kivantatnak helyekben [Mezőbodon TA; BK]. 1765: Földben ássott két vékony cserefa lábak között forgo megavult rongyorlott (!) petsenye sütt kerék [HSzj *pecsenyesütt-kerék* al.]. 1781: Bolthajtásos és rongyollott Téglás Padimentom [MNY XXXVIII, 305]. 1799: Két rongyollott Eke ... Az egyiken ... meg Nádazott Lapos vass | Egy rongyollott Talas [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. 1804: egy rongyallott Deszkás Loszán [Borosbenedek AF; SLev.]. 1815: 1 rongyollott főkött tarto Iskottolya [Nyárádszentbenedek MT; Told. 50]. 1849: két rongyollott csiga kötelek [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

Szk: ~ állapotban. 1837: Vagyon egy viseltes Ló-szekér ... fedele Brassai szekér formára náddal és vászonnal behuzva rongyollott állapotban [DLt mv-i nyomt. kl].

rongyollottocska kissé elrongyolódott; puñin uzat; ein wenig zerlumpt. 1849: karas székek sárgán poriturazva (!) massiv veres tarkájú massával bé huzva; — de már rongyollattaskák [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

rongyolódott szakadozott; rupt, zrenťuit; zerrissen. 1733: egy rongyaladott Csuitár [Hacsel H; JHb].

rongyolt elrongálódott; uzat, deteriorat; zerstört. 1849: Egy Hintohoz való ablak — a' Sorkai rongyoltak [Somkerék SzD; Ks 73/55].

rongyos I. mn 1. elszakadozott/rongyolódott; zrenťuit, jerpelit; zerfetzt. 1636: Egy kékes Derekalj cziup, Egi rongios lepedeouel emek — f. — d. 16 [Kv; RDL I. 109]. 1637/1639: Ezüstös kard fekete rongyos viselt barsonjal boritot [Kv; i.h. I. 111]. 1656: Ket tarka viseltes veresses szeönyeg, Edgik az Aztatlon; rongyos, semmire kelleő, a jobbikott elvittek [Doboka; Mk Inv. 2 néhai Magyarvégyantai Boros János inv.]. 1681: Asztalra való rongias szattyán bór Nro 1 | Egi kis rongios szőnyeg Nro 1 [Vh;

VhU 539–40]. 1716: gyermekkorában rongyos Brassai poszto ruhában jartotta [Nagyercse MT; Told. 52]. 1736: Az Palotában találatott ... Rongyos bőrs Tábori Szék nro 2 [Várhegy MT; CU XIII/1. 100]. 1806: Egy igen viseltes rongyos Veres köppeneg Porig szakadott [Szu; UszLt XII. 97]. 1821: Kontza Jakab Poszto gunyában volt, de mind nadrágja, mind kosokja rongyos volt [Zalán Hsz; HSzjP Német Sámuel (26) gy. kat. vall.]. 1830: Négy asztal keszkenyők erőssen rongyosak voltak [Hosszúaszó KK; Born. F. la Bod László tt szamad.]. 1849: Két Cuffer börrrel bé vont rongyosok [Somkerék SzD; Ks 73/55].

2. rozszant, omladozó; dárápánat, şubred; baufällig. 1732: vagion egy kis szalma fedél alatt levő rongios házacska [Kv; Ks XXVIIIc]. 1736: Az seminariumon tul, az város falához közel, vala egy rongyos ház, igen nyomoru kis ház vala [MetTr 429]. 1742: egy rosz rongios Csűrís vala rajta [Backamadaras MT; Born. XIV. 10 Moldován Simon (50) zs vall.]. 1763: Sasokb(a) Csinalt regies rongyos Gabonas Nro 1 [Pókafva AF; JHb XXV/77. 3]. 1792: egy rongyas viseltes Csűr [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1819: Ezen Sellér házak közöttül a felső egy kisdéd régi rongyos paraszt Zsellérház [M.köblös SzD; Berz. 22]. 1837: Az Innetső Malom rongyos lévén most ujbol egészszen újjitast vár [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. 1838: A Pitvar rongyos — falai le sorvadtak [Balázstelke KK; DLev. 2. XIA. 21]. 1841: egy rongyos Házikó [Torda; HG].

3. lerokadozott, szétfőredezett; deteriorat, stricat; verfallen, gebrochen. 1681: vagion fényő fákbul fel rakott, rongyos deszkákkal bé fedett szén tartó csűr [CsVh 89] | Malom ház ... pristillas fedele valob(an) rongyos [Bretttye H; VhU 594]. 1705: vagion rongios Supos fedél alatt egy jókora Gabonás ház [Mezőzáh TA; Told. 18]. 1706: Vagyon a Görgeny vizen egy rongyos fedelű fűrészt malom [Hodák MT; Born. G. VII. 4]. 1777: volt egy Ház ... a' Fedele rongyos volt [Dés; Ks 79. 29]. 1785: A Fedele ezen Kastélynak ... a közepin Zsendélyvel vagion meg zsendelyeztetve kívül pedig a Cserepei igen rongyosok, sok helyeken az esső bé esik [Szamosfva K; Born. XXIXb. 20. 14–5]. 1787: (A) Jozság körül a kertek igen rongyosak [Mv; MvLev. Tolvaj alias Varga Mihály hagy. 1]. 1814: kétt felé nyilo rongyos avaték gyalog kapu [M.gyermónostor K; KLev.]. 1825: Oláh Házotska avadag rongyos Szalma fedéllel meg fedve [Papolic Hsz; SzentkZs conscr. 272]. 1827: mind két Ablakok ... a' régiség miatt rongyosok, és jukatosok [Koronka MT; Told. 34]. 1849: A hatulso haznak két ablaka merőben rongyos [Somkerék SzD; Ks 73/55].

4. megrongálódott, ócska; uzat, vechi; alt | tönkrement, szétesett; desfäcut, stricat; zerfallen. 1652: Ezek vad(na)k egy fejer rongyos hinto Ládáb(an) [Nsz; IB X. 2]. 1683: Mihoknak ... egy jo sarlo Egy rongyos Becsi lakat [Ne; DobLev. I/38. 9]. 1693: Fa Edenyek Divisioja Jankonak ... Egy feresztő csőbör, egy rongyos Szűrő Szita [Ne; i.h. 11]. 1775: Gyertya mártani való rongyos kártya [Szentdemeter U; LLt Fasc. 153]. 1789: Vagyon egy rongyos Fűttő, tűzelőivel edgyütt [Branyicska H; JHb XXXV. 65]. 1790: Egy Rongyos Leptika hozza való egyes Hammal Kantárral együtt | El rongyosodott Spadás Palitza 1 Rongyos vadász paraszt puska 2 [Sv; Ks]. 1797: adtam bé a feleségem rongyos Szekeret 20 Rh forintokba [Száság; IB III. CXLV. 22] | Licitáltattak Egy ótska fakó kerek Hf 1 ... Egy rongyosabb fakó kerek Dr. 68 [DobLev. IV/775. 2]. 1805: Egy rongyas el tört hátú Szék [Szamosfva K; BLt]. 1812:

Egy paraszt Mokány Nyereg rongyos [M.gyerőmonostor K; KCsl 11]. 1849: Egy rongyos eketaliga — egy rongyos tár szekér | Egy rongyos Szappanyoz Tekenő | Egy rongyos pléh reszelő [Somkerék SzD; Ks 73/55].

Szk: ~ állapotall. 1647: vagion egy szalmas Szeker Szin, boronabol rott, vagyon alatta egy hinto szekér, de igen rongios állapotall [Drassó AF; BK].

5. szétszakadt; jerpelit, rupt; zerrissen. XVIII. sz. köz.: a Levél igen rongios, és bibulaba van takarva [LLt]. 1789: Egy kis Praescriptio rongyos Könyv [Mv; ConscrAp. 89].

Szk: ~ állapotall. 1677: érkezék Kókényesdi uram levele, melyet ezen rongyos állapotall hoztak nékem [TML VII, 409 Teleki Mihály a tanácsurakhoz].

6. semmirekellő, értéktelen; de nimic, fără nici o valoare; wertlos. 1808: ez a boldogtalan Szász Peti az Annyától is most meg osztozott, négy rongyos Ökröknél több nints [M.lapád AF; BLt 9 Várad Mihály tt lev.]. 1817: két rongyos szállótskéje a miveletség (!) mián 20 vedret sem terem [M.igen AF; KmULev. 3 Benkő Sámuel kezével].

7. szakadt/szegényes ruhájú; îmbrăcat în zdrențe; mit ärmlicher Kleidung | szegény, nyomorult; sārác, nenorocit; arm. 1599: Attünk egi rongios Zegeni Mendicus (!) deaknak egi Inget d 20 [Kv; Szám. 8/XVI. 34]. 1693: Constálván Réti Samuel feleségének Nemeti András Ur(am) ellen mondotta mocskos szavai, hogy praedicatioját hamissolta, rongyos Papnak mondotta allyon kádra, s reclamállyon [SzJk 274]. 1736: ma sok báro vagyon Erdélyben, az kik magoknak is egy-két hintót alig tudnak tartani két három rongyos szolgálval alig koszognak [MetTr 318]. 1741: Szék Tisztei poroncsolának egi külső rongios embernek s oda állitták s kényszerítették hogi vonnya le az lakatot [Uzon Hsz; HSzJP Agilis St. Szinte de S. Köröspatak (30) pp vall.]. 1771: Miklos Jánosné azért e hogy rongyos vagy egyébbért nem latom hogy a Templomban járna [Dés; DLt 321. 18b Elizabeta Cziro cons. Joannis Imbre (50) vall.]. 1780: egy alkalmazatosságal Cserei Uramnak egy szegény Asszony Attyafia ide jött volt egi kegyelméhez kérdetem: mit keres ked itt? melyre azt felelte: ide jöttem volt az ötsémhez Csereihez, de olly kevély, hogy még hozzám Sem szoll hogy elő ment dolga a Bethlen Lajos pénziből, pedig az előt ő is olyan szegény és rongyos volt mint én most vagyok [Bethlen SzD; BK]. 1823–1830: Ma ez az Imreh Sámuel igen rongyos, és még hordozza a régi megkopott koszos parókáját | Az itt levő katonák is szigorúk, rongyosok [FogE 80, 191].

Szk: ~ állapotall van. 1669: Az kövári gyalogok igen rongyos állapotall lévén, posztajok is már oda ki lévén, azt akarom, nekik kiosztani [TML IV, 566 Teleki Mihály Nalácsi Istvánhoz]. 1690: it az falub(an) tekeregh rongyos állapotall vagyon, lababely ninczen [Jobbágyfa MT; BálL 50].

8. szitk mocskos; murdar, ordinar; schmutzig. 1598: mo(n)da Nagy Gaborne, Jeozte rongios beste kúrua [UszT 13/30 Catherina consors agilis Lucae Somogyi pix vall.].

Szk: ~nak mond. 1804: Jakabb Süssána Szeplaki Josefina Aszszonytis, tetvesnek rondgyosnak mondotta [M.fráta K; KLev.]. * ~ valagúnak/~ valagú cofrának/kurvának kiált/mond/szid. 1631: szidais Czonkane rongyos valagu kuruanak hogi mind elthig az haz előt fütitek kuruak az valagatokat [Mv; MvL 290. 233a]. 1816: Szász Márisko Timár Györgyné mucskolta, kurvázta, és rongyos Valaguaknak mondotta uttza hallottára | Kurváknak, Lus-

táknak, és rongyos valagu Czofráknak kiáltotta s mucskolta ... az Asszonyokat [Dés; DLt 99].

II. fn szegény, nyomorult ember; sārāntoc, om sārác; Arme(r). 1570: Myklos Nyrew Ambrus zolgaia, Orsolya olah Myklosné, Erzebeth Rez Janosné vallyak Thamas deakné azt Mongia az the leanyod az en gyermekym keozibe Jew es Az kenyer heat fely zedy wgy Ely, Arra esmet zabo Balintné azt Mongia, hogi atthatok en wgy enny az en zolgalomnak, Mint valamely Rongios [Kv; TJK III/2. 191]. 1781: hallottam így szollott, én ahoz a' Faranczoshoz, Bolondhoz, keringőhöz rongyoshoz soha sem megyek [A.csernátón Hsz; HSzJP Haelena Opra (23) jb vall.] | hallottam Potsa Kriska Aszszonyak ilyen diffamáló szavait, hogy csoré rongyos [uo.; i.h. Juditha Tobias consors Josephi Bajko (40) gy. kat. vall.].

rongyosan 1. rongyos ruhában; îmbrăcat în zdrențe; in zerrissener Kleidung | szegényesen öltözve; îmbrăcat ca un om sārác; ärmlich gekleidet. 1689/1695: Lengyel Jánost idegen Országból igen rongioson hozák az eő kglme házához [Széplak KK; SLt AM. 10]. 1697: ha szeretek, Nemes embereket, Papot, Deakot szeretek, az ki köntősb(en) jár, nem ollyan rongyoson mint mű járunk [Kotormány Cs; CsJk 5 György Albert (30) pp vall.]. 1703: az szegény árva ocseim mind szellyel hintetőttek az Kis Sándor Héderfaján mezt láb rongyosan az Jobbágy Gyermekek között tegéreg (!) [Székelykocsárd TA; ApL 5 Korda Borbara Korda Zsigmondhoz]. 1735: mint afféle Groff Urffinak volt egi rendbéli minden napi köntőse, Innepi köntőse is más rendbéli volt rongyoson pedig sem egiszer, sem mászszor nem láttam [Kendilóna SzD; TKl Sig. Pálfi de Vets (32) ns vall.]. 1801: Sámuel rongyoson, szennyesen, meztláb mint egy Czigány Purde úgy járt [Mv; MvLev. Vall. 5].

Szk: ~ jár. 1799: a' Bán György ő kegyelme Léánya Juliánna míg Sánta Urnál lakott rongyoson, rifantzsonon járt [Mv; MvLev. 8 Olajos Anna Lakatos Borbely Miklós felesége (46) vall.] * ~ jártat. 1799: A fiát Samukát is Bán György Uramnak Sánta Ur alávalo modon rongyoson jártatta [Mv; MvLev. Vall. 5] * ~ tart. 1599: Giutho Marton vallja Makraj Katonka chjak ollian valazt teon az gyermekeketis aminemeo rongioson tartia nem akarja gonyokat viselny es ruhazny [Kv; TJK VI/1. 349].

2. rossz állapotban; în stare degradată/deteriorată; im schlechten Zustand. 1777 k.: Hordoim<a>t kit enyimet, kit másét, alig kaphaték, azokat is rongyoson, abroncz nélkül elegy, belegi Fenekekkel [Kv; SLt XL Fekete Ferenc Suki Jánoshoz]. 1818: az Istállokat az Árenda ki telésekor nem adta ajan státusba' Mint által vette volt, viszsza. Hanem mindent hibásan és rongyosan [Mezőbánd MT; Tsb 35].

rongyosodik szerényen/rosszul öltözötten jár; a umbra în haine rupte/zdrențaroase; bescheiden/schlecht gekleidet sein. 1793: nem lehet hogy én rongyoskodjam, 's mégis én fizessem a' másra ruházót köntősek árrat [Koronka MT; Told.]. 1820: Feleségemmel együtt rongyoskodunk magunkra nem ragaszthatunk egi köntőst [Kv; Pk 7].

rongyosocska 1. kissé rongyos/szakadozott; puțin jerpelit/rupt; ein wenig zerrissen. 1747: Egy Bibliája magyar de Rongyosocska [LLt 3. B]. 1827: három bőr Táská de mind a' három rongyosotska [Koronka MT; Told. 34].

2. meglehetősen rossz állapotban levő; in stare destul de proastă/deteriorată; in ziemlich schlechtem Zustand. 1732: vagyon edgj kis rongyososka hinto, gyermek(ne)k való, f. és vas appertinentiaival edgjűtt [Kóród KK; Ks 12. I]. 1829: A Veress Jánosné Aszszony felől való köz kert rongyosotska [Torda; KW].

rongyosoz rongyosnak szidalmaz; a spune cuiva că este zdrențaros; als zerlumpt beschimpfen. 1751: Vándor luon részegen jöven az korszomárol az uton tanálkozott az maga némettyével kinek Gazdája volt, az kit is meg ragadván meljben rutul meg rázta szidta, rongyososza bestelenitette [Balázstelke KK; IB. Mich. Antal (30) zs vall.].

rongyosság 1. szakadozottság; fapdul de a fi rupt/zdrențuit; Zerfetztheit. 1812: (A) párna Hajakot a rongyosság miatt kéntelenített a' Groff ur eő nsga a' maga viseltes ingeiből a Tisztartónéval megfoldoztatni hogy haszon vehetőkké vályyanak [Héderfája KK; IB. Bali Jánosné Kis Erősbeth (44) grófi mosóné vall.].

2. vki ruházatának rongyos volta; fapdul de a avea haine zdrențuite; Zerlumptheit der Kleidung von jm. 1749: Az penz irant kérem alázatosan Nacsádot mivel az nadrágom is ugy ki hullott az labomból, hogy az Sincs mit visejek bizony csak két hetig Sem Subsistálhatok az rongyosság mián [ApL I br. Apor László Nsz-ből]. 1757: tudom hogy az éség, rongyosság és hideg nyomta haza ököt es az kételenség [Kvh; HSzJP Szóts István (60) ötves vall.]. 1780 k.: Ákosfalvi Szilágyi Sándor minémű köntösseit adta korszomákra s vesztegette el, 's azután mi forma rongyossággal ment haza s midon ujra ki ruházták ismét hogy ment el hazul? [Msz; MbK X. 59 vk]. 1788: Dögmeczi Palko Urszulynak nem igaz Panaszza mert öröke keringő volt egyszer bé hozatam Lovásznak s meg ruháztam Rongyosságból Ruhásan el szököt ode keringet [Bethlen SzD; BK. Márkosfalvi Szabó András tt kezével].

3. szegénység, elesettség; sárácie, mizerie; Armut. 1764: nekem igen keves hasznam az Tavai szogállatamban egjib hanem az bestelensig rangjaság [Kóród KK; Ks CII. 18].

rongyösszeszedés rongybegyűjtés; strîngere/adunare de cîrpe; Lumpensammeln. 1757: Udvar Biro Uram Subordinatusát ugy manuducállyá hogy A rongy öszve szedés, és ketske láb nem lételek mián a' papiros Csinálás meg ne Csökkenyék hibázzék [Déva; Ks 92. I. 23].

rongyraktár papiroskészítéshez való rongyanyag rak-tára; depozit de cîrpe; Lumpenlager. 1840: A Papiros Malmon fellyül A kuttal és simittoval által ellenben vagyon a rongyraktár [Km; KmUlev. 2].

rongyszedés (papirosmalomhoz) rongygyűjtés; strîngere/adunare de cîrpe; Lumpensammeln. 1757: Rongy szedésre egy Tóttól 108 gyűrűt vévén fizettem d. 48 [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.]. 1773: minek utánna a papiros malom el árendátott, a rongy szedésre az árendátortól keményen kényszerítettnek és aztat drága pénzél fizetni kényszerítettnek [F.lapugy H; Ks 23/XXII].

rongyszédő rongygyűjtő; care adună/strînge cîrpe; Lumpensammler. 1757: a Rongy hordó szekerbol az utba egy kerek ki romolván a Kocsis a Rongy szédő emberrel ketten vettek egy uj kereket [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.].

Szn. 1741: Rongy Szedő Samuel [Kv; Dica II. 69b].

rongytár rongyraktár; depozit de cîrpe; Lumpenlager. 1842: A' papiros malom két oldala, u: m: a Rongytár és a' kis Szamos felőli oldalak fenyő deszkákkal bé vagynak kerítve [Km; KmUlev. 2].

rongytartó rongytároló; ladă mare în care se păstrează cîrpe; Lumpenbehälter. 1842: A papiros malom Papiros anyag tartó láda egy nagy láda vagy hámbar forma rongytartó [Km; KmUlev. 2].

rongytörő 1. *mn* 1. rongyzúzó; pentru/de destrămăre a zdrențelor; Lumpenstampf. Szk: ~ csákány. 1843: A rongytörő Csákányok mostan tsak három csákányok nyeli vannak el hasadozva' [Km; KmUlev. 2. — "A papirosmalomban] * ~ vályú. 1840: A zugo közepén nyulik 3 tölgyfa gerenda melyeknek kettőjére vánkös vagyon emelve ezen vánkösön forog azon gerendej a mely a rongy törő válutol ide ki nyulik [Km; i.h.].

2. ~ szoba foszlátó/rongyzúzó szoba (papirosmalomban); cameră de destrămăre a zdrențelor; Lumpenstampf-Zimmer. 1842: A papiros malom Az enyvező kamarából a' vető szobába viszsa térvén, innen a Hollander szobába nyulik egy ... jo detzka ajtó A' Hollander vagy Rongytörő Szobának más 3. ajtói [Km; i.h.].

II. *fn* foszlátó helyiség/szerkezet (papirosmalomban); cameră cu instalații pentru destrămăre a zdrențelor, holendru; Zimmer mit Stampfmühle/Holländer. 1842: Bé menvén a' Hollander szobába vagyis rongytörőbe, ezen szobának még három ajtaja van Ezen szobában a' nagy gát és silip felőli szegletben van egy emelet jo tölgyfa oszlopokra készitve [Km; i.h.].

rongyvágó rongyzúzó; de destrămăre a zdrențelor; Lumpenstampf. Szk: ~ szekerce. 1692: Papiros Csináló Haz Vagyon it rongy vago Szekerce nro 1 Papiros nyiro ollo nro 1 [Görgényszimre MT; JHb].

rongyvásárlás rongyvétel; achiziționare/cumpărare de cîrpe; Lumpenkauf. 1810: a Barothi országos sokadalom mindenkor nyoltz napokig tart a' rongy és Bőr vásárlással edgyűtt [Barót Hsz; HSzJP].

ront 1. rongál; a strica/deteriora; beschädigen | összetör/zúz; a sparge; zerschlagen/brechen. 1580: Miert penigh hogy az tyz myat vtolsó nimorusagh keövetkezhetyk raytunk, keryk eo kegmet biro vramat, hogy az Capitanokat errezek el eo kegmek tellyes hatalommal hogy a' hol bontany kel bonchyak ha rontany kel ronchyak es az twzelleo heliek mindenöt epwlhesse(n) [Kv; TanJk V/3. 231b]. 1582: Paulus Veres fassus est Hallam hog ereossen ronhiak a' ladat es zeoreogh az sok lakatos myw [Kv; Tjk IV/1. 5]. 1600: Sigmund Hedrich vallja: Ez kapanehoz thwdom azt hogy ... egcyzer Regeny Balinth és Miskolczy mentenek volt hazara es ajtajat rontottak hogy be nem mehettek [Kv; Tjk VI/1. 403] | in anno 1599, Mind Zent nap taiba, minekeónk nagy nyilwa(n) walo karu(n)kra hantak es rontottak hazainkat teób tarsaival | en semmi gonoz wegze ne(m) mentem oda, nem rontottam hazokat, elegen voltak ahoz a kik azt chelekettek [UszT 15/23, 15/25]. 1638: (A bezárt legények) az kalitkat ugi Verték hagi Cziaak nem rontottak özüe ... az Varos zolgaia

ugi kóte megh őket hogy ne roncziaak az kalitkat | akkor megjen vala egi szeket be tul Czikor Giörgy feleöl, s valtiigh geörzöli vala az haz oldalat, akkoris monda hogy hiszem lattia Kedg Iános mint rontiaak az hazam falat [Mv; MvLt 291. 139b, 164]. 1681: Ezen Klastrom Templomáb(an) szép faragott ajtó s ablak kövek voltak de nemely város beliek ighen el hordották mivel senki rolla nem tilalmazza; Köz keő falaitis ighen rontják s hordgiak [Vh; VhU 574]. 1732: a' borju pásztor fia rontya vala a' nagy jo fedelmes kertet, s mondja vala Mólnár Mihályné ... bizony méltó volna fel akasztani titeket hogy ezt a' jo fedelmes kertet igy rontyátok [Hévíz NK; JHbT]. 1760: az szegeny Czigány vatig p(otes)tal nem gondolvan velle az kaput rontyake vagy a kapu felet [Szentlélek Hsz; HSzjP]. 1769: láttam mikor fenyess nappal rontották a Balla kertit s rakták gyalog szánra [Bögöz U; IB. Fekete Márton szabad személy vall.]. 1783: az egész falu egyet értett, és vegezett benne, hogy Jánk Pétru Csűrét rontsák, vágják és onnan el pusztítsák [Grohot H; Ks 113 Vegyes ir.].

Szk: *izre-porra* ~. 1785: az több Tolvajokis a más négy Méh kosarakat izra porra rontották [Piskinc H; GyK] * *porig* ~. 1723: A dolgozás közben égi Asomat, három kapamát porig rantottak ottis marat 1/173 [Kv; KvRLt X. A. 16 Pataki István nyil.].

Sz. 1717: félek ha Mátyás jeget ront, nem Szánam (!) hanem más alkalmatosságon kell az Ur udvarlására indulnunk [Darlac KK; ApLt 2 Haller János Apor Péterhez].

2. (várat) ostromol/lovét; a asedia (o cetate); (eine Festung) belagem. 1662: (A Veres-bástyát) egyként vív-nák, rontanák | Azmelly két bástyákat derekasan rontanak, lőnek vala [SKr 585, 604]. 1665: Itt, Uram, az paraszt emberek szót sem fogadnak, hogy hallják, im ma-holnap rontják az várat s mint [TML III, 382 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz Székelyhidről]. 1672: Olyan parancsolatja volt Cobnak, hogy földig rontsa le^a minden nap hol fél s hol egy óráig rontják [TML VI, 140 Teleki Mihály a fejhez Köváról. — "Bányát". 1674: Az várakat Magyarországon rontják. Az végeken kívül többeket nem akarnak hagyni [i.h. 570 ua. ua-hoz].

Szk: *vár ~ani*. 1707: Die 7 Januarii bíró uram parancsolatjából kellett az vár rontani menni [Mv; EM XXI, 538].

3. pusztít; a devasta/pustii; verwüsten, zerstören. 1618: az fővezér bément az derekában Pertziának, országot pusztított szörnyön [BTN² 117]. 1653: Igy ronták abban az időben két úttal szegény hazánkat a keresztények, s még pedig a magyar atyafiak [ETA I, 70–1]. 1662: amelly égető hadak a Berettyóra általbocsáttattak, azok is a földet, a tatároktól ahol mi megmaradt volna is, valóban égetik, rontják, pusztítják vala [SKr 548]. 1672: Édes Komám uram, már is némely ember kezdett olyat rebesgetni, Váradot elveszteték Kegyelmed, Erdélyt is utána akarja rontani [TML VI, 315 Nálaczi István Teleki Mihályhoz]. 1710: (A lengyel király) nagy erővel a tatárokat rontja vala [CsH 199]. 1716: az elmúlt Esztendőben az Laboncz es Kurucz nevezeti alatt az magyar nemzet egymás ellen Rebelálván edgyik az másikat rontotta pusztította [A.csermáton Hsz; HSzjP].

4. (épületet) (le)bont; a dărîma/demola (o clădire); (Gebäude) demolieren/niederreißen. 1590: Mikoron az Marton deak sweto hazanak falat es azon cleo mellete el keztek rontany, fogattunk elseoben 3 Embert ... d 33 [Kv; Szám. 4/XIV. 9]. 1825: minden csudálkozott, hogy miért rontyák azon sok szép, és erőss Épületeket [Szentdemeter U; Told. Conscr. 213].

5. elront, tönkretesz; a strica/distruge; verderben, zugrunde richten | (gondviseletlenül) romlani hagy; a lăsa să se degradeze; zugrunde gehen lassen. 1603: az nagy ado miat el kellettnek az hazat adnia, mely akkor az wdeoben, az zegeny varoso(n) Colosuaro(n) felette terhes uolna minthogi az ado az hazat sokara megh zokta emezteni, ha gonduisselesnel kwl megh fogiatkozik. Az Seller penigh, inkab, hogy sem mint epitene, rontana [Kv; RDL I. 75]. 1619: Alia uramnak is irtam, Balassi uramnak is irtam, hogy idején elküldjenek az szállást keresni ... Addig rontják az szállásokat, hogy szállást sem adnak nekik immár az városba [BTN² 283]. 1757: mi tagadjuk hogi az A(cto-ro)kra mi szán szandekkel vizet bótstottunk volna, az ki ő kigjelmeknek vizeket annjira el bővitette volna hogi banjajokatis rontatta volna [Torockó; Bosla]. 1795: bátor-kadot kegyelmed bátorcadik a Hidhaz nem messze a martot, és a mart mellyének egy darabját, ástolni, vésetni, és rontani [Ádamos KK; JHb XX/18]. 1842: nékie minden díb dáb értetlen manuiarius ki a' fát és munkát csak rontani és az időt vesztegetni szokta — ne adattassék, hanem kevés de jó fejssz emberek rendeltessenek melléje [KLev.].

6. erdőt irt/pusztít; a distruge o pădure prin tăierea nesă-buită a arborilor; Wald roden/abholzen. 1747: ezen Motsi Okolis nevű Erdejét ... ezen egez Motsi Falusiok pusztították, s rontatták [Mocs K; Ks 5. X. 7]. 1771: az erdőt minden tartozkodás nélkül ugy vágják, rontatták és pusztították mint az magakét [Nándra H; Ks 93. 19. 6]. 1782: Plesá Szimendru annyí Erdőt irtott rontott, termő Fákat ki vágott hogy meg betsülhetetlen [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.].

7. (ember/állat/természeti csapás) prédál/pusztít (legelő/termést/gyümölcsöt); (despre oameni/animale/calamități) a produce pagube, a compromite; (Mensch/Tier/Naturkräfte) schaden/zerstören. 1744: az Biro Iános ur(am) ökrei és az Aránykúti Makariaé éczzokánkent az vr(am) szénajárt rontatták [Gyeke K; Ks]. 1752: ugy rontotta volt a hideg a szőlők jövéseit, hogy az koronkai hegyekben egy jövésnél többet épít nem talált a bíró [Backamadaras MT; Told. 37/44]. 1769: ha Tzigány Jobbágyait, Tselédgyeit Gyümölcsös Tanorokomban Másutt is a' Lopáson találom el nem szenvedhetem A' Paraszt Népet nem árt ottan ottan fenyegetni, hogy Tilalmast ne rontsanak kárt senkinek ne tégyenek [Mv; i.h. 19/45]. 1784: En Tudom azt bizonyoson azon kártékony Emberek Tihai Lakosok légyenek, kikis ejtzakának idején azon szub gyalu Goronyilor nevezetű Térségre mentenek s galázolták, rontották és éppen haszon vehetetlené tették [Galgó Sz; JHbK LIV/8. 7]. 1790: Törökbuzát a' hó harmatis érte lő kapálláskor, azután a' jég essősi rontotta, mégis ki épült [Sztrézakercesora F; TL. Wessényi Dániel jószágig. gr. Teleki József-hez]. 1792: Mult héten A. Arpási határon vettem 100. véka zabot éppen hold fogytán, némelyek ugy tartják hogy az ollyant a' Bolha nem rontya [uo.; TL ua. ua-hoz]. 1801: a Kis György es Kis István ökreket, a Kis Csatornaban levő Törökbuzak között valo szantatlan földekre bé-hajtották, s ott etették, étzaka a Törökbuzát-is rontották [Koronka MT; Told. 10 Márkuly Szávuly (22) vall.].

8. (víz) elmos/szaggat; (despre cure curgătoare) a spăla/săpa, a produce eroziune; abschwemmen, wegsputen. 1701: a Sz. Anna felől alá jövő vizis össze ütközvén és egiben jüven mind az három ága az Maros vizének ártott, és az rontotta szaggatta ezen földet [Mv; Berz. 13. II/21]. 1714: az Marus vize(ne)k Arja csak közép áradas-

(na)k idején az Vámos hid körül való híres neves községe Ország utyait rontja mossa bontogattya [Mv; i.h. 13. II/33]. 1762: ástunk az felső gátnál árktól hogi Maros vize áradásával falunkot ne rontsa [Udvarfva MT; Ks 67. 48. 31]. 1769: az az Viz a Berek nevű paskumott rontya [Nyárádszlázsló MT; EHA]. 1772: az Szamos Vize egy felől rontya, más felől hánnya és így édgik rész epülne, másik pedig nagyon meg romlana, azért fel hagyatik [Dánfalú Szt; EHA]. 1806: (A) Kaszálló Tanorok nevű helyet kezdette rontani a Küküllő vize, és meg aradásával követel porongyal meg rakta | a' Küküllő vize az országos utotis rontani kezdette volt [Erdősztyörgy MT; WH]. 1836: vannak a' Feketedűgy vize martján olyan belső és külső helyeink, a melyeket a víz ront, és bizonyos részében a víz öblögetés által szaporít [Kökös Hsz; Kp V 367].

9. (fát a szél) ledönt; (despre vint) a dobori; (den Baum) umstürzen. 1811: Zűg az Erdő hívják a' Fák-is egymást óltalomra Félvén, hogy ne rontsák nagy szelek halomra [ArÉ 55].

10. (állatot) elgyötör/leront; a istovi (un animal); (Tier-) martem/qualen. 1704: az éjszaka szörnyű ónos eső esvén ... tíz-tizenkét ökor kidúlt, kinek lába, kinek nyakok tört ki. És úgy rontják őket, kiket sokan könnyes szemekkel néznek [WIN I, 309]. 1803: a pásztor senkinek is lovára maga szabad akarattjából felülni és azon járni s azáltal a marhát rontani 25 krajcár büntetés alatt cselekedni ne merészeljen [M.hermány U; RSzF 192].

11. bántalmaz, összever; a bate pe cineva (foarte tare); verhaufen, schlagen. 1658: A Dayka István hada az én fálumba szállott volt, tegnap igen rút dolgot cselekedtek ott a szegény embereken, a gerébemet úgy verték, rontották, hogy talán meghal bele [TML I, 105 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1675: az A vert, rontott enge(m) mégis elő perel velem, hogy támadhatta(m) volna én reá, mikor engem főb(e) vágott [Kv; TJK XII/1. 100]. 1714: az Tisza István Uram Dalia nevű Jobbágját ugj meg ütötte egy Magyarországi katona melyben egy buzdugánnyal hogy az mingjárt le rodgjant, ott az földön osztán rontották s taglották annyira hogj nem sok idő múlva meg kellett halni [Berekszó H; Szer. Faur Sztán (40) j.b. vall.]. 1750 k.: az biro nem úgy szokot járni mint más bírák Pálczával hanem nagy Görcsössel azzal ront és csigáz benünket [TKI Igenpataki (AF) j.b.-ok panasza].

12. (anyagilag) tönkretesz, kárt tesz vkinek; a distrüge (materialiceşte) pe cineva; jn ruinieren. 1667: Szemére vétém az embernek, nem javalhatom, mert mind magunkat, mind Vör György urat rontanók [TML IV, 239 Nalácz István Teleki Mihályhoz]. 1677: a' Lopo az Istennek nem csak az egy parancsolattya ellen láttatik véténi, hanem egyszerű-s'-mind több parancsolatok ellen-is nem csak nem kívánnya felebarátságának marháját, de sőt ugyan el-is lopja; nem-is szereti felebarátságát a' lopo sőt inkább rontya [AC 123]. 1710 k.: Nyavalyás vőmnek nem lón elég, hogy értékeből kifordíták, azonkívül mennyit rothaszták a tömlőben, avval is az én házamat ronták [Blm. 1000-1] | (Bethlen János) kegyes, jámbor, akárkit is segíteni inkább, mint rontani kész, és igazbeszédű ember volt [BÖN. 487]. 1742: szomoruan tapasztalván, mely kedvezlen s illetlen dolgok vannak sok Atyafiak között, melyekkel jó emlékeztető Elejek(nek) áldott emlékeztető magok moks-kollyák, Familiájokat rontják [JHb XXXV. 35 Jósika Ágnes kérése]. 1780: Ez meg veszt Világban látom hogy az Atyafiúi szeretet sokakban meg hült ... nem hogy ... egy-

mást segitenék, sőt egymást halálisan gyűlölik, üldözik perlekedésekkel egy mást rontják [Mv; Told. 27]. 1823-1830: (Dienes Sámuel) Bécsben ágens lett, inkább kereskedő A licitációkon holmikat megvett olcsón, a felmenő úrfiaknak nagy drágán nyakokba tolt, egyébként is csalta és őket rontotta [FogE 172].

13. (nőt) rosszra csábít; a ispiti/ademeni (pe o femeie); (eine Frau) verführen. 1724: Ersők beszélt nekem, h(ogy) az Ifjú Asz(ony) panaszkodott, h(ogy) Pekri az Ura, mint rontya és próbálgattya [M.királyfa KK; BK. Szász Péterné (50) j.b. vall.].

14. vki becsületét/jó hírét megrontja/csorbitja; a stirbi (onoarea/renumele cuiva); (js Ehre/Ruf) verletzen | vkit tisztességében megront; a necinsti pe cineva; jn entehren. 1590: miért pedig minketh tizessseggwnkben Jgy rontottal az tebrunteól az felljwl meg mondott terheketh meg keuanniuk [Szu; UszT]. 1676: Ezt pedig bizony ellenem cselekedte, kevés becsületecském rontaná [TML VII, 131 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. 1763: az egész országban tsufondáros és nevettséges Deliberatummal rontotta jó híremet, nevemet, és betsületemet [Ns; Told. 33/22].

15. betegség megtámad/kilel; a vătăma, a dăuna sănătății; (Krankheit) überfallen. 1662: ha lehetne, örömet jótnék magam felől is, de én igen rosszúl vagyok, csak ma nem lert az hideg, de eddig minden nap rontott [TML II, 235 Veér Judit Teleki Mihályhoz].

Szk: ~ja a hideg hidegrázása van. 1719: Két bérésre szorultam azt is az édjiket csak rontja az hideg az bérés inkább pedig meg Csomasodott [Tövis AF; ApLt 2 Molnár Márton Apor Péterhez] * a (nagy) nyavalya ~(ja) epilepsziás rohamai vannak. 1722/1836: mivel most a nagy nyavalya rontya azt mondta vigyázzunk [HSzjP Joannes Szép de Hermány^a (40) pp. vall. — ^aU]. 1734: Barsai János Uramat mikor az nyavalya rontotta, az Mlgos Aszszony a maga agja eleiben Csinaltatatt agját számára [Szentpál K; TKI Maria Kercsi Ladislai Hegedűs rel. vidua (50) j.b. vall.]. 1749: Bajko János lábai nem jók, a Feleségit pedig az Nagy nyavalya rontya egynehány esztendőktől fogva [Kiskászón Cs; ApLt 3 Bak János (40) col. vall.]. 1768: lattam hogy a nyavalya rontotta az utszán Trif Györgyizit [Uraj MT; Berz. 14. XIV/7]. 1775: Köntzei Sándor Uramot a Nagy Nyavalya annyira rontya, tőri mely miat vigyázat nélkül nem lehet [Szentlélek Hsz; HSzjP Tomas Oláh (32) j.b. vall.]. 1809: az falunkba egy embert Kissebb Ketskes Mihált. Régen hogj az Nagj Nyavalya Ront de most leg közeleb tegnap ... az Attyát meg támadta foljotgatni kezdette [Rava U; UszLt ComGub. 1602].

16. egészséget ~ja egészséget veszélyeztet/tönkretesz; a distrüge/periclită sănătatea sa; seine/ihre Gesundheit gefährden. 1662: Az nagy hatalmú Istenért kérek, édes szerelmes Jutkám ... gyenge egészségedet a felettébb való búsulással, sirással ne rontsád, ne szerezz magadnak is nagyobb nyavalyát [TML II, 225 Teleki Mihály Veér Judithoz].

17. (Isten) büntet; a pedepsi; (be)strafen. 1710 k.: Arra fokatjunk-e hát, édes Istenem? hogy valami éktelen rút bűn vagyon az én feleségem kebelében vagj az enyímben és azért ront Isten ilyen majd példatlan romlással [Blm. 1021].

18. ünnepet ~ ünnepet megsért/gyaláz; a profana o sár-bátoare; den Feiertag entehren. 1775: Perle a visitatio fuscusa Serester Mártont Lovaskatonát, Kovács Sámuel Deáknét viduát — azért hogy a tánczoloikat innep napokon

házokba bé fogadták és Innepet rontottak [Szemerja Hsz; HSzjP].

19. elront, megzavar; a strica/deranja; stören, verderben. 1892: Részben mert a maga újesztendejét nem akartam rontani, részben mert én is igen fáradt voltam, idáig hagytam, hogy az én nehéz dolgomat élőzzam [PLev. 157 Petelei István Ferenczi Zoltánhoz].

20. (szerződést) megszeg; a încâlca, a nu respecta (un contract); (Kontrakt) brechen. 1795: a Contractust kívánta rontani [Aranyosrákos TA; Borb.].

21. *red* ~ nekíront/rátör vkire; a se năpusti asupra cuiva; über jn herfallen. 1817 k.: Minek előtte megerkeztem volna már ... Itéletetis hoztanak, hanem én eztet meg tudva töstént rájok rontottam és supervenienttiát jelentettem [Héderfája KK; IB. Veress István tt lev.].

22. dob, hajít, odavág; a arunca la ...; hinschmeißen/werfen. 1595: Biro W. hozatot 28. örög föld fazakat larabol Vagyon meg hazamnal 17. benne Varos zamara. Az többit oda attam az Nemeteknek: melyet szeme(m) latorára, nem örömet az tűzben rontanak [Kv; Szám. 6/XVIIa. 198 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1710: Ha az önagsága fejedelmi személyét nem respectálnám, majd az agyad velejiig rontanám buzogányomat a kopasz fejedben" [CsH 153. — "Kornis Gáspár szavai Teleki Mihályhoz].

Szkz: *fejébe* ~. 1592: te engemet arrais keressz hogy en tegedet megis vertelek volna es egy saytart feidbennis rontotta(m) volna [UszT]. 1637: Balogh Giörgjine el ragada á taniert eleőle s megh monda hogi bizoni a fejeben rontia [Mv; MvLt 291. 117b] * *orcadához* ~. 1601: Kowach Ferencz vallya ele leowe az darabant az chapzekhez kezde mondanj az chaplarnak hogy Aggyon bort mert archul eonthy az chiuprot hozzaya, es az orchayahoz rontya mind az chiuprot [Kv; TJK VI/1. 547].

◊ Szkz: *nyakába* ~ reádönt; a răsturna ceva peste cineva; etw. auf jn stürzen. 1662: hogy nagyobb félelmet szerezhetnének, hogy elsőben is csak a belső épületeket igyekezzenek nyakokban rontani, megparancsoltatott vala [SKR 241] * *a seb maga magát -ja átv* a seb megfertőződik; rana se infectează; die Wunde infiziert sich. 1763: midőn az idegenektől meg Sebhett szabadságunkot magunktoll meg nem gyógyíthatjuk az egész Corpus Natio szabadságának is kell veszni, mert a tagban esett Seb maga magát addig szókta rontani, míg az egészsz Corpust el rontya [Hsz; UszLt 16] * *vki elméjét -ja* rossz irányban befolyásol vkit; a exercitia o influență negativă asupra cuiva; jn in schlechte Richtung beeinflussen. 1705: Azt mondják, hogy eddig is meg lett volna a békesség, de Vay Ádám igen belső embere lévén Rákóczi uramnak, és hogy ő rontaná elméjét, hogy békességre ne hajoljon [WIN I, 435] * *vmivel -ja* természet vmi fölött gőmyed; a sta aplecat asupra ceva; sich über etw. beugen. 1847: Jósi addig boldog, míg falun időzhet 's nem kell rontani természetét a' félbetűk karczolásával [Kv; Pk 7].

rontás 1. rongálás, törés-zúzás; distrugere; Beschädigung. 1618: kételen meg kell írnom azmicsoda utálatos rontásokat csak azolta az ház körül cselekedtek némely uraim [BTN² 120]. 1671: eo potmiose fegyverrel, puskával, kardal, aytok rugdosasual, rontásokkal Veihez ne(m) ment, sem szitkozódással [Kv; TJK XI/1. 126]. 1781: Özvegységemben majd egész pusztaságából és romlásából építtettem s renováltattam az Erdő Sz. Györgyi Ref. Templomot, s mind ez ideig én is Conserváltam ha mi kevés ron-

tása esett [MMatr. 294 özv. Rédei Zsigmondné Vesselényi Kata nyil.]. 1784: lelkünk fájdalomával ... halljuk egész Városunknak ... vádaltatását hogy midőn a' mi szegény Városunkban lévő Uraság Kortsoma házaira, Malmaira és más Nemesek házaira rohantak⁴ 's azokat aggreidiáltak mi is vélek consentiáltunk és a rontásban, prédálásban olyanok voltunk mint szintén ők [Torockó; TLev. 4/12. — "A felkelt román jö-ok]. 1834: oda jött hozzám úgy el ázva hogy a' lábán állani már nem tudott — ott motskolni 's háza rontásával kezdett vádolni [Bögöz U; IB. Bentzédi Sándor ref. pap nyil.]. 1849: A' fenn meg nevezett ... károknak rontásoknak az illetőknek elégtételbe vételére ... kirendeltetnek Szolga Biró Somogyi József Úr és esküdt Nagy Károly Úr [Héjasfva NK; CsZ].

2. ostromlás, lövetés; asediere; Belagerung. 1662: a vár környül nagy erős földtöltés, azonkívül tapaszos palánk lévén, rontással néki nem sokat ártani állíttaték | a sebe-sebb fáltörő golyóbbissal jobban rá érkezvén a belső épületek rontására is | amíg bátorságos lón az belső kőfaloknak is rettenetes rontások, szörnyű lövés miatt, néha a belső vár piacán is tesznek vala buzgóságos könyörgést [SKR 208, 246, 582]. 1664: Jóvallanám én igen, hogy az külső fortificatióknak rontásához kezdenének hozzá ő kegyelmek [TML III, 337 Teleki Mihály Stepán Ferencz]. 1665: most is Székelyhid rontásának ennyi ideig való haladása okot adhatna sokra [i.h. 375 ua. a fej-hez].

3. pusztítás; devastare, pustiire; Verwüstung, Zerstörung. 1662: Azmint írod, hogy nem mentél Erdélynek rontására, hanem hatalmas császár szolgálatjára [SKR 644]. 1676: Kegyelmedet nagy commendatióval egy mértékben vagy valamivel előbb csinálták volt Bánfi uramnál, elhitetvén az portával, micsoda rettenetes nyomorgatást s rontást teszen Kegyelmed Erdélyben s az szegénységen [TML VII, 156 Daczó János Teleki Mihályhoz]. 1811: A' Tűz fellobbana, Falun végig mene Nem vala oly' erő, mely álljon ellene, Mig nem ki öntötte el-szánt dühösségét, 's mérges rontásnak önként veté végét [ÁRE 40].

4. (vetés/termés) prédálása/tönkretétele; distrugere (a semánaturilor/recoltei); Schädigung (der Saat/Ernte). 1782: A borsó és mák iránt concludátatott, hogy az kiket vádolnak a mák és borsó rontása felől, az falusi bíró a faluval együtt büntessék meg falutörvénye szerint egy forintig [Oroszfalu Hsz; RSzF 160]. 1822: az Fperes ezen Malmot az mi Helyünkre kötötte vala, és az ott való Földünknek nyilván való rontására volt [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1057. 1b].

5. (víz okozta) szaggasztás/kártétel; surpătură (produsă de o apă curgătoare); Abschwemmung. 1806: az Exponens Groffné Aszszony ő Nagysága Majorját ezen ujj folyom vize felettébb rontotta károsította mind addig mig egy Kolosvári nevezetű Tisztarto az Jászolly kerteket tsináltván ugj vette eleit a' viz rontásának [Erdősztygyörgy MT; WH]. 1814: valamit segítettek rajta, hogy ha megintlen nagy viz jőne, nagyobb rontást a' Gáton a' viz ne tehessen [Km; KmULev. 3 Hintyován luon (20) molnár vall.].

6. vki megrontása, tönkretétele; distrugerea cuiva; js Ruinierung. 1710: Teleki Mihály esziben vevé, hogy könnyebben férhet Bánffy Dénes rontásához, mintsem a Béli Páléhoz [CsH 113]. 1710 k.: a megvilágosított fiait is, leányit is a te háznak elfoglalá a rettenetes irigység, gyűlölség lopás, tolvajlás, prédálás, egymásnak sokszínű rontása, nyomorítása, vesztegetése [Blm. 1042].

7. nyomorgatás; oprimare; Peinigung. 1710 k.: Te tudod, mennyit gyötörődöm én az én lelkemben ennek a népnek és

az én hazámnak sok bűnén a törvény, igazság, szabadság, békeesség elfordításain, a szegény nép rontásán, sanyargatásain [BIm. 1016].

8. törvény megszegése; incálcare de lege; Übertretung/Verletzung des Gesetzes. 1710 k.: Sokat szenvedtem én a többi között a generálistól amiatt is, hogy az ifjabb Toroczka Pétert, aki maga jött a németek közé, ő mégis megfogató, miért nem nótázzuk meg büntelen. A több Toroczka, Pekry Lőrinc, Teleki Mihályék nótázását is zaklatta, és hogy törvény rontásával mindent mindjárt nem cselekedtünk mindenekfelett ellenem detonált, hogy nem a törvényt oltalmazom, hanem az ő felsége ellenségeit [BÖn. 977].

9. (vmely vallás) megrontása/semmissítése; desfiinjare, nimicire (a unei religii); Vernichtung (einer Religion). 1620: Ígérte magát az flandriai követ, hogy Magyarországnak is szinte úgy akar szolgálni, mint az maga országának és nemzetének, az pápás religiónak fogyatásáért és rontásáért [BTN² 406].

rontat 1. leromboltat; a ordona/dispune să fie dărîmat; niederreißen lassen. 1705: a majorháznak, istállóknak csak a helyei voltak, melyeket mind Csáki László pusztított el, praemiumot ígérve az hajdúknak, akikkel hor-datja és rontatja vala az épületeket [WIN I, 654–5].

2. ostromoltat, lövet; a ordona să fie asediat; belagern lassen. 1662: Gróf Dorstenson főgenerál Berent hogy meg-szállotta, rontatja, löveti, töreti vala [SKr 258]. 1676: Kegyelmed ... az elmúlt tavaszzal hírtétel nélkül szálla mezőben kivívén az hadakat quartélyokból, kezdete sán-czot csináltatni, kirúl mikor az török rontatni kezdette, akkor kezd urunknak ő nagyságának irogatni [TML VII, 324 Teleki Mihály Vesselényi Pálhoz].

3. (épületet) lebontat; a dispune să fie demolat; demolieren lassen. 1635: kerdete Zabo David ura(m)mat, hogy ha epítete, avagy rontat, kire felele Zabo David Uram, nem epítetek hane(m) rontatok [Mv; MvLt 291. 43b].

4. pusztítottat; a dispune să fie devastat/pustiit; verwüsten/zerstören lassen. 1662: a bännak reménkedének könyörgene az vezér előtt ... a szegény országot ne rontatná, pusztíttatná, raboltatná [SKr 436].

5. ~ja magát tönkretéteti magát; a se distrüge; sich ruinieren lassen. 1664: jobb volna ő kegyelmeknek szépen behódolni, mintsem rontatni magokat [TML III, 51 a fej. Teleki Mihályhoz].

rontatás pusztíttatás; pustiire; Verwüstung. 1662: (A fejedelmek) az országnak nagy engedelmességével abutálván, nem jól élvén, általok annak lakosi magok édes nem-zetek rontatásába is boldogtalan eszközökké tétettek volna [SKr 488].

rontathat ostromoltathat, lövethet; a putea asedia; belagern lassen können. 1665: Im, Uram, mit írtam urunknak ő nagyságának, Kegyelmednek is páriáját elküldtem, hogy Kegyelmed is lássa igaz okát, ratioját, hogy miért nem rontathatom, holott kötelességem, hitem ellen való dolognak látom [TML III, 367 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz].

rontatik 1. ostromoltatik, lövetik; a fi asediat; belagert werden. 1662: egész táborokkal onnan felől napkeletről kerülvén, a jancsárok mind az részről szállíttattak s azon felső két bástyák ostromoltattak, rontattak [SKr 570].

2. megsértetik/szegetik; a fi incálcát; übertreten/gebrochen werden. 1669: két prédikátort az németek szörnyen megdöföltek, vertek Ebből is akármely keresztény ember megítélheti, nekünk magyaroknak szabadságunk, törvényünk mint rontatik s kitől [TML IV, 525 Gyulaffy László Teleki Mihályhoz].

3. (parlag) feltöretik; a fi destelenit (o pîrloagă); (Brachfeld) umgebrochen werden. 1786: vagyon ... egy kis Ken-dér föld ugyan ezen helyből rontatott [Mezőbánd MT; TSb 51]. 1802: a Setét Völgy farán kaszából rontatott egy föld, melybe haszontalan Csupok is vagynak [uo.; MMatr. 369].

rontatlan feltöretlen; nedestelenit; unumgebrochen. 1793/1794: ezen Táblában rontatlan barázdák is vagynak [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 19b].

rontattatás ostromoltatás; asediare; Belagerung. 1662: Az fejedelem Jánosdnál való táborozása s ... tanácskozása alatt nagyon csodálván, hogy Jenő térjén ollyan közel megszállott vár lévén, s mégis lövéssel való rontattatásának semmi jelensége, csak egy álgylövés sem hallatnék [SKr 431].

ront-bont 1. tör-zúz; a distrüge; schlagen, vernichten. 1769: Putzi Samuelt, Pozona Martzit és Csáki Jánost láttam szemeimel mikor a Balla kertit rontották bontották, nevezetesen Csáki Jánost láttam mikor egy karot ki huza [Bögöz U; IB. Goro György (38) szabad személy vall.].

2. (megegyezést) bontogat; a desface/rupe (o înțelegere); (einen Vertrag) auflösen/brechen. 1747: valaki kívánnya ... Osztasunkat meg másolni fel bontani tegyen le először 100 Aranyat mellyis az osztásb(an) esett nem Contentus (így!) azt rontya másét el foglalja [Mezőbodon TA; JHb XI/31. 67].

ronthat 1. törhet, zúzhat; a putea distrüge; zerbrechen können. 1628: (A kontárkodó borbélynak) minden műse-reit elvehessék, tilkozolhassák, földhöz verhessék, és ront-hassák [Mv; Szó VI, 82–3]. 1847: Jósi addig boldog, míg falun időzhet, ronthat, építhet matyoghat [Kv; Pk 7].

2. le/széttdördelhet; a putea rupe; abbrechen können. 1794: a füz fáimatis melljek a martot tartják, gyermekek, marhák s fejszés Tolvajok ne ronthassák [Kv; Pk 3].

3. el/megronthat; a putea strica; verderben können. 1776: az Istenre kérem ne higye (!) azoknak az hazug híreknek mert bizony tsak próbálják véle hogy látják Isten segedelme által hogy jól indult az dolgunk minden féle álnak mesterségeket ki akarnak gondolni miképpen ronthatnák de számba se kel venni had ugassanak mind az dühös kutyák [GyL gr. Lázár János lev. Nsz-ből].

rontó 1. mn 1. (tilalmast) pusztító; care produce distrügeri (Intr-un loc oprit); zerstörend. 1785: (Az erdők oltalmazásában jo rendett és Törvént miis a szer(én)t practizal-tunk oltalmazván azokat a közönséges Társaság ... jóvát nem tekintő tilalmast ronto személyektől [Torockó; TLv. 4/11. 1].

2. vkit tönkretevő; care distrüge pe cineva; jn ruinierend. 1710 k.: engedd meg, édes Istenem hadd sirjak, hadd panaszkodjam az engemet rontó világ ellen [BIm. 999].

3. vmit megsértő/szegő; care incalcă ceva; etw. verletzend, brechend. 1678: leveleinkből Kgd megérthette ...

minemű rendeletlen és ez haza szabadságát rontó követséget hordozott legyen Paskó és minemű gyemölcsé lett légyen oda való fáradozásának, azt is megérthette [TML VIII, 50 a fej. Teleki Mihályhoz]. 1764: Tudnivaló dolog pedig, hogy őfelségének gondolatjában sem lennének az illetén nemesi szabadságot sértő s rontó dolgok [RettE 179].

◇ Szn. 1769: Joannes Ronto Miles pedestris de Poján^a [HSzjP. — ^aHszj].

II. fn 1. vkit/vmit tönkretevő személy; persoană care distrug pe cineva/ceva; Zerstörer, Verderber. 1571: Ez^a istenfélő és tökéletes igaz keresztyén fejedelem vala Ez a tanítóknak nem hogy rontója lett volna, de inkább nagy oltalmára volt [ETA I, 34 BS. — ^aSzapolyai János]. 1633: Mathe Vaida igaz reghi teós haza fia, az szegenisegh szereti nem rontoia az orszagnak, hanem telles wgiekezettel akarna eppíteni [KJ]. 1634: ne(m) tuturo(m) voltal te enneke(m), hane(m) rontom [Mv; MvLt 291. 2a]. 1671: az mely urak magyar országból Erdélyben szöktek az hatalmas török császárnak is ellenségi voltanak, végbeli vitézinek rontói, kártevői, az német császárnak is árulói [TML V, 540 Türi László Teleki Mihályhoz Drinápolyból].

2. vmit megszegő/sértő; persoană care încalcă ceva; Verletzer. XVI. sz. v.: Jsten vellem letlen bizoni meg akarom latnj kik legienek az vnio Rontoy [Kv; TanJk I/1. 544]. 1619: hogy ha Boyer Jonasko a vagy maradeki, Boyer Peteren a vagy maradekin az fellíwl megh irt dolgokból ... valami veszekedésnek szikraját indítana ezen levelnek erejevel Boyer Jonaskon a vagy maradekin ezer arani forintot vehessen azonkeppen Boyer Jonaskois Boyer Peteren ha ezen vegezések rontója akarna lenni azon sum(m)at exequalhassa [Fog.; Szád.].

3. vmit elrontó/meghiúsító személy; persoană care strică/zădărnicește ceva; Verderber. 1678: ha megbüntetik, ne tulajdoníttassék másnak, mert csak az haza békessége rontónak és szabadságtalanságoknak, régi kanonoknak megháborító akadályit akarják elhárítani [TML VIII, 71 Kapi György Teleki Mihályhoz]. 1776: Egy Gyulaianus Hadnagy Reformatus Csizi István nevezetű sűrölködött, forgólódott, mesterkedett, Groff Lázár János Urffi ő Nga körül, és úgy itelem ő volt leg főbb rontója a Groff Lázár János Urffi és Groff Kornis Anna Kis Asszony ő Ngok között való mtkaságának (!) [Kóród KK; GyL. Gabr. Martonffi (31) rk káplán vall.].

4. vmely vallásnak ártó személy; persoană care aduce prejudicii unei religii; einer Religion schadende Person. 1672: Asszonyunk ő nagysága azt mondja, akkor mutatná meg Kegyelmed igaz atyafiságát, mikor Jezábel^a bosszút állna, mivel azonkúl is az a mi vallásunknak egyik rontója [TML VI, 296 Nalácsi István Teleki Mihályhoz. — ^aBáthori Zsófiát nevezték így a protestánsok].

◇ Szn. 1689: Rontho [Szókefva KK; Szád.].

◇ An. 1840: Ronto (magló) [HSzj 180].

◇ Hn. 1758: Rontó nevezetű Heljbe (k) [Korond U; EHA].

rontogat (víz) szaggat/mos; (despre ape curgătoare) a surpa/spăla permanent; ständig abschwemmen. 1824: also Fordulo határban Tseré Láz nevezetű helyben Föld a mellette lévő Örményes pataka rontogattya [Körspatak U; EHA].

rontogatott megveretett; care a fost bătut cu varga; als Strafe verprügelt. Szk: *pellengér* ~ *kurva*. 1591: Anna Biro

Kelemenne vallia, Nagy ereossen ziggya vala eleoezor teglasne a' Zekel Mihalne leaniat, Lelek Curwanak, perenger rontogatot lelek Curwanak [Kv; TJK V/1. 119].

rontó horog lakatosszerszám; un fel de unealtă de lăcătușărie; Schlosserwerkzeug. 1741: Egy rontó horog [Kv; TL 90].

rop (táncot) jár; a dansa (cu foc); tanzen. 1657: vagy hatvan úri főasszonyok, leányok egymás kezeket fogván néha kereken s néha hosszan nyúlván ropták az oláh táncot [KemÖn. 265]. 1660: Én is, Istennek hála, jó egészségben vagyok töltvén gyomromat az ide ki való erős borokkal, lábaimat tánczczal. Kegyelmed adta csizmában valóban roptam az jó ifjú kisasszonyokkal és asszonyokkal [TML I, 580 Bethlen Elek Teleki Mihályhoz].

ropánt egy fajta eresztőgyalu; robanc, gealau; Rauhbankhobel. 1850/1851: Egy eresztő gyalu Négy Roppánt Tizen négy elegyes apro gyaluk [Kv; Szathmári lev.].

ropkás rokkás; cu roată (de tors); mit Spinnrad/Rocken. Szk: ~ *fonókerék*. 1814: Egy ropkás fono kerék [Mv; MvLev.].

ropó emelkedő, hegyoldal; urcuș, suiş; Steigung, Bergabhang. Hn. 1615/1687 k.: Ropoba(n) 3 hold föld [Szent-simon MT; MMatr. 165]. 1622: Ropo [Málom SzD; SzDMon V, 120]. 1632/1664: Ropoba az Kapolnánál (sz) [Koronka MT]. 1643 u./1770 k.: Papropója [Göc SzD]. 1651/1784: Az Roponak az also fele (sz). A Ropo farán (sz). A Ropo alatt (sz) [Galambod MT]. 1659: Ropo neut heliben (k) [Tompá MT]. 1679: Az Rapoban (sz) [Nagyak AF]. 1687 k.: Vagyon a Ropon két fel hágo föld [Berekesztúr MT; MMatr. 224]. 1688: az Ropoban (sz) [Oroszfája K]. 1693: Ropo teteón (sz) [Bő MT] | Ropob(an) (sz) [Énlaka U]. 1694: Az nagy ropob(an) [Póka MT]. 1698: az Rapo szelyben (sz) [Feketelak SzD]. 1699: Cseb oldalán Ropo vegiben (sz) [Bordos U]. 1731: Ropoban az Közep lakban (sz) [Kál MT]. 1737/1792: in Loco Ropo (k) [Ördögösfűzes SzD]. 1743: Ropóban (k) [Balavásár KK]. 1744: Ropo tetein (sz) [Bordos U] | Ropon (sz) [M.szakod U]. 1753: A Rapoban (k) [M.lapád AF]. 1754: A nagy raponn (k) [Uzdiztpéter K]. 1761/1808: A Roponn (k, sz) [A.jára TA]. 1767: A Rapon (k) [Buza SzD]. 1773: Az Ropo tetején (sz) [Mezőverese gyháza SzD]. 1779: A ropo gödribe (sz) [Galambod MT]. 1781: Az Also Ropoban (k). A' Felső Ropóban (k) [Mákófa K]. 1792: a ropo fön (sz) [Szabéd MT]. 1794: Rapo (sz) [M.bagó AF]. 1797: A Roppo nevezetű földek [M.lapád AF]. 1803: a Ropo alatt (sz) [A.jára TA]. 1815/1817: A Ropoba (e) [Vágás U]. 1848: Rapo [Ozd AF]. 1862: a Ropotetön lévő sovány pallag [Kelemenfelke MT]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

ropóbeli a Ropó nevű helybeli; care se găsește în porțiunea de hotar numit Ropó; aus dem Ort namens Ropó. 1812: Ropobeli Szőlő [Bordos U; EHA].

ropog 1. recseg; a trozni/pocni; krachen. 1589: egi azont az Kapuhoz tamaztot vala es vgia(n) ropogh vala az kapu [Dés; DLt 226]. 1633: az Hadnagi Giarmati Marto(n) Szabo Jakabne Azzonio(m) mellet fekszik az agiba(n), es ...

ugia(n) ug' ropogot az ag' alattok hog' azt tudta(m) hog' mindgiart ream teörík mert en az ag' fejenel fekvtem [Mv; MvLt 290. 121a]. 1719: aztis hallotam hogj az kert ropogot s az ajtot verték ugjan dörgött [M.köblös SzD; RLt Medve Stephan (37) zs vall.]. 1761: a jég mindenfelől ropogni, hasadozni és süllyedezni kezdte, sokan ... a jég alá merülének [Nyílr 199 Bánffí Farkas álma]. 1765: Aszt ugyan mondák hogy hallatták hogy a Gyepű ropogot, talám ot mentenek el [Kóród KK; Ks 18/LXXXVIII. 11].

2. meg-megroppan; a trosni/píri de mai multe ori; wiederholt krachen. 1729: ā rudnak ā horgas ina alá valo huzásakkor (!) ugjan ropogot a tsontya is [Sövényfva KK; TSb 51]. 1779: ugy meg kötözte maga a Gornyik a Tzigánynevet hogy a Tsontjais ropogott [M.lapád AF; Mk 5/3 G.Sarkadi (30)jb vall.].

3. (lőfegyver) dörgő; (despre arme de foc) a răpăi/pocni; (Gewehr) knallen/knattern. 1657: És mikor immár kijött volna a tatártól Kemény János uram, csak hallani kezd, hogy ropognak a puskák hát a sánczbélieket ostromolják [ETA I, 165 NSz]. 1728: En jollehet akkoris makkos Pásztor voltam mikor a Sertéseket tavaly meg lödözték, de nevezett Szerint kik lötték meg én azt nem tudom hanem csak hallám hogj ropog a puska [Hídvég Hsz; Mk I. I Nic. Mihály (71)jb vall.].

ropogás 1. recsegés; trosnet, trosniturá; Gekrach, Geknatter. 1584: Zabo Caspar vallia Az Anyia(m) Lakatosne mellet lakik vala enys oth voltam, Mikor harman a' Tarsasag le fekwteewn volna a' pitwarban Az Tarsomat felkeoltam, es gyertiat kezdenk giutany Az haz hean Nagy Ropogas león Azt tudok hogy Reank Zakod [Kv; Tjk IV/1. 262]. 1586: Erzenyarto Giarffas vallia, Az Velmen Mihaly vdwaran valek, es hallek ropogast [Kv; i.h. 565]. 1597: Lukach Mihali alias Zabo fassus est az kertre tarta az leginy, ot hallek walami ropogast karo teorest [Kv; Tjk VI/1. 20]. 1600: Reody Martonne Anna azzonny vallia Semmith Abban Nem thwd minth esset az giuladasa Zilagy Istwan hazanak hanem az Ablakan tekintett ky a ropogasra es mingyarast az eo hazakra leott Altal az langh [Kv; i.h. 452]. 1649: Konia Annat foris Miklos megh eolelue(n) ugi alutta(na)k etszaka egy más mellet fektue(n) ropogást hallot, az agy ropogót alattok [Kv; Tjk VIII/4. 416]. 1786: meg álván azon Jozság uttzakapuja és a' Biro Péter Uram öglme uttza kapuja között lévő Hidatskán, hallám oda ismét az ház ropogását ... láttam osztán masnap reggel hogy az óldala ki van dölve [Berekesztúr MT; BetLt 6 Marosán Mihály (23) lib. vall.]. 1812: Kotsárdnál az Maroson ... két szélin az viz nagyon felvette az jeget ropogások között által jövék Szerentsésen [Marosújvár AF; Ks 89].

2. dörgés, csattogás; pocniturá, pocnet; Donner, Knall. 1626/XVIII. sz.: Messze földre hallik ennek rapogasa [IK 1931. 77 Fiátfalvi György pokoljárása]. 1676: Fogarasban tiz ház megégvén, kettei úgy el, egyszersmind fellobbanván, mintha puskával löttek volna benne, oly rettenetes ropogással égett [TML VII, 235 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1711: a ház alá ázott puskapor fellobbana, és mind azt a palotát, mind a mellette való épületeket szörnyű ropogással felhányá és elrontá [CsH 462].

ropogat ropogtat, rág; a ronfái; knuspern. 1719: Valamikor Hazabol Dögös időben Emberek közti kimegyen az Ember Szegeny Legeny Dohant. Basalicumot ... vagy ör-

mény Gyükeret vagy tsak Fenýő magot ropogasson [Ks 54. 84 Medica instructio].

ropogós 1. ~ cseresznye cireşe Pietroase; Knorpelkirsche. 1844: Küldöm a' Tolán Vonuj Szekerit egy cseber ropogos cseresnyével [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez].

2. pattogós, pattogó beszédű; rástít; knatternd, polternd. 1894: Kedves fiam, itt Szovátán egy bokor szép leánya valami szindarabot szeretne játszani lehet női szerep, p.o. ropogós anyós vagy mama szerelmes bakfis akár-mennyi [PLev. 166 Petelei István Gyalui Farkashoz].

ropogtat 1. recsegtet; a face să trosnească; knattern lassen. 1623 k.: Simonfi Gasparne Ersok Azzoni ... fassa est ... kezdte oda jecni egy katona Varga Miklosne mindgiarast ... ki mene az pituarba az katonaualegie ropogtatok az agiat [Mv; MvLt 290. 29a].

2. fogát csikorgatja; a scrişi din dinţi; mit den Zähnen knirschen. 1582: Mikor szilagi Mihalt eoaze szerzek az feleségeul ... az felesége Mindenben kedwet kereste meg sem talalta kedvet semiből hanem szitta meg az fogatis ugan ropogtatta Mind esue holual [Kv; Tjk IV/1. 60b Anna cons. Petri Kochis vall.].

roppan 1. (puska) eldördül; a se descărca; knallen. 1634: Varga Andras hozza foga az puskat es az puska roppana [Mv; MvLt 291. 30b]. 1636: Az mikor az a verekedes esek, hallam azt hogy az puska roppana [Mv; i.h. 68b]. 1657: csak roppana az puska és mellettem lévő gyalogot tanálá, Isten engemet megtarta [KemÖn. 271]. 1668: Lázár péter ki ugrik, hozzájok leove, hogy az puska roppana [K; Ks 65. 43. 10]. 1739: ugjan csak roppana az Puska [Kézdisztlélek Hsz; HSzJP St. Kovács (24) pp vall.].

2. szembe ~ (az ellenséggel) szembe dobban; a da piept/a se lupta cu cineva; mit jm zusammenstoßen, sich entgegenwerfen. 1662: a mieink is, ami kevesen valának sűrű Jézus-Jézus kiáltással vélők szembe roppanának. Lön rettetetes kopjátörés és nagy kemény viadal [SKr 174].

roppanás 1. (puska)dörrenés; detunătura (puştii); Krach, Knall. 1657: puskák roppanását hallám, s hát arccal hozza az ló reám Borost, megsebesedvén válla hegyiben, s nem bírván lovával [KemÖn. 220]. 1730: hallám a puskának roppanását, melyre ki menék, és akkor nyargal vala Szombati Ur(am) fel Sz: György felé [Pusztakalán H; Born. XL. 104 Maria providi Tar Lazar consors (40)jb vall.].

2. reccsenés; pocnet, pocniturá; Knacks, Geknarr. 1583: Lazlo Andras kowach Zolgaia vallia, En teolle(m) ragada el az zekerhet Gal kowach, es Mihál kovachoz vaga vele, hallam az roppanast de Nem tudom ha eotet talaltac vagy Nem [Kv; Tjk IV/1. 132].

roppant 1. mn 1. módfelett nagy; enorm de mare; ungeheuer groß. 1704: most értettük, hogy Medgyesen baron Tige a Kolozsvári házat, nagy roppant házat, egészen elhánnyatott [WIN I, 269]. 1705: Szebenben nagy roppant háza is van a Halleroknak [i.h. 546]. 1742: Kolosvárat egy roppant istallot tsináltatott magának [Méra K; AggmLt C. 12]. 1844: két ropant szekér szénát rakának a' nagy kalandyából [Páncélcseh SzD; BetLt I Denes Petre (62) zs vall.].

2. (az egész) ~ világ a világmindenség; univers, lume; Weltall, Universum. 1745: az J ... az elő és Mindenható

I(ste)nt, ki ez egész roppant világnak teremője gondviselője tartója és táplálója, irtóztató Teremtőtőzéssel káromolt [Torda; TJKT II. 99]. 1811: Uram! ki fel-hozod minden halandókra A' napot Képzellek téged' egy nagy Gazda képibe Képzelem a' napot hogy fő Tisztartód lett ... Általa folytatod ama gazdaságot, — Mely szerént táplálad e' roppant világot [ArÉ 121].

3. nagy kiterjedésű; intins, cu suprafață mare; weit ausgedehnt. 1764: Bihar, Csatár, Püspöki nagy roppant helységek pusztulófélben vannak [RettE 160–7]. 1801: Két nagy tilalmas Tölgyes erdő, a mellet nagy roppant szabad erdő [Csicsókeresztúr SzD; BLt 6]. 1810: Vagyon egy Nagy Roppant Erdő az Békésd Nevezetű helyen [Jedd MT; EHA]. 1814: az Porgolát járóban ... egy roppant darabot kert közzé vett [Körtvélyfája MT; LLt].

4. rendkívül nagyszámú; foarte numeros; zahlreich. 1704: hozák híret, hogy a kurucok nagy roppant sereggel itt állanak a hegy alatt | egész Medgyesig a kurucoknak nagy roppant tábora van [WIN I, 187–8, 303]. 1710: a török s Thökölly nagy sűrű roppant sereggel könnyen voltak haterzen, nagy sebes nyargalással szemben jövének [CsH 226].

5. igen nagy értéket jelentő; imens, enorm; sehr wertvoll. 1879: A papod azt véli, hogy te valami roppant summa pénzt kölcsönöztél a Róza apjának, s most követeled a leányát vagy a pénzdet [PLev. 47 Petelei István Jakab Ödönhöz].

6. rendkívül jelentős; foarte însemnat; sehr bedeutend/wichtig. 1832: Bizony roppant környülnieken (!) kenék segíteni, és jövitani, hogy minden currensben, és jól mehessen [Torda; IB. Demény János t lev.]. 1852: méltó hogy a Törvény által büntetessék, ki másét adta nékem, mibe nékem roppant károm [Nagylak AF; DobLev. V/1351]. 1854: A kül események beléletünket is roppant reformoknak tették ki [ÚjFE 4].

II. *hsz* nagyon; foarte; sehr. 1804: a' Szék Pataka és Toplitzá vize között való nagy roppant nagy fenyesítés Toplitzának el foglalták [Abafája MT; Born. XVd]. 1880: Soha szebb dolgot nem olvastam, mint a Te Sebestyén Esztid

Az utolsó fele tán szebb az elsőnél, pedig roppant kényes helyzeteket rajzoltál benne [PLev. 76–7 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz].

roppantó (össze)törő; spārgător; zusammenbrechend. Szn. 1650: Varga Janosne Roppantó Ersebet [Kv; TJK X/2. 506].

roppantott I. mn I. rendkívül nagy; foarte mare, imens; mächtig, gewaltig. 1692: a patakon túl való nagy roppantott havas forma Erdőben senki nem ment ... halmokat nem hántak [Kucsuláta F; Ks 67. 46. 21]. 1778: Sok roppantott irtások, Sok Erdők Fájának el adások meg lettenek és estenek [Koronka MT; Told. 79].

2. nagyon jelentős; foarte însemnat; sehr bedeutend. 1825: az igaz hogy roppantott károk estek [Szentdemeter U; Told. Conscr. 213].

II. *hsz* igen, szerfelett; imens, enorm; sehr, besonders. 1774: az egész határ beli Erdők roppantott Nagy darab helyekből állók [MNY XXXVII, 305].

roppantság *drv is* rendkívüli nagyság; imensitate; Mächtigkeit. 1694: Ezt a várost⁴ járván, ennek roppantságán álmélkodtam [Kv; KvE 228 VBGy. — ⁴Hamburgot]. 1879: Találkoztam Balácsi barátoddal ... Kritizálta pedig

Macaulay-t, s leereszkedett Carlylig, kiket igen jeles kapacitásoknak tart. Az elsőről pláne azt mondja, hogy: bámulatos irányának ... tömörsége ... tudásának roppantsága mellett ... a lelki rugékonyság [PLev. 51–2 Petelei István Jakab Ödönhöz].

roppantul nagyon, rendkívüli módon; foarte, extrem; sehr, außerordentlich. 1880: Egészségesek vagyunk. Én roppantul nyugszom most és resteskedem [PLev. 80 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz].

ror záralkatrész; piesă de incuietore; Bestandteil des Schlosses. 1843: A Konyhaba egy almáriom Zárnak egy új kutsot új rort új sperfédet ütközövel együt tsnáltam [Kv; Somb. II]. 1858: A Napali Szoba Zárját egészen kijavítottam ahöz új Diót, Rorht, Studli, és Rugot tetem [Kv; SLt Vegyes perir. Veres György lakatosmester számlája].

roshadás korhadás; putrezire; Vermoderung. Szk: *~ra jut*. 1656: Ezen jstalonak deszka padlása, imit amot az csepegés miá, roshadasra jutott | Jnet megjen fel filegoria felső részere, egi reghi bontakozott sendeli hejazatt alatt való ... fa gradicz, melinek az allia az eső miá roshadasra jutot [Fog., UF II, 142, 154].

roshadt 1. korhadt; putred, putregaios; morsch, moderig. 1648: Swteő házra nyilik fa sarkon forgo fél szer ayto régi roshatt sendeljezést alatt [Komána F; UF I, 925]. 1656: Innet az Batori alias Dobolo bastiara megyen fel egy reghi rosz semirekellő roshatt fabol allo hidlas | Ezen haznak vagyon 4, 4 tablakból allo, ramas tokos üveghe ablaka nro. 2 mindeniknek az allia el romlott, tokjai pedig alól felől roshattak | Az le meneő gradics 35 fa lepcsőből áll felső sindelyezése, regi rosz, roshatt, renovatiot kivan [Fog.; UF II, 104, 124, 176].

Szk: *~ állapotall vagyon*. 1656: az hazaknak padlasais ... bontakozott roshatt állapotall vagion | vagion 2 coregh deszkas ... kapu, melinek allia igen reghi roshatt állapotall vagion [Fog.; UF II, 140, 156].

2. rohadt; putrezit; faul. 1656: Ezen allasnak közepin vagion cziavalt rosz semirekellő juh bőr nro. 7. Az felső részereben penigh valami roshatt almanal egjeb ninczen [Fog.; UF II, 113].

roska 1. vöröses hajú; cu părul roșcat; rötlich, rothaarig. 1677: Egy roska francia jött Kegyelmedtől hozzám [TML VII, 349 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

2. *~ szakállú* vöröses szakállú; cu barba roșcată; rötbartig. 1802: Lichtenecher Tamás fekete szemű, roska szakállú [DLt nyomt. kl].

roskad *drv* összeroskad, megsemmisül; a se prăbuși/nimici; zusammensinken. 1847: Mely ebbeli végzést a mi Bányászátunk, és Vas művészettünk Erdőtlenésigiből roskadva szemlélhető, és a jobb rendel a jövendő szebb remények biztato elvből önkéntes meg-győződésünkiből tettük [Torockó; TLev. 10/9].

roskadólag be/összetörőfélben; care este pe punctul de a se sparge/dezgheta; hinfällig. 1657: az hadak úgy neki-rohanának, hogy le kell vala szakadni az pallónak, mert az jég igen roskadólag vala, már szinte martius elei lévén [KemÖn. 196].

roskadozó omladozó; şubred, care este gata să se prăbuşască; baufällig. Szk: ~ állapotban. 1869: A templom fából van épülve, harangláb külön van. A harangláb éppen roskadozó állapotban a templom is avatag [Györgyfa K; ETF 107. 11].

roskadozófélben omladozófélben; care este gata să se prăbuşască; baufällig, dem Zusammensturz nahe. 1875: A harangláb roskadozó félben [Marosgombás AF; ETF 107. 5].

roskadozott le/összeomlott; dărăpănat, prăbuşit; zusammengefallen. Szk: ~ állapotban. 1872: A harangláb roskadozott állapotban van. Egyik harang el van hasadva [Marosszékirály AF; ETF 107. 5].

roskadtt be/leomlott; prăbuşit, căzut la pământ; eingefallen/stürzt. 1679: Másik veteményes kert Ajtaja, felszer, fa sarkas hevederes Roskatt fedel alatt levő sövény kerítése, nemely helyen megh romladozott [Uzdizszipéter K; TL. Bajomi János inv. 139].

Szk: ~ állapotban levő. 1872: Épület csak a roskadt állapotban levő harangláb [M.baksa Sz; ETF 107. 26] * ~ állapotban van. 1827: A' Curialis telek mellett lévő sövény kertek, roskatt állapotba vagynak [Somkerék SzD; Ks 73/55].

roskatag omlatag, omlófélben levő; şubred, (care este) gata să se prăbuşască; dem Einsturz nahe. 1869: Középutlet csak a fatemplom, mely felette roskatag [Kissolymos AF; ETF 107. 5]. 1883: Az egyház elhatározta a roskatag fatorny helyett új kőtoronyt építeni [Középlak K; i.h. 16].

rost szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: vány ~ban vány (zben/alkalommal; de un anumit număr de ori; mehrere Male, bei etlichen Gelegenheiten. 1835: háza három róstban is el égett volt [WLT Floricza Fácán uxur Demetrii Turnuz (25) vall.].

rosta 1. gabona tisztítására/osztályozására való (nagyobb lyukú) szítaszertű eszköz; ciur; Reiter, Schwinge, grobes Sieb. 1524: Crebra Rostha III [Vh; MNy XXXI, 276]. 1589: Vóttem ket Rostat f. — d. 12. Az Swteo hazba vóttem egy giakor zitat f. — d. 80 [Kv; Szám. 4/XI. 44]. 1591: Az swteo hazban Zita vagion io III. Jtem giakor zita II Rosta vagion O [Kv; AggmLt A. 53]. 1594: Egi rosta ablakra ualo jwegh No. 145 [Somlyó Sz; UC 78/7. 24]. 1601: 1 zeoreo zyta 2 Rostha hytwan zobasw [Kv; AggmLt A. 41]. 1747: azt felelte nagj kevélyen: Mikor Dörög ne fély a' menköttől, hanem buj rosta alá, mert nem tudja a' menkö mellyik jukon üssön meg [Torda; TjKT III. 180]. 1755: Rostának valo kopatz bárány bőr Nro 41 [Batiz H; BK sub nr 1020 Nalácsi conscr.]. 1758: Groff Teleki Sámuel Ur tart hozzánk p(rac)ensiot, csak eő Ngának dolgozunk mindent valami kívántatik Rostát és egyebet ki mitsoda Mester Ember [Nagysonkút Szt; TKI]. 1799 k.: a roz is a roz föld mívelés mián fű maggal meg elegendik, és kitsin rostában valo palólassal meg nem tisztíthatik [Kv; AggmLt C. 114]. 1849: A' Csörbe vala két nagy rosta, az egyik választó, a másik szoro, — a' szorónak két rostája van, — egyike Török Buzának, — másika szalmás Gabánának [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

Szk: búzamosó ~. 1829: a Malomba találatnak kü-lömbféle Requisitumok Réz vatyiko egy buza moso rosta vasdrotbol 2 ... Buza moso tseber 1 [Km; KmUlev. 2] * drótos ~. 1788: Buza választó nagy drotos Rosta Buza szelelő Rosta [Mv; TSb 47]. 1810: egy jo Darotos rosta mély a buzát 4 felé hánya [Jedd MT; LLt]. 1812: Egy négyfelé hányo Drotos Hitványotska Rosta [Kr; Ks 40 Varia XXVIIIc] * forgató (szatmári) ~. 1826: Egy Forgató rosta használható [Szentdemeter U; Told. 41]. 1845: Egy forgató nagy Szathmári rosta, jó állapotban [Doboka; Mk] * gabonát rostáló ~. 1756: Gabonát rostáló Rosták jova roszzával edjütt Nro 7 [Somkerék SzD; Ks Bethlen Imre lett.] * harmadik lyukú ~. 1816: Kevesebet vetett mind a' mint bé irta e' mellett nem Jott vetett hanem tsak a harmadik Juku Rastárol még is fel elegyítette Pojyával [Kv; IB] * háromfelé választó ~. 1799: (A csürben) Egy három felé választó magass Lábu rosta [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.] * hosszú ~. 1700: Percipialtam elegies Gazos Buzát az Spotaly számara, szaz nyolczvan vékát ... be hozatván és az Huzár Vr(am) hoszzu rostajan meg eresztven lött semmire kellő allya tizen két véka [Kv; Szám. 40/1. 5]. 1771: Nagy Hoszzu Rosta [Nagyida K; Told. 19] * kerek ~. 1761: Romlott kerek rosta [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 24]. 1771: Kerek rosta [Nagyida K; Told. 19] * négyfelé hányó ~ → drótos ~ * rozsoló ~. 1744: Rosolo rosta [Buza SzD; LLt 181. B] * sváb ~. 1774: vagyon ... egy Szebeni Sváb Rosta is [WLT] * szatmári ~. 1811: egy viseltes Szathmári rosta, minden hozzávalóival használható [Mezőbör K; MkG] * szebeni ~ → sváb ~ * szelelő ~. 1786: Egy szelelő Rosta [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36] * szelmalomhoz való ~. 1849: Egy szét tört szél malomhoz való rosta [Dés; DLT] * válogató ~. 1808: Egy nagy valogató Rosta [Kv; AggmLt C. 43].

Sz: olyan, mint a ~. 1712: az Török lovatt is be küldött(em) volna eddegh de rettenetesen ki fakadozott Testi mint az rosta olyan az bőre merő vér [Ohába F; ApLt 2 Lukás János Apor Péternéhez] * olyanná tesz, mint a ~. 1656: pogányon sem kellett volna azt mívelni, az kit ő rajta míveltek. Az feleséginek is rút dolog az mint az párnáit el lövöldözték s még paplanát, olyanná tették mindenit, mint az rosta [TML I. 36 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz].

2. mákrostáló ~ mákszítáló szita; sită pentru mac; Mohnsieb. 1770: Egy mak rostalo rosta [Usz; Pf].

3. puskafor szítáláshoz használt rosta; sită/ciur pentru praf de puşcă; Sieb für Schießpulver. 1592: Inuentaltatott az portörő Malomank Zerzama Elszöbe(n) Egi Kerek. 6. Nillal. Itt(em) Rostaak 4 szyta lo 2" [Kv; Szám. 5/XIV. 4 Eppel Péter sp kezével. — "Folyt. a fels.]. 1620: Az Also Varban Porhoz valo Tekeneő eőregh. No. 5 Poros zitha. No. 2. Rosta. No. 1 [Kóvár Szt; Borb. II]. 1637: Porhoz ualo tekenio Jelen n 5 Rosta porhoz ualo n 2 szita porhoz ualo uagio(n) n 2 [Ebesfva; UtI]. 1665: Puska porhoz valo rosta no. 9 [Fog.; UF II, 315].

4. kötörben használt rosta; ciurul de la concasorul de piatră; grobes Sieb in einem Steinbruch. 1674: az havastol le folyo patakocskan vagion egi kő törő malom ... Vagyon benne két nyilu valu az nyilaknak vegei vasasok, karikasok, kő tarto valu nr. 1. Egy szita. Egy rosta [A.porumbák F; UF II, 615]. 1680: vagyon egy kötörő malom Vagyon benne két nyilu külö egy toldazat hitvan szita, egy rosta [uo.; ÁLT Urb. 674].

5. embereket kiszűrő/válogató eljárás (országhatáron); filtru de oameni (la graniță); Verfahren zum Selektieren der

Vö. a bőr-, fa-, forgó-, kásvai-, kolbász-, réz-, szőr-, és vasrosta címszóval.

Menschen an der Grenze. 1798: az én nagy keserűségemre, postámat, kire küldeményemet bízom, vissza utasíták Passautól^a, mivel semmi idegen bűzű teremtet állatot az Austriai sűrű szitakonn (mert a rosták szitákká váltak:) által nem botosítanak [MNY XLVI, 154 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából. — *Német-osztrák határ-állomás].

6. *dtv* a jó és rossz egymástól való elválasztására szolgáló szűrő; ciur/filtru pentru separarea binelui de rău; Filter zum Trennung von Gut und Böse. 1710 k.: De jaj, én Istenem! úgy látom, Felséged legkeservesebben adá az én megelémedett, erőltlen vénségemet a sátán és világ rostájába [Blm. 995].

Sz. 1570: könnyeb dolog a kopaszt borotualny az haiasnal, Igen vak az ky az rosta altal Nem lat, Mint az en kamuty balasom [Nsz; MKsz 1896. 366].

7. a rosta, mint a babonáskodás eszköze; ciur ca instrument de vrăjitorie; Sieb/Schwinge als Mittel der Hexerei/Zauberei. 1584: Egy ferencz felesége vallia ... Anyyeba luta az Zegeny gyermek hogy Im Niolez eztendőös, de sem zöl sem whet se(m) larhat kerte(m) zeold Ambrusnet hogy meg giogicha vegre sok keresemre el leowe Es feyer onat olwazta ez Zeoldne, Es olwadwa egy Rosta Altal coteotte egy talba, Mely tal Az giermek feyen Allot, de megh annal Nehezeb volt A giermek velle [Kv; Tjk IV/1. 255–6]. 1739: ennek előtte circiter 10 esztendővel én hozám bejőve Faluvégi Mihályné Berei Sára^a, hozza egy ollót s egy rostát, tölem is kéré egy ollót, az rostának az két oldalán szurá az két ollót s mond nekem, hogy „fogja kged is az egyik felől” [Bözöd U; Ethn XXIV, 87 Gyergyai Boldizsárné Osvát Anna (32) pix vall. — *Boszorkánysággal gyanúsított asszony].

Szk: ~t vet. 1573: Margit nehai varga gaborne, Rosa Ambrus deakne azt valliak hogi az peres leannak Anyya Sirankozik volt azon hogi az Thakachne az eo leanyara rostát vetet volna az Inget [Kv; Tjk III/3. 136]. 1739: Faluvégi Mihálynének valami babonását Kecskés Istvánétól hallottam, Gyergyai Boldizsárnétól is hallottam hogy nála rostát vetett volna [Bözöd U; Ethn. XXIV, 88 Osváth Miklósné Judit (52) pp vall.] | Gyergyai Boldizsárnétól hallottam hogy Faluvégi Mihályné az ő házoknál rostát és babot vetett volna [uo.; i.h. 89 Magyarai István (36) pix vall.] * ~t vetett. 1573: Margit greb Petér leanya, orsolia Karos Iacab leanya azt valliak hogi eeket kwlen kwlen hywatta volt hazához az Thakachne es rostát vetetet velek hogi ky vitte volna ely az Inget, szokot Neweztek elh de senkyre Nem fordolt hane(m) az leanra ky otth zolgalt, ky most vele perel [Kv; Tjk III/3. 135].

◊ Szn. 1597: Orsolia Rosta Antalné leanya [Kv; Tjk VI/1. 42]. 1599: Rosta Antalné Margith azzonny [Kv; i.h. 318].

rostaalj, rostaalja a rostán áthulló szemetes gabona; ciuruială; Spreu. 1632: Arpa vagion cub N. 401/3 Rosta alia vagion cub. N 30/1 [Fog; UF I, 175]. 1655: utoly Buzat es rostaalljat is erogalta(m) ez szerent [Egeres K; Ks 70/51 Szám.]. 1657: Erogalt a' Kulcsar az Apro Majorsagra, Buza utot, es Rosta allyat, cub. Sax. N(o) 13 [Borberek AF; WassLt Perc. 9]. 1717: meg rostálvan az eleit löt 110 veka. rosta alj löt 6 veka [Búzásbocsárd AF; IB. Sigmond János kezével]. 1747: Tiszta Másod buza Metr 3 Rosta ally kenyérnek való Metr 6 [Borsa K; Told. 24]. 1756: majorságnak való Rosta allya vagion met. 6 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35]. 1771: Utoly Gabonakbol Rostalybol palinka-

(na)k [Backamadaras MT; LLt 336. B]. 1776: percipialtam ... Czikudi Tavaszbuzának Elejit metr. 52 Just. 8 Rosta allyát Harnadgyával edgyút metr. 17 [Mezőméses TA; WassLt]. 1803: (Az) Asztag buza el csépettetvén ... jött ki meg rostálva jo tisztas buza eleje 230. veka Másodja 10. Rosta aj 14 [Elekes AF; DobLev. IV/862. 7]. 1819: Felseges Urunk a Pálínkának az alább valo Gabona Neméből u.m. a Rosta ajból, e felett a Malomporból, és a földi Magyaróbból is valo főzetetését ... méltotzatot kegyelmesen megengedni [BesztLt 1027 gub.].

L. még a *bizarostaalj* címszót.

Szk: *harmadik* ~. 1756: az Báts midőn maga p(re)ndaját kérte Balog Uram ... parantsola hogy agyanak harmadik rosta alyát 4 vekat fél rostálvan az kenyeret nem hogy ember meg ette volna de az Sertesek(ne)k vetettet azak Sem ehatték meg [Butyásza Szt; TKI] * *második* ~. 1765: Meg Rostáltatván az idej termést elegyes Vad Borsos Livén Lett Második Lencse Vad Borsos rosta aly Cub 2 M:3 Rosta Olya Vad Borsos Lencse Cub. 2 M.3 [Nagybarcsa H; Ks 75/52 Szám.].

rostaalj-zab a rostán áthulló szemetes zab; ciuruiala ovázului; Haferspreu. 1721: A' zabot meg rostálva percipálni inauditum. Azért a mely rosta ally, zabot pro erogato téssen fel difficultáltatik [Dés; Ks 26. XIV 1].

rostacsínáló rostakészítő; ciurar, persoană care face ciururi; Siebmacher. 1694: Egy rosta csináló [Kv; Dica XXI. 20].

rostakerék vácália ciuruului; Rad der Schwinge. 1747: Rosta kerék 3 [Borsa K; Told. 24].

rostakötő rostakészítő; ciurar, persoană care face ciururi; Siebmacher. 1715: Remethei Rosta kötő Pál két fia ... őss örökös Jobbágjai [Remete U; WH Gr. Gedő (25) jő vall.].

rostál (gabonát) rostán átráz, megrostál; a ciurui, a trece prin ciur (cerealele); sieben, ausschwingen. 1570: Zekeres Gergeline Margith ezt vallia Egykor hitak volt coteth Brassy Janoshoz Rostalny [Kv; Tjk III/2. 89]. 1573: Borbolia Aztalos Ianosne Azt vallia hogy Eo az Espotal Molnaba rostal volt [Kv; Tjk III/3. 213]. 1597: Orsolia Rosta Antalné leanya wallia. Miwelhogi Kis Imrehnel rostalok wala, lattam azt, hogi Kis Imreh az giermeket ereosse(n) megh vere [Kv; Tjk VI/1. 42]. 1632: Eccer én rostálók vala. Hogy Szócs Mihály feljőve^a Berkesziné is feljött vala [Mv; MvLt 290. 79b. — *A várba]. 1711: lévén itt Besenyőben az Szabo Mihály ur(am) keze alatt uramnak eő nagnak kétszáz veka restálatlan búzája, mely búzából harmincz uékát restálua hagyott Szabo Mihály ur(am) az maga házánaál [Búzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26 Márton Mihály (50) jő vall.]. 1746: Midőn búzát rostáltanak semmire kellő rostallya lett Metr 2 1/2 [Koronka MT; Told. 37/26]. 1774: egy egész nap nyöltz Jobbágy Aszszony Ember rostáltanak búzát [Szentdemeter U; LLt Vall. 69]. 1814: A' Szolgálatan kívül az Aszszonyok rostálnak, Kendert és Lent mivelnek [Pusztakamarás K; CU].

rostálás 1. gabona megrostálása; ciuruire de cereale; Sieben. 1804: a rostálást nem jóvalom [Ádamos KK; PK

5]. 1814: azon Rosnok az idei tavaszi gabona között ... felesen termett melyet sem rostálással, sem mosás által nem lehet tökéletesen a jóféle gabona közzül ki választani, hanem csak szemeléssel [Dés; DLt 1014]. 1820: gyomlással, és rostálással is tartozunk [Báld K; BLt 6] | Az Aszszonyok kender ki-tsinálásra s Rostálásra szolgálton kívül tartoznak elő állani [Marosvécs MT; EMLt]. 1834: (A búzának) a' rostálás által lehetetlen hogy egy hatod része el apadott volna [Somb. II].

2. ~kor rostálás alkalmával; la ciuire; bei dem Sieben. 1750: az Lovakra és el vetett Zab rostáláskor porára és apadására ment Metr. 10 [Kv; Szám. 70/VIII. 7].

rostálatlan I. mn megrostálatlan, rostálás nélküli; care nu a fost ciuruit/trecut prin ciur; ungesiebt. 1637: Rostálatlan buza cubul. nro. 146 [Fog.; UF I, 412]. 1656: vagyon poros rostálatlan elegyes buza 2 rakasban cub. sax. nro. 86/1 | Vagyon ezen hazban elegyes rostálatlan poros buza, cub. sax. nro. 87 [Fog.; UF II, 107, 129]. 1684: Rostálatlan buza Cub no 1798/1 [Radnót KK; Ut]. 1740: Idei Dézmájáb(an) obvenialt tiz kalangja ősz búzá(na)k, és két kalangja dültés Majorság búzá(na)k szalmája, mely(ne)k szeme rostálatlan [Algyógy H; Ks 89 Inv. 63] | Jutot igen szegén Csenkeszes rostálatlan buza [Szakatura SzD; TL]. 1761: Rostálatlan Majorság elegy Buza Metret. 69 [Siménfva U; JHb XXIII/31. 14]. 1786: rostálatlan Buza Metr. 71 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36]. 1788: Igen rosos, rostálatlan, szegény poros buza el-ültve Metr 27 [Somogyom KK; Told. 44a]. 1848: Ön küldött két véka rostálatlan búzát [Kv; Végr.].

II. *höz* megrostálatlanul, rostálás nélkül; fără să fie ciuruit/trecut prin ciur; ungesiebt. 1711: akkor elein ... lévén két Száz véka búzája rostálatlan, melyet Szabo Mihály ur(am) az Jobbagyoknak ... kölcsön ki osztogatott [Búzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26 Szabó István (52) jb vall.]. 1738: Ugyanazon etendőben termett ősz Buza aztag Gelli(nae) 250 kicsépettétven percipialtam Rostálatlan me(tretae) 118 [Gysz; LLt]. 1817: a búzát és Zabot Rostálatlan s kitsi vékával mérve hozták [Mezőújlak K; KLev.].

rostáló I. mn 1. rostálást végző; care execută ciuirea; siebend. 1675: Az Szegenjek buzaiat palloltatva(n), rostálatva(n), az Szegenyek boltjabais hordottak; Ezt rostalo Aszszony emberre Vöttem hust ket napra d 44 [Kv; Szám. 35/I. 33]. 1763: gr. Teleki Sándornét úgy lőttek farba, hogy Orbón valami rostáló asszonyok között állott s ott álltában lőttek meg [RettE 155]. 1819: A' rostáló Asszonyak(na)k adott fejelet (!) [Mezőmadaras MT; MyRLt].

2. rostáláshoz használt; care este folosit la ciuire; beim Sieben benutzt. 1813: Egy rostáló vászon ponyva [Veresegyháza AF; Told. 18].

Szk: *gabonát ~ rosta*. 1756: Gabonát rostáló Rosták jova roszszával edjűt Nro 7 [Somkerék SzD; Ks Bethlen Imre lelt.].

L. még a *fővénrostáló* címszót.

3. ~ *tornác* a gabonás ház tornáca, ahol a rostálást végzik; turna/prispá de la hambar unde se face ciuirea cerealelor; Gang des Getreidespeichers, wo man das Getreide siebt. 1681/1748: a Gabonás ház rostáló Tornáca alatt [Balázsffa AF; KvAkKt Mss lat. 236]. 1697: mentünk az Gabonás házra

... Enn(e)k ajtaja előtt vagion Egj tagos rostáló Tornác [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 11].

II. *fn* gabona rostálását végző személy; persoană care execută ciuirea cerealelor; Sieber. 1600: veotte(m) az zeghinjek zamara Eöt keobeol búzat Rostalonak attam(m) d. 12 [Kv; Szám. 9/XIII. 13 Damakos Máté isp. m. kezével]. 1820: az Iffiu Aszszony rostálóinak Palinkát 's Czipot vitt [Várfva TA; JHb 48 Pataki József (44) lovas kat. vall.].

rostált megrostált, rostán átrázott; ciuruit, trecut prin ciur; gesiebt. 1637: szemén szedet buza cubul. nro. 32. Rostált tiszta buza cubul. nro. 157. Rostálatlan buza cubul. nro. 146 [Fog.; UF I, 412]. 1669: Szemen szedett buza Cub 57/2. Rostált buza Cub 175/2. Rostálatlan buza Cub 137/3 Buza másodja Cub 18// — Buza uczu es rosta allya Cub 42//1 [Fog.; Ut]. 1681: Toplicza nevű földb(en) vettetett rostált buza Cub. 53 [Hátszeg; VhU 605]. 1683: Mosot buza Sax Cub. 34// Rostált buza Sax Cub. 250// [Görgény MT; Ut]. 1700 k.: A' Somlyai Lakosok kik(ne)k buzajok terem adnak két két véka rostált búzát [Somlyó Sz; SzVjk. — *A papnak]. 1725: A Kolosvári határonn levő lspotály földibe(n) háromszori szántásb(an) vas rostávall rostált búzát a' Rovások szerint vettettem el Metr. 129 [Kv; Szám. 54/IV. 3].

Szk: *háromszor ~*. 1736: Temetési alkalmatosságra öllöttek fejérnek valo mosott, háromszor rostált búzát mtr 50 [Földvár TA; CU XIII/I. 289].

rostáltat gabonarostálást végeztet; a dispune să fie ciuruit/trecut prin ciur cerealele; sieben lassen. 1586: Miért hogi beteges hazam nepe volt penszert rostáltattam zitaltatam [Kv; Szám. 3/XXIV 30]. 1675: Az Szegenjek buzaiat palloltatva(n), rostáltatva(n), az Szegenyek boltjabais hordottak [Kv; i.h. 35/I. 33]. 1785: A' Házás Emberek(ne)k Feleségeikettis Rostáltattya s egyéb szolgálatrais hatáttattya | midőn fontatt és szóttett vagy rostáltatt, ugy tudom ur dolgáb(an) fel nem tudatta [M.bikal K; KLev.]. 1804: azután kell rostáltatni mindeneket, s ugy osztán igazittani [Ádamos KK; Pk 5].

rostáltatás megrostáltatás; ciuire; Sieben, Sichtung. 1600: Az Melj Eöt keobeol búzat attak uolt az zeghinjek segítseghere eo kegmek annak rostaltatasatol attam d. 12 [Kv; Szám. 9/XIII. 15 Damakos Máté isp. m. kezével]. 1832: arra nézve is Commissiot instálok, hogy annyi cseléd gabona rostáltatására, megmosatására és Viszont megszarostására adassék hatalom nékem a külömben kevés napszámbol szakasztani [Torda; IB. Demény János tt lev.].

rostáltatik rostán átrázatik; a fi ciuruit/trecut prin ciur; gesiebt werden. 1832: Hanem ha ugy méltoztatnak ezután parantsolni — hogy a Cselédnek valo Gabona addig rostáltassék, mig minden legkissebb rosz mag kihulljon — ugy arra nézve instálok lrásbéli parantsolatot mert ezen az uton, minden bizonyal minden három vékából egy fél véka — ha több nem, elfog apadni [Torda; IB. Demény János tt lev.].

rostaporos rostahulladék/szemetes; cu impurități de la ciuire; mit Schmutz der Sichtung/der Spreu. 1656: egy feődeletlen rosz szuszekban rosta poros allya uczu cub. sax. nro. 13/1 [Fog.; UF II, 107].

rostarázó malombeli gabonarostát működtető szerkezet, szemerestő; scuturatoare (a morii), teică; Rüttelschuh. 1852: A' felső kö 4 1/2 hüvelyk a' kereszt és korong vasok kopottak nádolást kívánnak a' szítáloról a' szíju hiányzik; a' rosta rázóról egy vas sás (!) hiányzik [Km; KmULev. 2].

rostás I. mn 1. rostakészítő; care face ciururi; Siebe verfertende(r). 1758: Tudgya é a Tanu hogy az Méltóságos Familia osztatlan Rez és Vas muves, s Rostás Czigányait ki szolgáltatatta, szolgáltatatta, Taxalta, vagy Taxalja, mtsoda szolgálattal vagy Taxával terhelte s terhelí [Kóvár (Sz) vid.; TKI vk].

2. rostélyos/lyukatos kiöntővel készült; avind gura prevăzută cu un fel de ciur/sită; mit vergittertem Gußloch. Szk: ~ (vizes) korsó. 1679: Vetemeny öntőzni való, paraszt rostas korso nro 1 | Kék bokalyos, rostas vizes korso nro 4 ... Sarga bokalyos rostas vizes korso nro 1 | Viznek való, fekete rostás korso nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 12, 24, 29] * ~ vizes korsócska. 1676: Fejer bokaly, rostas vizes korsocska nro 1 [uo.; i.h. 29].

3. rácsos; cu gratii/zăbrele; vergittert. 1637: ez bastyanak vagonon három ablaka; kikhez uagyon 11 rostas wuegh tabla s hatt uy deszkas tabla rayta [Fog.; UF I, 406].

II. *fn* rostakészítő mester; ciurar; Siebmacher. Szn. 1573: Katalin Rostas Antalne [Kv; Tjk III/3. 68]. 1603: Rostas Orbanne [Kv; Tjk VI/1. 675]. 1614: Rostas Mihaly jb [Etéd U; BethU 152] | Rostas Mihaly zs [Pálfa U; i.h. 138]. 1782: Rostás Jutka [Torda; KW Vall. 12]. 1839: Rostás János. Rostás Gyuri [DLt 397, 1109 nyomt. kl].

rostély 1. (vmely nyílást elzáró) fa/vasrács; grătar de lemn/fier; Gitter, Rost. 1582: Az czynterimbe hogj a keot (!) Rastelt meg foldoztak attam Lakatos Balintnak d 32 [Kv; Szám. 3/VII. 6]. 1585: Az rostelt a keomiwes hogj be fűrdalta attunk attol neky f. 0 d 70 [Kv; i.h. 3/XIV 30]. 1591: Magyar viza kys Aytto Melet vagtag (!) egy Lyukatt az waros keo folan Az Lakattosok Csinalttok 2 Rosteltt Reya attam) f 2 [Kv; i.h. 5/I. 113]. 1596: Lakatos Balintnak fizettem az Monostor vczay kapuba valo foliamnak az belseo Aitaiara valo rostelt, hogj partason sarokra es retezre chinalta f 1 d 70 [Kv; i.h. 6/XXIX. 76 Bachi Tamas sp kezével]. 1692: Ezen házolt elrekesztett az ur ő kglme belső Hazacsckája Erkelyes ... fenyő deszkából csinált rostellyal vagonon el-rekesztve [Mezőbodon TA; BK Inv. 9]. 1812: a Rostélyak ráámájának tsinalására [Mezőmadaras MT; MVRlt].

Vö. a fa- és vasrostély címszóval.

Szk: *vasas* ~. 1676: külső Var kapujának eleire flugh le, az Porkalab hazok felet való lövő lyukokrol, fekete onnal az köfalban be öntött, hat előregh vas horgok között, egy előregh vasas rostély ... ezen vasas rostélyt ket előregh vas lancoz tartják [Fog.; UF II, 699].

2. ablakrács; zăbreă/gratie la fereastră; Fenstergitter. 1521: I. ferreum instrumentum pro defensione fenestrarum ad modum craticule wlgari rosthel [Vh; MNy XXXI, 276]. 1585: Az ablak rosteliához attunk tiz torozkay vassot Annak a chinalassatul, ... Lakatos Miklosnak attunk f 3 d 25 [Kv; Szám. 3/XIV. 33]. 1589: chinalattunk az külseo haz ablakara fabol egy rostelt es ket tablat, Aztatol Lükachnak attunk f. — d. 60 [Kv; i.h. 4/IX. 15]. 1597: Az fokhaz ablakanak mind ketteonek rostelt chinalattunk,

vettünk ahoz ... egy vas rostelt p(er) f 10 [Kv; i.h. 7/XIII. 9]. 1629: Az élés ház Az ablakan két sing vagdalt vas, rostély helyett [Szu; SzO VI, 95 Székelytámadt vár lelt.]. 1648: Vagion negy negy tablabol allo wuegh ablaka, mindenik jo, uyak, vasasok kieööl fenyő sendelybeöl czinalt rostellia negy szal vas vesző által vonua mindenik keresztfaban [Porumbák F; UF I, 880]. 1656: Azon aytto felett vagon egy kiczini üvegh ablak kívül rajta 4 darab vasbol allo rosteli [Fog., UF II, 112]. 1679: kapu felet való haz Felső folyosója veresses festet, asztalos czinalta fa rostélyos. Ablakan is veressel festet rostely [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 7]. 1681: Vajda Hunyad vára ... Ország Háza harmadik öregh ablaka rostely nélkül való [Vh; VhU 502, 512]. 1796: A Pálincás pintze egy ablakára rostelynak es a' kut lánczára 13 vas [Déva; Ks 95].

Vö. az ablakrostély címszóval.

3. (vár/városkapu) felvonóhídjának rácsa; grilaj rabatabil (la poarta cetății/orașului); Gitter der Ziehbrücke (der Festung). 1596: Lakatos Balint Az keozep vczá kapunál való rostelt vyolagh zegezte fel az partazasra, es lancozt chinalt az rostelira, es az retezeket 2. lancoz zemre chinalta [Kv; Szám. 6/XXIX. 71 Bachi Tamas sp kezével].

L. még a leeresztő-rostély címszót.

4. szárazmalom rácsos alkatrésze; grătar la moară acționată cu forță animală; Gitter als Bestandteil einer Trockenmühle. 1840: Száraz Malomnál Alsó s felső Rostély vagy Galleria [Mocs K; Told. 36].

5. (konyhai) tűzhely hamu hullató rácsa; grătarul de la sobă, roștei; Rost des Herd. 1823–1830: A konyhán levő tűzhelyek rostélyon, egy kis lyukban vagonon, melynek a rostélyon alol való részében lehull a hamu A fát kurtán fűrészelik, hogy a rostélyra felférjen [FogE 193].

6. (hal/hús) sütéshez való (lábás) vasrács; grătar (ul pe care se frige carne/pește); Rost (um Fisch und Fleisch zu rösten). 1528: Unum ferrum assature aptum wigo was Nas, Rosthel [Vh; MNy XXXI, 276]. 1589: Ket Rostel, egy Borso zwreo [Kv; KvLt Vegyes I/2. 39]. 1684: Vadnak Kezem alatt az Tábori, Konyhabeli Szerszámok, Kondérok; Serpenyok Rostelyok [Utl].

Szk: *drótos* ~. 1679: Hal sütéshez való Drotos rostély nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 26] * *hal-sütő* ~. 1711: 1 Hal sütő rostely —/30 [ApL 5 Apor Péter inv.]. 1788: Két hal sütő Rostély, egyik nagyobb másik kisebb [Mv; TSb 47] * *kerek* ~. 1629: Egy vas serpenio Három vas nyars Egy kerek rostely er. tt. f. — d. 75 [Kv; RDL I. 143] * *kolbász-sütő* ~. 1746: Egy ostyasütő vas Egy kolbász sütő rostély [Vargyas U; DanielAd. 258] * *pirító* ~. 1773: Pirított rostély [Jobbágyfva MT/Nsz; BálLt 71] * *pradlisütő* ~ hússütő rács. 1819: egy Konyha ebben tanálatnak pradli sütő rostély [Bacá SzD; TSb 6].

7. (aranydrótból való) koronaszerű díszítés; ornament in formă de coroană (din fire de aur); Dekoration (aus Gold-draht) in Form einer Krone. 1753: Edgy nagy aranyas tűkör tokostol, feliben való czifra aranyas rostellyal, vagj koronával [Mezőzáh TA; Told. 18].

rostélyablak farácsból való ablak; fereastră din grătii de lemn; Fenster mit Holzgitter. 1765: Vagonon csere Ablak mellyékek közé Csere Ablak Keresztfára sűrű fenyőfából csinált rostély Ablak [HSzj *ablak-kereszt* al.].

rostélycsinálás rácskészítés; fácutul grilajului; Herstellung des Gitters. 1599: az plebanos az plebania haznal vasra az Rostely chinalastol mit fizetet az keomiwes munkaiawal egietemben, kit birák vraym akarattiból refündaltunk tezen f 9/39 [Kv; Szám. 8/XVI. 40].

rostélyellenző ablak előtti vasrács; grilaj montat la fe-rastră; Eisengitter vor dem Fenster. 1821: Egy Lo Istallo mind két ablak előtt vagyon vas rostély ellenző [Koronka MT; Told.].

rostélyformán rácsszerűen; în formă de grilaj; in Form des Gitters. 1656: Egy eöregb belől fütteő zeöld mazas kemence, vas pantra rakott, belől az kemence fejenel, es oldalul rostelj forman erős vas pantokkal csinalt | belől az kemence fejenel keresztül oldalulis egi darabban rosteli forman eros vasal csinalt vas rosteli [Fog.; UF II, 120–1].

rostélyka kicsiny (fa)rács; gratie mică (de lemn); kleines Holzgitter. 1676: ajtófélfája szegeletesen kifáragott tölgyfából álló, az szemöldököfáján felyül hat darab szegeletes fácskából csináltatott rostélyka [Galac BN; ETF 108. 8].

rostélykő kőből való rostély része; piatră din care se face montura pentru gratii; Stein als Teil des Rostes. 1597: Hogi az Eotwessek tornia mellet valo folymanak (!) az rostely keowe mindenik ky teoret volt, hogy wy keowet faragtanak mind az faragasatol es Rostelynek (!) be fwr dalassatol az be rakással egietembe fizete(m) Keomiwes Peternek es Matenak f. 3/50 [Kv; Szám. 7/XIII. 10].

rostélyocska várkapu kis rácsa; grilaj mic la poarta cetății; kleines Gitter am Festungstor. 1653: ha megviradott is, nem nyitották meg a kapukat mindjárt, hanem a közel való házakat megijáttatták úgy nyitották meg osztán a kaput s a rostélyocskának az ajtaját [ETA I, 77 NSz].

rostélyos 1. ráccsal/ráccsossal ellátott; prevăzut cu gratii/grilaj; mit Rost versehen. 1586: veotték ezekbe eo kgmek Minemeo rut Izoniw mely Sar reked megh az keo fal mellet Felette ighen kerik Biro vramat hogy holot most Az Keomywesek hon vadnak, Eo kgme vesse Rea mingyarast vagyak ky Az falt, chinaltasson Rostelios Liukat eo kgme, Es mindenkepen az Viz foliast es Allast zorrítassa teotlessel is liukra [Kv; TanJk I/1. 37]. 1602: Az keritesen leweo vyz reseket rostelios helyeketis Jartassa megh biro vram eo kgme es eppetesse megh ahwn fogyatkozias vagion benne [Kv; i.h. 422]. 1609: Keomjes Gergelynek, hogy az Ouarban az Timar Andras haza vegiben, az Rostelj alat fel bontotta es meg czinalta, az Varos falat, attam ... d 25 [Kv; Szám. 12b/IV. 167]. 1854: Gyurim boldogságára a mit jonak látz kövesd el; Vásárhelyről hazunk egy Déakot kit ... 8. csztendöre meg fogadunk s it Csapon a Rostélyos házomba csendesen Tanuljanak [Csapó KK; DobLev. V/1372].

Vö. a fa- és vasrostélyos címszóval.

2. rácsos; cu gratii; vergittert. 1676: nyilik az középső házokra szolgáló kerengő grádicznak pitvarára vas sarkos, pantos parkányos ajtó, melynek egy puszta ablaka az előtt rostélyos volt [Fog.; UF II, 713]. 1735: Az Ajtó megett egy pohár szék fejjel festetlen a Felső része hat szakasz-

ban, rostélyos két felől nyíló Zár nélkül [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. 1820 k.: Vagyon még ezen Házban Falban járó két almárium egy nagyobb, más kisebb, a kisebbnek kétfelől nyíló ajtaja rostélyos [Dés; RLt]. 1824: vagyon egy fejjel kőből készült Pintze ... két Ajtója vagyon, az nyári rostélyos a Teli pedig duplós fényő fábol való [Mezőbodon TA; Ks 89].

Szk: ~ **ablak**. 1625: Bartos Andras es Zeold Janos az Hid kapu felet valo boltast meg ereositue(n) az Rostelios Ablakot be Czinaltak [Kv; Szám. 16/XXXV. 172] * ~ **ablakocska**. 1842: van egy kis kamara ... van rajta egy kis fa kereszt rostélyos ablakotska minden fligel és üveg nélkül [Oprakercisora F; TSb 51] * ~ **ajtó**. 1648: safar haz rostelyos kis ajtaja az keozepin [Porumbák F; UF I, 887]. 1656: vagyon egy rosteljlos vas pantos ayto [Fog., UF II, 104]. 1679: Tömlöcz, Ez az Porkoláb háza alatt vago(n); oldalai, allya, feli, temerdek tölgyfa gerendakból vannak öszverova Rostélyos ajtaja (:11 szál vasból álló:) Ehez Lakat nro 1 [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 78]. 1816: Ezen szobának vas haroggal hargolo rostélyos ajtaján belől vagyon egy más viseltes ajtaja [Jobbágyfva MT; BálLt 67] * ~ **ajtócska**. 1676: az külső vár oldalában egy kis bolt, melyre nyilik egy rostelyos ajtócska [Fog.; UF II, 703]. 1736: (A) Pintzének ... Csere fa padlása vagyon, rostélyos kis ajtócskája [CU] * ~ **almárium**. 1814: Vagyon egy rostélyos Almárium két kis fiokjával egyött [Mezősályi TA; RLt Rettégi Sándor kúriája] * ~ **fogolykalicka**. 1825: (A városháza udvarán) egy kemény tölgyfa rostelyos Fogoly Kalitzka, melynek ajtaján van két vas pánt [Dés; DLt 595] * ~ **gyerekágy-fa**. 1847: Egy rostélyos Gyerek ágy fa lak alá fiokkal 12. 30 [Kv; Pk 6] * ~ **kapu**. 1702: Ezen Csűrös kertnek ... rostélyos kapuja vagyon [O.brettey H; Born. XXIX. 4. 11]. 1822: (Az udvar) két felé nyíló rostélyos kapuja [Nyárádsztanna MT; MvLev.]. 1839: A' rüdeg sertes ol mellett kezdődik A' Csűrös kert, melybe egy használható rostélyos kapu viszen [Mezőszilvás K; TSb 2] * ~ **karszék** rácsos, áttört támlájú karszék. 1615: Ej io Eöreogh Niozolia es egi rostelyos kar zek f. — d. 80 [Kv; RDL I. 97] * ~ **karú fakanapé**. 1836: Ajándékoza Ecséry Jakab Sámuel Ur egy rostélyos karu Csinyosan és szépen készített veresre festett nagy hosszú fa kanapét [Nagykapus K; Rak 41] * **kerneráj** rácsos söntés. 1849: A' Fogadoba Egy rostélyos Kerneráj, asztalával édgýút [Somkerék SzD; Ks 73/55] * ~ **kert** rácsos kerítés. 1844: egy résziben merőben öszve vissza dőledezett rostélyos kert [Abafája MT; TSb 35]. 1849: A Gabonás szegeletétől az Udvarház szegeletéig elfolyó Stakétás rostélyos kert [Somkerék SzD; Ks 73/55] | Ezen Kapun bé menve jobbról egy sorba rostélyias (:stakétás:) kert, használható állapotba [Szentbenedek SzD; i.h.] * ~ **kiságy** rácsos gyermekágy. 1692: ugyan ezen hazban vagyon Zöld főstekű rostelyos superlátos kis Agy no. 1 [Mezőbodon TA; BK Inv. 10] * ~ **kökert** rácsos kökerítés. 1836: a' külső Udvarol el váloszto rostélyos kökert [MNy XXXVIII, 385] * ~ **nyári ajtó**. 1757: az Udvarház bé járó Ajtaja Cserefa Ajtó Felei között Külső Rostélyos Nyári Ajtajával [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129] * ~ **pohárszék**. 1742: egy rostélyos pohár Szék [Zsombor K; Somb.]. 1761: diofa festéssel hobson festett régi módi Vas Zárral Záródó rostélyos egi pohár Szék [Szászvevssződ NK; JHbK LXVIII/1. 203] * ~ **rekesz** ráccsal elkülönített helyiség. 1631: nyilik be paraszt zaru ayto egy hazra ... abban vagyon egy rostélyos deszkas re-

kesz [Fog.; UF I, 401]. 1637: job kezre teruen vagyon be egy festekes rostelyos, alat deszkakbol jo mogyaual epített rekesz [Fog.; i.h. 400] * ~ szélű kredencia. 1802: Egy ovalis rostélyos szélű Virágos Credentia [Ne; DobLev. IV/558. 3a] * ~ tékácska. 1747: a Tisztarto uram lako Házában ... találtunk ... Kék festékű párkányos és rostélyos Tekátskát [Spring AF; JHb XXV/88. 3] * ~ világosító ablak. 1652: Ezen Tárhaznak vagyon egy rostelyos vilagosito ablakais [Görgény MT; Törzs].

3. finom rácsoszással/drótfonattal díszített; ímpodobit cu un grilaj foarte fin; mit feinem Gitterwerk/Drahtgeflecht geschmückt. 1651: Egy ezüst talneruh rostelios szügielő [Szamosfva K; JHbK XVIII/27]. 1681: Edgy Aranylancz rostelios gyöngyös Remekek vadnak köszte [Altörja Hsz; HSzjP]. 1688: Egy előreh Szellyes Rostelyos és Arányos lora valo szerszám [Beszt.; Ks S. Misc. 27]. 1710: Veres karmasinra vont harom ujnyi szelessegű ezüst aranyos rostelyos, nem igen derek kövekkel portai fek agi szügielőjevel orrozojaval [Told. 19]. 1763: Egy pár Fülbe való Rostélyos két két szem jó féle gyöngy és két Rubintotska rajtok [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes inv.].

Szk: ~ aranygombocsk. 1716: vagyon egy kicsiny rostelios aranjgombocsk. [Beszt.; Told. 8] * ~ ezüstöv. 1628/1635: Egi pogany penzes ezust <e>o<w> Mas egi gjenge ewst eo<w>. Harmadik egi uastagab rosteliös ezust eow [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen inv.] * ~ gomb. 1693: Egy kis rostelyos gomb [Ne; DobLev. I/38. 8b]. 1723: ezüst aranyas rostélyos gombok [Koronka MT; Told. 29/2].

4. (arany/ezüst) drótfonattal készült; cu un fel de impletură făcută din fire (de aur/argint); aus (goldenem/silbernem) Drahtgeflecht gefertigt. 1651: Egy forgacsy Arany lancz, Mas gienge rostelios arany lancz [Szamosfva K; JHbK XVIII/27].

5. rácsos/lyukatos kiöntővel/szóróval készült; avînd gura prevăzută cu un fel de ciur/sită; (Krug) mit vergittertem Gußloch. Szk: ~ fedél. 1827: Egy ezüst nádméz parazo rostélyos fedéllel [DLt 464 kv-i nyomt. kl] * ~ ivókorsó. 1720: Bugyogos mázás korsó 3 Rostelyos ivo korsó 2 [Alparét SzD; Ks 35. IV. 1] * ~ (vizes)korsó. 1678: Dje 15 July Eperjesi által vásároltatván az Uj Keresztenyektől vincci edenyeket ez szerent: vizes rostelyos korsokat ötöt husz husz penzen egyiket egyiket f 1^a [Utl. — "Folyt. a fels.]. 1687: 3 viznek valo rostelios korsó [Kál MT; Berz. 2. 41/95].

6. a szélén rácsosan/lyuggatottan készült; dantelat, cu aspectul unei dantele; (Gefäß) am Rande vergittert/gelocht. Szk: ~ csésze. 1675: Rostelyos Csesze 8 [Utl]. 1685 e.: Eöreg Pohár Szék Nro 1 Bokály tálak Nro 14 Gyümölcs(ne)k valo rostelyos csészék Nro. 4 [Borberek AF; MyRKLev. Urb. 12] * ~ szélű ezüsttálca. 1820: Egy nagy Ovalis Figorāju, négy lábakon álló, rostellyos szélű, és a közepébe F.T. betűkkel jegyzett egészen ezüst Tatza [Felőr SzD; BetLt 5 Fráter Theresia inv.] * ~ tányér. 1806: Hat Rostellyos Tangyér [Bodola Hsz; BLt].

7. rácsosan szőtt; țesut cu modele în formă de grilaj; in Rost/Gitterform gewebt. 1816: Rostélyos patyalat 1 Rf 41 xr Sima patyalat 3 xr [Kv; Born. IV. 41]. 1837: Szekfüvirágos rostélyos abrosz [Szentbenedek SzD; Ks 88. 7].

8. recés; cu modele în formă de grilaj; netzförmig. 1850 k.: egy háklírozott fehér uj ágy takaro rostelyos kötész [Pk 2].

9. rácsozott; cu gratii; vergittert. 1681: Czölöp veréshez valo rostélyos fa Tárgi Nro 1 [Vh; VhU 569].

rostélyosan 1. rácsosan; cu gratii/grilaj; vergittert. 1596: eo kegmek tanachwl meg hattak wala hog' az Calefokhoz walo ablakot a' ki az templu(m)bol be zolgal, az deakok ot be es ki ne búdoganak. Rosteliiosson be chinalnük hogy keowet ahöz faragtattunk attunk keomyves Peternek f — d 75. Az Rostelnak meg chynalassara vettünk 7 apro vassot d 56 [Kv; Szám. 7/II. 19]. 1656: az edgyik ablak eleött vagion faragott keö labra csinalt vigyazo hele az meli körös környül erős vas vészövel rostelljiosson 2 vas oszlopan, kigyó formara vas vészövel tekért [Fog.; UF II, 134]. 1657: csinaltam az kertre egy harsfe ajtot rostelyosson f. 2 d. 30 [Kv; ACJk 48b]. 1756: a Csürös kert ... Székérrel be járo kapuja két Cserefa földben bé ázott Tamaszok között Faragot Létzből rostellyosson Csinálva [Branyicska H; JHb LXX/2. 33]. 1757: a Csürös kert Cserefa lapotzkákbal álló két létzekben vésett, s rostellyosson foglalt Kapuja [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129]. 1820 k.: Az Udvar és Csürös kert között vagyon 'Sendely Fedél alatt lévő kert méjnek allya köből rakattatott, felső része pedig Fenyő Létzekből rostélyoson készítettett [Dés; RLt].

2. recésen; ajurat; genetzt. 1789: vettem kezemhez ... Tizenkét tángjér torló meg varva rosteljioson a vége [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.].

rostélyosforma rácsosforma; în formă de grilaj; gitterförmig. 1810: egy Sertés rekesz, mely elől bé van tsinálva 6 hitvány régi Kurta Cserefa Sasokra épült hitvány rostélyos forma kertel [Doboka; Ks 76 Consr. 23].

rostélyvas rácshoz való vasrúd; vergea de fier pentru grilaj; Rostträger. 1618: Egi keözep zerreö rostelj uas tt. f. — d. 12 [Kv; RDL I. 104 Andreas Junck kezével].

rostok (munka/utazás közben tartott) pihenő/pihenés; odihná/repaus/zábavá (in timpul muncii/călătoriei); Rast/Ruhepause (während einer Arbeit/Reise). 1796: A mi pedig ezen Malom hasznát illeti midön ideje vagyon az örlésnek, nincs rostok, és olyankor minden 24 orák alatt tiz köblöt könnyen ki jár [Verebes Cs; Berz. 7. 66. V. 1]. 1801: Augustus 24dikén viradolag ... a' Csiki Lengyelekről jövő Katonák két napi rostokjok után Masirozni akarnak vala ki a Faluból Hazájok felé [Koronka MT, IB. Fogarasi János kezével].

Szk: ~ot tart. 1776: Árviznek idején a' Szent Gerlitze, Madaras, és Szent Háromság felé menő Embereknek Lovok sügyig járt a' Kotymányos helyeken, sőt ollykor az Utazo Emberek Rostokot is tartanak [Nyárásztálslzó MT; Sár. Nicolaus Kováts (48) vall.].

rostoklás pihenés, pihenő; odihná, zábavá; Rast, Ruhen. 1763: Azon Militiának Nemes Marus Székben lött érkezése után, első statiója, hálása, és rostoklása Nemes Maros székben, mellyik Faluban, és meddig volt [Nsz; Told. 44/22].

rostokol pihenőt tart, megpihen; a se odihni; rasten | időt tölt vhol; a zábavi; verweilen. 1733: a lotring Reglimentibol tizen egi Compania jó ide hozzam Harasztosra, s it rostokol [Harasztos TA; Ks 99 Üdösb Orbán Elek lev.].

1763: a' Katonák harmad napig rostokoltak Jedden, és ki mennyen vélek, senkiis nem találkozt [Udvarfva MT; Told. 44/22]. 1771: itten Illyefalvan Mlgs. Grof Toldi Sigmond ur eo naga házánál rostoklunk mindedig, ittis rostoklunk, mig az Urnak alkalmatossága el fog érkezni [Illyefva Hsz; HSzjP]. 1787: (A szekereseknek) egyik része mennyen Tasnád felé, Tasnád mellett rostokolnyon addig mig a Dézmálásnak vége szakad [Ilosva Sz; RKA]. 1850: 20. vagy 22 loval ... 24. órát rostokolván Udvaromban, ha fel térszen 200 Lois lett volna, ugys 120 véka két esztendő oh Törögbuzát, 's csöül meg egyenek ezt földi Teremtés meg nem ítelheti [Nagylak AF; DobLev. V/1282].

rostoló I. mn vaskő égetésének/pörkölésének elvégzésére szolgáló; de/pentru prăjire a magnetitului; Brennen des Eisenerzes dienend. Szik: ~ csűr. 1695: Továb menvén, találuk az vas futató kohot jó formában és jó fedél alatt ... Azon túl találuk az rostoló csűrét és vas kő csűrét, mindeniket fedél alatt, ahoz tartozandó torgonczákkal és egjéb fa eszközökkel eggyütt [CsVh 116] * ~ hely. 1673: az koh mellett vagyon egy rostoló, vas keő égető hely, oldala három felől fenyő fábul rótt, fedele deszka [CsVh 43]. 1677: Innen ki jeován vagyon nap nyugot felől jó deszka fedél alatt egy rostoló hely ... az három oldala fenyő boronából vagyon fel róva, de az eleje csak pusztá [Madaras Cs; CsVh 51] * ~ szín. 1691: Azon uas futató kohoz uagyon egy eőregh fogó, egy spalint, két uas rúd, egy keő teőreő both, egy koh nyárs. Azon koh mellett uagyon egy deszkával fedett uas keő rostoló szín. Azon felyeb uagyon egy uas keő tartó szín [CsVh 114].

II. fn 1. vaskőégető/pörkölő műhely; clădirea în care se află cuptorul de prăjit; Gebäude, wo der Brennofen zu finden ist. 1681: Ezen rostolón alól mingyárast oldalt vagyon keő fallal fundamentumabul kerített és deszkákkal fellyül megborított vas futató két kemence [CsVh 91].

2. vaskőégetést/pörkölést végző munkás; muncitor care lucrează la cuptorul de prăjit; Arbeiter am Brennofen. 1673: Mihály István rostoló, vas követ égető [Dánfva Cs; CsVh 45]. 1677: egy vas verőnek egy hétre adnak fl. 1 egy vas futatónak egy hétre fl. —/75 egy rostolónak egy hétre fl. —/60 [CsVh 60]. 1680: Bot Thamás rostoló volt az hámoron, Bot Lőrincz az vashámoron forrasztó [Dánfva Cs; CsVh 77]. 1681: Conventio servitorum ferrofodinae nostrae Csikiensis Magának az gondviselőnknek esztendeji fizetése ... fl 65/00 ... Egy vas verőnek egy hétre egy forint Rostolónak egy hétre hatvan pénz [Szűv; CsVh 109].

rostos rojtos; cu ciucuri, ciucurat; fransig. 1615: Egy rostos krakaj Abroz io f 1 [Kv; RDL I. 97 Junck András kezével]. 1624: Jutott ket Abroz veresses rosas, rostos az vegi mindeniknek f. 1 d. 50 [Kv; i.h. 123]. 1655: Egy krakkai abroz az vegi rostos f. 1 [Kv; i.h. 29]. 1816: Egy szálvonásos Ki-varással készült rostos viseltos Abroz [Szentháromság MT; UnVjk 122]. 1816–1817: Egy Szélyből álló Sáhos, két végire nézve rostos, lengyölts Tot abroz [Szentgerice MT; Palotay 21].

Szik: ~ szélű. 1674: egy rostos szélű sahó Vekony Krakai Abroz [Mv; MvRLt] * ~ végű. 1668: Egy bokor Rostos végű reczes vaszon lepedő [Mk Kapi György inv. 8]. 1699: Vasárhelyi Borbély Peter Ur(am) conferalt az Udvarfalvi Templomhoz egy portai veres selyem nyomtatásos keszkenőt, rostos végűt [Udvarfva MT; MMatr. 425].

1716 e.: Vagyon ... egy rostos végű kendő [Fintaháza MT; i.h. 67]. 1803: Két szélyből kötessel egy(en) foglalt rostos végű Toth Abroz [Ádámos KK; Palotay 20].

rostozott kirostosodott; destrămat, prefăcut în fibre; faserig, fibrös. 1696: jó vala le az uton Kovács János feleségestől s látám hogj egy rostozott bot vala az kezéb(en) mondgia vala megh verém en bizony ezzel állattjára nezd mint megh rostozott az vége [Mikháza MT; Berz. 17. XII].

rostprádli sűtő rostélyossűtő rács; grătar (pe care se frige carne); Rost (um Rostbraten zu rösten). 1820: Egy rostprádli sűtő [Mv; Told. 22].

rossz I. mn 1. (tárgy/eszköz) tönkrement, használhatatlan; (despre obiecte/unelte) stricat, deteriorat; (Gegenstand/Werkzeug) kaputt, verdorben. 1576: Wagion harmadyk Skatulaba walamy Roz Aprolek [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 3]. 1587: Egy Roz hegyestoor d 16 Egy Roz theoreok pallos d 10 [Kv; KvLt Inv. I/2. 3]. 1589: Ket tal moso Roz cheber el omlando Ket Lyu Egy lo masik Roz omlando [Kv; KvLt Vegyes I/2. 69]. 1593: az hordoia igen Roz wala, Czinaltata meg mihalj wram ... melyrul mihalj wramnak wagyon zamadasa f 3 d 50 [Kv; Szám. 5/XXI. 43]. 1601: 1 keozero 1 Izak 1 Roz zeonigh [Kv; AgmLt A. 41]. 1611: Egi coreog on tal. Egi keozep on tal roz, es egi kis on tal roz [Kv; RDL I. 90]. 1634: Zazvarosi Janos hoza egy roz szablat az piaczra ... megh maroklattia sem vala [Mv; MvLt 291. 8a]. 1647: Két Puskapornak valo rozsz Tonna Egy roz feneketlen Tonna szősz vagion benne [Marosillye H; Vlt 55/5415]. 1669: egy deszkabol őszve szegezet hoszszu fejer rozsz ladaban vagion kerek talpara valo őreg vas singh szegh 146 [Kőhalom NK; Ks 66. 46. 24a]. 1699: egy rozsz szánto taliga, kilencz Tésla mellyek(ne)k háma Vasas sikottyukkal, egy szeker agos, egy pár el romlot szán ál [Szentdemeter U; LLt Inv. 6]. 1733: Két bor Kostolo pléh lopo, edgyik rozsz [Marosztkirály AF; Told. 2]. 1736: Boros szék töltött, rozsz hszontalan 1 más jobbatska 1 [Várhegy MT; CU XIII/1. 105]. 1744: Labas kastrol jó más rozszasz [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1753: Sűrű szita 2, egi jo s egi rasz. Egi kártas raszsz [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]. 1770: Egy rozsz kasza Kasza ülo kalapatsal egyutt. Harapo fogo [Usz; Pf]. 1788: Hat darab rozsz ki jukadozott és el romlott régi rosdás Serpenyők [Mv; TSb 47]. 1815: 2. bor töltő Liu, ezek(ne)k edgyike jobbatska, a másika rozsz [Nyárad-szibenedek MT; Told. 50]. 1851: rozsz a' penna többet nem irak [Kv; Pk 6 Pékei Krisztina férjéhez]. 1865: Egy ekho lábastol meg vasazva Két rossz szekér lajtortja [Szarhegy Cs; LLt].

Szik: ~ volta vminek. 1814: égy felől a' nagy Görőntsók, más felől a' Borona rozsz volta mián jol el nem Boronálhatta [Dés; DLt 147].

2. (anyagféle, nersanyag) rossz/gyenge minőségű; (despre materiale, materie primă) rău, de proastă calitate; (Stoff/Rohmaterial) von schlechter Qualität. 1599: Hoztam el Szeots Pálto 200 igen rozsz meg hant keozep vasat f 27 [Kv; Szám. 8/XI. 10]. 1625: az ó vasak igen rozszaszak uoltak szegét verettem belölle [Kv; i.h. 16/XXXIII. 7]. 1671: Innen volt a sok rozsz, es ez utanis el nem kelhető vasnak veretese [Vh; VhU 677]. 1677: egy Eőrg Medve bór kikészitetet rozsz semmire kellő [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1689: Régi dezma rozsz pozdorjas Len [A.porum-

bák F; Ut]. 1749: Tapasztalván az Familia magá(na)k nagy kárát, az Városnak kissebségét és romlását az Kürtös-b(en) levő bányák(na)k colaltatásab(an), azért tettett, hogy az Kürtös nevű helyben az mely Bányák az Kabla kutyán aloll vad(na)k, á modo in posterum soha senkitől ne colaltassa(na)k, mivelhogy az köviből rosz és romlando vas lészen [Torockó; TLev. 2/1]. 1775: Ezen Vas Hámor oly rosz vasat ád melynek hasznát nehezen lehet venni mivel rosz Szemlekes tőredező, az Pörő alatt Szellyel menő és morsalodo erőtlen vas [Lövete U; Mk]. 1781: Minden verőnek külön bélyeget adjon az Mlgs Familia hogy meg ismertessék a' rosz vas ki által adatik a' bé váltásra [Torockó; TLev. 9/20]. 1784: Egy három darabból álló rosz fāju Olaszfal, a Fájú szurkos vászonnal bé huzva [Rücs MT; Ks 21. XV. 22]. 1824: van egy kamara A' Pádimentum rószsz Téglá egy más kis kamarába menve Pádimentuma rothadt [Szengyel MT; TSb 43].

3. romlott, egészségtelen; stricat, alterat; verdorben, ungesund | roszz minőségű; prost, de calitate slabă; schlecht, von schlechter Qualität. 1621: Ha penigh megh tapasztalodik, hogy rosz húst arulnak hatalmok legie(n) az vasarbiraknak el vennj es el vinnj [Kv; TanJk II/1. 332]. 1648: Egy uy cezeberben valami reghi rosz mak [Porumbák F; UF I, 887–8]. 1667: Deliberatum Alljon elő az Alperes hetedmagával tizta szemellyekkel, mongjon rolla, hogy nem az rosz széna miatt holtanak megh az Juhok hane(m) csak dögi volt [Cege SzD; WassLt]. 1677: Kövari Jozsagban Percipáltam májorsag es Dézma Kőlest mely igen rosz volt Sax. Cub 9// [Kóvár Szt; Ut]. 1689: Az el mult Télen az rosz szená(na)k miatta erőtlenek lévén, holt megh örögh gyapjos juh nrő. 4 [Bucsum F; MvRKLv.]. 1714: Retyi Ur(am) ada el rosz törökbuszat egy szekerral egy orjan es egy verő malaczon [Mocs K; Born. VIII. 3 Csürke Juon (38) jb vall.]. 1737: az A ... juramentumát violálta, mikor a város terhé supportáló szegény emberek(ne)k borokat bé nem vette hanem ezenn Városonn kívül Commoráló és itt nem Contribuáló betsülletes emberek(ne)k megfordult roszsz borait vőtte bé, és mind a szegénységnek praecidiumára; mind a Nms Városnak közönséges kárára [Dés; Jk 247a]. 1769: a Táborba valami roszsz vizet ivott volna az mián holt meg [Szárhegy Cs; LLt]. 1787: Az ház hijján Dohán fel papusálva circiter 70. font igen rosz Hf. 2 Dr. 10 [Mv; MvLev. Tolvaj alias Varga Mihály és felesége Varga Kata hagy. 8]. 1796: vagyon még ezen fogadon kívül két fogado melyekben hol jobb, hol roszszabb pálinka Kortsomároltotván, mikor azok közül valamelyikben jobb ital árultatik, az egész fалу ahoz tart [Szentgothárd SzD; WassLt 10]. 1823–1830: A másik krajcárral vettem egy papiros paquet dohánykocsányt, melyen egy mákszemnyi levél sem volt, <mer> a legkisebb és legrosszabb levél-dohányt is egy garasnál alább nem adnak, azt is igen kicsiny papiros paquetben [FogE 258].

4. rosz ízű, ehetetlen, ihatatlan; rău, neplăcut la gust, care nu se poate mânca/bea; übelischmeckend, uneßbar/trinkbar. 1613: Abban a kertben^a láttam először arcsicsók-nak is az fáját, kiben azután öttem is, de elég roszz gyümölcs [BTN² 70. — ^aA török császár nyaralója kertjében]. 1653: Ebben az esztendőben^a a magam erszényire kezdem vala a várban a szent György felől való fal mellett egy kutat ásni és meg is csináltattam vala emberül fával; de azután elrothadt a gárgya, és Nagy Szabó Péter bíróságában újolag meggárgyázzák, de ebul bánának velle. Igen jó vizű kút vala azelőtt, mostan immár roszszabb [ETA I, 112

NSz. — ^a1613-ban]. 1670: Mi, Uram, Brassóban mentünk vala. Ott eleget lövődözének porral, de borral igen roszszal tartának s parasztul is bocsáták ki ő nagyságokat városokból [TML V, 18 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1705: Ugyan ma küldött vala a fejedelemszöny az úrnak valami sűrű levét, mint a párnakenő, hogy megigya, mert igen jó orvosság. Melyet ugyan kóstoltunk is, de olyan rosz volt, kinél roszszabb már alig lehetett az essentiája [WIN I, 365].

5. terméketlen, sovány; nefertil, neroditor, neproductiv, slab; unfruchtbar, ertraglos. 1650: noha teob feoldet es kertetek szakasztottunk ahoz, de sokal alkalmatlamb az teob reszeknel akar melliknek is mert soueny mind az mezo felol esuen, kulseo es igen sok munkas, faratsagos kertelekkel ez az resz bantodik inkab meg, az Rosz Tohely is igen nagj haszontalansagot teuen benne [Folt H; BK sub nr. 117]. 1687: Eb hátan edgy felől város nyila más felől valami rosz el hagyott Gyep vicinitass(iban) [O.gyerőmonostor K; WH]. 1724: Az Csomor Pataka oldalában az Erdő között egy darab igen rosz elhetetlen föld ez osztatlan marad [Csegez TA; Borb. I]. 1730: Az Lőcsei Joseph Hadnagy Atyánk fia és Ladányi János kertei között levő Czellerek földinél Hadnagy Atyánk fia az Szamoson talaltathato roszszab helyeket (tovissét s ágat hordatván.) Csinaltattassa meg ezen az heten [Dés; Jk 404b]. 1745: haszontalan sovány kopár tövisses terméketlen, roszz dombos hely [Nagyida K; Told. 9]. 1797: egy köblön vetett Buza után a' jo földbe 6. kalangya a leg roszszabb és leg soványobb földbe 2. szokot többnyire teremni [F.gyékényes SzD; WassLt Conscr. 66]. 1803: Olyan földéki vagynak, a' melyeket rosz voltak miatt sok esztendőktől fogva pallagba heverni hagytak [Berekeresztúr MT; BetLt 5 Mart. Sinka (50) ns vall.]. 1815: Szakadásos vizes rosz hely [Bálványosváralja SzD; Ks 77. 19 Conscr. 1226]. 1843: azon kiborozdolt Helynek a' Jovát a' Béli László Ur Udvara számára fel szántották volt a' kövesebb — roszszabb rész pedig pusztán állott, 's a Deresztés tartott számat hozzá [Bodola Hsz; BLt 12 Gödri István (32) szolga ember vall.].

Hn. 1687: valami rosz el hagyott Gyep vicinitass(iban) (sz) [F.gyerőmonostor K; EHA]. 1775: A Tsere alatt egy heverő rosz Suhó (sz) [Oklánd U; EHA]. 1830: A Capu Gyaluluj nevű helybe egy kis rosz pallag (sz) [Erdőszengyel MT; EHA].

6. satnya; pipernicit, slab; armselig, schwach. 1652: Vagyon egy rosz Czere Erdeős seóvennek valo rosz veszők teremnek rajta. Ez az falusiaktul sub poena f. 12 tilalmas [Visa K; GyU 136]. 1774: Fátéálok hogy az ottan lévő Szöllőnek az miveisiben vagyan Fogytokozás, hogy olyanokkal mivelletik, kik nem tudnak hozá, mivel az jo fákát ki metzik, és a roszat meg hagyák, mennyiben vagyan az Fogytokozás azt nem tudjuk [Mocs K; KS Conscr. Barta János (40) és Lórintz János (46) vall.]. 1796: ezen erdőből a falusiak vágnak tűzre magoknak a mikor Szükségek vagyon de minthogy igen rosz Tilalomb(an) vagyon, bajosan nőhet, holott jo erdőnek valo hely [Pujon SzD; WassLt].

7. értéktelen, gyenge minőségű; fără valoare, de calitate slabă; wertlos, von minderwertiger Qualität. 1664: Vagyon ez falunak egy rosz pataka melyben csak valami fejer hal terem, melyen vagyon az bojeroknak ket egy egy körfe forgho malmok, melyekből vam tizedet adnak [Porumbák F; UF II, 297]. 1673/1681: Ngd Supplicatiomra adot valasz

tételéből ertem, hogy Joszagh oszlaskor, ezt az en rozsz fundusomat paraszti szolgálattal valo fundusnak nyilban adtak es Néd nem akar abban az immunitásban es szabadságban megh tartani, az mellyel szolgáltam az hitvan kaliba haztul [Vh; VhU 463–4]. 1716: az Nagy Ercsei portionakis egész hasanfele eo kglmét concernállya de meghis Flistich (!) Peter Ura(m) bírja, hanem egy rozsz ház helyeckével szurta ki a szemét [Kozmatelke K; Told. 52].

8. járhatatlan; räu, impracticabil; ungangbar, unbefahrbar. 1606: igen roz es Jeges vt uala az Erdore nem mehetnek [Kv; Szám. 12a/I. 29]. 1665: Enis tudom hogy az Gergely Janos kertinel az orszagh utja soha sem volt olyan el ebbet mint most latom az ut igen el ebbet veszet az viz miat az Gergely Janos kertinel soha en jdembe olyan rozsz ut ot nem volt [BálLt 50 Lovasz Peter (80) és Albert Mihály (70) veres darabont vall.]. 1720: az itt valo sok eső üdő ugj el ászattá a földet, hogj az rozsz ut miatt most a nagy fákat vontatni nem lehetne [Beszt.; Ks 83]. 1740: az Gyűléstünk végben ment Emberek is sokan gyűttek, az ide valok ugyan kételkedtek le jüvetelemben, vgy enis ketelkettem, az ök össze Gyűlesekben, az sok Arvizek és rozsz utak miá [Déva; Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1745: most későn, midőn az idők utak legg rozszabbak voltának, történt bé indulásom, Feleségem terhes álapottal léte miatt ki nem mertem térni me hogy az uton történyen Feleségemnek lebetegülése [Köröd KK; Ks 101 Kornis Gáspár lev.]. 1751: Pestről Kolosvárig az Nehéz időre és rozsz gaz utra nézve probaltam Land kocsist hogy menyiert hozna el es Szaz forintnál alább nem akarta fogadni [Kv; Ks 15. LVII. 28]. 1786: Exmittaltanak volna az ingoványos és seppedekes és rozsz ország Utának meg igazítására és Csináltatására [Msz; LLt]. 1837: Az Szársát instálom Bátsit küldje fel mert nints mivel mozdulnam, szekérrel illy rozszs utba meg indulni nem merek, mert a lovak erőssen hitványok [Buzásbesenyő KK; DobLev. V/1218 Ujjfalvi Josef Dobolyi Sigmundhoz].

9. romladozott, omladozó; deteriorat; baufällig. 1600: Keomywes Benedekne Catha azzony vallia ... Az haz penig valoba igen roz vala olyanok voltak minth egy egy thiuk ól [Kv; Tjk VI/1. 468]. 1621: az Czinterem roz keo fala Eppitesere Hordattunk Egi 3 lou Zekerem 21. Zeker Feouenjet fl. 2. d. 52 [Kv; Szám. 15b/IV 31]. 1632: az mely hazba(n) en most lakom az akkor egy rozsz sülliet haz vala [Mv; MvLt 290. 64]. 1647: heazattia penig igen rozsz az haznak [Drassó AF; BK 48/16] | volt egy igen rozsz Szeker Szin alatta vagion Nyalab sendely [Megykerék AF; i.h.j.]. 1652: Az Lisztes ház mellett vagyon egy kovacs műhely Padlása régi, zendelyeziseis rozsz, az eső bé csorogh [Görgény MT; Törzs]. 1677: Az Országos utakban lévő Hidak, töltések, és utak, hogj jo moddal megcsinálva tartassanak, a' Vármegeye Tisztei a' Falukat és Városokat sub poena floren. 12. reája kénszerítsék; egyébiránt ha mi kára valakinek, azoknak rozsz volta miat, esik, a' kárt-is megfizetni tartozzanak azon Falu vagy Városbéliel, kiknek incumbált volna jól megcsinálások [AC 111]. 1699: cserefa ágasokra koszaruzot rozsz szalma földel alatt sövényből font öreg diszno pajta, ezen belől hat ágasokra perjezet rozsz szalma földel alatt valo szin, vagy árnyék ... e mellet mingyárt agasokra perjezet meg bomlot fedelű sövényből font kis Diszno pajta, ezek(ne)k oklya rozsz sövény kertel van békerítve [Szentdemeter U; LLt Inv. 31]. 1742: egy rozsz Csűr es egy kúpús kut az pincze faránál kertis igen gjarlo vala körülöte [Backamadaras MT; Born.

XIV. 10 Agyagosi Benedek (60) szabad személyi vall.]. 1750: mentünk által azon rozsz gyalog hidonnis az Kis Udvarra [Szamosfva K; JHbK LVIII/4]. 1755: Kerteket Csinaltatjuk a hol raszszak, s Veteményezettünkis minden félét [Szentmargita SzD; Ks 18. CII Kosa Sigmund tt lev.]. 1772: Már pedig ki kerekedett utoljára hogj a' fel nyomott viz miatt foroghatnának mind négy kerekai az eő Excelentiaja Malmának, ha silipje Gáttja, rozsz, és le súlyett nem volna, ha a' Malom régi állapotjára vissza vitetnék, meg sorvatt fái, silipje, Gáttja, mint régentén voltak, meg ujjitattnának [Kük.; JHb LXVII/242].

Hn. 1768: A Rozsz Hidan felyül [Gyalu K; EHA].

10. rongyos, szakadt; rupt, zdenruit; zerfetzt, zerlumpt | szegényes, egyszerű; sārācācios, simplu; ärmlich, einfach. 1589: Egy Roz karasia dolmany f 1 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 37]. 1628: Egy rozsz uiselt sarga atlacz kafta(n) Dolmanj [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 11]. 1629: Egy firfyunak ualo rozsz giolcz Ingh tt f — d. 35 [Kv; RDL I. 132]. 1640: Erziknek iutot egy parta eő az maycz barsony de roz [Kv; i.h. 151]. 1673: Egi tisztza szkofiummal varrat portaj czaffragh. Egi remek czaffragh szederjes ött viragotska rajta ezüst fonolbol. Egi Csujtár, s egy rozsz kophtanj [Marossztkirály AF; IB. Bethlen Domokos hagy.] | Vagion három derekalj; Az eggiken vagio(n) rozsz szakadozott hey [WassLt Borsai István hagy.]. 1683: Három par rozsz viseltes strimphli [Utl]. 1692: Egy rősz palast Egy beleletlen gelezna [Szárhegy Cs; LLt]. 1734: Mészáros mester Embereink ammire magokat Compromittálták abb(an) deficialtanak, sőt abutaltannak is véle, mert igen rozsz bocskorokatis draga arron adtanak [Dés; Jk 448a]. 1735: Egi hitvány Kilim, rozsz lyukatos nro 1 [Mezőszttjakab TA; JHb XI/9. 5]. 1775: 1 pár rozsz aszony paputs x 3 | 1 Rozsz bodris elő ruha x 3 [Déva; Ks 76. IX. 18. 1/4]. 1787: egy rozsz hitván Guba Dr. 20 [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 7].

11. cudar, kedvezőtlen; urit, nefavorabil; schlecht, unangenehm. 1763: idő feletléb rasz jár mert tsak mais olyan Havazo volt hogj bizany aszt gandaltuk hogj talám Pünkestigis meg tart [Kódor KK; Ks CII. 19 Szarka József tt lev.]. 1794: Az Moso Bányai és Egerbegyi két Szekeret az olta tsak Deszka hordásra rendeltém még sem tudtam elég Deszkat hozatni minthogy rozsz idők is lévén a rend szerént valo szolgálatot ki nem töltötték [Szilágycseh; IB. Pogarasi István lev.]. 1802: 1802dik Eszt. Januariusnak utolsó napj(án) Székely Mártonnak el kellettven mennie Tordára oda járt rozsz időbe mikor letörték, a' Házak, Tsürek, és kertek [Torockó; TLev. 5/7]. 1813: olyan rozsz időkben hajtották a Cselédeket Brassoban, 's Hétfaluban, hogy magam is meg Sajnálottam ökött [Killyén Hsz; MvRKLev.]. 1829: ha jo ut 's jo idő lesz Anyámat küld bé az Innepre — de ugj hogy nagy tsőörtökten estvére legyen itt Anyám; mivel nagj pénteken örökké rozszab idő van [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

12. (állatra) satnya, gyenge, hitvány; (despre animale) slab, slăbănog; (über Tiere) schwach, verkommen. 1597: Warga Georg az Jspany hoszot az waros Joszagabwl igen Rozsz Apro Cyrkcket Mely (!) meg holt Mingiarast az zorosságban az kosarban [Kv; Szám. 7/XIV. 2 Masass Tamás sz kezével]. 1599: Kalmar Mihalne .i. louat pap mezeoról Kouacz Ferencz hozta megh ... io uolt az lo, az mikor el uitték uolt, de az mikor megh hoztak roz wolt. Biro vram es kiraly Biro vram inteztek az eleobi fizetesen kiwlv az Aszonnak az Louanak hituansagaart f 5 [Kv; i.h. 8/XIII. 69 Szabó András sp kezével]. 1629: egy rozsz bot labu fejer

louat tudom, s egi hitua(n) fako szekeret [Mv; MvLt 290. 166b]. 1649: Biro vram eő kegyelme adatot egi roz el cizgazot pozta louat ... Balogh Pal(na)k miuel hogi az maga louat posta ala aduan oda uézet uolt [Kv; Szám. 26/Vl. 552]. 1699: Kancza csiko az idei nro 5 Csodor (!) csiko egy roz nro 1 [Szentdemeter U; LLt]. 1722: rettenetes rosszszak azok az kgd Sertéssi, most edgy néhányat külön választattam, és szemecskével tartatom, másként bizony el vez(ne)k valamicsodásnak kéne lenni mikor Tavasz felé fű hegyre kap ... á Pásztorok azt mongják hogy mételjesek volná(na)k [Fog.; KJ]. 1763: ha ollyjan rossz bikát tart Sarosi György Uram futossa meg maga a Teheneket [Szentrontás MT; Sár.]. 1766: Szavából hajtottak 8 Fekete Juhát négy Fejős, négy Meddű, de igen rosszszak [Sármás K; RLt O. 1]. 1774: három roz hitván Lovát itten tartotta itt meg épültek [Szentdemeter U; LLt Vall. 90]. 1783: honnét hozátok ezt az roz Szigoru Kantzát [O. hidegkút U; Told. 9a].

13. betegségre valló, beteges; şubred, şubrezit; kränklich, krankhaft. 1638: az kegđ njauajajia merő roz abba(n) bizony semy haszon csak Swuótenj, Suhajtanj, es szitkozodnj tanittia az embert [KJ]. 1656: Magam egészsége felől hogy írjak, bizony valóba rossz egészségem vagyon, mert én azulta mind feküdtem, Váradon is mind feküdtem, azt az hirt irhatom [TML I, 10 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. 1661: bizony nekem is igen rossz egészségem vagyon [TML II, 41 Veér Judit ua-hoz]. 1667: Én, Uram, igen beteges vagyok. Az én rossz nyavalyám megindult rajtam, még pedig ugyan igen [TML IV, 222 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez]. 1670: bizony alkalmatlan ember vagyok az lovon valo Jarashoz roz nyavalyám mia [Kv; ACJk 13a]. 1842: Egészségem roz az orvaságot fogyhatatlannul iszom [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.].

Szk: ~ nyavalyatörési betegség. 1842: Szőts András árrestánst an' roz navallya törési betegség tanálta [Kvh; HSzjP].

14. romlott, odvas; stricat, cariat; hohl, kariös. 1788: az első fogai rosszszak, odvasok [Dés; DLt]. 1820: Hollet Vintze roz rothadt fogu, és feljül egy nagy fogtsorabája van [DLt 1123 nyomt. kl].

15. másoknak ártani szerető, gonosz, összeférhetetlen; afurisit, ticălos; schädlich, böse. 1573: Katalin Varga lanosne Annos Botos Martonne, Sophia Kwn palne, Azi valliak hogi hallotak az vthan chiuka Mathiasne ezt Mongia volt kowach Benedek hazas leanianak Katalinnak Mytt lars Te oda chosar (!) Azzony zegeny roz eb mit lars apad vtan Min (!) Nem atthiad te Neked az hane(m) Bitangod [Kv; TjK III/3. 227]. 1590: hallam a' zenebonat, hallam Eotweos Balint kialtasat, mondwan. Im a' roz zekeres legenjek mith mjweltek a' Jambor Lenart Vramnak egy kekbelj legenj az ajtot kaput retteneteswl verte [Kv; TjK VI/1. 2]. 1600: Kowach Jstwan vallya bort teoltenek az haz eleott izzak vala azomban zjdny kezdek ez fogoly legenyek az darabantokat mondwan essez lelek kurwak ty bochkay Angyaly roz ebek az darabantok keozzeol egy lnges ky Jeowe kerny kezdé ceket mondwan edes rokonim Ne mongyatok azt mert mi Nem vagiuk (!) azok felek hanem ... iamborok vagiunk [Kv; TjK VI/1. 456]. 1624: ha ualamj roz uezsekedeo ember lenne ha az rajtunk uáló ruha(n)kat kellene el adnunk sem hadnok [Tövis; BálLt 62]. 1699: tartván az Cseledek között er-tetlenségből származható egyénetlenségtől, ugy vagyon az roz Cseled hazugsága miat magunk között is valami zene-

bona ne essek [Szentdemeter U; Ks 96 Árva Gyulai Zsófia Gyerőfi Borbárához]. 1752: illyen gaz roz ember ez a' kovacs [Mocs K; Ks 83]. 1784: aszt a roz ember Széjes Josit vette ki a Csáki György keziből [Béta U; IB. Agilis Közepső Széjes István (43) vall.]. 1814: jobban meg kellett volna vernem, 's a' szinből is ki hánnom a' rossz szonny, nem tsak ugy a' mint meg vertem [Dés; DLt 56. 19]. 1822: milyen sok roz, engedetlen, maliciozus és erőszakos potentiozus ember van itten [KLev.].

Szk: ~ embernek mond. 1765: volté azért arra eő kgyl-mének^a óka, hogy egyben szidgya, kurvanyázza, Hunczfutozza Varga Györgyöt, és roz Embernek mondgya? [Dob., Eszt-Mk 8 vk. — ^aTi. a szb-nak] * ~ embernek szid. 1582: Ach Mathias vallya ... hallam Azonba hog fegiednek (!) vala Olaios Georg es hozzw Marton eg Massal, hozzw Marton Roz embernek ziggia vala [Kv; TjK IV/1. 76] * ~nak szid. 1808: Hallottam hogy Kováts Ferentz motskolta Feleségit nevezetesen rozznak, restnek, búnek szidta s emián néki nem kell [Tamásfva Hsz; HSzjP Imreh Sigmond (35) gy. kat. vall.] * ~ tökéletlennek szid. 1584: Catalin Nagy Balintne vallya hogi eo kwn az Eorizeo hazban volt, de hallam hogy Pulachernet roz tekelletlennek zyda Zabo Martonne Pulacherne nem monda vyzza hanem tudomant teon reia [Kv; TjK IV/1. 233].

16. tisztségét/munkáját/hivatását nem kielégítően végző; nepriceput, incapabil; unfähig, ohne Sachverständnis. 1574: Takach Balas Azt vallya hogi Az azzonis ky lepet az ayton es Mondot Roz takach vagi te [Kv; TjK III/3. 405]. 1669: Rossz prokátör az, az ki az vesztő felét s végét meg nem nézi az pernek [TML IV, 613 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1699: Kőpeczi Mihály Feleséget nem taplálta, hanem inkább ötlet mint valami herős roz do-logtala(n) embert a' Felesége az a' maga erőss kezi munkájával tartotta [SzjK 322]. 1705: Minekutána a nyavalyás feleségem gyermekhozása után kilenc hetekig mégis lábra nem állhatott volna, kifogyván a doktorok is minden orvosságból, most szerzettünk egy kenő orvosasszonyt, aki is megnézegetvén azt mondotta, hogy rossz bába volt mellette szülésekor, és azért érte az a nyavalya [WIN I, 585]. 1728: a sok roz cseléd is gyöttri, nincsen edgy embe-re a ki valamijere lássan ha csak én mindenütt a végebe nem vagyok [Darlac KK; ApLt gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához]. 1732: ő Ngok(na)k semmi okos becsületes Tanács adojak nincsen még eddig, hanem Csag afféle roz emberek a kik nem értik a dolgot [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. 1826: Én elég rossz Gazda vagyok, a' ki azon kevés jóságomat nem is ügyelem bizván Ötsém Uram Atyafiságaba, hogy a' mi kevesem vagyon, aztatt Ötsém Uram számomra meg takarította [Szentháromság MT; Pf Beretzki Sándor lev.]. 1843: a kerpenyesi és abrudfalai közönségekhez, egy hosszú, majd egy óráig tartó beszédet intézett^a, melyben megmutatta a közönségnek, hogy ők már több évek óta némely rossz tanácsadók tanításain megindulva, és hogy-mint tennének, eléggé meg nem fontolva, nyugtalankodnak [VKp 119. — ^aVarga Katalin].

17. hitvány, semmirekellő, senki-semmi; mişel, netrebnic, mizerabil; nichtswürdig, gemein. 1609 k.: Monda Zanta (!) ki merm engemet megh foktatnj Jozagos nemes ember vagiok en ebben az Varmegieben s maid egi roz borbeliert fognanak megh [Dés; DLt 311]. 1663: Látja Nagyságod, Ebeni urammal, olyan régi látott, hallott uri emberrel mit cselekedtenek egy rossz tiszte alatt levő mónárnak megveréséért [TML II, 429 Teleki Mihály Ló-

nyai Annához]. 1670: Vér György uram igen alkalmatlanul van feleségével. Egy rossz béréssel kapta [TML V, 67 ua. Nalaczi Istvánhoz]. 1672: Zólyomi felől semmi hír most nem jött, csak vesztet van; annak két rossz szolgájánál több nincs [TML VI, 129 Székely László Teleki Mihályhoz]. 1721: Vagyon egy fellyűl Csapo egy kerekű Malom, mely is az Udvarházhoz való fundusra épített volt egy Erdőfalvi Dreve Mihály nevű seller által, illy Conditionnal hogi minden esztendőben az fundusért pro taxa egy egy szep nyestet adjon most bitangollya egy rossz Seller [M.gyerőmonostor K; KCsl 5].

18. erkölcstelen életet élő; desfrinat, care duce o viață imorală; unsittlich, unmoralisch. 1568: e roz kuruat ez gylkossagert, hogy Jmmar e rouid wdobe ket artatlant vezet Ha egy penzel meg Gyogyithatna(m), beteg agiabol sem giogithanam mert o ezt en ream valo bozzusagaban vezette el [Kv; Tjk III/1. 145–6]. 1583: Sarog lanos vallia az legennék Azt montha: Meny te Roz lator, Apadat es Aniadat Ne(m) Zidhatna(m) mert lamborok de te lator vagy [Kv; Tjk IV/1. 183]. 1593: Cathalin Azzoni, Keomives Mihalne vallia: Az ferenczi Jstuan pakulariatol kerdem vala mint vagion az Maiorne nallok Keotelenbe, monda, am el hozta az roz kuruaft azzoni az giermeket, de nem tudom ha az diznonak attae vagy houa teotte [Kv; Tjk V/1. 383]. 1634: Csiki Georgy monda Bakos Andrasnenak; Te roz Dizno azzony, ha szep Azzony vagy is, de ugian kurua nemszetseg vagy, s ket fele kendozot tartaz, és nem igaz(n) giazlaz [Mv; MvLt 291. 5b]. 1733: az Incta Léány Attya Házánál minden fele elég belegy rossz Emberek éjjel nappal ittanak [Dés; Jk]. 1756: Molduan Vonya így szola: s. v. Baszom a' Lelke rossz Pitsája, hiszen elégszer basztam én meg [Galac BN; Wlt Pásk alias Tyrila Onul (42) jb vall.]. 1780 k.: Akosfalvi Szilágyi Sándor elő kglmét Iffiú nőtelen Legent Liber Baro Camerarius Wargyasi Daniel István Vr elő Nga keze s gondviselése alá vévén taníttatni kívánta, de Se tanítóihoz való engedelmisséget nem mutatta 's tellyesítette; hanem ottan ottan a' Collegiumból 's tanulása mellől el szökött s imit amot rossz társaságokban elegyítvén magát koborolot és vándorlot [Msz; MbK X. 59]. 1793: No te rossz kurva ugyan jól viseléd magadot, mert már mindenekből ki pusztultál [Koronka MT; Told.].

Szk: ~ karakterű. 1813: mindezen kérdésbe nevezett Szeméjék rossz Characterű, rossz híré nevű és magok viseletű emberek(ne)k tartatnak ezen Faluban [F.bereksző Sz; Bfr III. 12/9 Pogyine Togyer (50) col. vall.].

19. nehezen fegyelmehető, rendetlen, pajkos; räu, neascultător; unordentlich, ungehorsam. 1633: Zetelaky Molnár György Gal Peter Vram szolgálja leue(n), teob megh olly(a)n baratual mint maga, Kenosi Gál Peter vramnak, pinczejet fel vertek es Borat el tekozlotak volna, Ezis az roz Gernek vgy mint Cziky al(ia)s Simon lanos tars leue(n) hozza ugy mint vigiazo es jel ado [Kénos U; LLt]. 1717: aztis hallotta(m) az Asszsonjot elő ktől hogi négy forintot vette', és hogi csak az koszsából a mig ki vajtákis sokatt ocsmánykodtatott véllé, olly(a)n egy nehánj rossz giermekértis ne(m) kellett volna azt cselekednie, a menjit véllé ocsmánykodtanak a migh fel nevelték [Koronka MT; Mk László Jánosné Deberki Sophia (30) jb vall. — *Ti. Varró Jánost]. 1771: én oltalmazom meg esztis mondván nekik: Ne bántsa ketek eszt a rossz gyermeket, mert evel birhat ketek [Vadad MT; VK]. 1793: engengyen (!) meg Nságod annak az én rossz Fiamnak hiszem eddigis örökös Jobbágysai voltunk ugyan Nsgodnak, de ezután még

örökösöbbsék lészünk [Kerestelke Sz; TKhf 13/34 Rátz Simon (80) zs vall.]. 1807: egész délig majd semmit sem tanultam rossz voltam, délután valami kicsinytel jobbska voltam [Dés; KMN 351]. 1819: A Miolet azon rossz unokám iránt intézett Tudositásodat vettem, — azolta az érette valo igen keserves bánatom, nagyobbára pedig a' szégyen, sem álmot nem engednek szemcimnek, sem pedig az étel nem kell, úgy hogy az étlenség és álmatlanság miatt, vgy reszketek mint a' Nyár Levél [M.régen MT; Pf].

20. vmit gyengén tudó, vmihez kevésbé értő; slab, nepri-ceput; unerfahren, ungeschickt. 1664: Cob uramnak nem írhattam mindezekről, rossz deák lévén, Kegyelmedet kérem, informálja ő kegyelmét [TML III, 91–2 Teleki Mihály Kászonyi Mártonhoz]. 1705: Közönségesen beszélék a németek, hogy az armada harmadnap alatt elérkezik, és hogy már orderek is jött volna az éjszaka a nagy armadáról, aminthogy ma négy óraker a lovas hadak között valamennyi ros<s>z lovas volt és a lovatlanok is mindöszve lehetének ötszázan, azonban háromszáz muskotélyos is kiindulának minden cselédestül és egyetmásostul, szekereüstül | Mindezeket mint okos ember felvévén a főstrázmester és noha rossz deák volt, mindazonáltal mind megérthette az ember [WIN I, 603, 632]. 1717: rasz iro Uagiak [Harangláb MT; Ks 96 Szarka Sigmund lev.].

21. csekély vásárló értékű, értéktelen; de valoare neînsemnată/foarte mică; geringwertig, wertlos | hamisított, hamis; fals, care n-are curs; gefälscht, falsch. 1627: Egy Czymoba keotue rossz penzek három rossz tallerral Elegy melliet io penzre tudua(n) teszen ti. f. 3 | Jo poturaia Jutott nro 105 Rosz poturaia Jutott nro 65 [Kv; RDL I. 132, 134]. 1655: monda Fülej Ferencz, most kértém Ozdi Thamásnak az 600 forint rossz pénzért [Kv; CarTr II Márkosfalvi Balint vall.]. 1673: Két poganj pénz, s egy Ort taller. Egy rossz taller [Marossztkirály AF; IB. Bethlen Domokos hagy.]. 1677: Minemű bajoskodási légjenek ez hazá(na)k a sok hamis kamorakon költ, rossz ujj penzek miatt, nyilván lehet kglteknél [UslLt IX. 76/5 fej.]. 1706: Az Armáda bé jövelete alkalmatosságával, mint hogi itt réz pénznél egjéb nem volt, Generalis Erbeville elő Excellentiája, valami rossz pléh pénzt parancsolt hogi el vegjünk á városon, melyet mi ugian el vöttünk, és maig is itt circualodik á városon de

sohul egjebütt ne(m) jár [Kv; KvLt I/193 Kv panasza a gubernátorhoz]. 1710: Ezelőtt nemrégén a pénzben nagy változás lön Erdélyben, mert a fejedelem maga képire Szebenben s Enyeden tizenkétpénzes sustákokot kezdvén veretni a pénz elbővült vala mindenütt; alattomban némely gonosz emberek azon formára hamis ligájú pénzt kezdenek oly nagy bőségben veretni, hogy a jó a rossz pénzzel egybenelegyedvén, egjéb remédiát nem találhaták, hanem egészen proscibálák a fejedelem képire vert mindenféle pénzt, melyből sokaknak Erdélyben, sőt az egész országnak fellepte nagy kára következik [CsH 201]. 1729: tudgia bizonyon hogi feleségit á napáját is Szábo Mihályn(a)k meg verte erősen á Német egy rossz májás felett [Sövényfa KK; TSb 51]. 1847: Nálunk a bucsom-muntári kerületbe a Varga Katalin számára, úgy az utozási s perlekedési költségek fedezésére három versen is volt rovtal útjáni pénzgyűjtés, s mindenkor egy rossz forintot róttak fel egy emberre [VKp 277].

22. kedvezőtlen, szerencsétlen; nefavorabil, neprielnic; ungünstig, unglücklich. 1634: monda Pap Simonne az le-

genyek(ne)k, jo legyenek ha bort hozzatok jertek be es eneke(m) Aztalo(m) es pado(m) vagio(n), es le ulhettek, kire monda az Szekely Istva(n) fia, igen roz allapat vagio(n) kire monda Simonne vagy roz vagy ne(m), de bizony ma it farkadnak ne(m) lezen helye es az uta(n) el menenek [Mv; MvLt 291. 24a]. 1672: En, Uram, az dolgoknak rossz karban létét ki nem tudnám írni; ott lévén Forgács uram, csak kérje reá, sincere megbeszéli Kegyelmednek [TML VI, 401–2 Veér Mihály Teleki Mihályhoz]. 1766: Siskovics generális ahol akarja, ott viszi el a lineát, akinek a jószágai abba esnek minden törvény nélkül szedi-vészi; sem úr, sem nemesember szólni nem mér. Egyszóval soha rosszabb poszturában Erdély nem lehetett mint most [RettE 196]. 1777: Ugy hallottam az Atyámtól, hogi itt az Bűdös patak mellett a' Bűdös Forásnál, hasznos Forásnak gondolván valamely Vakok és Sánták magok Orvaslások végétt öszve gyűlvén meg szállottak, kik is mivel hogi három és négy hetekig is ott mulattanak, hogi annál inkább az roz időkből perseverálhassanak Kalljbákat építetnek magok-(na)k [Szakatura SzD; TL. Bot Ursz (60) prov. vall.]. 1818: A méheknek rossz idejek jár [Somkerék SzD; Berz. 11. 75]. 1827: ezen háznak mind falai, mind pedig el rongyolt szalmás fedele a legg rosszabb állapotba vagyunk, ugy hogy szintén meg igazíthatatlanok [uo.; Ks 73/55]. 1844: a' Csűr két kapui fenyő deszkákból valok rossz állapotba lévők — négy vas nyakloval [Abafája MT; TSb 11]. 1879: Epeszt meg magadat azokkal a fekete boszorkányokkal, melyeket képelekedben te alkotsz meg saját kínzásodra az éjszakának egy rossz órájában [PLev. 50–1 Petelei István Jakab Ödönhöz].

23. (eljárásra/cselekvésre von.) helytelen; (referitor la procedee/fapte) greșit; (über Vorgehen/Handlung) unrichtig, unkorrekt. 1646: Mivel az l(n)cta in facie sedis nem tagadnia nilua(n) valo Ros celekedetit teczek azért az teorueninek hogi az ciganiok által megh koroztatua(n) az piacot Velle megh kerwlliek es ki kisertesek többbe it ne talaltassek ha penigh it talaltatik az vta(n) vgian meghis verettessek [Kv; TJK VIII/4. 135]. 1665/1754: Ha más Városló ide Legény jó ... azon betűletes Mester műhelyben kísérik a' ki néki két hétig munkát adott Ha valamely Legény két hétnél tovább meg-marad az műhelyben, annak utánna semmiképpen haragból, boszúságból, vagy valami roz indulatból, vra engedelme ellen fel ne kelhesen [Kv; ACart. 17–8]. 1722: gyakran meg esik rajtunk hogy ha szot nem fogadunk, es valami roz dolgokb(a) elegityük magunkot, Moricz Peter Ur bennünköt meg fogat, es tomloczbenis bele vettet jól meg csapat bennünköt [Hévíz NK; JHbT]. 1741: én mind ezekben nagyobb vétkeknél tartom Klocznát, mert ő az oka minden roz tselekedetnek, s nem is volna kár egetni, s meg is érdemlené [Sámsond MT; Ks 184. LXXXVIII]. 1795: Székely Mártonnak egy Ünő Tinoja hasonlóképpen az étlenség és rossz gondviselés miatt el szakathozván, haza felé jövő uttyokban a' Sárban esett, és az Alperesek fel emelni nem akarván ott hagyták a' Sárban, 's oda vészett [Msz; MbK 104]. 1814: En pedig már többé általa' okoztatott káromat és apro gyermekeim között folytatott roz példaadását, felesége és tulajdon lánya égre kiálto káromkodással illető mtsokolódását nem szenvedhetvén, tovább a házomb(an) meg nem engedem lakását [M.gyerőmonostor K; GyL. — "Ti. testvére által]. 1843: ha életem anyi roz tetteim után a' gondviseléstől meg tartatnék, magamat lelkileg jovitánám s meg térnék [Bágyon TA; KLev. Kis János (23) vall.].

Szk: ~ *formában* rosszul, helytelen módon. 1675: Vese-lényi Páltól idegenek, rossz formában is folytatván ott is dolgait. De erről szemben szóllok [TML VII, 19 Teleki Mihály Nalácz Istvánhoz] * ~ *úton-módon*. 1782: En békélenkedvén ... hogy a' Productionk mitsoda roz uton modon ment véghez, mivel más uton végbe mehetett volna, egy szép Instantiát irtam Papai István uramnak, hogy már eddig élvén tanács adásával ezután is igazítson bennünket, mert már az utolsó pertzenésen vagyunk ... másolt azt izente; nem kellett volna lármaoznunk [Torda; KW Vall. 21].

Sz. 1847: roz munkán hiába valo a todás fodás [Dés; DLt 862].

24. ~ *világ* nehézségekkel teli világ; epocă/viață grea/plină de greutăți; schlechte Welt, voll mit Schwierigkeiten. 1661: Isten látja, úgy megúntam ez rossz világot, csak alig várnám, lehetnék szemben veled, láthatnánk, még is könnyebb volna, könnyebben mulathatnám el ez világot [TML II, 24 Teleki Mihály Veér Judithhoz]. 1710: Aki pedig ezeket e könyvben foglalta, Cserei Mihály a neve, kit sok búval látta Ez a roz hitván világ a napnak alatta, Hogy haza szálait is talán meghaladta [CsH 47]. 1759: gr. Teleki Józsefné Bethlen Kata asszony Nagy kegyességű úri asszonyság, de nem vala akarátja szerént való contentuma ebben a rossz világban, mivel elsőbben férjhez menvén gr. Haller László úrhoz, egy fia s egy lánya születvén, még gyermekkorukban militare brachiummal elvették tőle s pápista vallásban neveltetvén fel igen erős pápisták voltak [RettE 85]. 1761: Nincs azért mi ragaszkodni oly felett igen ehhez a rossz világhoz, mert nincs benne állandó boldogság [i.h. 123].

25. vmely követelménynek/szabálynak/kialakult hagyományak meg nem felelő; care nu corespunde cerințelor/regulilor/tradițiilor; den Bedürfnissen/Vorschriften/Traditionen ungemäß. 1736: Nézd meg az régi erdélyi szokástól mely messze mentél, erdélyi ember: hitesd el magaddal, az következő negyvenkilencz esztendő az míg elfoly, ha ugy foly az erdélyi dolog az náj módi, új módi, roz módi szerént, mint folyt az eltölt negyvenkilencz esztendő alatt, azokban az melyek meg most folynak, semmit az te maradvád ugy nem folytat azmint csak most is folynak az dolgok azért írák le, hogy midőn azok is lassan lassan elmulnak, mégis az maradváink emlékezzenek meg régi alázatos együgyűségiben Erdélynek gazdagságáról, az náj módi mellett való koldusságáról [MetTr 443].

Szk: ~ *szokás*. 1657: az atyám igen jámbor, tökéletes, de barátságos és vig természetű nyájas ember vala, s az magyar roz szokás szerént, mihelt barátit s idegen embereket kaphatott, igen elidőgált vélek, noha mindenkor az borital után betegeskedett [KemÖn. 19]. 1768: Grof Bethleni Bethlen Lajos Inspector Fő Curator Vr ő Nagysága proponálá ... mely nagy abuzust tapasztalt volna, ilyen florens Ecclesiába, a' Leány Gyermekiek' nem tanitattások, és a' Vallásba valo vastag tudatlanságok iránt, azért ezen roz szokásnak meg jobbittását kívánván a' Ven. Consistorium találna módját ... mind az Atyákat ára birni, hogy Leányaikat tanitatták, mind pedig a' Tanitokat kötelezni, a' rendes és jo Iskolának szüntelen valo tartására [Kv; SRÉ 224]. 1797: Szilágy Csehi Ifjú Székely András a mult télen meg házassodván, mind maga, mind pedig Apja és egész ház tselédjek' roz szokások és erköltselenségek miatt Feleségével valo keresztény házassági életre egybe nem gyalulodhatott [IB. Dombi János szilágycsehi ref. pap kezével] * ~ *szokású*. 1765: Micsoda roz szokású Ember

Varga György, kit mivel szokott injuriálni? [Dob.; Eszt-Mk Vall. 9 vk].

26. neveletlenségre, udvariatlanságra valló; care denotă lipsă de educație/politețe; unerzogen, unhöflich. 1658: Ezek a' mint referaljak mint a' ket papjok rossz magok viselői reszegesek, s verekedők, templumbeli szolgálatiokat sem viszik úgy vegben, a' mint kevantatnek, sőt reszegeskedések miatt a' vasárnapi templumbeli szolgálati így néhányszor mult el [UF II, 196]. 1705: Tartása is igen rossz volt, és úgy látszik, hogy igen felgerjesztette Falkenheim uram Telekire a generált, mert szidá is előttem a generális [WIN I, 504]. 1773: Az apja ifjúkorában halván meg, az anyja, Bogáti Sára, sok külön-különbféle maga rossz viselése után utóljára egy Kalnokianus közkatonához ment volt s a prussussal való háborúban odajárt s visszajöven Alvincre telepedett, az holott meg is halt [RetE 299]. 1795: Mint hogy személyesen tsak alig esmértem semmi rossz viseléséért nem tapasztaltam [Bodola Hsz; HSzjP Bodoki Intze Sámuel (43) gy. kat. vall.].

Szk: ~ *magaviseles/magaviselet*. 1690: ahun mas helyeken lakotis, az eo rossz maga visetilel, fenyegetesevel nemellyeket megh botrankoztatot [Dés; Jk]. 1718: Kövendi György Ur(am) Inassá(na)k rossz maga viselése miatt gyűtvetvén Céhet az Ceh rendi szerént adot be gyűjtő pénszt ~ d:12 [Kv; ACJk 102].

27. kedvezőtlen, hátrányos; neplácut, defavorabil; nachteilig, ungünstig. 1650: (Vasil vajda) rossz tanácsi, ugymint az vornik ki nálunk volt Porbuly s posztelnikje valami rossz dologra akarják tanácsolni [RákCsLev. 419]. 1670: Az oda ki való dolgoknak továbbá való rosszabb-rosszabb folyásit bizony szomorúan értem [TML V, 342 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1776: 15a ejusdem Mensis elő vétetődnek a Drassai Causája, és ha ki menne Kóródra, felő rossz Deliberatoma lenne [Szentdemeter U; Gyl. St. Henter (37) vall.].

Szk: ~ *hír*. 1618: Ezkorba érkezék az rossz hír Havasel-földéből, hogy Alexander vajdát kiűzték az ország népe, kin igen <i>j</i>edttük vala [BTN² 89]. 1717: Moldva felől ismét rossz hírek jutnak, hogy szász Ezer Tatárgyűlékzet ismét be akar űtni [Iste(n) oltalmazzon hertelen valo futamodastol [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. 1758: Mi csak rebegünk hol besztercze felől, hol Maramaros felől hallunk a Tatarok be ütése iránt rossz híreket [Zsibó Sz; Wlt Árva Daniel Polixena lev.]. 1789: Oláh ország felől semmi rossz hírnk nem jő, minnyájon akik bé jártanak jot beszéllenek s minden jokat ígérhetünk magunk(na)k [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] * ~ *kimenetel*. 1669: Isten adja jó kimenetelit, édes Komám uram, de kitől Isten oltalmazzon, ha rossz kimenetele talál lenni az dolognak, noha bizony az egész magyar nemzetnek talám utolsó veszedeleme következhetnék belőle, de az míg azokat veszedelem követné, bizony addig Kegyelmednek jutna benne, az mint experiáltam az ő nagysága elméjét [TML IV, 586 Nalácz István Teleki Mihályhoz]. 1732: már cczer meg let vona az Divisio de láttam rossz ki menetelit, és más Urak is, azért ki jüvék és nem consentialtam nekik [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.] * ~ *konzekvencia* kedvezőtlen következmény. 1726: A' sok rossz consequentiák(na)k eltartoztatására nézve a módo in posterum sem a malaton sem egybűtt ház helynek valo föld nem adatik, hanem akik meg akarnak telepedni, a ns város constitutioja szerint élteketnek [Dés; EHA]. 1764: ha az ilyen Casus^a admittaltatik sok rossz consequentia következ-

nék, mert nem tudván kib(en) mitsoda intentio vagjon a szánszándékos gyilkosságot Casusnak neveznek [Torda; TJkT V 246. — *Ti. szándékosnak látszó emberölés gondatlanságból származó emberöléssé nyilvánítása] * ~ *következés*. 1801: több efféle le irhatatlan rossz következtések bé harapozván Czehunk(a) [Kv; ACLev.]. 1805: 1805ik Esztendőben Az utzákra sok udvarokrol ki lévén a kut gémei bostátva, az ott el járokra nézve a rossz következtéstől lehet tartani [Torda; TLev. Köz. ir. 252/825]. 1819: a' nagy zenebonát ha a' Tisztek le nem tsendesíték volna bizonyosan rossz következtése lett volna [Remete Szt; Ks 67 47. 28] * ~ *következmény*. 1847: ennek az az eredménye is lett, hogy a kerpenyesiek két vármegyei táblabíró urak által megintették a bucsumiakot, hogy Varga Katalint adják ki, mert ők nem felelnek semmi további rossz következményről, s így többet az irt asszony közinkbe nem is jött [VKp 195] * ~ *szerencse*. 1791: Az Puika fiakhoz az idén rossz szerentelt volt még mikor költöttek fele is nyomorék volt még ugyan kényszerig vagy 25 és bársak az maradna meg [Szilágycséh; IB. Fogarasi István kezével] * ~ *vég*. 1664: Azért Kegyelmed disponálja úgy a dolgokat, hogy ne Gillani uram legyen fejedlem és ne ő kegyelme disponáljon, mert bizony rossz vége leszén, és az szegény országot ne hozza nagyobb galibába [TML III, 61 Kászonyi Márton Teleki Mihályhoz].

28. rossz következményeket jelző; ráu, prevestitor de rele; schlimme/üble Folgen kennzeichnend. Szk: ~ *álom*. 1661: Édes Uram, írja Kegyelmed, hogy igen rossz álmokat lát. Bizony mi is annyi sok rossz álmokat látunk, csak Isten tudja, mennyi sokat vélekedem s búsulok [TML II, 47 Veér Judit Teleki Mihályhoz] * ~ *jel*. 1657: Váradon talán hármán alig maradtanak körülötte forgolódó bejárói, kik le nem betegedtenek; ez is rossz jel lön [KemÖn. 96]. 1678: Adná Isten, lenne jobban az én vélekedésemmel, de felette rossz jelnek tartom az adónak nem császárnak magának való praesentálását; félek, első grádcisa ne legyen az oláhországi állapotoknak, kit is én az oldalfélt való követésnek tulajdonítok 23. Januarii [TML VIII, 41 Teleki Mihály Haller Jánoshoz]. 1761: A szegény bátyám amint mondják betegségekben szüntelenül aluszik, mely is rossz jel, hihető coma somnolentum nevű nyavalya [RetE 130] * ~ *ömen*. 1657: Sok vélekedés volt ez felől, rossz omenek magyarázván sokak; de azért Isten jó véget ada dolgának | midőn első audientiára mennénk, Mikó Ferencnek süvegéből az darutollakat az szél leveté, noha felvővők ugyan, de talán ugyan rossz omenje lön az jüvendő dolgoknak [KemÖn. 49, 57].

29. ártó, ellenséges szándékra valló; dăunător, care denotă răutate; feindlich, schädlich. 1664: Noha Kegyelmed némely dolgokról nem ír, de bizony csudásnak látszik nekem azon emberek dolga, az kik az méltóságos fejedelem ő nagysága ellen rossz intentióval voltak [TML III, 24 Kászonyi Márton Teleki Mihályhoz]. 1792: Mint hogy Nsgod Postanis gyakor tudositást Méltoztatik parantsolni, mivel pedig a közelebb fel járt lovas ember által talám még kelleténélis többet irtam volt, s helytelen írásom(m)al megis fogtam Ngodat bántani, noha semi rossz tzelből nem irtam, mégis alázatosan bostánatot instálók, mert egygyűségűsből hibáztom [Bencenc H; BK Bara Ferenc lev.].

Szk: ~ *néven vesz*. 1764/1765: rossz néven ne vegyéték edes maradványim, hogy kintset, Jóságot nem hagyhattam mert csak a Csekély Fő Ispanysagombol kevés haszon volt [Kóród KK; Ks 14 XLIIIa Kornis Ferenc végr.]. 1781:

ezeokról soha Hugam Aszszony el ne felejtkezzék, és rossz nevenis Ne vegye az Örög Atyafinak jó intését [Mezőkövesd MT; Kp III. 206 Újlaki János lev.]. 1847: noha szüvünk, és lelkünkben ohajtjuk, hazajöttét ... ne venné rossz néven, ha arra meg istálnám, hogy addig vagycsak, míg egy kissé megcsendesedünk, allapodunk, üljön ott a' nyugodalomban [Kv; Pk 7] * ~ *szándék*. 1657: Eszemben vévén rossz szándékjokat, kirugaszkodám közülök által az falun egykorban lovam kezdé fűlelni, vigyázni; én is ahhoz képest hallgatózni [Kemőn 55]. 1763: hogj efféléktől az I. supersedeallyon, s' senkit is, de kivalt az At effelekkal ne morczongja, szidja, karomallya, fenyegeesse, parantsoltatik, külemben kételenítettik az M(a)g(istra)tus iranta oly dispositiot tetetni, hogj efféle rossz szándékának végben vitelétől el foggattathassék és hogj tsak mozdulásais az lnek más engedelmeiből leszen [Torda; TJKT V. 147]. 1771: bizonyossan, ha mesterségesen el nem fogatott volna, eddig rossz Szándékát véghez vitte volna [Bukurest H; Ks 114. 61. 125]. 1783: rossz szándékkal két versen is szolgálatra kötelezni kívánta volna magát [Angyalos Hsz; HSzJP Alexander Deák (38) zs vall.] * ~ *végfel* ártó szándékkal. 1765: azt tudom hogy azon kísérő Legények semmi rossz véggel vagy szándékkal nem voltak; hanem tsak Ifjuság bolontsák kedvetek töltötték lövésekkel [F. gerend TA; KS Mart. Szabados (47) jb vall.] * ~ *végre* 'ua.' 1757: Pakulár Vaszil monda Uram(na)k édes Ur(am) en a kigyelmed hazara nem jöttem rossz vegre hanem egy kupa bort akartam innya [O.kocsárd KK; Ks 8. XXV 14]. 1823: Itten Radnotfáján más erköltstelen ember ki a mások Feleségeikhez szokot jámi rossz végre nintsen, hanem tsak Nms Csernátóni Samuel Uram aki uton, ut félén hatsak szerit teheti, erőszakot téssen [TLt Praes. ir. 65/827 Baróti János (44) ns vall.].

30. vkinek a becsületére nézve kedvezőtlen/ártalmas; ráu, care aduce o diminuare a cinstei/onoarei cuiva; ehrenrührig, ehrverletzend. 1619: Az kit hiszem én magam tudom, hogy hazugság, de mégis az rossz emberek az rossz szokot elbeszélük [BTN² 239]. 1672: Mindazáltal ő nagysága azt mondja, hogy csak a portától jöhessen ő nagyságának bizonyos híre a felől, hogy Kegyelmedről semmi rossz emlékezet nem volt [TML VI, 387 Lázár Imre Teleki Mihályhoz]. 1716: ugj bocsátotta el, Harinai Miklosne Aszszonyom ezen ... szolgát félvén az rossz szotol és nyelveskedéstől [Nagyida K; Told. 22] | Az affélé hitvan rossz szokon meg se indulj bizony meg latod hogy ezen két nap dob szohoz tanyítottam az embereket, es az eo Felsege parancsolattya szerint meg mutatom, hogy nem edgy sorbeli emberek vellem [Nsz; ApLt 2 Apor Péter feleségéhez]. 1764: Hoszszat valo szoimrol követem Bátyám Uramot maga tudja Bátyám Ur(am) azt, hogy valaki bátron ir mindent másnak a' mit akar, kételenítettik azt olvasni, a' mit nem örömet akar: ha én most is azt a' méltatlan motskot halgatással szenvedtem volna, az irántam való rossz opinio meg gyökerezhetett volna, de mint hogy semmib(en) vétkes nem vagyok azért mertem bátron irni [Középlak K; BfR].

Szk: ~ *hir*. 1731 k.: Mielta Daroczi S(á)m(ue)l uram feleségül el vette Kováts Maria Asszant, azolta semminemű rossz és bestelen hir nem hallotat ő kglme után [Sövényfva (KK) körny.; Born. XXXIX. 16]. 1747: (Pap Vankaéknak) rossz híreket hallottam, és Soros emberek(ne)k tartattak [A.várca Sz; Ks 27. XVII]. 1762: elég rossz hir forogot, és forog felőlők [Kóród KK; Ks 17. XXXI]. 1793: láde, el

mégyn a' rossz hírünk [Koronka MT; Told.]. 1814: Dobai Mihálynét Piros Kurvának hívták Ifju korában is elég rossz hir hallatott felölle [Dés; DLT 56. 25] * ~ *hirben* (névben) *forgó*. 1747: Pap Vánka és Pap Péter felől mindég hallottam hogy Erdélyből Magyar országra Magyar országrul Erdélyben hajdogaltanak marhakat és Lovakat s ugj kereskedtenek igaz hogy régtől fogva rossz hirben névben forgó embereknek tartottanak az olyan kereskedés miat [A.várca Sz; Ks 27. XVII]. 1747 k.: Pap Vonka felől régen hallom, hogy soros és rossz hirben forgo Tolvaj ember [Szilágycseh; Ks 27. XVII] * ~ *hirben s névben forog*. 1747: egjéb szarvas marhákatis hallottam sokszor hogy kezeken meg fordultanak ... Nms Pap Vánka és Pap Péteréknek, az mely miat rossz hirben s névben is forgottanak [Illyésfva Sz; Ks 27. XVII] * ~ *hirben* (névben) *kever*. 1612/1613: megh lattiák az Eszez kurva fiak, hogj az kik engemet abban az rossz hirben kevertének megh keresem őket erette [Szászszombor Szd; KJ]. 1761: az Actrix eo kegyelme docealvan mikeppen kívánta légyen az I. az At, lopást réa fogván rossz hirben, névben keverni [Torda; TJKT V 67] * ~ *hir*, *név/hire*, *neve*. 1711: Deliberatu(m). Minthogy satis supreq(ue) docealta az Incta Szegedi Sára Aszszony exmissioja szerint, hogy a Incta előtt mások is boszorkány(na)k kiáltották szeméb(en), háta megéis; még is réa nem kereste az A Szaniszo Borka Aszszony citáltatvá(n) is némellyeket, hanem azon rossz hir, név alatt fekűt annyi esztendőkől fogva [Dés; Jk 365b]. 1767: olyan szemellyekel társalkodnak kik rossz hírt, nevet viselnek ahol üsméretesek, mindenütt rossz hírek nevek vagyon [Fintoág H; Ks 79. XXXIX. 1]. 1813: az utoljára meg kérdezett ide valo F. Berekszoir Lakosok magok viseletéről, sorosságairól, jo vagy rossz hírek 's nevekről semmit se tudok vallani, mert én idegen ember lévén ezen faluba senki után se puhatoloztam, hogy ki mit csinál [BfR III. 12/9 Szűts Vonutz (40) col. vall. — "Sz] * ~ *hírnév*. 1710 k.: a rossz hírnév, ha igaz is, ha hamis is, de mindazokban felette igen megakadályoztatja sokszor, azért nem ok nélkül mondja a világ: Omnia si perdas, famam servare memento, quae semel amissa, postea nullus eris [BÖN. 442] * ~ *hírű*, *nevű*. 1767: Amint a felmestanciák mutatták gondolhatni hogy Orgazdákis Lennenek mind hogy a féle rossz híru nevű Emberekkel tartanak barátságot, és azokkal cserélnek berélnek [Fintoág H; Ks 79. XXXIX. 1]. 1791: Asztatis tudgyuk hogy Orgazda, Mert az esméretlen, és rossz híru Nevű emberek, Tolvajok mind ötet Keresik fel és kérdezik, és hozzá szálanak velle esznek, isznak darbézalnak [Sebesel AF; JHb 8]. 1803: mind a ketten rossz híru, nevű, életű, részeges, dologtalan Emberek voltak, nyilvánágos lopok [Tyéj H; Ks 113 Vegyes ir.] * ~ *ra magyaráz*. 1668: Mert tudni való dolog az, hogy a ki pogány fogságra esik, az minden keresztyén embertől szívesen szánatik, gyaláztatja nem szolgál, hírében nevében nem kisebbedik, felebarátitól, jó akaróitól nem bosszantatik, könyörgése rosszra nem magyarázatik, szavai után senki nem leselkedik [TML IV, 379 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz]. 1704: engem olviálvan Acton uram, monda, hogy az úrnak reportáljam, hogy a generál azt izente az uraknak, hogy rosszra az urak ne magyarazzák, hogy ebben az urak kívánságának nem satisfaciálhat [WIN I, 301].

31. művészileg/esztétikai szempontból nem tetsző; slab, nereusit (din punct de vedere artistic/estic); (artistisch/ästhetisch) schlecht, mißlungen. 1881 Most rátérlek az én kínos karácsonyi történetemre. Nem az a hibája annak, fiatal-

ember, amit te látsz. Hanem az, hogy rossz! Az éjjel született, s a szedők darabonként kapdosták ki a kezem alól [PLev. 86 Petelei István Jakab Ódónához].

32. ~ szó a. káromlás, átkozódás; vorbe urite; Schmähwort. 1618: mikor derék dologról való beszédeinknek kellett volna lenni, ő csak megharagudott és sok rossz szót szólni felszókált s úgy ment ki előlünk [BTN² 144]. 1809: Lehet hogy a Falut Ravát rossz Szavaimmal fenyegettem de nem tudom mikkel mivel meg voltam háborodva [UszLt ComGub. 1602]. 1826: de a gyermeknek semmi esetre nem szabad szüleit még csak rossz szóval is illetni, annál is inkább megverni [F. rákos U; RSzF 275].

b. illetlen szó; cuvinte necuviincioase; unanständige Worte. 1814: Ruzs Petre költötte azon rossz és illetlen szokat, hogy tudniillik feleségével parázás életet élt volna^a, mely költeményét Ruzs Peter semi szava be vehető Tanu bizonyyságokkal be nem bizonyíthatja [Letka SzD; TSb 4. —^aTi. Szkintyeje Alexa].

33. nem is ~ nagyon is jó; nici nu-i rău; nicht schlecht. 1881: Add el a Jetta című elbeszélésemet, mely a Budapesti Szemlében jelent meg (s melyet átdolgoztam nagy gondal) Singer és Wolfnernek. Látod, Kiss József, ez nem is rossz! [PLev. 94 Petelei István Kiss Józsefhez].

◇ Szk: ~ élet erkölcstelen/kicsapongó élet; viață imorală; unmoralisches Leben. 1644: Az edes feleségemet az Istenertis azo(n) kerem hogy magat igen iol s beczullesen uisellie, mert ha az en neuemet megh nem beczulli, s, rossz életbe gyalazatos hirbe nevébe keueri magat az Istenis megh bünteti, ez világh szerentis megh gyalazodik; es az en Jouaimbannis ne legyen sem(m)i reszi [Kv; JHb VII/6]. 1773: Jol lehet az Incta hűtös Társam légyen nagy gyanuam vagy rossz életéről, megkévánom azért, hogy ő az ország törvénye szerint megbüntettessek, et protest(atu)r [Déva; Ks 111 Vegyes ir. Komsa Sándor dévai lakos Molnár Ilona elleni pere]. 1796: rossz életéről annyivalis inkább bizanyasabbat állíthatok, hogy egy versben Gál Kátival az ágyba egygyütt feküve találta [Kv; AggmLt B. 15] * ~ életű rossz erkölcsű/kicsapongó életű; care duce o viață imorală; unmoralisches Leben führend. 1761: hogy pedig azon tolvajjal complex lett volna Tyepéj Mihály, vagi gazdája, vagi p[re]ni[ng] Soros rossz életű ember lenne nem hallottuk, nemis tapasztaltuk [Fintoág H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1798/1800: Jakab György rossz életű, haszontalan erkölcsű, hite bé vehetetlen ember volt [Harasztkerék MT; Told. 30] * ~ erkölcs erkölcstelenség; imoralitate; Im-moralität. 1657: nemcsak születésével hozzon az ember jó avagy rossz erkölcsöket hanem az tejből is inhiálja az gyermek, az minémű természetű dajka tejével neveltetik [KemOn. 36]. 1736: halatam egy alkalmaságal, hogy Nmztis Elettöné Asszszonyom meg neheztelvén az urára le jött volt az Apjához de hogy valami rossz erkölcséjért az uranak neheztelt volna meg, aszt nem tudom [Szentgyed SzD; TKI Sebesi István (56) ref. pap vall.]. 1796: Ros Mária engemet is igyekedni a mig Mihejesnél laktam halójában keríteni de nekem látván rossz erkölcsét soha sem kellett [Déva; Ks 101] * ~ erkölcsű a. erkölcstelen; imoral; unmoralisch. 1657: Harmadszor is ugyan Zólyomi miatt lott vala ily galyibám: hogy egykorban kentelki házamnál lévén vala többek közt jelen egy Cserényi György is, kinek volt egy töle elvált rossz erkölcsű felesége, Becski Mária, ki egyébiránt Magyarországon főnemet volt [KemOn. 163]. 1771: Szabó Ferkőne minden féle rossz erkölcsű lézengő(ke)k helyt ad [Dés; DLt 321. 12a

Eva Onaki Szabo cons. Alexandri Kis ns vall.]. 1802/1816: Bajka Susának Bitangja vagon és rossz erkölcsű Fejér nép [Dálnok Hsz; Kp IV. 317 Szabo Elek özvegye Bede Rebeka (45) vall.]. — b. rakoncátlan, kezelhetetlen; nárávas; listig, p[er]ffig. 1634: Hogi valami rossz erkölcsű fel rugo, vagi ki magat megh ördöglene es el nem menne ember alat, olliat ne talallion venni vagi farka czavarot, mert Ur ala illetlen a gyalazatos az farka czavaro lo [KJ] * ~ kelete van nincs becsülete; a nu fi prețuit; nicht geehrt werden. 1823–1830: Mátyus^a nagyon tanult ember volt, melyet bizonyít az ő Ó és Új Diaceticája, de abban az időben a doktoroknak rossz keletek volt, csak két-három uraság használta, az orvoslás mestersége is inkább érvágásból s hánytatóból állott [FogE 306. —^aMátyus István] * ~ lelkiismeretű magát hibásnak érző; care se simte vinovat (de ceva); mit schlechtem Gewissen. 1710: Nemes Péter hiremben-nevemben méltatlan mocskolt mindenütt minden alkalmatossággal bestelenített, rágalmazott az rossz lelkiismeretű ember: mégis ő haragszik, gonosz léleknek világos czímere [SzZs 279] * ~ szagot bocsát szellent; a se bășina; furzen. 1805: hejtelenül, rossz szagot bocsátottam, melyért a Rector az asztallábara ültetett Sirtam ugyan tsak ki vett [Dés; KMN 63] * ~ természet összeférhetetlen, kellemetlen magatartás; fire/atitudine rea; unverträgliche Natur. 1765: Nem excusalya az Inctust az reszegség, mert rossz természet reszegsegeben szokta magat ki mutatni, de az szokás a Novizansban külömbenis ... recognoscaltá vetkit, ergo Nints mit cifrazni maga bűneit [Torda; TJkT V. 265] * ~ természetű összeférhetetlen; rău din fire; unverträgliche Natur haben | erkölcstelen; imoral; unmoralisch sein. 1697: Latta az Anyais hogi olya(n) legenyess, kért, könyörgött az Istenert gyalazattara ne ügyekezzen, meg ne gyalazzam az Leanyát, miuel igen rossz természetű volt, meg akkor Leány koráb(an) [Szentsimon Cs; CsJk 10]. 1753: Ollyan rossz természetű ember az a Popa Nyikula hogy ha meg reszegedik akar mely betsületes embert is mingyart le bestelenit uton, Utzan, Utfelen, kortsomán s akárholis, a mint hogy tavaly is meg verte s be vezerte vala Gavra Petru betsületes embert [Abrudfva AF; Ks Imperat Sandru (44) vall.]. 1797: tudom hogy Király Judit rossz természetű nem volt, mert én is menegettem hozzája [Szzy; HSzJP Márk Sámuel Szent Györgyi (63) Senator vall.]. * ~ vér himlőt okozó öröklött kóros állapot; sînge rău (cauza presupusă a variolei); schlechtes Blut. 1710 k.: Ha igaz a doktorok értelme, hogy a himlő az embernek az anyja méhéből hozott anyai rossz vérnek maradéka, és hogy azt a természetnek vagy egyszer, vagy másszor ki kell a himlő által tisztítani, és azért ezer ember közül sem kerül el egy én ezt a természetnek adóját üdején és könnyen lefizetem [BÖN. 524].

II. fn 1. kedvezőtlen/hátrányos dolog/helyzet/körülmény; lucru rău/neplăcut, situație neplăcută; üble Sache, schlimme Situation. 1657: Váradra azért béménven ott sem késünk, az hadakkal felindultunk; midőn kimentünk Váradról, az lő én alattam lassú járásban elesék hogy az jelzészlonak is töve felől egy darab eltörék, melyről is sok rosszat omináltanak; de az Uristen jó kimenetelt ada azon utunknak is, noha nagy szerencséken forogva [KemOn. 65]. 1665: Kegyelmes Uram, kérem Nagyságotat, méltotassék az dolgokat disponálni úgy, hogy nagyobb veszedelemben ne essünk, mert én félek, hogy ebből rossz ne kövessen bennünket és az mely interpositio által remélünk valami jót, azt is el ne vesszessük [TML III, 359 Teleki

Mihály a fej-hez]. 1716: Panaszkodik az Fiscalis Tiszt hogy Szurdokon Fono hazatt tartanak, az melljéből sok rozsz következik [Szurdok Mm; JHbT]. 1758: Én is bizony mind jót, mind rosszat, amit magamban tudok, el nem tagadok, mely szerént a posteritás látván ami jó volt bennem, kövesse, ami kivetendő, távoztassa [RettE 77]. 1780: kérve kérem, hogy a' kiknek kötelességek, azok tekintsenek valób(an) a' Collegium dolgaira, hogy a' mi jó van, azt is lásák: a' mi rossz van, hadd igazittassék [Ne; Borb. II Kovács József rektor-prof. lev.]. 1796: félnének a valóságos rozstól azok a Kiknek ettől félni kellene, és ügykeznek el távoztatni azt a' mi a Közönségnek valósággal rozsz [Kv; KvLt Prot. oec-pol. III/3. 363 Sikó István kérelme]. 1812: a Groffné Tóstént előis kérte a' Párna Sakokot; A' számtartó tartván valami következhető rozstól adta volna is elő, nemis illy kétségeskedéssel végre elő adta — 's, azonnal a 'Groffné azokba pakolni kezdett; melly pakolás reggelig tartott [Héderfája KK; IB. Varró György (29) grófi kocsis vall.]. 1856: Szomorú hirt kell imom levelembbe, de mit tegyek, hisz ha el titkolom akkor ki tudja mi rozsz következnék [Szkr; Pf Serester Sándor egyenruhás lev.].

Szk: ~al fenyeget. 1797: őszve gazolta mutskolta és rozsszal is fenyegette volna [Náznánfa MT; Berz. 3. 3. N. 21] * ~at csírájába megfojt. 1843: Mely illetén fellépését olyannak találta a biztosság, hogy annak most elejét venni s a rozsszat csírájába megfojtani okvetetlen szükséges volt [VKp 122] * ~at hoz vkire. 1677: Én nagy confusióktól félek, Hidgye el, másképen is az conjunctio (adja Isten, ne úgy legyen) félek, rozsszat ne hozzon a magyar nemzetre [TML VII, 512–3 Teleki Mihály Thökoly Imréhez] * ~at jövendől. 1663: Úgy áldjon meg Isten, huszonötézer keresztény haddal reá memék menni, Istent híván segítségül, az fővezérre, de ha csak puhán kezdik, bizony nem jól lesznek dolgok, mert ezek serények; egybírán ezek bizony igen félnék és rozsszat jövendőlnék maguknak [TML II, 558 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1703: Ez néhány napokban, kivált tegnapelőtt éjjeltől fogva, tegnap és ma mód nélkül való szelek annyira, hogy még a házak fedelét is féltették; felleges, de igen nagy eső nem volt, hanem csak a nagy szél; jövendőlnék némelyek valami rozsszat [Kv; KVE 277 Szf] * ~at szerez. 1667: Emekt pedig ő nagysága nagy becsstelensége nélkül el nem mulathatja, mert követség által panaszkodván, mikor már az császár demandál, satisfactio offerál, egyszeri kérésünk elfelejtésével sok rozsszat szerzünk, mutatjuk gondviseletlen tünyságunkat, iustificáljuk az tolvajokat, sőt talán gyanúságot vetünk szívekkbe, hogy azért nem urgeáljuk s nem acceptáljuk az satisfactio, hogy nagyobbban akarunk bosszút állani [TML IV, 49 Bethlen János Teleki Mihályhoz] * ~at tanulhat. 1758: Sőt ha valaki javallotta is, nem szánhat volna arcul csapni az okon, hogy oly helyen volt Dèceiné asszonyomnál az hol jót is, de bizony többet rozsszat tanulhatott [RettE 75].

Sz: a ~ra elég társat talál az ember. 1676: Kegyelmed levelét becsülettel vettem, kit Radnótról írt, noha az közönséges dolgokról épen semmit sem írt, mihez tartsam magamat, holott valóban szükséges, mert úgy hallom, jönnek hamis lélekkel, sententiával némelyek Erdélyből; bizony félek veszedelemtől, mert a rozsszra elég társat talál az ember [TML VII, 275 Vesselenyi Pál Teleki Mihályhoz] * minden ~ban van valami jó. 1882 k.: Amint azonban minden rozsszban van valami jó, így ebben is van [PLev. 102 Petelei István Jakab Ódónhoz].

2. (másoknak) ártó cselekedet; fapta rea; Schädigung, Freveltat. 1657: igen jó securitással meg lehetne praeficiálni titulariter, de melléje oly kapitányokat, és oly autoritással kellene subordinálni, hogy azok nélkül semmit sem cselekedhetnék, és inspicálnák dolgait, s ha rozsszat akarna, meg is ejthetnék [KemÖn. 263]. 1671: Hidgye Nagyságod, Nagyságodnak nevét rozsszból szájomra nem vettem, kibén bizonyáságim lehetnek itt benn levő becsületes magyar vitézlő atyafiak; sőt én mindenkor jó itéletben voltam s vagyok Nagyságod felől [TML V, 442 Teleki Mihály I. Rákóczi Ferenchez]. 1710 k.: én mondek: Édes régi barátom, atyámfia és sógorom! mit csinálnak in privato az immár declarált ellenségeink, én ugyan nem tudom; azt ugyan könnyen elhihetem, hogy nem szűnnek meg rozsszat cselekedni, de tovább nem mehetnek, hanem csak addig, míg Isten bocsátja [BÖn. 696]. 1763: Insinualván Instantiájában(an) Fejér István ekegjelme, miképpen kívánta adoralni Eczakának idején Házában az I(nct)us mezetelen fejjvert, rozsszra czélzó szándékkal kezében hordozván, Apját, Nemzettségét attával, teremptétével szidván, káromalván [Torda; Tjkt V 147]. 1786: Nem hallattam nemis tapasztaltam hogy az Thoroczkaiak közönségesen vagy különösen az Mlgoz Possessor Urakat, vagy azoknak Tiszteit, szidták, mutskalták volna, és hogy az szokásban levő szolgálattyakat vakmerő képpen el tökeltett rozsszból vagy egyebből denegáltak volna [Torockó; TLev. 4/13. 13]. 1827: Gergelyfi Borbéj Imre Falunkból el szökött, el bodorgott maga tudgya hová, és az ujj Esztendő első ejtze-káján jött ujra Falunkban, és most itt vagyon közöttünk, lappang, tartván mű attól, hogy ezen Vad indulatol vezettetett Ember forteljos Cselekedetei naponként rozsszabab fognak szólni [Nagyfal AF; DobLev. V/1125]. 1840: Illyen gyilkos kit a gyilkolástól csak a Sors mentett meg de czélzata meg volt, a köz társaságnak veszedelmére van — 's az ilyentől egyéb rozsz is ki telik [Dés; DLT 848a].

Szk: ~at kap. 1606: Az keözenes es oda menes feleöl s fenjegetes feleöl hallotta hogy azt mo(n)dotta Osuat Janos, zalljon le mert rozsszat kapz (igy!) [Uszt 20/204 Catherina consors Stephani Nagi inquilini Georgi Janosi vall.] * ~at tesz vki ellen. 1855: valaki ellen rozsszat nem tenni még nem semmi erény, 's jót tenni is csupán kötelességünk teljesítése [Káptalan AF; DobLev. V/1394 Molnár Pál Dobolyi Bálinthoz] * ~ba elegyíti magát. 1731: azon poena elengedetett táli tamen Conditione hogi magát úgy viselyle hogi ez után leg kisebb rozssbanniss ne elegyicse mert ha elegyíti ezen mostani dolgais elő fordul [Dés; Jk]. 1831: Ez előtti Esztendőkkbe itt a Piatzan Zsemle Árulo voltam, sokszor láttam, s hallottam hogy cö kglme a Gyümölts felett kotzodat, lármázat, másokkal motskolodat ez előtti, de hogy valakit meg vert volna; vagy más egyéb rozsszba elegyítette volna magát én azt nem tudom, nem láttam, másoktól sem hallottam [Torda; TVLt Köz. ir. Nahájmél Karollyné Lajos Borbára (29) vall.] * ~ba esik. 1677: ha csak kicsinnyé vacillálódik az dolog, desperálnak, nem cselekedvén semmit s az conclusum mellől elállván, az frantzia is disgustálódván, az pénzt elviszi és úgy az keresztényektől is elszakadunk; ha peniglen tentálunk, félő, az magyar követek írta rozsszban ne essünk [TML VII, 299 a fej. Teleki Mihályhoz] * ~ban jár. 1781: ha pedig valami gonoszságban, tolvajságban vagy egyéb rozsszban járni találta valaki a' mi Jobbágyaink között, az illyen abban az Udvarban hová tartozik ki vitéssék, hogy ott törvényesen büntetődjék, ha külső idegen lesz, a' Nemes Vármegeye

Tisztjeinek által adattassék [Torockó; TLev. 2/5] * *~ra bír.* 1659: Nem csudalom, ha az ő kegyelme akkori időbeli gyermek elméje megvesztegetődött és én tőlem megidegededtem, mert az kik az fejedelem elméjét, szívét minden rosszra bírták, az kűttő megvesztegetődven, az folyamok is olyakká lettek [TML I, 469 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz] * *~ra fordít.* 1811: A' Czigánynak pedig a' ki Csoró Rom^a Olyan fekete a bőre mint a' Korom; Van esze, mutatya a' fel-találása, De hibázik annak ki pallérozása; Azért az elméit csak rosszra fordította, Lop és tsal, a' hol, hogy meg-lehet, sajdittya [ÁrÉ 36-7. — ³Lap alján: czigányul ezt teszi: szegény Czigány] * *~ra ingerel.* 1676: Meghűlne, Uram, Kegyelmed bele, mit csinál az somlyai had ezen a földön s még maga mint ingerli a törököt a rosszra [TML VII, 184 Vessélnyi Pál Teleki Mihályhoz] * *~ra szoktat.* 1758: A testvérbátyám sem volt arra való ember, hogy még csak jó tanácsát is velem közölje, pedig már akkor cancellárián lakott Kun <István>nál, hanem inkább egyéb rosszra, úgy mint boritalra mire szoktatott [RettÉ 63] * *elköveti a ~at vkin.* 1823: Rátzkövi István Uram akár hol tanál iszonyu módon fenyeget, és én mint egyedül való szegény ember félek hogy valahol a rosszszat [Mezőbánd MT; DobLev. V/1062 Blos Pintyay fogadós panasza] * *elűtik a ~at vkin.* 1710: a francia kityály messze lévén Magyarországtól, amíg onnan a segítség elérkeznék, addig elűtnék a németek a rosszszat a magyarokon [CsH 75] * *minden ~nak indítja.* 1710: Mert Magyarországon, látván a státusok, Rákóczi Ferencnek minden dolga csak bolondság s hazugsággal való biztatás, felette elidegenülének tőle, sőt Bercsényi Miklós, ki minden rossznak indítója volt, esziben vévén, hogy a magyarok diszultódtak, félrevoná magát [CsH 448] * *minden ~ra rávehet.* 1710 k.: Teleki, Rhédei a sok hamis ember ellen, a nyavalyás, mindent hívő s minden rosszra rávehető fejedelem alatt meg nem oltalmazhat [BÖn. 706].

3. kedvezőtlen hír/ítélet/vélemény; szíre/páreere nefavorabilis; schlimme Nachricht, Verurteilung. 1678: Istennek hála Uram itt az Kegyelmed dolgai jó karban vannak urunk ő nagysága előtt kiváltképpen, az ország előtt sem hozta elő senki Kegyelmedet se jóbúl, se rosszúl, hanem másutt váltig kérdezik s szeretik is Kegyelmed felől tudakozni, micsoda tájon van s mennyire procedálhatott s néha hamis hírt is költenek [TML VIII, 213-4 Székely László Teleki Mihályhoz]. 1704: Végre megkérte erősen, hogy ha valamit hallok, akár jót, akár rosszszat, megmondjam őfelségének [WIN I, 244]. 1724: Kérde Pékri Ur(am) tőlem, Etsedi Uram mit beszélt kgl(d)nek az a Leány, akar jót beszélt akar rosszszat mongya m(e)g kgl(d) nekem lelke ismerete szerént [Náznánfa MT; BK]. 1765: Mind ezenn mulatóságos Lövdőlőzésekről rossz végett való híresztelések olyan világos tsak munkás találmányok mint a' Délb(en) tündöklő napfény [F. gerend TA; Ks J. Somlyai de Fogaras (40) ns vall.]. 1775: Utrizált szuts aliás Papuk Mihályt esmérjük, el fogatatlásig semmi rossz felőlle nem halatodott [Laszó H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1806: sem egyszer, sem mátkor nemis hallattam beszéllenit, hogy Kerekes Máriszor leg kisebb rosszszat látott volna, vagy mások előtt kisebbítette volna betűletéb(en) az utrizált üdőben, sőt azutánis [Dés; DLt 250/1808 Apátzai Kata, Fűsűs Nemes Munkátsi Istvánné (20) vall.]. 1846: Isaki Károly meg mondotta mire való piszkolni valakit hiszen árol a' Léányrol semmi rossz nem halszot mostanig [Dés; DLt 530/1847. 24].

Szk: *~at beszél vki felől.* 1672: El is hiszem, nem kevés rosszszat fognak mind edgyütt, mind másutt Kegyelmed felől beszélni, kiben mit megérthetek, Kegyelmednek értesére adni el nem mulatom [TML VI, 159 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez] * *~at ért vki felől.* 1662: ha rosszszat értek a sógor ő kegyelme felől, mentest tudósítom ő kegyelmét [TML II, 225 ua. Veér Judithoz] * *~at gondol vkiről.* 1823-1830: én úgyibe még a' Papnéra sem mertem nézni, ne hogy a' Pap valami rosszszat gondoljon rollam [FogEK 460] * *~at hall vki felől.* 1797: soha semmi rosszszat nem hallottam felőlük [Sszgy; HSzjP Sikó János (38) vall.]. * *~at költ vkiről.* 1832: Minden ember tapasztalhatta magában azt: hogy amidőn valakiről valami rosszszat költnek, és mondanak — bátor nemis hiszi az ember, 's meg van győződve, hogy nem igaz — 's mégis marad abból valami bényomás az emberb(en) [Torda; IB. Demény János tt lev.]. * *~at mond vki felől.* 1783: nem lévén járatos az ő Nsga Udvarában, se jót, se rosszszat nem tudok ő Nsga felől mondani [Perecsen Sz; IB. Steph. Gergely (47) jb vall.]. * *~at vall vmiről.* 1847: Varga Katalin életéről semmi rosszszat vallani nem tudok, mert itt-tartózkodása alatt se nem részegeskedett, sem feslett életet nem folytatott [VKp 279].

4. erkölcsileg helytelen dolog/cselekedet; lucru urit, fap condamnabil; unsittliche Sache, Unsittlichkeiten | parázniakodás; contact sexual in afară de căsătorie; Buhlerei. 1735: Illyés Péter a Budaj Gergely házánál veszekedet s Tepe-lődöt, meg látván mások rosszra való hajlandóságát, az házához haza vitték [Szentbenedek SzD; Ks 27. XVI]. 1741: magam állapotom felől semmit, a rossznál nem profétálhatok, mivel felettébb szűkös állapottal vagyok [TL. Onadi B. Josef gr. Teleki Ádámhoz]. 1768/1771: Hallottam hogy Gláva Peternéhez mind ketten az Utrizáltak járnának ivás végett, de igen gyakorolván azt a Házat, azért gyanakodnak rájuk, hogy más rosszsz végett is járnának oda [Bukuresd H; Ks 114. 61]. 1782: tellyes ügyekezettel azon iparkodgyál hogy esztendeiddel nevedeggyék benned az Ur félelme ell ne tántoriton az igazság uttyától, a' rosszszaknak mostani világban Számos példája [Ks 28. VII Daniel Zsófia lev.]. 1796: Tek(in)t(etes) Kádár Sigmund Ur egy ilyen declaratiot teve, hogy esmerem, ezen Huszár Ferentzet, mivel mi neveltük fel, és ez egy olyan Malicziozus ember hogy ebben minden rossz feltalálattik [Füz-kút K; BFR Gombás Ferenc ns vall.]. 1823-1830: Azonban én eleget ügyeltem az unokájára, és mikor észrevehettem, sok rossztól tartóztatam meg [FogE 155].

Szk: *~ban követ vkit.* 1710 k.: Ha ők rosszszul cselekedtek és ördögi kainságokat világ eleibe terjesztették, mű a rosszszban őket követni nem akartuk, megbüntetik magok magokat [BÖn. 718] * *~ra kényszerget/kényszerít.* 1768: Csikfalvi Bakó Beniamin Uram ő kigielme Sokszor oda jött Aszszonjomhoz estve s kényszergette a rosszra, úgy annjira hogj erőszakotis akart tenni Aszszonjomon [Vadad MT; EMLt]. 1823: Csernátoni Sámuel Uram uton utfélen meg támadgya a Fejérnépeket, és a rosszra kinszeritti [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827] * *~ra tanácsol.* 1840: Csató Gyurka keritette Léányomat — ő volt a' meg rontoja — tette Szerentsélténné — mert a' káplárnak különös barátja volt ... nem a' rosszra tanátsolni; hanem haza — kellett volna küldeni — jora inteni — de házamat meg rontani törekedett [Dés; DLt 277] * *rávesz a ~ra.* 1823: Csernátoni Samuel Uram réa vett a rosszszra ... akkor a Mikor tsak egyedül voltam itthon ... le tett a

Ládára, kezeimet hátra fogván egy elkinzott, hogy egészen vérbe küpült [Radnótfája MT; TLT Praes. ir. 65/827].

5. romlott/züllött/korhely ember; persoană desfrînată; herabgesunkener Mensch, Lump. 1584: Zigiarto Esaiasne vallia Sos Ianosne ... monda vesztegh chak the Roz Na(m) teis Rea(m) zolal, es tamattal, Ne(m) vgj Bantam te veled en, hog ezt Erdemlie(m), de Nem Zargia (!) megh soha gyermek az eleodet, Es azolta kinek Immar Negy ezteideic vagion, Magtalan vagiok [Kv; TJK IV/1. 244–5]. 1638: hallade te ros az en Czeczemet nem locziogettek megh mint az tiedet az kofal mellet [Mv; MvLt 291. 161a]. 1662: Mert hogy már Váradbul a föld népe mind beholdolatott és nagyon hozzájuk édesítettett volna, a török mindenfelé köztök bátorasággal kijár vala, s Szentjóbnak is a várasa beholdolván, oda is jönnek-mennek és velek egyetértő rosszakkal isznak, részegeskednek vala [SKr 647]. 1671: Ezeket én Kegyelmednek és Kegyelmed által Nalácsi uramnak mint igaz atyámfiaiinak írom azért meg, hogy Kegyelmetek lévén ottan most ő nagyságok körül, tudósítsanak realiter és intimáljanak úgy, hogy ez sok rosszak között alkalmaztathassam magamat, mint feljebb is íram [TML V, 446 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

6. tisztét/munkakörét alkalmatlanul ellátó ember; persoană incapabilă/nepricepută; unsachverständiger Mensch. 1674: Újvárbán sem küldte kömvéseket; most volna az építés ideje; kérem, ne halaszssa s rosszakat se küldjön mert nem lesz haszna [TML VI, 596 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1710: Nem is szeretne soha azolta a szegény Apor István, nem is ada semmit, nem igyekezék promoveálni, holott nálammál rosszabbakat csak azért, hogy pápisták voltak, két kezivel emelt volna éppen az égig, ha lehetett volna [CsH 306]. 1710 k.: A rosszabbaknak munkáját a jobbakkal corrigáltatta cum laude hujus et vituperio istius, mely nagy aemulatiót csinált és a koronánál haszontalan kiáltozó disputációt többet tett [BÖn. 536].

7. nem megfelelő minőségű áru; marfă de proastă calitate; Ware von schlechter Qualität. 1599: Az Keozép Vasnak szama a Varosual edgiütt 1161 keolt el benne körül be 717 az lucrumot Nem tudhatni, Miel hogy kit olczobban kit dragabban attunk égienként Nieha az rosszszat olczobbanis kellet Adnunk hogi nem mint allot [Kv; Szám. 8/XI. 25]. 1620: ha valamelj szaladser feőzőe kostoloba(n) Jot adna es mas rozzat kezdene megh ... el vezik, es annak vtanna soha zabad nem lezen feőzni [Kv; TanJk II/1. 296]. 1638: Barfan^a vehetünk vala ket szaz fodor suegett ha szabo Dautit akarja vala Az utan eperjesre hogi menenk, ot bizoni nem talalank oztan jot, hanem rosszabbat talaltunk volna, de en sem merem penzet bele verni [Mv; MvLt 291. 137b. — ^aA felvidéki Bártfa].

8. betegség, fájdalom; boală, suferință; Krankheit, Schmerz. 1811: ugy tetszik, hogy a' ki Doctor akar lenni, Annak az emberi érzést le-kell tenni Ott' remél, a' hol más reménytelen, és fél, A' mitől más ember meg-hal, ő abból é. Mások között mikor több rosszsz uralkodik, A' Doctorok' java akkor sokasodik [ÁRÉ 166].

9. –a birt. szr-os alakban; cu suffix posesiv; mit Possessivendung. a. az értéktelenebb/hasznavehetetlenebb része vminek; partea mai proastă a unui lucru; schlechterer Teil einer Sache. 1704: Azonban megláttuk, hogy minden jóknak mentől rosszabbját találták, azt rakták és küldötték el Vass György uramék, úgy mint afféle háموkat, rozsdás puskákat és páncélokát és afféle rossz vászon ágyravalókat cernával varrottakat, borhűtőket, réz nagy függő gyertya-

tartókat s afféleket [WIN I, 273]. 1731: A Mészárosok sem Vargának, sem másnak akar kinek a bűmek jóvát el ne adják, hogy az bűmek rosszszából messenek bocskort, hanem a jóvális messenek [Dés; Jk 418a]. 1760: a' bornak a' jóvát ... magának vette el, a' rosszszát pedig Groffné Aszo(nyo)m(na)k, és azt is meg elegyítették vízzel [Gyeye K; Ks 92]. 1783: azon kevés számból álló Dézma név alatt való vasakat némelyek, ha a' rosszszából és salakjából, nagj ügyel, és morgolodással meg adjákis, de masok Vas helyett embereinkre Fejszét fognak [Torockó; Thor. XX/5. 44].

Szk: java ~. 1752: az Juhokat edgjet edgett jóvát rosszszát betsültek seorsim Tiz Tiz sustakra, az Szarvas marhák közül a jóvatskáját, kit Tiz forint, kit kilentz forintokra [Torda; CsS]. 1756: Gabonát rostáló Rosták jóva rosszszával edjütt Nro 7 [Somkerék SzD; Ks Bethlen Imre lett.]. 1796: az egész Határunkan lévő s már elő Számlált allodialis Szántó földeknek javát rosszszát össze vetve, minden kalongya ros más fél vékát meg ereszt [Méhés TA; WassLt]. 1804: Oltavány és ültetett almafa csemétek találtattak 25, melyek közül edgik a masikát javát a rosszszával véve tészen öszveséggel 7 Hf 50 dr [Marosztimre AF; DobLev. IV/874. 19a].

b. emberek vmely csoportjának a rosszabbik fele; partea mai rea a unui grup de oameni; die Schlechten/Bösen einer Gruppe von Menschen. 1619: Én igen akarom, de bizony meglátjátok, hogy az egész diván előtt megmondom, hogy asszonnépeknél is alábbvalók vadtok, nem érdemlitek az hatalmas császár kenyerét, mert csak az asszonnépeknek is az rosszza akar előtt venni sírással s panasszal, mint ti, de az jóva az asszonnépek is megverekedik az ő igazságáért, nemcsak panaszol [BTN² 232].

Szk: java ~a. 1676: Az mustrában is ilyen difficultas vagyon, hogy ha mind jóvának, rosszszának fizetünk, az pénz jobb részének s a jóvának nem jut; ha pedig hánni kezdjük instrukciónk szerint őket ..., félünk, hogy jobb részére a más pártra megyen s az többi is eloszlik [TML VII, 136 Pernyeczky Sigmund és Inczédy Mátyás Teleki Mihályhoz]. 1763: hány Személyekből állattunk mind öszveséggel nem tudjuk, elég az hogy egész Falustol jóvával rosszszával Papjával jelen voltunk [Szecsel SzB; JHb].

c. vkinek a hátránya/kára; care este în defavoarea cuiva; js Schaden/Nachteil. 1670: Én, Uram, sem az mi, sem az magok rosszára való dolgokat az szegény atyafiaknak meg nem mondtam, várván Kegyelmed tudósítását; kérem is, tudósítson hova hamarabb mindenekről [TML V, 347 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1774: ezt hánnya vala szemére Gánya Mitra luonnak, miért leselkedtél te az én Ablakom alatt, holott én néked semmi rosszszadra nem voltam [Bábalalma KK; Ks 19. VII].

Szk: vkinek ~t kívánja. 1823–1830: Nem is voltam arra való ember; engem minden ember megcsalhatott, én pedig senkinek rosszát nem kívántam [FogE 287].

rosszabbacska kissé rosszabb; puțin mai stricat/deteriorat; ein wenig schlechter. 1735: Jo üres Meh Kosár nro: 151 Roszszabbatska Meh Kosár nro 7 [Mezősztyjak TA; JHb XI/9. 10].

rosszabbacska kissé rosszabbul; puțin/cu ceva mai rău; ein wenig unwohler/schlechter. 1728: Az Feleségem ... csak nem épülhet ki nyavalyájából, ha három négy nap jobbacskán vagyon, megint két három nap rosszabbul ...

most megint tegnaptól fogva rosszszabacskán vagyon [ApLt 1 gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához Nsz-ből].

rosszabbik bal; stíng; linke(r)s | sérült; vátámat, ränit; verletz, beschädigt. 1598: Eotwes Martonne Ersebet azzony ... wallia ... Thamasís az varos Zolgaia keozep vca(n) íeo wala fel estwe kesen wala monda az Horwat Thamasnak ... maid megh latom bestie lelek kurwa ki wagi ezennel megh koncziolak, azonkeozbe latam hogi hosza chiapa az zabliawal ... monda, vary megh chiak bestie lelek kurwa el vagad eggyk kezemet, de maid enis megh chiaplak az rozzabik kezemmel, amaz vizza tere, latom hogi hozza chiapa, emez chiak megh iaidula monda Ahol bestie lelek kurwa ... el veztel telliesseggel kette hasitad az feiemetis [Kv; TJK V/1. 149–50].

rosszabbul 1. nem megfelelően; mai räu, necorespunzător; schlechter, nicht entsprechenderweise. 1671: Ugy tudom, egyik fejedelem sem üresítette úgy meg magát, mint mi az ország javára, de annak semmi köszönyét nem látom, hanem mégis azt halljuk, rosszul folynak az dolgok. Bihonyi tudom én, sokszor rosszabbul is folyt volna, ha urammal ő kegyelmével erővel is rávétük, küldjünk be ajándékot [TML V, 635 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

2. egészségtelenül gyengébben, betegekben; mai räu/bolnav; kränker, schwächer. 1657: Másnap virradólag mégis feleröltetvén magát, még hajnalban elméne vadászni, engemet hátrahagyván az fejedelemasszonnyal Görgényben, azért mind rosszabbul kezdte lenni, mindazáltal engemet ugyanonnan expediála [KemÖn. 294]. 1720: Nem tudom Uram eö kglme hogy irhatta azt hogy en jo egeseგრე fordultam holot maig sem fordultam, hanem ha egy nap jobbacskán vagyok más nap rosszbul [Szentlélek Hsz; Ks 96 Kálnoki Borbára Haller Jánoshoz]. 1754: Balog Mártonné pánkot adat nékie azért hogy rosszbul ne legyen az sok ital miá [Mezősámsond MT; Berz. 14. XIX/11]. 1820: szegény Kis Antim mind kinlodik ... most példának okáért megint úgy tetszik egy perczen éjjel jobban magánál vagyon ... reméllenék már lsten után hozzá, de már három versen is volt így s megint rosszabbul lett [Buza SzD; JHb Jósika János lev.]. 1838: Abban a' bodulásba vagyok hogy azt se Tudom mihez fogjak, a Feleségem ma két hete a jobb hüvejkét kezdte fájtatni mindgyárt orvosolni kezdte Kuntz, de naponkint rosszabbul lett el dagadoz az hüvejk, a mérge el költötte az egész kezét, sem nem két meg, sem el oszolni nem akar [Babuc K; RLt Kuun Károly lev.]. 1842: a' Lelkem Anyám naponként rosszbul van ... én nem reméllem hogy többé fel gyógyuljon [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

3. céljának/rendeltetésének kevésbé megfelelően; mai räu, cu deficiență; dem Zielder Funktion weniger entsprechend. 1770: egy György nevű Malom Mester ... a malmat procurálta, addig jolis forgott, annak utánna kezdett a sok Molnárók változtatása mián rosszabbul forogni [Sóvényfa KK; JHb LXVII/115].

rosszacská 1. kissé rossz, eléggé megromladozott; puțin stricat/deteriorat; ein wenig schlecht/zerfallen. 1730: aszt Geczi Uramtól magatol hallattam az bepecsetlese után hogy monda én az palackamat üressen felejtettem volt egy hordonak minthogy rosszzacská vala az Csopja be ütem s abbol meg töltöm az palackamat [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 24]. 1764: régi rozsatska Agy [Pókafva AF; Kath.].

1784: Más Ökör Szekér, mellynek minden része jó, az egy Nyujto agoson kívül, mely rozsatska [Rücs MT; Ks 21. XV. 22]. 1801: jászolly rosszatska [TL]. 1813: Egy rákász Háló rozsatska | A' Malom jo állapottyába vagyon Három szűsék benne kettő zárral — rosszatskák 3 [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.]. 1864: két rosszacska festetlen deszka ágy Négy rosszacska zsák [Mihálcfvá AF; HG br. Gerliczy cs. lev.].

2. omladozó; dărăpănat, gata sã se prăbușească; baufällig, dem Einsturz nahe. 1750: előbb menvén egy kisség jobb kéz felé találtatott egy alkalmas konyhátska régi sendellyezéssel ujji foldozással, sőt meg az falais egy felől rosszatska [Szamosfva K; JHbK LVIII. 4]. 1771: az én Gyepűm a Bongordban rozsatska lévén minden kárát nekem tulajdonítja hozzám jöve reggel 8 vagy 9 ora tájban Nagy Josefne az Palinka főző Ustömet Csebremet a két ujjával keresztül cırcálta s azután az én pálinkám olyan lett mint a Savo [Dés; DLt 321. 42a Catharina Fülöp cons. Antonii Stikler ns vall.]. 1806: Kotyetz rosszatska, Kerített pedig a Telek körül jotska [Nagymon Sz; BálL 68].

3. kissé megromlott; puțin alterat/incins; ein wenig mufig, dumpfig | gyengébb minőségű; de calitate inferioară/slabă; von schlechter Qualität. 1763: A Fenn irt Marsinának őszszel itten az Záhi határon legeteltvén Juhaikat ujan itt kellett nékik kitelettetnie s pénzen szénát vásárolván, s Compositiojak szerént az Exp(onen)s Aszszony ő Nga itten lévő szénájából négy Ölet kellettét volna nékiek meg vásárolni; de a' széna a' mint ők praetendáltak rosszatska lévén azon ő Nga szénájából vásárolni nem akartanak [Záh TA; Mk VII/1. 19 Marosán Nyikita (30) zs vall.].

4. nehezen fegyelmehető, fegyelmehetetlen; räu, indisciplinat, neascultător; sich schwer beherrschend. 1806: delelött meg lehetős voltam a Letzkét ki véve e sovány volt, delután rosszatska voltam [Dés; KMN 193]. 1807: delelött meglehetősötske Repetitiot mondomtam, és olvastam, delután rosszatska voltam [Dés; KMN 233].

5. gyenge, tartalmatlan; slăbuț, nereușit; schwach. 1804: Dél előtt a Letzke rosszatska volt, az expositio hasonló-keppen [Dés; KMN 15].

rosszacskán rossz egészségi állapotban, betegesckén; prost, bolnăvior; kränklích. 1724: En is lsten engedelméből, holnap ki fogok menni, csak Köleséri Ur(a)m(ma)l conferralhassak, mivel az estve is rosszatskán vala' [ApL 2 gr. Haller János anyósához Nsz-ből. — *Ti. a felesége]. 1794: kitsin változása vagyon, rosszatskán van, de ugyan ezen Változásáért tsak meg nem holt volna ő mert ép egéséges embernek esmértnem mindég ötet [Somlyó Sz; BfN dobavolt anyag VI]. 1797: Nagyságod rosszatskán volt [Vajza MT; BLt II. 12]. 1809: Czitrom árulo Társa rosszatskán lévén le fekszik [Dés; DLt]. 1817: rosszatskán lévén nem költem fel ágyamból [Ne; DLev. 3. XXVIIIa]. 1829: erosen sajnálom Köpetzitől halván hogy Anyád rosszatskán volt [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez, Gál Miklóshoz].

rosszakarat ártó szándék; rea-voință; Böswilligkeit. 1863: Ezen t. érdem dus férfiuť meg kísértette mégis a' rosz akarat meg buktatni, de ő magát ki tisztítván, a' közsinat az ő érdemeitől át hatva, őt nem tsak missio hivatalába meg hagyta ... hanem mellette a' magos kormánynál szót is emelt [Gyalu K; RAK 80. — *Ti. Czelder Mártont]. 1879: Te nem képzeld azt, mennyire bántott engem az a

sok rosszkarat, gyűlölködés, amellyel találkoztam azóta, hogy öngyilkos nem lévén, nevem mégis megjelen egyszerűen nyomtatásban [PLev. 52 Petelei István Jakab Ödönhöz].

rosszakaratú ártó szándékú; räuvoitor; böswillig. 1862: a' Távirai drotokon és portzellan csemetyűkön, a' tudatlanok és rosz akaratu népek által sok károsítások tétetvén ... fel szollittatnak a' T. Papok, hogy intsék a' népet, s világosítsák fel hogy hasonló kár esetektől ovakodjanak [Gyula K; RAK 73 esp. ki].

rosszakaró ártani akaró személy; räuvoitor; Übelwollende(r). 1678: Tudom, hogy én nálamnál minden rosz akaródat jobban tudod; én írhatnék többet is s ennek előtte is mondhattam volna sokat, de mint szegény árva el hallgattam s most is búsulásidat nem nevelem [TML VIII, 108 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. 1760: (Br. Henter Dávid) egyedül az igazmondásért s hazája megmaradása mellett való munkálkodásáért szenved rosszakaróitól, melyben talán híre sincs öfelségének [RettE 114]. 1772: eő Excellentiája ilj csekély okból ellenem Causat nem mozdított volna, ha rosz akaróim igasságtalanul nem informálták volna eő Excellentiáját ellenem [Kük.; JHb LXVII. 237]. 1794: az Exp(onen)snak rosz akarói ellenségei voltak valami meg öletet sertés felett vesztvén ök egyb(e) [Déva; Ks XXVI. 10]. 1805: alázatosan eszedezünk Ngdnak, méltóztassék bennünket azon Articulusbeli Czikkellynek betű szerent való értelme alóli fel szabaddítani sok véres verejteink után legyen miből magunkan segítettünk, 's a' mi rossz-akaróink a' mi el-romlasunkan ne örvendhessenek [Torockó; TLev. 9/38]. 1823: soha sem akarok Nagyságod előtt meg pirulni, pirulyának inkább meg az én Rosz akaróim [Alpestes H; Told. 7]. 1848: Járásomban semmi Lázadás nem lesz hanem bé várják a következő Országgyűlés Eredményeit melyre mint némelyek pottyagtyák több ezren az országból nem mint rosz akarok, hanem mint akaratosan könyörgök Szándékoznak meg jelenni [Bisztra TA; OL. Gub. 848. E. 802 Bisztray Josef szb kezével].

rosszalkodás egyenetlenkedés, veszekedés; neinfelegere, cearta; Zwiespalt, Streit. 1764: Az ö kmek^a között rosszalkodást okozott suspicióban levő legényt házokhoz ne jartassák [Kv; SRE 209. — "Ti. a házastársak].

rosszallás helytelenítés; dezaprobare; Mißbilligung. 1873: Felhozattott a papi és kántori pajták igazítása, fedése ... és a rosz kerítéseknek kiigazítása, melyek roszalással el hallgattattak [Burjánosóbuda K; RAK 8].

rosszas 1. rossz, tönkrement; stricat, deteriorat; schlecht, kaputt. 1652: Ez Kerek Bástya mellett egy Réz Taraczk az ágya oh, a farkán az vasai roszas [Görgény MT; Törzs]. 1656: Egy rozzas vas wst Lab [Doboka; Mk INv. 3]. 1695: Szekérben való roszasas kerék nro 1 [LLt]. 1699: Ezen Malom Két Tengelyei helyében is masok kívántat(nak) Ket Korong vasai Két perpenzeivel edgűtt, és háro(m) csapjai roszasasok, egjéb apparatussi meg lehetősök [Mihálcfa AF; LLt Gyulafi László inv.].

2. düledező, omladozó; şubred, gata şa se prăbuşescă; baufällig. 1647: Vagjon az Csűrös kerten tul két barom Akol Sövenj kapuja, sövennyenek foldozas kel, mivel ne-

hul roszas | Azon Veres bastja mellet valo hidlás roszsas, czinalas kel nekj [Marosillye H; Vlt 55/5415]. 1681: Majors(ág) Szöbl. Itt kettő vagyó(n) mindeniket keretessel tartjuk; mostan peni<gh> az kerítése mindenik(ne)k valoban roszsas; az szöblök is ighen pusztasok [Hátszeg; VhU 605]. 1694: van edgj Tehen majorház Füz veszszöböl font jo szarvazattyú fedele roszsas [Mihálcfa AF; EHA]. 1699: jönnek ki a' kis udvarnál edgj kis roszsas cserefa ajtónn [Nyáradandrásfa MT; LLt] | Ezen Tyukas haz van környül keretve nehöl roszsas Satoros kertel | Az Udvarnak a Tjukáz ház felöli roszsas gyalog kerti vagion [Vécke U; LLt].

3. rossz minőségű, tönkrement; de calitate proastă/inferioară, distrus; von schlechter Qualität, kaputtgegangen. 1652: Csávált hasi bőrök roszsasok [Görgény MT; Törzs].

4. ártó szándékú, gonosz; räuvoitor, inrăit; böswillig. 1584: eleyekbe veottek eo kgmek varosul Biro vramnak melto dolgokrol valo panazolkodasat Imillie(n) Amollian Rozzas Nemes embereknek zabadtalansagokrol [Kv; TanJk V/3. 279a].

5. erkölcstelen életet élő; stricat, depravat; unmoralisch, unsittlich. 1585: Agotha Tothazy Imrehne vallia Ez zabo ferencznek elegh beoweon volt penze, seot egy Nehany embernek Adot keolcheonniss De en Ne(m) tudom ha volte Zentkiraly Andrasnenak penze Vagy Ne(m), tudom hogy elegh rozzas volt [Kv; Tjk IV/1. 427].

rosszaság 1. vminek romladozott volta; starea deteriorată a unui lucru; Schlechtheit, Baußälligkeit. 1731: Az Kémény s kürtő roszsasága, és Kormos volta miatt ma admo-nealtassek minden Ember Ugi hogj most az legközelebb valo Het fűnn el járván a kémenyeket s kürtöket (igy!), melyek el járására rendeltetett [Dés; Jk 414a. — "Köv. a nevek fels.]. 1744: Bánffy Susánna Kendefi Gáborné Aszszonyom valalta magára ha mi kárt tenne a Halakban a gátnak roszsasága miat tartoznék meg fizetni a más Pos(ess)ornak [Tóhát TA; JHb XI. 17. 7–8]. 1777: a' Lova a' Maros Vásharhelyi hidnak roszsasága miatt, vagy az gondviseletlenség miatt kasaradtát el [Koronka MT; Told. 9a]. 1790: ha kinek á Gyeptje roszsasága miat kára következik á Gyeptős ember fizeti meg [Karácsonfa MT; Told. 76]. 1805: Az Inventarium Szerint az Hiubol által jött Csős Mále a Házak Fedelinek roszsasága miatt ho és Eső meg rontván tanálattott Descrescentia nyoltz véka [Benedek AF; SLev. 1].

2. romlottság; calitate proastă; Verderbenheit. 1748: egy hordo bor a' roszsaság mián a' Kortsomán veszett a' Kortsomáros eleget sapolodott, hogy vitesse el onnan, mert az Uj bor be jött, de ö nem tselekedte [Marossztkirály AF; Told. 56]. 1772: Némelyek azt mondják, hogy a kenyérnek szűk s a sónak a felső országokon lévő roszsasága miá sok ezer ember elhalván, oda akarná öfelsége szállittatni [RettE 276. — "Az erdélyi söt].

3. járhatatlanság; faputl de a fi stricat/impracticabil; Ungangbarkeit. 1842: Sem a marhának, sem p(e)d(ig) a bornak nintsen árok, 's kiváltképp a bort az ut roszsasága miat az ördög sem veszi [Bözödújfal U; Pf Kovács Sándor lev.].

4. gonoszság; răutate; Bosheit | rosz cselekedet; faptare; böse, Freveltat. 1657: Ez ö roszsaságának fedezésére Mindszenti Gábornak, kit egybíránt barátomnak tartottam, azt beszéltette, hogy Zólyomi Dávid egészsegejért és szabadulásáért köszöntem pohár bornak meg nem itálért

akartam volna megöletni, és hogy sok szidalmokkal illetem volna, az ki megfogatta és ki gonoszakarója volna [KemOn. 164]. 1673: Causa Novaiensis. Kis János ... kíván el valast ketszer meg csaptak 2 egyéb rosszszaságais vagy(n) melyet nem szenvedhetek [SzJk 122]. 1774: Az Jobbágyokat Lapattal, vagy Páltzával bírságoltak meg Tiszt Uraim elő kigyelmek, Sokadalmak alkalmatosságával pedig Verenzésért, Tolvajságért, és egyéb féle Roszaságakért akiket el fogtanak Idegenek közül mitsodás volt Cselekedetek a Tisztekkel vagy meg egyeszenek, vagy Erdemek Szerént meg bünteték törvényesen [Szépkényerűsztmárton SzD; KS Conscri. 110].

5. hanyagság; negligenciá; Nachlässigkeit. 1781: a néhai ur az Aszszonyal együtt nekem mint Bírájá(na)k meg porontsolván hogy a Hegedűs Daniel meg lőtt sertéséhez hasonló 3 süldő kozull amelyik tétzik meg mutattván Dánnak aggygyan oda amelyeknek egyikét elis választá de azután mit gondolt nem tudam nem vitte el mind addig halogatta míg meg Döglött azt pedig valhatam hogy nem a rosszszasagtol Döglött meg [Berekeresztúr MT; BetLt 7 Georg. Csegi (45) jé vall.].

6. pajkosság, csintalanság; comportament necorespunzator; Schalkhaftigkeit. 1806: Vatsora után fel adták ki Mámanak rosszszaságomat, korhelségemet, melyet könyvezeve halgatott, én is sirtam igertem jobbulságot [Dés; KMN 343].

7. alkalmatlanság; faptil de a fi necorespunzator; Unfähigkeit. 1657: magad részéről szánakozom, mert az minémű erőben látlak, ez magyar hadaknak szokások szerint való bajlakodása miatt nem hiszem csak mi ideig is continuálhassad az dolgot, mert látom, még csak rosszszaságokért is az megszidogatást tolmács által kell végbenvinned köztök [KemOn. 250–1].

rosszaz rossznak mond/szid vkit; a spune cuiva că este rău; jn rügen, schelten. 1598: Zeoreos Andras wallia Az haborusagnak elein ne(m) wolta(m) hane(m) az zaigasra erkeze(m) hallam hoga waltig rozzazak egimast, azutan vegre hallam hoga Palastos haladatlanak monda Jmreh deakot, kireol Jmreh deak mente(n) tudomant teon s Biro vramhoz mene [Kv; TJK V/1. 199].

rosszféle 1. gyenge minőségű; de calitate inferioară; von schlechter Qualität. 1634: Egy weres haraszt eo rossz fele er f. — / 15 [Kv; RDL I. 105].

2. silány; de calitate proastă; gering, mager. 1782: a' Manyiki Hidnal valo Rét káros helyben esik igen rossz féle Sától terem aztis a' víz gyakarta meg iszapalja [LLT Csáky-per 168. L. 32].

rosszindulat ellenséges indulat; pornire dușmănoasă; Argwille. 1847: Mégis amidőn ezek ellenére pártolól, ügyvezetőül minden arra szükséges készület nélkül föllépni s működni merészelt, a kicsapongásra és büntényekre hajló rosszindulatjának nagy és csallhatatlan jeleit adta [VKP 293].

rosszindulatú 1. rosszindulatból eredő; ráutákos; bösarig. 1889: Hát hogy ön nagy barátja a varrottasnak, azt én tudom, annyival inkább csodáltam, hogy lapjában egy olyan ostoba és rosszindulatú megjegyzésnek helyet adott [PLev. 146 Gyarmathi Zsigáné Petelei Istvánhoz].

2. rosszindulattal teli; ráuvoir, ráu intentionat; voll mit Argwille, bösarig. 1780 k.: Olyan el vetemedett rossz indulatú Iffiué Szilágyi Sándor, hogy rolla könnyen el lehet aztatt hinni hogy a' mivel fenyegetődzött könnyen is bé tellesitti ? [Msz; MbK X. 59 vk].

rosszkezdv indispozíció; Verstimmtheit. 1824: Szeretett vala engemet a Mennyei Felség adott vala nékem egy olj Fijat K: Dobolyi Sándort ... ő vala az az én házamban ki minden szomorúságomat Örömré, minden rossz kedvemet Jo kedvel válthatta fel [Nagylak AF; DobLev. V/1094. 1a id. Dobolyi Sigmond felj.].

rosszkezdű levert, kedvetlen; indispus, deprimat; übel-launig, schlechtgestimmt. 1672: Csernel uram az innepekre Kegyelmedhez megyen. Most rossz kedvű, nem tudom miért [TML VI, 156 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1704: A fejedelemszonnynál is volt ma az aszszony este, de rosszkezdű volt, mert vesztett a kártyán [WIN I, 223].

Szk: ~vé tesz. 1879: Vágyódásom van arra, hogy rosszkezdűvé tegyek mindenkit, hogy kint, kellemetlenséget csináljak mindenkinek [PLev. 36 Petelei István Jakab Ödönhoz].

rosszkor alkalmatlan/nem megfelelő időben; într-un moment inoportun/nepotrivit; zur unrichten Zeit. 1619: Az németek indították azelőtt is azt, és hogy látják, hogy rosszkor fogtak volt hozzája, ők azért kívánják annak fennmaradását, csak hogy most az hajdúság őreájok fel ne kellen érette, hogy ők bátrabban járhasanak dolgokban és inkább melléjek vehessék őket [BTN² 310]. 1672: Mely gyűlésben, Uram, bizony tartok attól, hogy Kegyelmed gonosz akarói, a kik felesen vadnak, Kegyelmed ellen való dologhoz ne fogjanak, kik el sem mulatnak, úgy hiszem, s rosszkor is esik az a gyűlés, mivel sem én, sem pedig Nálácz uram ő kegyelme ott nem leszünk [TML VI, 314 Székely László Teleki Mihályhoz]. 1766: Ezen esztendőben conscribáltatta őfelsége minden renden lévő embereknek mindenféle gabonáját. Mely igen rosszkor esett, mivel 25 esztendőtol fogva kevesebb gabona az országban nem volt, mint az idén [RettE 206].

rosszlelkűség rosszindulat; ráutate; Böswilligkeit. 1823–1830: Sándorfi József tehát Marosvásárhelyre jövőn atyafiságkeresés végett, melyet akkor a Sándor Mihály rosszlelkűsége miatt meg nem nyert, én ekkor megismerkedtem vele, igen jó barátok lettünk volt, és azután sok leveleit vettem [FogE 126–7].

rossznyelvű rágalmozó; bírfitor, calomniator; boshafft. 1676: Kérem szeretettel Kegyelmeteket, ne itiljenek olyan rossz nyelvű embernek, kétszínűnek; én bizony Kegyelmeteknek igaz szolgálja voltam, vagyok, kinek jelét experialhatták [TML VII, 315 Teleki Mihály Bethlen Farkashoz]. 1678: Minemű nehezen tegnap az sok rossz nyelvű embereket csendesíthettük, kik is tele torokkal kiáltották, hogy kglé miá vesz el az haza mivel Kglé hivatta volna most be mind francia és magyar hadakat [TML VIII, 90–1 Mikes Kelemen Teleki Mihályhoz]. 1708: tanálkozott valami rossz nyelvű Asszony ki azt mondotta neki: bajod ne(m) volt lészen, ha azt a leánt el veszed ha ne(m) fizettel az Birak(na)k fizecz ezután mert igen nyelvés, erre nevez meg

unatkozott tőle es ajandekat leányom(na)k vissza adta s jegyétis [Szjk 354].

rossz-szájú rágalmazó; bűrfitor, calumniator; bösmáulig. 1676: én is Kegyelmedet kérem igen nagy bizodalommal hogy szíves törekedését az úr dolgaiban ne kimélje, hadd érthessék meg azon rossz száju emberek, hogy hazudnak benne, kik azont hirdetik, hogy Kegyelmed lőtt volna oka, s én is másokkal segítője az Béli uram ellen való vádnak [TML VII, 263–4 Mikos Kelemen Teleki Mihályhoz]. 1794: Muntyán Gligor Haszontalan és rossz száju Felesége miatt mint Felesége tanátsán járo szomszédjaival visszáson élt [Déva; Ks].

rossz-szándékú rosszakarató, ártó szándékú; ráuvoitor, ráu intentionat; böswillig. 1793: bennünket még arra kéré hogy untatnak ezen rossz szándékú, keringő embert távoznék el az Házától [Angyalos Hsz; HSzjP Alexander Deák (38) jb vall.].

rossz-szemű igéző; care face farmece de deochi; behexend. XVIII. sz. eleje: Az igazsággal sokat artnak a rossz Szemű emberek a Szép lónak, és égizet (!) vízzel úgy kel orvosolni, mint a Kis Gyermekek Szokták [JHb 17/10 lótar-tási ut.].

rosszul 1. kedvezőtlenül, hátrányosan; prost, nefavorabil; ungünstig. 1597: Chizar Andras wallya Ez nemely nap ieot wala hozza(m) Sardy Janos kérde(m) teolle ha meg his fogwa az felesége, monda hogi, Megh fogwa wagon elegh rozszul wagon az dologba(n) inkább hiszem hogy el kezdy fogiatny az Sardy neuet [Kv; Tjk VI/1. 100]. 1614: Vevők eszünkbe, hogy urunknak rosszul vagyon dolga az Portán [BTN² 71]. 1695: ő bizony rosszul bízott a pénz aránt a Több hátra lévő részét is meg szerezvén Ngdat Contentallia, tsak ne neheztelje Ngdó patientiával [Gyf; KaLt Apor István ir. Récsy István lev.]. 1711: A veteshez is igen rosszul bízható(m), mert a szegénysegnek igen meg dögölttek vono marhái [Vacsárcsi Cs; BCs]. 1758: Volnya Idegenekel bizonyítottan Giláék hazutalni kezdettek hogy mitsanallanak az Anyanak es Lelkenek Azamb(an) Volnya eszre vévén a dolgot hogy rosszul léssen lovával el szalada [Cintos AF; TKI 19/42 Gyirászm André (60) jb vall.]. 1775: mi Fintoágiakul tudván azt, hogy ... szuts, alias Papuk Mihály a tájban, mikor a Laszai lovak el vesztek, falunkban nem volt, réa gyanakadtunk, és ad-moneáltuk az utrizált Mihályt, hogy a Lovakat hozassa vissza, mert másként rosszul fog lenni dolga [Fintoág H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1782: A kegyelmetek dolgok igen rosszul vagyon, el vadoltattak a Felséges Kamarán, hogy kegyelmetek öszve szövetezzenek volna a Fiskális részről lévő Jobbágysággal, a kik a Püspökünk Ö Excellenciájába Jobbágyaival Abrud Bánya körül a havasokon fegyverben vannak [Kv; TLev. 4/5 Ajtay D. Mihály pp Császári Universitas(na)k Chalcographiae Professora lev.].

Szk: ~ áll a dolog. 1614: Ekkor én is láttam, hogy olyan rosszul áll az dolog; valóba valék rajta, hogy a fejedelemnek való levéllel engem bocsásson az Általon Havaselfölde felől Erdélybe, hogy hamarabb érhessek az fejedelmet, hogy én is kiszínelhessem magamat innét [BTN² 78] * ~ jár a rossz vége lesz vminek. 1629: az az Kouacz Janczi szida rutol az lilekuiel, esse lilek kurva fíanak Jstua(n) Deakot, kire Istua(n) Deakis monda neki hogi menien el ne

morogjon, mert rosszul jár [Mv; MvLt 290. 153b]. 1632: latta(m) kin az ucza(n) az legenjekett s meg rjazta(m) ebéket, hogi mennienek el mert rosszul jarnak [Mv; MvLt 290. 67a]. 1679: en mondtam neki legény majt rosszul jársz vala [Sóvárád MT; Ks 18/LXXXVIII. 1]. 1762: En tudom azt hogy az Utrizált Házhoz jöve Kaffai János gazolkodni, az holottis Molnár Jánosné mondá neki hogy ne gazolkodgyék, hanem mennyén el onnét, mert rosszul jár [Geges MT; IB. Barbara Antalfi (15) vall.]. 1811: mindnyajon rosszul járunk [KLev.]. — b. megerőszakol-ják | teherbe esik. 1724: a Leány mondá, bezzeg én többször Pekrihez ne(m) megjick, mert ha a Szolgája az ajtóra nem jó vala, talam rosszul is jártam volna, ha ugjan nem örökdedtem volna epen meg éjtett volna, de az Inas is halván küszködésemet, az ajtót meg zördite [Mezőkirályfva KK; BK. Hétfalusi Istvánné (50) ns vall.]. 1739: Hogi kitől eset volna terébe Joána nem tudom, Joánától hallottam hogi Padurán Kosztinra mongya hogi ő tőlle járt volna rosszul [Kóród KK; MvRKLev.]. 1776: az Görög akitől rosszul járt volt, gjakor izben foszlánt tismát küldött az gyermeknek [Besenyő Hsz; HSzjP Johannis Györgyjakab Susanna Böjte (70) gy.kat. vall.].

Sz. 1831: job nem élni, mind rosszul élni [Kv; Pk 6].

2. lelkileg kellemetlenül; nepläcut; schlecht, mißlich. 1666: Az Istenért kérek, édes szívem, ne törd magadat, mert látja Isten, csak az felettébb való búsulásod miatt vagy rosszul [TML III, 550 Teleki Mihály Veér Judithoz].

Szk: ~ esik. 1669: Igazán rosszul esék az urunk el menekeli, ám de az már meg van, tudván, urunk most messze van, ezeket akarám Kegyelmednek értésére adni [TML III, 383 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1802: mindenkor rosszul esik nekem, hogy nints égy élő pénztár, melyből elrongyolott templomaink, isk. házaink, szegény papjaink isk. mestereink sorsán segíthessünk [Gyalu K; RAK 69]. 1851: sokszor egész éjjel nem alszunk tsak reggel felé, de nekem nem tereh, már meg szoktam s nem esik rosszul — az esik jól ha mind velle bibelődöm [Kv; Pk 6].

3. nyugtalanul; neliniştit; unruhig. 1656: magam már inkább pármára, annak is az puhájára vágyok inkább, mint mátrácra s még azon is rosszul alhatom, nem tudom, ha az vetéstől vagyon-e? talám inkább a gondoktól [TML I, 6 Bonis Ferenc Teleki Mihályhoz]. 1831: egyszer se nyugadtam oly rosszul a Guja mellett mind az ejtzaka, le se szenderedhettem, mivel valami Lovas Emberek a Guja körül járkáltak [Dés; DLT 332. 14].

4. betegen; (fiind) bolnav; krank. 1619: Ott felkelvén véle beszélgettem, és hogy rosszul valék az előtte való estvéli mulatságtól, nem maradt nála ebéden, hanem visszamenék Konstantinápolyba [BTN² 283]. 1639: menek oda Czikor Giörgihez, s monda hogi igen rosszul vagyon az eo lova enis mondam hogi talam az inie teölt meg, megh megis gjagdosam az iniet ... de en azt nem tudom miben halt meg [Mv; MvLt 291. 185a]. 1670: bizoni valóban rosszul vagiok az fel labom miat, mert az lo rugta vala megh az szaromat vagion imar 16 esztendeje, az olta soha nem bantot, most jmar Neki dagada s ki fakada Czontot akar vetni, ki sem Mehetek hazamból miaia Nagi fidaalomal fekszem miata [Ks 41. H Náduvay János lev.]. 1701: En azon voltam minden Szándékkal hogy ... Vécében mennyek de az egészségelenség nem engedí már negyed naptol fogva igen rosszul vagyok, és nem bátkartatam az el meneteltére (!) [Kv; WassLt Apor István lev.]. 1711: el menetelem után harmad nappal en ujabban is meg

betegedven mind rosszul voltam, annak utanna a lep dagadas jöven rám edgy hetinen több hogy nadragott sem vohattam (!) [Petek U; Hr 1/1]. 1738: az hideg, ala s fel jarvan az hidegen, az lábat meg csipte s igen rosszul vagyon velle, azért ha meg gyogul el gyűn [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1748: hozzánk is jött vala a' Felesége számára füveket, Sályát, ugymint pápafüvet, és isopot kerven Tasnádi Ura(m) hogy ezekkel részszerint parolya, részszerint igya rosszul lévén a' Felesége [Enyedstkirály AF; Told. 56]. 1797: küldött Pataki Uram valami Hánytatót és valami Mixturát Tegnapi Delig ismet jobban volt a fiam de Délben ismet rosszul lett 's vagy egy órát aludott, 's az után ismét jobban látott lenni [Héderfája KK; IB id. gr. Bethlen Sámuel lev.].

Szk: ~ néz ki. 1842: Farkas Sándor ... még fen járagat Barra orvasolja nagyon rosszul néz ki [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

5. ügyetlenül, hozzáértés nélkül; prost, fără pricepere; ungeschickt, ohne Sachkenntnis. 1598: Feorkeol Mihály wallia En theozomzedgia wagiok az peres Zeoleonek, de amiolta az zeoleot birta Borbeli Orban mindenkori rosszul mielte immar parlagban al zeoleie [Kv; TJK V/1. 169]. 1637: eötet arra kerte Szy Martonne, hogj keniek megh az lovának az fogat szappannal, hogj ne chessek, s az Szy Martonne fia mondotta hogj eö megh kente volt s mondotta az Annia hogj de rosszul kentet, ugy mond mert Eleget eszik affiöl [Mv; MvLt 291. 78b]. 1677: Töb Mester emberek között, az Ötvesek mivelvén drágáb materiákban, tapasztaltatik nagy fraudulentia közöttök valókban, nevezet szerint edgyikből, hogj a' jo ezüstöt igen megszokták vesztegetni, rosszul és rusnyául-is mivelnek, másikkol, hogj akarmely müben-is az arra ki-adatot aranyat a' fel-méréskor belé nem tudgyák [AC 218–9]. XVIII. sz. eleje: (a mint Szokták mondani, a Kancza vemhezi a Lovat s az Abrak az Anyja:) hejába van valakinek jó féle Menesse, ha rosszul tartja [JHb 17/10 lótarási ut.]. 1717: Az klákások igen rosszul dolgoznak 160 ember nem dolgoz a men[n]yit 8 jo dolgozot volna [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. 1767: az kaszálo helyeket meg kaszáltatta, és Buglyákban rakatván rosszul lévén meg hegyezve az Eső erőssen meg vesztegette [Kóród KK; Ks 19/1. 8]. 1821: nem a számado akinek a' Birkák meg válogatva adattak keze alá manipulálta rosszul a' válogatást, hanem az akinek 1819-be Őszszel meg kellett volna válogattatni [Gyalu K; LLt]. 1842: a' Fűrész malom viz felöli uj fala ... a' vizet Csurgo gyanánt botsáttya átal, a' Lajton alol pedig máris omlásra indultak az igen rosszul alkalmaztatott falbeli kövek [Kv; KmULev. 2 László János mérnök kezével].

Sz. 1670: Az szakmári commendans fenekedése kevesebb által Huszt ellen, mindazáltal az jó vigyázás és elégségesképpen való munialás szükség, mert ha ellocsogattjuk, bizony rosszul dudolunk utanna [TML V, 277 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

6. helytelenül; räu, nepotivrit; unrichtig. Szk: ~ bánik vkivel. 1663: Ha zsák volna, megfordítanák, mivel az pogányság rosszul bánik az magyarokkal [TML II, 560 Teleki Jánosé Teleki Mihályhoz]. 1670: Kapi Uram én velem is igen rosszul kezdett bánni [TML V, 73 Teleki Mihály Nálácz Istvánhoz Husztól] * ~ él vkivel. 1699: Annak felette mivel ezen perlekedő Felek edgimással igen rosszul élnének, az abból következhető rosz inconvenientia(na)k el távoztatására, a Nemes Vármegeje imponállyá eo kglmeknek, ezen dolognak finális decisiojáig, éllenyek

edgimással atyafiusagoston szeretettel [Dob.; SLt AX. 44]. 1736: halotam magától János Kata Aszszontul, hogy panaszkodat azan hogj az Ura rosszul kezdett vele élni [Szentgyed SzD; TKI Osorhélyán Vonuly (36) zs vall.]. 1819: én is abba az üdöbe feleségemmel rosszul éltem vala, meg szollita és én nekem asztat monda: had el Martzi! mert én is Csak abban a' hajoban hajokázom a' melybe magad hajokázal [Kv; Pk 2] * ~ tart vkit. 1681: az első Felesige panaszkodott nekem hogy az Vra azért Tartya rosszul hogy Pogany modra akart velle elni de ő ne(m) engette [Dés; DLt 445 Elizabetha Váradi cons. Andreae Hegedüs (27) vall.]. 1699/1724: Nagj Susanna Aszszony sokat panaszkodott hogj az vra More Márton uram mitsoda rosszul tartya eötet, holott megh betsülhetné, mivel abban az eorökségben mellyben mostan More Márton vram lakik, reá száll, négy eokörnél egjebet ne(m) vitt oda [Backamadaras MT; Told. 76] * ~ viseli magát. 1650: Bakos Istvan Eottues Legennek Cehul eo kglmek mivet mind addeg fel tiltlyak valamé' dolgot el nem igazittia, mivel hogj Brassobannis rosszul viselte magát, sok panasz vagion reaia, es it honnis Brassaj Andrast, meg gúniolta es rut szokkal illette [Kv; ÖCJk]. 1761: Pál Sámuel Uram in facie sedriae azt mondotta tudgyuk hogj' jött ki kend Bihar Vármegyéből onnatis azért lapadálták ki hogj rosszul viselte magát Pappokkal, s egyebekkel, meg mutattya mért [Kv; PolgK 46]. 1805: vatsora felett rosszul viseltem magamat, az etelt a tálba meg bűzöltem, és kis Papa meg pirongatott [Dés; KMN 298].

7. hamisan; greşit; falsch. 1772: rosszul valák az eö Excellentiaja Testissei, hogj az én Malmom fel állása előtt jól forgottak^a, mert az én Testisseim kik már Judicialiter stabilialtattak, meg vallották, hogj az előttis sok időktől fogva, hol edgyik hol másik kereke hevert a' rosz gondviselés miatt mely szerént nem Malmom miá lett hasznaltanná [Kük.; JHb LXVIII/249. — *Ti. a malom vízkerekei].

8. céljának/rendeltetésének nem megfelelően; necorespunzător; dem Ziel/der Funktion nicht entsprechend. 1672: a' Czehnek valami fogyatkozása a' Táblának rosszul járása miat ne következzik [Dés; JK]. 1698: bizony vermes buza, de nem Sokáigh volt veremben, nem is régen vettem ki az veremből, másként eszemben sem vettem volna micso-dás buza légyen, hane(m) vöm eszemb(e) hogj rosszul jár az kö, vgj igazítam a Lisztre, ugj érzem meg az Liszten hogj vermes buza volt [Vízszilvás SzD; Ks Steph. Kádár (56) jb molnármester vall.]. 1772: Vallyon a' fel nyomott Viz miatt forognaké rosszul némely kerekei az eö Excellentiaja Malmának [Kük., JHb LXVII/242].

9. gyengén; slab; schlecht, ungenügend. 1823–1830: (Hauchard Izsák) magyarul nem tudott, deakul tanított, s magyarázta a német nyelvet, de rosszul beszélvén deakul, a deakok csúfolkodtak vele, s kevés hasznát vették, különben is minden tekintet nélkül való ember volt [FogE 110].

Szk: ~ hall. 1752: hallottam hogj Boda Miháj beszílt felénk de mint hogj rosszul hallok nem érthettem mit beszílt [Diósd Sz; WLt Barta János (66) ns vall.] * ~ lát. 1767: menyire való lészen azon devastalt erdő, mivel már régen rosszul látok, nem tudom [Galgó Sz; JHbK LIV/1. 8].

10. nehezen; greu; schwer. 1741: Pénz iránt az Mlgs Urat éppen nem biztatom regoltatol fogva Constringaltam az koresomarasokat de a bor rosszul kelvén, éppen Semmi pénz nem gyűl [K; TKI Mohai Mózes Teleki Adámhoz].

11. ritkán; rar, foarte slab; dünn, schlecht. 1715: Az Isten allja(n) zápor essöket bocsatot, hogj az^a bizony mind

az földben verődöt, annak utána igen rosszszul nőtt három versb(en) paskolva(n) egy más uta(n) es semmikeppen nem nöhetet, hanem Csak el Sárkult, el Füvessedett, lehetetlen-seg volt azt Gyomlálással elgyőzni [Fog.; Utl. — *Ti. a vetés].

12. gyengén, nem a várt eredménynek megfelelően; dissatisfacator; schlecht, den Erwartungen nicht entsprechend. 1736: Ertem hogy az gabona rosszszul ereszt bár bizony jól esztene, mert elég száj lesz Erdelliben csak Nimet tizen két Regiment [Ohába F; ApL 4 Apor Péter feleségéhez]. 1827: A Ludak ismét rosszszul kötének, mert csak 16-at kötettek [A.esküllő K; RLt O. 1 Imreh István lev.].

rosszullét rossz egészségi állapot; indispozíció, boala usoară; Unwohlsein. 1657: midőn az várban bémentem volna, imé az urak vacsorát esznek vala, s hát az fejedelem nincsen asztalnál, melyen mindjárt megháborodám, s hivatván bé maga házában, panaszkodék rosszullété felől, és hogy útjában csömörlött volna meg [KemÖn. 293]. 1820: két ökrei közül edgyik a több heverő Marhák között a jobb oldalán el nyulva dögölve tanáltatott minden abbéli észre vételem kívül hogy vagy bődülese, vagy egyéb jelek által tapasztalni lehetett volna a meg dögölt marhának rosszúl létét [F.rákos U; Falujk 103 Barrabás Áron pap-not. kezével]. 1824: Bálintnak rosszszul létét szivemből sajnálom addig ne külgyk bé Edes Atyám Uramék mig tökéletesen helyre nem gyógyul [Hosszútelke AF; DobLev. V/1084. 1b]. 1842: Jáné Mária mihent a' házba bé lépett rosszúl létét nyilvánította, 's kevés idő teltével láttam is töle valami vért el fojni, miután nyomba a' gyermek szülés is következett [Dés; DLt 85].

rosszviselés rossz magaviselet; comportament necorespunzător; schlechtes Betragen. 1772: Akkor volt Salome 16 esztendő és egy hónapja egy heti. Szegény és alávaló helyre adtam volt nyavalyást, noha hiszem jó nemesemberek az Eperjesiek, de abban az házban három haszontalan leány lévén, obfuscáltak magok rosszviselésével magok characterét [RetE 277].

rotát beirat/jegyeztet; a face să fie trecut/inregistrat în ...; aufschreiben lassen. 1724: hallottam közönseges Falu gjülesiben az Sütő Mihály attyától hogi neki az a föld nem örökösse hanem csak zálogossa, akkor mondák neki az emberek hogy rotassa maga öröksegenek de eo nem rotata, hanem csak zallagossá(na)k, az fia már maga örökösseinek rotatta [Vécs MT; Mk 9 Joan Farkas (40) ns val.].

rotatík 1. vésetik, vésve be/összeillesztetik; a fi imbinat prin crestate; durch Einschnitt zusammengepaßt werden. 1674: Az hazak fala faból rotattak, kívül belől faval meghanyattak, és mészszel megh vakoltattak | Ez házak faból sasok közbe rotattak, tapaszosok, meszések padlasok gerendakra gyalult deszkás | Ez egy contegnátóban levő istállók tölgy fa sasok közbe bikfaból rotattak tapaszosok jo supos fedel alatt [A.porumbák F; UF II, 599, 604, 608]. 1757: Rakatatott az Istáló Rakofából, Szegetes Gerezedeken rotatván, Közepette Sasok között | A Pajta mely Rakofából Szegetekben rotatott, erőssen el Senyvedett, vgj hogy majd egész Ujjitást Kéván, meg rothadott Szarufával, és Szalma fedelivel [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129].

2. (vmennyi adó fizetésére) köteleztetik, (vmennyi adóval) megterhelhetik; a fi supus (la plata unui impozit); mit

bestimmter Steuersumme belastet werden. 1571: mynden ember, valakinek hat forint ereo Marhaya vagyon labas barma, hazbeli marhayatul elvalva, egy forintba rötassék [SZo III, 335 Báthory István ut.] | Az Zegenyek, kyk forintra nem rotatnak, marhayok zerent segechyek a forintra rottakath [i.h. 336]. 1595: Konthy Andras ... mene az Antal hannagyek feöldekre ott rotatott adorais az Attia. Tundo(m) azt hogy fejedele(m) feöldereöl menth oda Jo Akarat Zerenth, még a' Zekel tamadas eleőt [Szu; UszT 10/7]. 1597: A Karachon Mihajl Bizonicha meg hogy Hegy Janos az mely marhakba zallott Zenth lazlor, el hozta uagy el keöltette, s ot rotatot adora. J Hegy Janos bizonicha, hogy ne(m) ot rotatot meg [i.h. 12/120].

3. besorolatik; a fi încadrat/trecut la ...; eingegliedert werden. 1592: Az adoiert hajtok ell az Nagy Gergely bar-mat en nem twdom hogy szaraz bor arrat eo rajta veottenek volna. Az feiedelem Jobbagy keozse nem rotatot, hane(m) cziak eroossegeppen veottenek segitsegl rajta mint hogy az falw hatarat elte Zolga legeny volt mind lo fw Ember hata meget lakot [UszT].

rothad 1. (el)korhad; a putrezi/putregăi; verfaulen/modern. 1662: a cövekek azokat pedig úgy is annyira leve-retni igyekeznének, hogy a víz legnagyobb aszályban is annyira le ne apadhatna, hogy azon cöveken álló funda-mentumoknál alább kezdene szállani, azt tartván benne, ha continue, szüntelenül vízben állhatna, úgy nem rothadna, sorvadna, hanem sokára a vízben úgy megkeménykednék, hogy majd ugyan kővé változni állították [SKr 296]. 1681: Nebojsza Bástyá szükséges mestersegh volna, ha ezen hidaczka mellett ket felől talp fara, oly formán épéte-nenek, hogi egiszer s mind sindely alays vetetődnek; hogi igi se az oldal deszkázat, se á le eresztő hidaczka ramá-ja(na)k Sarka ne rothadna [Vh; VhU 557]. 1722: Nem hiheti el senki aval az hiddal valo bajoskodást. Szüntelen valo dolog van ott, csak rothadnak az hidlász fák, aszt csak hánni kel, és ujjokat helylyiben tenni [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1771: (A levágott fa) most is az Erdőken rothad s veszedelmzik [Ádamos KK; JHb LXVII/166]. 1838: (Az istálló) fedele mind rothadni kezdet — ahonnanis hibádzik egy szál deszka [Km; KmUlev. 2]. 1843: A templom előtt lévén, Varga Katalin is felszólalt, mondván, menjenek ki a helyszínire s ne engedjék meg az erdőbétvétést, mert azon-kivül is elég erdeje van a fiscusnak, úgyhogy a fák lehulla-nak és ott rothadnak [VKp 116]. 1851: Az egész csűr tá-masztást vár, melynek keleti végén lévő talpja rothadni kezdett [Erdősztyörgy MT; TSb 34].

2. megrothad/penészedik; a mucegăi; verschimmeln. 1648: Az feoldeon alma szenara el terelue, de meny keöbeol lehet nem tudgiak, többi el rothadott ezis igen rothad [Porumbák F; UF I, 885]. 1674: Rothadni indult Alma köből 1/2 [Törzs Dévai fej. udvarház lett.]. 1750/1778: midőn hajában sokat vesződött volna^a az sze-keremen látom, a' pajtában a' Jászollyban töltették, ott rothadott [Ilencfva MT; DLev. 6. — *Ti. az éretlen leszedett törökbúza]. 1774: az Uraság le vágott Nádgya pedig töb-nyire az Csürnél rothadott [Mocs K; KS Conscr. 67]. 1804: Ezen két szalonát én vittem le már ekkor meg penészedtek volt és rothadni kezdettek annyira, hogy csak két három nap mulva semmire kellő lett volna; s el sem adhatta volna a Feleségem ha más jobb szalonna mellett el nem tsuszattta volna [Dés; DLt 198/1807-hez]. 1805: F. Detreheembe ... Törökbuzájakis bőven elég termet, de ... a

Sok esszés, és hovazások ugy el-ásztották hogy már rothod [Torda; TLt Köz. ir. 1182 ifj. Szaniszló Zsigmond szb kezével]. 1815: A Szőlőből és Pométýából 19 vika Dio gyült 25 vika aszszu alma, aszszu Szilvát tsak 16 vékát Aszalhattam; mivel a' Sok esszés miatt kiasadozván a' Szilva leg ottan rothadni is kezdett [IB. Barabás Mihály lev.].

3. kirothad; a se cangrena/strica; verfaulen, verwesen. 1705: Baron Tige colonellusnak a szája egészben rothadván igen rosszul van, fogai is már kezdettenek hullni beléje és fene esett már belé [WIN I, 499]. 1748: én régtől fogva, mind így fulladok, s hurutok. Én úgy hallottam hogy az ilyen fuladozó, 's mindenkor huruto ember(ne)k a' tüdeje rothad [Marossztkirály MT; Told. 56].

4. senyved; a putrezi; schmachten. 1820: a' Báro még azt is mondotta, Mennyei hamar mert ha az Urfi meg hal a' tömlétbe rothadok [Aranyosrákos TA; JHb 48 Pantzi Jutzi Vitán Josefné (32) cigány zs vall.].

5. átv bűnhődik, sanyalódik; a suferi/chinui; büßen. 1710 k.: Ebben az írásban is, mely miatt rothadok, látom, nem a te dűcsöségedet és a te Jeruzsálemnek lelki, testi békéségét kívántam-é oltalmazni? ami, édes Istenem, enyim, az, tudom, bűn és hiábavalóság, azt engedd el, ami pedig tiéd, azt szenteld meg [Blm. 1016].

rothadás 1. korhadás; putrezire; Fäulung. 1756: (A ház) mostan ugyan fel lévén Szarvazva alkalmas Szarufákkal — de rossz lévén Szalma fedele, felő hogy mig reparaltatnék — rothadást egészen ne szenvedne Szükséges volna Job fedél alá vetetni kívált a Bolt hajtásoknak kedviért [Branyicska H; JHb LXX/2. 23]. 1761: (A szoba) le omladozott tapaszú, az esső mián meg rothadozott gerendázatu, és majd egészen a rothadás miatt el hulladozott padlásu, kementze, és ablakok nélkül való [Pagocsa MT; JHbK LXVIII/1. 14–5]. 1807: A Vetemenyes kertben be jaro ajto felek fél rothadásban tanaltatnak melletek közel hasollo ket fen allo ki Sasolt Sas fakkal, Ajtaja fa Saroku hevederel roz a földön héver [Dés; BetLt 6 GyÚj Falvi Nagy Ferencz kezével].

Szk: ~ba/~nak indul. 1824: Egy régi ele dölt faragott kapu fél szemöldököstől rothadásba indult — ez a' Kut mellett hever [Erdőszengyel MT; TSb 43]. 1842: a Szinyei Zsido bizonyos fákat administralt a kérdett időbe a Hidhoz a fákat melyek közt ujabb es régebb vágások voltak nézegettük s meg kettő rothadásba indult közzülök s azért bé nem vehetők voltak [Dés; DLt 1480/1843]. 1862: A' három kövű malom nád fedél alatt van ... cserefa oszlopokon nyugszik — padozat deszkái avultak és gyengék, a' cserefa medvelábak alatt talp nincs — a' medvelábak is rothadásnak indultak [Mezőbánd MT; TSb 39].

2. megrothadás/penészedés; mucegaire; Verschimmelung. 1767: az kaszáló helyeket meg kaszáltotta, de Buglyában rakotván a' Tisztek(ne)k vigyázatlanságok mián, hogy rosszul voltak bé hegyezve, az Esső erőssen meg vesztegette, ugi hogi mikor bé takarították, jobb részt a' Rothadás mián ott kellett hagyni [Kóród KK; Ks 191/ 8]. 1804: (A szalonnák) ekkor meg penészedtek volt és rothadni kezdettek olyanná lett volt a rothadás miatt, hogy a' mint meg fogtam, a kezemben maradt egy darab belőlle [Dés; DLt 198/1807-hez].

Szk: ~ba indul. 1814: A Groff Ur ő Nagysága el vetettett elsőbben egy őt vagy hat esztendő régi romlott Kas Török buzát ... vgy szintén tsépletetett is vagy két hat

hat esztendő elegey, de már szinte rothadásba indult, és egerektől megett és elvesztegetett Buza Asztagokat [Banyica K; Bfr 117/17 Kertész Ursz (60) hortulanus vall.].

3. megfertőződés; infectare; Verseuchung. 1600: Borbely Illyes valya a' megh holt ember feye chyon-tyanak semmy gongya Nem volt Immaro(n) az sebys zepen megh tisztult vala vgy kezde az hasa menny. En hozzam nem leott negy Awagy eott nap, hanem az fia raggatott valamy iros rwhat rea Annak vthanna vgy eset az rothadas az sebre, es vgy Jeottek en hozzam, vgy fogtam esmet hozza, es az rothadasbol ky tisztult vala, s vgy essek az has menes rea [Kv; Tjk VI/1. 482]. 1778: Mindenek felett szükség a' forró nyavallyában Levőknek az böv ital, mely az eő felforrott, sűrű, rothadt véreket hivesítse, és a' rothadástól oltalmazza [MvÁlt Mátyus, ConsSan. gub.].

4. elrothadás/porladás; descomponere; Verwesen. 1586: vagi Capitanyok által vagi mikeppen az Varossy tellie keosseget ereős bwntetes alatt megh Intesse biro vra(m) hogy az holt testeket Ne tarchak sokara, hane(m) el siessek temetny seot mingyarast ladaba zegezzen, mert az Egesseges test mikor az deogteol inficialatik, Ottan az Mirigy az eo hathato voltawal rothasztia az testet, es az rothadas Altal mingiarast a' lelek a' testeől meg valwa(n), deoghé valik a test [Kv; TanJk I/1. 31–2]. 1589: noha sokan é fele barany bornelkwl zwkeölkeodnenek Mind aztol az bwntetesteol felwe(n) Megh ne(m) Mernek venny. Es ekeppe(n). Az zoehyekis éz illie(n) fogiatkozas myat. Az Mezarossokis az bórnek sokaig valo tartassa es rothadassa myat. sokkatt vallananak [Kv; MészCLev.]. 1662: Az méltóságos öreg Rákóczi György fejedelemnek megkeseredett haeresi pedig nem állítván szükségnek a testnek a föld színén sokáig való tartását, a test lélek nélkül csak földet, rothadást, porrá lételt lévén várandó és kívánandó, az temetés napját azért ad diem 10. Januarii anni 1649. rendelvén, arra kívül való országokból is nagy sok méltóságbelieket is hívtattak vala [SKr 305]. 1710 k.: Örzött-é meg valaha csak egy testet is a kenés a rothadástól? soha sem [BÖn. 423]. 1824: N. Enyedi Házzamnál esvén keserves Halála onnat nagy tisztséggel két Halotti Tanítások el mondása után Nlaki Jozzagomba hoztak temetni^a az ő Halála után készített Temető Boltban helyeztettük, soha rothadást nem érdemlett, becses érdemes Tetemeit [Nagylak AF; DobLev. V/1094. 1b. id. Dobolyi Zsigmond panasza fia halálakor. — ^aTi. a korán elhunyt fiút]. 1854: nem akarom, hogy szeretett kedves és jó feleségemnek az egyébaránt is felette haszontalan părădés el temettetésemre tett költségeknek kéntelenítő meg fizetése által is könnyeket facsarkak ki szemeiből, A rothadásnak egyformán jo a leg drágább mint a leg oltsobb portéka, mindenikből egyforma betsü hammu lesz [Kv; Végr.].

5. züllés; pierzanie, decădere morală; Verlotterung. 1710 k.: Ezt én Szász Jánosról sokszor megjövendöltem, mikor olyan gyermeki ifjúságában polgármesternek tevék. Az atyja ab anno 1678. komám lévén, örömmel írám nékem meg, én gratulálék, de megíram: igen elején érő gyümölcs, féltse a rothadástól [BÖn. 957].

rothadó 1. (meg)romló; care se strică (uşor); fäulig. 1778: Hasonló veszedelmes szokás, hogy az emberek, ki-vált a gyermek, minden hitvány, éretlen, könnyen rothadó gyümölsöt, tejes török buzát s dinnyét egybe esznek, a' külső hideg ellen összel, s' azután is ruházatokkal magokat nem oltalmazzák, mely miatt az eő testekből egességes

korokba ki gőzölni szokott rohadt, erős tsipős materia benek reked [MvÁlt Mátys, ConsSan. gub.].

2. fertőző; infectant; infektiös. 1778: A hasnak pedig meg szorulása mindenkor ártalmas, minthogy a' vérmek rothado forróságot, az belekben heverő emésztetnek rothadt gözi felettébb neveli [i.h.].

rothadófélben 1. korhadófélben; care este pe cale de a se putrezi; am Verfaulen. 1781: az erdő Pásztorokat láttam hogy régen le esett aszszu Tökét hordottanak, de nyerset nem láttam hanem csak olyanakat melyeket a' szél le fűtt és törött vagy régen le vágtnak és rothado félben voltak [Csóka MT; Ks]. 1807: Az Posta Mester Vajda Gabor Ur Seller haza felől valo kert mindenütt csak nem egy forma felig viselt kért meg Gyámolozva és tövisel fédve van minden mas fedél nélkül Mint egy het Lepesnire tanaltatik egy fédél nélkül valo S.V. Sertes hízláshoz készült Labos pajta Némű resziben rothado félben [Dés; BetLt 6 GyUjfalvi Nagy Ferenc kezével]. 1847: Varga Katalina felküldött biztosabb emberei közül egyet vagy kettőt s ezek az erdőn volt munkásokat az ő parancsára mind vizszakultdették, úgyannyira, hogy az akkor levágott fenyőtőkék mai napon is az erdőn hevernek rothadófélben [VKp 185].

2. pusztulófélben; care este gata să se prăbușească; in Zerströrung/Verderben. 1845: Az Udvar körül van 8 Tábla fedetlen Deszka kert Sasfák között, s többi rothado félbe lévő ganej kert, az utza ajtó, ajtó felek, Deszka kapu avatég [Borsa K; BetLt 1].

rothadott l. rothadt

rothadozó romlodozó; in stare deteriorată; kaputtgehend. 1840: a K Monostori Papiros Malomnál Két srof furu barkotza fából, jok az egyik(ne)k a végin vas karika vagyon 2 Egy srof furu rothadozó ... Egy más tölgyfadarab srof mutter el hasadva [KmULev 2].

rothadozott 1. romlodozott; stricat, deteriorat; zugrunde gegangen. 1732: A föld pintze, az egész ház alatt hosszsan és keresztül, Csere talpakban vésett, sassok köziben, Csere-deszkából ki rakott, melynek a veteményes kert felé ki néző torka, gömbolyeg fakból botozott formán ki rott, rothadozott Nád sup fedele szinte le hull [Szászsztyakab SzD; TSb 51].

2. odvas, rossz; cariat, stricat; hohl, kariös. 1807: első fogai tsonkák, rothadozott ro'sdások [DLt 224 nyomt. kl].

rothadt, rothadott 1. korhadt; putrezt; faul, vermodert. 1569 k.: Ha akarod Az Cristalt vag Achelt lagytany, vegy az rothat fannak az hammat es oltatlan Mezet, Egik anne legien, Mint az Masik, es tolch vizet kwziben es had keet orayg forrany, es zwrđ le az vizet egy fazekban ruha altal, Ted bele az Achelt az vizben, Az kit Meg akarz lagitany, 2 Napig had benne Allany, Lagy lezen hogy zabadon Mechec rea valamit akarz [Nsz; MKsz 1896. 357]. 1716: meg hulladozott, és rothatt Sendelj fedél alatt ökör Istálló; feles rako fája hejjával jo fedél alatt rako fajis ki potoltatvan meg jo ideig meg szolgálhat [Pagocsa K; JHbK LXVIII/1. 16]. 1726: Végezetre: Sem Pitvarnak, Sem nagj és kis háznak, Sem a két bé omlott bót(nak) fedele nem Találtatott, egjéb az égnél; hanem a' kis ház felett Találtatott valami bakra építettett hitván, rothatt Torpe deszka fedél [DobLev. 1/124]. 1730: ezen Istállonak régi

rothadot Talpai és igen régi bornái igen veszedelemben [HSzj talp al.]. 1761: A Veteményes kert ... vagyon szalma fedelu rothatt kertek között Simma dombos, és nem igen nagy helyen [Szászsvessződ NK; JHbK LXVIII/1. 214]. 1771/1817: régi rothadatt, és meg ritkult zsendelyezés [Bőződ U; Mk]. 1781: a' Deszkák rothattak, felszakadoznak és szakadoznak [Mihálcfa AF; Eszt-Mk]. 1844: egy kis rosz deszka ajtó — azontul a hasig egy lábolas rosz sövénykert — a kertol az ereszig 6 lab rothadt fenyő kert [Abafája MT; TSb 35].

2. megromlott/penészedett; stricat, mucegait; verderben. 1648: Egy uy kadban kaposzta sóos; ket agosotskara deszkabol czinalt polczon valami keues rothat alma [Kerc F; UF I, 849]. 1675: Percipialtunk Inventarium szerez Pracedessor Ispotaly Mester Rayner Marton es Berki Istva(n) Uraimektol ket Boltokban leuo, valami ighen ighen fel ette megh veszett rothatt dohos buzat, Eotven Eoregh köblöt [Kv; Szám. 35/I. 3]. 1681: Sajt Tavalyi Nari Juh Sajt, a'ki nem rothatt 20 Rothatt-is 20 Ez idei Nyari Juh Sajt jó, karikaval 34 Rothatt-is 23 [Vh; VhU 560]. 1749: percipialta(m) valami rothatt Töredezet sajtot Nro: 13 [Kv; Szám. 69/VI. 479]. 1768: Kolosvári és Ajtoni kertekben (en) öszve szedett rothatt szilvából 30 kupa szilva pálinka [DobLev. 11/17a]. 1806: egy rothadt szilvát felvévén az említett szolgáló és hanyitá a Kis Aszony lábára [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP Bartalis Mihályné Paszka Anna (24) gy. kat. vall.]. 1817: Majorságnak valo rothadt es alá volo Gaz 24. véka [Szászszombor SzD; IB. Szentmiklósi István ref. pap kezével].

3. szétmállott; destramat; zerfallen. 1714: Különbféle figurákkal ékesített Török Karpitok No 7 sok hellje(n) lyukas fl. Hung. 44. Ezen kívül felenére rothatt s lyukas No. 5 Szunyeg felénére rothatt s lyukas No 21 [AH 56]. 1787: Egy félíg rothat hajtatlan Derekaj Dr. 30 [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 7].

4. elporladt; descompus; verwittert. 1619: Kinek ez az egyik fő bizonyosága, hogy öfelsége régebb s több helyeken is az mi religiónkon való böcsületes fő atyánkfiainak régen megholt és rothadt testeknek csontjait kiásatta és tűzzel megégettette, és nagy sokot exiliumba üzött, kik most is exiliumba vadnak [BTN² 307].

5. odvas; cariat; kariös, hohl. 1820: Hollet Vintze rosz rothadt fogu, és feljül egy nagy fogtsorbája van [DLt 1123 nyomt. kl].

6. megfertőződött; infectat; infiziert. 1778: Mindenek felett szükséges a' forró nyavallyában levőknek az bőv ital, mely az eő felforrott, sürű, rothadt véreket hivesített, és a' rothadástól óltalmazza | A hasnak pedig meg szorulása mindenkor ártalmas, minthogy a' vérmek rothado forróságot, az belekben heverő emésztetnek rothadt gözi felettébb neveli [MvÁlt Mátys, ConsSan. gub.].

7. ~ beszéd trágárság; vorbă obscenă; Obszönitát. 1710 k.: Eltelék minden szája a rettenetes sok rothadt beszéd, trágárság, hivalkodó szó, rágalmazás, csúfolás, temondád, hazugság, csalárság, álnokság átok és káromkodásokkal [Blm. 1042].

◊ Hn. 1664: Rothat Tónál [Nagyölyves MT; EHA]. 1799: Rothadt földnél le folyo árok [Ludvég K; EHA]. XIX. sz. eleje: A Rothatt föld nevezetű helyen sz [uo.; EHA].

rothadtfélben korhadófélben; in stare putreztă; am Vermodern. 1637: Uagyon Brazaban egy uduarhaz, melynek fedele csyk imit amott akadott, pusztá allapattal,

rothatt felben, azon haz vegeben egy szeker szín; az szeker szín mellett ualami ros boronakbol rott jstallok [Breáza F; UF I, 428].

rothadság penészes/romlott állapot; putreziciune; Verfaultheit. 1759: 20. 22 Esztendő Törökbuza is volt, de azokat annyira meg emésztette volt a Buza Féreg, Egér, régiség és rothadság hogy még feléje sem lehetett menni sok(n)ak, egibe penészesedett és pogásáult volt egészen Korpává és Liszté váltak volt [M.orbó AF; TSb 2].

rothaszt 1. korhaszt; a face să putrezească; morsch/moderig machen. 1789: Ha eő nsga, ugy, mint illik a Malmot curálni, procuráltatta volna, a Gáttát előre ujtgatták, erősítették volna, az árvíz annyira meg nem rontotta volna ... az Sok iszop a malmot alább nyomta Sülyeztetett fáit rothasztotta, de mégis ugy el nem rontotta, hogy többé meg ne lehetett volna építeni, s indítani [Désva KK; GyL. Lórintz János (49) ns vall.].

2. megfertőz; a infecta; infizieren. 1586: vagi Capitanok által vagy mikenen az Varossy telles keosseget erős bwtetes alat megh Intesse biro vra(m) hogy az holt testeket Ne tarchak sokara, hane(m) el siessek temetny seot mingyarsat ladaba zegezsek, Mert az Egesseges test mikor az deogteol inofficialatik, Ottan az Myrigy az eo hathato voltawal rothasztia az testet [Kv; TanJk I/1. 31–2].

3. sinylődni hagy; a lăsa să putrezească; schmachten lassen. 1710 k.: Nyavalyás vőmnek nem lőn elég, hogy értékéből kifordíták, azonkívül mennyit rothaszták a tömlőben, avval is az én házamat ronták [Blm. 1000–1].

rothasztó fertőzésből eredő; cauzată de o infecție; aus Infektion stammend. Szk: ~ forró hideg. 1767: Reggel Templombol ki jővén Nehai édes Atyánk egészségesen dél előtt véletlenül a rothasztó forró hideg ki lelé, és öt napokig tarto Sülyos Nyavalyája után majd utolsó lehelleteig ép elmével lévén Juniusnak 9 dik napjan estvéli 11 és 12 ora között Lelkét Teremtőjének nagy buzgósággal meg adá életének 67dik esztendéjében [ArJk 57] * ~ láz. 1854: halt meg Darvas János leánykája Izabella 10 hetős korában rothasztó lázban [Dés; RHak 100].

rótt 1. mn 1. vésve felrakott/épített, összeállított; care a fost îmbinat prin crestare; durch Einschnitt zusammengesetzt. 1632: Az Uduarhaz eleőt egy boronabol rott malom ház két kerekre, az feli Sindeliezeth [Komána F; UC 14/38. 133]. 1636: Job kez feleől uagyon fényő fa berenabol rott Istalo syndelies jo tornaczia es eresze cleől mind ueghigh karfazot [Siménfva U; JHb Inv.]. 1647: vagion ... egy szalmas Szeker Szin, boronabol rott [Drassó AF; BK 48/16] | Az kapún beleol, egy Tyuknak, Ludnak valo szalmas ool; boronabol rott [Megykerék AF; i.h.]. 1652: Ezen ... fa haz körös körül sasokba boronakba rott, belől az haz fala mind két felől végigyalut festékes, partás [Görhény MT; Törzs]. 1679: az Tó szélén vago(n) boronabul rott, szalmával fedett, diszno hizlalo ol no. 1 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv.]. 1681: Malom ház, oldala boronaból rótt; pristillas fedele valob(an) rongyos [Brettye H; VhU 594] | Régi Drabant ház Oldala boronabol rott, tapaszsa mind le romladozott. Padlása faragot fabul valo, felyül tapaszos [Vh; VhU 506]. 1694: vagion a Sütő-ház, mellj-is talpakb(an) álló sas fáib(an) boronából rótt tapaszos falaival, szalma supos fedel alatt való [Kisenyed

AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. 1738: Ezen Sütő házon fellyül vagyon Tőgi fa deszkákból egy másban rott, s negj szeglettre rakott, ostorfája, és víz merő vedre nélkül valo, jo Tölgi fa ágasos, és gem fás kút [Szászvevssződ NK; Born. XX. 12].

2. adófizetésre kötelezett; obligat la plata unui impozit; zur Steuerzahlung verpflichtet | vmennyi adóval megterhelt; încercat cu impozit; mit bestimmter Steuersumme belastet. 1664: Nemzetes Bartsi Boldisar Uram az Bartsi Joszaghrol az Mustoha Anyammal egjüt az Harom Talleros adob(an) ket kapurol neg rot emberről Ad(mini)stralt Tal 7 1/1 [WassLt.]. 1666: Szabo Mihály, itt valo örökös fi, s ado fizető rőt személy lévén, Kendi János vram(na)k jobbaga valo, inn(en) szókék elis az Lengyel országhi had előtt, kit ő kegye idege(n) kezből meg hozatva(n), itt Balavására(n) maga föld(e)n telepítette valo meg [Balavásár KK; Ks 19/III. 13]. 1668: az melj haz rot Haz leuin es sok wdőtől Fogua(n) valo ado rakodot reaja meljne meg Fizesesere magatul elegtelen liuin kinszeritetet Foljamodnj Naduduar Janos es Eo kgime Felesigihez [A.szóvát K; Born. V. 28]. 1671: Bethlen János Atyánkfiának Kis Bunon lévő két rótt emberét relaxaltuk, mivel finalis sententia extal azon helynek modalitassáról [CC 99]. 1677: Pogácsón egy rőt ház hely az mellyet Domokas Tamás Vram Eörökösön adot volt Makai Mihály Vram(na)k [Mezőmadaras MT; Borb. II. — "Azaz Pagocsán (MT)]. 1690 k.: eőtven Falunal több vagion, a kik csak könnyen viselik az dolgott, ez mostani kevés Elésnél, penzbeli adott sem adtanak, realter peng 8 Falunal több benne ne(m) hodott, bizonyos ravatalban sem leven, csak interes szerint, Edgj egész Falubul hol edgj roth emberről, hol kettoról, hol haromrul felyeb nem, az előtt is adtak az mint adtak megis eximáltak volna, hogy lehetne nehezen hiszem [Utl]. 1694: Ezen Sebeselji Portio, az Ország Adaját ez eő felőllok valo rendelés szerent három rótt heljéről Contribuállya [Sebesel AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. 1696: Régenten, a' mi üdön Benedik épp állapottal volt attól fogva, eddig, a' mellj rótt heljek abbol deficiálta(na)k, következ(ne)k, így: Kovács István deficiál Gothárt István afulgialt Abra(m) Marton hazát az ország eximalta az Adó alól [Benetek]; BfR. — "Valószínűleg Borosbenedek AF].

3. kirótt/vetett; care a fost impus cuiva; ausgeworfen. 1809: Azon törvények és Flgs rendelések, mellyek a Bányászok(na)k és azok mellett lévő Személyek(ne)k immunitatiojáról Szollanak, az arany és ezüst mivelő Bányászokra nézve lévén készítettve azok a' könyörgő Társaságokra ki nem terjesztethetnek, hogy pedig a' könyörgők a reájok rott Tyrokat már ki állították a' nem csak dicséretre, hanem kötelességeknek tellyesítésében meg mutatott Szorgalmatosságoknak bizonyításul szolgál [Torockó; TLv. 9/43. — "A torockói „Metalurgica Társaság”-ra]. 1847: Vádoltatik továbbá valló, miként 1845-ben pesti útjából hazajövet, miután ott a három communításra rótt pénzt fel nem kaphatta, ithon kényszerítette őket annak útiköltségeivel együtti lefizetésére [VKp 172].

II. fn vmennyi adó fizetésére kötelezett személy; persoană care a fost supusă la plata unui impozit; zur Steuerzahlung verpflichtete Person. 1571: Az zegények, kyk foryntra nem rotatnak, morhayok zerent segechyek a forintra rottakath [SzO III, 336].

rotyasz kb. nem csiszolt, egyszerű, sima; necizelat, simplu; nicht geschliffen, einfach. 1598: Az mi keuez

ezwst marhaczkam volt, azokból hattam az Gazda Azzon-nak, egy eoregh Serleget, kin az en magam neuem es Czi-mere(m) rajta vagion egy rottiaz ezwst Kannaczkát, es egy eozue Jaro Aranyas kupaczkát, kit megh regen Vy Etzen-deoben attam volt nekíe [Gerend TA; Törzs. Gerendy Pál végr.]. 1637: kett Temerdekek rotysz fel fel eiteles kannak [Kv; RDL I. 24]. 1637/1639: 1. Rotysz sima, mereo aranyas spiczre lyukoztasos Ezüst kanna, m. 2. p. 3 — f 28 [Kv; i.h. 111]. 1710 k.: En mindenkor szép, tiszta jó bort ittam vendégeimmel és asztali szolgálímmal, rotysz szép egybejáró üvegpohárból [BÖn. 725].

rováckos 1. rovátkolt; crestat; gekerbt, geriefelt. 1680: Fűresz Malom Rováckos töke hajto kerek ezen Fűresznek az Fűresz mester relatioja szerint kopat renovatíot keván [A. porumbák F; Ált Inv. 38].

2. metszett; cizelat; geschliffen. 1680: Övegh csűr Vagyon rovaczkos övegek készítésére öregjeb egy pár rezbol csinalt forma — par. I [uo.; UF II, 974].

rovádzat rovátkolás; crestatúra; Kerbe, Einkerbung. 1757: Találtatik a' folyo vizekbenis, mint a' Marosban, Aranyosban, és más patakokban szerte szélllyel, a' Szamosbanis igen szép arany, mellyet többire 'a Bányász Czigányok szoktak keresni, és mosogatni tsak annyival külömböz ennek keresése, s mosása, hogy az Aranyász Czigányok nem tésznek fotakat deszkájokra, hanem azokat sűrűn meg rovádzollyák, és az olyan rovádzatokban meg ülepedik s meg marad az Arany [Zalatna AF; JHb Borsai István nyil.].

rovandó vkire kirovandó/vetendő; care urmează să fie impus cuiva; aufzuerlegend, auszuwerfend. 1845: Melyek így lévén ezen igazságtalan kereset alól, Balog Istvánra rovandó egy méltatlanság büntetésével költsége fáradsága meg térítésével leendő, feloldoztatását tisztelettel kéri a' bé panaszolt — ezen kívül az adósságos Contractussa szét tépése és tűzbe vetéséért köz kereset alá vettetését [Dés; DLT 591].

rovás 1. (adó/szolgáltatás) kirovás/vetés; impunere; Belegung, Auferlegung. 1567: My második Janos wdwar hely zekben lakozo fw nepeknek es Lo feyeknek keozone-tonket es zokot kegielmessegeonket Jryw. nyilwan vagion nalatok, my kyppen az erdel orzaghely hyweink három nemzeteol ez mynapy gyeolesekb egienleo akarattal vegezkek hog' az nemesség az elebbely Rawas zerint Zaz Sebesnek epetesere az w Jozagokból minden Kapwtol hwzon eot eot pynzt, az mely nemes Embernek penig Jobagy Rawason nem volnanak, azok Eotwen Eotwen pynzt, az eg'haz hely nemesek kedig hwzon eot eot pynzt aggianak [Törzs. fej.]. 1571: Emlkezkek meg ty kegielme-tek orszagul mi nemy állapotban az zekelseg állapotia volt, soha semmi ravas sem ado vetel egieb nem volt regy mogiok zerint valo eoker sytesnel ez cleot valo fejedelmek ldeyeben [SzO II, 322]. 1578: Miert az Espotal iozagat orzagh keozybe rotak, az kiralne Azzony penigh minden fele rowastul adozastul eximalta es zabadosa teotte Byro vram eo kegme az lewelet vinne ala, es eo Nagawal Confimaltatna meg [Kv; TanJk V/3. 170b]. 1590: Az Rawaskor tudom hogj Tyboldban lakik vala Demeter Janos. Annak vta(n)na el zeokék Demeter Janos, Az Rawaskor 24 penzt Adora Rendeltek vala, el zeokesenek vtanna tudom

hogj az eócze Demeter Peter adta az Janos Adaiath kette(n) eótwen(n) penz vala az ó Adajok [UszT]. 1596: En úgy tú-do(m) hogy az ado rendeskor mikor az Rouas volth ne(m) kylene rottak hane(m) chak egy süm(m)ara hattak az fálut [i.h. 12/111 Marth(inus) Farkas de S. Abran pix vall.]. 1597: Ez dologhba(n) ezt tudo(m) hogy Az ado az Damo- kos Thamas neüere v<ala> mostis arra uagio(n) az Rauas, egikor Damokos Thamasnak egy Jobbagia Zekel Leórinch el zeókék az Damokos Thamas feo<l>dereól, Az Adaiath ne(m) vola ki adnj (igy!) [i.h. 12/13]. 1634: Városy vagy Falusy bírák polgarok az szegény kösséget illetlen adozá- sokkal vetellel, uton iaroknak valo gazdalkodasoknak szine alatt, rauással, semmiuel ne terhelyék, bánchez, hanem az Varosnak vagy Falunak, közönseges szölő es malom jöue- delméből vagy korczomáyabol tellyesitczék ky [UF I, 329 I. Rákóczi György gazd. ut.]. 1651: Szaz Czegeőből" ... szeőkeőtt el egy Palffy Geörgy neü Jobagia, rott hazból, meli hazban magatt rottak uolt megh, es budosott az rouas utan el, s most lakik Thorda varmegyeb(en) Poka Ke- rezturatt [Szászgalac BN; Berz. 12. 92/30. — "SzD].

Szk: ~ *alatt levő/való létel*. 1677: A' Pusztaságra nem jutot helyekről is; ha a' fel-rotatot és számlátatot Jobbágy, avagy annak maradéki, akkori helyekről el-bujdosnának, meg-bizonyosodván afféléknek mind rovás alatt való lételek, mind penig a' hová mentenek légyen, az hol laká- sok találtatik lenni, azon Vármegyének Perceptor, vagy Városoknak Birái vegyék-meg rajtok | A Fugitivus, de egyébiránt rovás alatt lévő Jobbágynak a' midőre refundat- hatnak, adojokat a' kik érettek fizették, azoknak refundalni tartozzanak, ha más emberek Jobbágyi; ha penig azon Ne- mes emberé, ki vagy maga, vagy Jobbágyi által praestaltat- ta, maga szabadságában ál meg-engedése; vagy penig exi- gálása [AC 70, 105–6] * ~ *birható* adókirovás/adóztatás alá eső. 1571: Az drabontok neweis, valakynnek rawas byrhato marhayok vagyon, a regestromba be Irassanak [SzO III, 335 fej.]. * ~ *on levő*. 1677: Kapu szám után való adoval, pusztá helyektől, senki nem tartozik; Rováson lévőek maradéki után, mint jár az ado [AC 261] * ~ *on maradt*. 1677: ha ujobban a' le-szállított helyeket megűllik, emberek telepedvén reá, a' meg-telepedésnek idejétől fogva hat Esztendeig az adózástól üressék ne légyenek külömben, hanem a' fellyebb meg-irt mód szerént a' rová- son maradtakot segűllék [AC 69] * ~ *on van*. 1567: egienleo akarattal vegezkek hog' az nemesség Zaz Sebes- nek epetesere az w Jozagokból minden kapwtol huzon eot eot pynzt, az mely nemes embernek penig Jobagy Rawason nem volnanak, azok eotwen eotwen pynzt, az eghazhely nemesek kedig hwzon eot eot pynzt aggianak kikkel az Zekelseg is egienleo terhet veon magara [SzO II, 212 fej.]. 1689: az keresb(en) forgho ket eorőkseghről miolta ra emlekezem mind adoztak, vane rovason neme en nem tudom [Kiskend KK; Ks 8. XXIX. 4].

2. (adó/szolgáltatás) kirovási/vetési jegyzék/összeírás; registru de impozite; Steuerregister. 1567: paranchiolwnk nektek, hog' wewén az my leweleconket az foo nepek keo- zeoletek kiknek feoldeon lakioik az Rawason ninchenek az eotwen pénzt, az eg' hazhely Lo feyek kedig az hwzon eot eot penzt Zaz Sebesnek epetesere minden haladeknelkwl zokot terhek es birsagok alatt az my hyweonknek witezleo kornis myhalnak, ez dologa valasztot zemelnek kezebe zolgaltassatok [SzO II, 212 fej.]. 1589: En azt tudom hogj az mi hazunk ne(m) volt rauason Scott megh az Batthory Istuan Capitansaganak elcotte volt ez en hazamrul vramnak

elteigh valo menedek leueleonk az ado feleol [Szu; UszT]. 1614: Teczet orzagol hogi Publicum Aerariumot Institualiunk, meljben minden vr, es Nemes Ember eö Maga, nem az Jobbagi, minden ado fizeteo kapuiatol ket ket forintot adion. Az melj keritet es Mezeo varosok Rauason ninczenek, azok Capitatum husz husz penzt adgianak, az Combustakon kwuwl. Az egi hazi Emberek keozswl à kj maga biro, adgion niolczwan penzt, a kj penigh zeginieb adgion Negiuen penzt [Ks 87 ogy-i végzés].

3. feljegyzés, kimutatás; consemnare, tabel; Eintragung, Ausweis | rovásfa/pálca; ráboj; Kerbholz. 1570: egy vasarnap hytta volt eoket Boregetteu Marton, hogi zamotth vettenek Zabo Imrehel valamj Zeleonek Arra feleol ... hozza eleh K. az Rawast, Mond Zabo Imreh, en Nem vetek Te Veled semmy zamot Mert az My Rawast Te emlegecz az haz Berre valo volt az [Kv; Tjk III/2. 91 Aztalos Jmreh es Hunyadj Estwann vall.]. 1587: Az mint az Chiapartlot zamot veotunk Lenart vrammal rovas vtan keolt el bor f. 5/50 [Kv; Szám. 3/XXX. 26 Seres István sp kezével]. 1595: Kadar Jakabnak az feredőhazhoz valo mueltetese 19. Marty az Első Kantoron vetetem zámot Kadar Jakabbal, töt az feredős rouassa és az ömaga rouassa szerent, melyet Karaczon(n)tol fogúan oda müelt^a [Kv; i.h. 6/XVIIa. 252 ifj. Heltai Gáspár sp kezével. — ^aKöv. a részl.]. 1670: Interten-tioja az meg irt Majorságok(na)k ez fél esztendő alatt Hordottak à a kastélybol Harom köből Török buzát, az az két Hetre egy egy vékát, és az aproságnak két Véka kölest; és ezek mellé minden Hétre két két véka Ucsut, mely is ment a Ravás szerent Tizenhárom köbőlre [Balázsfva AF; Ut]. 1695: csiplésnek idejénis mikor ki hánnyák a' buzát, a' Csűrbiro bizonyoson igaz hiti szerent fel rojja, minde-nik asztagbol menyí kalongya jö ki, hogy abbol a' ravásbol rectificaltassék ha mi fogytakozás eset volna az asztagok rakásakor, a' ravásnak fele pengi, álljon a' csipőlknél, fele a' hütös csűrbiro nál [Kv; SRE 34]. 1725: A Kolosvari határonn levő Ispótály földieibe(n) háromszori szántásb(an) vas rostávall rostált buzát a' Rovások szerent vettem el Metr. 129 [Kv; Szám. 54/IV 3]. 1732: A meg irt szemtől találtatott Gabonának számát, a hites udvari Bironak Ravá-saibol, s hiti szerent valo vallásából Consignáltuk, nem lé-szén elegendő edény a mellyekben ujjalag meg méretet-hessék a Gabona [Nagyiklód/Szentjakab SzD; Tsb 51]. 1761: Vagyon a Csűr szájánál az ucza felől, három Esztendős Asztag, melyben talattunk egy rovas, és azon Rovás szerent vagyon azon asztagban elegy buza Gelinac 210 [Branyicska H; JHb XXXV/39. 10]. 1762: Páskully György is meg üte Kovás Sigmundot egy rovással, hogy mingiárt ketté törött a Rovás rajta [Hagymásbodon MT; Told. 48]. 1789: mi mind ketten Portio pénz Restansok léven mikor el égénk az el mult esztendőben, mind rová-saink mind könyvünk s quiaetántiáink el égtének Méltotassék oly utat 's módot bölts itéleti szerent fel találni, hogy vagy tellységgel valo el engedéssel, vagy más Ro-vásra valo fel Rovattatással a' Communitáson fel szedhes-sük, mivel mi magunk erejéből sohais ki nem potolhatyuk [Sztána K; Somb. I]. 1796: a Rovásokat a kezemben vé-vén, mikor újra visgalatra vetődött igaz az hogj a Buza Rovás a Házalattal nem edjegzett [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1825: midőn lettem volna Ns Fogaras vidékében Sz Kertzesorán akkoron jelenék meg előttem Grof Szeki Mlgős Teleki László Ur Mlgős Successorai Méhészsze Moysza Sztupár, a' Ki is önkéntesen azt vallá előttem, hogy a' mult 1821lik esztendőben az Udvari méhek ... ti-

zenhat rajt eresztettek, mellyeket egy a' kezében lévő ro-vással számlála meg előttem [Strézakercisora F; IB. Rátz Joseph Fogaras vidék hütőse kezével]. 1834: eszt à rovasan is láthatni hogy egy helyre rovatatt a' 3 véka Dézma árpa [Sajókerezstúr SzD; Born. F. IIg]. 1840 k.: minden ember tartozik egy héti szolgálattába egy ől fát vágni, 's bé adja a rovas, arrol hogy hány őlet vágta a hajtás Szembe a Biroval teszük össze a rovas, melynek fele mindenkor a hajtásnál marad — s ugy irodik egy különös Listába [Görgény MT; Born. G. XXIVb Csiki Sámuel lev.].

Szk: ~ alá ad. 1827: Minden ember a felrovás idején tartozik minden marháját számba adni és felrotatni, mert ha rovas alá nem adgya is még is a régi contractus tartása szerint tartozik a Bért meg adni [F. rákos U; Falujk 162 Barrabás Áron pap-not. kezével] * ~ra felrotat. 1793: a' mikor az asztagok rakásához fog, azon igyekezzen hogy egy Asztagba ha hijjánosodnak, egy forma buzát rakasson, meg számlálva rakassa a' kalángyákat az Asztagban, azt egy rovásra fel rotassa, numerizálja, s rovását ugy tétesse egy bizonyos helyre az Asztagba s a' szerent inferálja Diariumába [JF 36 LevK 297 Vég Mihály pref. ut. a drági tt-hoz] * ~ra tetet. 1803: A' Dominalis Biróval azt is minden nap tétesse rovásra^a, hogy hány kalongya Gabona aratatott el-végezven az aratást, azonnal az Ispány maga mellé vévén a' ki-rendelt Regiust, és a' Dominalis Birót, a' learatott Gabonát földenként a Regiusnak adgyák számba [Kv; AggmLt A. 117. — ^aAz ispotály ispánja] * ~t ad. 1595: hordottak zenat Azzonynuk Ö fge(ne)k be jöuetelere, szelel az az sok zallassokra: Martto(n) és György poroszlok mellettek voltak és rouast attak nekik és arra fizettem meg nekik^a [Kv; Szám. 6/XVIIa. 137 ifj. Heltai Gáspár sp kezével. — ^aKöv. a fels.] * ~t csinál. 1618: Ebben az nagy suma borban az én szolgálímnak nem adtak, hanem ugyan az Sajgó István hagyásából külön rovas csináltak vala az szolgálím, és addig azmég ennyi bort hordtak Kamuti uram számára hoztak 57 oka bort, kinek azután az császár pénzéből adá meg az árát Kamuti uram, de igen nehezen [BTN² 102]. 1634: elsőben mindenky folyben két kalon-giát el czipeltetvén, az hites bironak jelenlétében, szóras-ék, tisztítassék és méretessék megh, kiről az Biro igaz rauast czinallyon es tarcza megh, az Uduarbiro fide medianté notallya, az bironak cedulát adgion de facto rólla, hogy igy constalhasson meny kalongiából meny szemet kellyen vány [UF I, 332 I. Rákóczi György gazd. ut.] * ~t tart. 1578: Mikor az malom haznath be meryk és megh oziak, az falw byraia yelen legye(n), es minden ky meres-rol rawast tarchanak, kinek eggik reze az molnarnal, a masik az byronal legyen, hogy az zam tartas az rawasokkal mindenben egygyezzen [Kisfalud AF; OL M.Kamara Instr. E-136 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104-6 V Kovachocz ut. Ma-thias Niary gondv-höz]. 1634: az czéplésnek penigh vegezetin, és derék méretésenis az hütös bírák vagy Polgá-rok, mind az cziplésnek kezdetire iratók, ottis ielen legye-nek, az méresekről igaz rauast tarczanak, es Uduarbirank-tól minden mérésről cedulatis vegienek [UF I, 332 I. Rákó-czi György gazd. ut.]. 1676/1681: Az malmok vamját igha-san szedgye bé, ravasokat tartvan rolla | Minden megh mért hodorul à hites Biroval igaz ravast tarczo(n)^a, írja végére, menyinyi veder, és hány pinzes volt [Vh; VhU 658. — ^aA racionista] * ~t tartat. 1679/1681: Csépléskor ... à szemet jól ki verjék, szalmajab(an) ne maradgion(n), à hites csűr bi-rával igaz Ravasokat tartasson [Vh; VhU 669]. 1718: A Molnárral rovas tartatok à mikről Vámat nem ad(na)k ha

lesz valami haszna [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból] * ~t tesz. 1681: Másut mikor az szalonnát fel kotik akkor is meg mérik, s az font számról rovást is téznek mindenik(en), Ugi írjak Regestumban; Mikor erogalni kezdik akkoris meg mérik s az után erogallyák a Sáfárok [Vh; VhU 560] * *felemás* ~. 1701: minden méréskor a' Kovátsnak Quietantia-ját vagi felemás rovássát tartozzék bé adni [Kv; SRE 74] * *hiteles* ~. 1721: A Csűr földin hogy több buza nem találattott oda menetelekor Szeműl vagy az Csűr Biro hiteles rovássával, vagy attestatioval, hitelesse(n) fulciallya Szükséges [Dés; Ks 26. XIV 1] * *hosszú* ~. 1807: minthogy sok Helységekben tapasztaltott, hogy a' Falusi Birák, a' Királyi adót, nagyobb résztint hosszú rováások mellett, melyre maga rendiben minden ado-fizetőnek adoja fel-vagyon rova, szokták fel-szedni, mely hosszú rováások el-töröltetni, és helyekbe más kisebb hasadt, és minden adofizetőre különös rovással való bánás modgya parantsoltatt [TLt Közig. ir. 1045 nyomt. gub-i körrend. 6668] * *(kétféle) hasított* ~. 1750: Dévai Fazakas Peter valamikor az Udvar kívánnya aká<r> Kömivességgel, akár Asztalossággal, akár bárdolással híven igazán szolgáljon, ugy mind azon által, hogy hasított rovást tartván az Udvarral Télben, vagy más részeiben egész esztendőnek valahány Napokat el mulatna, és Udvar szolgálattában nem töltene, fel rója, és azon Napokat más következő Esztendő(en) ki tölcse [Déva; Ks 107 Vegyes ir.]. 1780: Előmben hivatván Udvar Biro Uram Migs Groff Galakuti Lázár Janos Ur cö Nga Batzában lévő Lovászeit Kükis elé hozván a Hasított rovást, mellynek fele az Udvar Biránál lévén fele pedig nallik a Lovasoknak egyeb(en) tevé mind a rovasokat, s haromszor is velek el olvastatván a két reddbeli (!) Rovasban kaptunk két száz hatvan két veka Zabb hogy ment legyen két Lora 1779 esztendőben [Baca SzD; TSb 24]. 1781: a Kortsomárosok(na)k meg volt parantsolva, hogy hasított rovárra italt adgyanak [Mihálcfa AF; Eszt-Mk]. 1799: ennekutánna az addig szokásban volt, és a' falus Bironál tartani szokott egy részű hosszú Rovások helyett, más minden Contribuensre nézve külön külön külömböző két fél hajtott* Rovások vulgo Czinkos nevezetűek, mellyeknek egyik része a' Bironál, másik része pedig magánál a Contribuensnél legyen, készítettessenek, és minden faluban bé-hozattassanak, s ezen e szerint készítettend Rovásokra minden Administratio igazságosan feljegyeztessék [AszLt Nr. Reg. 207 nyomt. gub-i körrend. 6014 és 6463. — "Egykorú kéz a hajtott szót hasított-ra javította]. 1830: (Aranyos) székbén az 1799dik esztendőben 6074 és 6473 ugy 1807-ben 6668 számok alatt ki bocsátott Kerülő Rendelések ellenére a' Contributionalis pénz fel szedés(en) mostan is a' regi hosszú Rovások (!) haszáltatnak (!), mellyre nézve ezen Rendelések tellyesítés és közönséges folyamatba való hozatala olly hozzá adassál (!) ujittatik meg, hogy a' mostani hosszú Rovások helyett, a' fenn irt Rendésekben ki porontsolt hasított Rovast közönségessé tevé, ennek edgyik oldalára, a' Contribuens a tett Summát, a' masikra pedig a' forintokat és Xrokot mellyet ki fizettek fel vágattatni szoross es el mulhatatlan kötelessegek(ne)k esmerjék Kmetek [i.h. gub. 5533]. 1835: Van minden Gazdának hasított rovássa melynek fele az Udvari Tisztneél áll, ezen rovással fel szoktunk minden Vasárnapi menni az Udvarba, s ott kinek kinek az el tölt héten le tett szolgálata fel rovatik mind a' két rovássa a' kis Biro által az Udvar Biro Ur előtt [Zsibó Sz; WLt]. 1850: bé rakattam az ottani Kő istáloba a' még meg lévő

fákat 's hasított rovással mellett számba adtam Bérés Krisán Nyikulájnak [Branyicska H; JHb XXV/68hoz] * *kettős* ~. 1781 k.: A' Juhok és Bárányok a' Konyhák számára vitessenek kettős rováások mellett [Told. 27] * *kölcsönös* ~. 1799: a' nagyobb helységeken a' falus Biro, és Collectorok között szükséges képpen meg-kivántato Contrallorságnak fenn-tartására, mind az valamit a' Collectorok a' falu közönséges szükségére a' Contribuensektől felszedtenek a' Bironak jelen létében meg-számláltassék, a' meg-számlált pénz a' falu Cassájába tétetessék 's egyszerűsmind a' Biro, és Collectornak költsönös Rovásaira felrotassék, a' melly Rovások annak utánna a' Falus Birotól vejdendő Számadásnak alkalmatosságával, mind kettő Liquidatiojának fundamentumaúl szolgálhatnak [AszLt Nr. Reg. 2007 nyomt. gub. körrend. 6014 és 6463] * *testimoniális* ~ bizonyító/tanúsító feljegyzés/kimutatás. 1658: Per Annum Integr(um), percipialtam, Sebeshely Malomból, az hűteos Molnar Testimonialis Rauasa szerint, Vam Buzat Cub. N. 26 [Borberek AF; WassLt Perc. 32].

4. ~ra hitelbe; pe datorie; auf Kredit. 1586: Keówetkeőzik az Varas Retin valo kazaltatas Miert hogj az Meleg Jgen szwteot rovasra hordattam io bort, magunk zamara mind annj Jdeig keolt el aztalunkon tisz veder bor attam erte f 3/20 [Kv; Szám. 3/XXXIV 28, 30]. 1587: Az taligara valo keolchyege. Elseoben vgy vegeztünk. hogj Az kowachy Rowasra Mywelyen [Kv; i.h. 3/XXXIII. 19]. 1625: hozattattam Rowasra vonas Igazgato vrajmeknak; Es mi koro(n) Eö Kglmek szamoson Fejerwarra ala kellett mennj pinczie Tokokba(n) es konderokba(n) be teoltven ... vgy mint Bort nr. 41 Es Eytt: 5 [Kv; i.h. 16/XXXIV. 236]. 1758: azon Hadnagy látván menyli bort ittanok meg rovárra el hült rajta [O.kocsárd KK; Ks 8. XXIII]. 1774: Csutak Uram azon borral meg nem érte, a mellyet asztal felet ivut meg, hanem egy egy Flaskoval hozatatt asztal utánis magának; azon kívül hozatatt velem Rovásra mint egy 30. veder Bort, mellyet mondotta, hogy Pénzül kifizeti az Uraságnak [Mocs K; KS Conscri. 93 Varro János (26) jb kulcsár vall.]. 1781: e' szerént rovárra minden verős Kováts szentet hozhasson, vgy hogj fél praestatiojoknak ... léjendő kivételivel fizetethessenek [Torockó; TLev. 9/20]. 1797: rovárra vágván a' Petsenyét a' Mester Embereknek annak utánna azoknak fizetésekből lehuzyván [HSzj rováss al.]. 1825: vittem az Udvarházhoz 4. Szán fát, a mely hogj rovárra ment vagy nem, nem tudom [Csatány SzD/Dés; DLt 288].

rovásíró adókirovó/vető; functionar la fisc care face impunerea; Steuerheber. 1650: az megh holt Fejedelem idejeb(en) megh ravak az falut az Czeffey Lazlo Uram Jobbagyit Czak negy ember ravak, de az a Négy ember nevek szerint kik legyenek, akkor ott az Rovasiro Fejedelem embéri nem kerdek fel sem irák [Mikeháza SzD; KS 42. C. 42].

rovásos 1. rovátkolt; cu crestături; eingekerbt. 1674: Üveg csűr Eoregh csifrázo rovasos kis vas nr 1 | Vagyon ismét az Felső Porumbáki határon fűrés malom, melynek deszka metső jó fűresze nr. 1 rovasos vas kerekke, vas ellenzőivel kapcsaival csapjaival, ahoz valo vas horgaival és egyeb hozza valo requisitumokkal egjut [A.porumbák F; UF II, 614, 615].

2. metszett; cizelalt; geschliffen. 1797: Két Síma, és egy rovasos Poharak [Náznánfa MT; Berz. 4. 22. N. 22].

3. ~ *pálca* rováspálca, cinkus; řanc, řancuřá; Kerbholz. 1812: Azomban hogy hirtelen meglátott edgj más gömbölyég rovásos páltzát, míg észre vettem volna azzalis kettőt vagy hármat koppantott a' Groffné^a, hanem eztis erőszakkal kivettem a' Groffné kezéből elhadta a Grofot [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall. — ^aA gróf-ral].

rovat ige büntetést méret vkire; a dispune sã i se aplice cuiva lovitura cu bita/varga; Leibesstrafe zumessen/auferlegen lassen. 1818: Nem mulattam el meg tiltattatni a Falusi Biroval a Magyar Regeni Közönségnél, hogy valaki Ijabb Hegyesi Elekkel tarsolkodni bátorodik a parasztok közül, büntetésül 25. páltza ütéseket fog kapni, amit hogy négy Complex dorbézoló Társait a mult Hetekben el fogatván, és megtömlőztetvén, az Igért Büntetést vásáronponn réájok rovattam, és hibájakat ki kiáltattattam [Vajdasztván MT; TLT Praes. ir. 321 Budai István viceispán kezével].

rovat *fn* 1. (adó/szolgáltatás) kivetés/rovás; impunere; Steuerveranlagung. 1655: Rádai György uram adott: buzát cub. 10; bort ur. 10; bárányt (berbécs) 1; tyúkot 3; kását cub. 1; árpakását cub. 2; sajtot 1; az utolsó rovatban adott cub. 3. Rádai Zsigmond uram adott: az utolsó rovatban adott zabot cub. 10 [EOE XIV, 105 Azon országgyűlési rendek névsora, kik az enyedi iskolára adakoztak]. 1664: Az nemes ország mostani generalis gyűlésében Kegyelmedet rendelvén az máramarosi nemesi alsó, felső rendnek és kapuszám kívül levő rovatban faluknak és városok lakosainak híven, igazán való felirattatására és regestáltatására és azoknak adajoknak az articulus szerént való felszedettetésére és adminisztráltatására, hogy nógassa Kegyelmed [TML III, 46 a fej. Teleki Mihályhoz].

2. táblázat egynemű adatok bejegyzésére szolgáló oszlop/rész; rubrica; Rubrik, Spalte. 1861: fel is kell tenni az illető Rovatba hogy mi féle ajukak^a [Gyalu K; RAK 58. — ^aTi. az egyházközség tagjai]. 1865: Ha a' rovatban nem említett feltételek merülnének fel a' zsellérekkel kötött egyezmény levelekben, azt külön rovatba kell írni [uo. RAK 99].

rovatal 1. (adó/szolgáltatás) kirovás/vetés; impunere; Steuerveranlagung. 1582: Az Owar fertalliaban ez ezendeobe az Rawatal Zerenth talaltatoth vonas 292 1/2 [Kv; Szám. 3/VI. 2 Diósy Gergely not. kezével]. 1586: ez esztendeoben az Ado fel tetel nem lehet Amegh az Vnionak tartasa zeren az vyonnan valo Rowatal vegheoz Nem megien [Kv; TanJk I/I. 21]. 1696: Meljhez kepest, meg itilhet, mennyi legjen ez helj(ne)k Qvantuma, az Adozas-hoz kepest: Talaltatván a' Ravatalb(an), ado fizethető paraszt emberek nro 4. Donatariusok is, kik ado alá vettette(ne)k nro 5 [Benedek AF; BfR]. 1699: Hogy in A(nn) 1696 // Maros vásárhelyi Gyűlés alkalmatosságavall, az mintt az Nemes országh Fejer Vármegye Felső Jarasának defalcata volt bizonyos számú ado zo kapuit, azon defalcatio alkalmatosságavall ... Szasz veszsződön Nemz(e)t(e)s Kövendi Boer Pall Ur(na)k is adatott volt fel Rovatalra defalcatio [Mihályfva NK; JHb XXIII/10]. 1749: Gróff Wass Vrak édes Attya, Nagy Attya a Ravatal alkalmatosságával bizonyos házhelyekért a kapu számot le tévén vgy appropiálták volna magok(na)k [Dob.; WassLt]. 1843: Királyi Arenda 's más közbe jöhető Rovatal terhe (:az In-

surrectiora tejendőt kivéve:) a' már nevezett Haszonbérlett portiotskának a' Haszonbérlet ideje alatt a' Haszonbérlet feneklik [Nagylak AF; DobLev. V/1248]. 1856: A Jország bérlet iránt beszélgetésünk szerént ezennel biztositom hogy még ez égy 1856k évben kezín hagyom s gondjaira bízom Ötszáz Váto Magyar forintba számítva az évi bért — ebből szintén az ez előtti modon le hagyva a mit belé egyezésemmel építési javításra határ vagy barázda igazítás — kijárasra fordít — Adora — a birtokot illeto rovatatokba fizet — a termésbeli jég és tűzkárokat oda nem értve [Gagy U; Pf Pálfi Mihály lev.]. 1858: Minden nemű rovatatokat, adokat, kösségi terheket, fuvarozást, köz munka tételt, katona tartást én berlő köteles leszek hordozni bérbe feltudás nélkül [Kendilóna SzD; TKhf 15]. — L. még VKp 218, 277.

Szk: ~t *tesz*. 1847: (Varga Katalinnak) ezen beszédeiről jól is fizettek a falusiak, mivel Kerpenyesen is két versen rovatalt tett, minden flútre egy húszast vetvén. Mit az emberek pontosan meg is fizettek [VKp 199].

2. adóalap egység; bazã de impunere; Einheit der Steuerzahlung. 1690: Nemzetes petrigevit (!) Horvat Miklos Uram, az 1689 esztendőbeli Gyula Feirvari őszi nemes ország gyűlésib(en) kapu Szam utan fel vettett ket szaz forintas adob(an) nemes Torda varmegyib(en) pakai (!) egy rovatat alat valo zalogas joszararul, az szerint mint az falu magak között fel vetete admi(ni)str(alt) kezemb(e) f. 15/78 melyrul quietalom ő kglmet es Testificalók ez irasomal [Vécs MT; SLt AU. 58]. 1692: Az Ecclanak ugy tettett hogy a' mikeppen inteztettek a Rovatalok, az also Füleiek fizessenek őt rovataltul^a, a' felső Füleiek hatrul, az Aszszonyfalviak hétrul, ebben az esztendőbenn, jövendőre meg lattuk az idő mit hoz magaval [Kv; SRE 5. — ^aA címszónak ez az előfordulása tartozik ehhez a jel-hez]. 1693: Desfalván Petritevit Horvát Christina Aszszony(na)k vagion cot rovatallya, azon őt rovatalt adoza ot lako cot Jobbagya sohunnét senki őköt meg segitette [Ebesfva; SLt AH. 21]. 1694: Cens(us): Adozasok egy Ravatalrol való [Láz AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. 1698: Tudok ezekhez az Ravatalokhoz eo kglmen(e)k negj örökös embereket az harma marhas, az edgjiken(e)k semmije sincs [Balavásár KK; Ks 8. XXIX. 9] | Menyi Ravatal vagyon most Thordavármegyéb(en) Ligeten az Teks Nems Lázár Ferencz Ur(am) eo kglme részire Menyi örökös Ember most azon Ravatalon s mennyi Marha [LLt Fasc. 117]. 1699: Vagion ezen falun edgy kapu melly(ne)k 8 Ravatallyat az Gyulafi rész supportallja [Pipe KK; LLt Inv. 89]. 1700: Magjar Lapadon hány Ravatala vagion. Azon Ravatalon hány örökös jobbágy vagion | Azon egy Ravatalon vagion sállér egy; mellyis Bagoban valo, melj ma holnap haza megien [M.lapad AF; JHb XXIX/23]. 1794: (Az) osztályhoz valo p(rae)tensiok, az régi ülés, ház hely, vagy rovatat szerent p(rae)tendáltatanak e' következendő modon A Keresztes Részben Groff Kemény Farkas Ur ő Exja kíván maga számára őt ülés házhelyet az irt Keresztes részből Groff Tholdalagi Sára Aszszony ő Nsága ... kíván magának három régi ülés házhelyet [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 6a].

3. adó; impozit; Steuer. 1698: Ravatalt tartozik fizetni Szilágyi Janos Ur(am) Csekelakán^a felet [Told. 8. — ^aAF].

4. adózás; plata impozitului; Besteuerung. 1690 k.: eőtven Falunal több vagion, a kik csak könnyen viselik az dolgott penzbeli adott sem adtanak ... bizonyos ravatalban sem levén, csak intezes szerint, Edgy egész Falubul hol

edg rött emberül, hol kettörül, hol háromul, fellyeb nem, az előtt is adtak az mint adtak, megis eximálták volna, hogi lehetne nehezen hiszem [Utl]. 1699: Ravatal. Ezen eő Nagok részen van ed Kapu. mellyett e fenn meg irt Jobbagjok(na)k kel portiozniok [Nagycserged KK; LLt Inv. 107].

rovatali (adó/szolgáltatás) kivetéséből/rovásából származó; care a provenit din impunere; aus Steuerveranlagung stammend. 1847: Továbbá bucsum-cserbui kisbíró Plésa Juon a helységen felszedett rovatali éléspénzből a második esztendőre semmit sem adminisztrálván, a bucsumiak meg-szólították ötet, hogy jelenjék meg a falusi közönség előtt, s adjon számat, hová tette s mire költötte el az eddig rovatal útján felszedett élési pénzt [VKp 283].

rovatlik kirovatik/vettetik; a fi impus; ausgeworfen werden. 1834: eszt a rovasan is láthatni hogy egy helyre rovatalt a' 3 véka Dézma árpa [Sajókeresztúr SzD; Born. F. IIg]. 1847: Annyi igaz, hogy minden gazdára egy ezüsförint rovatolt, s amint halljuk, a tekintetes főbíró úr közelebbi ittjártával adott comissiót, hogy minden gazdán egy ezüsförintot vegyenek fel [VKp 277]. 1856: Császári Költőnpénzről Számolás meg Jegyzése Rovatot volt Firtos Várallyára 850 Rf. Ezt a nyoltzszázötven prfortott fizetni kellett volna öt év alatt bé a Cassába — minden évben Tíz ángariat: minden ángariába bé kellett F. Várallyának adni 21 prfortott és xtzer [Firtosvárallya U; Borb. II].

rovátkás rovátkolt; zim'uit, zim'at; gezackt. 1677: Vagyon az fellyeb inventalt vas hámoron alól jó deszkás héjazat alatt nyolcz oszlopokon egy fűrés malom, melynek töke tartó nyolcz karikás szekere, két párnája, fűrés jáрма, járom oldalfája, rovátkás kereke, négy vas karikás, vas csapos tengelye szegező vasa no. 2. és kaptsa szegezővel egygyütt meg vagynak [CsVh 54].

rovátkolt vésett; crestat, dältuit; eingeschnitten, gekerbt. 1775: találtunk fejár Deszkákból Csinált rovátkolt párkányos ajtait [Buza SzD; LLt Csáky-per 107. L. 14].

rovatlan adómentes, adókirovástól mentes; scutit de impozite; steuerfrei. 1603: Miert hogy o kk Varossul lattyak az felekieknek nyomorúsagját, ne(m) akartak bizonyos sum(m)at o kk reajok ronj, hane(m) hogy az ky jobban birya magat roúatla(n) és terhe visseles nélkül ne legyen Végeztek o kk V(árosul) hogy az felekiek minden egy örkerből (!) es tehentől tiz tiz penzt Egy egy Juhtól adgyanak öt öt penzt. Erre penig az Ado szedő Wraim erősse(n) meg esküttessek az feleký Kenezst, hogy hiúe(n) el Jar benne, és Regesto(m) szerent hozza be [Kv; TanJk I/1. 451]. 1671: A' Rovatlan Faluk és Városok, Puskások, minden Fiscalis Várakhoz való Darabantok, kik kapuszám után nem contribualnak, és lakós Ső-vágok-is, capitatum adgyanak, Tall. num. 1 [CC 96].

rovattatik kirovattatik/vettetik; a fi impus; ausgeworfen werden. 1829: Én a közelebb mult Esztendőb(en) Fő Hites voltam mely idő alatt minden adoeto Embernek forintya után egy peták költő penz rovatatvan, ezt én Gyűjtöttem költtettem, es Számolok rolla [Mezőkölpény MT; TSb 48 Fartzádi Márton (46) szabad székely vall.]. 1847: Nálunk a bucsum-pojényi kerületbe a Varga Katalin számára és utozási költségei fedezésére tudom, hogy minden emberre

egy-egy ezüsthúszas rovatatott, s az kirótt pénzt nálunk Kriznyik Todor gyűjtötte fel | A bucsum-cserbui kerületbe tudom, hogy Varga Katalin számára két versben volt rovat, s mindenkor egy-egy ezüsthúszas rovatatott egy házra, mely kirótt pénzt az első alkalommal a bucsum-cserbui kerületbe felszedte Tomus Szimion á luj luon [VKp 272, 290].

rovázat 1. metszés, metszett mintázat; cizelare, cizelură; Schnitt, Stechen. 1787: Két pár Ezüst nyelvű hornyokra, és a' vége meg hajtvá készült kés kalannyaival edgyűt, mellyeknek a' Rovazattya alatt a' vasa mellett, és a' kalanyok(na)k a' Nyakán S. és K. betűk vagynak metzve [M.fodorháza K; RLt Somai Sándor ellopott portékái közl].

2. vésés; crestătură; Gravierung. 1833: Fakó szőrű a' jobb szarva hátulso részén rovázzattal jegyzett m: e, 4. esztendő [DLt 556 nyomt. kl].

rovázatos metszett; cizelat; geschnitten. 1837: három rovázzatos tángyér Egy tokba 12 pár kés és villa ehhez járul 11. Sima, és egy rovázzatos kalány ... Egy nagy rovázzatos talpos kávéslbrík [Szentbenedek SzD; Ks 88. 19].

rovázott rovátkolt; crestat, cu crestături; gekerbt, gerieft. 1699: Az folyosónak penig kötése Csere fákba valok gyalult fenyő rovázzott deszkákból az oldalai be deszkázva [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. 1819: Egy pár ezüst fel-kötő Sarkantyú hosszú egy kevéssé egyenesen fel-fel görbedett nyaku, rovázzott taréjjal [DLt 81 nyomt. kl].

rovó 1. (adó/szolgáltatás) kirovó/vető; persoană/funcionar care face impunere, perceptor; Steuerheber. 1566: amel zolgainkat felseged rawoy, az felsegett Instructioja zerynt, nekwnk engedet, kykkel mykor felseged paracholna, zolgalhatnak, azokat ys mostan Capitan Vrwkn ereoltety az zolgalatra [SzO II, 182 székely főemberek és lófők a fej-hez]. 1571: Az so aknat az elebbi kamara espan my moddal attá kezhez, es mychoda Inuentariomott hagyott ott, lassa meg a rawo [SzO III, 336 fej.]. 1595: Tundo(m) hogy Kendi Ferencz mikor roúo vala Konthj Janosnak az Attiat ott az Antal hannagyek hazokban roúa megh [Szu; UszT 10/7].

2. feljegyző, rovázzott jegyző; persoană însărcinată cu trecearea în registru a datelor respective; Steueraufzeichner. 1605: Tetczet ezs hogy senky se Rawo, se deak, se Aztagh rako, az dezma kwreol maganak aztagot ne rakyon [Kv; TanJk I/1. 628].

rovott illesztett; imbinat prin crestare; durch Einkerbung zusammengestellt. 1676: az udvar haz eleie az kapu felől az jstallokigh és az udvarház megett valo kertigh, sas fákban rohott (!) sendely fedel alatt valo palankal vagyon bé cizálva [A.szombatfva F; UF II, 759].

rozet rózsaszínű; roz, trandafiriu; rosenfarbig. 1820: Egy Roset MocZ Köntös. Egy veres Krodé Napol Köntös [Felőr SzD; BetLt 5 Fráter Theresia kel.].

rozmarint, rozmarin 1. rozmaring; Rosmarinus; rozmarin; Rosmarin. 1747: a Szekfü virágzik, az Rosmarint Ujul, bezzeg kényesen Sétálhattal volna te is itt az szép virágos kertben rozmarintot pedig az Öcsémtől Szamodra

koldultam Puszpangot is ígért az őcém hogy ad [Alamor AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez]. 1756: a Táblák szél<ei>n vadnak Fazakban ültetett és Plántált 9. Czitrom es egy Narancs jövések kevés Ros Marinnal [Branyicska H; JHb LXX/2. 39]. 1765: elis menének az Pinczében, otis a magájébol Tisztarto Uram inya adott, ott lévén a Pinczében valami rosmarint Tördelni kezdék a görögök, melyre monda a kolcsár, hogy hadgyanak békét a rosmarintnak, mert az tölle számban kéri [Marosbogát TA; Mk V. V/97 Halmágyi Mihály (35) jb vall.]. XVIII. sz. v.: Ha bizonyos üdőben Fenyő bors fába oltad a Rosmarintot, a téli hideg Sem árt neki ... A Rosmarint töve körül ne enged meg keményedni a földet; azért gyakran, gyengén, hogy a tövit meg ne sértsd, kapálgasd [Ks Kerti oeconomia]. 1813: Vagyon egy jó Zsendely fedél alatt lévő és Téglából rakott oldalú üveges virág ház Ezen Házban a következendő virágok ... vagynak: szép oltott Rosmarint két ládába, és 6 Cserépbe, megint el vezett Rosmarint 3. Cseréppel [Koronka MT; Told. 18]. 1849: Véronika egy rud szappant el vitt ... egy Cserép Rosmarintal a pintzébol [Héjasfva NK; CsZ. Pap Rafira (33) vall.].

Szk: oltott ~. 1786: Az üveg Házban. Termő nagyobb czitrom fák 21 ... Rosmarint nagy fák 6. Idei oltott Rosmarint 23 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36]. 1813: szép oltott Rosmarin két ládába [Koronka MT; Told. 18]. 1814: A Felső Virág Házba találtattak ezek a Virágok Oltott Rosmarint Ládába sok [Szászvevessződ NK; i.h. gr. Toldalagi Kata lelt.].

2. szárított, fűszerként használt rozmaringlevél; frunzele uscate ale rozmarinului (folosite drept condiment); getrocknete Blätter des Rosmarins als Gewürz gebraucht. 1663: Édes Őcsém uram, im küldöttem asszonyunknak valami riskását, figét, malosa szőlőt, egy kosárban czitromot is, egy kevés rosmarintot is; Kegyelmedet kérem, mentől hamarabb küldje meg Kegyelmed [TML II, 422 Bornemisza Susánna Teleki Mihályhoz]. 1719: Pestises időben az Bort vagy ürömmel vagy Papa Füvel, vagy Czitrom hajrol vagy aszszu rosmarindrol kell innya [Ks 54. 84 Medica Instructio].

rosmarintfa rozmaringfa; rosmarin; Rosmarinbaum. 1786: Az üveg Házban. Termő nagyobb czitrom fák 21 Aprob Czitrom fák 206. Narants fa Rosmarint nagy fák 6. Idei oltott Rosmarint 23 Sárga viola nagyobb Tő 19. Sarga viola oltott Tő 19 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36].

rosmarintgyökér rozmaringgyökér; rädäcinä de rozmarin; Wurzel des Rosmarins. 1813: Virág Házban Rosmarint Gyökér Nro 45 Tejes Szekfü gyökér Nro 70 [Alpestes H; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.].

rosmarintos rozmaringgal ízesített; dres/condimentat cu frunze de rozmarin; mit Rosmarin gewürzt. Szk: ~ bor. 1745: Karkai Majorság ... Szőlőben termesztet rösmarintos Bór [BfN dobozott anyag VI]. 1749: Juczi(na)k is ha tovább is jól viseli magát, egy kis rosmarintos bort is egy kis atalagb(an) csináltam jo gongyart viseltett(em) mert az raritas [Buzd AF; Ks 98 Mikó Ferenc feleségéhez]. 1780: Én az ejtszaka is csak szokásom szerint Huruttással voltam ma be küldtettem Vásárhelyre az orvoságok után meg irtam horvat uramnak az Hurutomat. Most küldhet édes kincsem egy butellia Rosmarintos bort [Sáromberke MT; TSb 13 Bethlen Zsuzsánna lev.].

rozor barázda; rāzor, brazdā; Furche. 1745: a patak mellett lévő Rozor, avagy barázda [Fejér m.; Kath.]. 1763: ezen Patakon tul valo darab helyetteske azon időben szintén ilyen fővenyes alatt valo hely vala, valamint most vagyon azon rozoron alol Fűzfákat ültettem oda, hogy a' Viz bellyeb ne harapozzon ... ugyan azon időben hallottam egy örög embertől mondani, hogy ez a' Patak régentén még azon ā rozoron tul valo kerten felől folyt [Szecsel Szb; JHb Dán Grip (55) jb vall.].

rozzant omladozó; dārāpānat, şubred; wackelig, baufällig. 1872: A középületek, — a templom kivételével, amennyiben oldala paticsa lévén, rozzant [Bósháza Sz; ETF 107. 26]. 1879–1880: Középület csupán a templom; rozzant faépület [Kissolymos AF; i.h. 5].

Szk: ~ állapotban lévő. 1872: Középület csak a rozzant állapotban lévő kerületen templom és harangláb; a harangláb dülöfélben van [Benedekfva Sz; i.h. 25].

rozs 1. rozsvetés; semāñāturi de secară; Roggensaat. 1729: hallottam Bodola Győrne Aszszonyomtól most a Nyaron, hogy azt mondá, hogy az a jo Aszszony nem hajtotta a Csordaba a Disznókat de bizony tettek a rosaba Bartok Kelemenne Aszszonyom(na)k annyi kárt hogy meg éri vele [Feldoboly Hsz; DobLev. I/141 Tegzi Andrásné Ilona (40) pp vall.]. 1735: Ha holnap vagy holnap utan le jűnek is az Aratók ez Majorban lévő Rosot Arathatyak az alát ez Buzais meg irik [Kv; TL. Mihály Deák Teleki Ádámhoz]. 1759: A határt megjártam, a Losardi uton alol valo tábl(á) b(an) a ros hánya a fejét, az igen jo [Kendilóna SzD; DHn 30]. 1767: arattunk le akkor két darab rosot [Illyefva Hsz; Kp IV 243 Julia Budai (18) vall.]. 1796: Határunk kivált már néhány Esztendőktől fogva igen meg szokott tsalni, és tiszta buzát hijában vetünk mivel a második Esztendőben rossal melegegyedik és el-gazosodik, mivel ... Groff Vass Miklos Ur ő Ngais Tsászáríbol Szép tiszta Ősz buzát hozatván, itten Határunkan legg jobb Láb földiben háromszori Szántásban vetette, de más esztendőben benne Kárt vallott, minthogy nagyobb része meg rososodott es elgazosodott [Mezőméhes TA; WassLt]. 1802/1816: Bajka Susáról azt hallottam, hogy a Dálnoki Rétről jűvén haza Rosba Fatyu gyermeket szűlt [Dálnok Hsz; Kp IV. 317 Gáál István (44) ns vall.]. 1823: a Rosunk gyéretske, de ha az Isten szemmel meg áldaná alkalmasint gylűne gabonánk [Veresegyháza AF; Told. 7]. 1831: Hogy az 1828ik esztendőben a' Szőlők alatt lévő Lábban a Ro's még fű korában annyira le dőlt, a' fattyu Ro's fel vőtte, hogy meg aratni is alig lehetett — sőt meg aratás előtt szint ugy ganévá vált [Alamor AF; TL. Sebestyén János lev.]. 1856: A Magyarok toja mellett Ros 35 véka [Mezőbánd MT; EHA].

Vö. a fattyúroz csímszóval.

Hn. 1663: Az Varos mellett az kert mellett, egy nagy ter melyet ros terinek hinak (sz) [Gyalu K; EHA].

2. rozstermés; recoltā de secară; Roggenerte. 1718: Tavasz buzat aratam 32 kalongyát az töbi aratatlan, az rosat fél aratvan lőtt 24 kalongya igen jo az török buza semire kelő [Szentpál K; TKI Mihály Deák lev.]. 1774: meg termesztett Ősz buza rossal elegy ezer száz kilentzven öt kalongya, és huszonnégy kéve, mely meg cresztet cséplő részen kívül három száz tizen hat köblőtt [Szentdemeter U; LLt Fasc. 13]. 1799: a bokr azokat fel fogja innen vagyan

hogy a közel lévő földek madarasak lévén tiszta vagy jó elegyes búzát éppen nem várhatni hanem csak rosot [Kv; AggmL. C. 114]. 1820/1875: Határunknak fele része jobb és trágyázhatóbb, ez megtermi a tiszta őszi búzat is, rozsot, elegyes Buzát, zabot, alakort [Zsobok K; WassL.].

3. learatott, kalangyába rakott rozs; secară secerată și clădită în clăie; geernteter, in Mandeln gelegter Roggen. 1632: mielt el vegezik az hatra maradot rosnak czipleset, felszoriak, es az hweős Cziwr Biro mellette leuő es-kütiuel tartozzanak annak keőbeől szamarol tudositani [A.porumbák F; UC 14/38. 190]. 1644: aztis erterm hogy az rozotis es alakort chepelteti, ast sem kellett volna mind el chepletni, hanem az rozban hus köből es alakorban tizen öt köből elegy lott volna [L.L. Gyulafi László feleségéhez, Balási Erzsébethez]. 1752: a' rosnak penig kalongyája egy vékát s más felet meg eresztet [Holtmaros MT; Told. 37/33]. 1767: a két földön hány kalongya Ros lehetett, el jött volna akkor az aratás ideje, vagy nyersen aratták, hová hordották 's hol szárogatták a' Rosot [Hsz; Kp IV 242]. 1785: a Ros sem ereszt többet, vagy kevesebbet mint ezen elegy Buza [Miklósva U; Ks 73/55]. 1820: a' Buzakalonyak ereszenek egy, a' Ros pedig másfél vékát [Magyaró MT; MvÁlt. usz-i úrbéri összeírások 2]. 1827: Egy Kalongya búzát raknak 30 közönséges gazdai kévékből. A tiszta buza ereszt közép termés üdejen 1 1/2 vékát az elegy buza két vékát a ros három vékát [Balásháza Sz; WassL. Conscr. 23]. 1842: A Ros jobban ereszt, az ad kalangyája három vékát [Görgény MT; Born. F. IX. Csiki Sámuel lev.].

4. kicsépeelt szemes rozs; secară grăunte; (durchgedroschenes) Roggenkorn. 1584: 1582 esztendőben voltam birája a városnak, és ez esztendőben, és az 1583-k esztendőben s nyolczvannégben is mindenféle gabonának nagy bővsége vala úgy annyira, hogy a búzának köble járt négy és öt maros-köblével egy forintot, a rosnak járt köble dr. 16. az az vékája két pénzen [ETA I, 35-6 BS]. 1632: uagio(n) egy nagy eőregh hat szakasztasus szuszek No 1. meli szuszeknek eggik szakasztasaban uagio(n) Tizta buza Cub: No 60. Az masik szakasztasaban uagio(n) Ros Cub: No 180 [A.porumbák F; UC 14/38. 175]. 1706: Az Gabonas szuszekban vagyon ros cub 6. 1 [Görgény MT; Born. G. VII. 4]. 1717: Colonellus Detinné Ur(am) 15. Zászlójával másirozván székünk(en) Zab ne(m) Levén abrakra szamtalan buzankot, rosunkot fell pallotta az hada [InyR Csz, Gysz és Ksz panasza]. 1725: adot Bika Vaszalja, Bika Kracsunnak 6. véka rosat, vékáját égj égj magjar Zlotb(an) [Kozmatelke K; SzentGy Bugnya Opre (80) vall.]. 1746: Die eődem Rosot köznek öröltenek Metr. 21 [Koronka MT; Told. 37/26]. 1768: Pálinkának főzettem ki Rosot és másod búzat Metr. 60 [K; DobLev. II/340. 5a]. 1782: mikor Tsiki János honn nem volt akkor supolta a rosot, szelelte [Kézdímaronfva Hsz; HSzjP Juditha Szabo Conjunx Samuelis Szabo (50) vall.]. 1832: Jelentem alázatosan hogy a' gabona árra mostis valamint Juliusban és Augustusban járt úgy jar az az: egy véka Tiszta Buza legfenneb 1 Rf: 30 xr. az Elegy buza rós 1 Rf: a Törőkbúza 1 Rf 24 xr. a' Zab 50 xr. volt eddig [Bögöz U; IB. Nagy Márton ub lev.].

Szk: *amerikai* ~. 1847: Vettem az első Fagylás előtt Amerikai rósot 12^a [M.köblös SzD; R.Lt. — "Ti. vékát"] * *tiszta* ~. 1736: Gazdag, vagy tiszta ros metr. 15 [A.idecs MT; CU XIII/1. 47]. 1788: A szászvárosi tiszta ros 160 véka, ez el két a piatzonis [Bencenc H; BK. Bara Ferenc

lev.]. 1790: Ujjabb tiszta Rosat talalt 4 Véka a Szuszikban vagyon [Mezőcsán TA; Ks 65. 44. 11]. 1841: A Palinka főző Calculussa vett ki Tiszta Csenkeszt Tiszta rósot 864 per 1 f 18 x vékája [Born. G. XXIVb].

5. rozslisz; fainá de secară; Roggenmehl. 1823-1830: Többire rozsból vagyon a közönséges kenyér, s minthogy mesterségesen tanulták a kenyér készítését, igen jóízűek a kenyerek, ha a sótalan lehet jóízűnek nevezni, hanem osztán úgy nekiszokik az ember, hogy nem esik rosszul [Paulinónak nevezetik az Universitas Háza Itten 300 deáknak asztali beneficiuma vagyon, pium legatumok. Együtt esznek A cipőjek viszme forma rozsból, de oly nagy, hogy a zsebekben is visznek belőle haza időközben való ételre [FogE 192, 196-7].

6. anyarozs; corn-de-secară, cornul-secarei; Mutterkorn. 1793: az Őszi vetésekben az téli vizes idő mián, mindenik Lábakban az Buzák meg borsosodtak; de egyébb féli gaz, és rózs nintsen anyira [Hada Sz; JF 36 LevK 242 Vintze István lev.].

Szk: *szarvas* ~. 1808: A' Rósnak nyavallyái között nevezetes annak meg-szarvasodása az Oriás növést Rósnak neve Szarvas Ro's Ros anya (Secale Cornutum) Az ilyen Rosnak szajja méteyes [DLT 868 nyomt. kl].

7. rozsszalma; pai de secară; Roggenstroh. 1770: a Csüres Kertben Rosbol tsinált Sup Circiter 400 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb].

rózsza 1. trandafir, rozá; Rose. 1811: A' Ro'sa 's Liliom betsit a' neveli, Hogy jó illatnyok a' környéket bé-teli [ArÉ 201]. 1847: Vagyok én itt, hogy az Istent dicsőítem, és midőn a pacsirta és fülemüle az ő dicsőítetét hirdetik, midőn a lili és rózsza az ő tiszteletére gözőleg jóízű illatot az ég felé, és csak csuda dolgait hirdessem, magosztoljam [VKp 163]. 1880: én, Ödön, igazán úgy vagyok ezekkel a dolgokkal, mint a rózsza illatával. Érzem, hogy felséges, tetszik nekem, de az ördög vigyen el, ha tudom, mi az az anyag benne, ami rám nézve élvezetessé teszi [PLev. 71 Petelei István Jakab Ödönhöz].

Szk: *kerti* ~. 1679: Kerti rosza Első vize üveggel nro. 1. 2dik vize üveggel nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 47] * *pünkösdi* ~. 1678: csak legyen parancsolatja az német rezidensnek az portán hogy Béli Csáki uramékat segítse pénzzel, minden bizonnal pünkösdi napján az kinyílt pünkösdi rózsákat szagolhatják [TML VIII, 113 Teleki Mihály Naláci Istvánhoz].

Vö. az *apró-és bazsarózsza* címszóval.

2. rózsaszírom; petalá de trandafir; Rosenblatt. 1789: Harom kised ferslog tele Mannával 50 font 1 fertály Rft 57. xr 47 Egy Désa Rosa bé fozva (!) Rft 3 [Mv; ConscrAp. 6]. 1811: A' Hajnalcsillagot előre inditsad, Ösvényedet piros Ró'sákkal boritsad [ArÉ 117]. 1825: Rosát soval gyurjanak bé viznek [Kv; IB gr. Korda Anna lev.].

Szk: ~ *vize*. 1679: Rosa első vize üveggel nro 17. 2dik vize, üveggel nro 21 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 32] * *aszu* ~ szárított rózsaszírom. 1589: Azzu Rosa egy sakczoban [Kv; KvLt Vegyes I/2. 72].

3. ~ *pogácsája* ? rózsabimbó; boboc de trandafir; Rosenknospe. 1558 k.: Az azony embernek orchayath Meg ffeieriteny auagy Neki zinth adny aqua valde Mirabilis Rp. az rosanak pogachaiath egy poharban az mennye ferne, gyermek vrinath 4 poharral, Sal giemmeth 1 vncciat, chimenioniath 2 vncciat, kalio fily 1/2 vncciat. Mindezeketh

az alombik által distillald gienge twzqn es az vizeeth tarch meg [Nsz; MKsz 1896. 283].

4. rózsza alakú díszítés, rózsaminta; motiv decoratív in formă de roză; Rosenmuster. 1656: Ezen gradicznak felső része 3 reszből álló vas rostai felül vasból csinált rosak vadnak csifran | meli palotának felső rezs menjezeti partazatos forman, küleömb küleömb fele, csiffakkal es rosakkal, mész metczesesen vagyon czinalva, az közepin Betlen Gabor czimere vagyon rajta [Fog.; UF II, 133–4]. 1703: Egy vesszős rece fátyol fő kötő harmincz egy test szín pántlikából csinált rosa rajta [LLt Fasc. 115]. 1849: Egy körül karolt polituras tábori szék az ülete hárásztból, rósát képezett virággal, ki varatt [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

Szk: ~ formára. 1714: két fődeles Palacz s ezüst orificiummal rósa formára fl. Hung. 10 [AH 45] * ~ kkal festett. 1662: nagy magasságú kapuk lévén építetve, azokon két felé nyíló vasrostélyos, erős zárú, mesterséges rózsákkal festett, aranyas virágokkal cifrázott kapuk valának [SKr 264] * ~ kra (metszett). 1637: az kemencze benne keőlabokon allo mazas, szep, menyezeti meszbeől rosakra meboztt [Fog.; UF I, 408]. 1656: Az felső része külömb külömb fele rosakra es viragokra mesz metczesen [Fog.; UF II, 132] * ~ kra varrott. 1682/1687: Attam egy giapottas len uaszon abroszt, kek feitőuel azon rosakra uarrottat | Attam Egi len uaszon giapottal öltött abroszt, Ueres feitőuel rosakra uarrottat [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.].

5. rózsza alakú ékszer/ékszerdzs; bijuterie in formă de roză, rozetă; rosenförmiges Schmuckstück. 1723: Tizenhat rosából allo Gyöngyös főkött [KGy]. 1762/1763: Egi Gránát kövel rakott Pászli egy pár fülbe valo rosával, egy par kézre valo rosával edgyütt [Hsz; Ks 23. XXIIb]. 1801: Edgy Arany Médáj a' középeben Zöld Smaragd, a hat Rosályában Rubint 29 [M.köblös SzD; RLt O. 2 Retegi István keze írása].

Szk: ~ formán/~ formára csinált. 1697: Felvinczi Sigmond Ur(am) egjuttal Gernyeszégre hozott egy egész lora valo öltözetet, ugimint Portai Szeles feket, igen szép köves orrodzójával edgyütt, Aranyos imitt amott Turkessel ro'sa formara csinált Katona Nyeret, merőben Aranyos Ezüst Kengyelestül, egy rövid köves Hegiestörrel edgyütt [JHbK XXXII/25 Sig. Korda (35) vall.]. 1714: Egy futralyb(an) Castor Kalap rosa formára tsinalt, két arany rubintal kirakott, gombotskákkal egjütt körül ezüst skofium ovetskével meg kötet és Stucz (!) Madar Tollal ékesített fl. Hung. 30 [AH 18]. 1727: Egy Pántlika rosa formán Csinált gyemántos függő ötven egy tábla gyemánt bënë ki nagyob s ki aproh [Marossztyörgy MT; Ks gr. Petki Szusanna kel.]. 1735: Egy kláris ő Rosa formára Csinált [Sv; Hr] * ~ formára kirakva. 1789: Egy arany Gyűrű Topáz nevű Kövekkel rosa formára ki rakva, valens Rft 4. xr 30 [Mv; ConsrAp. 2] * ~ módra való gyűrű. 1637/1639: 1. Rosa modra ualo gyűrű, melynek az keozepiben hegyes gyemant, mellete 4 rubint, njom Aran: 1. ott. 1. f. 28 [Kv; RDL I. 111] * briliántos ~. 1768: Gofft Haller Maria kis Aszszony eő Nsgának jutott Egy Briliántos Rosa Rh Flor 335 [Nsz; Ks 74/56] * gyöngyös ~. 1668: Vagyon egy gyöngyös Rosa közepin egy boglar, kilencz granat kő benne [Mk Kapi György inv. 10]. 1886: Ket kis gjöngjös rosa edgy edgy Arany boglár rajta az boglár tetejéb(en) edgy edgy szem gjöngj [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.]. 1723: a kézre tiz gyöngyös rosa [KGy]. 1797: Két jo féle gjöngyös rossa kézre valo [M.köblös SzD; RLt]. 1801: Két kézre valo nagy jo féle gyöngyös Rosa 39 Mfr 60 pénz

[Kv; Ks] * koronás ~. 1651: Egy Koronas Rosa meliben vagion Tizen Niolczy gemant, harom zem Giongy az vege [WassLt Vaas Judit kel.] * reszkető ~ rózsával díszített reszketőtű. 1816: Egy reszkető rozsa, melybe vagynak 17 darab rauták 130 Rf [Kv; Born. IV 41] * rubintos ~. 1651: Egy rubintos Rosa meliben vagio(n) Tizenhat Rubint

Masodik Rubintos Rosa meliben vagion Eőregh rubint Egy, Apro Tizenhat, Geongy Apro zero hatt, Eőregh harom zem giongy [WassLt Vaas Judit kel.]. 1717: Egi rubintos rósa 21. huszonegy rubint benne [Nsz; i.h. Wass Susanna lelt.]. 1755 k.: Negy Arany Györő, egy Saphiros, egy rosa rubintos és kettő közonseges [MNy XXXVIII, 133] * zománco ~. 1668: Egy Rubintos Zomanczos rosa | Egy hamu szín Zomanczos pantlika forma Rosa, melyb(en) vagyon giemant 31 [Mk Kapi György inv. 10, 13]. 1695: Egy Kűsded aranos ezüstös Zomanczos rosa, melynek az keozepin egy rubint Kurüllötte (!) jo féle gjongjel czenialt rosa [Hsz; LLt].

6. porcelánból készített rózsza; roză făcută din porțelan; Porzellanrose. 1823–1830: Legnevezetesebb pedig itt a bámulásra méltóbb Raphaelnek egy cserépedényre tett festése és egy misniai porcelánból készült fejrő rózsza [FogE 183. — "A drezdai múzeumban].

7. bojt; ciucure, canaf; Quaste. 1809: Csináltattam Thorán a Csakora vitéz kötest és egy bojtort vagyis Rosát ezert fizettem a Gombkötőnek 3 Rfr. 30 kr [Várfva TA; KW].

8. leány, kedves; ibovnică, iubită; Mädchen, Geliebte. 1710 k.: Ezek köziben volt énelőttem a tanácsban egyszerűsmind a hét rózsza, kik közül Isten igazgatásából ők is, én is választók a legszebbiket, és bizony valósággal mind terme, ábrázatja, üdeje, erkölce s elméjére nézve a legszebbiket, mert abban az időben kisasszony nevet viselő eladó leány hozzá hasonló nem volt [BÖn. 748]. 1811: Talám el érhetem másként is czélotom, E' földön-is kapok Ró'sát 's Liliumot [ArE 199]. XIX. sz. m. f.: Gyere rozsám, a kutra S adgy egy csokot az utra' [Asz; EMKt Egyes versek gyűjt. — "Táncszó].

Szk: ~t szakít házassodik. 1879: Aztán ülsz-e Vásárhelyt, mielőtt Madarasra mégysz rózsát szakítani [PLev. 48 Petelei István Jakab Ödönöz].

9. női keresztnév; cana, nume de botz pentru femei; als weiblicher Vorname. 1573: rosa azzony Medwes Palne. Rosa garadics Matiasne [Kv; Tjk III/3. 68, 116]. 1585: Rosa Zacharias Schemlingne [Kv; Tjk IV/1. 470]. 1599: Rongy hordo Mathyasne Rosa azzony [Kv; Tjk VI/1. 297]. 1800: Petyko Rozsa [Borsa K; IB].

10. átv vminek a kedvező eredménye; rezultat favorabil; gutes Ergebnis. 1619: az nagy sollicitálás miatt az vezérnek szalán csausza monda ezen szóval: Szegény erdélyi kapitihá, mindennap itt vagyon, mégis csak egy szál rózsáját is nem szagolhatjuk meg [BTN² 191].

11. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: rózsaszínű; trandafiriu, roz; rosenfarbig. 1703: Két Rosa Pántlika egyik feketé elegyes másik veres elegyes; Egy fűző zöld [WassLt Barcsai András és Gáspár anyjának hagy.]. 1766: Egy tutzet rosa onbol készitett talok [Lezsnak H; Szer. Harsányi Éva inv.]. 1778: adtam által ketőt varratos parna halyt Rosat egyet [Agárd MT; Told. 8]. 1838: 4 Sing Roza Damisz 15 Sing Damisz [Kv; HG].

◊ Szn. 1614: Rosa Thamas pp [Csávás MT; BethU 37] | Rosa György Haro(m) zekj zs [Lukafva MT; i.h. 27] | Rosa Pal jb [Szentdemeter U; i.h. 186] | Rosa Balas jb [Zsáokod U; i.h. 183]. 1639: Rosa Mihály [Arany H; BK].

◇ **Án. 1791:** Rosa (csikó) [Tarcsafva U; Pf].

◇ **Hn. 1579:** Menuyn az gato(n) alol az alard gatiatul fogva az Rosa gattyayg az poliak gatia felol [Néma MT; Told. 31/1]. **1781:** Platea vulgo Rosa Nuncupata [Dés; EHA]. **1801:** A Rozsa utzában [Mv; EHA].

rózsabimbó boboc de trandafir; Rosenknospe. 1717: Égy kevés égrezt és rosa bimbót is küldöttem [Szentdemeter U; Ks Fodor Márton lev.]. **1825:** Rosa bimbót szarasszanak etzetnek. Rosát soval gyurjanak bé viznek, a' Rosa bimbót árnyék alatt kell szárazítani s a pappiros zatskoba tegyek a' graditsos hazba a' fogásra [Kv; IB gr. Korda Anna lev.].

rózsabokor tufă de trandafir; Rosenbusch. 1632: Komana Udvarház Az Uduarház Ablaka előtt nap nyugott feleől egy kis viragos kerteczke, ennek vagion egy fél parasztaita és ennihány rosa bokor benne [Komána F; UC 14/38. 120]. **1648:** Vagjon benne^a Hat rosa bokor Harom apro szilva fiatal [Porumbák F; UF I, 896. — ^aA méhes kertben].

rózsabukétos rózsacsokros mintájú; cu motive decorative în formă de buchet de trandafir; mit Rosenstraußmutter. 1849: Nagy Veres Kávés keszkenő Roza bukétos formára [Körtvélyfája MT; LLt].

rózsácska kis rózsá alakú ékszer/ékszerdísz; bijuterie mică în formă de roză, rozetă mică; kleines rosenförmiges Schmuckstück. 1694: gyöngyből és klarisból csinált rosácska [Homoródsztpál U; BálLt 71]. **1700:** Egy Aszszony ember Suvegben valo virág három rosácskaja edgyik egyik Rosacsckájában negy Smaragd, egy Rubin és negy szem Gyöngy [Hr 1/20]. **1703:** arany miről le eset egy kicsin fejr zomancu rosacska | két arany bogláról le eset rosatskák; mindenik(en) negy negy kicsin robintoskák [LLt Fasc. 115]. **1786:** Egy Zamantzos bokretátska 7 rosátskával 4 rubint benne, és három jo féle gyöngy [Nsz; Ks 74/56].

Szk: briliáns ~. 1768: Groff Haller Maria kis Aszszony eő Nsgának jutott Egy Brilliantos Rosátska Rh. flor 50 [Nsz; Ks 74/56] * **gyöngyös ~. 1768:** 4 Gyöngjös Rosácskák hét hét arany szemmel [Nsz; TGSz 51].

rózsadomb vadrózsával benőtt domb; deal acoperit cu trandafir sălbatic; mit Heckenrosen bewachsener Hügel. Hn. 1781: A Rosa dombba (sz) [Szucság K; KHn 254].

rózsaczet rózsaszíromból készített ecet; oțet de trandafir; Rosenessig. 1648: Találtunk itt három eőregh korszokban, rosa eczet, teliek s az korszok nyakáigh, avagy száráigh [Komána F; UF I, 930] | ket hoszu nyaku wuegben ez idej rosa eczet [Porumbák F; i.h. 890]. **1669:** Azonban Kegyelmed jó szép tisztá rózsaczetben töressen egy csupor étekben valónyi jóféle bécsi sáfránt, egy kis szerezsendió virágot és szek füvet, jól megtörvén, keverjék jól az eczetben s veres skállát posztót mind untalan mártogatván bele, tegyék ő kegyelmének az szíve aránt [TML IV, 456–7 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. **1676:** Rosa Eczet Ur // 2 — Vad alma eczet Ur — // 2 [Porumbák F; UtI]. **1679:** Rosa eczetnek valo üveg nro 1 Rosa eczet, ket üveggel nro 2 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 28]. **1680:** Ezen Pitvarbol nyilik az Eczetes Hazra ... bételt ajto ...

Ugjan ezen házban vadnak állason es aszkokon Eczetek modo Sequenti in Vasculis Rosa eczet is vagyon ket öreg Tökekb(en) oct. 3. Alma Eczet 1 vas Cont. nr. 8 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 17]. **1697:** Elés bólt Itt vad(na)k Fa hej viz. Bozza viz, Rosa eczet. Kerti kömeny Viz [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 3]. **1732:** Találtunk ... három nagy rósa eczetnek valo éveget [Kv; Ks 40. XXVIIIc]. **1752:** Rosa etzetnek valo üveg Karafin ezüstös kettő [Marossztkirály AF; Told. 19]. **XVIII. sz. m. f.:** két öveg etzettel teli viola az edgyike az masika rosa etzet fél ejteles kotzkás öveg 1 fertályos 1. [Szentdemeter U; LLt].

rózsacetes rózsaczet tartására való; pentru oțet de trandafir; zur Aufbewahrung des Rosenessigs. Szk: ~ üveg. 1792: Rosa etzetes üveg 4 [TL Conscr.].

rózsafa arbust de trandafir; Rosenbaum. 1679: Másik vetemenyes kert 23 táblara vago(n) mostan ezekben, veres hagima barack, meggyfa, rosa fa [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 139]. **1695:** Az Közepin^a edgyik végétől fogva az másikigh közönseges Lugossa, Rosa fák nyulván fel reá [O.ceszte AF; LLt. — ^aA kertnek]. **1715:** Az Táblák Parkányan rosa, Egres, es veres Szőlő fák vadnak [Pálos NK; LLt Fasc. 140]. **1727:** A Tablaknak és Mesgyéknek széllyein vadnak Alma fák, Szilva fák, Megy fák, Rosa fák, Veres Szőlők [Csákigorbó SzD; JHBK XXVI. 13. 13]. **1736:** egy darabotska Veteményező hely] és közbe, közbe mesgyein Egres, és Tengeri szőlő fák, Sosgya, borostyán, rosa som, és Cziprus fák [CU]. **1772:** A Kertben találtottanak 1. Szép otat Alma-fa, item edgy oltat Körtövé fa; edgy magon költ Birs-alma fa, Veres Szőlő Ot Tövel, Rosa fa edgy tövel [Mv; DLev. 5. XVII/3]. **1807:** egy Rosafát hoztak mellyet beoltottak hogy fekete legyen belőlle [Dés; KMN 361].

rózsafalugas rózsafával benőtt lugas; umbrar de trandafir; Rosenbaumlaube. 1710 k.: menjen kegyelmed először ahol a felső jégverem felé, itt a kertben az alsó út mellett lévő rózsalugashoz (megvolt ott valósággal is ez a rózsafalugas és az út), ott talál kegyelmed egy bokron hét rózsát, a legszebbet szakassza le, s tegye a süveg- vagy kalapra^a [BÖn. 748. — ^aA szerző álmának leírásából].

rózsafejú rózsadíszszel készített; cu ornament în formă de roză; mit Rosenmuster. Szk: ~ gyűrű. 1728: egy nagy öreg rosa fejú gyűrű 25 gyémánt benne, más gyémántos szüves gyűrű ket kéz össze fogodva rajta 10 gyémánt benne [Nsz; Ks].

rózsafarma rózsá alakú; de forma unei roze; rosenförmig. 1768: Egy gyöngyös pártá 138 öreg gyöngy, kilencz kised Rosa forma Boglárka, egy egy kised Rubintocsa mindenikbe [Nsz; TGSz 51].

rózsafarmájú rózsá alakú; de forma unei roze; rosenförmig. 1776: Hét Arany jo féle gyöngyel meg rakot, Rosa formájú boglarok [M.köblös SzD; RLt Sombori Klára és Sándor lelt.].

rózsagirlandos rózsafüzéres mintával díszített; ornament cu o ghirlandă de roză; mit Rosenkranz geschmückt. 1832: Egy rozsa girlantos aranyos Findsia [LLt].

rózsagránát skarlátvörös ékkő; granat roz; roter Granat. 1596: Egy Arany keosentyew az allya ezeust az keozepiben egy eoregh Rosa Granat egy Negy szegew gyemant az tetyebe(n) keornwille hat Rosa granat tiz arany Gyék, gyeongieok es tewrkesek egynehanj rajtha nyom m l p 11. ér — f 150 [Kv; RDL I. 65]. 1673: Ket rosa granat; Es egi Kicziny Kirali szin szelyem [WassLt Borsai István hagy.].

Szk: ~tal csinált. 1628/1635: Az Zegeny Azzonj^a eolteozeti Partak: Egi uiselt veres barsoni parta regj gjongy es boglarokall rosa granattal czenalt [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen inv. — *Ti. néhai Uzoni Béli Kelemené Bánfi Mária].

rózsagránátos skarlátvörös ékkővel díszített; cu granat roz; mit rotem Granat geschmückt. **Szk:** ~ *fejű arany gyűrű*. 1829: kap Egy hat rosa granatos fejű arany gyűrűt in Rft 10 [Nagyak AF; DobLev. V/1450] * ~ *főkötő*. 1629: Egy aranyas rosagranatos feo keoteo [Gysz; LLt Fasc. 155] * ~ *párta*. 1627: Egi Veres barsony rosa granatos partha^a [BLt Béli Kelemen inv. — *Fels-ből kiemelve]. 1628/1635: Az Zegeny Azzonj^a eolteozeti Partak: Kett Veres barsonj rosa granatos parta, apro gjongjel [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen inv. — *Ti. néhai Uzoni Béli Kelemené Bánfi Mária].

rózsagyémánt rózsaszínű gyémánt; diamant roz; rosa Diamant. 1627: Egy Igen szep fwjgeő, melinek az keozepiben, egy Rosa Gjemant vagio(n), Az keouwl is szep Gie-mantok vadnak benne. Nyom .29 Araniat melliet aestimáltunk kilencz szaz forintra, id est tt f. 900 [Kv; RDL I. 132]. 1837: Egy kigyó formájú arany gyűrű Rosa gyemántal [Dés; DLt 526/1838].

rózsagyökér rädacina de trandafir; Rosenwurz. 1813: üveges virág ház Ezen házban a' következendő virágok vagynak Rozsa fa 30. cserép. Rozsa gyökér 4^a [Koronka MT; Told 18. — *Fels-ből kiemelve].

rózsagyöngy ? rózsá alakú gyöngy; mágáritar in formă de roză; rosenförmige Perle. 1827: Egy Sor fekete Rozsa Gyöngy egy rozsa olajos üveggel edgyütt [DLt 464 kv-i nyomt. kl].

rózsagyűrű rózsá alakú ékkővel díszített gyűrű; inel decorat cu pietre in formă de roză; mit rosenförmigem Stein geschmückter Ring. 1801: Egy brilliántos rosa gyűrű tizenhat kövekkal 168 Mfr [Kv; Ks]. 1810: Egy Közép nagyságú brilliántos ró'sa gyűrű, körül kereken, mint 8. gyémántokból, és a' közepen egy nagy magános gyémántból (Solitaireből) álló [Aranyból való nagyobb ró'sa gyűrű, Máramarosi szép fejr kövekkal ki-rakva [DLt 368 nyomt. kl]. 1818: Egy Rosa Gyűrű, 10 darab Rautákból álló [Kv; Pk 5].

rózsahegy vadrózsával benőtt hegy; deal acoperit cu trandafir sălbatic; mit Heckenrosen bedeckter Berg. Hn. 1575: Rosahegie [Dés; EHA]. 1680: az Rosa Hegyről [Dés; Jk]. 1703: a Rosa hegy alatt levő nagy malom [Dés; EHA]. 1739: a Rósa Hegyről Szent Benedek felé le-menő út [Dés; EHA]. 1754: A Rosa hegyben (irt.) [Bh; KHN 17]. 1848: Rósa Hegybe (szó) [Miriszló AF; EHA]. 1850: A Rósa hegy, e van a' falu also vége felett (szó) [Mikószilvás AF; EHA].

rózsahegyi a rózsahegyen levő; care se află pe dealul acoperit cu trandafir sălbatic; auf dem Rosenberg befindlich. Hn. 1798: a' Rosahegyi nyilaknak szele nap Nyugat felől [Dés; EHA]. 1809–1815: a Rosa hegyi szőlők és Városi kertek között lévő köz hely | a Solymos Tonak tulso végén fejl az ország uttya és a Rosa hegyi szőlők [Dés; EHA].

rozsj ' Hn. 1864: Rozsaj [Kolozs; Pesty, MgHnt 26. 521a].

rozsjú vmilyen rózsamintával díszített; cu un anumit fel de motiv decorativ in formă de roză; mit irgendeinem Rosenmuster geschmückt. 1628/1635: Egi fejer vy rosas kys Zonegh Egy zederes rosaju fejer zeonegh. Egi fejr kys zeonegh veres rosaju Egi fejer fel diua(n) uere<s> rosaiu szeonegh [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen inv.].

rozsalevél 1. rózsaszirm; petală de trandafir; Rosenblatt. 1789: Egy cir(citer) 4 Vedres Vas abrantos átolag Rf 2 xr — Egy Rosa Level tartani valo Dása, egy fedetlen Ferslog és egy Légelly Rf — xr 18 [Mv; ConsrAp. 6].

2. rózsaszirm mintás; cu motive decorative in formă de roză; mit Rosenblattmuster. 1836: Szőjön két abroszt melynek formája három rosalevél bé kerítve ezeknek Bordürje Basarosa lészen Szőjen egy abroszt bokrétásan, mely négy féle bokrétából áll, ennek bordürje jo nagyba és jo szélessen szöve lészen Rosa Levél [IB gr. Bethlen Sámuelné takácsnak szóló ut.].

rozsaleveles rózsaszirmmal díszített; decorat cu petale de trandafir; mit Rosenblatt geschmückt. 1815: Rosa Leveles hasadozott szebeni fazék [Nyárádszibenedek MT; Told. 50].

rozsalevelű rózsaszirm mintás; cu motive decorative in formă de petale de trandafir; mit Rosenblattmuster. 1836: a két bővség szarva és a' békerített három rosa levelű két abrosz — ugy a krajtzár nagyságu cseppes mustrák — Ezen őtt abrosz fog leverődni Suster fonallal | (Ötödik abrosz) lészen a' mustra szerént valo tört veszsősz formara rosa levelű Bordürrel [IB gr. Bethlen Sámuelné takácsnak szóló ut.].

rozsaliktárium rózsalevél-iz/lekvár; dulceată de trandafir; Rosenblattmarmelade. 1685: Som Lictar(ium) vas 6. Rosa Lict(a)r(ium) vas 1 [Utl]. 1697: A középső pinczeben vad(na)k Holmi edényekb(en) Bis alma lictar(ium) Rosa lictar(ium) [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 4].

rozsalugas rózsafából képzett lugas; umbrar de trandafir; Laube aus Rosenbäumen. 1681/1748: vagion egy dészakkal bé kerített hat Táblákból álló virágos kert ebben vagion szép rosa Lugos, több rosa fakkal edgyütt [Balázsfa AF; KvAkKt Mss lat. 236]. 1710 k.: Ne menjen kegyelmed, lelkem, süvegben, mert igen meleg vagyok, hanem kalapban, még pedig menjen kegyelmed először ahol a felső jégverem felé, itt a kertben az alsó út mellett lévő rózsalugashoz^a [BÖn. 748. — *A szerző álmának leírásából].

rózsamál vadrózsával benőtt domboldal; versant de deal acoperit cu trandafir sălbatic; mit Heckenrosen bedeckter

Hügel. Hn. 1682: Rosa málon [Boroskrakkó AF; MNyTK 132. 23]. 1715: az Borberek felől lévő Rosa mál nevű szőlőhegiben majorság púszta szőlő [Alvinc AF; EHA]. 1723/1799: A Ro'sa Májban (sz) [Vámosgálfva KK; EHA]. 1740: rosa mál (sz) [Boroskrakkó AF; EHA]. 1750: a' Ró'sa májban (sz) [uo.; EHA]. 1759: A Rosa mályban (szó) [Alvinc AF; EHA]. 1781: a Rosa mál alatt (szó) [Koronka MT; EHA]. 1820: a Rozsamálb(an) (szó) [M. lapád AF; EHA]. 1826: A' Rósa Málon (szó) [Kercsed TA; EHA]. 1864: Rozsamál [Szókefva KK; Pesty, MgHnt 26. 355b].

rózsamálbeli a Rózsamál nevű helybeli; din porțiunea de hotar numit Rózsamál; aus dem Ort Rózsamál. Hn. 1768: A Rosa málbeli köz föld [Boroskrakkó AF; EHA].

rózsamáli borfajta; un soi de vin; Art Wein. 1846: Majd vadászatról, pisztolyásatról, de legtöbbet a' jó borokról beszélénk. Igértem, hogy keríteni fogok neki rozsamalit, mellyet mióta Rákóczy György fejedelem borjegyzései közt különösen kiemelt, mindig vágyék az én Miskám* megkosztolni [KZsN. — "Vörösmarty Mihály].

rózsaméz rózsaszírból sajtolt szirup; sirop de trandafir; Saft aus Rosenblättern. 1685 k.: Rosa-Mézre f — //45 ... Alma syrup f. 1. Ahoz való porra f. 1 [Utl].

rózsamuskáta muskátli-fajta; un soi de mușcată; Art Geranie. 1814: Rosa muskátla Ládába 5 ... cserépbe 24 [Mv; Told. 18] | A' Felső Virág Házba találtak ezek a Virágok Rosa muskátla Ládába 5 Rosa muskátla cserépbe 24 ... török muskátla cserépbe 3 [Szászvezsőd NK; i.h. gr. Toldalagi Kata lelt.]. 1820: Rosa muskóta [Szászvezsőd NK; i.h. 19].

rozsanya anyarozs, szarvas rozs; corn-de-secară; Mutterkorn. 1808: A' Rosnak nyavallyái között nevezetes annak meg-szarvasodása az Oriás nővéstű Rósnak neve Szarvas Rós, Rós anya (Secale Cornutum). Az ilyen Rosnak szagja mételyes az orrat szurja midőn porrá töretik [DLt 868 nyomt. kl].

rózsaolaj rózsaszírból sajtolt olaj; ulei de trandafir; Rosenöl. 1823: Ezen adosságba inhypothecálva van egy Kis cistába egy másfél fertálynyi Karafinába valami (amint tartatik:) Ro'sa Olaj [Nsz; DobLev. V/1080. 1b].

rózsaolajos rózsaolaj tartására való; pentru ulei de trandafir; zum Aufbewahren des Rosenöls. 1827: Egy Sor fekete Rozsa Gyöngy egy rozsa olajos uveggel edgyütt [DLt 464 kv-i nyomt. kl].

rózsapogácsa ? rózsabimbó; boboc de trandafir; Rosenknospen. 1578: Ha az kezeden esik az közweny es Meg dagad Wegy Rosa pogachat es Zeckfwuet az az Camanillat es saliat, fozzek Meg borban Mosgiek aban, Ne vyzben, es Meg gyogwl [Nsz; MKsz 1896. 371].

rózsarend rózsabokor-sor; șir de tufe de trandafir; Rosenbuschreihe. 1821: A Veteményező táblák körül lévő rosa egres és veress szőlő rendekis perjével el lévén telve Szorgalmatos kertész munkát kívánnak [Koronka MT; Told.].

rózsás I. *mn* 1. rózsamintával szőtt/nyomtatott/varrott; țesu/imprimat/cusut cu modele decorative în formă de roză; mit Rosenmuster gewoben/vorgedruckt/bestickt. 1588: Harom kekes Rosas feualy hey Ket rosas Abroz egik lengetek [Kv; KvLt Vegyes I/2. 18]. 1589: Egy veresses rosas derekal chup vy [Kv; KvLt Inv. I/2. 36]. 1608: Harom feo alj haj, vereses rosasok, negy niwsteosiok [Kv; RDL I. 83]. 1610: Egi ueres Apro rosas negj nwsteos derekalj haj viselt Egi verres rosas io feoualj haj negj nwsteos Kett ueres apro rosas negj nwsteos feoualj hayok

Egi kekes rosas feoualj haj io [Kv; i.h. 6]. 1614: Jutot Leórikének, Egi mereo Derekaly hej veresses rosas, bechultek f — d. 65 [Kv; i.h. 95]. 1658: Egy rosas papla(n) Est f. 3 | Veres rosas abroz uagion Nr 7 [Kv; KJ]. 1683: Abroz Ur Asztalara valo nro 3. Edgyik Krakкаи masik Sáros. Harmadik Fejeres Rosas [Krasznahorvati Sz; SzVjk 38]. 1694: vett vólt ... feier fatyolbol csinált rozás feketőt Tetzin pantlikával cifrázot [Homoródszpál U; BálLt 71]. 1766: Egy Zöld nyomtatott virágos szőr materiából rosás dufla Sárga pántlikából keszített Superlát [Lesnek H; Szer. Harányi Éva inv.]. 1778: adtam által ... Szederjes Szebeni Rosás elő Ruhát egyet Fekete előruhát vaszonbol valót egyet [Agárd MT; Told. 8]. 1837: Nagy kotzkájú rozsas Cseléd abrozsnak valo 48 sing [Szentbenedek SzD; Ks 88. 8].

Szk: ~ *formára* nyomtatott. 1788: Liliomos rosás formára nyomtatott 3. darab vászon 52. sing 2 fertáj [Mv; Tsb 47] * ~ *virágú*. 1849: három karas tötött, tarkás, és rozás virágu massával bé huzott székek [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

2. rózsamintával festett/díszített; pictat/ornamentat cu modele decorative în formă de roză; mit Rosenmuster gemalt/geschmückt. 1585: Egy Eoregh zekreny Lada, Rosas f 1 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 4]. 1656: zeölden festet ajto faragott keő melljekevel edgyütt, meli ayto mellieknek az felső resze rosás | Ezen Eoregh Batori Palotának menjetette külömb külömb forma viragokkal es vadakal madarakkal es egjeb historiakkal festett ekesített, 10 rosas tablakkol es teőb negi szegű fiok tablakkol rakot [Fog., UF II, 132, 137].

3. rózsá alakú ékszerdíszszel készített; (depre bijuterii) cu ornament în formă de roză; mit Rosenmuster geschmückt. 1625: Wagon egy rosas arany boglaroczka melyben vagon kilencz rubintoczka f. 10 [Kv; RDL I. 126]. 1637/1639: Egi rosas arany gyűrű 4 rubintal az keozepiben egy Tabla gjemant nyom Aran(yat) masfelet f. 25 [Kv; RDL I. 111]. 1648: Egy Olasz köteő formara czinalt rosas függő kiben vagio(n) hét öreg smaragd [Mk Kapi Katalin kel. 1.]. 1651: Edgy Öregh Rosas Parta, az kin vagon het köves Boglar 26 gjemant benne es 9 Rubint [WassLt Wass Judit kel.]. 1652: Adot eo kegme ... Ket Geongieós partat, egik czipkes, Az masik rosas [Mihályfva NK; JHb XXII/41]. 1661: Egi Öregh Rubintos Rosás Giürő, kilencz Öregh Rubint vagion benne [Ks 90 Kornis Gáspár lelt.]. 1687: Tizenhat rosás ezüst gombokat makkostol [Déva; Szer.]. 1714: Pistokanak Egy Angliai szederjes horvatos huizzal rokaval bellett Scofiumos bogar hatu Sinoros 16 Öreg s apro tekervenyos rosás ezüst gombos makkostol mentet [Kv; Pk 6]. 1732: Tetzin angliai nadrág rosas kapcsokkal, ezüst kapesokkal arannyos Sinorral az hasitékján [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 7]. 1836: egy rosas brilliantos gyűrű [Aphida K; RLt O. 4].

Szk: ~ *fejű*. 1836: Egy rosás fejű arany gyűrű [uo.; i.h.].

4. vadrózsával benőtt; acoperit cu trandafir sălbatic; mit Heckenrosen bedeckt. Hn. 1639: az Rosas haton egy darab írotvánj (k) [M.köblös SzD; DHn 47]. 1639/1687 k.: A' Rosas domb alatt 2. hold tövissel pallag [Nagyernye MT; MMatr. 279]. 1646: Az Rosas haton (sz) [Remete K; KHn 129]. 1669/1687 k.: Rosás pad oldalán (sz) [Mezőbánd MT; MMatr. 366]. 1682: A' Rosás patakban vagyon egy Szántó föld, testalta Bereczki Istvánné [uo.; i.h. 366]. 1688: Rosas Domb oldalán (sz) [Oroszfája K]. XVIII. sz. eleje: Az rosás hegy alatt az halvánj mellett [Dés]. 1750: A Rosás Pad alatt (sz) [Mezőbánd MT; Hr 2/4]. 1775: a' Rózsás oldalban (sz) [Komjátszeg TA] | a' Petlendi hataron a' rósás oldalban (sz) [Petlend TA]. 1780: Rosas ponkon az ország uton belől az Patak felől (sz) [Kissolyom U]. 1799: az ugy nevezett Rozsas Bértzen [Mv; MvHn]. 1851: ugy nevezett Rosás erdő [Kisbács K]. 1871: Rosás dombok a szőlő megett (sz) [Istvánháza AF].

5. rózsaszínű; trandafiriu, roz; rosa. 1614: 1. Roszas szedyes Nagydragh [Kv; PLPr 1612–15. 114].

6. szitk. 1618: a' te rósás valagú kurváné [Szentgyörgy Cs; SzO VI, 89].

♦ Szn. 1453: Johannes Rosas [TT 1882. 332]. 1594: Blasius Rosas Chyrurgus [Kv; PolgK 81]. 1595: Rosas Janos [Kv; Szám. 6/XVIIa. 201 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1598: Rosas Balas [Kv; i.h. 7/XVI. 49]. 1620: Rosas Janosne [Kv; RDL I. 97]. 1625: Rosas Jstwan [Kv; Szám. 16/XXXIV. 287]. 1643: Rosas Istua(n). Rosas Margit [Kv; SLT FG. 7]. 1653: Rósás Mátyásné. Rósás Ersebet [ETA I, 83, 151 NSz].

II. *fn* vadrózsával benőtt terület; teren/loc acoperit cu trandafir sălbatic; mit Heckenrosen bedeckt Platz. Hn. 1617/1687 k.: A' Rosasban (sz) [Kövesd MT; MMatr. 396]. 1757: A Rosás megett (sz) [Nagyfűpös MT]. 1766: a Rósás végénél (sz) [Nagyfalu Sz]. 1808/1838: nagy Rosáson (sz) [Turdatur TA]. 1820: A Rozás (e) [Vécs MT]. 1864: Rozsás [Kisbács K; KHn 216].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

rózsásan 1. rózsá formára; în formă de roză; rosenförmig. 1713: Husz veres meczet gomb rosason aranyba foglalva rubint a tetejen [WassLt id. Vass Györgyné Nemes Mária hagy.].

2. rózsamintával; cu modele decorative în formă de roză; mit Rosenmuster. Szk: ~ *szólt*. 1635: Egy ueresses rosason szeőtt es kottzkason szeőtt Vankos hegy f. 2 [Kv; RDL I. 107] * ~ *varrott*. 1656: Abrosz vagyon hát, harma portaj veres fonállal szeőtt az keornytületi, a 4dik, kek fonállal rosason varrott; az Eötődik czillagosan virágokra [Doboka; Mk Inv. 2]. 1681: Török Czafragok I. Regi Török Arany fonállal rosason ezüst fonallal tűzdesű varrott rojtos czafrag [Utl].

rózsás ecet rózsacacet; oțet de trandafir; Rosenessig. 1687: Bor Eczet ... veder 40 // Alma Eczet ... veder 90 // — Rosás Eczet ... occ. 3 [A.porumbák F; Utl].

rózsaserbet serbet de trandafir; Rosenscherbet. 1676: Törettem egy süveg nadmezből viola serbetnek ket fontot Törettem Rosa Serbetnek egy Süveg Nád mezet I Attam hergelne Aszony(om)n(a)k egy süveg nad mezet Rosa serbet(ne)k [Utl].

rózsaszín 1. rózsaszínű; trandafiriu, roz; rosa. 1673: adot megh ... I. Kétt darab posztot egyiket tetszint, más

rosa szint [JHb Apaczay Cheri Tamás Hunyad és Zaránd m. not. kezével]. 1681: Rosa szín Gránátt ött pokroc [Utl]. 1699: Edgy, őszve toldozot készületlen rosa szín angliai Dolmány nro 1. [Kv; WassLt Nagy Dobai Décsi Sigmundné Tótfalusi Anna hagy.]. 1727: Egy Gazdagon ezüstös rosa Szin Szoknya Szelyes ezüst kötes rayta Vallastol [Marossztyörgy MT; Ks gr. Petki Zsuzsanna kel.]. 1763: Ezüstös Rosa szín kereszt Pánlika hozza valo kar kötéssel 3. kereszt pánlika kettő ezüst 1 arany [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes inv.]. 1789: vettem kezemhez ... Egy fekete Creditor egész magyar köntöst. Egy rosa szín magyar tafata köntöst [Meggyesfva MT; JHb XLVII/1 Torma Éva kel.]. 1802: Egy rosa szín posztal borított loding [Ne; DobLev. IV/858. 7b]. 1824: Egy fain keresztelő vópör keskenő rozsa Szin tafata bélléssel, kőrs környül petinét Csipkével gámirozva [Fugad AF; HG. Mara lev.]. 1827: Egy Termés köböl valo gyűrű kerek fővel, mellyen a' természetből egy élőfa bé növe szemléltetik, Ro'saszin kitsin Brilliantal körül foglalva Kármézirozva [DLt 464 kv-i nyomt. kl].

2. ~ *re festett* vopsit în roz; rosa bemalt. 1821: A Levéltarto házban vagyon egy 32 cistájú ro'saszinre festett levél tartó almárium kis borított zárokkal, kultsokkal [Korronka MT; Told.].

3. ~ *muskotály* világos piros muskotálybor; muscat roze/roșu-deschis; rosa Muskatwein. 1843: Fekete Muskotály Rosa-szin muskotály [KCSl 13 Kemény Dénes kezével].

rózsaszínű 1. rózsaszín, halvány piros; trandafiriu, roz; rosa. 1674: Vötte(m) Folthi Kato szamara 4 si(n)gh Rosa színű Angliait singit 4 forinto(n), 70 penzen melly teszen in summa flo. 18. den. 80 | az Rosa színű Angliai szoknya-jaert czipkes vallastol Katonak hogy meg csinalta attam Szabo Gergelynek flo: 2 [Beszt.; Törzs]. 1796: Miniszter gyermekek(ne)k valo ing 4. Dto rosa Színű Szoknya 2. Dto fekete 2 [Tresztia H; Ks Vegyes ir.]. 1815: egy Kerek kásztor Kalap ... ro'sa színű bérléssel, mellyről a' tzipmer le volt szakasztva [DLt 473 nyomt. kl].

2. *drv* derülő, derűs; plin de optimism/perspective; optimistisch, heiter. 1862: ma egy fiatal életének alig kezdő tavaszán tűnik le a világ színpadáról, hol őt rózsaszínű szép reményekkel kecsegtette a jövőndő [Kv; Végr.].

rózsaszőlő vörösszőlő; struguri roșii; rote Trauben. 1849 k.: 5 veder elzet Bor 3. vedernyi nagy uvegekbe lévén Rozsa szőlő Megy agyon [DobLev. V/1280].

rozsasztag asztagba rakott rozs; stog de secară; Roggenmandel. 1635: Asztagh. Vagion egy tauli darab ros asztagh. Az Sandor Boer kertiben meliben gell. 50 [Mardzsina F; UF I, 378]. 1642: Porumbaki iosztaghban termet ros asztagok [Porumbák F; i.h. 817]. 1680: Ezeken kívül az Csűrb(en) ez idei buza Asztagok hulladekja. Zab Asztagh Cont Gell. 690. Ros Asztagh Cont Gell 88 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 81]. 1705: más semmi egyéb nem maradván egy rozs asztagnál, azt ígérék, hogy meghagyják az új szükségére, a többiről pedig quietantiát adának [WIN I, 657].

Szk: *majorság* ~. 1674: Ez tizen két buza és három majorságh ros asztagok; az majorságh és dezma zab ket asztagokkal egjüt jo meg vadnak fedve, közzölők nyolcfa fa labokon alnak [A.porumbák F; UF II, 610] * *szegény* ~. 1816: az 32 harmintz ket Kalongyas szegeny

ros Asztagot a Tekintetes Inspector Ur porontsolattyabol el tsepettettem [Hidalmás K; IB. Tanko Josef tt gr. Korda Anához].

rozsasztagocska kis rozsasztag; stogușor de secară; kleine Roggenmandel. 1647: Egy Arpa Aztagh gel. No. 180.— Egy Ros Aztagocza gel. No 80.— Egy Alakor Aztagh gel. No 100.— [Drassó AF; BK 48/16].

rózsatábla rózsával beültetett tábla; strat cu trandafiri; mit Rosen bepflanzter Ort. 1679: Ezen kertecskében, majoranna, szekfű, rosa tablak vannak [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 57].

rózsató ? vadrózsákkal körülvett tó; lac înconjurat cu trandafir sălbatic; von Heckenrosen umgebener See. Hn. 1774: A Rósa tó mellett [Kolozs; EHA].

rózsatű rózsadísszel készített ékszerű; ac de bijuterie cu ornament în formă de roză; rosenförmig verzierte Nadel. 1814: Három Fejér kövekből álló rozsa tők darabja 10 xr [Kv; Born. IV. 41] | Egy pár gyémántos rozsa Tő [Varsolc Sz; i.h.]. 1816: Egy pár gránátos Rozsátő [Kv; i.h.].

rózsavíz rózsaszirmokból párolt víz; apă de trandafir; Rosenwasser. 1589: Azzu Rosa egy sakczoban Egy korso Rosa vyz [Kv; KvLt Vegyes I/2. 72–3]. 1596: Vrnk zwksegere, Rosa vizet adattam hazamtól 2 Eitelt. 1. per 50 f 1 Az Borbeliok attanak Esmet f. 1 [Kv; Szám. 6/XXIX. 126 Bachi Tamás sp kezével]. 1598: Rosa wiszetis keretnek az konyhara d 04 [Kv; i.h. 7/XVIII. 29 Masass Tamás sp kezével]. 1657: Rosa viznek valo Üvegeket vettem, per fl — //42 [Borberek AF; WassLt]. 1698: öt üveg palaczk melyekb(en) vadnak Gyöngyviragh, rosa, fodorminta es borza vizek [Kóród KK; LLt Fasc. 72]. 1771: Babarosa viragot Rósa viznek tsinaltatott [Backamadaras MT; LLt]. 1816: Rozsa vízzel tele cilinder 3 Rf 30 xr Más cilinder gabona pálinkával 2 Rf [Kv; Born. IV. 41]. 1848: Fenyő viz három kupa 1 rft 30 xr Rosa viz nyolcz kupa 3 rft [Görgénysztimre MT; i.h. G. XXIVd].

Szk: ~ főző lombik. 1735: Rosa viz főző lombik [Kv; Ks 40. XXVIIIc] | Rosa viz főző Lombik 2 [Szentbenedek SzD; Ks 66. 45. 171] * kerti ~. 1648: Vizek Elseő lapos wvegh palaczkban szekfw viz Kerti rosa viz két palaczkal eperj viz 4 palaczkal [Komána F; UF I, 931].

rozsbeli 1. rozsvetésbéli; care s-a produs în semănăturile de secară; aus Roggensaat. 1799 k.: <Prae>tendálvon Nemes Bartos Samel (!) eo kegyelme Fark nevezett helyen lévő Szántó földökön eset Rosbéli káranak megfizetését [Albis Hsz; BLev.].

Szk: ősz ~. 1805: Also-Detrehembe: Őszi-Rosz (!) Zab, Alakor, és Árpabéli Vetéseiből ezek középszerű termést kaptanak F. Detrehembe: Őszi Rosz (!) Tavasz buza, Árpá, Alakor, és Zabbéli vetéseiből, ugy Szénájokból is közép szerű termést kaptanak [Torda; TLt Köz. ir. 1182 ifj. Szaniszló Zsigmond szb keze írásá].

2. rozstermésbéli; de/din recolta de secară; Roggen. 1805: Egerbegyen: A Tiszta-buza s a Rosbéli termést szűkebbnek valják a közép szerű termésnél [uo.; i.h. ua.]. 1843: rosébéli termést Szathmári Sándor ... zódul le arattatta [Karatna Hsz; HszjP Incze Samuelné Jakab Susánna (40) vall.].

rozsa 1. ruginā; Rost. 1622: Banffi Petternek vagio(n) egy palossa, harm kööttő vas, egy fark uassal az keresztű burított elzwstet, de az regisegnek miata a' rosda kj hasitota, a' chjnalastol maradot uolt ados f. 2. d. 25 [Kv; RDL I. 119 Tótházi Eötvös Mihály hagy.]. 1676/1681: rosdatul minden Lövő szerszamat, var beli eszközöket ighen őltalmazoz(n)ª [Vh; VhU 666. — ªA porkoláb]. 1680 k./1715 k.: Van mivel a' rosdát Vasból ki étesstük, De az irigységet halállal végezzük [Rosnyai, HorTurc. 182]. 1681: Ighen régi údöb(en) csinált pulhák, aczellyat az rosda el vezette, a csúje valob(an) jó Nro 1 [Vh; VhU 510]. 1710: (A budai várban) a törökök sem a fegyverekhez, sem a könyvekhez különben nem nyúltanak, hanem mikor a rozsdától a fegyvereket, a portól a könyveket esztendőnként megtszto-gattákª [CsH 55. — ª1663-ra von. feljegyzés]. 1793: egy kitsin kard atzél brilliantokkal gazdagon rakott, ket helyet a' rosda meg kapta [TL Conscr.]. 1803: sáhoson szött Toth Abrosz, melyen a' rosda által három jukakis okoztattak [Harangláb KK; Palotay 21].

Szk: ~ elvesztegette rozsdamarta. 1679: Rosda el vesztegette vágó kés nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 27].

Sz. 1719: Ő bizony a pénzt senkinek sem hadgya, hanem egye meg a rosda [Kszeg; BfN bh-i cs.]. 1736: azt Felelte Eltető Ur(am), hogy tegyem az hijjuban azt a kapát akkivel azt a szőlőt akarom kapálni, hadd egye meg a rosda [Szentegyed SzD; WassLt Ács György (60) jb vall.].

2. rozsdás, ragyás; ciupit de vărsat; rostig. Szn. 1785: Joannes Rosda jb [Torockó; TL Lev. 6/1 Transm. 34b]. 1802 k.: Rosda János [uo.; i.h. 5/5].

rozsaette rozsdás; mīncat/ros de ruginā; verrostet. 1679: Rosda ette, romladozott vas rosta nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 63]. 1681: Konyhara valo rosda ette vago kés Par 2 [Vh; VhU 555]. 1722: egy bokázo furu rosda ette [HSzj bokázóíró al.]. 1832: Egy ro'sda ette ostya sütő [Sáromberke MT; Tsb 26].

rozsdás 1. rozsaette; ruginit, mīncat/ros de ruginā; rostig. 1585: Az varos kargyat meg tyztattat(m) d. 25. Az előttis tyztattat(m) Egyzer merth Rosdas volt Czhyzar Ferenczhnek fyzette(m) d. 25 [Kv; Szám. 3/XXII. 78]. 1652: Fegyver derek rosdas N.2 [Görgény MT; Törzs]. 1662: Vagyon ket Ajtora valo hitua(n) Rosdas Zár [Jobbágyfa MT; Berz. I. 22/6]. 1693: Andrisnak Egy Rosdas Ajtora valo vas Zar [Ne; DobLev. I/38. 10]. 1744: elégj belegj vas Serpenyők rosdasok 6 [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1761: Vátsott rozsdás Pléh Tángyér Nro 13 [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 26]. 1788: Egy viseltes rosdas rezes kard [Mv; Tsb 47]. 1789: Cseberre valo rosdas vas Abrants, Nro 1 [Mv; ConscrAp. 7]. 1801: Egy Pár régi Magyar modi kengyelvas igen Rosdas [Vargyas U; CsS]. 1837: Egy rosdas hitván diszno vakoro [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

2. rozsdabarna; ruginiu; rostbraun. 1807: első fogaitsonkák, rothadozott, ro'sdasok [DLt 224 nyomt. ki].

Án. 1599: adot Egy rosdas neuo kyk paripat [Dés; SLt 29. J. 10].

rozsdásan rozsdás állapotban; în stare ruginită; in rostigem Zustand. 1679: Fa tsiztito kertész ollo nro 1. NB. (eszt nem kellene oly rosdo(n) tartani.) [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 110].

rozsdásodik rozsdássá válik; a rugini; verrosten. 1736: Eltető Ferencz Uram énnekem azt felelé, hogy mongyam meg Acs Györgynek, hogy azt a kapát a kivel azt a Szőlőt akarja kapálni Acs György akasza fel az hijjuba hadd ros-dasodgyék ott, mert ot nem kapál [Szentegyed SzD; WassLt Pap Gligor (60) jb vall.].

rozsfő rozskalász, rozsej; spic de secară; Roggenähre. 1724: már majd edgy hete hogy ros főt láttam, s naponként erőssen hánnya az fejét [ApLt 2 gr. Haller János Apor Péter-hez]. 1808: a gabonának érése előtt némely Ro's' főben egy, két, három, sőt néha 6–12 szem-is növéseben el-vetemedik, nagyobbát nő, mint az egészséges [DLT 868 nyomt. kl].

rozsföld rozstábla; lan de secară; Roggenfeld. 1740: a malmot által adák a ros földért s annak végiben lévő kaszálcskáért [Magyaros MT; Berz. 15. XXXVI/9]. 1751/1753: a' régi Ros föld és Balás István Háza mellett lévő ősvényeket a' maga Curiájához bé kerteltette [Koronka MT; Told. 78]. 1757: A Kert mellett Ros föld mely Csűrös kert volt [Abafája MT; EHA]. 1819: öt köbles Ros föld [Msz; DLev. 4. XXXVII].

Hn. 1727: A Ló tilalmas mellett való ros föld (sz) [Gyalu K; EHA]. 1759: Dinnye vagy Ros Földnek nevezetlik [Mv; MvHn]. 1823: a Rós földön (sző) [Bece AF; EHA].

rozsgabona rozsz; secară; Roggen. 1791: Szómszédtsági-ban (a)z ros gabóna volt vetve [Mezősámsond MT; Berz. 15. XX/9].

rozsliszt rozsból őrölt liszt; faină de secară; Roggenmehl. 1676: Szuhai uram sárgaságból oly embert gyógyított meg, a kinek a doctorok sem tehettek semmit is. Ez az orvosság, hogy tiszta rozslisztből süssenek kenyereket s az mint az kemenczéből kivesszik az kenyereket rakják körülötte, az fejéhez s lábához is egyet takarják be az embert az kenyerekkel együtt [TML VII, 164 Székely László Teleki Mihályhoz]. 1811: A' kis Csitkók dusz-kálnak éjjel nappal a' szénába; Hét hétik ro's Lisztel kell elegyíteni Szokott darályakat [ÁrÉ 145].

rozsmező rozsföld; holdă de secară; Roggenfeld. 1610–1718: a Köblösön kell érteni minden Buza, Rozs, Árpa, Tönköly, Alakor, Zab, Köles, Törökbuza, mezőre vetetett egy köbölnyi Gabonaföldet [Kolosváry-Ovári I, 45 Msz-i const.].

rozsnok gajdovány, szédítő vadóc; obsigă; Trespe, Tammelloch. 1595: Die Epiphaniarum Do(mi)ni, vettem ismeg a' dzisznak 3 keobel Rosnakot f l [Kv; Szám. 6/XIII. 2]. 1814: a' gabona között termeni szokott ugy nevezett Lolium temulentum magyarul Ro'snoknak, vagy a' mint némelyek Gajdoválynak nevezik ... azon Rosnok, Gajdovány vagyis bolondító buza ezen Hazában felesen termett [DLT 1014 a gub. Kv-ról].

rozsnokos rozsnokkal vegyült; amestecat cu obsigă, plin de obsigă; mit Trespe gemischt. 1813: a midőn vitték a Buzát ki a mezőre kádakban meg Nézém, hát olyan üszöges, konkójos, és Rosnyokos Szegény Buza [Kilyén Hsz; MvRKLev.].

rozsnycia l. rezsnycie

rozsnycia a Rozsnyó (Gömör m.) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Rozsnyó; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Rozsnyó. 1. Rozsnyón gyártott; fabricat la Rozsnyó; in Rozsnyó verfertigt. 1787: Két Boros hordo Rosnyai [Mv; MvLev. Csi-szér György hagy. 9].

Szk: ~ vas. 1625: veottem, 3. Rosnaj vasat f l d 95 [Kv; Szám. 16/XXX. 16].

2. származást jelölő előnévként; folosit ca predicat indicind locul de origine, precedă numele de familie; als die Abstammung bezeichnendes Prädikat. 1632: Rosnaj Zabo Miklos [Mv; MvLt 290. 81a]. 1633: Rosniay Zabo Istuan [Mv; i.h. 125b].

Szn. 1593: Ilona Rosnai Andrasne [Kv; Tjk V/1. 405]. 1621: Roznay Balint (szekeres) [Kv; Szám. 15b/XI. 260]. 1689: Rosnyai David Deak [Fog.; Incz. VI. 45a]. 1760: Rosnyai Jóseff [Cze SzD; Told. 42]. 1792: Rosnyai Josef Ur [Msz; MbK XII. 86].

rozsol rozsolat a búzavetésből kigyomlál; a rojoli, a plivi/ smulge secara din semănăturile de grâu; Roggen aus der Weizensaat ausjäten. 1716/1793: ha roslani kender nőni ki mégien szabadságában légyen két lovon vagj két ökrön ki menni [A.csernaton Hsz; HSzjP]. 1728: olljan szándékkal mentem én ki, hogj az buzámot meg nézzem, ha idejé roslani, minthogy mások rosolnak [Szermerja Hsz; i.h.]. 1842: Tiszta buzát rozsolat 6 Napszám [Hosszúaszo KK; Bom. F. Ilh Szermerjai Károly számadó kezével]. 1844: Tiszta buzákat rozsolta 4 gyalog Nap szám [i.h. IIIc].

rozsolás búzavetés rozstól való megtakarítása; curățarea semănăturilor de grâu de secară; Putzen der Weizensaat vom Roggen. 1788: A szőlőket ki kapáltuk jo moddal, már ha lsten életünk(ne)k kedvez ezen a héten az ugarlászhoz s buza gyomláláshoz és rosoláshoz fogunk, időnk igen jo jár a dolog folytatására [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

rozsolás 1. különféle fűszerekkel ízesített édes likőr; rozol, rojoli; Rosolio. 1705: Azonban sokféle italokat hozának, rosolisokat, angelikát és egyéb efféléket, kik közül is minekutána egy darab ideig mulattanak volna, élkszüllének, hogy Rabutinhoz induljanak [WIN I, 628]. 1710 k.: Aquavitát, rosolist, fahéjvizet, igen keveset és igen ritkán nem gyönyörűség, sem részegségért, hanem orvosságért inkább [BÖn. 520]. 1722: én Cavé, Téh, Rósolis, Nadméz etc accidentiákra gondot viseltem [Uzon Hsz; ApLt 1 Intzédj Jósef lev.]. 1733: Pincze Tok rosolisnak valo 8 üvegeivel, mellyek(ne)k hete Litres, edgyike paraszt [Marosztkirály AF; Told. 2]. 1748: Rosolis medve hájos egy üveg Palatzkal [Nagyida K; Told. 11/95]. 1753: attunk Fel font szalonnat, az etek mele egy fertally rosolist [Kvh; HSzjP]. 1762: Sigmond Ersebeth arulo padrolis, iget bort, rosolist üvegestől, uggj másoktól szűrt, vas villát, sákot, fejszét, es egjéb aprosakot is lopott [Torda; Tjkt V. 122]. 1773: Egy fertálj font Gyöngy Kása Den. 12 ... Egy Butel Rosolis Den. 30 [Dés; WassLt]. 1832: Rósolis a' Grofné Ö Nságáé két kupás Czilinderekbe, és egy fél kupás karafinba [Sáromberke MT; Tsb 26]. 1849: Sámpaner Rozsolis és Borok [Dés; DLT]. 1850 k.: liquörök és rozsolisok [Pk 2].

Szk: ~sal traktál. 1763: ebédén jól meg itatott, ebéd után Rosolissal tractált és nyájason beszélgetvén edgyütt,

egy házban Dohányoztunk, és osztán midőn jól meg itasodtam, azután kezdett velem az Bosi jóságomról tractálni, hogy meg vegye [Mv; Told. 33/25] * ~t főző üstöcske. 1746: az edgyik ládában magam kezeimmel raktam bé rozsolt főző edgy üstecsét [Szárhely Cs; LLt Fasc. 150].

2. rozsólis-ivás; báutul de rozol/rojolis; Rosoliotrinken. 1756: Uj Esztendőbe hozzám jöve Tit. Németi István Ur(am) heted magával rósólisra [Mk IX. 41]. 1779: ebéd után pedig fel kelvén asztaltól bé mentünk házunkba Rosolisa s Kavéra [Marosvács MT; KS özv. Kemény Zsigmondné Rhédey Druziána (61) vall.]. 1800: Reggel el mentünk közönségesen a' Rosolisa meg ittunk egy fertályt 18. p [Torockó; TLev. 5].

rozsólisfőző rozsólisfőzőséhez való; pentru distilare/fierbere de rozol/rojolis; zum Rosoliokochen. 1746: Egy ferslagban ... Egy kis réz üst rozsólis főző fedél nélkül [Vargyas U; DanielAd. 259]. 1748: Rosolis főző Lumbi I [Koronka MT; Told. 37/29] | Uj Lumbik vagysis rosolis főző réz fazék sisakjával Nro I [Ks 8. XXVIII. 5]. 1780: Rosolis főző lombik vas láb I [Bethlen SzD; BK].

rozsólisos I. rozsólis tartására való; pentru rozol/rojolis; zur Rosoliolagerung. Szk: ~ butélia. 1776: találtunk kákában kötött hét rosolisos Buteliát üreseket [Mezőméses TA; WassLt]. 1789: 60 darab Rosolisos Butelia szalmab(a) kötve Rf 1. xr. 30 [Mv; ConscrAp. 16] * ~ pincetokocska. 1732: Vagyon egy kis Rézzel borított, Vás pántokkal foglalt Rosolisos Pincze tokocsáb(an) 6. üvegesce on srofos [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 25].

2. rozsólis-iváshoz való; pentru báutul de rozol; für Rosoliotrinken. Szk: ~ pohár. 1746: Három lábas rozsólisos pohár. Egy lábatlan rozsólisos pohár [Vargyas U; DanielAd. 256]. 1753: Rosolisas pohár Nro 2 [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]. 1761: Meczett Rosolisas, aranyos szaju kristaly Pohár, más kised rosolisas Paharral edgyütt 2 [Kéménd H; JHb XXXV/39. 28]. 1773: Egy talpos Rosolisos pohár [Szentdemeter U; LLt]. 1796: Kupás Flasko 5. Karifina 3 Boros pohár 6 Rosolisos pohár 2 [Tresztia H; Ks 125]. 1802: Három füles kitsin talpatlan rosolisos poharak [Ne; DobLev. IV/858]. 1816: Négy fileten és két files rosolisos poharak [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. 1837: Rosolisos metzett pohár 11 [Szentbenedek SzD; Ks 88. 10]. 1849: Vizes Pohár 12 nagy Boros Pohár 10 rosolisos pohár 4 aszuszóllós Pohár 10 [Széplak KK; SLt 17] * ~ poharacska. 1801: Hét Rosolisos kised virágos poharotskák [LLt 106/1].

rozsoló rozstól megtisztító; pentru curăţat de secară; vom Roggen säubend. Szk: ~ rosta. 1744: Rosolo rosta [Buza SzD; LLt 181. B].

rozsolat rozstól megtisztított (búza); (grü) curăţat de secară; vom Roggen gereinigt (Weizen). 1730: Az Petki Csűrben vetni valo tiszta buzat szorta(n)ak Cub 21/1. Item rozsolat buzat Cub. 10/1 [TKI Petki Nagy család szám. 76].

rozsolat rozsolat a búzavetésből kigyomlálat; a dispune plivirea secarei din grü; Roggen aus der Weizensaat ausjäten lassen. 1674: ha az Circalas miia az emberek el nem vonodnak vala edig az szantast el vegeztem vona az buzakat rozsolatom giomlálatom [Bethlen SzD; BLt 7 Fileki Mihály Béli Pálhoz].

rozsos rozssal elegyedett (árpa/búza); (orz/grü) amestecat cu secară; mit Roggen gemischt (Gerste/Weizen). 1622: Igen rosos Buza vetes téssen ket kús köblöt [Utl]. 1717: ot igén még válagattyák a buzát, s azt nekem ujjabban szeppen még kel rostáltatnom, mert a buza rosos [Búzabocsárd AF; BfR]. 1775/1781: a szép buzának vékaja három májrason, a Rososabb mindenkor el két öt Sustákon [Renget H; EMLt]. 1786: Antal Márton pretendálja három kalongya tavasz rosos árpájának megfizetésit Pál Antaltól [Taploca Cs; RSzF 164]. 1787: Ezen Helyseg(ne)k vagynak ket forduloja (igy!) meg termi a' Rosos buzát kalangyaja meg ereszt 3 vékát két ökörrrel nem lehet szántani hanem hattal [M.bikal K; Somb. I]. 1795: Meleg Földvári jo helyly tarto tizen egy számbol állo meg szűkült Gabonátlan Emberek kik valolanak magokra minden kenszerítés nélkül hitelbe 50 ~ Ötven Véka jo Rosos Buzat a Dr. 120 penzeken vékáját [SLt XLIV 4]. 1828: Az also kövtes tulso szélébe piras Buzát rozssat 34 1/2 az Pusztá Szőlőbe elegy Buza; de erőssen rozssas 25 véka [M.köblös SzD; BetLt 3]. 1834: a' veteskor is mindétig rosos Buza vettetett [Sajókeresztúr SzD; Born. F. II. 9. Benő Josef számadó kezével]. 1844: vetetem ... nagy szemű buzát Cir(citer) 7 vékát, aláb azon másod aprob semű, de kevésé rososabat 8 vékát [M.köblös SzD; RLt].

Szn. 1820: Rosos Moses ns [Aranyosrákos TA; JHb 48]. 1843: Pálfi vagy Rosos Moses [Bágyon TA; KLev.].

rozsszalad kicsíráztatott rozsz, maláta; secară încolțită/germinată; ausgekeimter Roggen, Roggenmalz. 1676: Talaltatot most ezen hazak héjazattyan valo rekeszekben Utoly buza sax. cub. 11. Rosta allya cub. 6. Ros szalad sax. cub. 128/3 Zab szalad cub. 11/2 [Fog; UF II, 702]. 1684: Buza és Ros Szalad Cub 40 // — Arpa szalad, Cub 2 // Zab szalad Cub 40 // [Fog; Utl]. 1686: Zab szallad Cub 10 // — Arpa szallad Cub 1/2 Ros szallad Cub 2 // — [Porumbák F; Utl].

rozsszalma pai de secară; Roggenstroh. 1676: vagyon ezen kertben negy csonakbol ros szalmákbol czinalt sup [A.szombatfva F; UF II, 761].

rozsvetés I. a rozsz elvetése; semănătură de secară; Roggensäen. 1642: Rozsvetés cub. [Porumbák F; UF I, 828]. 1689: Őszi vetések: Buza Vetés Sax Cub 276 // 2. Ross vetes Sax Cub 25 // 2 [Marosillye H; Utl].

Szk: őrszi ~. 1669: Eőszi ros vetés cub 6/2 [Fog; UF II, 454].

2. rozssal bevetett terület; teren însăminţat cu secară; mit Roggen bepflanztes Feldstück. 1658: Vagyon egy hold Buza es Roz vetesem asztis takaricza megh az feleségem es Azis legyen Eove [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. 1674: Az Also Porumbáki határon egy darab földben ros vetes cub. 2 [A.porumbák F; UF II, 615].

rozsszúp tetőfedésre való rozsszalma; snop de paie de secară; Schaub aus Roggenstroh. 1714: egy kalongya rakás szalma három ros sup egy asztagocskával egy kalongya széna [Pálos NK; LLt].

rőcei a (Nagy)rőce (Gömör m.) tn -i képzős szárm., derivatul format cu sufixul -i al toponimului (Nagy)rőce; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON (Nagy)rőce: Rőcén gyártott; fabricat la Rőce; in Rőce hergestellt.

Szk: ~ vas. 1609: Vottem kett Rochey vasatt d 20 [Kv; Szám. 12b/IV 64].

rőf 1. rőfös mérőrud (kb. 60–70 cm hosszúságú); cot (ca instrument de măsurat pentru lungimi); Elle. 1789: hozatam ide az Officiolatushoz egy fontot egy vékát egy ölet, egy singet, egy refet, mely 5 fertályos [HSzj mérték al.]. 1826: Aratási sokadalomra Rőföknek 1 fenyő (Deszka) [Déva; Ks 106. 159].

2. vhány rőfnyi hosszúság (vmely kelméből), vminek vhány rőfe; de un anumit număr de coți (dintr-un material textil); einige Ellen lang (aus einem Tuch). 1701: vásárlottam Bécsben ... Kék habos kapicsort 16 Réfet, huszon egy garason refit [PfM]. 1726: A két Eocsémnek Café szín posztok 8 rēf s harmad fel fertályt, réfit fr. 3. x 44. facit fr. 29. x 28. Ót rēf Olaj szín posztot réfit fr. 2 x 45 – 13 x. 45 [TKI Barcsai János tutorsága]. 1769: Külső Országokrol be hozatando vásznaktol 100 Rővtől öt Reff Harmintzadon vetetik [UszLt XIII. 97]. 1774: hoszszasága 4. rőföt, avagy 5 Erdelyi Singet téssen [Pókafva AF; Kath.].

3. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: vhány rőfnyi (vmilyen kelméből); de un anumit număr de coți; von einigen Ellen. 1599: Rettegy János. Hozott. Bechy Marhatt 14. Reff. Viragos Barsont singitől d 15 tt 2 // 10 [Kv; Szám. 8/XIV 2 Hj]. 1630: Boratj Gabor deak Marhakat vásárlot volt Beczibe 50. Réff Dupla tafotát tt f 2 d 50 [Kv; i.h. 18b/IV. 84]. 1789: Egy Fijokba 11 vászon Zatsko 30. darab szürni valo ruha, 17 Flaner ismét szürni valo, es 3 Réf Kender vászon jo böven Rft 1 [Mv; ConscrAp. 39] | 3 ref lion Patist 15/60 | 2 ref Schleier 3/72 [Wlt Cserei Heléna jk 23b, 24a]. 1797: A Kis aszszonyok számára 18 Reff rosa szín tafota per 30 gar(as) Hung. fl. 33 Dr. 60 Hat Réff pantlika a Frajok(na)k per 13. xr. Hung. fl. 1. Dr. 56 [Szság; Bfr CXLV 22]. 1865: a templom részére vásároltatott 12. rőf óltárszönyeg [Bács K; RkAk 237].

rőfög morgásszerű hangot ad; a grohái; grunzen. 1759/1845: Hát őtt rőfög a tők között a' nagy Domozlai 'S úgy meg verik a' Fustélyal a' Pap 's ő szolgálai sat. [Hermányi, EDem. 75].

rőgtön azonnal, késedelem nélkül; imediat, îndată; sofort. 1840: az Abjurationis Normativum azt rendeli, hogy a kinek kezen lopott marha találódik az tőlle abjuraltatván Szovatyosra foghasson ha van Szovatyossa, s ő rőgtön ment légyen [Dés; DLT 500/1841]. 1842: Hogy ha pedig az irt két parázna fél, ezután is égy mással öszve jöven, égy mással tiltott szerelembe élnének, mihelyzel fel jelentetnek, rőgtön a Tekintetes Nemes Tisztég kezei közzé, meg büntetés véget által adadni rendeltettek [Nagykapus K; RAK 22]. 1847: a' kérelmesnek rajza bé mutatasakor, a' remeke le darabolásához 14 napokig egy legényt tartani meg engedte, a' midőn a kerelmes azt igérte hogy azon időbe rőgtön remeke készítéséhez fog [Kv; ACProt. 23]. 1856: Mihály nagyon beteg annak okáért kérem hogy mihelyest ezen levelet meg találják rőgtön induljanak utánna [Szk; Pf Serester Sándor lev.]. 1867: rőgtön hozza ki mennek hogy beszélhessek velle [Uzon Hsz; Kp V 413 Kispál Károly Kispál Lajosnéhoz].

rőgtöni azonnali; prompt, neintirziat; sofortig. 1841: Így tehát ha azok régi szokásaikat s az azok melletti keresetek

módjának rőgtöni s okát nem nyerőleg elvesztésén elszomorodtanak az nem csuda [VKp 61]. 1846: Lászlófy Ferencz bé adja kérelmét, melybe rőgtöni remekre való bocsátását kéri [Kv; ACLev. Kül. Perc. 48]. 1854: A tévútra tért ifjakknak fontos tanuság e rőgtöni változás^a, s bizonyosága annak, hogy erős akarat előtt a gyengeség és szokás meghajolnak [Ujffe 20. — "Ti. az emlékiró korhelykedő, mulatozó atyjának hirtelen jobb útra térése]. 1867: a mi azon rész jóság rőgtöni által adását illeti azt nem tehetem [Uzon Hsz; Kp V. 413 Kispál Károly Kispál Lajosnéhoz].

rőgtöntőlő szék megfellebbezhetetlen és rövid időn belül végrehajtandó ítéletet hozó bíróság; curte marțială; Standgericht. 1849 u.: a nép ingerült állapota miatt a rőgtön ítélő székek bírái kénytelenek ítélet hozatalokba nem mindég meg győződéseket követni [EM XLIX, 548 Zeyk Károly kezével].

rőgzött vmiben változhatatlanul megmerevedett; fixat/pätruns adinc in constința cuiva; seit langem gewöhnt/vorhanden fixiert. 1771: ő is velünk együtt a' belénk rőgzött közönséges paraszt szidalmokat el szokta mondani [Bukuresd H; Ks 114. 61. 113]. 1783 k.: a' szegényebbeket pedig már beléjük rőgzött torkosságok bé töltésig italul és pénzül ... büntetni, sőt Határinkon lévő makkos erdőkben ... fizetésre Nyájat gyűjteni bátorokdtek [Torockó; TLev. 4]. 1814: még a Szék Szine előtt ellenem már régi magába rőgzett Haragja fel lobbánv ott el kezdette személyemet oltároolni [Torda; TLt Praes. ir. 136 Fodor Mihály ügyvéd panasza Csipkés Albert ügyvédarsa ellen].

rőhög 1. rőfög; a grohái; grunzen. 1630: miheld ki erezték cöket az Uduarra, mind az kett süldő az Keötöles Miklos Disznajához oda mene s ugj röheögőt mindenik egy masnak [Mv; MvLt 290. 227a]. 1810: a kutyák ugattak és a Sertések rőhögtek [Dés; DLT 82].

2. (ló) rőfögösszerű hangot ad; a necheza; wiehern. XVIII. sz. eleje: Ha lehet Örög Men Lovat ne vegy ā Mene-sedbe, mert fáját (!) nem veheted, akar mint rőhögjen eo, de tsak fejét sem emelíti ā Sárható Kancza [JHb 17/10 ló-tartási ut.].

rőhögdel durván nevet; a ride prosteste; johlen. 1812: Misztrai Álexa ... rőhögdelve beszél [DLt 506 nyomt. kl].

rőhögés rőfögés; grohait; Grunzen. 1804: az Exponens Ur ... oda Szaladott az hol a Sertésekre valo kutyák ugatása és Sertések rőhögése volt [Dés; DLT 82/1810].

rőkög röhög, durván nevet; a ride prosteste; johlen. 1807: rutul viseltem magam, katzagtam, rőkögtem [Dés; KMN 369].

rökönödés penészedés; mucegăire; Schimmel. 1743: egy uj kilin ennek is egy részt meg rothatt egy rökönjódés miā | Két uj seljmes Paplanokis, kiket nem viseltenek, ezekis az rökönödes miā bűdösök voltak [Backamadaras MT; LLt Fasc. 101].

rökönödik 1. megpenészedik; a se mucegăi; schimmeln. 1743: Egj Arany erő szunyog háló többire el rothatt rökönjodott [Backamadaras MT; LLt].

2. elkorhad; a se putrezi, verfaulen. 1736: Lo után járo de el bontott Tár Szekek 1 melynek fája el vástott és rökönödött vasaisi he hullottak [Mikefva KK; CU XIII/1. 171].

Mindkét adalék esetében elképzelhető, hogy az *el* igekötő a rökönödik igehez is hozzáértendő.

rökönödött korhad; putrezi, putred; verfault. 1736: ezen Filegoria Gerendázatott meg négy darabotska négy szegre faragott bikfa Gerendátskákkal, melyeken fekszik párkányos, de rökönödött fenyő Deszka padlása [CU]. 1761: földben ástott, tsere Sasokhoz, fenyő fűresz rökönödött deszkából, vas szegekkel szegzett éj rend 'sendely fedelő kert [Spring AF; JHbK LXVIII/1. 501].

rökönödöttség korhadtság; putrezire; Verfaulen. 1736: ezen kö épület Gerendáiban, és padlásiban, olyan nagy romlás, és rökönödöttség van hogy merő ujjulást kívánnak [CU].

röstöl süt, pirít; a práji; braten. 1589: Tykot rostólni tezen d. 10 [Kv; Szám. 4/VI. 34 Stenzely András sp kezével]. 1621: veottem Reosteoln ket Tiukot f — / 10 [Kv; i.h. 15b/X. 31]. 1625: Ket Tiukot Röstölue d. 50 [Kv; i.h. 16/XXXV. 212]. 1650: Föztem Negy lud Aprolekott Röstölue [Föztem Röstölue Tiukott Nro. 5 Attam hozzaja Szalon(n)att Lib. 2 d. 16. Hagimatt d 6. Hajjat Röstölj Lib 1 d. 8. Borsatt, Sereczendiot [Kv; i.h. 26/VI. 419, 427].

röstölő cserépspernyő; cratiță de lut; Tonpfanne. 1728: Az Udvarház kamarájában ... fel ejteles Kőmény egy röstölőben [Aranykút K; Ks 55/73 gr. Petki Dávid inv.]. 1738: egy kis Röstölő [M.bikal K; MLev.]. 1740: Föld csupor 2 Föld Serpenjő avagy röstölő 1 [Gyérnessz király TA; Ks 89. Inv. 7]. 1801: az kortsomárosné ... a husrol le szedet Sirt röstölőtül kezébe vészi ... meg nyitja az Ajtott 's az röstölőbe szedet Sirt széjjel önti a setét pitarban [Kajántó K; FiscLt Latzi Samu (50) val.].

röstölt megsütött/pirított; prájit; gebraten. 1639: Kallai Giurkane ... az Reösteölt etkemben az Aszu szarat bele vetette ... oly bűdeös volt az etek mint az szar [Mv; MvLt 291. 188a].

rőt 1. vörösesbarna szőrű; brun-roșcat; mit rotbraunem Haar. 1604: Jutot ennekem az en arwammal ket Eokreom egy reot es egy zeoke [UszT 20/274]. 1625: 12 Eokreók Szeoreokeo(n) voltanak szeokek, barnak, belczek Reöteők Szeoke Keselyek [i.h. 107a]. 1627: Tauali eokeor boriu vagion Nro 18 egy alacz, egy reot vagion keozteok, ez teobbi szeokek [Mezőrűcs MT; BLt]. 1656: Jbidem egy jarmas röth ökör ki megh szakatt [Fog.; UF II, 149]. 1671: Simon Istvánnak veszvén el gonoszul ket eőkrei melynek edgyike rőt kayla, másik szeoke ugyan kayla szaruu [Kv; TJK XI/1. 167]. 1681: Az Milványi^a megh holt jobbágy<omnak> maradt eőkre négy egyik egy fejr buta kettei szeoke egyik fel álló Szarvu egyik rőt fel álló hegyes szarvu [RLt 1. — ^aK]. 1694: Két ökröm, egy Rőt, és egy más kék szeoke gonoszul az Jarmom nélkül el veszet [Dés; Jk]. 1697: Béres ökrök Rött villa szabassó Szarvaj [Almakerék NK; Ut]. 1711: azon marhák mellett valo Gondviselő adott vala Sz. Miklósi Mihály Deáknak két ökröt, egyik rőt, a másik kék vala [Gyszm; WLt Mathias Peter (40) ns

vall.]. 1765: Egy három esztendőre menendo Rod Ökör Bornyu [Szászsztjakab SzD; Told. 8].

Szk: ~ szabású. 1697: Tino Rött Szabasu Barna fel álló Szarvaj [Almakerék NK; Ut].

2. vörös hajú; roșcovan; rothaarig. 1824: Fregler Antal röth juh szemű [RLt 162 nyomt. kl].

Szn. 1658: Röt Szabo Jánosné [Zilah; EM XLIII, 305]. 1675: Röt Janos [Doboka; Törzs].

3. vöröses, rozsdás; ruginiu, feruginos; rostig. Hn. 1608: Rot pataka teouinel [Tusnád Cs; EHA]. 1634: Rött pataka(n) inne(n). Uicinussi egy felől az Rött pataka Uize [uo.; EHA]. 1720: Röt pataka oldalab(an) (sz) [uo.; EHA]. 1772: Röt Patakán alol (sz) [uo.; EHA].

rötbarna vörösesbarna; brun-roșcat; rotbraun. 1765: Egy öt esztendő Röd Barna Tehén [Szászsztjakab SzD; Told. 8].

rőtforma rőtes, vöröses barnás; roșiatic; rostig. Szk: ~ szőrű. 1741: (Az ökrök) a mennyire distingválhatni ketteje Szürke szőrű ketteje Röt avagy Veres forma szőrű [Szentmargita SzD; Ks 14. XXXVIII. 7].

rőtiszörű vörösesbarna szőrű; cu părul brun-roșcat; mit rotbraunem Haar. 1610: melj marha eggik eggj Barna kelsi, az második egy szeoke a harmadik reöt szeorw [UszT 4. 8a]. 1748: Három esztendő Tulok rőt szőrű fel álló szarvu 1 [Marossztyörgy AF; Ks 23. XXIIb]. 1761: egy rőt szőrű Ünő Bornyu [Branyicska H; JHb XXXV/39. 18].

Szk: fakó ~. 1742: nagy öreg jármos béres ökrök ketteje fako rőt szőrű [Zsombor K; Somb.].

rőtyesz zömök; bondoc, ındesat; stämmig. 1817: Zachar Stephan mint egy 41. esztendő, törpe, es egy kevészé rőtyesz termetű [DLT 379 nyomt. kl]. 1819: Vilhelm Jó'seff közép rőtyesz termetű [DLT 232 ua.]. 1820: Plasznik János kitsin rőtyesz termetű [DLT ua.]. 1822: Krisán Perru (!) közép rőtyesz termetű [DLT 757 ua.].

rövid 1. mn 1. scurt; kurz. 1560: Aranas maych Ew reywd 8 boglarw Cyathiaual Egyetembe es hozw lanchawal [JHb QQ Temeswary János reg.]. 1585: Die 18 Marty, Chinaltatunk a Scholaban az Scolamester hazaban hat belet padzeket, az harma hozzab az harma rewidgieb [Kv; Szám. 3/XIX. 30]. 1591: wegeztek eo kegmek hogy az törwenj karot arra zeren wegiek el, a ky penigh az Merteknel rowygygeb, Azt huzoneot pinznel fellyeb ne wegiek [Kv; TanJk I/1. 155]. 1606: Az nagj patak melleol ualo feöld ket labba uagio(n), Az Keorispatak feleol ualo felen ualo igen hoszu, Az Kwsmeod vize feleol ualo pedig czak reoluid, ez vegett perelnek az reoluideb vegen kiben egy vad alma fa vagio(n) [UszT 20/285 Lucas Ghedeo de Ethed pp vall.]. 1692: ket jo hoszu kötelek, harmadik rövideb [Görgényszimre MT; JHb Inv.]. 1715: a Curia(na)k fenyő lecezekből Csinált rövid Zabekkal egy felé nyilo kapuja van [Nagyercse K; Told. 27/17]. 1736: Kis subájok is volt akkor az kis asszonyoknak s fő emberek leányinak, veres, zöld, megszín s mas színű bárszonyokból; az bö és széyes volt, de rövid, mert az derekán alól nem ért [MetTr 343]. 1745: Bémenvén az malomba tána(ana)k hoszsza Gerendáját kettőt, rövigyebbet öttöt [Gyergyóalfalu Cs; LLt Fasc. 149]. 1826: olyan mély és széles és egyenes árok ásátik, a

melyen a' patak legrövidebb úton befolyván a' Küküllőbe, sebességével bírassa meg a' völgyből hordott gomolyákat a' Küküllőbe vinni | Gyalakuta sem hagyta meg a Szele pataka hosszu régi árkat, hanem azt egyenesebb és rövidebb úton deriválta a' Küküllőbe [Msz; Gyl].

Hn. 1650: az hosszu labfeöld mellett az reovid labfeöld-nek fele (sz) [M.léta TA]. 1651: az reouid nilban (k) [Bur-jánosbuda K; BHn 40]. 1658: az röuid labban (sz) [Ne]. 1669/XVIII. sz.: a' rövid tövises nyilak [Küküllővár KK]. 1672: az rövid lábban (sz) [Alvinc AF]. 1687: a Rovid nil-ba(n) (k) [Veresmart TA]. 1688: az rövid nyilak végénél (sz) [Oroszfája K]. 1698: A' Rövid Soványba(n) (sz) [Bonyha KK]. 1715: Az Szőlő mályban az rövid föld (sz) [Pálos NK]. 1725: a Benedeki Réten a török búzás nyilakban a rövid szerben [Borosbenedek AF]. 1742: Az Tátár Kutnál, alias az Rövid hágb(an) (!) (sz) [Koronka MT]. 1744: Rövid lábba (sz) [Székelyszállás U]. 1750: Rövid földék rendiben (sz) [Karkó AF]. Rövid lábba [Sinfva TA]. 1782/1798: A' rövid Padon (sz) [Bágyon TA]. 1798: A' rövid Nyilaknál [Maroskeresztúr MT]. 1825: a rövid Szer nevű helyen (sz) [Barátos Hsz]. 1854: A rövid lábba v(agy) Csergő árkanál (sz) [Mikóújfalú Hsz]. — L. még BHn 28, 50.

Szk: A. bútorzatra, házi eszközökre von.: ~ asztal. 1656: Ezen hazban vagyon egy hoszu asztal, 2 paraszt labas reovid asztal [Fog.; UF II, 139] * ~ fogas. 1637/1639: Ittem az Aito felet uagyon egy egesz hoszu fogas, az Kemence mellett más hoszu fogas, az negy ablakok keozt Eött röuid darab fogasok [Kv; RDL I. 111]. 1694: rövidgieb fejer Sima Fogasok nro 4. [Kővár Szt; JHb Inv.]. 1753: edgy hosszu katana fagos öt darab röuid fagosok, és más fél singes karos fogas [Mezőzáh TA; Told. 18] * ~ karosszékek. 1753: Rövideb gyontaros festet karos székek [Mezőzáh TA; Told. 18] * ~ karosszékecske. 1685 e.: Rövid karos szekecske Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 7] * ~ kasza. 1763: Kasza Hoszu No 2 Rövid Kasza No 1 [Mezősámsond MT; Berz. 14. XIX/23] * ~ lábfa. 1597: Ezen kis aitoro (!) veottem ... Ket reouidgieb bútykoss Labfat, kit az feoldben a' butykos vgeiuel astak veotte(m) f — d 40 [Kv; Szám. 7/XIII. 25 Filstich Lörinc sp kezével] * ~ lábi. 1724: Egy fias asztal Egy rövid lábu fias nyujtani való asztal [Koronka MT; Told. 29/12] * ~ marokvas. 1812: Egy Makkos Marok vas 12 xr. Rövid Marok vás 4 xr [F.rákos U; Falujk 72 Sebe János pap-not. kezével] * ~ nyelű. 1574: Veres Lenardt ... ezt valla Es Zeochy martonyos egy reouid Nyelw Zekerchet rant ky ewe megwi [Kv; TJK III/3. 387]. 1628: Reouid Nielw fa kalan Nro 32 [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 1]. 1757: Van egy rövid nyelű Kapa [Kv; KCJK 124a] * ~ pad. 1613: edgy rövid ladás pad [HSzj udvarház al.] * ~ padszék. 1632: Egy reouid fejer bellet pad szek ... N. 1 [Fog.; UF I, 135] * ~ polcocska. 1797: rövid gyalulatlan polczotska [Körispatak U; Pf] * ~ száru. 1648: Apro reovid szaru kutyogos wveg nro 225 [Porumbák F; UF I, 892]. 1680: Rövid szaru kutyogos Üvegek egy kosárba nro. 35 [A.porumbák F; ÁLT Inv. 23]. 1855: A tükrö alatt a falon fenyőfa kis pipa fogason 4 hosszu száru borgai s egy rövid száru debreczeni makra pipa [UjFE 76] * ~ szekérlajtoria. 1730: Egy par hosszu Szeker Lajtra Egy par rövid Szeker Lajtra [Körispatak U; Pf]. 1770: Egy par rövid Szeker Lajtra [Uz; Pf].

B. fegyverre von.: ~ hegyes tör. 1757: Egy rövid Hegjes Tör, viola szín Barsonyos ezüstös és aranyos hüvelye [Jobbágyfa MT; BálLt 71] * ~ kard. 1723: egy rövid Török

kard hüvelye semmire kellő [Koronka MT; Told. 29/2] * ~ pallos. 1637/1639: Vagjon Egy kett eleo Ezüsteos pallos, vagjon raita hatt boglara fortuasa maroklattya boritot keresztj, viseltes f 40 Egy Reouid fel Eleo pallos. 2. boglara, Toroklatya, Ezüst, az keresztj vas, az maroklat tetein Ezüst — f. 10 [Kv; RDL I. 111]. 1704: egy rövid pallos ezüst fonal maroklattyán [Kv; Pk 6] * ~ pisztoly. 1676: Egy Karabély Egy pár rövid pistoly, viseltes tokjával [Kv; RDL I. 155a] * ~ puska. 1597: hoztam vala 4 Lora reouid púskat es Egy Mordali púskat mind Tokostól [Kv; Szám. 7/XXI. 18 Filstich Lörinc sp kezével]. 1626: az utan csak hamar oda iuta az Beldj vra(m) tiztartaia, az en kapu(m)hoz tarogattia uala egy reouid puskual Boczkor Janost [Szentgyörgy Cs; BLT 3] * ~ török flinta. 1805: Egy damascirozott rövid Török flinta rezes sima készülettel [Mv; TGsz 52].

C. ruházatra, asztalneműre von.: ~ abrosz. 1673: Egy hosszu abrasz három asztalra valo Eöt rövid abrasz gjolts [Marossztkirály AF; IB]. 1757: Lengjel országi rövid abrasz egj [Jobbágyfa MT; BálLt 71] * ~ botos. 1800: Hamu Szín botos egy pár Fejér Rövid botos [Sáromberke MT; TGsz 52] * ~ bunda. 1777: tétettünk két párnahajban Három Bör mellyre valo rövid Bundát [A.detrethem TA; DobLev. III/503. 1a] * ~ fersing. 1797: Négy gyapott gjolts fersing Két rövid fersing [Mv; Told. 19] * ~ juhunda. 1806: visel egy fekete rövid juh Bundát, (Gorkát) fel-változtatására, egy rövid magyar Mentét [DLT 514 nyomt. kl] * ~ kendő. 1611: Vagio(n) egj krakaj Abroz Egj reouit krakaj kendeo viselt [Kv; RDL I. 88] * ~ köntös. 1780: edes Aszszony Anyam azt mondja most is hogy rövid köntösben is lehet ugy tanolni mint a togaba [Kp III. 203 Újfalvi Sámuel édesanyjához]. 1789: Vettem kezemhez ... Egy Rubint Szín tafata rövid angloise köntöst [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.] * ~ magyar mente → ~ juhunda * ~ mente. 1725: Ezen rövid Mente perémzésére erogalodat hét roka torok ... Flor 3 Den 36 [K; TKI]. 1799: Thodor, vagy Szöts Miklos mintegy 22 esztendő Deák szederjes rövid mentébe jár [DLT nyomt. kl] * ~ német nadrág. 1823–1830: Az híres Fogarasi József is kicsiny szöke ember volt, gondatlan, az akkori szokás szerént rövid német nadrágba járt, csizmája szára bokáig letojult [FogE 76] * ~ rékli. 1806: Bek Mihály visel sárga Angin rövid Réklt | Jungvith Ferentz, Austriai Elbendorfi 22 esztendő visel rövid Rékltit vagy ujas Lajblit [DLT 598 nyomt. kl] * ~ szalup. 1789: vettem kezemhez Egy fejer tafata rövid szalupat, 3 Császár arannyakat érot. Két fekete viseltes rövid szalupakat 1. Télit, egy nyát [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.]. 1797: Egy fekete rövid Szalup [Mv; Told. 19].

D. emberi/állati testrésze von.: ~ derekú. XVIII. sz. eleje: Az daras derekú ló leg nemesebb termétű: a Csuka hasu leg inkább Madár húsu Szokot lenni, Az rövid derekú absoluta deformitás, az köpenyegnekis nincs helye hogy rea köthesd [JHb 17/10 lótarási ut.] * ~ füllű. XVIII. sz. eleje: A Ménlő körül ezeket kel observálni az rövid husos füllű Szántani valo [i.h. ua.]. * ~ orr. 1842: Czifra Mihály rövid gombas forma orra [DLT 1455 nyomt. kl].

2. alacsony; jos, scund; klein, niedrig. 1680: Ezen Pitvarbol megyen fel egj rövid tapaszos kémenj, de az kémenj az hejazaton nem megyen ki; hanem csak az ház hejára [A.porumbák F; ÁLT Inv. 17].

3. rövidre nyírt/vágott; tuns/táiat scurt; kurz geschnitten/ gestutzt. Szk: ~ haj. 1798: rövid, és vékony haját simán le-

-főstülve és fel-tekerve hordozó [DLT nyomt. kl]. 1823–1830: az elülről hátra főstül rövid haj gyakran kibújt és széjjelment, és ezt a nyírást nevezték calamistrálni [FogE 108] * ~ *hajú*. 1802: Bende Márton fejr szeg rövid hajú [DLT nyomt. kl].

4. ~ *látású* rövidlátó; miop; kurzsigtig. 1811: Sándor Moses ... rövid látású szemű [DLT 675 nyomt. kl].

5. röviden megfogalmazott, rövidre fogott, tömör; scurt, concis; kurz zusammengefaßt. 1636: Minden egyeb dolgozott Instructionk(na)k rendi szerent fidelissime consignaltunk, es ez reouid delineationk szerent Ngodnak ... Regestaltu(n)k s be attuk [Siménfva U; JHb Inv.]. 1672: Ebesfalvi Kastélyban eddig be iöt Majorság, Dézma, és egyéb gyűlevész borokrol valo rövid Extractusocska [Utl]. 1685: Almakereken jellen levő Majorsagh, Szent Marton adaja, Dezma, kilencz, sajt ára és vágo barom áraban töltöt borok(na)k revide le írása [Almakerek NK; Utl]. 1710 k.: Rövid nota benékben irhatom [BÖn. 564]. 1777/1780: Végezven Épületeknek rövid Descriptioját, s hiteles aestimatioja leírását, következik immár az ezen részre tartozó Csűrös kertnek Descriptioja [Alparét SzD; JHbK LII/3. 90]. 1802: A Lélek Állapotjának rövid leírása de A(n)no 1722. Pergamentben [DobLev. IV/838. 6a]. 1807: Ezen tupa nyughatatlanításra szolgáló Kérésre igen rövid Feleletünk [SLt évr. P. Horváth Károly és Miklós lev.]. 1847: Tegnap egy rövid levelet küldöttem [Kv; Pk 7].

Szk: ~ *emlékezetet tesz*. 1657: Ez fejedelem ... kinek egyéb virtusról hátrébb is töttem vala rövid emlékezetet, melyhez hasonló az ő idejég azelőtt, sem azután az erdélyi fejedelmek idejében ekkoráig nem tanálatott [KemÖn. 101] * ~ *formában*. 1681: Megh Gondolván, hogy gyakorta az ighen terhes munkába(n) a' Földes Úr annyira szorgalmatos és foglalatos, hofi akarmely dolgot is nehezen tekint meg arra nézve im rövidbe formab(an) vetettek a Summarius Extractus(an) levő minden dolgok, jövedelmek, rendek etc. [VhU 215] * ~ *summa* rövidre fogott összegezés. 1805: Az Itéletbeli essentialis Extractus vagy rövid summa, annak lehet meg elevenítettését se nem eszközölheti, se nem akadályoztatja [Mv; DobLev. IV/893. 3a tábl.] * *(igen) ~ szóval* tömören. 1619: de rövid szóval csak azzal concludálá Görcsi uram, hogy ők semmit nem tractálnak az hajdúság felől [BTN² 207]. 1662: Mellyre rövid szóval Péchi Simon által ilyen válasz tétetett vala [SKr 185]. 1669: Kegyelmed maga is írta vala rövid szóval [TML IV, 585 Nalácz István Teleki Mihályhoz]. 1670: ő nagyságának én igen rövid szóval írtam [TML V, 383 Bethlen János ua-hoz].

6. csekély; neinsemmat; unwichtig. 1662: Az hamisság, az istenselenség térszen — azt prédikálja nekünk Ésaías — az Isten és bűnösök között szakadást, s a bűnök miatt rejti ő el orcáját őtőlök, hogy meg ne hallgassa őket: Így értők meg derék fundamentumából a tanúságot. Már egy rövid hasznát jelentem [SKr 696].

7. rövid ideig tartó; de scurtá duratá; von kurzer Dauer. 1558 k.: Az veres reznek roquid es chodaltos Meg bizonytatoth és igaz megfeieritese [Nsz; MKsz 1896. 284]. 1620: 13 die Januarii voltunk az hocsnál Itt az hocsa is, mint szinte másszor, igen kedvesen láta, és az mint hozzáfértünk, rövid audientiánk lévén hozzája, véle is tractáltunk [BTN² 389]. 1635: Drassai jóságoczkamat teólem ki valtuan magához veue, mely keues jóságoczkalan ennekem sokal több nem volt, kibeől már reouid eletemigh elhettem volna [WassLt]. 1675/1681: ember ez Vilagon ki-

chiny ideigh valo rövid eletemben mire igyekezhetik jobban, mint hogy maganak az élő embereknel el felejtethetlen es halhatatlan jo hirt s nevet szerezzem, es maga utan is jo emlekezetet hagyhasson [Vh; VhU 277–8]. 1704: A kápolnában pedig gyertyákat gyújtván, egy kis rövid benedictio lón [WIN I, 226]. 1726: az én Jo Istenem kegyelmességéből az én életemnek rövid napjai nagyobbára elfojtanak, nem különben mint az folyoviz [JHb XXXV/21 br. Jósika Imre végr.]. 1792: valameddig az Sz: Ur Isten hatra lévő rövid életemnek fog kedvezni, mind addig azon Capitalotsekaim, és azoknak Interesse hatalmom és birodalom alatt léjgenek [Héjasfva NK; SLt XLIII. 17 Felső Dobo falvi Marothi István kezével]. 1832: Josef nevű Fiamnak nem mint mostoha, hanem mint édes Anja, hiv dajkája voltál, Házodnál nevelni meg szenvedtetd, nem tsak ő magát; hanem Praceptorát is, mind a' rövidebb, mind pedig a' hosszabb vacátiok idején is, egész Colégyomi cursussa alatt [Szentbenedek AF; DobLev. V/1186 Bartók Ádám végr.].

8. (igen) kevés (idő); (timp foarte) scurt; (sehr) kurze (Zeit). 1597: az Tisztwiseleok valasztassat, mierthogy az ideois reouid halazottak ew kegmek warossúl ez leowendeo Giewlesre ezten ez napra [Kv; TanJk I/1. 288]. 1659: Kegyelmed igen rövid időt hagyott, mert nehezen hiszem, hogy az hintót akkorra kivihessék [TML I, 424 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. 1716: minthogy magoktól nem lehetett mindjárt felelni, engedett igen rövid időt gondolkodásokra [Kv; KvE 296 SzF]. 1728: (A) Conclumunkat a rövid üdödhöz képest mind a három Lineabol a kik conflualhattunk kívántuk Communicálni [Déva; JHb XLII]. 1761: Rövid lévén az idő mint hogy ezen Cau(s)ának vége nem szakadhat mostan [Torda; TJkt V 60]. 1803: Az idő rövid réam valo nézt — vajha meg nyerhetném hogy Oráim addig nyulnának mig Kedves Sorog Uramat a' Kedves Hugommal meg edgyszer Házomnál meg láthatnám [M.dellő TA; DobLev. IV/868]. 1827: Sajnálom, hogy most az edgyszer kíván maga helyett szolgáltatni engemet, és mégis nem ígérkezhettem, mert ez idő egy olyan alkalmatossághoz képest réam nézve igen rövid [Nagykadács U; Pf].

Szk: az időnek ~ *voltáért/volta miatt*. 1583: sok dolgok marattak el kik az wdeonek reowid volta myat vegheöz mostan Nem mehettenek [Kv; TanJk V/3. 277a]. 1606: az wdeónek röüid volta miatt semmikeppe(n) mosta(n) kj ne(m) kwldhete(m) * [UszT 20/14 St. Bedeo trium sed. sic. capitaneus aláírásával. — "A patenslevelet]. 1608: Az mely alkuast ... az felessige(m) Jndytot v<0>lt ... de az akkori ideonek reou<id> voltaert ... ueghez ne(m) mehetue(n) ... meg alkuuasra plena autoritas(m) leuen igy Alkuuank megh [Kv; JHb XXVI/49]. 1671: Az Kucsuk pasa levelét egyszernél többször az üdónek rövid volta miatt nem páriálhattak [TML V, 619 Nalácz István Teleki Mihályhoz] * *igen ~ idő határa alatt*. 1791: kéntelenítettven az irt Hellység^a bizonyos Summa pénzt ... fel költsönözni, s annak tsak igen rövid idő határa alatt léjendő meg fizetésereis magát kötölözni [Ádámos KK; JHb XIX/32. — "Ádámos].

9. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: *ideig* nem sokáig, nem hosszú ideig; pentru puțin timp; für kurze Zeit. 1710: Josefusnak, a magyar királynak egy fia születék^a, Leopoldus Josephus, de rövid ideig érheték örömet, mert ... nagy hirtelen meghala [CsH 311. — "1700-ban]. 1769: A kik másakat katonai szolgálatra ki szokni akarot házánál tartana duggatna ... az ilyen közönséges Munkára ... hosszabb, vagy rövidebb üdökig sententiaztá-

tik [UszLt XIII. 97]. 1866: szeretve tisztelt Püspök Bodola Sámuel rövid ideig tartó betegségben jobb létre szenderült [Gyalu K; RAK 111] * ~ *idő alatt* rövidesen, hamarosan; in scurt timp, in curînd; bald. 1736 u.: az erdélyi magyarok még gondolkodni sem akarnak arról, milyen czifra öltözetekre való költésnek [MetTrCs 468]. 1787: Ha valami ragados nyavalya kezdődne magát jelenteni rövid idő alatt 3. vagy 4. inficiálnék [Torockó; TLv. 3/2. 3b]. 1852: az idő, és körülmény oda vitt engem, miszerint Nősülésem elkerülhetetlen még p(e)d(ig) a lehető leg rövidebb idő alatt [Enlaka U; Pf Bartha Zsigmond Enlaki Rector Pálfi Lajoshoz] * ~ *időben* rövid idő alatt; in scurt timp; in kurzer Zeit. 1568: e roz kuraut ez gylkossagert, hogy Jmmar e rouid wdöbe ket artatlant weztet Ha egy penzel meg Gyogithatna(m), beteg agiabol sem giogithanam mert o ezt en ream valo bozzusagaban vezette el [Kv; TJK III/1. 145–6]. 1587: minden esztendeoben vyultanak a' gondwiseleok es illie(n) reowid wdeoben ingie(n) chak modot sem vehetnenek mint kellessek tizteket a' varos lowara vyselyny [Kv; TanJk I/1. 43]. 1653: (Báthori Zsigmond) Tractát inditta azért Bástával, melyet ugyan végbe is vün vülle rövid időben [ETA I, 68 NSz] * ~ *idő múlva* rövidesen, hamarosan; peste puţin timp; bald. 1710: ha nagyságod a táborozástól irtózik, üljön vesztig nagyságod Erdélyben, én elmegyek a hadakkal, és rövid idő múlva olyan condiotiokot extorquéalok a császártól akin maga is nagyságod örömmel fog vígadózni [CsH 106]. 1831: ezen Métának ki vágótása alkalmatosságával, olyan mélységekbe, és közsirtes Hegyekbe ütköznék belé, a melyek miatt olyan artificialis Metát nem készíthetnénk, hogy csak rövid idő múlva is újabb Metalis differentiára alkalmatosság ne adjójk [Remete Cs/Toplica MT; Born. XVb] * ~ *időn* 'ua. idem' 1636: Halam azt hogy az Török Janos szolgaja monda, rovid ideon ki ballagh Károly fele meg hattya az Attyafiat [Mv; MvLt 291. 716]. 1651: minden remensége(m) az, hogy ez kglmeis nem kesue(n), ismet röuid üdön ide hozzam jüh [Fog; BK. Kemény Jánosné Kállai Susanna lev.]. 1748: ezen Malom rövid Udön talpra eset jo gazdát Vár [Csefeva MT; Told. 79]. 1764: minekutánna már a földre le esett Murvai János, s Imbre György verni kezdte volna mely ez szerent vett halálos seb után rövid üdön megis holt [Torda; TJKt V 237]. 1771: vétém fel ... ötven magyar forintot kölcsön melyet tartozom rövid üdön meg adni [Szentimre Cs; Hr 1]. 1861: mű készek vagyunk a' leg rövidebb időn a meg ígért 60 flott bűtületesen hiány nélkül meg fizetni [M.zsákod U; Told. 31] * ~ *nap* 'ua. idem' 1565: Byzon ky vezik vganis rouid nap az tutorsagot kezelekbol, meg keerek. De bizony akartatok volna ha soha nem hallottatok volna hyretis [Kv; TJK II/2. 78]. 1570: Egy Ideiglen, hogy sok zowal Intette volna az haza leouetelre, Mond vegre neky, Noh Zerelmes peter ura(m), haza megek Reowid nap, Ezzel valtak el Egmastol [Kv; TJK III/2. 16f]. 1572: Im Rowyd nap haza ozolwnk [Gyf; BesztLt 3737 Lucas Pistakj Gr. Daum beszt-i bírőhoz]. 1632: Kouacz Janczi fel fordita Hamar Jstokon az keöpeöniegett az Ueres dolmani rajta vala es ezt halla Mezaros Imrehetül akkor hogi monda hogi bizony megh hid ueres dolmani hogi bizoni rövid nap uerel ueresül megh [Mv; MvLt 290. 70b]. 1710: De Teleki Mihálytól Szebenből szüntelen jött az order mind Bethlen Gergelyre, mind Gyulaffira, életek, fejek vesztése alatt hogy semmi hosti-

litást ne mutassanak a német ellen, mert rövid nap más-
képpen is kimegyen a német az országból [CsH 188] * ~ *nap alatt* 'ua. idem' 1710: Rákóczi mellé svéc hadak jöttek^a, rövid nap alatt Szebenhez jönnek, s azt megveszik [CsH 375. — ^a1706-ban] * ~ *napra* rövidesen bekövetkező, közeli; aproiat; baldig. 1586: Eo kgmek varosul, egy bizonios es reowid napra halasztottak, az Instructionak iobbadon valo megh igazitasat [Kv; TanJk I/1. 28].

Sz. 1662: Az csak az dolog, hogy Kegyelmetek igen egyetértsen és az követ urat minden becsülettel illesse; bizony szökik fakó is rövid nap [TML II, 254–5 Kászoni Márton Teleki Mihályhoz Bécsből].

10. jog gyors/rövid lefolyású/folyamatú; dupá o procedurá scurtá/rapidá; von kurzer Dauer. 1834: a' Szoszolloi meg Hivasnak a' hasonló legrövidebb természetű keresetekbe nem tsak előtte, de még a' derekas létét utánnis helye vagyon [Borb. I Asz törv. székének hat.].

Szk: ~ *megfosztás* vminek rövid úton (minden törvényes eljárás nélküli) elkobzása/vétele. 1801: tehette volna az Exponens Ur, hogy ezen Réiben esett kárát, a rövid meg fosztás uttyán meg fordíttassa, de önként az egy(gy)ezésről le mondván az Aszony, tessék az Asz(sz)onynak, az Exponens Urnak pénzét meg fordítani intra 15denam [Ne; DobLev. IV/840. 1b] * ~ *processzus*. 1654: paraztok között valo potentiák, veszekedések az udvarbírák előtt finaliter el igazittassanak, hogy mind az által ottis peremtorie csak az első bé felelésben, mingyárt decidáltassék az causa, és oly reowid processusra ne szoríttassék az szegeny peres ember [UF II, 91 Lorántffy Zsuzsanna ut.]. 1677: ha valamely oly publicus malefactor in flagranti comperiáltatik, a' Kapitány meg-fogathassa adgya a' Vicé Ispán kezében, és az Ispán az aláb meg-irt rövid processussal törvényt láttasson reája, és constalván a' malefactum, mindgyarást executiot-is tétessen [AC 224] * ~ *törvény* rövid per. 1560: Igy Egieensedenek meg mj Eleöttwnk Hogy az mely fél eszt mindnestől fogua Auagy chyak valami Reszeben valami okbol Meg nem Akarna tartani, vagy nem tarthatna, es Meg nem adhatná, valamj kepen, hat Az Mely fél meg allya, Az más felt Reouid teóruinire hihassa, Az orszag biraia Eleibe [Mv; JHbK XII/7]. 1580: ha walamelyk fel Ezt az vegezest meg haborgatnaya vag fel bontana az meg alo fel Az rwyd Twrenre (!) hyhasa erte az meg nem Alo felt [Légen K; i.h. XVI/23]. 1583: Kegyelmetek hagyja meg az kolosváriaknak, hogy egy rövid törvénnel lássák meg és eresszék kezébe [BáthoryErdLev. 98 Báthory István az erdélyi hármastanáchoz] * ~ *törvényes úton* rövid peres eljárással. 1815: tessék Kegyelmednek az el foglalt ugarföldet vissza botsátani az Exponensnek birtokába mert külömben kéntelen az Exponens Ur kegyelmed ellen minden Törvényes lépéseket meg tenni és keresetben forgo darab földjét és réjét a leg rövidebb Törvényes uton vissza venni [Mezőbánd MT; DobLev. V/986] * ~ *úton* közvetlenül, minden külön eljárás nélkül. 1735 k.: Caducitásbannis az Apaffi Família Léány Ágon nincsen. ha in Virili Sexu Istennek tettzéséből deficiált, per illam Caducitatem az Fiscus maga Czellyát rövid uton asseqválhattya [Ks 65. 45. 17e]. 1807: a' fennebbi Jozságokat a leg rövidebb uton s közelebről a' Mlgs Tutar, es Curátor Báro Ur ó Nsga rehabéalhattya [Mv; Ks 73/55]. 1837: a' Creditor minden költsége 's fáradsága meg terítésével edgyütt a' leg rövidebb uton eleget vehessen vétethessen [Torockó; Bosla. András Ferenc ref. rektor kezével]. 1839: ha a stipulált Summát vagy pedig a

pontokban ki tűzött büntetéseket pontosan fizetni nem akarnák, az Uradalom a leg rövidebb uton magának eleget vehessen [Kv; KmULev. 2].

11. *jog* közeli időpontra kitűzött; fixat la un termen apropiat; für ein nahes Datum fixiert. Szk: ~ nap. 1588: Az kys Ayto feleol az owariol most nem veghezhetnek, hane(m) egy reowid Nap biro vram az Idés vramba gywcheon be, hogy deliberalhassanak eo kgmekel egyetembe feleolle [Kv; TanJk I/1. 86]. 1593: es Kgmed mingiart be kwlgie^a ott az Szekben mikor Szek leszen, Es kgmed Ide Alays el kwlgie merth talam reouid nap Szek leszen Kykeolloe uarmegieben es odays be kellene vinni [Kv; KvLt Diversa 21/52 Barlabássy Lénátrné Kemény Lászlóhoz. — ^aA haladéklevelet] *~ napon. 1579: Wegetzetet Ezis hogy egy Rówyd Alkolmas Napon Byro vra(m) gywtesse cozwe Az warast [Kv; TanJk V/3. 185a]. 1584: Az Negy valasztot vramait kenzerichék azoknak az Epitmenyre zewkseges es karos helieknek meg latogatasara kik melle az Also tanachbelj Vram keozswlis holnap valazon Negy Vraimath holnap mind Niolcza(n) egybe giwllienek es egymassal zolwa(n) egy bizonios reowid Napon Indullianak kj [Kv; i.h. 281b] * ~ napot *profigál* közeli hatánapot kitűz. 1583: haggiwk hogy ez dolognak megh latasara profigalliatok egy bizonios rouid napoth, kire egybe giuluen, mennietek el es iariatok megh mind a harom falunak hatarath [WassLt fej.] * ~ napra közeli terminusra. 1578: wegetzek ezis eo kegmek hogy egy Rówyd napra az felseo tanachybol, eo kegme biro vram, valazzon egy nehanyat azokkal az successio felöl ... az Regy waras Articulusst, distiallya eo kegmek [Kv; TanJk V/3. 170b]. 1586: Az Zamweweo vramait egy Reowid Napra gywtesse hiuassa egybe [Kv; i.h. I/1. 23]. 1662: Ekképpen a sok kóborlóktul is a föld és a szegénység üres lévén, az fejedelem egy rövid napra, pünkösöd utánra gyűlést hirdettetvén, azon diétára, orszaggyűlésére ... törvénybe idéztette ötöt [SKr 151–2] * ~ terminus közeli időpont. 1597: Biro wram ew kegmek keozswel az Seniorokban egy reowid terminusson be gyewchieon, es egyewt lewe(n) ackor ew kegmek vegezzenek es determinallianak feleolle [Kv; TanJk I/1. 289]. 1776: a' Constitutioknak is rendben valo szedésit meg ujitását munkában wvén edgy rovid terminusra el keszityük és confir-máltatni kívánnyuk [Torockó; TLev. 7/5]. 1792: készek vagyunk a kirendelt Arbiter Urak által el láttatni a fenn forgo p(rac)ensiokat, akár mely rövid Terminuson is [Ne; DobLev. IV/704].

◊ Szk: ~ *hajításnyira* közeli hajításnyira; la o distantă foarte mică/apropiată; sehr kurze Strecke. 1803: tsak egy rövid hajításnéra esett egyik a' másiktól [Aranyosrákos TA; Borb.] * ~ *módiilag* rövidre; (mai) scurt; kurz. 1801: a Pitvarba vagyon egy Kőből tsinált, Sütő Kementze, és felette egy feynyő Fából hosszában kűrtő feljebb a Sipja rövidbe modilak (!) fél tsinált két ajtaival [Nagynylas K; DLev. 5].

II. *fn* 1. csekély kiterjedésű földdarab; parcelă mică; kleines Feldstück. Hn. 1651: Az Horgas előtt ... az Reouiden (sz) [BSz; JHbB K. 55]. 1692: az rövidbe(n) [Sinfva TA]. 1711: A Rövidben (sz) [Kutyfa AF]. 1754: A' Rövidekben (sz) [Tuson K] | A' Rövidekben (sz) [Gernyeszeg MT]. 1767: Az Székelyfalvi kapunál a Rövidben [Mv; MvHn]. 1775: a Ganésb(an) a Rövidék Lábán (sz) [Marossztkirály AF]. XVIII. sz. v.: A Rövid-hosszu nevű Lábban (sz) [Bita Hsz]. 1834: a Rövid nevezetű lábban (sz) [Sinfva TA].

2. rövid per; proces scurt; kurzer Prozeß. Szk: a ~re (*red*)*hívhat*. 1546: Ez keeth feel kezeth yth Rannothon Ezer forynth ketheel alath, vgy hogy wamely (!) feet, az my zerzessynketh, meg nem allana, ez, Ezer forynth ketheelre. Egy masth, az rewydre, Ez orzag byraya eleybe, reya hyhassak [Radnót KK; JHbK XXXVIII/19]. 1560: walaky ezt meg nem Allana az fellül meg Mondot dolgokat, Eot Zaz forint az keotele, lgie wezzen Belcie, Reouidre hihassak erette [Ebesfva; Ks 101] | Ha kedik ez fölwl megh mondot dolgot, walamylyk (!) megh nem allanaya fl 100 kötele az rowydre hyhassa erette [K; SLT S. 4]. 1569: hol az wetet Ember walamyt zolna ellenek Mynden dolgok elewtok Legyen es az Reouidre hyhassak Erette, az Maradsagnak pedig az keet Reze az kewz Byrake harmada az Peresse [Diós K; JHbK XLV/13]. 1572: Ez wegezesth penigh ha ky megh nem allana Ezer forynthon Maragyon, Es az megh tarto fel az megh nem tarto felet az Rewydre hyhassa Jrte [Galac BN; BesztLt 3616] | Mw eleottwnk keotteottik eot Zaz forintra magukat, hogy ha Meg nem allanaik, hat ez ligien keotele az Reouidre hihassak egymast irte [Gerend TA; BK].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

rövidben rövidre fogva; scurt, concis; kurz zusammengefaßt. 1853: Hosszadalmas írását az este későn vettem, melyre csak részletesen rövidbe felelek, ha minden pontjaira felelnék a' sok írka firkának soha sem lesz vége [Nagylak AF; DobLev. V/1364 Bartók Ferenc Dobolyi Bálint-hoz].

rövidebb rövidesen; in curind, cît mai repede; bald. 1737: a Czibány gyermekeket ló háton lévén maga meg kapta az üstöket (!) s ugy hordozta mint egy káposzta fõt ... méltotassék Excellentiádtak s Ngtok rövidbe meg zabolaztatásáról, kgimesen parantsolni [Vh; Ks 83].

rövidebben 1. rövidebbre; mai scurt; kürzer. 1620: mind az Zeöleő karokat, mind penigh az Sündelieket sokkal reouidgiebben czinalliak, hogj nem mint ennek eleötte [Kv; TanJk II/1. 295].

2. tömörebben; mai scurt/concis; kürzer, konzentrierter. 1636: Ajánló leveletem, de ez (!) rövidebben ennél nem lehetett, mert az sok dolgokrol ember nem szólhat kevés szókkal világosan, hanem ha homályoson [ÖGr Aj.]. 1672: Bú írásomrul Nagyságodat alázatosan követem, rövidebben nem lehetvén [TML VI, 19 Teleki Mihály a fej-hez]. 1700: az Gubernium minél hamaréb és rövidebben decdallyon [UzslLt IX. 77/4 gub.]. 1710 k.: Minek előtte ehhez fognék, vagy két szóval hadd szóljak az embereknek ezaránt való nagy tévelygésekről, bolondságokról, minél rövidebben lehet [BÖn. 508].

rövidecske kissé rövid, rövidke; scruticel, scurtuț; ein bißchen kurz. 1730: A Lo különben szegeny Legenynek meg lehet. Csak rövidetske [Somlyó Cs; ApLt 2. S. János Deák Apor Péternéhez]. 1788: rövidetske farku^a [Kv; DLT. — ^aLó]. 1791: rövidetske dereku, tsinos fejü marha [DLT hiv. nyomt.]. 1794: Egy akasztó rövidetske Lántz [Gyalakuta MT; TSb 17]. 1811: Egy Lovát le-írom fülitől farkáig, ilyen az, nem tartlak függőbe sokáig: Fülei nem hoszsza, inkább rövidetskék [ArE 155]. 1815: piroslo sima ügyes ábrázatu. orra rövidecske [DLT nyomt. kl].

rövideden kevés szóval, tömören; scurt, concis; mit wenigen Worten. 1580 u.: mind azokról reowidenen czik llien valazt teszke mind felüls meg mondotta(m) [UszT]. 1591: eo akkor sem jelen valo prokatora se(m) eo maga eleo nem tutta vala dolgat adni. Azert mostan reowidede(n) az vy ltelet mellet eleve számlalo(m) minde(n) lgassagomat: de mind azokról reowidede(n) llien valaszt teszeonk [i.h.]. 1604: Kdet akaram latogatnom rövideden irt levelemmel es Salutalno(m) [Gerend TA; Ks 38. I. 10 Sarma-sagy Zsigmond Pettky Jánoshoz]. 1653: Kerem azert kegyelmedet ... ne neheztelen tudositani egessege feleol s egyeb ot valo alapotrolis valami reouidenen, hadd az szegeny Aszonyom Anyamnak is adhassam ertesere [Szárhegy Cs; Törzs. Lázár István apósa-hoz, Petki Istvánhoz]. 1699: a' Consistoriumot convocallyak, az első ő kglmek közül a dolgot proponallya rövidedenn [Kv; KvRLt X. A. 9]. 1722: Rövideden ez az en opiniom mindazonalt(al) Ngodnak jobb is occurálhat en a Ngod elmejet nem határozom ezzel meg [Székelykocsárd TA; Ks Sándor Gergely lev.]. 1780: Azt is rövideden emlitem, hogy köztünk ki légyen az első pap arról szó sem volt [Ne; Borb. II Kováts Josef rektor prof. lev.]. 1809: (A) Documentumok, és Acták mellett az magam mentségeimet az következendőkben adom fel igen rövidden [Szu; UszLt ComGub. 1753u]. 1819: Barabánsnak Kurtán, és Rövedeten, világosan izentem volt, a feleséged által [Gyalakuta MT; IB].

rövidedik csökken, mérséklődik; a se diminua/reduce; sich verkürzen. 1767: Kévs lévén, és tsak 28 a' Szolgáló Ember az oeconomia pedig nagi, még az idvezült Groff Életében, Fő-Ispánsága után, mingyárt az Segitségis rövidedett [Kóródsztrmárton KK; Ks 19/I. 8].

röviden 1. rövidre; mai scurt; kurz. 1589: Az videky emberek ... a Sendelt Reowiden es Ne(m) iol chinalliak [Kv; TanJk I/I. 118]. 1669: Az egész után, mikor az héazaját Hosszú Tamás uram megcsinálta volna (az két fél szomszédnál előbb megépítettén az házat) valami Székelyföldről jött ácsokkal — szabad lévén akkor az idegen ácsoknak is az városban dolgozni — az kereszterendákat, az kit húzógerendáknak hívnak, röviden találták vágni [Kv; KvE 211 LJ].

2. kevés szóval, tömören; scurt, concis; mit wenigen Worten. 1619: Kire csak röviden monda, hogy: Ezután is azon jó akaratomat várja az urad, csak viselje jól magát az hatalmas császár Portájához [BTN^a 296]. 1670: az több electoroknak szóló levelet röviden kell írni, mint egy köszöntő formán [TML V, 373 Bethlen János Bánffy Dieneshez és Teleki Mihályhoz]. 1704: Az én voxom röviden ez volt [WIN I, 185]. 1823–1830: Én is mondom a Kellnernek: Brod! Mert Németországban a fogadóknak röviden kérnek mindent [FogE 203]. 1843: Melyet templomozás előtt házomban röviden, templomozás után pedig a közönségnek bővebben elbeszél [VKP 89]. 1855: Sok dolgaimnak csak röviden írhaték [Bonchida K; BetLt 4 Grois Kármán kezével].

rövides kissé rövid; cam scurt; ein bißchen kurz. 1822: (Az ökör) farka szőre rövides [DLt 181 nyomt. kl].

rövidesen hirtelen; brusc; plötzlich. 1854: A csinos patyrista* ... idejét tanulás helyett dózsöléssel szereté tölteni. Így a szülők rövidesen megtagadták tőle leányok kezét s jól

kikurholva házuiktól elutasíták [ÚjFE 17. — *Az emlékiró atyja].

rövidít 1. megrövidít; a scurta, a tăia din lungime; verkürzen. 1773: jobban meg fāragván vekonyították és rövidítették a Fakat ugj vihettek el osztán [Hesdát TA; JHb II/3].

2. lerövidít; a prescurta; abkürzen. 1843: ha még nem tetted, ted meg hogy ezzel leg alább rövidítsünk a dolgon [Veresegyháza AF; DobLev. V/1245 Bartok Sigmond öccséhez, Bálinthoz].

3. korlátoz; a îngrădi/limita; beschränken. 1701: Előtte viselvén a' T. Consistorium ezt a' mostani költségtelességet, mely Szer felett nyomja szegény Ecclesiánkat, tettet ő kglk(ne)k röviditéni az eddig sokféle oszlani szokot költség [Kv; SRE 74].

4. rövidebbre fog; a concentra/rezuma; kurz zusammenfassen. 1710 k.: én, hogy az írást rövidítem, a guberniumban megmondám világosan, hogy ... ez a conscriptio talán meglehetne sok munkával és sok üdövel [BÖn. 927].

rövidítés 1. rövidebbé tétel, megkurttítás; scurtare; Verkürzung. 1666: Édes Bátyám uram. Kegyelmed levelét vettem, melyből értem az Kegyelmed betegségét, azt szívem szerint bánom, mivel tudom, a bortúl vagyoni, s az gyakorta embernek élete rövidítésivel szokott lenni [TML III, 579–80 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

2. megrövidítés/károsítás; păgubire; Schaden. 1696: tanulok, magam káran noha a kit eddig, hun pár ökrökkel, hun paripával. S hun magam rövidetissivel csendesített(em) énis aláb hagjok az ajándékozásban(an) [Monostorszeg SzD; Ks 11. XLVI. 12 Budai Zsigmond lev.].

rövidítő megkurttító; care scurtează ceva; verkürzend. 1669: Egyébiránt, hogy előttem (mint életem rövidítő haszontalan nagy bajoskodás) kedvetlen volt, sokszori panaszkodásimból Kegyelmed töltem hallotta, úgy tülte való megválasomra való kedvetem is érthette [TML IV, 414 Bánffy Dienes Teleki Mihályhoz].

rövidke rövidecske, kurta; scurt; kurz. 1887: Kegyeskedjék egy rövidke történettel megajándékozni a Kolozsvárt — ha csak lehet e hó 19-éig [PLev. 136 Petefei István Szilágyi Sándorhoz].

rövidlátó miop; kurzichtig. 1816: Krotskevits Károly Ur az Orvosi tudományak Doctora és fel-eskütt Bétsi practicus, Szem orvos, ajánlja szenvedő felebaráttainak a' szemnek minden némtü nyavalyjaiban a' maga kész segedelmet. Nevezetesen teljes bizadalommal foljamadhatnak hozzája ... a' rövid, és meszsze látók [DLt 103 nyomt.].

rövidség 1. tömörség; concizie; Bündigkeit. 1632: Kiket^a most itt reouidsegnek okaert el hagiok [Fog.; UC 14/38. 40. — *A földesúri jövedelmeket]. 1662: a magyar birodalom is az urak között való nagy gyűlölködés miatt — mellyről bőven ír Istvánffy, csak a Lajos király veszedelme előtt mint voltak, de én rövidségre igyekezem — kétfelé szakadott vala [SKr 75]. 1710: Nálam megvan mind a két decretum, de rövidségnek okáért ide mind le nem írhatom [CsH 318]. 1717: jollehet ez mostani Conjunctura alatt való terheinket, volta képpen valo specificatio sem tehetjük Le, mind az által az menyh(en) az rövidsegnek ratioja engedheti ne(m) az materiának suljához

képest hoszason, hanem summamim, és rövidedén ezén re-partitionak alkalmatosságával terheink könnyebbítéséért alázatosan remonstrálni ez szerént kívánjuk Ngtok(na)k [INyR Cszs, Gysz és Ksz panasza].

2. az idő rövid volta; scurtimea timpului; Kürze der Zeit. 1721: Mivel hogy az időnek alkalmatlansága és rövidsége miatt hogy a Meit. Asszony boltozott Sirt rakassonn ugy láttuk hogy nem lehet [Kv; SRE 141]. 1727/1777: Az időnek rövidsége és mostohasága nem engedvin azt, hogy most a mezőre erdőre osztozni ki meheünk ... az atyafiak rendelik, a' ... következő tavaszi időt azoknak sub divisiojára [Vaja MT; DobLev. III/505]. 1753: az Kukuruz földek az időnek rövidsége mia fel nem osztat-hatta(na)k [Marosillye H; Born. XXXIX. 50 Hodor József lev.]. 1776: a' M. Praepost Urnak, az idő rövidsége nem engedvén, hirtelen egy tzedulat írtam [Szentdemeter U; GyL. br. Lud. Révai (40) vall.]. 1777: az időnek rövidsége egy felől, más felől pedőre sokféle rendeltetlenségek(ne)k igazítására való vigyázás nem engedték, hogy azokat^a reveidealjuk [BK Inv. — "Bizonyos iratokat].

3. kár, fogyatkozás; pagubă, deficiență; Schaden. 1705: A generális Cusani ül vala egy nagy szép lengyel lovon, aki szép ló vala, az hátulyán soha patkót nem viselt, hanem csak anélkül szokott járni, de semmi rövidsége belőle nem volt [WIN I, 627]. 1769: azon darab helyet ... ő Nga bé kerteltetvén a' Falunak Falunak mi rövidségére vagyon [Mv; Told. 19/54]. 1771: tehát ezen Divisionak más terminusra való transferálását sollicitállyá, vagy ha a' nem lehetne rövidsége jutandó részében ha lenne ... orvoslását kereshesse [Fejér m.; DobLev. II/428. 20]. 1794: végezteték: hogy ennek utánna az Országban közönségesen bé vétetett Vékával légyen a' Dézmán a' mérés. Hogy pedig a' T. Salaristáknak e miá rövidségek ne légyen, a' mostani Dézma Véka méretessék meg, és a' men(nyivel az Nagyobnak találattik a' be vett közönséges Vékánál, az a' T. Salaristáknak potoltassék ki [Kv; SRE 317]. 1840: magának az Felperes Aszszonynak vagyon nagy rövidsége abban, hogy — már most az Alperestől — a fenn forgo Józsa-got csorbasággal kellett reluálni — az egész Zalog sum-mának intacta leendő letétele mellett [Dob.; Somb. II]. 1868: Lajos bátyám okvetlen menjen fel, mert ha fel nem megyen, igen könnyen meg eshetik, hogy mások fel men-nek, 's olyan egyességre lépnek mindnyájunk nevében a bel birtokosokkal, a' mi mindnyájunknak rövidségére le-szen [Szu; Pf Gálffy Sándor lev.].

Szk: ~et szenved. 1777/1785: Igire mindenik Atyafi Husz mforintakat, és 10. véka Buzát nehogy az Edes Jo Anya a Háládatlan Gyermekek mian maga élellmében rövidséget szenvedgyen [Vajdasztván MT; MbK X. 48]. 1801: a' pénznek ki-tsinálása ... egy holnapnál előbb bajon son léssen-meg azért edes őtsem úgy gazdálkodgyék, hogy rövidséget ne szenvedgyen [Kv; SLT 17 P. Horváth Miklós öccséhez]. 1820: helységünknek ... elegendő és jó pascu-uma van rövidséget nem szenvednek marháink [Béld K; BLT 6]. 1850: Az olyan papok, kik a dézma vagy dézma Negyed vesztése által eddig fizetésekben rövidséget szen-vedtek értékét adják bé hogy a Fő T. Püspök Ur, a kár mentesítést a magas Kormányánál annál hamarabb sür-gethesse [Nagykapus K; RAK 5 esp. kl].

rövidszerű eléggé rövid; destul de scurt; ziemlich kurz. 1613: egy rövid szerű karjos pad [HSzj udvarház al.]. 1729: egy rövid szerű ladás pad [i.h. ladás-pad al.].

rubin, rubint 1. rubin; Rubin. 1560: Egy fgw rubynth benne es Egy kys gyemanth [JHb QQ Temeswary János reg.]. 1589: Tizedik gywreo három keő benne kettej rubint, harmadik Smaragd Niom 2 1/2 Araniat beoweon f. 14 [Kv; KvLt Inv. I/2. 33]. 1627: Egy szep smaragdós giwrw, az Kastellianban 4 Rubint vagio(n) zálagban tt fl. 25. d. 90 [Kv; RDL I. 132]. 1651: Harmadik Parta köues Arani bog-lárokból es zep Eöreghez zem giongiokból czinalt czipkes parta, meliben vagion Tiz Arani boglar mindeniknek teteje-ben vagion Egi Egi rubint es ket ket Eöreghez zem gyöngy [WassLt 72/2 Vass Judit kel.]. 1673: Egy hajra valo apro gyöngyel tsinált haj virag, egi Csé gyémant, negj rubint, s negj smaragd benne [Marossztkirály AF; IB]. 1700: Egy Aszszony ember Suveghen valo virag három rosácskaja ed-gyik edgyik Rosácskájában negy Smaragd, egy Rubin es negy szem Gyöngy [Hr 1/20]. 1702: Egi aranj Medalj, va-gion bene egi gjemant kilenz rubint [Marossolymos H; Told. 22]. 1728: Egy Madaras lánczon fűgő Robint, gyé-mantos és Gyöngyös [Ks 40 Varia XXVIIIc Gyulafi László kezével]. 1761: Méltóságos Groffné Petki Anna Aszszony-kezével Egy Rubintos Nyakra való, minden Boglárban egy s a' közép Fityegőiben öt Rubint [Nsz; Ks 73/55]. 1823: Egy pár Máslis és Fityegős Fűbe való, az egy párba van négy darab Rubint, a' többi kövek apro brilliantok [LLt Csáky-per 601. L. 1].

Szk: ~okkal rakott. 1618: Az bot ilyen az tollai rubi-nokkal rakott, az nyele arannyal borított, zománcos; va-gyon kö benne 440 [BTN² 168] * ~tal ki/megrakva. 1736: az ifjak csizmáján aranyos sarkantyú gyémánttal vagy rubinttal smaragddal megrakva [MetTr 347]. 1807: Egy Füst rubintal 's gyémánttal ki-rakva [DLt 378 nyomt. kl] * apró ~. 1697: Egy harang virág; melyen vagyon középsze-rű Rubint edgy; az körül hat apro Rubint, az allyán is egy Rubint, az viragja fejr zománcos, az levele zöld zománc-zos" [KGy. — "Aranymivek között]. 1758: Egy Rubintos Arany virágotska, melynek virágjában vagyon, egy öreg, és 10 apróbb Rubint [Nsz; Tsb 21] * kicsiny/kis/kisd ~. 1703: Kilencz zomantoz arany gyűrűk ... Az hatodiknak az feje egy arany rosácska egy kisd rubint az tetején [LLt Fasc. 115]. 1761: Egy Crucifixus Gyűrű, melyben négy Kis Rubint [Nsz; Ks 73/55 gr. Eszterházi Kata hagy.]. 1768: 18 öreg és két kicsiny Rubint [Nsz; TGsz 51] * körtvély-formára kimetszett ~. 1733/1813: égy tiszta arany medály körülötte igen szép feles rubint, ennekis három fűtyegője ... az közepin van égy körtvély formára ki metzett rubint [Kv; SLT XLII. 6. 26 P Horváth Krisztina hagy.] * közép/középszerű ~. 1692: Egy jo féle gyöngy toll, öreg és közép rend gyöngyökből valo, egy szép közép rubintall [Bilak BN; JHbK L. 36]. 1697: Egy harang virág; melyen vagyon középszerű Rubint edgy; az körül hat apro Rubint" [KGy. — "Aranymivek között] * nagy/öreg ~. 1651: Giwrók zama ... 2 Giwró melinek az közepiben vagion Egy Eöreghez Rubint niolczi Gemant körülötte [WassLt 72/2 Vass Judit kel.]. 1739: Jó féle gyöngyes Párta hat arany boglár benne, nagy rubintokkal közép szerű kása gyöngyel sinorozva [Sajókeresztúr SzD; BLT 7] * na-gyobbacska ~. 1758: Rubintos arany fityegő, melyben vagyon egy nagyobbatska, és 41 apróbb Rubint [Nsz; Tsb 21] * széles ~. 1651: Edgy Selyes fejű Rubint Gyűrű melyben vagion edgy szelyes, Rubint [WassLt Vass Judit kel.].

2. rubinköves; cu piatră de rubin; mit Rubin. 1576: Wa-gion három Arany g'coreo, Egy Rwbinth, massik gye-

manth, harmadyk Saffyl [Szamosfva K; JHbK XVIII/7].
 1611: Egi kett keűeű gieűeű az egik Rűbint az masik smaragd nio(m) mas fel Ar(aniat) [Kv; RDL I. 88].
 1628/1635: Az Zegeny Azzonj^a colteozeti ... egi kys aranj boglaros korona uege rubjnt es egi Smaragd benne [Bodola Hsz; BLt 5 nehai Beldi Kelemen inv. — ^aNehai Uzoni Beldi Kelemenné Bánfi Mária].

rubintgyűrű rubinköves gyűrű; inel cu rubin; Ring mit Rubin, Rubinring. 1628/1635: Egi Safir gjwrw Egi rubjnt gjwrw Mas kicsse (l) rubjnt gjwreo [Bodola Hsz; BLt 5].

Szk: fekete zománcos ~. 1628/1635: Egi rubjnt gjwrew. Mas kusseb rubjnt gjwreo, fejer zomanczos. Kett egi forma fekete zomanczos rubint gjwrw [uo.; i.h. nehai Beldi Kelemen inv.] * **széles fejű** ~. 1651: Edgj Selyes fejű Rubint Győrű melyben vagyon edgy szelyes, Rubint [WassLt Wass Judit kel.].

rubintkő piatră de rubin; Rubinstein. 1777: egy Arany hat keresz pantlikás Medáj a közöpien Smaragd körülette 20 rubint kő [Kisessküllő K; RLt Salánki Ráchel hagy.].

Szk: török ~ **vel kirakott**. 1714: Hebenus fábul hoszszas Pálta, meg aranjozott ezüst gomball és 25 Török Rubin s 20. Türkisz kövekkel ki rakott fl. Hung. 10 [AH 6].

rubintocska kis rubin; rubin mic; kleiner Rubin. 1625: Wagon egy rosas arany boglarocska melyben vagyon kilencz rubintocska [Kv; RDL I. 126]. 1652: Egy kigy forma gyűrű kinek ket szemei, két türkesecske koszoruja egy kis gyemant; szajaba(n) egy rubintocska [Nsz; IB. I. Bethlen István ir.]. 1700: Egy rubintos nyakra valo huszonnegy kerek remekcske huszonkettődik az fityegője két két, rubintocska, az közte valo remeken olyan hoszszuko remeke 19. az fityegőjének az Pántlikáján egy Rubint [Hr 1/20]. 1758: Rubintos apró boglárkák, nyakra valónak valók, 23. s egy egy szem Rubintocska benne [Nsz; TSb 21]. 1763: Egy nagy arany függő Medály Egy pár Fülbe való Rostélyos két szem jó féle gyöngy és két két Rubintocska rajtok [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes inv.]. 1786: Egy reszkető tö két gyémántocska benne 8 rubintocska közepibe egy nagyotska rubint két felől [Nsz; Ks 74/56]. 1791: Egy lántzon függő Zamántos Madár, tizenkét Rubintocska benne, és három gyöngy fityegő [Mv; Told. 19].

Szk: ~val cifrázott kard. 1732: Egy ezüst arannyos elefánt csontbol valo maroklatu két rubintocskával cifrázott régi modi kard Karmasin Szin vastag Selyem Sinor rajta [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 16] * **kicsiny/kis/kisded** ~. 1647: egi kis rubintocska araniban foglaluan [Brassó; LLt Fasc. 137]. 1703: két arany bogláról le eset rosatskák, mindenik(en) negy negy kicsin robintocskák. Es ket arany szegetske egy egy kicsin robintocska az tetejek(en) [LLt Fasc. 115]. 1758: 9. kisded Rosa forma boglárka, egy egy kisded Rubintocska mindenikbe [Nsz; TSb 21].

rubintos 1. rubinnal ékesített/rakott; cu rubin(e); mit Rubin(en) geschmückt. 1596: Ket gyewrew egyk gamahos, masik egy kis rubintos nyom mind egyewt ket aranyat [Kv; RDL I. 65]. 1637/1639: vagion Arany Kesentyű melynek az allya Ezüst Geongjeos, Türkeses Rubintos fűzeses formara cynalt [Kv; i.h. 111]. 1652: Gallerra valo egy Arani viragh, rubintos [Mihályfva NK; JHb XXII/14].

1673: Egi bokor fülbe valo rubintos edgikben edgikben hat rubint Két aranj gyűrű, edgik rubintas masik Cse gyemantos [Marossztkirály AF; IB]. 1687: Ket arany fülben valot Rubintosokat horga nélkül három három szem Orientalis gyöngy fűgh rajtok [Déva; Szer.]. 1761/1784: az édes Anyám Testamentuma szerént, hagyott kedves ötsém, Groff Teleki Sámuel Ur(na)k egy Médájt, mely Gyemantos, és Rubintos volt [Kővárhoszszúfalu Szt; TKI Teleki Anna (61) vall.]. 1801: Egy nagy pántlika rosa rubintos 108 Mfr [Kv; Ks].

Szk: ~ aranyboglár. 1773: Zöld arannyos karkötő pantlika a karkötőkön egy egy rubintos arany boglár [RLt] * ~ **aranyfityegő**. 1758: Rubintos arany fityegő, melyben vagyon egy nagybatska, és 41 apróbb Rubint [Nsz; TSb 21] * ~ **aranyfityegőcske**. 1758: Egy Arany Rubintos, és gyöngyös Fityegőcske [Nsz; i.h.] * ~ **aranyfűlbevalócska**. 1768: Két régi Rubintos Fülbe valocska Egy más Gyémantos, és Rubintos Arany fülbe valocska [Nsz; TGsz 51] * ~ **aranygyűrű**. 1589: Egy thermesses Robintos Arany gywreo [Kv; KvLt Vegyes 1/2. 64]. 1721: mostan hagyot Ullyhellyi Gabor Deak Zaloban egi Rubintos aranj gyűrűt [Kv; ÖCJk] * ~ **arany-homlokpárta**. 1768: Rubintos arany Homlokpárta filegránt munkával [Császari SzD; WassLt Wass Ágnes ékszereinek jegyz.] * ~ **aranykereszt**. 1628/1635: Azzonj ember öltözetihez ualo Arany mluek: Egi kws Rubjntos aranj keresz, negi Rubjnt benne [Bodola Hsz; BLt 5 nehai Beldi Kelemen inv.] * ~ **aranylánc**. 1665: Egy harmincz negy remekből allo, gyöngyös rubintos arany Lancz, Harmincz negy rubint benne, es harmincz ket szem gyongy [Szentdemeter U; Ks NN. 10] * ~ **aranymedál**. 1773: Egy rubintos arany Medáj [RLt Salánki Ráchel lelt.] * ~ **aranyvirág**. 1752: Egy Zamánczos Rubintos Arany Virág [Nsz; Told. 2] * ~ **aranyvirágocska**. 1758: Egy Rubintos Arany virágotska, melynek virágjában vagyon, egy öreg, és 10 apróbb Rubint [Nsz; TSb 21] * ~ **békácska**. 1719: Egy rubintos békácskát Szent Páli Istvánnak maga adot el az Feleségem Pénzért [WassLt Wass Dániel sk inv.] * ~ **boglár**. 1648: Egy rubintos boglárbol allo giöngyös parta [Mk Kapi Krisztina kel. 16. 1–2]. 1877: 12 turquise és rubinos boglár f. 42 [Ks 87] * ~ **boglárka/boglárocska**. 1681: Egy gyöngyös pántlika rosa egy rubintos boglárocska az fűtyögője [WassLt]. 1768: Rubintos apro Boglárkák, nyakra valonak valók 23, egy egy szem rubintocska benne [Nsz; TGsz 51] * ~ **előpárta**. 1686: Edgj rubintos elő Párta 23 Arany boglár edgj edgj rubint bene [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.] * ~ **ezüstmaszli**. 1759: Pantlikas Gyemantos rubintos ezüst maszli [Kv; LLt Fasc. 110] * ~ **fékagy**. 1681: szeles arannyal vertt Jaspisos Rubintos s türkises szeles fek agy szűgyellőtől [Utl] * ~ **függő**. 1716: Egy fekete pántlika rosán levő rubintos gyöngyös függő [WassLt]. 1761: Egy Mejre valo öreg Rubintos függő, öreg Rubintal és öreg Gyöngyfel rakott [Nsz; Ks 73/55] * ~ **függőcske**. 1681: Egy Rubintos Smaragdos kis fűgőcske Cupido képe van belé csinálva [WassLt]. 1728: Egy kis Zománczos, Rubintos Függőcske két Rubint s ket smaragd benne [Told. 19] * ~ **fűlbevaló**. 1661: Egi Bokor Rubintos filben valo, husz közep szerű Rubint vagion az egi Bokor filben valoban [Ks 90 Kornis Gáspár lelt.]. 1801: Egy pár pántlikás rubintos Fülbe valo 31 Mfr. 20 pénz [Kv; Ks] * ~ **fűlbevető**. 1674: Egy Bokor Rubintos Fülbe vető három három jó fele Gyony (l) az vegein [Tövis AF; Kath.] * ~ **gyűrű**. 1611: Egi Sima Rubintos giereű nio(m) ar(anyat) 1

es fel ortot — f. 6 [Kv; RDL I. 88]. 1856: Az ujamon levó smaragdós és rubintos két gyűrűt G. Miko Anna és Maria kisasszonyoknak hagyom emlékül [Kv; Végr.] * ~ *hajbavaló virág*. 1648: Egy rubintos fehér Zomancsos (!) hayb(a) valo viragh kib(en) vagio (n) tizenegy rubint [Mk Kapi Krisztina kel. 1] * ~ *homlokpárta*. 1715/1720: Egy gjön-gjös és Rubintos homlok pártá fitjegjösön [Cege SzD; WassLt Vas György hagy.]. 1768: Gyémántos és Rubintas homok pártá [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 109] * ~ *karra való perec*. 1759: egy Par Gyemantos rubintos karra valo Percz [Kv; LLt Fasc. 110] * ~ *koszorú*. 1734: Katinak egy kö-körtsin színű Aranyas Szoknyát és egy Rubintos koszorút [Kv; KvRLt F. VII. 21 gr. Bánffy Kata végr.]. 1774: Egy Rubintos Gyémántos Koszorut, melyet Pártánok is visel-nek [MNY XXXVIII, 304] * ~ *medál*. 1752: Egy Pellikán formára tsinált Gyémántos Rubintos Gyöngyös Médály [Nsz; Told. 2] * ~ *nyakbavető*. 1668: Egy Rubintos nyak-ban vető, melyb(en) van boglar 49. Rubint mindenestől 149 [Mk Kapi György lelt. 10–1] * ~ *nyakravaló*. 1668: Egy Rubintos nyakra valo Zomancsos, melyb(en) vagyon Rubint 90 [i.h.]. 1761: Méltóságos Groffné Petki Anna Aszszonynak Egy Rubintos Nyakra való, minden Bog-lárban egy s a' közép Fityegőiben öt Rubint [Nsz; Ks 73/55] * ~ *nyakszorító*. 1716: egy rubintos nyak szorító 19. remekből álló egy kis angyal képecske az Fityegője [WassLt] * ~ *pántlika*. 1673: Egy robintos gyemantos pantlikanak igazgatasaertt f. —/40 [Utl] * ~ *pántlika-rózsca*. 1686: Edgy rubintos Pántlika rosa 19 rubint benne [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.]. 1801: Egy kis zamántzos rubintos pántlika rosa, egy szem fejr gyöngy fityegőivel 43 Mfr. 20 pénz [Kv; Ks] * ~ *pántlika-rózsácska*. 1716: Egy öreg rubintos pántlika rósa. Más egy rubintos tollacska ... Egy Sason ülő rubintos pántlika rósácska [WassLt] * ~ *pártá*. 1686: adtak Egy gjongjös rubintos partát 9 Arany boglar hat hat rubint benne tiz gjongjel füzöt boglárók [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.] * ~ *reszketőnű*. 1763: Hat Rubintos reszkető Tök [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes lelt.]. 1768: Egy Gyémántos Rubintos reszkető tö, mellynek kozepén hoszszuko szép öreg gyémánt van, kör-ülotte 13 apróbb és öt Rubint [Nsz; TGsz 51] * ~ *részli*. 1805: Gyemantos és rubintos Részli [Szamosfva K; BLt 9] * ~ *rózsca*. 1651: Egy rubintos Rosa meliben vagio(n) Ti-zenhat Rubint ... Masodik Rubintos Rosa meliben vagion Eöreg rubint Egy, Apro Tizen hat [WassLt 72/2 Vaas Judit kel.]. 1717: Egy rubintos rósa 21. huszonegy rubint benne [Nsz; WassLt Wass Susanna lelt.] * ~ *sarkantyú-csinálás*. 1673: Az Robintos sarkantyú csinalásertt f 51/20 [Utl] * ~ *tollacska* → ~ *pántlika-rózsácska* * ~ *tolltok*. 1728: egy rubintos smaragdós gyémántos toll tok [Nsz; Ks] * ~ *török óra*. 1786: Egy rubintos Török óra [Nsz; Ks 74/56].

2. vhány rubinnal ékesített/rakott; împodobit cu un anumit număr de rubine; mit entlichen Rubinen geschmückt. Szk: *vhány* ~ *boglar*. 1686: Egy nyakra valo gallér, tizenket rubintos, gyémántos, gyöngyös elegyes boglar rajta [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina jegyaj.] * *vhány* ~ *gyűrű*. 1652/1655: Egy szű forma rubintos györű giemant az közepin fl. 30. Egy három rubintos gjörű fl. 36 [Kv; CartTr II. 875 Csepregi T. Mihály lelt.].

rubintosú vhány rubinnal ékesített/rakott; împodobit cu un anumit număr de rubine; mit etlichen Rubinen ge-

schmückt. 1677: jutott ... Katónak egy szű forma nyolc rubintosú arany gyűrű in f. 6/66 [Kv; RDL I. 155b].

rublon rubel; rublă; Rubel. 1769: a Muszka tallérnak, melly közönségesen Rublonnak nevezetik a következő Augusztusi Holnapnak első napjától fogva éő Felséginek Országiban folyása meg nem engedtetik, mivel magában annyit nem ér [UszLt XIII. 97].

rubrika rovat; rubrică; Rubrik. 1681: Mint hogi a Rubricaban valo Titulusok a Lineazasnak keskenjsege miatt két s három bötükkel irattak; hogi azért meg tudathassek mit kellessék érteni azokon, in itt egészen ki iratik^a | Az régi Tiz forintos Taxasok huszan voltak mostan nemelyek-(ne)k 4 for: nemelyek(ne)k 6 forint az Taxaja; az mint az Rubricab(an) eszt megh lathatni; azért ennek utanna az Taxa Proventusa az Rubrica szerint obszervaltatik [VhU 2, 42. — ^aKöv. a rövidítések feloldásos fels.]. 1756: Szolgá-lattyok a Jobbagyoknak, Heteseknek, es Selléreknek minden Portiokban a Rubrica után feltetettek [Lungsóra H; JHb LXX/2. 104]. 1765: egy néhány krajzárt fizetm a melly az Tabella Rubricaiban sohult fel nem találtatott [M.igen AF; Eszt-Mk Vall. 58]. 1798: A kotya vetyén el adattatott portékáknak az árak a két szélső rubrikában ki vagynak tétetve [uo.; DobLev. IV/795. 1]. 1806: Az Utolsó Rublikából ki láthatni meg nézetvén az első rublika béli száma elsőbben az Utenziiliak(na)k, mennyi Portékák ta-náltattak meg most [Szu; UszLt XII. 87]. 1811: Vagyon egy nagy Protokollum melybe a' Grófnak minden Lovai ... a' Ménesse ... bé-vagynak írva; ebbe ezen Rubrikák ta-láltatnak: Az első vagy-is bal-felől lévő lapon Iső Rublika, a' neve, 2dik neme, az az, Kantza-é vagy Paripa^a [ArÉ 144–5. — ^aAz egész szöveg lapalji jegyzetben]. 1817: A Török buzák, minden Határon ... jok, de a még Sok válto-zásnak van ki tétetve, a Rubrikába azért nem inferáltam [Görgényoroszfalu MT; TLt 1470 Hegyesi István szb alá-írásával].

rubrikabeli rovatbeli; din ... rubrică; aus einer Rubrik. 1806: Az Utolsó Rublikából ki láthatni meg nézetvén az első rublika béli száma elsőbben az Utenziiliak(na)k, mennyi Portékák tanáltattak meg most [Szu; UszLt XII. 87].

rubrikás rovatos; cu rubrici; mit Rubriken. Szk: ~ *tabella*. 1842: Küldöm a Méltóságos Fő egyházi Tanács-nak, az ezüst garasos intézet aránti hathatos rendelését, s a mellett egy rubricás tabellát, a végre: hogy a nép előtt fél olvastatván tovább küldjék [Nagykapus K; RAK 18].

rubrikázás rovatba beírás; trecerea în rubrică a datelor; Ausfüllung der Rubriken. 1880: A. V. bizottság ... Rende-sebb és pontosabb rubrikázást rendel ... Az örökös földig füst 's é miatti szem fájás ellent állottak a rendes írásnak, rubrikázásnak [Bádok K; RAK 50–1].

rubrikázott 1. rovatokra osztott, rovatolt; care este împărțit pe rubrici; rubriziert. 1840 k.: A Szántarto Rubrica-zott papirossa még a mult Esztendőben el fogyott, hanem csinált magának [Born. F. If Csiki Sámuel lev.].

2. rovatba beírt; (care este) trecut în rubrică; in Rubriken geschrieben. 1756: Vagyon még a Rubrikazott személye-ken kívül egy Relicta ... de ez szegénységgel léven Rubri-

kában nem inserlatott [Szirb H; JHb LXX/2. 72]. 1757: A Feljebb Rubrikázott Jobbágyoknak szolgálattok minden héten négy nap, Gyalog, vagi ha kevántatnak Marhá-jokkal [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129].

ruca kacsá; račă, Ente. 1679: Rucza, mint hogi az mājorne megh nem tutta választani, azért mind őszve olvasztat, nro 140 [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 114]. 1681: Udvar háznál lévő apro majors(ág) : Lúd promisc(ue) Nro 16 Rucza, kaczerrel (!) Nro 13 [M.brettie H; VhU 595]. 1835: négy Csürke, rutza, liba, sertés Dézma [Zsibó Sz; Wlt].

Vö. a réce címszóval.

rucafiú récefiú, kiskacsá; boboc, pui de račă; Entchen. 1744: Öreg recze Nro 3 Rucza fiu Nró 8 öreg Lud Nro 9 Pipe Nro 34 [Ádamos KK; JHbK XXVIII/11].

ruca-ól kacsá-ól; coteț pentru račă; Entenstall. 1681: Pujka, Lud, Rucza olak; oldala sővényes; szalma fedele bomladozott [Hátszeg; VhU 601].

rúd I. fn 1. rudă, drug, prăjină; Stange. 1600: az Nyreo legeny az okozott ... vgy eoteotte az Rwdal, mely cotes miatt esset az halalos seb rajta [Kv; Tjk VI/1. 386]. 1621: Egy Gaspar neuw Embert fogattú(n)k uolt ki Egi hozzá ruddal az kett Templo(m)ban az pokhalat mit le seprette fizettw(n)k d. 12 [Kv; Szám. 15b/IV. 13]. 1662: Ezalatt Keresztés András is, hogy Rákóczi fejedelemhez való hűségét s vitézi bátorságát ki ne mutatná, nem állhatta vala. Mert ő is csatára kiküldvén, vagy három török fejet kaptak, kiket ruddakba a toronybástyákon kitétek vala [SKr 547]. 1680: Az veszekedest látam, mikor őszve Czo-moljodnak, asztis latam hogy Abran Ferencz ugy úte egy ruddal Killjeni Mihályt hogy mentest el esek [Killyén Hsz; BLt 3 Benkeo Györgyne Suska (32) vall.]. 1729: maga Capitánj Vr(am) disponálván a Falubeli paraszt Strazanak meg kötözésének modgyárol, ugi kötöztetvén meg mint a Boszorkánjokat szokták kötözni kezét, lábait, horgas ina alá rúdat húzván gomboljagban kötöztette, Sőt a' horgas ina alá huzot rúdat Kapitány Vr(am) vékonjolván és ki huzatván maga temérdekebe rúdat vágott s hozott horgas ina alá és arra kötöztette a fent irt módon [Sövényfa KK; TSb 51]. 1772: ezen Malomnak silipje alá Hál után sok-szor ruddal bé döfödvén ... a' silipnek vége alá bé álván; az alatt fenn állva el fértem [Ádamos KK; JHb XX/27. 32 Andonia Gligor (50) jb vall.]. 1785: ragada egy rúdat s utánna indult, hogy meg rudazza [Illyefva Hsz; HSzjP]. 1788 u.: (A) Harangot Rudakon hátra hengergettettem a' szín alatt (igy!) [Kv; SRE 323a].

2. vasrúd; bară/drug de fier; Eisenstange. 1528: I ferrea phalanga wlgari Rwd [Vh; MNY XXXI, 276].

3. tartórúd; rudă, rudar, prăjină lungă de care se atfina diferite lucruri; Tragbaum/stange. 1573: Lwocha azzon azt vallia hogi mykor leot oda hazához az Thakachne, Mond az leannak Te leany Twodod hogi ket wy lng vala az Rwdon [Kv; Tjk III/3. 136]. 1621: Biro vram eő kglme czinaltas-son hűsz Beőr vidret az kezőőnségesbeől, mellicke itt az Varos hazanal az kapu kezőőnt alat rúdo(n) vagi szegeken legienek, hogi walamikor az Zwkegh kewannia", azok miat fogiatkozas ne essek [Kv; TanJk II/1. 319. — "Ha tűz támad]. 1631: lata(m) az Rudon hogi egy berlet mente uala [Mv; MvLt 290. 247b]. 1696: Az Kegys Bastyanak Kő-

zepső Boltyaban vagy (!) rudakon Foghagyma es veres hagyma es magyaro hagyma [Bethlen SzD; BK]. 1697: Innét egy kis edjert mas(na)k valo boltban ... vad(na)k ... Az rudokon fektetéses tarka pokroc nro 3. Vereses nro 1 [Borberek AF; Mk Urb. 3]. 1748: láttam ott a kemencze előtt rudra fel terítve szép sáhos abroszokat, kendőket [Torda; Borb.]. 1792: a hijjuba egy rud meg rakva vánkossokkal [Recsenyéd U; Pf]. 1797: magnak valo Csős Török buza három rudakkal [M.igen AF; DobLev. IV/777. 21]. 1849: (A szobában) Az Egyik ablakon van egy szőttes forhang, két rúdjával édgýütt [Somkerék SzD; Ks 73/55].

Szk: *firhangtartó* ~. 1849: a Praefectusi Szobába Egy Forhang tarto rud [uo.; i.h.] * *köntőstartó* ~. 1747: (A lányok házában) Köntős tartó rud [Borsa K; Told. 24]. 1777: A' Kapu mellett lévő első Házban Viseltes fejr fogas Nro 4 Köntős tarto Rud 1 [Mezőméses TA; WassLt] * *ruhatartó* ~. 1656: Ezen hazban vagonon köteleken fűgheő ruha tarto 2 rud, 5 paraszt fogas az falban szegezve [Fog.; UF II, 109] * *szalonna/szalonnát tartó* ~. 1652: Az külseo rekezen vannak szalonna tarto rudak, és 4 deszka. Vagon benne szalonna függőleg makdon hizot N. 57 [Görgény MT; Törzs]. 1864: Egy szalonnát tartó rúd [Mihálcfa AF; HG Br. Gerliczi cs.] * *száraztő* ~. 1736: Harom kis szegezett fogasok az falloldalan egy Szarazto rud [HSzj tűzélő-ház al.].

4. földmérő rúd; prăjină de măsurat; Stange zum Feld-messen, Meßstange. 1602: Goro Georgy egy ruddal latam hogy igen megie(n), fel mereők az feöldet, tahag zinte meg zantia az felet az Actrix ekeje [UszT 16/77 Mate Simo Janosffalvi zs vall.]. 1617: Az Porond Banianak hatari meg mutogatuan Ruddal annak modgia szerent kett fele ozlani mellie(n) mind az ket felnek^a meg kell allani [Abrudbánya; Törzs. — ^aA két osztó testvérnek, More Lászlónak és Boldizárnak]. 1693: A verőfenj láb szanto foldet fel merven egy kötelnek, mely kötelnek hossza vala nyoltz rud három ölös ruddal [Gyula K; SLt AH. 17]. 1713: ez felljebb meg irt rendben. az holott is Unát töttünk fel. az az öl. olljan falu ölös földihez valo rud mely is. három ölös [Baca SzD; JHb XLI/2]. 1759: egy Szombat Napon ... jötenek volt ki a' Falu közönséges Földeit osztott Commissarius Urak Provid(us) Hatházi Czilika hozta vólt a rúdat [Árpástó SzD; BK. Füldrán Márkuj (44) és J. Szász (35) zs vall.]. 1763: In Doszu Grujeczi van hat fálcsa föld. A fálcsa pedig téssen négy fertály földött, egy fertály föld pedig téssen mind hosszára mind keresztül, tizenhat tizen hat rúdat, mely rud téssen tizen kilencz araszt [Drágavilma SzD; TGsz 70].

A földmérő rúd vidékenként és korszakoként változó hosszúságú volt, pontos meghatározása számos nehézségbe ütközik. L. erre Bogdán, MMért. 112 kk, 230 kk.

Szk: A. ~dal (fel)mér/mérdekel/méregel/mérsékel. 1600: a mikor Telegdi Mihaly az molnoth chenaltatni akara ... az malo(m) arkot merni kezede rúdal [UszT 15/269 Docze Janos Zenth Marthoni Zabados (50) vall.]. 1641: it köztünk ily szokás uagion, hogi ha akarmellyk reszre iutot telekre ide ember szál, az falus biro az teőb esküt emberekkal ki megyen, s ruddal szinten anny szánto földet, széna réthet mernek mindenik fordulora, mint akarkinek az ot lakosok közzül [Vadasfa Sz; GyK X. 30/8]. 1727/1777: Azon udvar ház helynek ... a' felső másik felét rudakkal két felé egy aránt mérdekelvin Szentiványi Sámuel Ur(am) pusztá ház helye felől valo része jutott Gálfalvi János Uramnak [Vaja MT; DobLev. III/505. 4b]. 1765: az Balai Határta ki

mentenek volt az Bírák az Portio alá valo köbleket fel róni, és mikoron az Utrizált Földetis ruddal fel akartak volna mérni Paul Paskuj réá álla, és nemis engette fel mérni [Bala MT; Ks 14. XXXV]. 1784: Az exequált Curiat a' Pap Telkiek egy ruddal méregették a Deákok után [M.gorbó SzD; JHbK LIX/4. 34]. 1798: Nyikulaj láthatod, hogy ő tsak azért mérseklí ruddal a helyet, hogy a köztetek valo egyenletlenséget meg írhassem az Uraknak, de nem azért hogy foglaljon [Nagykristolc SzD; JHb Bornemisza Anna Mária lev.]. * ~dal feloszt. 1716: Valya Csori nevű helyben egy darab Szena rett, melyett az előtteni időkben az Csulai és Zejk Familia ruddal szoktak volt fel osztani haramlodvan Csulay reszre kétt resz ezen Csulai kétt resz facit Cur. 8 [Grid H; BfN 92/4 Nalácsi Lajos kúrialeír.]. 1742: a mi kevés kaszálo vagjon az Falusiak egy más között rudakkal e' szerint szoktak fel osztani: a kik egész nyilu gazdák azok(na)k egész nyil adatattik, akik pedig fél nyilasok vagy Lipitorok azok(na)k fél nyil szokott adatatni [Cente SzD; Ks 4. VII. 1] * ~on van felmérésen van. 1631: szena az ki bugliaba(n) vala azt meg h oztok, azuta(n) penigh az ki rudon volt aztis fel gíjűteóttük szepen ket fele oztottuk [Mv; MvLt 290. 58b] * város ~ja. 1759: Mi is kötelességünk szerint elmentünk az megírt helyre mely helyet oculálván az öklmeknek^a helyének ítéltük az nemes város rúdjával 2 rúd és egy sing, szélessége peniglen fél rúd és egy sing [Dés; DFaz. 21. — ^aAz említett fazekas atyafiainak] * vhány ~jával ad. 1579: az Erdeonek Jawat penig aggyak niolcz Rudgia-wal az zelessege es tyzen hat Ruggiawal az hozzara [Kv; TanJk V/3. 182b].

B. három öles ~. 1674: egy három ölös Rudat tsináltavan(n) ... azon ruddal mérettük fel az széna füveket [Mocs K; JHbK XXV/9]. 1781: három ölös rodokkal kezdék az nyilakatt mérni [Mezőbánd MT; MbK XI. 62] * három singes ~. 1747: minthog a' fundus ne(m) egjenlő quadrangulitasban va(gyo)n Erre nézve determináltatott, hogi Pap János Vr(am) reszire excindaltassék az három singes Ruddal tiz Rud föld, a' más két Atyafinak kilencz, kilencz és fél Rud [Torda; TjKT III. 113–4] * négy magyar öles ~. 1754: Cserefa ... aszu határ Csutak, Vackorfa kettő öszve fonva ezek mellett meg határozottat hompozottat az ut mellett 4. magjar ölös rúdál 11. rúd | egy igen szép gíjűmölcsös helj, hossza magjar 4. ölös rúdál 37 [Mezőmadaras MT; Berz. 18] * tizenegyedfél singes ~. 1738: a Dési Nagj Réten lévő Bika Rét nevű bokros helyly melynekis a széle és hossza, a tizenegyedfél singes Város Rudgiával találtatott a Tőköstő felől való része; vagi a Papok ki irtott Rétye felől 14 rúd [Dés; EHA].

5. vhány ~ vhány mérőrudnyi (hosszú/széles) terület; teren (cu o lungime/lățime) de un anumit număr de prăjini); (Länge/Breite einer Fläche) von einigen Meßstangen. 1573: Orsolia Sos lanosne vallia ... egi vasamap hia ky az Mereot Benedek hogi megh Merte volna, Mond hogy Ez zeole Ninchen harm fertal 12 Rwd hea vagion [Kv; TjK III/3. 80]. 1580: mertünk egy Darab Nyl auagy Lab feoldet ... mely Nyly feoldnek ott az Zellossegi leon mind az patakig hozzasa, Zaz es harmincz ket Rwd [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. 1586: az vy Jrtasban Jsmeq hagia ... hat Rwdath vgyan Borbely Casparnenak [Nagydo-ba Sz; Borb. I]. 1598: abban az Cherelt feoldben, az Makay Leonincheben, Egy feleol Tyz Rudat szantatott el, Eoréodg ferencz Vram az szeliben, az hozzaban Tizen hat Rudat [M.fodorháza K; Ks Kowachy Istwan vall.]. 1651:

Az Szakadason fellul vallo foldben Juta Heted fel rud [Szűkerék SzD; JHbK X/16]. 1669: Anno 1669 die 20 Julii kúldöttém az Szénafübe négy jó székely legényeket tiz rúd füvekért, hat egész nap levágván. Fizettem nekik rúdjától d. 85, id est nyolcvanöt pénzt [Kv; KvE 210–1 LJ]. 1684: A Reked orran ualo föld mely alat az To mellett haro(m) sinor 36 öl, fen edgi sinor het rud az rud nincz szinten harom ölös [Gyulatelke K; SLt AM. 24]. 1727: A Paraszt Fundusok után nincsen más örökös Széna fü hanem az Falunak levén közönséges böv Széna füvei, mikor abban osztnak, nemelylek a' Szegényebbek közzül, kettő, három áll egy rudra, a' Gazdagjabbak közzül penig edgyes két, harom rúdott kaszáll [Mezőcsán TA; Ks 15. XLIX. 5]. 1745: Mathe Juon junior kíván azzt ujjalag oculatiot mi azert ki menvén ad faciem loci ujjalag fel rudaltuk mindenik Attyafi reszit, és nem nyolcz ruddal henem (!) csak négygel találtuk többnek a Bátyya reszit^a [Újbárest H; Ks 62/3. 45. — ^aA Mathe Juon juniorénál] | egy darab kaszálo ... melynek keresztületi 39 rud egy darab Zabnak való lábnak keresztületi téssen 40 rudat [Szurdok SzD; JHbK XXVI/5]. 1747: edgy harom singes Mertékü ölös favál a fundusnak hosszasaságát mértük az fundusnak közepin és talaltuk hosszát 29. Rudnak [Torda TjKT III. 113]. 1794: A' Peres Fűben nevendék kis erdőske, melly tsak más fél rud nagyságu [Jára MT; EHA].

Vö. a felrúd címszó jegyzetével.

Szk: vhány egész ~. 1674: jutot az falu helynel ... az Aszszonyok(na)k egy szelben harmincz egész rud: mellyet az ott hanyot apro halmoczkakkal határozotanak el az Daczo Uramek reszetől [Gyula K; SLt AK. 4].

6. kocsi-, szekér-, taliga-, szánrúd; oíste, rudá; Deichsel, Stange. 1587: Chinaltattam egy rudat az eoreg zekerre p(ro) d. 65 egy zanzhoz Chinaltattam egy Rűdat es egi keresztet reaia p(ro) d. 16 [Kv; Szám. 3/XXVI. 51 Suweges György isp. m. kezével]. 1591: Az waros kwchyahoz a mitt Myweltette(m) Kerekas Maytyassal (!) vettetem Szamot, Az Emws kwchyahoz egy Rudot kett Tengelt^a [Kv; i.h. 5/1. 9. — ^aFolyt. a fels.]. 1598: chinaltattam .1. rűdot az taligahoz kerekas demeterrel d 55 [Kv; i.h. 7/XVI. 108]. 1681: Hinto szin Vagyon ezen szinben Hinto Nro 3 Egyik hinto rudgianak a végé(en) valo hatlo szege ninczen [Vh; VhU 505]. 1738: Béres szekér vasazotlan Talpu jo kerek-kei, Hoszsza és rövid szekérhez valo jo Lajtorjai, Rudgya, Tésolyái, Jármái Viseltesecskéek de jok [Szászvevssződ NK; Born. XX. 12]. 1767: Régi módi hitván hintó, kerekéi, Rud nélkül, egy üveg ablakkal [Marossztkirály MT; Berz. 5. 38. P 2]. 1823–1830: A kariol kétkerekű kocsi, féderén jár, egy ló két rúd közé vagyon fogva, az hasa alatt a két rúdhöz szíjuval erősen odakötve [FogE 251]. 1849: Egy, egy lonak valo szánatska két rúdjával [Somkerék SzD; Ks 73/55]. 1850: Egy használható ökr szán eplénnyeivel rud nélkül [Gyéressztkirály TA; DE 5].

Szk: ~ban levő/van igába fogott, igavonó. 1829: Istennek hálá egy ökröt vettem már a' rudban van s a' tehenekkel edgyütt kinladunk [Asszonynepe AF; DobLev. V/1154 Zabolai Pál Kőkösi Dobolyi Sigmundhoz]. 1843: A Rudbalevő két ökr Bodor és Virág — Közép idejű lo erőbe lévő és használhatók, hanem a rudas Virág nevezetűnek hátulso ball lába Béka Varos [Dés; Dlt 622] * lőszekérhez való ~. 1669: vagyon egy lo szekérhez való rud; kin őtt fojto vas karika vagyon [Királyhalm NK; Ks 67. 46. 24a]. 1680: talaltunk ezen haz heján ... Lo szekérhez való rudo-

kat első es utolsó agassokkal tengellyekkel öszve foglalva no 3. Eökor rudat no 1 [A. porumbák F; Ált Inv. 19] * *szekér elejébe való* ~. 1647: Egy szekér elejében való Rud, vas karika rajta, öt czikoltjos tensola [Marosillye H; VLT 55/5415] * *vasas* ~. 1594: Az Varbeli hazakban ualo Inventarium Algjw ala ualo szekerek az elej uagion ket vasas kerekeuel es vasas rudgialual. Vgian ott harom zekere ualo uasas rudak elscö tengeleuel [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 27, 29].

Sz. 1880: Bús legény voltál te is akkor Fordultál a ... sorshoz, Istenhez, emberhez, hogy segítsen immár. Életed szekerének rúdját hadd hagyja abba az irányba fordítani, melybe te szeretnéd [PLev. 83 Petelei István Jakab Ödön-höz].

7. kocsikas-rúd; prájina/rudă la coșul trăsuri; Stange des Wagenkorbs. 1780 k.: Tsináltam az Piratselhez az kasnak új feneket és az két tokját, az első allyat, és az két szélső rudakat [Szászváros; BK].

8. ágyútengely-rúd; un fel de rudă fixată în osia tunului; Kanonenachse. 1637: Azon bastyan ... az másik szín alatt uagyon ... egy agyu ala vasazott tengely rudastol [Fog.; UF I, 395]. 1656: vagon az czejt ház aytiaia előtt leövéő szerszámok ala, való agasoz vasas tengelj rudgyaval edgyúth kiknek harmanak rud orara való vasa, vas szeghe megh vagon, nro. 6 [uo.; UF II, 101]. 1665: Vagjon ezen bastia sindelj hejazattia alat való aszkokon: Első vasas algju tengeli rudastol no. 30 [uo.; i.h. 311].

Szk: *vasas* ~. 1637: Bathori bastya ... vagon kett keöteött zendelyes szín, eggik alatt uagyon hat vasas agyu ala való tengelyek vasas rudgyaual [uo.; UF I, 397].

9. feszítőrúd; bară/drug de sustinere; Spannstange. 1595: Foldoztattam az Tanacz hazba(n) az also kemenczet Lakatos Benedek czinalt az rúdoknak, az mellyeken az kemenczeben az oldal sing vasok fügnek, az első kj főzötte (!) rúdoczkat, mert egyben dölt vala, és az .5. sing vasat haitotta megh, 1. forrasztot (!) megh fizettem töle d 16 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 122 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

10. rúdvas; fier în bare; Stanbeisen. 1835: Vettem vasat az Kashaz Kapsaknak negy rudat [Betlensztmiklós KK; HG. Bethlen lev.].

11. dézsarúd; prájina/rudă cu care se transportă ciubărul; Stange für den Transport des Zubers. 1679: Ló itato Cseber, rudastol nro 1 [Uzdiztpéter K; TL. Bajomi János inv. 87]. 1758: minden héten feredőt kellettven főzni az uraknak nekem kellett a nagy löitöt csebreket emelnem^a ... amint a rud vállamon volt, úgy erőltettem magamat [RettE 63. — ^aVízfordáskor a Szamosról].

Szk: *cseberhordó* ~. 1793: a' Horváth Iosef Felesége ki-jöven a Házbol egy ing ajba Cseber hordo ruddal a' keze-b(en) [Dés; DLT az 1799. évi iratok közt].

12. halottvivő rúd; rudă de mort, cele două prăjini cu care se transportă sicriul; Stange für Transport des Sarges. 1736: Ha az temetőhely távul volt, az testet szekeren viték ha penig az temetőhely közel volt, hat vagy nyolcz ember az testet rudakon vitték [MetTr 409].

13. zászlórúd; prájina steagului; Fahnenstange. 1579: Az 24 May az paysos Istwannak fizettem hog ő Nagnak gyalog zázlohoz való rúdotak chenalt Gergel deak ... nem akara az rúdotok mek fizetny Ennekem kellett mek fizetnem az rúdotak d. 50 [Kv; Szám. 1/XVIII. 15]. 1595: Czjnaltattak ő km(e)k egez Tanaczul egy Louagh, és 2 gyalog zázlot: Paisgyarto Istúannak az 2 zaal rúdtol ... d

40. Az Louag Zazlo rúdyatol d 32 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 134 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

14. szélkakas-rúd; drug/bară de fier la morișca de vînt; Stange des Wetterhahnes. 1598: Az ket vitornatol kit az kamarakra chinaltattunk, Attunk Teolcheres Leorincznek es Adamnak f 5 Az Ramaynak es rúdgianak vettünk negy apro vasot ... d 40 [Kv; i.h. 7/XVI. 39].

15. mérlegkar; brațul cumpenei/balanței; Waagebalken. 1665: Szabo Janos bastjaja ... az héazat alat Kötelen füg-gő eörög vasas kompona rudgyaval vas foglalóval edgyütt no. 1 [Fog.; UF II, 311]. 1711: Adtunk egy hus mérő serpenyőt Rudastol in fl 1 [Kv; Pk 6].

16. szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: *kikötő* ~ hajó/hajósmalom kikötő póznája; cazăc pentru moară plutitoare; Anlegepfahl. 1825: A Nagy Bonto ki kötő rudja jo ... A' Kis Bonto rudja jo [Dés; DLT] * *kő-feszítő* ~ kö kifeszítésére való rúd; rangă; Brechstange. 1656: Egy keö feszítő rúd [Fog.; UF II, 156] * *vízeresztő* ~ vízeresztésre való rúd; prájina pentru ridicarea stăvilăru-lui; Stange für die Regelung der Wassermenge (in einem Hammer/einer Wassermühle). 1673: Az hámor ház ez vas verőt hajtya egy tarajos víz kerék az vasverő felet vagon egy víz eresztő rúd, melynek mindkét végén vagynak vass horgok [Cszs; CsVh 42].

17. csákiya, hajótaszító rúd; ghionder; Bootshaken. 1801: Juon hajtani kezdette Enyed felé a hajot, de azon meg haraguván a hajos le vetette a rudat a keziből, és ... fel vette a nagy hajo taszito rudat [Ne; DobLev. IV/841. 1b] | mind ketten a hajot addig taszityák két fele mig a Maros közepére ment akor a hajos el veti a rudat és mondja Juonnak, Na már hajtsad [Szászújfalú AF; i.h. IV/848. 3a].

18. malomkő-emelő rúd; drug folosit la ridicarea pietrei de moară; Stange zum Heben des Mühlsteines, Hebestange. 1824: A malom követ fel emelve tarto rud egy es egy hengergő [Nyárádsztbenedek MT; Told. 37].

Szk: *kőemelő* ~. 1813: Kő emelő rúd 2 [Koronka MT; Told. 18 malom-leírásban] | A' Karátsonfalvi lisztelő malomnak le írása Kő emelő rud kettő [Nyárádkarácsonfva MT; i.h. 70].

19. tolózár-rúd; tijă la zăvor; Stange des Schubriegels, Schubstange. 1656: nilik be az Aszonyunk eö Nga ebed-leő palotaiara az hatodik hazra egi vas sarkon panthon forgo ajto felszer plehes kilinczes tollio zarzajaval azon alo mas tollio zar rudgyaual [Fog.; UF II, 121].

20. kútgém; cumpăna fintinii; Brunnenschwengel | kút-ostor; prájina de fintină; Brunnenstange. 1677: az kut rudgyán vagon egy vas harog abban vagon egy által járo vas fordito forma vasacska [Dés; Borb. II].

21. pellengér; stîlpul infamiei; Pranger. 1729: Balás Vonja réa kötözötet^a, a melj rudn(ak) nehézsége miat fél odált dölve kellett patialni bövön 3 óráig [Sövényfva KK; TSb 51. — ^aA rúdra].

22. béklyórúd; drugul de la cătușe; Stange der Fessel. 1667: Várbeli tömlecz tarto Ambrus János gondviselése alatt találtattanak Ember lábara való merő vas rudastol par. nro. 1^a [Fog.; UF II, 335. — ^aFels-ből kiemelve].

23. ~ban rúd alakban; în formă de drug; in Form einer Stange. 1574: Meny aranyat ad az cemmentes az forinht verőnek rudakban kezeben, anny Nyomo forintokat kel Is-meg viza adny [Nsz; MKsz 1896. 290]. 1665: Vas vagon rudakban cent. 32 libr. 31 [Fog.; UF II, 314]. 1816: Egy darab olvasztatt ezüst rudba 16 Lothok [Kv; Born. IV. 41].

24. ~ja darabja; bucata; je ein Stück, stückweise. 1711: 11 Rud kapocs rudgya —/06 fa(cit) —/66 [ApLt 5 Apor Péter inv.]. 1761: A szappant meg vásárlattam őt őt garassával rugját [Nsz; Ks Adamus Szentmiklósi lev.].

II. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch. Skz: ~fa. 1637: Azon bastyan az másik szinnek gerendain vagon 22 kalannak valo rud fáa [Fog., UF I, 395] * ~kapocs. 1640: 9 Rud kapocsj — f. — d. 60 [Kv; RDL I. 117b]. 1684: Csizmadai Janos hozott egy nehánj rud kapcsok(at) [Utl] * ~plajbász. 1798: 10 rud vastag plajbász [Déva; Ks 73. 74. VII. 137] * ~spanyol-(viasz). 1735: Egy rud Sponior viaszszat vöttünk d. 9 [Kvh; HSzjP]. 1824: A Perceptor a Paketák(na)k bé psetséltésere 1 Rud Spanyol viaszat vásárolt 30 xr [Déva; Ks 106]. 1882: Vetem a pakok psetséltéskor Két rud sponyort [Etéd U; Nkf] * ~szappan. 1705: Ez Boricza leányomnak^a adtam ezeket: két rud szappant^b [PatN 56. — *Férjhez menésekor. ^bFels-ből kiemelve]. 1750 k.: A legvastagabb ugymint négy ujnyi vastagságu szokott rud szappan kibén három font vagon [HSzj szappanfőző al.] * ~sztearing-szappan. 1862: 1 Rud Stearing Szappan [Gyszm; LLt] * ~torockai vas. 1746: Egy rud Torotzkai Vas Egy kevés maradék Torotzkai Vas, melyből egy pár középszerű Ló patkó ki telik [Borsa K; Told. 49]. 1795: edgy Rud Torotzkoi Vass [Monostorszeg SzD; BetLt 5].

2. whány rúdnvi vmiből; de un anumit număr de rude din ceva; bestimmte Zahl von Stangen von etw. Skz: ~acél. 1581: Az nagy harang ket chyapia egyke meg Teoreot wolt ... weottünk Razmanteol 6 rúd Aczelt az egychyapnak Aczeltattasara f. 1 d. 20 [Kv; Szám. 3/IV. 7]. 1731: Egy Rud aczel tanaltatot, fejszek aczeltatására [Szentbenedek SzD; Ks 70/51 Szám.] * ~arany. 1585: Olayos Georg Ekeppen uállot Thot Eory Balas ... monda nekem az rúd aranyakal nem azon helyen talaltam meg a hoúa en helyhezitettem uolt [Kv; TJK IV/1. 490] * ~ezüst. 1814: Két darab rud ezüst Lott 1/4 Neh(ezek) [Kv; Born. IV 41] * ~finomarany. 1651: Vas Judit hozot ... Edgy Rud Finum arannyat az kibén 96 Aranny volt [WassLt Wass Judit kel.].

3. whány tartórúdnvi; de un anumit număr de prăjini/rude din ceva; bestimmte Zahl von Tragstangen von etw. 1732: Találtunk ötödfél rud vereshagimát, és egy rud fokhagimát [Kv; Ks 40. XXVIIIc].

4. whány göngyölegnyi; de un anumit număr de baloturi din ceva; bestimmte Zahl von Ballen von etw. 1797: 5 rud Teveször [Mv; DE 3]. 1800: 12 Rud Teveször [Mv; Told. 74]. 1801: 9 rud teveször 27 xr [Déva; Ks 120. III. 7]. 1813: 4 juk varo teveször ... 12 rud teveször [Told. 74].

5. whány földmérő rúdnvi; de un anumit număr de prăjini de măsurat; bestimmte Zahl von Meßstangen. 1586: Jsmeth hagia az teoltes twis mellet valo hat rwd rethet [Nagydoba Sz; Borb. I]. 1651: Jutta Niolcadfél rud santo fod [Szűkerék SzD; JHbK X/16]. 1719: az Kövecses mellet meretett tiz rud szölv chez a nyilhoz (:mely rudnak ket jo öll az hoszsza:) [Noszoly SzD; IB VI. 225/24]. 1738: a Dési Nagi Réten lévő Bika Rét nevű bokros hely. Ebben találtatott tisztás, mellyen(e)k szélessége közepin Rúd 10 hoszsza Rúd 12 [Dés; Jk 499a]. 1751: hallottam, hogy eo Kglménék huszon öt rud füve lett volna mely rud rend szerént harmadfél ölös szokott lenni [Burjánosóbuda K; JHbK XXII/14]. 1834: Két Rud Széna fűvöket Arruban botsátván ... el is adták [Kv; RLt II/1]. 1839: Opra Vaszi ...

vásárolt az ugy nevezet Berbékbe huszan nyoltz rud erdőt [Km; KmULev. 2]. — L. még BHN 40, 101.

rudacska 1. prăjină/rudă mică; Stängelchen, Stäbchen. Skz: kétágú ~. 1842: egy két águ rudátskát találtam [Dés; DLt 916].

2. tartórudacska; prăjinuță de susținere; Tragstängelchen. 1647: Egy mecznek valo Vas serpenjő negj rudaczkán [Marosillye H; VLT 55/5415].

3. kifeszítő ~ feszítőrudacska; drug mic de susținere; Spannstängelchen. 1595: Foldoztattam az Tanacz hazba(n) az also kemenczet az első kj főzzite rúdóczkat, mert egyben dölt vala, és az .5. sing vassat haitotta meg fizettem tőle d 16 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 122 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

4. szuperlátnyitó ~ szuperlát megeresztő rudacska; vergea pentru baldachinul deasupra patului; Stängelchen für das Aufmachen der Bettgardine. 1732: ezen házba találtunk egy ági eleibe való szép virágos olosz falt egy Superlat njitó vad kecske szarvas rudacskát, más egy bé csinálót a melljel superlatot ki terjesztik [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc néhai gr. Kornis Zsigmond conscr.].

5. legyező-rudacska; coadă de evantai; Fächerstängelchen. 1778: Zöld festékes rudacskával, varrott legyező [Csapó KK; Berz. 4. 8. C. 18].

6. órudacska; pendulul ceasului de perete; Pendel der Wanduhr. Skz: verő vonító ~. 1599: 9. Die Marty hogi az felseo oranak az vereo vonito rüdochkaia el teoret volt, ahöz vettünk egy apro vasat fl — d 12 [Kv; Szám. 8/XVI. 28].

7. pénztartó rudacska; obiect mic de formă rotundă în care se țin monede; kreisförmiges Ding als Geldbeutel. 1644/1648 k.: Egy rudaczkaba(n) nyolcz belyegzett taller No 8 [Born. XXXVIII. 14 St. Bethlen felj.].

8. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: rudacska alakú; in lingouri mici; in Form eines kleinen Barren. Skz: ~ezüst. 1793: 3 darab rudatska ezüst 13 probas [TL Consr.].

rudal mérőrúddal felmér; a măsură cu prăjină; mit Meßstange vermessen. 1768/1771: a' Dsugya azért repar-tialta és desumalta is a Pénzt, hogy midőn az Örökségeket rudalta nagyobbatskáknak találtattak valamivel mint a több örökségek | En rajtamis valami Írtásokat rudalt az irt Dsugyánk [Bukuresd H; Ks 112 Vegyes ir.].

rudalás 1. rúddal való hadakozás; luptă cu bâte/pari; Kampf mit Hilfe der Stangen. 1662: bizonyos nevezetes helyekbéli ifjú fehérmépek, leányok is két helyen is cselekedték az egymás között seregenként való verekedést, rudalást, mellyet minden jóra való ömennel, magyarázattal írt vala meg Gyulai Ferenc a fejedelemnek, Rákóczi Györgynek [SKr 630].

2. mérőrúddal való földmérés; măsurarea terenului cu prăjină de măsurat; Feldmessen mit Meßstange. 1768: mikor az Írtások rudalására ki mentek vala egy néhányon az utrizált Biróval edgyütt Csirkov Györgytől, és unokáitól mindeniktől hogy igazán fel ne adná írtások rudolását három, három Marjást vont [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.].

rudas I. mn 1. rúddal ellátott; (care este) prevăzut cu o bară de lemn; mit Stangen versehen. 1636: (Az udvarház)

őregh festett három temerdek oszlopokon allo keőteőtt Galambugos kapuja syndelyes Ez kapunak felső sarka foglalója szeles vas kapocz vas kapczios rudas szegező rayta [Siménfva U; JHb Inv.].

Szk: ~ *cseber*. 1653: Egi rudas Czeber [Ilencfva MT; DLev. 1. IIB. 12]. 1756: Ujj Rúdas Cseber 1 Közepszerű rudas Cseber 1 Viz hordó Cseber 2 [Piskinc H; JHb XXXV/35. 37]. 1797: egy rudos Cseber Egy Nagy rudos Cseber [M.igen AF; DobLev. IV/777. 14]. 1836: Egy nagy rudas Tseber [Kv; Pk 3] * ~ *hám*. 1802: Két Rudas Hám Vf. 2 [M. macskás K; RLt Détéi Bálint gyermekeinek osztószólv.]. 1824: Az Nemes Város vétetett égy rudas Hámot Ujjat, melynek meg kenetése parantsoltatván, hogy Hámot légyen s el ne soványodjék, vettem égy Kupa Lo sírt 1 Rf 20 xr [Dés; DLt 885] * ~ *járom*. 1843: Van ezen szekérhez egy 28. szemből allo kötő Lántz, — tarto

Lántz a rudas jármón [Dés; DLt 622] * ~ *szeker*. XVIII. sz. e. f.: Három Eőreg egész Vágasu, Vasa kerekü, allyü, Füles, nyelvés, vas fogantyús rudas egész készületű Szekerrek [Erdőcsinád MT; TGsz 42] * ~ *tengely*. 1652: Egy rossz el törőtt rudas tengely ökör szekérhez valo [Görgény MT; Törzs]. 1656: Betlen Bastia vagy 3 vasa rudas agas tengeli az edgiknek rud oran valo vas pantia 3 lancz szemén hajtott vas szegeivel egyűth [Fog.; UF II, 99] * *fejérvári* ~ *zabola*. 1681: Szilagiból hozott Lovász mesterrek Ladaja Nro 1 Ebb(en) Kárman Zabola 1 Fejer vári rudas Zabola 2 [Vh; VhU 554].

2. ~ *mázsa* káros mēleg; cītar cu brate; Waage mit Balken. 1788: Egy rudas Má'sa gombjával egyűtt [Mv; Tsb 47].

3. ~ *vasgolyóbis* ágyúgolyó-fajta; un fel de ghiulea; Art Kanonenkugel. 1665: Lanczos goljabis no. 88. Rudas vas goljabis no. 16 [Fog.; UF II, 313–4]. 1673: Lanczos goljabisok nro. 90. Rudas vas goljabisok nro. 16 [Fog.; i.h. 539]. — L. RMFgyv. 181.

4. ~ *kötés* vmilyen kötött díszítés; un fel de ornament brodat; eine Art gestrickte Dekoration. 1637/1639: 1. kett szel sahos kender abroz — f — d. 50. 1 haromszel rudas keotessel valo lyukadozott sahos f. — d. 40 [Kv; RDL I. 111].

5. a szekérrúd mellé (jobbrol) befogott; care este inhámat sau injugat la dreapta oīstii; (rechts) neben die Deichsel eingespant. 1843: A Rudbalevő két ökör Bodor és Virág — Közép idejű jo erőbe lévők — használhatok, hanem a rudas Virág nevezetűnek hátulso ball lába Béka Varos [Dés; DLt 622].

Szk: ~ *kanca*. 1824: egyik rudas kantza a' felhértzbe rugván, szinte meg hibádzék, de már meg gyogyult [Percsen Sz; IB. Tamás Mózes lev.] * ~ *ló*. 1584: Attam Georgy kowachynak hogy Az Rudas lo meg Betegoelt volt. hogy neky 4 ereth vagot es hogy az Zemen valot el weotte es az zayat meg Tyztította fyez(tem) f. — d. 28 [Kv; Szám. 3/XIII. 8]. 1807: vagyon négy lora valo hám egy pár rudas lovakra valo farhám [HSzj hám al.] * ~ *nyerges (kanca)*. 1824: Paskutz Samunak meg parantsolám, hogy szépen takarítsa ki, Abrakollya, tanítsa ezt a' Kantzát rudas Nyergesnek A' Nagyságod Czugiába [Percsen Sz; IB. Tamás Mózes lev.] * ~ *ökor*. 1769: Palkó Györgynek szánnyát a rajta lévő fával edgyűtt és két rudas ökrével (:mivel a ket első ökret Felesége a Rud végiről erőszakosan el hajtotta:) keze alá vette és még mai napig is kezénél tartja [Koronka MT; Told. 26]. 1843: az első vagy Tézslás ökrök a Daru és Kondor Magos ökrök elő

álló Magos Szarvuak Ezen Szekérhez valo Rudas két Ökör [Dés; DLt 622].

6. ~ *mester átv is* kocsis; vizitiu; Kutscher. 1599: Myert-hogy az Tanoknak vallasabol ky tetczyk hogy az zekernek el deolesere mind az rudas mester Adott okott; Mindazatal tetczyk az theorweninek hogy az fogoly legeny mentczye magat heotywel es ereositcze az tanuknak vallasit [Kv; TJK VI/1. 380]. 1619: Elég rosszul kocskodott volt az önagy-sága rudas mestere, de mindazonáltal elég remediuma vagon önagyágának, csak fogadja meg is önagyága igaz hív székértartóinak szavát [BTN² 221].

7. ~ *legény* kocsis/szekeres szolgalegény; slugá tinára care mină caii inhămați la căruță/oīste; Kutscherknecht. 1588: Az Tađalj 1587 Ezendeoben, marattam vala adossa az eggik rudas legennek, mellet eze(n) ezendeoben nekie megh fizette(m) f. 3 d. 68 [Kv; Szám. 4/V 40 Gr. Veber sp kezével]. 1597: az Rúdos leginek zekernét wöttem d 75 az fellaytarnak feiélést chinaltatom d 32 [Kv; i.h. 7/X. 7 D. Jacobinus isp. m. kezével]. 1599: az rudas legeny Balint verte vitanna az lowakat, es amjatt deolt el az zeker [Kv; TJK VI/1. 380].

8. földmérő; care măsoară pămîntul cu prăjina; Feld messende(r). 1734: Az Somkút felé valo Forduló határnak a Nemes Házak után jarando Város foldej fel osztására Assessor Atyankfiai eő kglmek közül denominaltattak Divisorok(na)^b ... Rudasok(na)^k Kapásoknak denominaltatanak 1 Tizedből Rudas^c Vincze György Atyankfia. 2 Tizedből Kapás Ifjú Szőcs Mihály Atyankfia [Dés; Jk 446. — ^aA várossal tőzsomszédos település. ^bKöv. a nevek fels. ^cA címszónak ez az előfordulása tartozik ide].

Szk: ~ *ember*. 1759: a' közelebb mult Hólnapba jötte-nek volt ki a' Falu közönséges Főideit osztott Commissarius Urak Provid(us) Hatházi Czilika hozta volt a rudat Marusán Gávriła állot eleibe, a nevezett Rudas Emberek, és a' Kapája Nyelének emelésével repellalt [Árpás-tó SzD; BK. Földrán Márkuj (44) és J. Szász (35) zs vall.].

9. vhány földmérő rúdnai; de un anumit număr de prăjini de măsurat; etliche Meßstangen lang/groß. 1694: volt Cserényi reszre egy 36 rudas Kaszáló-Rét [Mocs K; JHbK LIX/25]. 1851: a' 6 rudas nyillak [Kérő SzD; EHA].

11. *fn* 1. földmérő személy; mäsürator de pămînturi/tere-nuri; Feldmesser. 1699: a Deesi Rét felosztassék Rudasok(na)^k rendeltettek: Vincze Marto(n) Ur(am) Banyai Janos es Szalaci Peter Uramek [Dés; Jk]. 1727: A Deesi Réten lévő pusztá házok után valo nyillaknak ki keresése s rectificatiojokra Rudasokat kapasokat az ki menő Tizedbeli emberek közzül kell keresni [Dés; Jk]. 1768 k.: Pénznek Erogatioja Kolosvári határon pénzen vett 4. rúd (!) fűvért Hf 4 Dr 08. Ezen fűvek két rend-béli kimerésiert a Rudasnak fizetett Dr 24 [K; DobLev. II/390. 20a].

2. kocsis; vizitiu; Kutscher | kocsként maga mellett tartott szerető; amanti/iubit angajat ca vizitiu; Geliebte als Kutscher engagiert. 1764: Dēcsei Zsigmond uram Felesége Katona Borbára rudasokat tartott, s kivált Bors Tamást, a csikít, sokáig tartotta maga mellett [RetE 159]. 1785: Nyegru Blágának A' mostani Feleségit hívják Hajduk Aná(na)^k úgy tartjuk hogy nem tisztá életű, mert mostis tartja rudossának Kosztin Gavrilát [M. nagyzsombor K; KLev. Parucz Aleksza (32) zs vall.].

3. barát, koma, társ; prieten, cumătru; Freund, Gevatter. 1704: Ma lévően az nagyobbik úrfi napja ... az úr az atyafiakat elhívatá a vendégek mind jóllaktanak, de a gazda is, úgymint magam ... Haller György uram pedig mindenek

felett, minthogy Bethlen Sámuel uram rudasa volt, igen jólakott vala [WIN I, 245].

4. a szekérrúd mellé (jobbrol) befogott ló/ökör; cal inhämat/bou injugat la dreapta oiştii; Deichselpferd, Ochse rechts neben die Deichsel eingespannt. 1705: Ugyan ezen szolgálom. Azt is mondá, hogy a pej német szekereslovakim közül a rudas, a fűvön most tavasszal megdöglött [WIN I, 428]. 1787: az Más Rendbeli Beres ökrök közül Utollyára ereszték ki a két Rudast, az hojszas az Rigo, az Csábeli Szőke [Náznánfva MT; Berz. 4. 30. N. 15].

5. földmérő rúddal (fel)mért terület; teren mäsuras cu prăjina de mäsuras; Feld mit Meßstange gemessen. Hn. 1735: A Rudos nevű láb föld (sz) [Elekes AF; EHA]. XVIII. sz. köz.: A más fél rudas (k) [Gyalakuta MT; EHA]. 1806: A Rudasba (sz) [Magyarókerke K; KHn 93]. 1826: A Rudasban (sz) [uo.; EHA]. 1851: A' hatrudasban (sz) [Kérő SzD; EHA]. 1891: Rudas [Magyarókerke K; KHn 95].

rúdbeli szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: ~ járom rudas járom; jug prins/fixat în oişte/rudă; Joch mit Stange. 1843: A Második Szekér a hátuja ösze foglalo Ágosba és felhértzbe jo vasszeg, — hasonlólaga a rúdbeli Járombais vas szeg vagyon [Dés; DLt 622] * ~ tallér ?? 1611: Egi kopoz taller, egi rúdbelj (!) taleral p 14 f 2 d 32 [Kv; RDL I. 88] * ~ sereghonító rudas ágyúféleség; un fel de tun; eine Art Kanone. 1656: vagyon vasas tengeljen kereken egy duplas seregh bontho ... Jbidem vagyon rúdbeli seregh bontho az ketejnek 7 csője, az harmadiknak 5 cseője [Fog.; UF II, 104].

rúd-cseber rudas cseber; ciubăr cu rudă/prăjină de transportat; Zuber mit Stange zum Transportieren. 1747: egy feneketlen rud Cseber kezemnél ván [Homoród H; BK. Bukur Száv (68) jb vall.].

rúddarab dorongdarab; o bucată de prăjină; ein Stück von der Stange. 1801: a Hajos veszen egy rud darabat és hozzá út velle Juonhoz [Szászújfalú AF; DobLev. IV/848. 3a].

rudera omladék, rom; ruină; Ruine. 1811: A' Hegy-is a' melynek Cserhalom volt neve Az ő neviről Szent László' Hegye leve, 'S A' Kápolna-is Szent László' Kápolnája, Melynek még most-is jól látszik ruderája [ÁrÉ 63].

rúdfa farúd; bucată de lemn; Holzstange. 1637: Onnett eleb menuen mentwnk az harmadik bastyara ... Az masik szin alattis vagyon 27 por kalannak ualo rud fa, kett por szarrazto tabla [Fog.; UF I, 397].

rúdfő a szekérrúd elején levő fa, amelybe a jármot teszik; japiță, cătușă; Stangenkopf, in den man das Joch legt. 1797: Egy avadék Béres Szekér négy tengelly vég vas Szegekkel, Szekér derékben járo két vas Szegekkel, rud főben valo egy derék vas Szeggel [M.igen AF; DobLev. IV/777. 18]. 1844: Egy első símei és egy hátulso tengejt 21/80 Egy Rud fő [Kv; Pk 6]. 1845: 1 Külő 5 falfa Egy Rudfő [Kv; Pk 6].

rúdköz vmilyen szekéralkatrész; o anumită piesă la căruță; Bestandteil des Wagens. 1649: Kerekes Istua(n) mwelt az Talygához. Czinalt 2 sza(n) labat d. 10. 3 Rokon-

czat d 12 Egi hatulso Agast d 15. Egi Rud köszt d 35 [Kv; Szám. 26/Vl. 464].

rudni, rudnik festékfajta; un fel de vopsea; Art Farbstoff. 1679: Indi, Minium, Arany Sárگا, Lazur, Latka, Rudni festékek ket fazékban [Uzdisztépér K; TL. Bajomi János inv. 43]. 1684: Az Fejervári N. Palota Karpitinak ujtására vettem Sido Moysesstül. Miniumat Libr 1/2 p(er) f. //30 Latkat Libr 1/2 p(er) f 1//Rudnikot Libr 1 p er f //24. Arany sárgát Libr 1 p(er) //24. Indit Libr 1/2 p(er) f 1//40 [Uti].

rúdnyi vhány földmérő rúdnyi; de un anumit număr de prăjini de mäsuras; etliche Meßstangen lang/groß. 1641: uagion hatt rudni Reteczike [Csepegőmacskás K; SLt AM. 19]. 1729: hatodfél rudni föld [Szentmargita SzD; KGy]. 1734: Az Somkútá felé valo Fordulo hatarnak a Nemes Házak után jarando Város földje fel osztására Assessor Atyankfiai eő kglmek közzül denominaltattak Divisorok(na)k^b kikis ki menven a felosztasb(an) illy modott tarcsanak sellerek(ne)k az kik rajta laknak tizenegyedfel singes Varos rudgjaival mervén két rudnyi szeles-segü egész nyill földet [Dés; Jk 446b. — "A várossal tőszomszédos település. ^bKöv. a nevek fels.]. 1750/1797: Bizonyoson tudok nállunk Vervölgyön valami két rudnyi Teleket [Vervölgy Sz; Borb. II Kun István (54) vall.]. 1758: a Kuruczia után az eő Nga Jobbágyai hat rudnyi szelessegu darab kaszállot néhai Frenk István Uram(na)k adván eő kglme ehez^a foglalta [Mocs K; JHbK XLVII/18 Mintyes György (60) vall. — "A földhöz].

rúdszám az a szám, ahányszor a földmérő rúd a földre ráfér; numărul care arată de câte ori încape prăjina de mäsuras pe suprafața terenului respectiv; die Zahl, die zeigt wievielmahl die Meßstange auf dem Feldstück Platz findet, Stangenzahl. 1727: ha midőn azon Con Scribal (!) Deserta sessiok közzül Valamellyikre embert Telepitenek, vagj telepedik aki Concural, egi vagj más Város közönséges tereh hordozásab(an) akkor azon Sessiora rud számrá merettessek ki annyi quantitasu nyill, mennyi egi populosa sessio utan vagjon [Dés; Jk 361b]. 1737: Az fen Specificalt közönséges határák(na)k ... három egyenlő részekre kötel, vagj rúdszám szerint ki mérésekre, láttzo és duralható mer-takkal valo ki határozásokra facultaltályuk és Authoralyuk Lukács János, Morá Jsák, Györffi Bénéiamin és Farkas Balint vraimekat [H; BK sub nro 177]. 1784: Mekkora nagyságu legyen azon Curiának exequalt helye minthogy a' rud számot eszemben nem tartottam, Nem tudom [M.gorbó SzD; JHbK LIX/4. 29].

rúdszárny a szekérrúdnak az első tengelyhez csatlakozó kettéágazó része; urechile proțapului/oiștii; Flügel der Deichsel, der sich der Vorderachse anschließt. 1819: Egy fako Szekér a' rud szárnyán két vas Karika egy vas derék szeg. — a ténsalán vas sikolttyu [TSB 6]. 1848: Rud szárny első és hátulso tizen kilencz pár 12 rft [Görgény-sztimre MT; Born. G. XXIVd]. 1849: Rudszárnyának lőtsőknek valo több darab fák [Somkerék SzD; Ks 73/55]. 1851: csináltom 2 rud szárnyot [Dés; DLt].

rúdvás 1. (vmire szolgáló) rúd alakú/forma vas; fier în bare; Stanbeisen. 1647: vagjon egi malom orso formajara vert rud vas hoszu [Marosillye H; Vlt 55/5415]. 1679: Vas háromban ki nagyolt temerdei rud vas (:egyik(ne)k

hoszsz, 4 singh, masik(na)k 5 sing:) nro 2 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 72]. 1681: Udvar Birak Háza Elegyes Zöld es fejer Lapos kályhabol rakott, kő labakon allo, belől Szenelő kemenczeje Nro 1 az kemencze elei áll egy öreg rud vaso(n) Nro 1 | Kapitányok Háza vár piacza fele valo nagj ablakában vago(n) rud vas Nro 3 [Vh; VhU 516, 522]. 1685 e.: Rud vas Nro 9. Pant vas Nro 10 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 4–5]. 1694: ennek az haz(na)k pitvarkaja es hatulso Hazacskaiais van, kibenis egy sing Rud vason, es Vas Labocskan allo paraszt Kemenecske van [Kővár Szt; JHB Inv.]. 1696: Hoszu rud vas no 1 Kú Ronto Kisseb Bot nó 1 [Bethlen SzD; BK]. 1793: A nyári ház(an) Egy zöd frantzia kementze rudvasra tsinálva [Faragó K; Told. 19].

Szk: *foglaló* ~ összekapcsoló vasrúd. 1681: Vajda Hunyad vára ... Fel vono kapu deszkajához valo temerdekek foglaló rud vas Nro 4 [Vh; VhU 502, 513] * *fűrészmalomhoz való* ~. 1642: Porumbaki Uduarhaznal vagion Csiki vas hamorrol hozot fűresz malomhoz való rud vas vagion nro. 5 [Porumbák F; UF I, 818] * *kőhasító* ~. 1696: Kú Hasito rud vas nro 1 [Bethlen SzD; BK] * *összefoglaló* ~. 1681: Konyha elöt valo kő bóltos széles Tornácz Ancher, vagi össze foglaló rud vas ezen bólt erősítésére Nro 4 [Vh; VhU 518] * *rúd szárnyára való* ~ szekérrúd szárnyára való vasrúd. 1697: Vago(n) ismét edgj paraszt ládáb(an) Vas szerszámok (!) ... Rud szárnyára való rud vas nro 2^a [Borberek AF; Mk Urb. 5. — "Folyt. a fels.] * *vasfeszítéshez való* ~. 1681: Ploszka Bánya ... Kőh mester keze alatt Vagyon itt: Öreg vas fogo (:mellyel az Kemenczeből az össze folyt Tűzes massa vasat ki vonszak:) Nro 1. Ugian ezen szükségre valo, fa nyeles vas horog No 1 Vas feszítéshez való rud vas Nro 1 [Vh; VhU 578] * *vasforgató* ~. 1681: vas forgató rud vas Nro 1 vas forgatashoz való öreg fogo [Vh; VhU 580].

2. (vmi készítésére való) rúd alakú/forma vas; fier in bare; Stanbeisen als Rohmaterial. 1672: ostya Sutú (!) vas csinálására egy rud vasat. Egy Pincze-Tok csinálására egy darab vasat — 1 | Ráskainak patkó szegnek egy Rúd vasat 1 [Utl]. 1681: Az Bányákba(n)^a levő Munkások, — s fizetesek Koh mester, egi, jar vasa egi hetre egi masa s egi rud-is; mely rud vasnak kell Continealni Libr. 8 Korfár, harom, eginék eginék egi hetre adatik egi fertaly vas a haromnak egi hetre két rud vas-is, per libr. 8. az rud vas adatik nekik az agiagh es Csűv csinálásert Ezek mind a harman az Koh mester mellet szoktak szolgálni [VhU 66. — "A Vh-on és környékén levőkben] | Vasár vám itt orszagos sokadalom nem esik hanem heti vásár, es illyenkor ... Minden vas vevő ember, indifferenter, minden rud vastol, egi egi pinzt ad, akar hová valo ember ledje(n) [Hátszeg; VhU 150]. 1714: Karikák(na)k Csinálásá-gje(n) [Hátszeg; VhU 150]. 1714: Karikák(na)k Csinálásá-ra erogaltak eő kgyk Hunyadi pánt vasat Nro 8. es Rud vasat Nro 1 [Balázsfa AF; Utl]. 1721: Lecz szegert veret hatodfél rud vasbol [Dés; Ks 26. XIV. 1]. 1740: Magurán^a

Vannak a Milgos Árvák(na)k Taxás Vass Bányáji Toroczkó Sz. Gjörgj felől edgy magoss Csup tetőn, melljek nevezetnek (:vulgo:) Járái Bányák(na)k; Ezeket a Torocz-kó Sz. Györgji Bányászok colálják, és adnak annuatim ezen M. részre 42-rúd avagy kasza vasakat Taxáb(an) [Ks 89 Inv. 27. — "TA]. 1776: A Lapos Vasak Nádlására, Malomb(an) Korong vas és Serpenyő nádlására, a Posta Kantáakra 5. patkora rud vasat Nro 1. Két hoszszu Vasnak rud vasat Nro 2 [Mezőmehes TA; WassLt]. 1834: Egy rud vas ajtó Saraknak [Mezőcsávás MT; MvRLt].

Szk: *apró* ~. 1685: Eregh (!) gömbölyeg Rud vas n. 132. Aprobb rud vas n. 112 [Gyf; Utl] * *gömbölyeg* ~ → *apró* ~ * *hoszú* ~. 1681: Vasas Kő Házacska ... Vago(n) ezen házban ... Hamorban ki vert hoszszu (!) rud vas promiscue Nro. 5869 [Vh; VhU 523] * *kis* ~. 1687 k.: Egy Hoszszu vastol f — //05 Kis Rud vastol f — //02 Egy sing vastol f — //01 [MvRKLev. Vect. 10] * *öreg* ~. 1609: Veöttem esmet eg öreg rúd vasat csináltatta(m) beleölle ket cziapot f. 1 [Kv; Szám. 12b/IV. 57]. 1628: Huz eőreög rud vas. Tiz apro Singh vas [Gyalu K/Kv; JHBK XII/44. 13] * *torockói* ~. 1725: Vasat adtam, Ajto Sarkak, Pántok, Reteszek etc csinálására ket Thoroczkai Rud-vasat [Kv; Ks 15. LIII. 5]. 1756: Hunyadi pánt vas egész Nro 1 Toroczkoi rud vas fel [Somkerék SzD; Ks gr. Bethlen Imre lett.] * *vastag* ~. 1830: Besztértén vétetett egy vastog rud vas 2 Rfrinton [Sajókeresztúr SzD; Born. F. IIg].

rúdvascsinálás rúdvaskészítés; fácutul fierului în bare; Herstellung des Stanbeisens. 1681: Ploszka Bánya Koh szin Vago(n) itt: Öreg fűvő Rud es pant vas csináláshoz valo Nagi vas verő, vas csapos, vas abroncsos gendelyével Nro 1. Ehez valo Uől vas Nro 1 [Vh; VhU 578].

rúdvessző *tbsz* kb. rács; gratic; Gitter. 1756: (Az ajtó) nagj ablakja apró ónba foglalt üveg karikájú, feketé Zamánczos sorkak, és rúd vesszők fulciállyak [Déva; Ks 92. I. 32].

rufus vörös; roşu; rot. 1657: az főgenerál Gécz kedvetlen, embertelen ábrázati, tarjagos, rufus ember vala, egyébiránt jó hadviselő s tanult vitéz ember [KemÖn. 214].

rúg 1. a lovi cu piciorul; treten. 1572: Kyrál Mathe ... vallia Az mely fal az ket huz keozt vagion, melj fal Mellet Eois feleségewel feksyk volt, Annysra rwgyak volt az falt hogy az eo fogassarol ket talnyeris Esset leh [Kv; Tjk III/3. 1] | ezt Latam hogh Thamas dyak rúgya vala labanal Theglast [Dés; DLt 182]. 1582: Gialaj Molnar Jstua(n) leania Anna Azzony ezt mo(n)gia, hogy mikor w szilagy Mihalt Zolgalta az eőneőn maga giermekehez ugj ruga az labatál, hogj az kw fal tarta meg', es az bölcseő labtul mindgiarast el teőrek [Kv; Tjk IV/1. 60a]. 1583: monda ennekem balassi gergeli mit kerez it hires kwrwa mert vgy ruglak hogy ki essik az torongiod [Kv; i.h. 155]. 1585: Jo Chatus azzon', kirlek az Jstenirtt hogy ez gyermekett Laczkott vyd el Nem akarom hogy az gyermekett rongallya fel zegge tegye, vagy vgy ruggya, hogy vgy wsze kiben halala esnek [Kv; i.h. 487a]. 1590: Albertott rugta szitta az tizedes vgy vagio(n) hogy az tizedesnek hatalma volt rayta [UszT]. 1639: tuttuk az lonak ollian erkeőczet hogy az Szilagi lova rugta volna de en nem lattam [Mv; MvLt 291. 199b]. 1647: Marto(n) Mateis welem ico uala monda hogj az Benedek Jstuan szolgaia ieone az aytora ruga az aytot meg ismere(m) [Cssh; CsÁLt F. 27. I/13 Csiszer Janos vall.].

Sz. 1570: Serfeozeo Marton vallya ... Markos Benedek Monta hogy az Batianak Antalnak kel zegiteny mert Igen Appros ... fely Neonek az fyay megh zolgaltatom Magamat velek, eo azt Monta ez vallo hogy nem hogj zolgalnanak azok, de port Rwnag azok neked zemedbe [Kv; Tjk III/2. 138]. 1662: addig vonának a nagy tűrő Istennel ujjat, addig rúgánk port az őfelsége szemibe, hogy im,

valóban szájunkba kezdé szegni nyakasságunknak ize [SKr 696–7].

2. *~ja ropja* (a táncot); a dansa cu foc; tanzen, das Tanz-bein schwingen. XIX. sz. m. f.: Ez a lábam, ez a jobbik Jobban rugja mind a másik^a [Asz; EMKt Egyes versek gyűjt. — *Táncszó].

Szk: *~ja a port* táncol. 1573: Kadas Matthias vallia Istwan deak ... Monta Aztis hogi Kyralschaba egy haznal gyakorta vra hon Nem leteben Igen Rwgya az chymas lffyw vramal az port, Azonyomat kwrwanak Mere(m) Erte Mondany [Kv; Tjk III/3. 96].

3. *farba ~ árva* a. hűtlenül el/otthagya; a abandona/părăsi; verlasen. 1710: (Thököly) noha most a török portához ragaszkodott, de mielt dolga stabilálhatja, falban rugja a törököt, s fegyvert köt ellene [CsH 162]. 1770: Gyulai József Drága úriember, de az az haszontalan felesége, Jósika Mózes leánya, falba rugá s Bánfi Zsigóval szűrte egybe a levét [RettE 236]. 1799: (Bérese) falba rugván a Groff Ur ő Nga szolgálattját, minden hir és engedelem nélkül el-szökvén, magát Titt. Szabaszlai György Urhoz recipiálta [Mezőcsán TA; Ks 65. 44. 11].

b. megszeg; a cālca/viola; verletzen, übertreten. 1619: ha azelőtt is ti magatokat nem kötöttétek volna az némethez, akkor sem bántott volna tőttek senki, de odakötöttétek magatokat, azt is farba rúgtátok [BTN² 208]. 1662: az úri és főrendek közül az római császárral való szövetséget az országra nézve is kordéba, farba rúgni nem jónak állítván ... egyet magok közül Bécsbe felküldtek vala [SKr 672]. 1762: Bánfi Dienes úr ... felesége^a pedig az anyja contractusát falbarugván, melléje csapta magát, és így a nagy conditiós contractusa az anyjának füstbe megyen [RettE 132. — *Barcsai Ágnes].

A *farba* 1-es alakja bizonyára hangcserével v. szépitő szándékkal keletkezett.

4. *félbe ~ abba/félbehagy*; a întrerupe; etw. einstellen, unterbrechen. 1677: Bizony dolog, jobb lett volna az conjunctionnak elhaladni az porta resolútiójáig; de már ennyiben bele merülvén, félben rugni is rettenetes bajnak tartom, károsnak is [TML VII, 511 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz]. 1710: Kemény János szintén ez idő tájban ebédhez ült vala^a. De midőn a strásák bejövén, hírt hoztanak volna a török hadak közelítéséről: félben rugván az ebédet, trombitát fütata és mind magyar, mind német hadait rendbe állítá [CsH 53. — *Az 1662. jan. 22-i, az ő elestével végződő vesztés nagyszőlősi csata napján].

5. *vmennyire ~ vmennyi* összeget kitesz; a se ridica/cifra; eine bestimmte Summe ausmachen. 1855: a' kötelezveny kelésekor bizonyosan nem lehetett tudni az engemet terhelő ado hátralék összegét, de annyit igen, hogy egy száz ezüst Rforintnal többre nem rug [Fejér m.; DobLev. V/1388].

6. (földterület) vmeddig/vmerre (ki)terjed; a se întinde pînă la/spre ...; (Feldstück) bis irgendwohin sich erstrecken. 1692: (Egy szántóföld) rug az kis kő veremre [M.déce SzD; EHA]. 1750: ezen Nagy Hollós verőfényes oldalában lévő ... fark Erdő a' Váttmány felé rúg keskenyen [Koronka MT; EHA]. 1751: a' melly Szekér út fel felé tsappanólag az Akosfalvi Erdő és a' Váttmányhoz tartozó ezen darab Erdő között el menő Határ útban rúg [uo.; Told. 31/4]. 1754: azon Szigetnek Nap keletre Maros Solymos felől valo határának Limesse meddig rugott, és végeződött, nyilván meg nem határozassuk [Here-

pe H; BK. Herepei lev.]. 1777: éppen azon árokig vagy is paroig kelletik ezen földnek rugni [Gambuc AF; KP. Csora luvon (85) jé vall.]. 1800: a' Ptyátra álbától Kóód felé nézve, láttzik az árkon túll egy ki tettőz magos Domb és Bértzes Helly ez az élezet választja már itt a' Kódi Határt a' Kelentzeitől, mig nem rúg a Paron Hidsuluj nevű arokba [Benedekfva Sz; Bfr II. 58/21 Fodor Vaszili (67) col. vall. Vervölgyi Bányai János keze írása]. 1804: Őr felől valo fordulob(an) az Malom Gáttnál Lévo Tábla föld mellynek also végéhez rugnak az Isputály földek [Dés; EHA]. 1821: A Sombori, és Dali Határok felett melly tő szomszédosok lévén egymásra rugnak, metalis Differentia támodvan Köz villangás alá hozott Vigoly nevezetű Helly [M.zsombor K; Somb.].

Szk: *lábbal ~* 1692: az Utra rúgh lábbal (sz) [Sinfva TA; EHA]. 1821: A Kerek szeg alatt lábbal a Fekete ügyre rug (k) [Szörce Hsz; EHA] * *véggel ~* 1737: a Csermögy (!) nevű helyben melly is a Köz bérceze ki járó ösvenjre rug véggel [Mezőbánd MT; EHA]. 1776: Első Tábla ... egy Jegyes Gyertyán fától kezdvén más jegyes fák árránnýá-b(an) le fele a nagy patakban rug véggel [Szalonna SzD; JHbK XLII/9]. 1842: Az éhmezőben alól a régi országuTRA rug véggel felül a Ns Colégyom lábára [Marosdécse TA; EHA].

7. '?' 1839: a' mag kantza első hágatással hasonlolog Csikót vett, mert másodszor rugott [Veresegyháza AF; DobLev. V/1225. 2a].

Talán 'elhátrítja a mént' jel-re gondolhatunk.

ruqa könyörgés, ima; rugá, rugăciune; Gebet. Szk: *~t tesz*. 1765: ugy anyira kénősztak (!), hogy mostis mihent valami zajt hallók, mingyárt meg rettenek, és belém ál az nyavallya, elég rugát tésznek a Papok ... de tsak nyavallyában vagyok [Marosbogát TA; Mk V/97 Rusz Gavriláné Popa Anucza (72) zs vall.].

ruganyos rugós; cu resorturi/arcuri; federnd. 1879: Mert hát, Jakab Ödön, házasságod előtt: poézis: (fiáker ruganyos ülessel); házasságod után: próza: (döcögő székely szekér) — így a rend! [PLev. 59 Petelei István Jakab Ödönhöz].

rúgás 1. lovire/izbire cu picioarele; Tritt, Stoß. XVIII. sz. eleje: minden fortélyra ā Tanitő tanittya ā lovat, ha jól nem bánik vele ... ha ā lő meg tudhatta azt hogy mit vihét végbe, semmit benne el nem mulat, vágást, rugást, hanyást, harapást, magha meg kötését [JHb 17/10 lótarási ut.]. 1729: egyczer Csudálkozva(n) az A: hogi az Tehén meg nem áll az Gazda Aszszonyának, se Bornyának maga meg feji es minden rugas nélkül a Tehén az Anak meg allott s meg fejvén ugjan az A: az maga inán leis töltötte azon Tehennek az Tejit [Dés; Jk 52]. 1811: Kilentz Mu'sák! kik az Hélikon Hegyének-Tetején, Pégasus szárnyas Ló körmének-Rugásából fakadt Hipokréné vizét Szentnek tartjátok, és szeretitek izét ... az én rekedező Mu'sámnak, azon szent Lónak tsergedező Forrásából, bár egy italt engedjete [ArE 132].

Szk: *~t tesz*. 1729: kemény rugasokat, tapotasokat tötte-nek rajta [Dés; Jk].

2. vmeddig (ki)terjedő földterület; teren care se întinde pînă la un anumit loc; sich bis zu einem bestimmten Punkt erstreckendes Gebiet. Hn. 1772: Rugásban (k) [Szentmárton Cs; EHA]. 1792: A Rugásba (k) [Zentelke K; KHN 141].

rugaskzkodásnyi ugrásnyira levő; care se află la o săritură/distanță foarte mică; auf Sprungweite seiend. 1662: Az várason' felül nagy bő forrású gyönyörűséges fürdőbánya meleg vizének néhány helyeken nagy bőséggel és nagy melegséggel való felbuzgásától fogva, ahol rajta a gyönyörűséges fürdőbányák építvevén vagynak, egy lóval való rugaskzkodásnyi földön mindjárt Hájó nevű faluban is három kőmalmot és két fészekkarlóra egy kereket hajt [SKr 417. — "Váradon].

rugaskodik 1. ugrik, szökik; a sări/a se repezi la ...; auf in zustürzen/losrennen. Szk: hozzá ~. 1763: Kristóf Andrzej mihent meg látá Vultur Györgyöt, azonnal hozzája rugaskodik, és ... úgy üte főben egy görcsös bottal ... hogy mingyárt homlok borulva esék a földre [Nagyida K; Told. 9]. 1768: Vonu Tominyi ... meg szidá ... Popa Vaszilynek Anyát, ez hozzája rugaskadván verni ütni kezdé egy bottal ... oda rugaskattam és egy mástól el választottam őket [Katona K; Born. XL. 81 Dan Lázár (26) zs vall.]. 1791: akkor hozzám rugaskodék, agyarkodék és elsőbb ököllel arczul tsapdosa [Méra K; RKA] * mellé ~. 1657: egy tolmács legény lévén körülöttem, ki esmérte Puchámat rugaskodik mellém, s megszólítván monda és mutatá meg is az dolgot [KemOn. 237] * neki ~. 1749: Adamosi Mihály Uram azal nekem rugaskodék, eget jót vága réám egy korbátsal, en meg futamodám, előte s utánam rugaskodék [Kóród KK; Ks 15. LXXVIII. 17]. 1770: Rusz Alexa nekem, ugy mint Bálint Istvánnak rogoszkodott, és főben vágott, egy kezében lévő szekerczével [Szásznyires SzD; Ks 27. XVI] * utána ~ → neki ~.

2. zhova sietve megy/rándul; a se duce undeva în grabă; irgendwohin eilig gehen. 1660: Kegyelmedet ugyan kérem, rugaskodjék hozzánk; az úr ő kegyelme Kegyelmed által informálhat mindenekről minket is [TML I, 574 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz Vécseről (MT)]. 1661: Matyók ha bejött veled, édesem küldd hozzám, jűjön Buza felé, mivel magam is nénémekhez akarok rugaskodnom [TML II, 3 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Juditához Szászrégenből (MT)]. 1676: Én, Uram, most Csikban rugaskodom, ott kéféle nézek; mindjárt visszajövök [TML VII, 280 Mikes Kelemen Teleki Mihályhoz]. 1724: ha csak Laczika rosszabbul nem leszen reggel enis Torjára rugaskodom, onnet Sz: Lelekire [ApL 2 Apor Péter feleségéhez Nyújtóról (Hsz)]. 1751: Joseph Urffi meg indulván Torjára rugaskodék [Kézdisztélek Hsz; HSzJP Fr. Kotsis (46) jb vall.].

3. iramodik; a porni brusc/în grabă spre ...; loslaufen/rennen. 1631: latok hagi az hidon fel jöuenek egy néhány louasok Hamar Istok mindgjárt oda fele rugaskodék futot utanna Kouacz Jancz is egy rudal [Mv; MvLt 290. 52]. 1660: mas ember egy kép nyellel hozza wte hogy láta hogy megh akarja leőni el esven mind Lovastól mideőn fel kelt rugaskodék az lo Mihaly haza fele [Kv; TJK X/3. 317–8].

Szk: utána/vki után ~. 1631: sombori Istuanis utannok rugaskodék hagi megh lassa kiczodak [Mv; MvLt 290. 256b]. 1749: Adamosi Mihály Uram azal nekem rugaskodék, eget jót vága réám egy korbátsal, en meg futamodám, előte s utánam rugaskodék [Kóród KK; Ks 15. LXXXVIII. 17]. 1802: Tolvaj kiáltás esvén a' Sütő fel kaptá a' fát Forro Lajos után rugaskodott, 's Teremtettézzsi között kergette [Mv; Born. XXXIX. 53 Mich. Simon (25) servus vall.].

4. rúgtat; a alerga călare; sprengen. 1631: Meszaros Marty elejben rugaskodék az lovo(n), hagi hamareb el hozza az malo(m) fele az lovo(n) s hagi oda iuta kardot ranta trefaba mindenik s özüeczapkodanak [Mv; MvLt 290. 49b]. 1657: egy compania fegyveres lovas midőn az partra jutott volna indítani akarám az én seregemet, hogy szemben ökleltetném az ellenséget, magam elől néhány szolgálaimmal rugaskodván [KemOn. 235].

5. egy rugaskodnyi egy ugrásnyi (távolság); la o distanță foarte mică; Entfernung von einer Sprungweite. 1659: Kegyelmedet levelem szerencsés órában találja, azomban kérvén igen nagy szeretettel, egy rugaskodni föld levén ide Kamarás, ne szánja fáradságát, által jűni hozzám [TML I, 397 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

rugaskodó zhova nyúló/szögellő földterület; teren care se întinde spre un anumit loc; sich irgendwohin ausdehnendes Feld. Hn. 1822: A Varga Rugaskodoba van egy Pusztá Szőlő [Marosjára MT; EHA].

rúgat szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: farba ~ megszéget; a face să fie încălcat; verletzen/übertreten lassen. 1662: Tömösvári passával való ökegyelme^a conclúsiója nem volt titokban de más tovább ültetett volna ideig odaengedett székünkben, talán hamarebb elvötte volna ökegyelme jutalmát elfogott levelekből kinyilatkozott practicájának, melytől való félelem hozá ökegyelmét hozzánk Monostorra Fejérvárról a medgyesi gyűlés előtt, és farba rúgatá máshoz való hűségét [SKr 466–7 II. Rákóczi György vádja a vele szemben fej-mé választott Barcsai Ákos ellen. — "Barcsai Ákos].

rúgatik szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: farba ~ megszégetik; a fi încălcat; verletzt werden. 1662: ha illy egyesség a közönséges társaságban nem tartatnék, megeshetnék, hogy gyakorta a mindenekül közönségesen választatott fejedelem némelyektől megvettenék, hátrahagyatnék, közönségesen lett végzésék is valakiknek ellenkező ítéletek miatt farba rúgatnának, felforgattatnának [SKr 402].

rugdos rugdal; a lovi de mai multe ori cu piciorul; mehrmals treten/stoßen. 1572: azt latam hagh az wecyan Thamas dyak Egbe kaptanak wala Theglas Mihalual vgh vonza vala az kamora haz fele Es Rűgdossa vala Labaual myhaltth [Dés; DLT 182]. 1598: Zeóchy Adam varos zolgaia wallia Ambrűsis fel kele az aztaltol azt az coklewl vgi chapa az Nemet nyakon hagi mingiarast vere erede, ezt latwan az teoby ki kezzel ki labbal kezde rűgdosny ewteogetny s haiatol fogwa wonak ki az ayton [Kv; TJK V/1. 143]. 1603: Jeowe el J teob tarsaval egywtt hazamra megh foga hazamban az feoldre eytte tazi-gala ... labawal Rvűgdossott holt elewene(n) hagyott [UszT 12/51]. 1638: egikor hallank ualami siuast riuast azonban megh ioue az leani, es kerdok mi lelte, monda ... amaz fertelmes Nierges Janos tapoda rugdosa [Mv; MvLt 291. 161a]. 1691: egy Mike Ilona nevű sz(o)lgalocskamat az l. le verte, taglatta, rugdosta ... Ektelen szitkokkal szidalmazta [Dés; Jk]. 1781: Serb Ignátót bottal husángolni és verni kezdette ... az földhez ütette, verte rugdasta [Adámos KK; Pk 7]. 1808: a' földre bukvan ottan keményen verte rugdosta ujra a' pitvarba megint egybe rugdosta [Dés; DLT]. 1849: édes anyám a mint a földön voltunk a csidma

sorkával fejbe s oldalba rugdosta [Szentkatolna Hsz; HSzjP].

Szk: *seggbe* ~. 1772: a Verbunkos katonák el mentenek Dészről Vincze György Léánya is el ment vélek de az edgyik Verbunkos katona segbe rugdosta és ugy jött haza még is Pártában látom járnai mais Vincze Persit [Dés; DLT 321. 50b Lempekker Theresia cons. Kőmives András (31) vall.]. 1846: Meny el, mert ha sokat lármázol segbe rugdostalak [Kakasd MT; DE 2].

rugdosás 1. (meg)rugdalás; lovituri date cu picioarele; Fußtritte. 1598/1635: Seot második hazasulasakor, mikor nemű nemű modnelkul ualo dolgairol megh intettem volna rugdosással es halallal fenyegetett [Mv; APol. I. 68]. 1600: Mondro Jakabne Cathalin azzony vallja Az zydalmott hallotta, es prouocalasat Zylagy Istwannak, az rugdosas feleolis vgy vall minth az elseo vallo [Kv; TJK VI/1. 423]. 1671: eo potentiose fegyverrel, puskával, kardal, aytok rugdosasial, rontásokkal Veihez ne(m) ment, sem szitkozodással, hane(m) mint veihez gyermekéhez Atya ugy ment [Kv; TJK XI/1. 126]. 1772: szidott káromlott teremtetével, kurvázot rugdosást is ígért [Sár.].

2. rugdosás nyoma; urmele loviturilor date cu picioarele; Spur der Fußtritte. 1574: Nagy Iacab varos Zolgaya vallia hogy Borbel Ianos kertere kwlte volt Eotet az vey haza Aytaya meg latny, Latta hogi wtessek voltak az Ayton es az ablak alatt az chyzmawal valo Rwgdosasok [Kv; TJK III/3. 357].

3. mérőedény megrugdosás (abból a célból, hogy több termény férjen bele); lovirea cu piciorul a vasului de măsurat (ca să intre mai mult în el); mehrmaliges Stoßen des Meßgefäßes (damit mehr Getreide hineingehen soll). 1634: Jgen megh lássa aztis Uduarbirank, hogy az joszágban sohul az szaput, mercket, vekat, két böczűt, vagy két köblöt ne tarczon, az szerint meszselt, itczet, eytelt, czeberet, köblöt, két felet ne tarczon, hogy az naggyal be vegie, az kiczinnel ky adgia, tetezue vagy igyenessen valo mértékben merceze vagy véka rugdosásban se keressen privatum commodumot, es az szegénységnek kárt ne szerezzen [UF I, 333 I. Rákóczi György gazd. ut.].

rugékony rugalmas; elastic; elastisch. 1894: Reménylem, a jövő esztendőben eleget fogok firkálni. A fejem elég rugékony ismét, s tanulni jólesik [PLev. 168 Petelei István Jakab Ödönhöz].

rugékonyság rugalmasság; elasticitate; Elastizität. 1879: bámulatos tudásának roppantsága mellett az a lelki rugékonyság, mely bizonyos tárcszerűségben nyer nyilvánulást^a [PLev. 51–2 Petelei István Jakab Ödönhöz. —^aBalázi véleménye Macaulay-ról].

rúghat szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: vki *mig egyet* ~ vki míg ki nem múlik; pină cînd se mișcă; bis jd sich bewegt. 1592: azzal sem elegeodwen Kemeotök szeomelit, es szeikit kewetteom szya mondwa(n) waygon modom benne, hogy mind addigh werielek migh Eggyet rughacz [UuszT]. 1596: walamire walo gondolathiaban zegödeth paztoromoth kj mind az falúnak bardoczfalúnak zegödöth chiorda paztorünk volt ... meg feniegette s meg is zidogatta llylen zokkal ne őrizd az Janos görgy teheneth mert ... addig el verlek az mig eggyet rughacz [i.h. 11/70]. 1656: Az cselédemen rút dolgot mivel

... azt mondja, hogy a cselédemet bérantatja s addig elverte, míg egyet rughat [TML I, 23 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz].

rugó 1. arc; Feder. 1590: Lakatos Istúan, hogy Az Temeteo kertnek Ayto zarnak (igy!) Rugoyat kolchiat, es zegeyt violan^a meg Chinalta fiztettem f. — d. 28 [Kv; Szám. 4/XX. 9. Hooz Lőrinc sp kezével. — ^aOlv.: újólán]. 1797: Apor Urnál vagyon most a Spirchenbüchler, mert a Magyaroi Havasan Medvére volt véle, rugoja, gyujto lyuka bezzeg meg vagyon igazitva [Gógánváralja KK; Ks 94 Vegyes lev.]. XVIII. sz. v.: két lakat kolcsat és egy rugot csinaltam | Esmet az jáger hozta az maga flintáját az mellynek egy kis rugo szeget csináltam és jukában srofet és nagy rugojatis ezettem [Kv; BK. Gyarmati Sámuel lak. kezével]. 1808: Egy Pistolyb(a) uj Dio boritékkal együtt Rfr. 2 xr 15 A' Nagy rugot meg lágyítani és vékonyab-r(a) reszelni xr 30 [Kv; TKhf puskaműv.]. 1823–1830: Ez a konduktor vigyázott az utazókra, portékákra és lovak változtatásokra. Az egész szekér nem rugókon, hanem merőben a két tengelyen állott [FogE 254]. 1852: A másik Ajtonak fél pántot 2 nitnaglit a' Zárnak uj sittet uj ütőkőzt uj rugot tsináltam és felszegeztem 4 Rf. 50 xr [Kv; SLt Vegyes perir. Géng Ádám lakatosmester számlája].

2. sajtórugó/tartó (papirosmalomban); dispoziv de oprire (la moară de hirtie); Feder (in der Papiermühle). 1842: A papiros malom van egy Sajtó van ezen sajtohoz egy rúgó vagy is tartó, mely egy kurta fából áll, két végén vas karikák és egyik végén egy görbe lapos vas van, mely a' srof orso fazakán lévő vas fogakba akasztatva a' sajtot meg állittya, és megtartya [Km; KmULev. 2].

rugó 1. mn vmeddig/vmerre nyúló; care se întinde pînă la/spre ...; sich irgendwohin ausdehnend/erstreckend. 1725: (A) föld van az ujfalvi utra rugo földek között [DobLev. V/111]. XVIII. sz. köz.: Allodiatuajai vagnak a Kasban a' Gáton felyül a hol régenten a' To állot; vicin(usa) az Uraság Disznó Dinnyének fogott földje felebbetske a' kertülőjében a réaja rugo Földek vége [Mezőbánd MT; WassLt]. 1785: ezen Bodon kutra rugo égygyik hasábotska Földnek jobb része vizenyős lévén meg nem Szanthattuk [Kv; AgmLt B. 26]. 1786: Ház helyly Az Marosra rugo Úttzában ... az Ut hosszatában [Nagylak AF; DobLev. III/607. 18–9]. 1795: azon Fogadó ház helylyet circum circa a kegyelmetek Tanorogjaig be kerítették, és tsak az a resze van bé keritetlen, melyet a kegyelmetek Tanorogjanak óda rúgó bütűin kegyelmetek tartoznak köz kertet állittani [Ádamos KK; JHb XIX/45]. 1800: a' Határ ... fel tér az oldalra Kőd felé, és az azon lévő a' többeknél inkább ki tettő magoss Dombnak előre Kőd felé rugó Bértzes élezeti vagyon [Benedekfva Sz; BfR II. 58/21 Csatári János (50) ns vall. Vervölgyi Bányai János keze írása]. 1834: a Szamos vizének a város felöl lévő ágára rugo Lak-telkéhez törvénytelen tilalmas modokon ... hosszában ötvenhat, szélességeben pedig hat ölet szaporított és foglalt bé a' Szamos vizének a' város felől lévő árkából [Dés; DLT 566/1837]. 1844: A' kert közepébe a' Király kutra rugo nagy álléba van Popule fa 63 — hársfa ... 76 — eger fa 1 — Akaczfá 1^a [Mv; TSB 37. — ^aAz ún. Teleki-kert árenda leltárából].

Hn. XVII. sz. v.: Az Horgasban az holt Marosra rugo labban (sz) [Ne]. 1734–1735: az Aranyasra rugo nyilakban (k) [Aranyosgyéres TA; JHb XI/9]. 1757: a' Csipkés

Vápára rugo lábban (sz) [Torda]. 1759: A Cserne Patakára rugo lábban (sz) [Szentmárton Cs]. 1760: Csombord előtt a' Szentkirályi Felső hajóra rugo Lábban (r) [Ne]. 1778: A' Zalogos Erdőre rügő vég nevezetű helyben (k) [M.ozd AF]. 1802: a Hagora rugo Nyilb(an) (e) [Aranyosrákos TA]. 1830: a méz égető farkán az Borna hid aljához rugo mamaliga árok fején [Hídvég Hsz]. 1836: az Ország ut mellett a Vámos Hidig rugo Alldialis Rét [A.marosváradja AF]. 1837: A' falu also vigin víggel a' Sajora rügő föld [Nagysajó BN]. 1854: az falu végén a' szakadásakba rugo Kálai föld (sz) [M.köblös SzD; DHn 50].

II. *fn I. félre* ~ külön úton járó; persoa'nă care merge pe drumul său; Person, die ihre eigenen Wege geht. 1677: érkezék ujjabb Francisco uram levele Az a Csanádi, az ki felől ír Francisco uram, egyik félre rügő az végbeliek között [TML VII, 473 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz Kövərből].

2. *vmeddig/vmerre nyúló föld; teren care se întinde pînă la/spre un anumit loc; sich irgendwohin ausdehnendes Feld.* Hn. 1734–1735: Az Aranyasra rugoban (k) [Aranyosgyéres TA; JHb XI/9]. 1736: lévén eő Kglnek a' Maros Gázlójára menő útra és az alsó berekre rügőb(an) két hőlđ réttye [Ne; DobLev. I/166]. 1759: A Nagy Harasztosb(an) a Kotormányi Uton által rugob(an) (sz) [Bánkfa Cs]. 1760: Az Báldi Völgyön az patak mellett az tó gátra rugoban hasonló szakadásos, sovány, és lapályos hely [Novoly K; BLt]. XVIII. sz. v.: a' Rákosfejre rügőba (sz) [Gelence Hsz]. 1804: a' Kő Lábban, vagyis Követesre rugoban (sz) [Kövend TA]. 1847: A' Homlólóra rugoba (sz) [Mésző TA].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

rugóacél acélrugó; arc de oțel; Stahlfeder. 1621: Az Lakatos Adam fia Czinalt ez haro(m) boltokhoz három vj kulczot, az Eggik Beczy Zaarhoz vyolag Czinalt rugo aczelt [Kv; Szám. 15b/IV 21].

rugod rüg; a lovi cu piciorul; treten, stoßen. 1763: Jako Ferenczné részéről exponáltatik, hogi egy Dragonos katona verte, rugodta, vondoza [Lisznyó Hsz; HSzjP].

rugódik szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: *vmi ellen* szembeszegül vmivel; a se împotrivi/opune unui lucru; sich entgegenstellen. 1772: A' mi a' Malom háznak viz kerekék felé valo hajlását illeti, hogy aztis végbe nem vitette Kindgie Todor, evelis a Deliberatum ellen rugodott mint vakmerő [Kük.; JHb LXVII/239].

rugódoz, rugódozik (1. rugdos; a lovi de mai multe ori cu picioarele; mehmals (mit dem Fuß) treten. 1732: rugodozott is maga Kozma György uram kétszer háromszor is [Hatolyka Hsz; HSzjP]. 1810: rend szerént így felel Sajgó Lajos engemet egy bicskának elvétele miatt ... egynehányszor a hajamnál fogva a földhöz sújta ... lábaival is rugódoza [Szárhegy Cs; RSzF 274].

2. *ellenkezik, ellene van; a se opune/împotrivi; sich jm/ einer Sache widersetzen.* 1606: azt monda galfj Istuan igen rugodoz ferencz Giorgi, de eo kerteltete be az Janosi mihalj haza heliet most az en louaim uadnak benne [UszT 20/159 G. Ferencz de Zaldobos pp vall.]. 1780: hogy ha valamellyik Gyerme kem rugodoznek, ellent állója Testamentumomn(a)k lenne Javainkból olytant ellent álló Gyerme kem ne részesedjék [Mv; Told. 27].

Szk: ~ *ellene/vki/vmi ellen.* 1617: az három falu^a törüeni latoj ualaszonak három embert ahoz az konak emberhez az ki az 3 falu törüenienek ellene allott es ellene rügöldöz [Msz; Törzs. — *Bálintfa, Szentlászló és Madaras (MT)]. 1670: Dioszegi Istua(n) Tanitojának nem hogy ellene rugodozna, seőt mi(n)t (l)ste)nnek szolgálait hallya s tiszteli [Szjk 110]. 1761: L. Baro Josika Daniel Urffi eő Nga a maga nyilával nem volt eléggé contentus a szánto földekre nézve de nem rugodozott a sors ellen [Branyicska H; JHb XXXV/46. 12]. 1763: Kováts András ennek utánna jó szó-fogado igaz hűséges jobbágyi kötelességit el nem mulattya, az földös Ur, és Aszszony ellen nem rugódozik [Náznánfa MT; Berz. 13. IX/13]. 1774: ha valamellyik Gyermekeim között (!) ezek ellen rugodoznék keresményemben ne részesülhessen [Kozárvár SzD; Told. 22]. 1783: Fattyu Thodor ... magát Fattyunak praetendálván Jobbágyi kötelessége ellen rugodazni kezde [M.fodorháza K; Eszt-Mk]. 1786: Valamelly Uram eő Naga Emberei kik ezen Városbolis kezem alatt vadnak. tsak edgyet sem tudak hogy az Mlgos Uraság vagy Tisztei parantsalattyak ellen rugodoztanak és vakmerő képpen magakat annak nem tellyesítésere opponáltak volna [Torockó; TLev. 4/13. 59]. 1794: (A) Processus ellen rugoldazik az Alperes [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1801: Harai Josef ... az Czéh Articulusa ellen egyszerismind nagyon rugodozva egyenesen az Czéhba bé akart lepni [Kv; ACLev.]. — L. még CsH 409; SKr 460, 671; TML II, 138, IV, 208, VI, 548, VIII, 513.

Ha. 1782: rugodazni [Újfalu K; Eszt-Mk] | rugodazza nak [Torockó; TLev. 4/6].

rugódozás 1. rugdosás; lovituri repetate date cu picioarele; häufige Fußtritte. 1729: (A halál) olly tagján esett Verébül rugodozasbul s tapodásbul következett, mellyeket rajta nem az I. hanem mások követtek el [Dés; Jk].

2. *ellenkezés, szembeszegülés; opunere, împotrivire; Widersetzung.* 1761: Már nem az unió ellen való rugódozás az principális ok, hanem ami abból következett: a katonákra való támadás [RettE 124]. 1782: Fattyu Togyer Jobbágyi kötelessége ellen valo rugodozásáért fogattatott el [M.fodorháza K; Eszt-Mk] | Thoroczka Jobbágyinknak ellenünk valo sok hamis Vádgyai, s rugodazásai [Torockó; TLev. 4/6]. 1796: a' Jobbágy név el töröltetett... Földös Urok ellen valo rugodozásoknak, 's követkekezés képpen ellennek akár mi modon lehető perlekedéstől valo lemondásnak még mais ereje fenn áll | Minthogy pedig Paraszt-nak Földes Ura ellen, és Földes Ura Jóságában Just fessegetni, és kérni nem szabad, és nem illik, azért meg kívánnya az All-Peres, hogy az irt Paraszti Communitas, a' mely magát nem régibenis Földes Uraik ellen valo rugodozásokban, és lázadásokban belé elegyítette az efféle képzelt Jussának, és szabadságának fessegetésétől penitus pracludatassék [Mv; TLev. 5/16 Transm. 19, 43–4 tábl.].

rugódozhatik szembeszegülhet/szállhat; a se putea opune/împotrivi; sich widersetzen/entgegenstellen können. **Szk:** ~ *vmi ellen.* 1661: ma izeni meg urunk maga és az ország nevével, hogy vállalljam fel az császárhoz való követséget. Sok ízben mentvén magam, úgy látom, meg kell lenni, uram s hazám ellen nem rugódozhatom [TML II, 15 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1677: Isten rendelésétől függnek minden dolgok, az ellen nem is rugódozhatni; de én bizony nem is cselekszem [TML VII, 393 Teleki Mihály Nemes Jánoshoz].

rugódozó I. mn szembeszegülő; care se opune/împotrivese; widersetzend, trotzend. 1593: Ertwen azert eo kegmek varosul, hogy vadnak ... az varosnak reghy io Veghezese ellenre (!) rughodozo iffiak, kik Eyel vgimint tilalmas orakban viratik tormezlany zoktanak kerik varosul Biro vramat hogy tanachawal egiembe(n) Ne hagyja bwnetlen ... aky Wdeo vta(n) eyel ezen kepe(n) tormezol [Kv; TanJk I/1. 224].

II. fn 1. szembeszegülő személy; persoană care se opune/împotrivese; sich widersetzende Person. 1799: keményen parantsoljuk hogy ezen erdő fel ne oszolja Te Biro magad fogol számadásra huzodni mint parantsolatunk ellen rugodozo s a közönséges Jonak meg akadályozója [Torockósztyörgy TA; TLcv. 10/7 gr. Torotzkai Pál kezével].

2. vki ellen áskálódó személy; persoană care se unelteşte împotriva cuiva; Wühler, Ränkeschmied. 1716: fel se ved az a fele rosz te mondat, bizd ream csak edgy kevesse mert bizony mind edgyikkel mind az masikkal meg ismeretem magam meg lád melj szep csendesen meg tanítottam en az ellenem rugodozokot [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez Nsz-ből].

rugódzás szembeszegülés; opunere, împotrivire; Entgegen-treten, Konfrontation. 1782: meg zabalásztottván az Erdély országban grassalodo Parasztság Toroczko is azon Refractarius Parasztkra tett Articulusokban bé van rekesztve, de nem tsak Articulusok hanem Felséges Vldik Károly Császár által sokszori Földes uraik ellen valo rugódásokért Sententiatiusokis [Thor. XX/4].

rugódzik szembeszegül; a se opune/împotrivi; sich entgegenstellen. 1782: Praefectus Uram Sako Mihályt intette nyghatatlanságarol illyen szokkal, Te Sako Mihály ... mit rugodzol a te kegyes Földes Urad ellen ... ki pusztitod magadot mindenből, ugy hogy még botskorod Sem léssen, mig ugy jársz mint a' Cseh ország Jobbagyok, a' kik Földes Uraik ellen addig rugodosztanak, hogy szalma nadrágra jutottak [Torockósztyörgy TA; Thor. XX/2 Vanya Gergely tt nyil.].

rúgófn rúgó-lábikra; tendon la picioarele dinapoi; Wade. 1813: a' melly csikonak hátulso lábán lévő rugo ina a' Pásztorok gondviselések alatt ketté szakasztott (!); a melly mián mint haszon vehetetlen a' káros gazda által főbeis veretett [F.rákos U; Falujk 81 Barrabás Áron pap-not. kezével].

rúgólág 1. vmeddig nyúlólág; întinzîndu-se pînă unde-va; sich bis irgendwohin ziehend. Hn. XVIII. sz. v.: a Nagy vápára rugolag [Bonchida K; EHA]. 1834: A Fűzfás réten fejül a Dán kútra rugólág (sz) [Csekelaka AF; EHA].

2. szögellőleg; avînd/cu vederea spre ...; nach ... hinausgehend. 1853: Alol irt ki fogadtam ő Ngától 2ik számú piatz sori házánál a' piatzra rugolag egy szobát [Kv; SLt évr.].

rugonfalvi a Rugonfalva (U) tn -i képzős szárm.; derivatul format cu sufixul -i al toponimului Rugonfalva/Rugăneşti; mit dem Ableitungssuffix -i gebildete Form des ON Rugonfalva. I. mn 1. Rugonfalva területén levő; în teritoriul satului Rugonfalva; in der Gemarkung des Dorfes Rugonfalva befindlich. Hn. 1606: Rugomfalwi határban [Uszt 20/3]. 1805: A' Fogadonál a' Rugonfalvi határ szélbe (sz) [Timafva U; EHA].

2. származási helyre utaló jelzőként; ca atribut indicînd locul de origine al persoanei respective; als die Abstammung bezeichnendes Attribut: Rugonfalváról való; din Rugonfalva; aus Rugonfalva. 1606: Benedekfj Tamas Rugomfalwj Rugonfalwj wajda balasne Ilonazonj [Uszt 20/243]. 1607: Rugomfalwi Kadaczi gasparne Durutiazonj [i.h. 20/254]. 1732: Ruganfalvi Marothi Györgyné Szentiváni Ersébet [Gálfva MT; Sár.].

II. fn Rugonfalva lakosa; locuitor din Rugonfalva; Einwohner von Rugonfalva. 1606: Executorokot kiwan, görfi Janost zöuerdi Janost Kereztfurfiawikot, benedekfi Tamast nagi petert rugomfalwiawikot [Uszt 20/300].

rugós rugós szerkezetű; cu arc; mit Federn. 1683: Egy pár rúgos Gyöngy hajos puska Iffju Urunke Urunk ő Nga kulde a Taborrol kek tokja [Uu].

rugószeg puskaalkatrész; o anumită piesă a puştii; Bestandteil des Schießgewehrs. XVIII. sz. v.: Esmet az jáger hozta az maga flintáját az mellynek egy kis rugo szeget csi-náltam és jukában sroft és nagy rugojatis ezettem [Kv; BK. Gyarmati Sámuel lakatos kezével].

rugószorító lakatoszerszám; unealtă de lăcătuşărie; Schlosserwerkzeug. 1829: Ungvari István sequestralt Lakatos műszereinek Lajstroma 1 Nagy sutu 6 Rf 1 Kitsi Fogo 6 xr 1 Rugo szorito 15 xr [Torda; TVLt 995].

rúgott már nem szopós; care a fost înfărcat; nicht mehr saugend. Szk: ~ borjú. 1816: rugott Borju 2 Szopos idei borju 13 [Varsolc Sz; Born. IV 41 Bornemisza Krisztina conscr.] * ~ ökörborjú. 1735: Esztendő rugott ökör borju 4 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb].

rúgó-zárocscsa rúgóval működő kis zár; încuietore cu arc; Schloß mit Feder. 1694: az Var(na)k másik Szegeletiben va(gyo)n egy Czeyt haz, ennek külső Ajtaja, felszer parkanyozott, vas Sarkos pantos, rugo zarocskaja van [Kővár Szt; JHb Inv.].

rúgtat 1. terjeszkedik; a se extinde; sich ausbreiten. 1754: a' külső foldekről hallottam panaszt arról hogy a' künn valo Teleki földékből el-szántottan(a)k volna a' Beresek s imitt amott küllyebb bellyebb rugtattanak [Gernyeszeg MT; TGsz].

2. (összeget) megnövel; a ridica/mări (o sumă); (eine Summe) erhöhen. 1780 k.: Az hebehurgyás Calculus miatt tették ad Hf 1981. 89 Es így többre rugtatták Hf 15 d 68 [Alparét SzD; JHbK LIII].

rugyica rúd, dorong; rudiță; Stange. 1796: Tkts Csernátoni Ur(am) Czigannyai belénk akadtanak Czepusával, Vas Villával, és rugyitzával üttenek, verenek [Mocs K; Eszt-Mk Nyikita Nyikuláj (25) béres vall.].

ruha 1. ruhanemű, rég gúnya; haine, îmbrăcăminte; Kleidung. 1508: Ezt my Emlekezettre adywkw vg mynth fogoth Byrak Zwky lshwan az ew hwgayual egetembe, az Ew Mwstoha Anikot, az Bathory Annath ky wolt az Zwky lanos felesége meg elegytette mynd leg rwhayarwl mynd kedeglen egebekrwl walamy wola, mynd rwhabol mynd egeb Ingo byngo marhajabol [Kv körny.; EM XXIX, 261–3 Cheh István kezével]. 1558: Ha az wr lsten Enne-

kem leány Magzathot adand hagyom Mynden rwhaymat es Egyeb eltezetyet, Ennek ez gyermekemnek az kyt az Istentul varando vagyok [JHbK XLIII/21 Mikola Ferencné Melyk Anna végr.]. 1593: Martha Azzoni, Ach Janosné^a Mikor ki hazasita Boldisar kouach az eo leaniat, mint egi zegini embernek alkalmason volt ruhaia [Kv; TJK V/1. 406. — *Vallja]. 1604: az mi keues ezust marham penzem ruhaime es minden fele labos marhaym uadnak hajjom az en hutes feleségemnek szalancj Dorkonak [Halmágy NK; JHb XVI/50]. 1606: Palfi Ferenc egi leuelet p(ro)ducual meljben vagio(n) Irúa hogj Palfi Istuan(n)ak az elseo feleséget az marhabul ruhahul mjbül kj elegitettek [UszT 20/183]. 1634: az Menyegző napian az Biro vra(m) haza előtt ki teritek az ruhát, azt mindenesztől az Annja atta uolte uagi nem en azt nem tudom, hanem arra emlékezem hogj az Annjak Földuarine ket Palast között egi hernacz palast es egi fodor igler Palast között Valasztast hagia lenni Nyerges Tamásnak melliket veszi [Mv; MvLt 291. 23a]. 1639: En Szakmari Marton Segesvar mellet Szent Lazlon lako Kepiro Istuan Sogoromot, es Farkas Marton Batiam Uramot arra kerem hogj adnanak nekem az szegeny Batiam ruhaiban egy mentét, egy dolmant, egy paplant, es gyolczot, s vaznat [Kv; RDL I. 117]. 1777: Barthos Márton és Feleségének ruhái Etzken Ilona Aszszony kezire devolvalodtak és marattak [Albis Hsz; BLev.].

2. felsőruha; hainá de deasupra; Oberkleid. 1546: az Egy, Ezkoffya es az Egy, rvhanakwalo, komoka (!) mynd az keet, nest gereznawal, es az haath arany gyry, mynd az yzmakos (!) penzewel Egyethembe, az my wolth. Ezek mynd, Banffy Bernaldnak maradyanak [Radnót KK; JHbK XXXVIII/19]. 1568: Franciscus Kalachswtő fass(us) est, Ezt hallam hogj monda feyerwary Jmre, Jm a bestye Egy Ruhanak valo kamokan atta el az gyermeket [Kv; TJK III/1. 217]. 1570: Leorincz Ber, hity zerent vallya, hogj ew fazakas Symonnak Bellet volt egy Rwhat roka hattal es labbal, hatod fel fiba zerzedot megh vele [Kv; TJK III/2. 143a]. 1578: Towabba miért hogj az Tanachy, kewannya, es effele tyztessges gywlekezet, hogj hozza hasonlo ruha vyssettesek, vegeztek eo kegmek egez varossul hogj senky ez vtan sem chionka wyu galleratlan, Mentcbe, sem chizmaba papuchba sem gattiaba, hanem tanachy hazhoz illendeo varassy tyztessges ruhaba leoienek mind also felseo Tanachbelyek be [Kv; TanJk V/3. 172a]. 1602: Farczadban mywelek úala Istúa(n) vramnal, teobbi keozt egi zokniat weon ki monda hogj el adna, megh nezelem, En 14 forintra intezem hogj érne mikor onna(n) haza jeowek érttem affele ruha feleol zykeolkeodeset Mikes Mihalne Aszonnak [UszT 16/21 Ambrosius Zabo de Vduarhelj nobilis vall.]. 1629: Keglmesen hadgiuk ... ez leuelunkett lattvan, mind fejekent Lovasink io Ruhaval, Lovai, kopiaival Gialogink penigh azonkeppen io ruhackal puskaival, porral, es goliobissal kezen leven, Pwnkeosd utan valo kedde(n) szalljon az Barothi Rettre [UszLt VIII. 72 fej.]. 1632: migh Saas Mattias mas nap reggel ruhajaba fel eoltzót addig el szókót mellöle az Töke Janos szolgálja [Mv; MvLt 290. 101b]. 1672: tisztessges ruhaba jartassa kk, ne czufoljanak azzalis hogj parasztul jartatyák eotot^a [CsÁLT F. 27. 1/38 Georgiffy Mihál nyitrai pléb. lev. haza, Csiksztygyörgyre. — *Barlabást]. 1716: gyermekkorában rongyos ruhában jartotta [Nagyercse MT; Told. 52]. 1800: egy ruhát kért töllem, hogj menne el benne panasza a Mlgs Obester urni [Kvh; HSzJP Bartok Anna Kézi Szt Léleki (19) szolgáló, katona személy vall.].

Szk: ~ tartani. 1632: Ruha tartani ualo rud uagion keoteleken fwgeő N. 7 [Fog.; UF I, 171] * farsangos ~. 1570: Agotha Bako Myhalne, Azt vallya, hogj Janos Bezellete neky hogj Egy farzangba farsangos Rwhaba Eoltzettenek volt az Cristinawal [Kv; TJK III/2. 148]. 1573: Ezt kewanniak eo k. hogj Biro vram Meg kyallassa hogj senky Seh Eysel sem Nappal farsangos Rwhaba es Alorchaba Ne Iarianak [Kv; TanJk V/3. 71b] * német ~. 1772: a tiszték mind német ruhában járnak [RettE 266]. 1784: Pozsonyban a patvaristák, juristák s több effélék ex composito ki magyar, ki német köntösben mind kimentek többen ötvennél a piacra és ott szörnyű nagy lármával a magyar köntösben levők azokat, akiknek legkisebb német ruhájuk volt is megtámadván, mind leszaggatták, hasogaták róluk [i.h. 425] * testi ~. 1819: nincsen mivel éljek hamu égetéssel mind el pergelődött a Testi ruhám [Jakó, Hamuzsír 63 Kunits Illés hamuégető tehetős telepesgazda panasza].

Sz. a ~ját is eladja, és mégis 1632: edes giermeke(m) ige(n) kerlek hog' az szőlöt masnak ne had ha rea szvkeoleonk az ruhadatis ad el es megis megh tars az szőlöt, mert az leueből megh valthatod az ruhadat [Mv; MvLt 290. 106b] * a ~ját is leveti magáról, s 1667: Kérem Kegyelmedet, mint uramat, ő nagyságok előtt legyen azon, ezentül két esztendeig valo kölcségemül küldessék bé az adókor az harmadfél száz arany; egyébaránt, Uram, ő nagyságok ha mégis én fölüllem kegyelmesebben nem gondolkodnak, az ruhámat is levetem magamról s tanulok ugyan, de bizony az kapuknak feléje sem megyek [TML IV, 166 Rosnay Dávid Teleki Mihályhoz Drinápolyból] * kenyeret, ~t ad megélhetést biztosít. 1658: édes Fiam ... mindeneket úgy cselekedjél, a mint legjobb, mert valahul az Isten Rákóczi Györgyöt megtelepíti, mindenkor tud még egy szolgának kenyeret, ruhát adni [TML I, 274 Teleki Jánosné ua-hoz].

3. papi öltözk; hainá preoțescă; Priesterkleidung. 1806: A Pater Caplanynak Ruhájára erogalodott 17 Rf 30 x [Tresztia H; Ks 109 Vegyes ir.].

Szk: misemondó ~. 1576: Zederjcs Barson Mysse mondo Rwha Walamy hytwan teoreok Atlacz fel (?) mysse mondo Rwha [Szamosfva K; JHbK XVIII/7 9] * papi ~. 1710 k.: (A mostani oláh püspököt Fejérváron) aranyos papi ruhába, mitrába öltöztetvén a maga Apor házában, maga hintáján solennis processióban vivé az oláh templomba, és installálák püspöknek [BÖn. 873–4] * ruhane-mű ~. 1752: Inventaltatvan az Kálnoki Ecclesianak minden Bonumai mind az Sacramentumi ezüst on és egyéb ruha némű ruhái, Keszkenői, Kendej es Abroszaj, az mint Urbazáltattan(a)k [Kálnok Hsz; SVJk].

4. ruhaanyag/kelme; materialul necesar pentru costum; Kleidungsstoff. 1681: Azmint, most az Tiszték, es a Nemetek referallyák minden két Esztendőre Ruhát adnak az Nemetek(ne)k ugi mint: egi egi dolmannak valo Brassai ketszer vanyolt posztot Prundranak, Juh vagi kecske börtis [Vh; VhU 644].

5. fehérnemű; lenjerie (de corp); Unterwäsche | egy/asztal-nemű; albitura de pat/masă, rufărie; Bett-/Tisch-tuch. 1584: Ersebet Nagy Janosne Anna Leorincz kowachne^a Ez hagioneul eleg ismeretesek voltunk, de Jgaz Munkaiaual elt Ruhát Mos az sok lambornak es vgy keressy eletet [Kv; TJK IV/1. 365. — *Vallja]. 1597: Telekfalwy lpe (?) Gergelne Sara megh zabadul tiztessegebe(n) Azo(n) Thelekfalui Kowachy Balinthne elle(n) nemy zapullot

ruhák felől való szó felel [UszT 12/97]. 1602: Zakach Palne Cathus azzony thudgya amely ruhát ez fabian-hazine le ranta az seowenireol [Kv; TJK VI/1. 597]. 1653: elé hajlottam a gyermekkel eléestem mind gyermektől, és volt hát ott egy cseber facsart vagy áztatott ruha, s arra estem [ETA I, 152 NSz]. 1662: Duglász generál az ő népét mindjárt mind kivitte és a mezőn rendelt seregekben állatta vala ... s asszonynepek a folyóvízen ruhájokat mosván, sulykolván [SKr 257]. 1724: Pekri Uramhoz mentem, és a Kenyér Szakasztó, vagyis dagasztó alatt, láttam egy véres ruhát, ... láttam, h(ogy) pendely. kérdém pannát a Szolgálat, kijé ez az ruha [M.királyfva KK; BK. Fekés (?) Házi Péterné (25) ns vall.]. 1725: eleget dolgozott, mosot és szapulot ruhákat [M.valkó K; Szentk. II]. 1792: a Péter Felesége a Papné Szapullójában Szapulta gunyáit, ilyen szókkal illette fiát, és a' Menyit: Ti Frantzok, miért Szapulotok az en Szapullómban ... és azzal ki hánta ruhájokat a Szapullóbol Szapullatlan [F.lapugy H; Ks XLVIII/7. 15 Holgván Josziv (18) vall.].

Szk: *ágyabeli* ~. 1716: minden nap száragatták az ágyabéli ruháját, mint szintén az gyermekét, annyira le vizelette [Nagyida K; Told. 22] * *fejérmű* ~. 1606: Az Aniamot az Vristen el vette, ha valami fejér nemy rúhaia pozto ruhaya Auagy penze maradott, ez Alperes Angio(m)nal maratt [UszT 20/175]. 1627: Feyememw Ruhak Wicej Mathenak Egy gyoicz lepedeo az keozepiben feyr keotes tt. f. — d. 60 Egy Sáhos Abrosz, feyr keotes az keozepin tt f. l d. 25 [Kv; RDL I. 132].

6. kötény, előruha; sor; Schürze. 1787: egykor egy bog Vaját s Lisztet ki lopot a Kis Hazbol a ruhaja alat [Backamadaras MT; CsS].

7. kendő; náfram, şervet; Tuch. 1573: Keore Iacab azt vallia hogy megh Nitatta^a az vrawal lakatos Balintal az ladat es oda atta az leweleket egy Rwhaba keottve Ratony Janosnak | Draga Myhal Karoly fyw (!) vayda kochissa hity vian azt vallia hogy ... az legeny leh wlt myg az azzonya penzt keresztet eleh valamgy appro Erzenyekbe, Meg olwast es az legenynek atta, Az egy Sahos Rwhaba keotette [Kv; TJK III/3. 90, 297. — ^aA feleség]. 1597: Borbely Janosne Catus Aszszony vallya monda az Leany im mit mutatok kteknak, egy ruhaba(n) vala fel takarok, hat egy holt gyermek [Kv; TJK V/1. 133]. 1598: Fenessj Marthon vallja. Vichej Casparne ... hoza valamj ewst marhat rwhaban takarwan [Kv; i.h. 229]. 1628: Egy kötesbé dirib darab Materia Valami szabliara valo dirib darab ewst egy ruháb(a) kötve | Egy közézb Ladaban Egy ruhában kötve leuelek [Gyeke K/Kv; JHBK XII/44. 5, 7–8]. 1635: ennel az Káthánál hol tiz hol tizen egy penz volt nála, egy ruhaba(n) kötve [Mv; MvLt 291. 42a]. 1684: 16. forintot ... Fodor Gergely mű előttünk kezéhez vévén, megolvasá, ruhájába kötő és el tévé [Gyalakuta MT; LLt 66/4]. 1693: Egy kis Ruhában kötve garas penz 1/70, három ezüst dutka Tizenket apro ő penz [Ne; DobLev. I/38. 6b]. 1721: a Leveleket egy szakaturai jo barbát Legénytől mingyárast küttem ... orvosság egy ruhában van varva és egy tsuporban egy íveg, én ki küttem [Kendilóna SzD; TL. Szenás Miklos tt gr. Teleki Pálhoz]. 1762: egy jo bog Sot is láttam ... egy erős fekete ruhaba csongoitott vala [Ölt-szem Hsz; Mk IX. 109].

Sz. 1653: meg fenyegette a fejedelem, melyen úgy elholt volt Bethlen Gábor, hogy olyan volt az orczája, mint a ruha [ETA I, 110 NSz].

8. fejkendő; basma; Kopftuch. 1594: Orsolia, Hegedws Mihalne, Ersebet Nagi Jakabne valliak, Egi 20 pinz ereo ruhát lopot vala el teollwnk, kit Ersebetnek fejen talaltunk meg [Kv; TJK V/1. 459]. 1629: (A boszorkány) rokolyaban vala az feje be vala ruhawal tekerwe [Kv; TJK VII/3. 122].

Szk: *főrevaló* ~. XIX. sz. eleje: két Surcz két főre való ruha és két nyakra való keszkenő 22 f. [Peselnek Hsz; HSzJP]. 1837: Három főre való ruhák rojtosok 18 Rf [Gidófy Hsz; i.h.]. 1839: Vagyon három főre való fejér ruha ér 10 fr [Szászfalvi Hsz; i.h.].

9. zsebkendő; batista; Taschentuch. 1682: Fő törtleni való selymes ruha nro. 7 [Uti]. 1736 u.: a keszkenőjeket ... akkor veszik ki, mikor az orrát kifújja vagy a száját meg-törli a fűszerszámos ruhával [MetTrCs 463].

Szk: *kézbeli* ~. 1842: utamba el vesztettem a kézbeli Ruhát [Bereck Hsz; HSzJP].

10. vállkendő; şal, maram; Schultertuch. 1767: égi hámu Szin fekete Virágokkal való Sellyem Szoknja Vállával Ruhájával, mindenik Széles Ezüst kötéssel [Sállyi KK; Ks 21. XVIII. 78]. 1789: Skofiummal varratt Ruha [Abos-fva U; EMLt]. 1804: egy gyöngy szín atlacz Magyar Szoknya ... egy hozzá való Magyar Vái ehez való ezüst szánkli fűzőnek való, egy ehez tartozo ruha [Koronka MT; Told. 19 gr. Toldalagi Anna kel.].

Szk: *rojtos* ~. 1821: Vagyon egy Sárig színű Rójtos Ruha [Oroszfalu Hsz; HSzJP].

11. törölkendő/ruha; cırpä de şters; Tuch zum Abwischen. 1569: Ha akarod az Cristalt vag Achelt lagytanj, vegy az rothat fannak az hammat es oltatlan Mezet ... es tölch vizet kwziben es had keot oragy forrany, es zwrd le az vizet egy fazekben ruha altal [Nsz; MKsz 1896. 357]. 1570: Zwfogastol es Nylallastol Job orwossag ennek soha Nem lehet, Mint ez: wegy kasath egy rezth, wegy korpat l rezth, wegy len Magot l rezth, wegy soot egy rezth Egyenlő Mertekkel es Meleg echettel habariak meg özuessel, hogy kenhessek Ruhara [Nsz; i.h. 372]. 1574: Marta Zalay Mihalne Azt vallia hity vian Azis latta hogi Margit egy Rwhat adot volna neky^a kywel Meg kenneye [Kv; TJK III/3. 382. — ^aIstwannak]. 1586: Hasfaiastol való oruossag, wegy lenmag pogachatt, törd me<g> Jol es Meleg Teyet os^a reaia, habard meg es kend egy Ruhara es kössek Jo melegen az hasadra [Nsz; MKsz 1896. 373. — ^aOlv. öss; értsd: önts]. 1629: hogy az nyavaliá raitam esek esztendeig deorgeolte mindennap meleg ruhával es leven-dula vizzel az karomat [Kv; TJK VII/3. 126]. 1778: A' kiknek a' Torkok fáj a' Torkokat ... Kivül szorgalmatoson kötözzék meleg ruhával [MvÁlt Mátyus, ConsSan. gub.]. 1794: pálinkás és szappanyos ruhával ragadtam a meg sebezett és dagadozott vékonyát és testit [Eresztvény Hsz; HSzJP].

Szk: *érvágó* ~. 1823: Érvágó ruha [LLt Csáky-per 601. L. 1 hozománylelt.] * *író* ~ vmilyen kenőcsös kendő. 1600: Borbely Illyes vallya ... az megh holt ember sebys zepen megh tiztult vala ... En hozzam nem leott negy Awagy eott nap, hanem az fia raggatott valamgy iros rwhat rea Annak vthanna vgy esset az rothadas az sebre [Kv; TJK VI/1. 482].

12. pólya; faşă (pentru sugaci); Wickelkissen. 1779: Fogják azért a leánygyermeket, szép tiszta ruhába takargatván, egy nagy iskatulyába teszik s éjszaka titkon a kis-asszony frajja által elküldik a vendégfogadás házához, s kívül az ablakra felteszik [RettE 407].

13. vászonholmi; pînză albă, giulgiu; Leinwandtuch. 1806: Koporsom Bakatsinnal borították bé, belőlis semmi Selyem vagy Fátyol ne aplicáltassék; hanem valamint születésemkor ruhában poláltattam, úgy halálom utánis Gyolts ruhában Slafrokban öltöztessenek [Dés; Ks 14. XLIIb gr. Teleki Károly végr.].

14. vászondarab; bucătă de pînză; Leinwandstück. 1656: Az asztal fiában egy darab ruhába(n) kötve valami keues Crispan, Timső büdös keő [Doboka; Mk Inv. 5]. 15. téglázó ~ vasaló lepedő; cearăşaf de călcat; Bügel-tuch. 1850: Téglázó ruha [Kv; Pk 5].

ruháska 1. terítőcske; antimis; kleine Decke. 1790: Egy Csengetű Két oltárra való ruháska [Déva; Ks 76. IX. 24].

2. homlokkötő ~ homlokkötő kendőcske; bismăluţă care se leagă pe frunte; kleines Kopftuch. 1788: 8. Slájer főköti és négy homlok kötő ruháska [Mv; Tsb 47].

ruhaeszköz ruhanemű; (obiect de) îmbrăcămintă; Kleidung. 1628/1635: Egietmas apro ruha ezközök: Ket vy uazon aztal kezkeno sahos. Giermeknek ualo őt darab pelda, azokba(n) az peldakba(n) ualamj uiselt fejer czipkek. Egi agj eleiben ualo recze* [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen lelt. — *Folyt. a fels.].

ruhaharisnya vászonharisnya; pantalon-ciorap din pînză; Leinwandstrumpfhose. 1732: edgy edgy Szokmány, 1-1 szőr harisnya s 1-1 ruha harisnya [Nagyiklód/Szentjakab SzD; Tsb 51]. 1758: (A szekrényben) volt kilencz darab fejer némű ruha, egy ruha harisnya [Sár. néhai Mátyus alias Kotsis János jk bagy.].

ruhahordozó ruhanemű szállítására való; în care se transportă îmbrăcămintă/haine; für Kleidungs-transport. Szk: ~ szepet. 1629: Egy ruha hordozó szepet, er. tt f. 2 [Kv; RDL I. 143].

ruhakapca vászonkapca; obială de pînză; Leinwandfußlappen. 1681: adnak ... Ruha kapczát [Utl].

ruhalőződik ruházódik; a se îmbrăca; sich ankleiden. 1722: Bodis Ersok Marháját attá el és azzal ruhalozodot [Borzás SzD; Ks 5. X. 28].

ruhamángorló 1. mn mosott ruha simítására szolgáló; de călcat/netezit rufária; zum Mangeln der gewaschenen Kleider. Szk: ~ lapocka. 1756: Ruha mángorló Lapotzka, és mángorló 1 [Nagyárpolt H; JHb XXXV/35. 22].

II. fn mángorló, mosott ruha simítására szolgáló készülék; mângălău de rufe; Wäscherolle, Mangel. 1679: Ruha mángorló, az Nagi kert ajtaja felét tornyoczká alatt [Uzdizszipéter K; TL. Bajomi János inv. 58].

ruhaleszedő-rudacska ruhaleemelő rudacska; băţ/bastonăş de pentru adunat/luat jos rufele de pe ceva; Stöckchen zum Herunterheben der Kleider. 1585: Egy Ruha le zedeo rudachka [Kv; Szám. 3/XIX. 5 A Szent Mihály templom lelt.].

ruhanemű 1. mn ruhaféle; (un fel de) îmbrăcămintă; Kleider-. Szk: ~ marha. 1560: Rwha Nemw Marha. Egy granath dolmany bagazyá allatta keőz. Egy Skarlath felső

Rwha* [JHb QQ Temeswary János reg. — *Folyt. a fels.] * ~ öltözet. 1630: Az Annia Bozedi Ferencznek az ruha nemű öltözetnek, az fejer ruhazatnak felet Bozedi Ferencznek hagia, felet az leanianak [Mv; MvLt 290. 211a] * ~ ruha. 1752: Inventaltatvan az Kálnoki Ecclesianak minden Bonumai mind az Sacramentumi ezüst, on és egyéb ruha nemű ruhái Keszkenői Kendej és Abroszaj, az mint Urbarizáltattan(a)k [Kálnok Hsz; SVJk].

II. fn ruházat; îmbrăcămintă, haine; Kleidung | vászon-nemű; pînzetură, obiecte confecţionate din pînză; Leinenzeug. 1630: valami portekat ollia(n) ruha neműtis hania ki az felesége Gal Mihálynak az kit fel irogatanak [Mv; MvLt 290. 211a]. 1653: Inventalvan az Szeles Mihálytól maradot Ingo bingo marhakot, Hazi fa eszközököt, Vas zezamokat, Ruha Nemut | Ruha Nemű ket derekalj hajastol ket fő alj hajastol [Ilencfva MT; DLev. 1. IIB. 12]. 1654: mint igaz Tutor mi Eleöttünk kezbe(en) ada minde(n) ruha nemuyet Egy fekw ladaual Egywt | kezbe(en) ada minde(n) ruha nemuyet ... Kett Derékalt hejastol, kett fyaljlt hejastol kett szoknyat [Folyfva MT; Told. 21]. 1658: Vagyon Igen szep Ruhaneműis* Ezekén keővül az menyé fejer ruha Nemeő talaltatik, oszszak fel egymás közöt az haro(m) gyermekim [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr. — *Köv. a fels.]. 1879: Róza rettentő gondterhes homlokkal válogatott valami — ruhanéműket. Bizonyosan azt ügyelte, hogy jó tartós legyen [PLev. 54 Petelei István Jakab Ödönhoz].

Szk: apróság ~. 1654: Egy palast Egy Gelezna Es Egyeb Aprosagh ruha nemw [Folyfva MT; Told. 21] * házbeli ~. 1631: egjeb házbeli ruha nemű az mi vagjon arról szamat tud adni [Mv; MvLt 290. 250a].

ruhanyomtató ruhapréselő/sajtoló; de netezit/călcat rufe/rufărie; Kleider pressend. 1679: Ruha nyomtato Torkular (:Sajtoczka:) nro 1 [Uzdizszipéter K; TL. Bajomi János inv. 28].

ruhapihe vászonpehely; scamă de pînză; Leinwandflaum. 1704: ma az űr mostan született kis fiacskája a néhány napok alatt mind dagadozván és fogyadozván elnehezedett, mert a karjain a bőr feltáskásodván a csontról, a bőr között mintha ruhapihvel rakták volna meg, olyan szednek ki belőle [WIN I, 106].

ruhás ruhával ellátott, ruhába öltözött; îmbrăcat; angekleidet. 1705: ma érkezének bé huszonkét kuruc németek, akik is Beszterce felől szöktenek vissza a több kurucoktól. Jó ruhások, paripások, flintások [WIN I, 610]. 1772: Kutya Pitsájából esett, ebnél jobb ember, ebnél ruhásabb, Budakon^a nints mit ennie, ide jött hogy az emberemet meg egye [K; CsV. — *Szászbudak BN].

ruhasajtó ruhanyomtató/simító; unealtă de netezit/călcat rufe/rufărie; Wäscherolle. 1760: az oldal kamarában tanáltatt egj ruha Sajto, és egj Kortsoja* [Kissáros KK; SLT PQ. 10. — *Fels-ből kiemelve].

ruhásan vmilyen ruhába öltözötten; îmbrăcat (într-un anumit fel de haină); (irgendein) Kleid anhabend. 1674/1681: Szent király nevű falumban lako Paduran Janos nevű örökös jobbagyom ki vivén, és immunitalvan, tettem és rendelte(m) Hunjad varahoz tartozando több lovas szabados-sim közzé olljan okon, hogy lova hatan jo fegyveressen, es ruhasson mint az töb reghi szabadosok tartozzek szolgálai

[Vh; VhU 234 fej.]. 1788: (Dögmezei Palko Urszuly) öröké keringő volt egyszer bé hozatam Lovásznak s meg ruháztam Rongyosságából Ruháson el szőköt [Bethlen SzD; BK. Márkosfalvi Szabó András tt kezével].

ruhasikárló réz ruhasímító készség; uncaált de frecat/netezit rufe; Kleider glättendes Zeug. 1679: Ruha sikaroló réz nro 2 [Uzdizispéter K; TL. Bajomi János Inv. 28].

ruhasímító I. mn ruha simítására szolgáló; de netezit/frecat rufe; zum Kleiderglätten. Szk: ~ tábla. 1756: Ruha Simító Tábla, Tengelyével egjütt 1 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 26].

II. fn ruhasímító készség; uncaált de netezit/frecat rufe; Kleider glättendes Zeug. 1736: Réz ruha Simitto [CU].

ruhaszárazító I. mn ruhaszáritó; de uscat/întins rufe; Kleider trocknend. Szk: ~ spárga. 1780: Ruha szárazító Spárga 2 [Bethlen SzD; BK].

II. fn ruhaszáritó felszerelés; uscátor de rufe; Kleider-trockner. 1652: csinaltam egy ruha szaraztot [Kv; ACJk 63a].

ruhaszorító ruhacsíptető; clamă de rufe; Kleiderklammer. 1826: A' Szárazsoton ruha szoritto kapots fák [Varsolc Sz; Born. IV 41].

ruhatár I. gardrób; garderob; Garderobe. 1842: Ruhatar: lakirozott fogassal [Dés; Újf. 6 Újfalvi György hagy.].

2. ruharaktár (üzletben); magazie/depozit de îmbrăcăminte (intr-un magazin); Kleiderlager. 1849: én mondotam a' Boltosnak hogy nyitná meg a' ruhatárt ki is azt meg nyitva meg esmerte posztóiból készült Kelemen gunyáit [Kv; Végr. Vall. 43].

ruhatarisznya vászontarisznya; traistă de pînă; Leinwandtornister. 1691 k.: Az Fiam(na)k az Collegiumb(an) adtam ... Egy vászon lepedő Egy gyapot vaszo(n) kis kendő, kendeni való. Egy bokor sebbe való keszkenő Egy ruha tarisnya [PatN 14b]. 1748: egy ruha Tarisznyába Vetemén magh [Szászsztyakab SzD; Told. 11/95]. 1785: Pretendallya Lukáts Josep Gál Annától divortialt volt feleségitől elvitt kender vásznát, firiskot, ruha tarisznát [Illyefva Hsz; HSzjP]. 1796: almát lopot, egyszer egy ruha tarisznyával, egyszer pedig a' két Szokmány ujját meg rakva [Bács K; RKA]. 1810: Egy ruha Tarisnya ... xr 30 [Mv; MvLev. Illyés Anna hagy. 4]. 1823–1830: midőn a tepertyűs, zsíros víz felforrott, egy ruhatarisznából kockás téstát vett ki [FogE 265].

ruhatartó ruhanemű tartására való; pentru păstrat haine; Kleider-. Szk: ~ (fa)rud. 1632: Két paraszt fogas N. 2 Ruha tarto rudak negj vas karikan allok N. 8 [Fog.; UF I, 167]. 1656: 3 darab paraszt fogas, 2 darab fejer labas fogad. Item fa szegen allo egy deszka polcz kötelen fűghő ruha tarto fa rud nro. 2 | Az gerendához szegezve 2 darab bikfa deszkekön függő ruha tarto rud [Fog.; UF II, 109, 164]. 1681: Hophmester; avagi Tisztek szállasa Vagyo(n) eze(n) házban Ruha tarto hoszszu rud Nro 1 [Hátszeg; VhU 597] | Ezen also Contignatio felett levő Kő ház ... Asztalos csinálta hoszszu fogas a falon Ruha tarto fa rud, fel csinálva [Vh; VhU 503]. 1735: ezen házban táltunk ... Karjos fogas nro 2 Paraszt karjottlan fogas nro 2

Ruhataro rud nro 1 [Mezősztyakab TA; JHb XI/9. 4] * ~ téka ruhásszekrény. 1797: Licitáltattak Egy ruha tartó Théca Hf 1 Dr. 90 Egy könyves Théca Hf 3 Dr. 64 [DobLev. IV/175. 1a].

ruhaterítő spárga ruhaszáritó kötél; sfoară de uscat/întins rufe; Wäscheleine. 1758: Ruha terítő Sparga Nro 1 [Déva; Ks 76. IX. 8].

ruhatisztító ruhanemű tisztítására való; pentru curăţat haine; zum Kleiderputzen. Szk: ~ (fa)seprű. 1589: Egy Ruha tisztító fa Seprő [Kv; KvLt Vegyes I/2. 69]. 1674: négy uy ruha tisztító seprű [Szászvárosi ref. lt Holics Mihály lelt.].

ruhátlan rongyos/hiányos öltözetű; prost îmbrăcat; mit ärmlicher Kleidung. 1598: 29 Die Xbris Latwan az sok zegeni meztelen ruhátlan Embereknek nyomorúlt eleteket, vettünk azok zamara az Ides Vrajmnak akarattaiabol Hanus Swicztol meg egy weg zwrt fl. 8 [Kv; Szám. 8/XVI. 24].

ruhátlanság, ruhátalanság ruhaneművel való ellátás hiánya; lipsă mare de îmbrăcăminte; Unbekleidetheit. 1621: Teghla Kata ... megh gondolua(n) az eő mostani fogiatkozo< > allapattiat es Ruhatlansagat abbol^a minde(n) Jussat es keozit beleölle ki veuēn, ada es Transferala a' megh irt Colosi varga Janosnak es maradekinak [Kv; RDL I. 115. — *Az említett földből és kertből]. 1665: (A kövári) praesidium is zugolódik az fizetelenség és ruhátalanság miatt [TML III, 527 Teleki Mihály Bornemisza Annához].

ruház I. ruhaneművel ellát, gondoskodik vki ruházattársáról; a îmbrăca, a-i procura cuiva îmbrăcăminte necesară; mit Kleidung versehen. 1561: ha nem mester fia negy egez eztendeig tartozik zolgálni Aprodul. Az első ket eztendeiben sarwtol el walua myndennel onmaga Ruhazza magát. Az utolsó ket eztendoban az ura ruhazza [Kv; ÓArt.]. 1598/1699: Azonis kérem az én atyámfiait hogy az Fratai Miklos Eocsem nyomorodott fiat tarcsa és ruházza [Kv; SLt S. 41]. 1670: NadUdvarj Janos Ur(am) es eo kgle Felesege Torma Martha Aszsonj egikünket, vgy mint Radak Andrast az nagy tudatlansagbol parasztsagbol ki veottek eo kge, es Colosvarra scholaban attak, jartattak, es ott az varosba(n) szallast asztalt tartottanak fizetesert magát tisztességesen ruhaztak [Born. V 30]. 1699: Kőpeczi Mihály nem hogy ruházta táplálta volna a' Feleségét, de még a' mellyeket maga keresettis a' Felesége, másoknak el adta [SzJk 322]. 1703: az en Anyam nem hogy örökséggel josszaggal penzel birna, de megh az mindennapi kenyeret is en adom az szájában en ruházom csizmáját en fodatom [Kv; Pk 6]. 1772: igyekeztenek ... feles gyermekeiket tisztességesen ruházni és tanyitani [Ikafva Hsz; HSzjP]. 1780: Cserei mondotta nékem, hogy már szóba vették melly gazdagon ruházza s tizfázza a Feleségit [Bethlen SzD; BK. Juliana Ersekujvári conjunx Stephani Butzi (24) vall.]. 1800: 3 Fiu Gyermekek tanittatni, ruházni tisztességesen ily Szegény Legénynek a mostani szűk Pénz idején nem kevés gond [Torda; DobLev. IV/833. 2a].

2. ~za magát ruházódik; a se îmbrăca, a-şi procura îmbrăcăminte necesară; sich ankleiden. 1561: ha nem mester fia neg egez eztendeig tartozik zolgálni Aprodul. Az első ket eztendeben sarwtol el walua myndennel onmaga Ru-

hazza magát [Kv; ÖArt.]. 1758: Nehai Szekej Boldisarnak az Leányi magok ruházták magokat az mint szeretetek mivel magok voltak az Gazda Aszszonjok minemű köntöst szerettenek oljan tsináltottak magok(na)k [Asz; Borb. II Andreas Biro de Rákos (79) ns vall.]. 1761: a fiak a közös jószágból magokat ruházták fegyvereztek [Hsz; BLev.]. 1803: egy Sogora ... magát és Cselédjeit kész köntösekkel szokta ruházni [Tyéj H; Ks 113 Vegyes ir.].

Szk: igen ~za magát feltűnően ruházkodik. 1602: Chizar Balintne Durko azzony ... vallia: ... az nemetekis ige(n) ruhaztak magokat [Kv; TJK VI/1. 635].

3. vkire ~ vmit vki ruházására felhasznál; a utiliza ceva pentru a îmbrăca pe cineva; für die Kleidung von jm brauchen. 1618: Mikor elindultam házamtól, hoztam vélem házamtól útiköltségbe fl 35 forintot. Adott volt urunk nekem két vég karasiát, kit az szolgálaimra ruháztam [BTN² 81].

4. szidalommal illet, szidalmat rárok vkire; a injura/suđui pe cineva; schimpfen. 1740: az elől járok oda disponált Commissariusinkkal rutul bántak, elég teremtetett, hunszfontot rebellist ruháztak réájok [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.]. 1786: Veres Márton Uramot szobol melyik támadt meg, mitsoda káromlásoknak nemeivel illette, Mitsoda motskos Szokkal ruházta, melyiknek a Sugarlásából [Torda; KW]. 1799: edgyik a' másit kegyetlenül szídták, káromlották, a' mennyit az edjik az edjikke, szinte annyit ruházott a' másik a' másikra minden kedvezés és kimillés nélkül [Dés; DLt 1793].

ruhazascsó vászonzacscsó; pungă de pinză; Leinwand-säckchen. 1661: Egi Bőr giűszöben ezwtst dutka pinz Ugian más Ruha Saczkobannis Dutka pinz [Ks 90 Kornis Gáspár lett.]. 1684: az Ladabol ki veot egy ruha saczkot s az Asztalon oluagatta^a [Torockó; Pk 7. — ^aA pénzt]. 1789: Egy ruha Zatskoba Semen Coriandri 7. font Rft — xr 56 [Mv; ConscrAp. 9]. 1790: Egy ruha Zatskoba, holmi Zöld, fekete, kék, tarka, Sárga, vörös selyem és szőr Sinor darabok [Mv; MvLev. Kis Ferenc ács hagy. 3]. 1825: egy más ruha zatskoban 3x réz penz 62 f Egy paketban 266 f [Déva; Ks 110 Vegyes ir.].

ruhazascsócska vászonzacscsócska; pungă mică de pinză; Leinwandsäckchen. 1807: maga Fitori Péter is egy-néhány izben egy ruhazascsócskában lopott búzát a' csűrből [F.rákos U; RSzf 169].

ruházás vkinek a ruházkodásáról való gondoskodás; îmbrăcarea cuiva, procurare de îmbrăcăminte pentru cineva; Besorgung der Kleidung. 1644: az Dési Janos vramtol adatot jökröl irot Invertariumotis hasonlokeppen megh vetue(n), es aztis megh intezve(n) mi kelhetet Desi Janos elseo felessege tartasara ruhazasara es kiadasara, migh az Jobbannya tartotta, ugy tetzet hogy az elebbi Inuentarium le szallot es annak ereje el mult [Kv; RDL I. 107]. 1750: alig vártom megdyát mikép velem (:gyámoltalonságomban:) mutatott Istenes kegyelmességét, ruházását tanítottát s kiváltképpén az igaz hűttnék meg űserését eő Exljának tehettsegem szerént ha mi kevésben is meg hálálhassom [Kiscég K; Ks 83 Caspar(us) Szatsvai lev.].

ruházat 1. ruhanemű; haine, îmbrăcăminte; Kleidung | ágy/asztalnemű; albitura de pat/masă, rufărie; Bett/Tisch-tuch. 1572: Sofia Zabo Janosne ... twgia hogy Eleg zegenywl elt^a germekestwl Rwhazatiais zegenywl volt myglen

Eozuegi volt | Kys mihaly valamj ruhazatotys emlegetet feleletyben [Kv; TJK III/3. 142a, 262e. — ^aBonchokne]. 1602: Ben valo ruházat az melj uagyon nalla, egi felllyel fogo, melljet megh ighirt wolt Jakab Janosnak mind az zekrennyel egietemben [UszT 19/53]. 1606: monda Benko Jstua(n) En nagy Ferenczet ugj földadom (!) es uallo(m) be az en Jozago(m)ban hogi, az en leaniomual egjw Jlonau, engemet holtomig Eteel es Jtallal Ruhazatall el Tar-czjanak [i.h. 20/361 Beöloni Georgj oklandi praedikator kezével]. 1668: az ruhazatnak is jól tudgia szamat kett derekalyt het Parnat tizen négy Parna hey eott tarka Pok-rocz egy sebessi Pokrocz egy asztal fedel egy agyra valo egy Pad fedel egy Palast haro(m) Poszto szoknya egy gyolcz felső Ingh Kender felső Ingh s eott lepedő het abrosz előbe valo Katrinca niolcz szegre valo Kendő tiz [Szent-simon Cs; CsÁlt F. I. 1/27]. 1699: tisztességes es eleg-seges ruhazati [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1710 k.: édes Is-temem ... rendemhez illendő kenyérrel es ruházattal tartottál meg eddig [Blm. 988]. 1778: mind életünk táplálása, mind ruházotunk meg szerzése, mind a Királyi adonak fizetése egyedül tsak a' Falu közönséges erdejének Fabéli haszná-ból tölt ki [Bányabűk TA; BLt 11]. 1800: (Özv. Borbere-ki Josefve) Gazdasága folytatására, de főképpen gyermekei ruházattya ujjiállítására nézve kért vala az Exponens Urtol a Magyar Bagai² két szekér szénát termő Rétyére 30. Vfo-rintokat [DobLev. IV/840. 1a. — ^aAF].

2. öltözet; îmbrăcăminte; Kleidung. 1593: Varosul lath-wan ith ez Varosban az Luxust mind az ferfy rende(n) s mind feokeppen az Azzony Allaty es leanzo renden az Ruházat dolgaban, itiltek eo kgmek sokaknak rendihez es erteokekhez kepest, Alkolmatlannak lenny Mely miat az oragbely feő feo vraktolis ez varosra, choda itiletek leotte-nek, vegheztek azert eo kgmek eghez varosul ezt megh Zabolazny, Az vonas igazgatoknak azert Jlien potential Attak ... hogy, Akiket latnak hogy vagy eo maga vagy felessege gyermeke, hozzaioi Allapatiokhoz zegensegek-heoz kepest Ne(m) illendeo feo es draga Ruhazatokat, tudni illik Granatol Skarlatot, Atlaczo kamokat Mal Ge-reznat es feletteb valo ezwt Arany marhat, Arany gyeon-gyeos koszorut vissel vagy visseltet, haatt Amely Adoott erdemlene ket Anny Adora Irathassak vethessek [Kv; TanJk I/1. 206]. 1597: lata(m) hogy veres vala az Actornak az orchiaia s inge ruhazattia raita [UszT 12/77 Martha con-sors Alberti Balinth de Farkaslaka vall.]. 1602: Honesta Matrona Catharina Rlcta Ioanis Kadas fassa est ... az Thamas deak vram felessege Catha azzony Ruhazattia fe-leol azt tudom hogy egyg zoknyaczkaya, es egyg kis par-ta Eowechkeys volt az Leannak [Kv; TJK VI/1. 606b]. 1630: Tudo(m) aztis hog' semmi io ruhazattia ne(m) uala, de miuel es miből ruhazta meg magát nem tudo(m) [Mv; MvLt 290. 209a]. 1671: A mikházi Clastromnak hajjok kétzer ványolt Brassoban tsinált szürke Baratnak valo két végh posztot, az akkor ot lako Paterek es fraterok ruházatti-jára [Ks 14. XLIIIb özv. gr. Csáki Istváné Mintszenti Krisztina végr.]. 1699: tisztességes es elegseges ruhazati vad(na)k [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1735: Teleki Samuel ruházattya ... hol szines gjaszoz volt, a szines pedig ket rendbéli volt gjakrabban mindenképpen Csizmával es fejér némüvel tisztességesen tartott [Kendilóna SzD; TKI Jos. Cseh de Akna (40) ns vall.]. 1799: a' ruházattya fekete Czondra, fejér Harisnya, es Botskor volt [DLt nyomt. kl]. 1849: szabo mester Lőrintzi András a' szükséges ruhá-zatokhoz valokat bevásárolva ... azon férfi kelméből ...

Kelemen Béni számára ruházatokat készített volna [Kv; Vég. Vall. 64].

3. (főhér) vászonnemű; lenjerie, rufarie; Bettwäsche, Leinwandtuch. 1604: ez Alperes az meg newezet hazamtól chyreombeol vette el byzonyos ruhazatimoth, vgy mint pama heyakot kendeokeot es egieb affele feyer ruha nemyt [Uszt 18/15].

4. ruházatbéli járandóság; retributie în natură sub formă de îmbrăcămintă; Kleiderbezüge. 1587: Keouettekzik az Zolgalo Leanioknak meg Zegeodeott Rühazattoknak megh fizetések [Kv; Szám. 3/XXVI. 53 Suweges Gergely isp. m. kezével]. 1588: Keouettekzik az Zolgaknak megh Zegeodeot ruhazatnak megh fizetések. Az Lovak melle Zegeottem 1 Legentt Zegeottem 2 Inghbe, 2 gathiaba, abah Naddragh. 1 Zúr, 1 Suvegh 17 die Januáry Zegeottem az Barom melle egy haidoth. 2 Inghbe, 2 gathiaba 1 harisniaba 1 Swveke 1 Czondoraba, 1 Zúrbe. Attam meg ruhazattia-ba 2 Inget 2 gathiat, 1 Czondorat d. 34. 1 Swveget d. 18 [Kv; i.h. 4/V. 38 Gr. Veber sp kezével]. 1686: Boér György edgyik Lovász mesterünk Conventioja Ruhá-zattjára fájlandis Poszto Esz(tendón)ként ull. 7 [Utl]. 1774: En nékem pedig mint költsárnak fizetésem semmi sints, hanem Czipo Praemondám vagyon attanak ruházatra ... három Esztendőre egy czondrát, Esztendőt által két rend-béli fejér változó, egy pár Harisnyát [Szentdemeter U; LLt Vall. 24]. 1794: (A szolgál) intertentiojára tartozik Kozma István esztendeig két véka búzával, két véka árpával, egy köből rossal, juhtej-túróval, a pénz fizetését is a ruházattal egyaránt tartoznak egyenlőképpen [Jenőfa Cs; RSzF 240]. 1819: Bé Szegőttette Nagy Gy^a Uram az maga Inassát Nagy Jozefet 4 Esztendőre Ruházat mellet [Kv; KCJk 109. — György]. 1821: Anno 1821 die 28 Octobris Duplán Jo-seff Fekete Josit őtt Esztendőkre fell Szegőttette, A mellet az fel tétel mellet hogy az őtt Esztendők el telése allat minden ruhazattját meg adja Duplán Joseff Uram [Kv; i.h. 112a].

Szk: egész ~. 1811: Ott volt György Mihály gyalog ka-tona a szegődségbe, s mondja meg, hogy volt. Erre felel György Mihály: én odamenék az inctushoz; de akkor a sze-gődség megvolt. Mondá nékem: megfogadtam Barabást. En kérdem: hogy fogadta meg? Azt mondá: egész ruházattal | Mivel az actor két napi munkával adós volt, az egy forint abba marad, a más forinttal harisnyaszíjat vett a szolgának. A többit, úgy mint az szokmánt, bocskorszíjat, kapcát, kesztsűt, minthogy a fennálló bizonyság is azt vallotta, egész ruházatot ígyírt, tehát ezen fent specificált naturálék mind befoglaltatnak az egész ruházatba, tartozik is megfizetni az inctus az actornak [Szárhegy Cs; RSzF 170].

5. ruháztatás, ruhaneművel való ellátás; procurare de îmbrăcămintă pentru cineva; Kleidung. 1596: myerthogy az gyermek Job annya az ew leanyanak Viczey Anna Azzon-nak vy hazassaganak keonniebsegeert az gyermeket keze-hez veotte, hogy ew tarchia newellye fel, de Viczey Anna asszony az gyermek hazat, es kewlseo cöreöksegit bitya, Azert az gyermek etelere semmit nem deputaltunk, ha-ne(m) valamit az kywwl keolt rea ugi mint mellette walo leanyra, tanittatasara, es ruhazattjara azokat fel lrassa coregh azonyom, es az kalmar arw marhabol tüggya ky maganak [Kv; RDL I. 65]. 1604: Ezteendőnkent, a' tutor huz forintoth adgion az Aruanak ruhazattjara mig kezkenő ala kél [Uszt 20/128]. 1710: az Arvá(na)k ... tartoznak ruhazattjára és etelere életeig gongyát viselni [Küküllővár

KK; DobLev. 1/67]. 1739: Néh Csetre Görg Uram(na)k mostaha fia vólt Sebestyén Györg Uram) a midőn Kolosvarot az Collegiumb(an) tanúlt Taligán küldött búzát borsótt^a eg szóval, az mi szükséges volt taplálása-ra, ruhazattjára [Mezőbánd MT; MbK VI. 6. — ^aFolyt. a fels.]. 1787: (Az árvák közül) ezen két leg kissebbnek nem tsak Ruhazattyok, hanem Intertentiojok íránt is providealni kelletik [Mv; MvLev. Császár György hagy. 17]. 1819: jelente Tövissi Gergely Uram, hogy bizanyas szükségéitől kényszerítetvén Háza népe /. Gyermeke táplálására ruha-zattyakra kért ... Palfi Danielne Orosz Sára Asszontol 30 ~ Harmintz R. Forintakat [Asz; Borb. I]. 1840: A' Születen-dű Gyermekeknek a' perfecta Aetasis esztendőnkénti illendő Intertentiot ruhazattjára s gondviselesere nézve egy bizo-nyos Summának és Gabonának adására ugy kötelezni, hogy azt Kapitány Kristóff ur minden Esztendőn köteles légyen [Dés; Dlt 1268].

ruházatnemű ruhanemű; haine, îmbrăcămintă; Klei-dung. 1604: volt Enneke(m) ezen tarchiafályu hatarban ket vermem az Erdeő(n) mely vermemben volt enne-ke(m) kweomb kweomb marham Elesnemy es ruhazatt nemy [Uszt 18/17].

ruházattú vmilyen öltözetű; cu un anumit fel de îmbră-cămintă; mit irgendwelcher Kleidung. 1834: Nemes Buda-falvi Bors Sámuel Hites Ügyész különös ruházattú, Átilla dolmány, szűk, vagy az alján sinóros pantalon nadrág, bakkantz [Dés; Dlt 481].

ruházhat 1. vkinek ruházkodásáról gondoskodhat; a putea îmbrăca pe cineva; js Kleidung fürsorgen können. 1710 k.: Dévai Csáky István ... felesége, fia egynéhányszor térdreesett a guberniumban, hogy az urát szabadítsuk avagy bárcsak azt nyerjük meg: hadd tudhassa, hol az ura; ha él, hadd táplálhassa, ruházhassa [BÖn. 898].

2. ~hatja magát ruházkodhatik; a se putea îmbrăca, a-și putea procura îmbrăcămintă necesară; sich kleiden kön-nen. 1631: Rado Peterne mondotta azt hogi eő nem ru-hazhattia magát az Ura keresmenieből, hanem bizony mase az kiből eo ruhazodik [Mv; MvLt 290. 218b]. 1836: az Alperes özvegy még az egész kezén lévő Joszagbol se ru-házhattya magát [Ne; DobLev. V/1213. 3b].

ruházkodik öltözködik; a se îmbrăca; sich kleiden. 1756: oly nagy szükségre jutattak hogy mivel éljenek, és mivel ruházkodjanak majd éppen nintsen [Ne; DobLev. 1/269. 1a].

ruházódik ruházkodik; a se îmbrăca; sich kleiden. 1631: Rado Peterne mondotta azt hogi eő nem ruha-zattia magát az Ura keresmeniebol, hanem bizony mase az kiből eo ruhazodik [Mv; MvLt 290. 218b]. 1722: egy két darabot Vetetet m(a)gának Angjom s abbol ruhazodot [Borzás SzD; Ks 5. X. 28].

ruházott 1. vki ruháztatására fordított; care a fost cheltuit pentru procurare de îmbrăcămintă diferitelor per-soane; für js Kleidung verwendet. 1793: nem lehet, hogy én rongyoskodjam, 's mégis én fizessem a' másra ruházott köntösek árát [Koronka MT; Told.].

2. befektetett/ruházott; investit; investiert. 1804: Kérik ... a más Testverek a parand és az Ut mellett valo retekre

ruházatt 100 Mfor 2/3ad fizetese alol léendő menté téteteket [Marosszitimre AF; DobLev. IV/874. 16a].

ruházattat vkinek ruházattatásáról gondoskodtat; a face să fie asigurat cuiva îmbrăcăminte necesară; js Kleidung besorgen lassen. 1746: minthogy Istennek ő Sz: Felségének áldása kivált ezen helységben igen vekonyon volt, s vagjanis nem hogy ezen Joszagbol percipialt fructusbol Ruhaszattata volna ... Leanyit de Söt Cseledetis elig tudat belőlle tartani [Andrásfva U; Ks 65/43].

ruházattatik ruházattal ellátatik; a fi asigurat cuiva îmbrăcăminte necesară; mit Kleidung versehen werden. 1801: a gyermekek a nékiek competalo interesből intertenealtattak ruhaztattak, tanittattak [Mv; MvLev. Sánta Antal kezével].

ruhazsák vászonzsák; sac de pînă; Leinwandsack. 1724: Ször sák tizennégy, ruha sák egy [Koronka MT; Told. 27]. 1736: Ezen Gabonás Házb(an) vadnak ezek Lisztes Szuszek nro 3. Móró Veka nro 3. Foka nr 1 Ruha Sak nro 10 [Várhegy MT; CU XIII/1. 94]. 1740: Jó Ruha avagi Vászón 'Sák 1 [Gyérnessztkirály TA; Ks 89 Inv. 7]. 1750: Egi ruha sák teli kölessel [Esztény SzD; Told. 25]. 1765: Ruha sák 2 [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/49. 8].

ruhebett nyugágy; szelong; Ruhebett. 1816: Ruhe Bett 62 Rf 10 xr [Kv; Born. IV. 41]. 1841: Egy Rubet tarka Materiával bevonva [Kv; SL].

ruhebett-készítés nyugágykészítés; fäcutul unui șez-long; Ruhebettmachen. 1847: Egy rostélyos Gyerek ágy fa lak alá fiokkal 12. 30 Egy rubeth Készítés lak alá 10 [Kv; Pk 6].

ruina 1. (épület/építmény) omladozás; (despre construcții) prăbușire, năruire; Einsturz | omladék, rom; ruina; Ruine. 1618: Azmi az erdélyi háznak épületit nézi, én arra oc-casiot kerestem; Kamuti uramnak mind az ház ruináját, szükségit megmutattam [BTN² 111]. 1689: Quartas Sten-czel András Uram mindgyárt fogasson hozzá a' Collegiumban lévő ruinaknak építésekhez [Kv; SRE 2]. 1715: Mivel a T. Professor Baczoni Mathe Ur(am) Háza olly romlásb(an) vagion, hogj ha még is nem orvosoltatik nagyobb kára lészzen a T. Eccla(na)k; azért teczczet; hogj a melly penzt flor. Ung. 50 Kovács Györgyné legalt volt a Templom számára azon penz mosta(n) vétetessék fel, es fordításék azon Ház ruinájának repara(tio)jara [Kv; SRE 125]. 1738: Nemes Városunk Malma Gáttya, minthogy új, erőssen le nyomulván, hogj nagyobb ruinája Gátunknak ne következék Concludátatott ... hogj minden marhas Embe-reink s jo Uraink ... azon Gáthoz vitessenek egy-egy szekér ágat, és egy egy szekér tövisset [Dés; Jk 498–9]. 1748: N. Enyeden lako Matotsi Josef Uram kényszerítettett vala egy pusztá ... Házának ruináit ... el adová tenni [Ne; Incz. X. 38a]. 1752: á mlts Cancellarius ur(am) ő Exellja fogadója mellet lévő fundusomatt oda igirtem vala, más egy pusztá ház helyért de most az ell múlt Oláhok Pün-kösti Innenpekkor, igen sok esőzések lévén, megint alább is megtüremkedett á föld és midőn a' sessionak nagyob ruináját láttam, a' Cseréről is ne(m) iratott levél [Mocs K; Ks 83 Trenk István lev.]. 1763: ezen Csűrőtske kitsin ugyan de nem régen allitván fel, semmi ruina nem laczik

rajta [Hortobágyfva SzB; Born. XXIXa. 19 néhai Hortobágyi Gergely György conscr. 16]. 1819: Ombozan Ombozi Miklosnak szépp Udvarhaza melynek ruinaji most is esmerszhetők [Omboz K; KCsl 16]. 1825: ezen haladékok nem szenvedő ruinákat renováltassák [Dés; DLt].

Szk: ~ba/~ra megy. 1694: Jnnét az elébb meg irt ház(b) vissza térvén Vagion ebbe(n) egy kemencze mellj(ne)k is harom rend káljhái ruináb(a) mente(ne)k [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.]. 1756: az első vagj is Ablak felől valo Ajtonál a kőfal erőssen meg hasadt vgj hogy felő ne talántám azon része ruinára menyen [Branyicska H; JHb LXX/2. 17] * ~ból erigáltatik. 1620: (Az ispotályház) towab ne Allio(n) puz-tan, hanem Enny Jdeőteől valo rujnabol erigaltassek [Kv; TanJk II/1. 231] * ~ból felvesz. 1715/1770 k.: Néhai Méltóságos Ur Gerő-Monostori Kemény János Urunk meg-hagyatott Özvegye, Méltóságos Teleki Anna Asszony Istenes igyekezetiből kívánván a' ruinából fel-venni mind a' templomot itt Apa Nagyaluban, mind a' Parochialis Házat meg-építtette [SzConscr. 76]. 1738: gyekei Udvar-házot tугyak asztis micsoda ruinábul vettem fel [Ks 14. XLIIIa Kornis István végr. fog.] * ~hoz közelget. 1692: Csűr Ennek Del felől való oldalát megh tamogattak ugyan; de ujjetast kíván: mert külömben egészen ruina-hoz közelget [Mezőbodon TA; BK Inv. 16] * ~ra hajlott. 1763: vagyon az Itállo (!) régi veszszőkból fonva, és sárral imigy amugy meg tapasztva ezen Istállois igen gyengé, és ruinára hajlott [Hortobágyfva SzB; Born. XXIXa. 19. né-hai Hortobágyi Gergely György conscr. 15–6] * ~t tesz. 1715: ultimis Martii a Collegiumnak perelljézete az hol erőssebnek gondoltuk egy éjjel le szakadván és a kőfalban is le szakasztván, szélesen lármázó ruínát teve [Mv; TMv Új rendezés 10. cs. 2447]. 1787: ha azon idő alatt az emli-tett Lako valamellyik házon ... leg kissebb ruínát tenne vagy tétetne, azt is ki költözések tartozzék meg fizetni az háznak Taxájával edgyütt [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 1–2] * ~t tétet → ~t tesz.

2. ~ban omló/romlófélben; (care este) gata să se prăbușească; im Zerfallen. 1697: Deesen birando Háza nagy ruina-b(an) [Dés; Jk]. 1756: egy kása törő ház fala ruinaban [HSzj kásátörő-ház al.].

Szk: ~ban álló. 1744: vagion egy köből való ruinában álló serfőző [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12] * ~ban lesz/van. 1626: uagion egy hazok Keozop Vczaba(n) mely haz ige(n) nagy Ruinaba(n) uolt [Kv; SLt FG. 6]. 1701: ruina-ban van a Vár [Vh; Ut]. 1732: Hidunk az elmult Teli nagy Jegmenes mia nagy ruínab(an) léven Concludaltuk meg építtetnünk [Dés; Jk 426a]. 1801: A' Kutak külső gárdgya egész ruinában vagyon [Déva; Ks 108 Vegyes ir.] * ~ban lévő/való. 1733: A Ház körül valo kertek gyengék, romlan-dok és ruina-b(an) lévő(k) [Sólyomkő K; SLt GH. 43]. 1744: A Palotának secessussa régen el romlott Bótt hajtási régen be szakadoztanak ruinában valok [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12]. 1745: kissebb ruinába lévő szán nro 1 [Marossztki-rály AF; Told. 18]. 1789: ennek előtte nem sok esztendők-kei vett volt egy akkor ruinában levo Malmot a Körispataki hataron Diosfalva alatt a mely hej Pusztá Malomnakis hivatik [Körispatak U; EHA].

3. ~ba jött tönkrement; distrus, stricat; zugrundege-gangcn. 1790: Egy ruínába jött kanabe [Királyhalmá NK; Ks 67. 46. 24c].

4. végső pusztulás; decădere iminentă; Untergang. 1672: ha ... Isten oly mediumot jelentett Kegyelmednek, mely

által ez utolsó desperatióban s ruinában forgó magyar haza s abban le tapodtatott Isten dicsősége porta nehézsége nélkül segíthetnek: Isten Kegyelmedet meg áldja érte [TML VI, 188–9 Nalácz István Teleki Mihályhoz].

5. kár, pusztítás; pagubá; Schaden. 1825: a Praefectus oda menvén hogy holmiert meg szollította, bátorkodott vele szembe szállani még a Felesége is nyelvelődött, hanem meg tsendesedvén a dolog ... áljanak szerte szélyel ne peslérezen ide nints miért jöni: mert bezzeg szépen hagyta az udvart hogy nem győzők a' ruinakért fizetni [Kv; IB gr. Korda Anna Kozma Sándor provizorhoz].

ruinál 1. omladozik, romladozik; a se ruina/dărăpăna; zerstört werden. 1750: Mlgs Grofné Foltai Maria Aszszonyak

Foltan azon udvarháza és kastelya, az kuruczoniab(an) az németek által egészen el égettetett volt, annyira hogy csak a puszta kőfalak maradtak volt, sőt még successu temporis azo kis ruinálni kezdetének volt [Folt H; BK sub nro 144 Tabák Juon (60) jb vall.]. 1751: kertek, Pajták, Csűr, Diszno Olok, Tyuk ól, s több másfélékis ruinálnak Sorvadoznak [Marossztykirály AF; Told. 29]. 1752: vagon Sendely Fedél alatt sővényből font oldalú tapaszas egy kamaracska, de ez ruinálni kezdett [Pókafva AF; JHb XXV/73].

2. lerombol; a distrugē/dărma; zerstören. 1663: az Esztergomnál által kötött hidjokat az törököknek ruinálták [TML II, 596 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

3. elpusztít; a nimici/zdrobi; vernichten. 1657: Az említett László király ruinálta Szmolinca alatt harmincezer emberrel az muszkáknak százezer emberből álló táborát | Ez dolgokról az moszkával is correspondentiája vala az királynak, kiket azelőtt Szmolinca alatt megvert vala többet százezer moszkánál ruinált vala [KemÖn. 81, 291–2].

4. tönkretesz; a desființ/distrugē; zerstören, ruinieren. 1675: némelyek részesek lévén az practicákban, német factióból az Bethlen familiát akarják vala ruinálni [KemÖn. 108].

ruinálás omladozás, romlodozás; ruinare, dărăpănare; Zerstörung. 1702: a' Nemes Varo (!) Rosa hegy alatt levő Malma mostani ruinalasanak rendeltük (!) egész Universitasul a' Bor fogas Lucrumabul f 100/ — Száz forintokat [Dés; Jk 320b]. 1752: Panaszolkodik ő Excell(entiája) Jóságainak pusztulásain és lako hazaiban valo ruinalasain [Mocs K; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.].

ruinálhat elpusztíthat; a putea distrugē/nimici; vernichten können. 1657: Az végházak között azért felmenvén előjáró mezei hadai midőn az Fejérhegyen által feles német praesidiumot indítottak volna, hogy Nagyszombat vásárat azzal muniálnak, azokra tanálván Horvát István, ellenkezéssel tartóztatta, de nem ruinálhatta [KemÖn. 39].

ruinálódhatik leomlodozhat; a se putea dărma/prăbuși; stürzen können. 1758: Ezen kö Tornác Sub aperto aere fedél nélkül Léven Számtarto Ur(am) jól észre végye különös vigyázása alatt hanem ha tartya, külömb(en) alatta volt ből szaporán á Viz bé szivárgása mián, egészen ruinálódhatnék ezen drága kölcséses kiegészített nyári kies új Tornác [Déva; Ks 76. IX. 8].

ruinálódik leomlodozik, elpusztul; a se dărma/prăbuși; verfallen. 1694: ezen Pitvar mellett jobb kéz felől ... egy haz, oldal kamorástól: mellj(ne)k negj felől valo falai oldal

kamorastul, új padlása is egészen, ruinalodta(na)k, oda vannak [Kisened AF; BFR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. 1717: Hogy ha ő kglmek birtoka alatt az Ház Ruinalodnek inkább mint sem eppőne tehát ki vévén azon ő kglmenek deponalando pénzből annyi summat az mennyi kárt azon Ház tályan találattik, és annji hijjával tartozam deponálni az pénzt ő kglk(ne)k [Kv; Ks 90]. 1741: nagyon ruinalodttak volt azan házak [Kéménd H; Ks 99 Zejk István lev.]. 1758: Ezen Virág háznak a fedeles felettebb alacson lévén, hogy ha a cserép fedelit Le nem szedik Sendellyel bé nem fedik, félő hogy egészen ruinalodik [Déva; Ks 76. IX. 8]. XV/III. sz. v.: a' kö kert ha ruinalodik tartozzék a' Mlgs Grofné és Posteritassi corigálatni 's reperálatni maga költségin [Ks 11. XLVI. 50]. 1826: (Az árok) minden emberi emlékezetet felyül haladó időktől fogva a' két fáluknak conterminalando határaik között volt 's akkor is fenn állott és most is (noha a' Kelemenelkieknek incurájok mián nagyon ruinalodva bé iszapolva és kitisztítatlanul:) fennáll [Ms; Gyl].

ruináltatás tönkretétel; distrugere; Kaputtmachen. 1661: Mivel már bizonyos az szegény székely atyafiaknak ruináltatások, nem látom bátorságos módját, sem hasznát ez tájon tekergésünknek [TML II, 213 Kemény János Teleki Mihályhoz és Szentpáli Jánoshoz].

ruináltatik 1. (le)rombolódik, tönkre megy; a fi distrus; zugrunde gehen. 1741: Belső Hidunkis, nagj részben ruinaltatván Concludáltuk, hogj most közelebb, minden marhas atyánkfiak a belső Hid reparatiojára, elégséges fákat, vecturázzon vissza a viz által elvitt fákból | Post Revolutionem, penitus desoláltatván 's ruinaltatván azon Malom^a, 16. privatus Reformatus Emberek találkoztanak, kik ezen ruinát, az Reformatus Eklesia és Papok Fundussais valis restaurálták [Dés; Jk 544b, 547b. — ^aA városé].

2. (el)pusztíttatik; a fi distrus/nimici; vernichtet werden. 1657: az haza földét ellenség lova lába nem nyomta, sem hada nem ruinaltatott ez boldogtalan 1657. esztendőbéli hadakozásig | Ezután nemskára ugyan ruinaltatott is ujobban császárnak azon ármádája [KemÖn. 30, 34]. 1673: (A magyarországiak) egészen ruinaltatnak; gyalogjokban semmi, lovassokban kevés maradt [TML VI, 419 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. — L. még: KemÖn. 191, 211, 260; Kemlr. 313.

3. tönkretétődik, csödbe juttatik; a fi ruinat; zugrunde gerichtet werden. 1677: hogy ha Istennek hazánkra bocsátott csapásából a' Collegium tellyességgel ruinaltatnék, és vagy ideig, vagy akár mint-is a' Fiscus, vagy mások kezekre deveniálnának azon bonumok, in tali casu tartassanak Fiscalisoknak, azon modon mint egyéb Fiscalisok [AC 17]. 1748: Minthogy ő Flge szolgálatjára nem valami magam privatumimra költöttem, illy hűségemért hogy ne ruinaltassom és prostituáltassom, az Urnak Director Uramnak is recommendálok [TKI Teleki Ádám lev.].

ruináltatott (le)rombolódott, tönkre ment; care a fost distrus; zerstört. 1737: tettzett a Nms U(nive)rsitas(na)k, hogj azon ruinaltatott Hid el-bontattassék, ahoz értő Messter-emberek(ne)k p(rae)sentiájok(an) [Dés; Jk 487b].

rum rom; Rum. 1847: kell az edénybe hozzá adni 1/2 veder musthoz 1/2 veder rumat, vagy muskotály körtveseszt [KCSl 13 Kemény Dénes kezével].

rumburger rumburgi, a csehországi Rumburgban (Rumburk) gyártott; fabricat in Rumburg; in Rumburg hergestellt. Szk: ~ *cérna*. 1807/1818: 2 Matring rumburger Czerma 2 Matring Karakkai [Mv; Told.] * ~ *zsebbeli*. 1849: Rumburger Sebbeli [Dés; DLT].

rumburgi a csehországi Rumburgban (Rumburk) gyártott; fabricat in Rumburg; in Rumburg gefertigt. Szk: ~ *abrosz*. 1849: Egy fain 12 személyre való Rumburgi Abrosz 12 Asztalkeszkenyővel [Széplak KK; SLt 17] * ~ *cérna*. 1805: 2 matring Rumburgi cérna [KGy]. 1808: 2 matring rumburgi cérna 2 matring Karakkai [Mv; Told. 22] * ~ *gyolcs*. 1852: 20 Sing Rumburgi Golts (!) [Torda; HG] * ~ *gyolcsing*. 1849: Uj — fain Rumburgi golts (!) Ing [Dés; DLT] * ~ *gyolcs-párnahaj*. 1851: 13 drb fejr Rumburgi gyolts párna hajak [Dés; DLT].

ruminál 1. meggondol/fontol; a chibzui/cumpăni; durchdenken. 1671: Erreis szemben hiuattua(n) eo kglket mindkett részről pro et contra ruminalua(n) az dolgott, az expositio wresnek nem talatott [Dés; Borb. I egy-i bizottság jel.]. 1697: Tisz. Makfalvi Ur(am) feleségének leven Controversiaja Mihaly Deak Feleségével Nemegeyi Mesterével mind a két félnek ruminála az Sz. Parcialis dolgot es vetkes(ne)k találva(n) Mihaly Deaknak az Sz. Parcialis mostani vetket remittalta [SzJk 304]. 1737: Mind két rész Documentumit Sok ideig ruminálván 's ventilálván a Tktes Nmes Tanács és Universitas deliberatum est, hogy az A. ő kglme Convincáltatik [Dés; Jk 248b]. 1752: meg poroncsoltam a Tisztartónak hogy jöjön be es itten ruminálván mindeneket had formallyak utrumokat es az utan Inquiraltasson [ApL 3 Jos. Apor Péterhez Nsz-ből]. 1761: Mind ezeket mi köz Birák conscientiosé ruminálván Az Első Punctumot mind Törvényesnek, mind igazságosnak ítéltük [H; JHb XXXV/40. 7]. 1776: egész Communitasunk a' Biróság házhöz gyűlvén, és a' difficultasokat fontoson ruminalván, edgy elsőben ugyan néhány de igen kevés tagjai Communitasunknak különb külömbféle opiniokra hajlottak [Torockó; TLev. 7/5]. 1779: Felvevén mind a két félnek panasza, ruminálták is a dolgot lélek szerint* [Taploca Cs; RSzF 159. — *Köv. a rész.]. 1781: a' fennebb írt* szözlöt oculálván és conseálván akkori aestimationalis állapotját a szözlőnek curiosé ruminálván, találtak Jobb állapottyába e' szerint^b [Ne; DobLev. III/1. 559a. — *Lövé szín nevezetű. ^bKöv. a nyil.]. 2. értékel, megítél; a aprecia/judeca; schätzen, beurteilen. 1773: a Remekjét Jo Diénes eo kglk (:meg készítvén:) a Nms Czéh meg tekinteni és ruminálni meltoztatnek [Kv; ÖCJk].

ruminálás tisztázás; clarificare; Klärung. 1683: Ha peng ezután valami világos Actait, roszt cselekedetit ezen meg fogot Embereknek meg erthetem, Szivesse(n) igyeksem ruminalasáb(an) [Brassó; KJ. G. Draudt a fej-hez].

rumináltatik megvizsgáltatik; a fi examinát; geklart werden. 1734: Ruminaltatvan az parsok között fen forgo dolog ... hogy az viduat azon örökségre épített hazban remittallya itilletett usq(ue) Causae decisionem [Torda; TJKT I. 44]. 1737: Ruminaltatvan az Anak Processussa Comperialtatik praetendalni az Controversiab(an) forgo örökséget Dosban adatotnak lenni [uo., i.h. 138]. 1780: ezek(ne)k fassiojok tsupa bizonytalanság, sőt akik erről

valamit vallani láttatnak, nézetessék még azok(na)k és rumináltassék fassiojok, ki jö hogy vagj temerarie vagy ex auditu vallanak | Attendáltatván és rumináltatván a két fél Productumai, Nem az jö ki, hogj a Mlgs Inctus Vr részről valo Fatensek Nem adnák okát Fassiojok(na)k [BSz; JHbK LIV/25. 20–1].

rumor híresztelés; zvon, informatie necontrolată; Verbreitung des Gerüchts. 1619: iminnet-amonnat hallogattam az pasák udvarából hogy Erdélyre kellene haddal menni Ezféle rumorokba is Szölfikár is azmit értett volna, s ő is nem mert bátorzkodni ezféle híreknek mondásába [BTN² 268].

ruptúra 1. (épület)romlás, rongálódás; distrugere, stricăciune; Ruinierung. 1740: Darassón Residealó N. Szebeni S. Iános Vrammal egész esztendeig alkúdtam meg azon Házat szállásul nyolczvan Magyar Forintokban úgy mind azon által hogy a Háznál lévő rupturákat tartozzék eo kglmeis meg igazittatni [Nsz; TL. Teleki Ádám kötelezőnyes bizonyosságlev.].

2. rés, törés; spátură; Lücke. 1738: ha mi rupturák estenek a kerítéseken, azokat Hadnagy Atyánk fia ő kglme reparáltassa [Dés; Jk 504b]. 1739: meg-kivánnya a Nms Város, hogj ... a kertet úgy procurállya* 's maga is a rupturákat renoválgassa, hogj minden Esztendőben ne kellessék kertelnünk [Dés; Jk 513–4. — *A postakertben lakó ember].

3. árny veszteség; pierdere; Verlust. 1728: Szomoru gyászára a T. Refor. Kolosvári Ecclesianak minekutanna fundamentumos Tanítóját az Isteni kéz e világból ki vágta, látván ezen rupturát egyszersmint a két T. Praedikátor Vraink(na)k mostani nagy erőtelenedeset keservesen szemlélven kívanta mennél hamarébb meg orvosolni* [Kv; SRE 155–6. — *Köv. a rész.].

4. szolgáltatásokat illető megegyezés a földesúrral; ruptoare; Verständigung mit dem Grundbesitzer. 1761: eo Natságát szolgáltuk Branitskára, s Kemendrés az hová porontolták az Rupturának szerint [Z; JHb LXVIII/2. 16] | Ezen Sztanisa nevű Egész Falujában Josika Joseff Vr eo Natságának, se az eo Natsága Méltóságos Praedeceessorinak se Curiajok az az Udvarházok soha sem volt, mivel az oljan helyly hogy mindenkor a' Dominus Terrestrisekkel rupturájok vagjis oljas Conventiojok lévén a' hogy meg alhattak, pénz s egyéb táxát fizettek | (:Rupturankrol valo eo Nagatol adott Levelünk nálunk extál:) ezeken kívül, az Rupturankon kívül minden Haztol egy egy Karatson Tyukjatis adtunk, de ez nem ruptura, hanem régi szokás [Sztanisa H; JHb LXVIII/2. 14, 36 r. tanúk vall.]. 1775/1781: illyen rupturára bocsátottak a Méltóságos Groff Exponens eo Ngok, hogy a Sertés dézmaért innen Al Gyógyról, mi a mennyin vagyunk az eo Nagyságok emberei, a két Méltóságos Udvar részire két sertést adjunk [Algyógy H; JHb LXXI/3. 362] | Sertés Dézmában olyan rupturán vagyon eo Nagyságokkal hogy minden esztendőben adjunk két két Sertést az egyik részre [Balsa H; i.h. 404].

ruptus megtört (öregember); (om bátrín) chinuit, obosit; gebrochener (Mann). 1642: Andras Antal Igen ven ruptus ember [Mákó K; GyU 75].

rusika arsenikum, arzén; arsenic; Arsen. 1558: Ad Lunam frateris Johannis Item distillald meg az eczetet ... estegy^a egy

luegben, hat librath es 1 libra Mercurius az az keenesoth, 1 libra rusikath feierth^b | Feyerites .Rp. Mercuriu(m) sublimat-moth, rusikat, saletromoth, salarmoniakumot egienlo kepen 4 lothot, sai alkalit 1 lothot, es egesd meg kornivl valo twzon, hogy Meg fixaltassek az rusika [Nsz; MKsz 1896. 281–2. — ^aOlv.: és tégy. ^bFolyt. az eljárás leírása].

rusnya 1. csűf, csűnya, rút; (foarte) urít, pocit; häblich. 1600: Lippai Janosne Sophya azzony ... vallja Azt thw-dom hogy zegeny Bojthos Boldisar igen bolond vala annak felette rusnya osmany volt [Kv; Tjk VI/1. 468].

2. mocskos, szennyes; murdar; schmutzig. 1631: megh ugia(n) rusnia volt az ingaly s az uize(n) mostak volt ki [Mv; MvLt 290. 254b]. 1640: Szöke Györgyné Anna asszony fassa est pirongatták az katonák Török Andrást, hogy igen rusnya volt az inge s lábravalója hazament Török András, s mindjárt tisztában öltözött [Mv; i.h. 291. 233a átirásban].

3. alávaló, hitvány; josnic, mīřsav; gemein. 1590: az azonj illien rusnja is volt, hōgi az hust melliet megh kellett volna feznj, akoron eo el hatta budesulni es űgi hantak ki [Kv; Tjk V/1. 45 Gabriel Hercegh vall.]. 1657: Kamuti Balázs Doboka vármegyének főispánja, Egren lakott s tanult vitez ember, tanácsos, de természetben és magavisele-sében rusnya és igen fortélyos és kegyetlen ember is vala | Kamuti Farkas igen elmés, discursivus, de természetiben rusnya, köszvényes és igen negédes, erkölcsös, kegyetlen ember vala [KemÖn. 31, 82].

4. gyalázatos, ronda; urít, pácátos; niederträchtig. Szk: ~ idő. 1662: az élést takarosan költse mert még udvarunk szükségére is sohonnan nem hozhatunk ebben a rusnya időben [TML III, 407 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. 1726: igen rusnya havazó údó volt [Szászkerked K; LLt].

5. parázna, romlott; desfrīnat, libertin; verderbt. Szk: élet. 1662: mimagunk nagy romlásunkkal, becsülhetetlen kárainkkal tapasztaljuk ... a tobzódó, rusnya, részegeskedő életet [SKr 435]. 1684: Tar Ersoknak N. Thorma Benedek p(ro) (tempore) hűtös feleségének, nyilván való rusnya, szamos izben szemmel latott s el követet rut paraznasaga ... meg annyi világos jelekből irtozassal constalua(n) előttünk ... Tetzet mint olyan közönséges paraznat diuortalnunk feryetol [Szjk 203]. 1697: Tiszteletes Atyankfiainak testi-monialisokból, Szabo Annoknak ennek élötte valo parazna tisztatala(n) rusnya élete, és Férje ellen valo nagy hitetlen-sege tékozlása, hitetlenül tolle el szökese hiteles tanukbol constalva(n) az innocens ligából absolvaltatik a' nocens belé vettetik [i.h. 302].

6. mocskolódó; murdar, denigrator; häblich beschimpfend. Szk: ~ nye/hv. 1772: Ugy érzettem hōgi Gálfi Therési a rus-nya nyelvivel ingemet rutul motskolt tudositson kegyel-met ingemet arol hōgi mitsoda szokal motskolt ingemet [Héderfája KK; Pf].

7. gyatra, ronda; urít, slábut; ärmlich. 1739: Tudok sűrű kökény rusnya bokrokat foltonként ezeken a réteken a kis Szamosig bé, melyet a Mgs Kornyis Urak tiszticei irtottak ki [Dés; Ks 28. V]. 1807: vagyon még egy viz mosásos el szakadtott rusnya árok [Szentbenedek MT; Told. 37]. 1818: 5. rusnya bogos Gyertyanfa a' tetejin teplesz [Szászadás KK; i.h.].

8. havibajos; care are menstruatje; in Menstruation. 1630: (A leány) aztis megh monda hōgi szeoke Peterteöl valo az gyermek ... szinte akkor volt kezdő Zeöke Peterrel, mikor rusnia volt [Mv; MvLt 290. 191b].

9. undok, undorító; dezgustátor; ekelhaft. 1662: (Gécz András) megfogattatván, Balling János, akkori fogarasi kapitány keze s vendégsége alá adatott volt ... Végre sok nyomor-gatása után egy rusnya tyűkkosárba dugatván, a város piacán levő akasztófa alá viteté, s ott vétéstven feje [SKr 91–2].

rusnyálkodás ürülék; excrement; Kot, Fákalien. 1662: Az ő törvényben Isten csak a külső tisztátalansáért is, ha midőn a természet szükségére félre nem mentek a táboron kívül s ott is rusnyálkodásokat a földbe, vermecskébe el nem takarták, elirtóztott és kiment közülök [SKr 696].

rusnyán 1. csűnyán, rondán; urít de tot; häblicherweise. 1814: egy sertesse el károsadt a más pedig rusnyán meg volt vágva [Aranyosrákos TA; Borb.].

2. kegyetlenül; fārā milā/crujare; grausamerweise. 1756: ötöt meg irt Lakatos Tamas rusnjan Verte taglotta volna [Ditró Cs; LLt].

rusnyaság 1. csűnyaság, rúttság; urítenie, hidoşenie; Häblichkeit. 1666: Laposi Mihaly Szeken lako Bardi Mathene Szada (!) Ersebet ellen proposal hogy Szakala-ban kapot Gyalázta rusnyasagaval [Szjk 99].

2. rondaság, undokság; excrement; Kot. 1684: minden-nemű nyomorúságomban útalatlanul minden rűnyaságo-mat alóllam ki hordták [Pat.]. 1697: Hogy a' Farkas Uczai stűtő haznak kuttja meg veszet, es rusnyasaggal be tőlt volt, ketelenittem meg tisztittatni Czizler Janossal [Kv; KvRLt I. C. 8. 7]. 1705: A többi között egy új pervátának lévén két ajtaja, melynek egyikét nem tartván szükséges-nek, berakták, melyet megsajdítván Csáki, egy Topai nevű kedves szolgáját csak titkon béeresztvén kötélén, bökös lé-vén a kötél, a kőfalban megakadtott fenn, és amint megzök- kent, a kötél elszakadván, hónaljaig a rusnyaságba belé- esett, alig hozhatták ki belőle [WIN I, 656]. 1810: Attam az eskola árnyék szék mellett lévő gödör ásásra hogy az rusnyaság az ediny szín előtt ne fojjon el egy magyar forintot és husz pinzt HFlor — 1 Den 20 [Zilah; ZFaz.]. 1823–1830: az egész várost is nem lehet tsinosnak nevez- ni, az Udvarok Szemetjei, minden rusnyaságai ki folynak az Uttzára [FogEK 262].

3. tisztátalanság; lipső de curăţenie; Schmutzigkeit. 1602: Vagion sok panazolkodas kit magunkis mind feyen- kent zemewinkel latunk az kwldws gyermekek myat valo rusniasaghrol ky miat varosul inficialtatunk [Kv; TanJk I/1. 422].

4. hitványság, romlottság; desfrīu, libertinaj; Ver- derbtheit. 1657: (Blényesi György) parázna, lator ember lévén, fertelmes életét continuálván vénségében is, kinyilat- kozának rusnyasági [KemÖn. 131].

rusnyául csűnyán, rondán; urít de tot; häblicherweise. 1677: az Ötvesek mivelvén drágáb materiákból, tapasztal- tatik nagy fraudulencia közöttök valóokban, nevezet szerint hogy a' jo ezűstöt igen meg-szokták vesztegetni, ros- szul és rusnyául-is mivelnek [AC 218].

rusztikus falusi/vidéki környezetben élő; rustic, de la ţară; in dörflicher Umgebung lebend. 1880: Amilyen szíve- sen fogadott*, amilyen szerető jóindulattal szidott mocskolt engem egy álló hét minden áldott napján azt te ott a falun, te rusztikus Jakab Ödön, nem is képzeld [PLev. 81 Petelei István Jakab Ödönhöz. — ^aGyulai Pál].

rusztikusodik elvidékesedik; a deveni provincial; sich provincialisieren. 1879: (Ágai Adolf) írja, hogy küldjek sürűn az ő lapja^a számára Azt gondolom, Jakab Ödön, hogy küldeni fogok ebben az évben neki is, másnak is Ha elkergetnek, abbahagyom s csak rusztikusodom csendesen tovább [PLev. 38 Petelei István Jakab Ödönhöz. — ^aMagyarország és a Nagyvilág].

rút I. mn 1. csűf, csűnya; urít; häblich. 1570: porozlo Benedek azt vallia hogy egy Rwth Archul vagot ember ky zeoket zolebwl, vgy vagta agyon az Zanto embert | Margith Kwpa Janosne, Azt vally, hogy ew Ment volt egykor hoz Bartosnehoz, es weot volt egy fewalt teole Mond conekey Jmez Rwth Boytos leanya volna [Kv; TJK III/2. 48, 99]. 1638: ez njauallja az ige(n) szép Iffiű legineket teőtte ruttta [KJ]. 1651: Ugian az Kissebbik Kis Aszony számára küldöttem egy Bokor kesztűtis, hagi ige(n) szép fejeren tarcza az kezet, mert igyod ha rut leszen, nem fogia szeretni Rakoczi Ferencz [Fog.; BK. Kemény Jánosné Kállai Susanna Bethlen Ferencné Kemény Káthoz]. 1657: Az nagy Báthori István lengyel király ... Felesége ... igen vén s rút volt, kit az királysáért vött volt el, ahhoz képeten nem is szerette | az fejedelem bolondja, Mihály bíró kelevészt töre az akkori főlovászmesternek Balási Ferencnek jádizi bolondjával, Cserkesz nevűvel az nyereség Cserkesz lőn, orra mellett öklelni tanálván Mihály bírót, kivel annál rútyabb lőn azután [KemOn. 20, 63]. 1695: Az edgyik szürke Dabrocsani Lo forma, ige(n) vékony rút farka vagyon [Gyf; KaLt Apor István ir. Récsey István lev.]. XVIII. sz. eleje: akarmelly Szép légyen is a Kancza, de ha rut a Ménlő Szép faja nem esik [JHb 17/10 lőtartási ut.]. 1710 k.: a páváról mondják ... hogy a farkában gyönyörködik, de mihelyt rút lábait látja, mindjárt elszomorodik | Szemem jó erőslátó is volt, élesen messze, és akármí apró objectumot is jól láttam, horgast és egyenest, rútát és szépet [BÖn. 444, 491].

Szk: ~ ábrázatú. 1762: a felesége, Csáki Borbára ... igen rút természetű nyomorék és rút ábrázatú de másként okos, eszes vala [RettE 146] * ~ természetű → ~ ábrázatú.

Sz. 1702–1764: Rút az a' Iffiu ki az ven Embernel Erőtlennb [Mny IV, 233].

2. kegyetlen, erőszakos; crunt, nemilos; gewalttätig. 1613: Szilasi János és Ladanyi Gergely megölék Báthori Gábort az Peczek (!) vizénél, Várad mellett, rút mordállyal, mezítelen hagyván [Kv; KvE 147 SB]. 1619: bizony félek, hogy Jenőért rút tüzet-egyvert látunk Erdélyben [BTN² 229]. 1630: Latta(m) az Nagj veszekedéseket, rialkodásokat, s rut vagdalkozásokat [Mv; MvLt 290. 216a]. 1671: Máramaros Vármegyében jóságot Bíró Ember csak nemrégén Szomszéd Lengyel Ur Jacobus Potuczki Emberén, Szolgain rut insolantiakat cselekedett [CC 44]. 1702: Tkts Nzts Kis Toroczkaí Peter Ur(am), városunk Biroját egynéhányad magával ki hivatta magához és minden rut bestelenséget rajtok el követvén végre másod magával Városunk Biroját holmi Arannjas széki Legényekkel erőssen meg kötöztette [Torockó; TLev. 4/3. 1a]. 1757: miolta az Mostoha Annya azon legénynek el szökesit ki kialtotta, az olta meg különöztek mivel rut verekedés eset közöttök [A. gyékényes SzD; Ks Vajda Lup (70) ns vall.]. 1772: Hallottam Gázmer Györgyét ... mikor a Feleségem testvér ösét hozta volna haza féle ide Désre rut veréssei között nem volt olyan otsmány Teremtettézés a melyet el nem követett rajta [Dés; DLt 321. 72b Mart. Nánási (26)

ns vall.]. 1808: 'a Legény szűk voltát, az velek valo rut bánás okozza [Kv; ACLev.].

3. undorító, mocskos; scírbos, murdar; schmutzig, ekelhaft. 1582: Fassio lo(ann)is Linzinger al(ia)s Borbely en az aszonynak engedelmebeol es kiwansagata vgy foktam hoza es menel Jobban Tuttam vgy gygekeztem meg gyodittany olyan rútsagot (!) yeott ki beleolle mint egy ewes wer a kylybol én soha rútyab doltgatt nem lattam mint az azonybol ky Jyeott (!) mert rackwa wolt swlyel [Kv; TJK IV/1. 59d–e]. 1583: Sophia Borbely ferenczne vallia Lattam aztis hogy Arczul eotte Balassy Sandor Katalint valamy Rut vizzel [Kv; i.h. 196]. 1584: Luch Gergelne vallia Az leany ki mene hogy az Rut mellieztes vizet ki Eösse [Kv; i.h. 246]. 1597: Zok Istwanne Martha vallia hallam az leankatol hogi eo ne(m) tődgia mit chinalt az vra az alfelenek az kertbe latam az ingetis hogi rút pechetes wala [Kv; TJK VI/1. 99]. 1631: En egikor szapullani Akarok vala s rea taleak az Jngh alliaira s hat igen rut, s megh rutul pirongatam az aszont hogi miert nem mossa megh az ingh alliat hiszen iffiu ember volna [Mv; MvLt 290. 255a]. XVIII. sz. eleje: A mely lo vagy Kancza fel borzadva vagyon, bágyatul viseli maghat, vony kégyő fü gyökeret, a melyhe hegyesibe annak minden részeiből egybe vonnya a rút genettségét és mind a Szugyin folyik ki [JHb 17/10 lőtartási ut.]. 1710 k.: a föld havas, jeges és rút saros vala [BÖn. 583]. 1735: az hol az utcázkon olly rut sepedeket Csinálnak, ganejyokat szemettyeket ki hordgyák, tehát büntethessék Cum fl. h. 1:1 [Dés; Jk 456a]. 1773: Zár Minyát meg verette a Gróff edgy Loért meg három Esztendeig élt, de azért nem holt meg, hanem inkább a súly miatt, mely a Nyakaban volt és rut forradásokatis ejttet volt rajta [M.léta TA; JHb II. 3].

4. gonosz, elítélendő; rusinos, urít, reprohabil; böse. 1561: az kozonszeges ioknak wegezeserol mykor terekednek az iffiwsagnak keuel zolalkozasok az ides es megyert emberek ellen erpt ne venne es az io erkolch ektelen es rut Negedsegre ne hailana [Kv; ÖCart.]. 1583: Jiona Jgiartha Thamasné vallia Rut es Rettenetes gywlcősegh volt keőzteok [Kv; TJK IV/1. 238]. 1657: Az lopott pénznt némelyektől vitel közben mások, kik reá lestek, elfosztoták; volt rút kapzsi szegénynek javaiban, melyek nevezet szerént valakiknek nem legáltattak, és az megnevezett erősségekben nem reponáltattak [KemOn. 106]. 1662: Ésaiás dorgalta több királyoknak fejedelmeknek és az egész népnek rút nagy gonoszságokat [SKr 707]. 1710 k.: lsmét néha könyörgés vagy prédikáció-hallgatás, vagy egyéb tiszteletes foglalatosságod alatt nem ütköznek-é elmédbe, mint a sebes nyilak, sokszor magadat is irtóztató, rút, gonosz, néha Istent is káromló gondolatok ? | (Szász János halálával kapcsolatban) minden rút titkot tudott Bethlen László [BÖn. 471–2, 959]. 1711: minek előtte én mondotam volna hogy a Dna A. vesztette meg a lábomat; annak előtte sokon kiáltották szeméb(e) hogy meg vesztette de ő kgle törvényb(e) csak egyet sem keresett én előtem; hanem succumbált ő kgle a rút boszorkányi névb(en) [Dés; Jk 365a].

Szk: ~ dolog. 1583: Ferenczy Antalne Aszoniom vallia, hog' hallotta az felseo Rut dologokat Nemimeneo Resze szerent, mert el vltala hallany [Kv; TJK IV/1. 152]. 1644: rut dologh volt az mint Zjaldalmazta az Eoregh Azzont az le-leokeuél [Mv; MvLt 291. 426a]. 1651: monda gere Antalne im miczoda rut gialazatos doltgot hallek, azonba(n) ugy monda hogy im Kos Petermit mulatot minap Ambrus Fe-

rencz Tagadatl(n) mondotta hogy a Bors Thamas Ura(m) leanianak gyermeke lot [Cszs; CsÁlt F. 27. 1/16 Sa(n)tus Mattias Hoszuaszay pp vall.]. 1736: valami Németek dolga iránt Aszszonyt eő Ngāt alaz(at)os Instantiánk által requiraltuk volt, abbol rut dolog kerekedet ki, mert Tisztarto ur(am) az Falus birot azért keményen meg verette [Récsé F; JHbT] * ~ *hir*. 1597: Lakatos Mihali wallia. Hallottam eginehany wttal hogi Czizar Peterne rút hireket bezellet Veres Pal feleol mert azt mongia wolt egizer hogi ameli zolgalo veres palnal lakot azt terebbe eitette [Kv; Tjk VI/1. 70]. 1639: monda Gergeli kovacz hogi eő azirt iot haza hogi azt hallotta oda ki magyar orszagba(n) hogi eötet hami (!) hittüe akarjak tenni, de eő az eő hiti melle iot haza, hogi ki akarja magát tisztítani belöle abbol az rút hirböl, nem akar benne fekenni [Mv; MvLt 291. 173b]. 1724: Egyebet kglmetek(ne)k ne(m) mondhatunk, hanem ezt: hogi a Pekri Fer(enc) Ur(am) kurvás és hamis életé(ne)k elég rút hire van [Mezőbánd MT; BK. Pap Dávidné (36) ns vall.] * ~ *hírnév*. 1613: enis ea conditione mentem haza, hogi mind az Ispanokatt, es mind az szemeljeket kik az Ispan előtt emlekezetet töttenek felöled, rea keresed, De ha rea nem keresed, hanem alatta fekszel, az rút hir nevert en soha veled nem lakom [KJ. — Feleség válasza válóperben Joan. Csalanosy assz. kezével]. 1680: engemet Rutt hirb(en) nev(b)en) kevert es gyalazatosan megh mocskolt [Dés; Jk]. 1691: Mivel az Actrix az papok székin Convin-calodot maig is rút hirb(en) nevben vagyon [Dés; Jk 123b]. 1697: Egykor Gergely Mihályneval pántolodunk ketten hogi olyan rút hirben nében (!) vagyon Peter Deakne [Kortmány Cs; CsJk 5–6 néhai János Benedek relictája Borbára (37) pp vall.].

5. csúnya, kellemetlen; neplácut, supărător; unangenehm. 1618: Ión Kamuti urammal^a egy igen rút nagy confusiók [BTN² 87. — *Kamuthi Farkassal, Erdély portai főkövetével, az emlékiró tiszttségbeli felettesével]. 1655: Ennek a rút támadásnak én semmi bizonyos nagy fundamentumát nem hallom egyebet, hanem hogi német practica lett volna [ETA I, 169 NSz]. 1657: Az említett meggyési gyűlés pedig ment végben felette rút tumultussal [KemÖn. 124]. 1662: az havasalföldi bojérok között a vajdaság végett rút szakadás és veszekedés támadván, Aga Máté nevű főbojer néhány bojérokhoz^a szalada | Havasalföldében is nagy rút pártütés és veszedelmes háborúság támadott vala [SKr 143, 333. — *A fej-hez]. 1669: az portán s egész Törökországban rút zűrzavar vagyon [TML IV, 496 Nalácsi István Teleki Mihályhoz]. 1670: Az az átkozott Járainé igen elmerült az dologban. Én félek, az eb vén leánya rút confusiot ne csináljon [TML V, 33 Teleki Mihály Nalácsi Istvánhoz]. 1803: rút láрма, és haj tépés kerekedvén belöle [Berekeresztúr MT; Berz. 3. 5. B. 1].

6. zűrzavaros; incurat, confuz; in Wirrwarr. 1653: Igen rút fertelmes állapotra jutottunk vala a régi apró pénzért^a [ETA I, 140–1. — *Köv. a részl.]. 1662: a rút, zűrzavaros, felfordult állapotokban a törvények is számkivetésben, hallgatásban volnának [SKr 88–9]. 1664: Kolosvártt igen rút állapot vagyon, félő rebelliótól [TML III, 168 Nalácsi István Teleki Mihályhoz].

7. nyomasztó; apăsător; erdrückend. 1661: Minemű búsulással legyek, Isten tudója, rút álmokat is látván felöled [TML II, 38 Teleki Mihály Veér Judithoz] | még az álmaim is elijesztenek immár engemet, mért én oly rút álmokat látok Kegyelmedre minden éjjel [TML II, 215 Veér Judit Teleki Mihályhoz].

8. hitvány, semmirevaló; netrebnic, ticălos; gemein. 1634: latam hogy ugian megh pöké az betegh ember Zanto Marthont, mondván pi vgy mond rút ember, nem otalmazo(m) völtál te enneke(m) [Mv; MvLt 291. 6a]. 1729: Eb völt a lelketek hűndfottz rút vargai [Kv; Pat.]. 1816: eziis azért irom hogy meg értessem magával milyen hiba 's milyen rut a' ki szovának nem áll [Kv; Pk 6].

9. erkölcstelen, parázna; imoral, depravat; amorálisch. 1584: Hozzw Istwan Az Ven ember vallia, Esmerte(m) Giarfas papot Igen Rwt zemeliw parazna ember vala [Kv; Tjk IV/1. 328]. 1633: az mikor Szabo Jacobnal laktam akkor Szabo Jakabne is iol uiselte magát, de hogi en el jöttem tollók az uta(n) elegiedet ebbe(n) az rút eletbe(n) [Mv; MvLt 290. 125a]. 1654: Deceben^a lako Jo Istvan szolgalo leanya Jakab Eörsebet jelenti hogy igerte magát hazassagnak okaert Berkenyesi Gyeörgynek, de az legenynek illetlen rut magaviseleert tüle meg unatkozot, Azert separatatni kivan az meg nevezet Berkenyesi Gyeorgytól [SzJk 73–4. — *SzD]. 1657: Galambfalvi Ferenczet, hűdtölenül tüle elfutot feleségetül, Kalmandi Annatul, absolvatta az sz Ecclesia Hallatot, s bizonyos hogy igen reszeges, buja, rut parazna eletü asszonyi allat volt annak előtteis, mig hozza nem költ [i.h. 84]. 1713: Mind az két félnek bé adot Relatoria(i)bol vilagoson ki jö Széki Tamásné Toth Lőrincz Ersoknak rut, feslet erkölce, az sz. hazassag elle(n) valo magaviselese [Kv; Tjk XV/1. 102]. 1743: Hogy Szasz Anna és Fodor Anna rút bestelen életre, paráznaságra, lopásra és Or-Gazdaságra attak légyen magokat ... magok sem tagadgyák [Kv; Tjk XVI/3. 142]. 1745: Illyen actiom vagyon az l. ellen, hogy ő eleitől fogván rút otmány parázna életben lélegzett [Torda; Tjkt II. 39].

10. korhely, tobzódó; scirbos; liederlich. 1586: Lakatos Ianos halmy vallia, hallotta(m) hogy rut ochmansagaert ky toltak Grusz Leorinczet az Ayton [Kv; Tjk IV/1. 545]. 1662: rút részegeskedések, minden kordé dolgokban az Isten méltóságos nevének héjába való felvétele megtiltattak vala [SKr 583]. 1711: Az utban igen mocskoson és rútül viselte magát Almási; rút részeg lévén szitkozódott rút, pajkos módon [SzZs 289].

11. gyalázkodó, mocskolódó; denigrator, defăimător; schimpfend. 1625: Kaycza Pal kezdette vala perleni egy rút enek szerzesen dyan keresi uala [Kászonfelsőfalu Cs; LLt].

Szk: ~ *beszéd*. 1640: Tordai Martonné fassa est: Én csak masoktól hallottam az sok rút beszédeket [Mv; MvLt 291. 233 átirásban]. 1644: az töb rut ektelen beszedit nem hallottam [Mv; i.h. 291. 418] * ~ *beszédű*. 1584: Marta Bota Ianosné hallotta hogy Danch Leorincz gyalazta Viczey Andrast ... rut Izoniw zokkal illette, olj gonoz haborgo es rut bezedő zítuku ember hogi soha olliant Ne(m) hallotta(m) [Kv; Tjk IV/1. 360] * ~ *fenyegetés*. 1619: az mufti és az császár hocsája igen rút fenyegetéssel, haraggal pirongata [BTN² 181] * ~ *káromkodás/káromlás*. 1739: ő kegyelme belém tőkede es engemetis rut, irtoztato káromlásokkal káromolván [Kézdisztlélek Hsz; HSzjp Blasius Molnár (45) jb vall.]. 1747: az J ... azért hogi edgy északa a' tömlőczb(en) kellett hálnia, rut káromkodásokkal teremtetézésekkel káromlotta a Magistratust [Torda; Tjkt III. 161]. 1814: a' Felperest rút káromkodások és Teremtetézések között le-Tolvajozta [Dés; DLT 37] * *módon/módra*. 1588: Monda Pascha vayda rwth modon rwth zidalommal ell vinek engem az Talas gergely vayda hazához [Zsákfa Sz; Wlt Luc. Barlas jb vall.]. 1673: Az

Colosvari orthodoxa Eccle(sia)(na)k Curatori ugy mint Actorok, az I. Desi Istva(n) elle(n) allegallyák, hogy midőn Tatar Mihaly(na)k megholt szolgáját temették volna Deakink enekelve(n), deakinkat rut illetlen pogányi modra valo bögsével megh czufolta, az Istennek ígejét [Kv; TJK XI/1. 328]. 1711: Almási rút részeg lévén szitkozódott rút, pajkos módon [SzZs 283] * ~ név. 1792: Árkosi Péter László providus, méltóságos Daniel major úr önagsága külső cselédje panaszoja hogy engemet mocskolt, azzal a rút, gyalázatos, mocskos névvel [Árkos Hsz; RSzF 255–6. — *Árkosi Bakó Sámuel gy. kat.] * ~ szidalom. 1558: Jgartho christophot kezzer le vertek es Megh zydokattyat (!), Égh Nemw nemw Nemetekhez Partolo Ember, ky megh Rwth zidalmatys theot [Retteg SzD; BesztL 5 Margay Menharth Gr. Thymer beszti-bíróhoz]. 1570: Catalin kys Andras leanya, Rosa Zas Albert leanya Ezt vallyak hogy azt hallottak az geres New leanthwl hogy Azert hatta ely Ky Myhalt hogy Nem zenwedhetette az Rwth zydalmakat mynt eo Magatwl mynd feleségetul [Kv; TJK III/2. 128]. 1588: Monda Pascha vayda rwth modon rwth zidalommal ell vinek engem az Talas gergely vyda hazához [Zsákfvá Sz; WLt Luc. Barlas jb vall.]. 1700: rút szidalmakkal szidalmazta, eb adta kurvajának, kurva lelkűnek, eb s kutya lelkűnek [Dés; Jk] * ~ szitkú → ~ beszédű * ~ szitok. 1570: Katalin Zeoch Benedekne Ezt vallya hogy fely kyalt fodor Janosne, Te^a Morogos (!) hytwan lator, egieb rwth zythkokalis Zydia volt [Kv; TJK III/2. 78. — *Ti. a harangozó]. 1600: oda iedőwe az Alperesnek diznaia az en makkomra mikor ki wztem volna ream iedő feizeiwel erossen wert hozzam ... annak felette zidott rut zitkokkal [Uszt 15/75]. 1718: Szidnj kezdte rut szitokkál hogy miért veztegettük a földit [Szentimre Cs; Hr 3/3a] * ~ szó. 1599: Egy Haydu Balint Neuco zolgaia Christoph Vramnak kezdy Rut illetlen zokkal zidalmaznj tegeny Vramath [Dés; Eszt-Mk]. 1694: az Varos közönseges Meszarosak szekib(en) rut illetlen mocskos szokal szidalmaztat [Dés; JK]. 1747: az I. engemet rut mutskos szokkal illetett [Torda; TJKT III. 140]. 1805: az all peres Török buza pásztort volt és meg szolitván, hogy honnan hozza a török buzát es fuszulykát az átalvetőjébe; ez mindjárt a pásztort illetlen rut szokkal illette [Füzesd H; JF 36] * ~ teremtettség/teremtetéződés. 1771: Gönczi János Inaskájától Enyedi Marczitol azt hallottam, hogy Szóts Ferentz ... rut Teremtetézzéssel az Inasra támadat [Dés; DLT 321. 21a]. 1814: a Felperest rut káromkodások és Teremtetéződések között le-Tolvajozta, Huntzfutazta [Dés; DLT 37].

12. *becsm, szitk* gyalázatos, becstelen; neruşinat, imoral; amoralisch. Szk: ~ *bestye kurva*. 1570: Veres Benedek, Ezt valya ... azt Mongia Zygarto Gërgh, az Zeochnekek vgy Solas Minth egy Rwth Bestie kwrwa [Kv; TJK III/2. 74g] * ~ *bestye kurvafi aggeb*. 1582: Nireo Kalman Zidogatny kezde engemet Mondwan, Oh wen rut bestie kwrwafi Ageb, myt hazuch [Kv; TJK IV/1. 41]. 1585: mikor Seggel fordula Igyarto Georgre ezt monda veres peterne, ezt wsd ugmond, fattias feleségw Rut Bestie Curwafi Ageb [Kv; i.h. 512] * ~ *kupitor*. 1592: Kobak Demeter vallya Hallottam boros koraba Niari Martontol, hogy ezt monta, Im ne(m) hagi beket Cassaine, de vgi megh rügdosom ez rut kupitort (!) hogi nem jdez (!) [Kv; TJK V/1. 295] * ~ *kurva*. 1597: Hegedüs Jstuan Monóstor kapúba(n) valo szolga vallya: Mondottuk nekj ne jartasd ide az rút kúruat [Kv; TJK V/1. 136] * ~ *kurvafi*. 1572: Sophia

Grwz tamasne Azt vallya hogy keomyes gërgne hogi ky Jeo volt az hazbol tahat Megen ala az vchan egy Zeold Mentos az azzon Mond Ez engem keres vala, De nem kel neke(m) Az rwth kwrwafi [Kv; TJK III/3. 5–6] * ~ *kurvanó*. 1582: Elizabeth consors Sth(eph)ani Kadar fassa est mond Keodmen Janosne, En zolgalóom vala^a, egzer a vizre kwlde kilenczed napra leowe megh, hogy megh leowe Mondam Neki, the Rut kwrwaneo ha ig Akarz zolgalny Nem kellez ennekem [Kv; TJK IV/1. 3. — *Angalit] * ~ *lotyó*. 1591: Grüz Jstuanne, orsolia Azzoni vallya ezt hallotta(m) zayabol feyerdi Balintnenak, Vgian meg akartam latnj Az Rut lottionak (igy!) es ky Akartam ketseemet venny ha vagion Monja Chizar Tamasnak [Kv; TJK V/1. 114].

13. *betegségre/sérülésre von.; despre boli, leziuni; sich auf Krankheit/Verletzung beziehend: súlyos, veszélyes; grav, periculos; schwer, gefährlich*. 1654: igen rut utes vagian az fejen egy anira hogi szovatis elig vehettük [Is-pánlaka AF; Thor. X/9 Duka Todor (38) jb vall.]. 1658: az szegény Boricza asszony meghimlősedik Bethlen Ferenczné asszonyomnak is írtam egy levelet, mivel ő kegyelme jól megtanulta az orvosságot, mert az ő gyermeki mind voltak abban az rút nyovolyában [TML I, 163 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. 1674: (Veselényi Pált) Rút nyavalyával verte Isten meg [TML VI, 646 Bánfi Dienes ua-hoz]. 1796: Groff Toldalagi Pál Úr Ó Nsga Ménesse igen rút fekélyes nyavalyában vagyon [Koronka MT; Told. 19/44]. 1800: rút vágások estek rajtak [O.solymos KK; Ks 67. 47. 27].

Szk: ~ *kék*. 1591: Erdely chaplar Gaspar vallya: Zeoch Pal az azzonnak kontiatis le vonta vala es arcuzlis rut kek vala [Kv; TJK V/1. 159]. 1644: bizony rut kek vala az hata az gjermekek | mutatta szegeni aszoni hogy meli rut kikek voltak az testen [Mv; MvLt 291. 413a, 417b] * ~ *szinben van beteges színe van*. 1593: Berzeta Mihalne, Sophia azzoni vallya, Mentem vala Keotelenbe valami mez giwiteni latam ez Annat hogi rut zinbe vagion [Kv; TJK V/1. 382].

14. *csúnya, rendetlen, pontatlan; urit, dezordonat; unordentlich, unpünktlich*. 1791: a Kep ironak a rut festesert 4 [WLt Cserei Heléna jk 37a]. 1806: délelőt sovány voltam a fordítást meg sirattam, a Letzke szegény, az írás rut volt | dél elöt meg lehetsőske voltam, ki vévén az irást e rut volt [Dés; KMN 206, 209].

15. *gidres-gödörös, járhatatlan; ráu, desfundat; unweksam*. 1614: Azutan nyolcadnapig rettenetes rút iszonyú havasos, kösziklás, erdős, völgyes helyet mentünk, azhol egy városra is nem találtunk | Ettől az várostól^a fogva Konstantinápolyig semmi tisztességes, emlékezetre méltó úton, városon nem jártunk, hanem csak igen rút, ocsmány erdön, köves utakon mentünk [BTN² 67, 69. — *Kerkizától]. 1665: oljan rut ut soha en jdembe lattomra ot nem volt mint most [Andrásfvá MT; BáLl 50] | latam az Gergely Janos kapuianal valo utat hogy annyra el vesztegette az malom arkabol ki folyo viz hogy jdembe ollyrut rut ut ot soha nem volt [Csákfvá MT; i.h.]. 1710 k.: A kolyesza, paraszt, fakó, keskeny, bak nélkül való, úgy rázott, hogy azt tudtam, agyam, fogam is kihull, mert halálban sietett az órás cédula miatt; ha mondottam is, lassabban járjon a rút helyeken, nem fogadta [BÖN. 595–6]. 1735: A Falun állólv lévő egész Rétsig a Rut árkos szorossig felső fele idegen Intervenians szállók Lovain(a)k számokra pro pas-cuatione hagyatatt jo tilalom alá [Mezőcsán TA; DobLev. I/160. 13].

16. terméketlen; nefertil, neproductiv; unfruchtbar. 1794: (A) Gyümölcsös és Veteményes kertnek nagyobb része hasznal vehetetlen rut helyly volt [Mezőmadaras MT; BKG Dán Tyira (40) col. vall.].

17. időre/időjárású jelenségre von.; referitor la vreme/ timp; sich auf Wetter beziehend: cudar, gyalázatos, ronda; urít, prost, miserabil; schlecht. 1573: Onofrius pellió et Margareta vxor sua Brassouien(ses) lurati fassi sunt ... Nagi Sar Rwt Ideo volt mykor gialog ely Indwlt^a [Kv; TJK III/3. 182. — ^aZeoch Pal]. 1636: 1636. 20 Januarii. Reg- gelre virradólag villám<cl>ás és szörnyű nagy zuhatar, szél lön; felette rüt, locsos, sáros tél lön azon télen [Kv; KvE 168 SB]. 1662: Az Kajántorokból még ki sem érkeztek vala az hadak, hogy rettenetes, rüt havasökre kezdett vala az idő fordulni, és igen nagy hó lett vala | nagy rüt, havas fergeteg esett és olly hó lön, hogy majd szárközépig érne [SKr 190, 220]. 1705: éjszaka igen rüt időnk volt, mert a havas eső igen esett, nagy szél és nagy sár is volt [WIN I, 617]. 1710: az idő megváltozván, rüt havas eső kezdte esni [CsH 233]. 1710 k.: Az 1680. januáriusban menék én Kamarásra lakni, igen rüt hideg, hó és fergetegben [BÖn. 715–6]. 1749: rut Szeles es Fergeteges idő [Marossztkirály AF; Told. 25]. 1807: rut hideg szél fut [Dés; KMN 361].

18. csúnya, fekete; urít, negru; abscheulich, schwarz. 1573: Anna Azzon Bodog gabrielne, Ismet Anna azzony wicey Janosne, hitek wta(n) eggiarant ezt walliak, hogy volt Vicy Janosnenak oth egy kapassa annak Enny vyttek volt le wl Enny az kapas, es tekint Daroczy Janos Maiora fele, s Mond, Mely rut füst Megie(n) fel az Daroczy Maiorabol [Kv; TJK III/3. 191].

II. *fn* I. kb. hitvány ember/személy; persoană infamă/ab- jectă; gemeine Person. Szk: ~nak szid. 1814: hallotta, hogy Rákosi Huntzutnak rutnak Császár tsalonak szidta [Mar- tonfva Hsz; HszJP Tompa Jánosné Pásztor Anis vall.].

2. csúnya állat; animal urít; häßliches Tier. 1811: el tö- kéllé magában, Hogy kedvit töltse a' Ménes tartásában: De miért bajoljon kevéssel 's rutokkal? [ÁrÉ 133–4. — ^aBáró Bánfi János].

3. csúnya dolog; lucru urít; häßliche Sache. 1807: egy rutatis hazudtam [Dés; KMN 256].

III. hsz-szerű haszn-ban; adverbial; im adverbialem Ge- brauch: nagyon; foarte, tare; sehr. Szk: ~ istentelenül. 1653: mikor a hegy alá a Polgárok-völgye tájatt jőnének, a miénkben is kirugá magát négy lovas, és rüt-istentelenül levágák a követeket [ETA I, 63 NSz] * ~ sebes. 1598: mas Jobbagiomhat ... ereösse(n) megh vagdaltak, mostis Rüt sebessek [UiszT 13/101]. 1716: tisztességgel legjen mond- va, az Töküis rettenetes rutt sebes es dagadozott volt [Nagy- ida K; Told. 22] * ~ véres/véresen. 1593: Zaz Balint vallia ... ki menek hazambol, tehát az ven Buzai Matias rut veres sebes, es saros, es kezdte engemeth kerni hogi megh fogtassam az fiat Mathiast, mert eo chelekette azt raita [Kv; TJK V/1. 364]. 1598: Zekely Balintne Ersebet ... wallia. Lata(m) azt hogi az Zappanos legeny mutogattia vala sebet rut veres vala [Kv; TJK VI/1. 162]. 1600: Kwn Jstwan vallia az zajra az eoehem is menth ky tehát Thamassal zolalkoztanak eoze, es chypadostak egy mast, rwt veresen leowke ky Thamastol [Kv; i.h. 429].

ruta kerti gyógynövényfajta; Ruta graveolens; rutā, vir- nan; Raute. 1644: pestis ellen edes Atiamfia illien oruo- ságot chinali, egi tista üvegben tegi egi etel igen io fele erős echetet, aban szaz szem fenő magot, három fő fo-

ghagímanak az gerezdít ... egi keues rutatis ualami három szalat tegienek bele [LLt Gyulafi László feleségéhez, Balási Erzsébethez]. 1731: adot vala Doctor Fagarasi S(á)m(ue)l valami orvosságot hogy le vigyem Kováts Maria Aszszony(na)k egy üveg(en), ... és valami rutatis de mire valo orvoság volt az én nem tudom [Born. XXXIX. 16 Szakács Maria (34) vall.]. XVIII. sz. v.: A Sallyát rutához közél ülted, hogy a kigyok, a kik igen szeretik a Sallyát távozzanak tőle [Ks Kerti Oeconomia].

rútábban csúnyábban, rosszabbul; mai urít/ráu; schlechter. Szk: ~ jár. 1598: Markos Casparne Jloná Az- zonyj vallia zilagy Istwan ... monda, de io hogy eleb ezemben nem veottem, mert megh rwttaba(n) Jartwnk vol- na egi mas miatt [Kv; TJK V/1. 232].

rútábbul 1. durvábban, kegyetlenebbül; mai aspru/crud; grausamer. 1710 k.: nem okádhaván ki a mérget a szitok ál- tal a harag, rútábbul s tovább dúltam-fűltam, az emberrel is szitok nélkül rútábbul s keményebben bántam [BÖn. 497]. 1775: a Katona nem akarván hozzájuk adni magát, az Czi- ganjok rútábbul kezdettek vele banni [Tarcsafva U; Pf].

2. csúnyábban; mai urít/miserabil; schrecklicher. 1710 k.: ha tíz-tizenkét értelmes cigánynak adta volna a császár, az sem hagyta volna rútábbul elpusztulni [BÖn. 896. — ^aA Gálfi-házai].

3. ~ jár rosszabbul jár; a o pāti si mai ráu; schlechter wegkommen. 1598: Fodor Janosne orsolia Azzonyj vallia ha eleb ertette(m) volna az dolgot, talam megh ruttábbul Jartunk volna [Kv; TJK V/1. 232].

4. gyalázkodóbban, mocskolódóbban; mai urít/defaimā- tor; schimpfender. 1632: az asszony igen rütul megszidta ezt az Alvinczi György deákot — György deák is az lelké- vel rútábbul szidta az asszonyt [Mv; MvLt 290. 94 átírás- ban]. 1733: Feleségét szidvá(n) az Felesege viszsaszidta es rutabbol mocskolta [Dés; Jk].

rútacska csúnyácska; destul de urít; ein wenig häßlich. 1806: Az írás rutatska volt [Dés; KMN 189].

rutafű kerti gyógynövényfajta; rutā, virnan; Raute. 1648: (A kert) egjik reszeben eot bokor rutha fw, es ket bokor szekfw [Porumbák F; UF I, 893].

rutalevél a rutafű levele; foaic de rutā; Rautenblatt. 1710: Ez a generális commendáns a pestis mindenütt grassálván hogy a milítiát jobban conserválhassa a contagiótól, sok reggeli italt főzetett gabonából, abban fenyőmagot, rutalevelet hántanak, s minden reggel azt iták [CsH 446].

rutalmas 1. szidalmazó, gyalázkodó; defaimátor, jigni- tor; schimpfend. 1570: Nagy Neste, Ezent vallya mynth az Eleotte vallo Mongia aztis hogy Rwtalmas Bezedet Zolt Zeoch Miklosra ky Tyztassege ellen volt | Catalin Tar Balinth leanya, hithy szerent vallya, hogy Kys Mihalt Eo Thowab nem zolgalhatta Mert az Rwtalmas zydalmakat Nem zenwethette [Kv; TJK III/2. 79, 128]. 1583: En az en hittóm zerint vallo Balasphi gergelne Borbara azzoni hogi azt sem mondotta(m) Amitth Maghías Thamas fele- sege vallot gergely kouaczne Zoua uttan az rutalmas szitko- kat sem Vram félől, sem Balas kouaczne, sem az Lean feleol [Kv; TJK IV/1. 163a]. 1583/1584: Rwtalmas Zyttko- kat Diokert fel nem veottek Volna [Újfalú K; Ks 42. B. 9].

1589: Nem tudo(m) honnet valo Indulatbul ez Al peres Zida engemet rutolmos zitkokkal | ez meg newezett nap ta-watt Zida engemett rutalmos zitkokkal or bestienek or bestie kurwa fianak [UszT].

2. időre von.; referitor la vreme/timp; sich auf Wetter beziehend: csűf, cudar; urit; prost; schlecht. 1595: Menek Az Mezeosegre Legenben ... Mel jdeoben Igen Rutalmas Jdeo talalkozek reank [Kv; Szám. 6/XV. 58].

rutalmaz szidalmaz; a sudui/admonesta; schimpfen. 1585: Zeoch Andras vallia Zeoch Mathe ... Valtig zida Rutalmaz a' tizedest, es chak Nem zabliarais kelenek [Kv; Tjk IV/1. 462]. 1610: nem hagiom, mert meg szidott, rutalmazott, nieluett meczem ky erte [Martonos U; UszT 33b]. 1653: Nagodnak alazatoszan jelentem itt Enjeden-lako Debreczenj Nyerges Janos nevű Nemes ember mine-mű rut illeten diffamatioval illette iduezült Meszaros Peter Uramat Mi minnjaion ittettük torkoltuk, rolla, de annal inkab rutalmazsza [Ne; KemLev. 1391].

rutalmazás szidás, szitkozódás; suduire; Schimpfen. 1631: Hallotta(m) elegh sok rutalmazasokat hogj szittak egj mast [Mv; MvLt 290. 232a].

rutás rutafüvel készített; preparat cu rută; mit Raute gefertigt. Szk: ~ *kenő*. 1724: az Isten tudgja menyit busulok laczika nyavalyáján az erős kenés neki nem jo hanem Csak gyengén kell kenni melyit hasát had kenegesek evel az rutás kenővel s egy kis Savanyo vízbe had feresztenék meg [Illyefva Hsz; ApLt 2 Apor Péterné Kálnoki Borbára férjéhez].

rútforma elég csúnya; destul de urit; ziemlich häßlich. 1619: (A levélnek) rút forma írással ez vala az subscriptio-ja: Comes Georgius Druget de Homonna mpr. [BTN² 212].

rútít 1. rondít; a uríti; häßlich machen. 1580: Az Zemet Biraknak vezettek eo kegmek hogy kiálchyak megh hogy se trebelt se egieb bwdós vndoksagot ky ne cosse(n) senki ... Az Timarokat is es vargagat (!) kenzerichyek effe-le bwdós vndoksagoknak ky hordassara hogy az vczakat Azzal ne rutichyak [Kv; TanJk V/3. 226b].

2. szid, szidalmaz; a sudui/admonesta; schimpfen. 1632: az Varos szolgálja kialtia uala halgas edes Jstua(n) vra(m) es ne szitkozodgial ... halliatok ket fel somedsag mint rutyt bennvnket [Mv; MvLt 290. 91a]. 1633: az Hadnagi elegge zidalmazta rutita eóket^a [Mv; i.h. 128a. — ^aA szeretkezéssel gyanúsítottakat]. 1639: hallam hogj rutítottak egj mast [Mv; i.h. 291. 208a]. 1697: Vég Gergelly Uram, hazos társát Sóná-gó Kata Aszszonyt gyakarta, rut Isten szomorító zitkokkal szidalmazta rutította, es mocskolta [SzJk 303].

rútíthat kb. rosszabbnak tűntethet fel vmit; a putea prezenta ceva mai urit cum este în realitate; etw. schlechter darstellen können. 1619: Szkender és Mehmet pasa uraméknak, azt látom magam, nem mástól hallom minden conversatiójokat, hogy állapotjokban valóban nevedeknek, ugyan bizony azt sem szépíthetem, se nem rútíthatom [BTN² 226–7].

rútíttatik szidatik, szidalmaztatik; a fi suduit/admonestat; geschimpft werden. 1589/XVII. sz. eleje: az Mester Jambortalansagnak neuuel ne uadoltassek, az Jamborais az eó neuc alat ne rutittassek (igy!) [Kv; KőmCart. 17–8].

rútkep csúnyán, rútul; urit, räu; häßlicherweise. 1596: azt pedig ugyan eskjüssel mo(n)gia uala, úgy hogy Isten eótet ugy segellye de rútkepen zitkozodik uala [UszT 10/73].

rútól szid, szidalmaz; a sudui/admonesta; schimpfen. 1568: Ketely Erse iur(ata) fassa e(st), hogy mind egy arant szigiak egmast, es oztan Erre allottak, ez Kodorinera, es vgy Rutoltak ezt [Kv; Tjk III/1. 225]. 1574: az feidelemnek akaratia ez hogy senky hitnek vallasaert Meg Nem haboritaszek, Azert kyalatassa meg eo k. Byro vra(m) hogy senky egimast Ne Rwtolliya az hitert [Kv; TanJk V/3. 98a]. 1592: Lonai Menihart vallia ... Mezaros fabianne ... talalkozek eozeu Bachi Petermeuel, mierthogi nekiek annak eleotte valami Igenet-lensegek volt, kezdek egimast rutolni [Kv; Tjk V/1. 232]. 1595: myert hogy Asz teóruenj közbe illyen ektelen zitkokkal zittal rútoltal, Azt mondo(m) hogj megh holt djo-mo(n) vagy erette [UszT 10/20]. 1617: Cziki Janosne Marta kobatfalui jurata: Elegge hallottam, hogj zitta rutolta Antalfi Matias az Antalfi Tamasne arulonak, gilkosnak ueres zaju ebnek, czioka zeműnek [Kadács U; Pf]. 1640: nem hallottam hogj Aztalos mihalnet Zitta rutolta volna [Mv; MvLt 291. 226b]. 1668: (A hadnagy) miszáros Simont az nyuzásírt Eördög elküzte szidta s rutolta [Szűv; Born. XXXIX. 5]. 1683: orszaga es hazaja Arulojanak rutolvan Nyelvevel, es egyeb rut karomkodo zitkokkal szidalmazat [Dés; Jk].

rútolás szitkozódás; suduire, admonestare; Schimpfen. 1582: Eothweos Daniel vallia az felesége eleót teottek em-lekezetet az bekeseg feleól, annak vtanna leót a' keozteok valo haborw es rutolas [Kv; Tjk IV/1. 76]. 1629: ektelen ruto-lással szidalmazással szidtak egymast^a mind ketten egy arant [Kv; Tjk VII/3. 146. — ^aChyomafai Janos és Pandj Anna].

rútolkodás ocsmánykodás, okádozás; vomitare; Kotzen. 1586: Jgiarto Georgy vallia, Senky Nem bantotta en lattomra Leorinczet, hane(m) az Reszegesert es rutolkodasaert, vgia(n) meg zidalmazwan ky Vitetek, Megh Enis monda(m) hogj vigiek ky, vigiek a' Camaraba [Kv; Tjk IV/1. 545].

rútolkodik ocsmánykodik, okádozik; a vomita/värsa; ko-tzen. 1586: Anna Lakatos Gergelne vallia, Amikor petermel az az vas botot latta(m) Immar Grusz Leorinczet haza vittek vala, De hogy ot ben rutolkodek^a a' hazat a' zagha mind el hatta vala [Kv; Tjk IV/1. 547. — ^aOkádozó részeg emberről szól a vall.]. 1596: Tudom hogj az Beóleoni Zeochy Pal hazanal valank ebed wtan mikor oda Jüta Galfi Mihalj ige(n) rezegen, elegge zitkozodek, rútolkodék [UszT 10/73].

rúton rútul, gyalázkodva, mocskolódva; foarte urit, într-un mod nepermis; schrecklich schimpfend. 1591: tidedet fel peres uaida gergéli tided Jgien ruton zidot ornak esmet Jgien zidot [UszT]. 1626: az Molnár ot twardik uala, ruton zidkozodik uala, az lelekel, esse lelek kurua ki ontotta az veremet [Szentgyörgy Cs; BLt].

Szk: nagy ~. 1592: azal sem elegödwen nagy rwtton szydalmoza. kemetoket kewettem bestey (!) leleok kwrwana, ky nem vagyok [UszT].

rútság 1. mocskok, rondaság; spurcăciune, murdărie; Schmutz, Dreck | ürülék; excrement, fecale; Kot, Fäkalien. 1582: Anna Kwthi Antalné vallia Igiarto Georg fel veotte feleséget az Rutsgabol az Agbol, es zaraszt teot Alaia [Kv; Tjk IV/1. 75]. 1584: Fodor Albert vallia ... egy lean-

kamnak a' zemenek Nialualiaia león, Es Nagy Rutsagot zeórt es egieb rutsagot Nialtanak vontanak ky zemebeól [Kv; i.h. 247]. 1593: Rosnai Andras vallia menek hatra az Zeoch Pal vduarara, tahat az eo Inassa Peter halua fezik egy agiba, rutsagaba be keueredve [Kv; TJK V/1. 404]. 1597: az fokhaz feleol a fal mellett, valo Cloacat ki kellett meritetnem, Egi nagi vermet assatata(m) es Ey ideoben az Rutsagot gyertya vilagnal bochatattam beleie [Kv; Szám. 7/XIII. 2–3]. 1599: Az cloakat az schlaban mind alsot felseto hogi az wleo zekeket es padlasit meg chynaltatuk foldasztattuk, fizetunk egy zegeni farago Embernek f — d 18 [Kv; i.h. 8/XVI. 31]. 1666: két napszamos(na)k adunk napjára két napszamot, ezek az árnyék székebeol tisztították ki az rutságot, adunk nekik f — d 30 [Kv; SzCLev.]. 1678/1718: az kö Istallo mellett valo Árnyék széket közönségesen elő kglmek tisztítsák meg, az ruccságot hordassák ki [Kv; WassLt.]. 1716: ugjan bidős volt nyavalyás az rutságot [Nagyida K; Told. 22].

Szk: *természeti* ~. 1813: tudom hogy ágyban fekvő nyavalyás világtalan volt olyan erőten volt pedig hogy minden természeti rutsága alaja ment a' fekvő ágyában [Sszgy; HSzjP Para Antal hajdon leánya Rachel (16) vall.].

2. *salak; gúrá; Schlacke*. 1558 k.: Az purgalasa^a pedig Ig lezen ved ky^a az rezet es uerd vekonyon plehe es az rutsag le hul rolla [Nsz; MKsz 1896. 281. — ^aA réz. ^bA tűzből].

3. *gonoszág, hitványság; ráutate; Gemeinheit*. 1662: Nem gondoltunk-e ki sok vétkeknek rutságára való eszközöket ... ? [SKr 714]. 1722: úgy hallottam hogy az Ur ő Nga, minden rutságit Krakay Uramnak szenvedte [Esztelnék Hsz; HSzjP Kús János de Esztelnék (35) pp vall.].

4. *gyalázkodás, szitkozódás; vorbe de ocară; Schimpfen*. 1558: kwltem vala igartho christophot az w felsege Jobagiát az w felsege Zolgalatiara, oda Besterchere (!) mely igartho christophot le vertek es Megh zydokattyat (!) Egh Nemw nemw Nemetekhez Partolo Ember, ky megh Rwth zidalmatsy theot azért kérem kmedet, mint Bizot Vramot ne kmed thegen törwent chözöottek, hogy ha meltatlan Mywelte volna Ez Rűthsagot, Jgartho Christopon Megh Bwnettessek [Retteg SzD; BesztLt 5 Margay Menhart Gr. Thymar beszti-bíróhoz]. 1633: En mastol hallotta(m) sok rutsagit az ket felnek^a [Mv; MvLt 290. 141. — ^aVeszekedő-perlekedő asszonyokra von.].

rútul 1. *kegyeletlenül, kíméletlenül; crunt, groaznic; böse, grausam*. 1584: Ilona Zekel Marton felesége vallia chehi Caspar az zablia lapossauul vgy megh verę hogy a kariat a' feicheöz Ne(m) vihette Daroczine az verescgh vta(n) az Azonis meg zida es Annalis inkab rutl megh verę | Anna czako Andrasne Vallia ... az zabliaual az vczan igen kezde az Azont Caspar verny zidny, es rutul taglany [Kv; TJK IV/1. 345–6]. 1590: rank tamada Pribek Gergely mezitelen pallossal rutul cziapdossa hozzank cziakania(n) rutul ver hozzank [Szu; UszT]. 1599: Veres Balinth ... vallya az mulatsagh keozben Palastos Istwan tehat haborodot eoze Eotwes Bartossal, egymast rutul huzvan vonwan, es Zidalmazwan [Kv; TJK V/1. 303]. 1630: Lata(m) azt hogy ki kerekedtenek vala az Uczara, s rutul vagdalkoznak vala [Mv; MvLt 290. 216a]. 1690: Az tatár tábor hóstáinkat rutul felégett [Kv; KvE 220 BP]. 1746: útamat megálván réám, támadott egy baltával kezemet rutul meg sebhette [Torda; TJKT III. 81]. 1772: (A) vágo Legényt szornyen meg verte Gazmér György ...

sőt Lóval is rutul meg tapodta [Dés; DLt 321. 64b]. 1849: láttam hogy Cseh Josefett, ki akkoris nagyon véres vala, hogy rutul dőfődik s Virvára Stéfán egy bottal erőssen úti valais [Héjasfva NK; CsZ. Vaszi Demeter (51) vall.].

2. *erősen, nagyon; tare, foarte mult; stark, sehr*. 1587: mikorontan az Cólósuári vrak haitottanak Magyar orzagban (igy!) ereztetek borsonkban, zabban, allakorban, es rútul veztegettek [Kv; Szám. 3/XXVI. 6 Suweges Gáspár isp. m. kezével]. 1635: Vagion egy kis zab aztaxis de ez asztaghban gonduseletlensegh mia nagy kar leott az fergekis rutul vesztegettek [Mardzsina F; UF I, 378]. 1688: velem jól tött Vraimat ... rutul meg bántottam [Dés; Jk]. 1722: Az Várnak körületiben lévő Bástyák fedeleit rutul meg szaggatta az tempestas [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1748: (A kaszáló rétet) a Sáté ... a sok vízesesség mián rutul meg környékezte [Koronka MT; Told. 79]. 1764: (Bíró Anisnak) sok szereleméneket írtam s dúdoltam. Igen szerelmes leány vala, rútul szerettem s ő sem gyűlölt [RettE 173]. 1804: Tamas Luka Popa Vont hajba ragadá és rutul rántzikálni kezdé [KLev.]. 1807: a Rector rutul el égette a kezét és a kaputját a phosphorussal [Dés; KMN 364].

Szk: *igen ~/- igen*. 1696: az Dérék Német Tabor szemben szálván sőt az sánczából Török Tabor eleib(en) szálván meg ütkezte(ne)k s meg tölték a nemet Tabor rutul igen, rabulis sok német Generalisokat vittek volna Tömösvárra [Marosillye H; BK. Fogarassj Pap Miklós lev.]. 1704: ma este mentünk ki az asszonnyal a kertbe, amikor is a Disznódi-kapuban igen rútul elvágván az utat a szekér, meg akadtunk vala [WIN I, 195]. 1735: az buza vetésekket igen Rutul vesztegeti az eger [Pálos NK; Ks 99 Géczy László lev.]. 1765: énis fogtam Pétert mivel igen rutul rángotta magát az emberek kezéb(en) [Záh TA; MK V VII/19 Ros Gavrilla (28) jb vall.].

3. *sértően, megalázóan; jignitor, injositor; beleidigend*. 1658: Ebben az gyűlésben ... rút dolgok vadnak, mivel tegnap az hajdúk keményen viselvén magokat, Keresztes uramat kiküldte az ország közül, az többivel is rútul bántanak [TML I, 114 Teleki Mihály a fejhez]. 1670: Kapi uram mely rútul bántat velem aval a vén Váradival [TML V, 62 Nalácz István Teleki Mihályhoz]. 1688: Commissarius Uramekkel rutul bánnak, bestelenitik [Kv; UtI]. 1710 k.: noha csak annyi része volt a Béli dolgában, mint a csecszszopónak, mégis rútul akartak véle^a bálni [BÖn. 707. — ^aAz emlékiró atyjával]. 1723: az jobbagy Aszszonyokkal haragiában ithon rutul bánt Nemasagi ur(am) [Hodák MT; VGy. Prekup Gli-gore (31) jb vall.]. 1740: az elől járok oda disponált Comissariusinkkal rutul bántak, elég teremtetett, hunszfontot rebel-list ruháztak reájok, veressel is fenyegetvén [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.]. 1814: Dobai Mihály Uram minden Czéh béliekkel rutul bának [Dés; DLt 56].

4. *gyalázkodva, mocskolódva, szitkozódva; urit, ofensator; schimpfend*. 1570: mind feleségeül Egietembe(n) ky vgrek hazabol fegueres kezuel, mind wlesuel Es mind Egetesuel mind az falut Rutul feniegete [Oroszfalu^a; BesztLt 114 Demyen János vall. — ^aA. v F. orszfalu SzD]. 1592: Orsolia Azzoni, Seres Peterne vallia: Hallottam Radnaj Catustol hogi ezt monta, miolta vgrimond Zabo Martonnenak leniatit tanítottam, addigh semmi gonozit nekem ne(m) mondot sem lzent, hanem annak vtanna hogi az fizetest meg kwlte haromzor lzent rutul ream [Kv; TJK V/1. 303]. 1597: Veres Marthon wallia Feorkeol Mihaly ... fia sokzor hagta megh kertemet, kiert giakorta megh zolitottuk eginenian, de mingiarast rutul ektelenkeppe(n) bestie le-

lek kurwazot bennewnket erette [Kv; Tjk VI/1. 107–8]. 1665: Tudom azt az kérdésben hogy egy olykor eoszsze veszenek egy massal rutul [Usz; Pf]. 1724: előmbé áll a Léány, engem rútul átkozni kezd, hogy az Isten mind testemben mind Lelkemben verjen meg [Náznánfva MT; BK. Etsedi Sámuel (25) ns vall.]. 1748: az I. maga(m)at es feleségemet az Utrum szerént valo szokkal rutul infamalt [BSz; JHb LXVII/3. 203]. 1768: Simon Mihály és György midőn eő kegyelmeket betsülettel Látták volna, nem elegendenek meg azzal hanem rutul tusakodni Gazloni kezdenek [Uzon Hsz; Kp IV Sám. Kováts (64) pp vall.]. 1804: (A dominális bíró) az Moldován rész kaszálojából az Uraságához egy darabot el foglalt, melljért egy más között rutul szobol hánkolodtak [Sóakna MT; Born. G. IX. 1].

Szk: ~ *becstelenít*. 1702: ha peniglen a meg mondott mesterek egymás ellen vetenének egymast ruthul bestelenitenek azok büntetessenek minden könyörületesség nélkül egy egy Forintat [Dés; Jk]. 1740: az I. rútul becstelenítette, Vargázta, Lelkezte, attázta az A. ő kglmét [Dés; Jk 328–9] * ~ (egybe/le/meg/össze) *szid/szidogat*. 1574: Egy arant valliak^a hogy mykor egy vasarnap Iaczany ki Mentenek volna az Leoweo helyre haygalas leszen Reaiok egy zeoles kertbeol keowel, es zyttakis Eoket Rwthwl [Kv; Tjk III/3. 350. — ^aÖt név szerint felsorolt szolgál. 1583: Janos Kowach Jstwhan kowach zolgaia vallia ... Meg Zolita Azzoniom az Ilona leant, rutul zidogata [Kv; Tjk IV/1. 158]. 1585: Margit Kadar Boldisarne vallia ... vizza tereh a' legyen, es Monda Te Azzony rutul meg zidal [Kv; i.h. 427]. 1632: Hamar Istok rutul megh szidogata Niuzo Giurkat s feniegete is [Mv; MvLt 290. 71b]. 1697: csak rútul szida valoba [Szentgyörgy Cs; CsJk 7–8 Seeben Györgyné Katalin (40) pp vall.]. 1755: rútul le szida bestelenítette [Szentlászló MT; Sár.]. 1771: Szentpáli László Ur(am) erőssen meg haragudván egybe Szitta rutul Gyenjeszkít [Girbó AF; JHb György Citzu (50) sz vall.]. 1786: a Bíró Ismét meg szidá Mihályt, melyre Tot Mihály is minden szovait vissza hányván az Bíronak Lelkét Annyát oszve szidá, Gazállá, rutul [Hídvég MT; GyL. Király János (40) taksás vall.]. * ~ (el/le/meg/össze) *mozkol/mozkolódik*. 1710: Mikes Kelemen rútul mozkolá, szidá az ország előtt a papokot s fenyegeté^a [CsH. 179. — ^a1684-ben]. 1757: mind két Fél egymást elég rútul, és bestelenül le motkolta [Kv; Tjk XVI/8. 201]. 1767: eddig elé Majosb(an)^a egy Sem maradt meg hogy oszve nem gazlatta s motkolta, engemet is egykor rendetlenül rutul el-motkolta [Told. 26/5. — ^aMT]. 1800: azon tsekélységért ne lármázna, ne motkolodnék olyan rutul [Dés; DLt] * ~ *gazolkodik/(össze)gazol*. 1745: Duka György meg hazuttolván rutul oszve gazolta az an(nyát) [Gyulatelke K; Ks 4. VII. 1]. 1762: Kaffai János tűzes Lázcos teremttével oszve szida bennünket, s rutul gazolkodék [Geges MT; IB. Martinus Molnár (18) jb vall.]. 1797: az ki jártatás ellen protestála rutulis gazolván az ő Nga sellérit [Szentmárton MT; Berz. I. 20/17] * ~ *káromkodik/(össze)káromol*. 1712: egy Széki Szabo Ferentz nevű Ember az Erdőn nya<rga>lodván engemetis elő vön es hajtot az Lova előt az erdőn és rútul káromlot es fenyegetet [Páncélcse SzD; WassLt Dienes István (34) ns vall.]. 1762: az Ajtosit be rontá Kaffai János, s Diszno teremttékkal, s egyéb szitkokkalis rutul káromkodék [Geges MT; IB. Agilis Paulus Pétsi jun. (20) vall.]. az Utrizált Házhoz Kaffai János bé jöve s ott sokat embertelenkedék az Iffiuságokkal s rutul osze káromlá különbb különbb féle teremttézzél [uo., IB. Elisabetha

Somodi cons. providi Joannis Molnár vall.]. 1793: Horváth Joseff rútul oszve káromolta, teremttézte, sőt kurvázta [Dés; DLt az 1799. évi adatok közt] * ~ *kurváz*. 1718: Ilona rutulis kurvaszta Tolnai Clara Aszszont [Kv; Told. 2]. 1732: az Balog Sándor feleségetis Sipos Annokot hallam hogy rutul kurvazza vala Medgyes Janos Uram [Szentimre MT; BalLev.]. 1800: Az alperes az felperest illetlen szokkal illette, rutul kurvázta, teremttézzén annyát lelkét szidta [Dés; DLt] * ~ (le/meg/össze) *szidalmaz*. 1570: találkozik oda Ez Orban feyszezeüel Rutul szidalmazza wket [Oroszfalu SzD; BesztLt 114]. 1591: Zabo Albertne, Magdolna azzoni vallia, Latam hogi az Bonczidai biro egi Bonczidai embernek tykiat megh eole, es mikor az ember volna erette hogi miért mielne azt, rutul megh zidalmazza az embert az biro [Kv; Tjk V/1. 90]. 1598: Keöpeczi Gaspar deak ... wallia Palastos Jstuan monda: Zep dologh bizony, megh azt sem tudgia mit wallotta(m) s addig illie(n) rútul le zidalmazza [Kv; Tjk VI/1. 90]. 1794: az nálla Quartélyban volt Katona rutul oszve szidalmazta, s egyben teremttézte őket [Déva; Ks] * ~ (meg) *pirongat*. 1570: Anna Azzon Borbely Janosne, Es Lakatos Esthwanne Jloná, hytek zerent vallyak Azonba Jwth Be az felesége Kwthy Antalnak Es azonba vgy wtheotte az Labawal az Jnath az vranak chyak Nem hattara eset, es Rwtwl kezdy pirongatny az vrat Myert Engedet Nekyk [Kv; Tjk III/2. 100]. 1783: Adtam neki egy tallert, melyre azt izente, hogy ne adtam volna egy pénz is, csak ne pirongattam volna oly rutul meg [RetE 422] * ~ *szitkozódik*. 1583: Andras Balas kowach Legenye vallia Mihalkonal zablia vala holna Alat es rutul zitkozodot eo ellene [Kv; Tjk IV/1. 135]. 1631: Fileki mindgjart megh haraguek, szitkozodni kezdte rutul [Mv; MvLt 290. 242b] * ~ *teremttézt*. 1736: az Incta ... hallatlan 's irtóztató káromkodásokat tött, 's Papjainkat 's Eklésiánkat Tüzes mennykövel ütötte 's rútul Teremttézzén sokféle káromkodásokat mondván [Dés; Jk 202b]. 1749: Mészáros Onul rutul teremttézzett bennünket [Szásznyires SzD; Ks].

5. súlyosan, veszélyesen; ráu de tot; gefährlich. 1584: Anna Jlyes Kowachne vallia, Kadas Miklosnak vala eg gyermeke Az laban egy kised fokadek león mihelt kenegyetny keze^a ottan el Dagadozt az laba ige(n) rutul [Kv; Tjk IV/1. 255. — ^aZeold Ambrusne]. 1587: (Keoreosi Balas) az labat rwtwl el teorte vala [Kv; Szám. 3/XXX. 23 Seres István sp kezével]. 1629: az Zolgajoknakis Zenat hanjvan az Zekerreol le az nyars az al feleben ment volt rutul megh sebhette [Kv; Tjk VII/3. 118]. 1703: lattam osztán a falu közepeben Sztojka Trifót a Földön feküve, rutul keze Fejin menven a vér, le taglották [SLt AQ. 24 Kerekes Mihály (40) vall.]. 1704: (A generálnak) igen rútul eldagadoztanak vala lábai a köszvény miatt [WIN I, 226]. 1747: két fiacsám lévén az házban a kissebb rutul meg égett volt az vakszemnél és a nyakán [Szolna K; JHb 74]. 1776: felettebb rutul meg sebhette vala az ortzája [Nyárádszbenedek MT; Told. 28]. 1793: abrazottja rutul oszve martzongolva [Dés; DLt 1799].

6. ~ *van* rosszul van; a se simti ráu; sich schlecht fühlen. 1600: Mondro Jakabne Cathalin azzonny vallja igen rutul volt az azzonny megh azt tutták hogy mingyarast zeol, Annak vthanna meny eodeowel zeolt, azt nem thwdya [Kv; Tjk VII/1. 423].

7. kíméletlenül, embertelenül; nemilos; necruțător; gewaltsam, unmenschlich. 1596: egy nehazor mo(n)dotta Sebesi Miklos Egheyi Georgynek hogy Koma ne hordozd olyan rútul^a nam en megh fizete(m) kedgne [UszT 11/48. — ^aA lovat]. 1722: Ha nyereggel vagy Hámokkal a

Lovat rutul meg turosították büntetése 60 utes vagj annyí orai penitencia [EMLT]. 1725: az Majarné panaszalkadék miginten hogj az apro majorsággal rutul bának eő kglme Kali uram [Ivánfva KK; Ks 83 Miske Imre lev.].

8. pusztítóan; distrugátor; zerstőrend. 1789: ha annak rendi szent viselték volna gondyát annak utána is azon Malomnak, az árviz annyira el nem hordotta volna gáttját, nem bánt volna olyan rutul velle, hogy hat esztendeig minden haszon nélkül állyon vesztég [Abosfva KK; Gyl.].

9. fegyelmetlenül; indisciplinat; undisziplinert. Szk: ~ viseli magát. 1807: rutul viseltem magamat szot nem fogadtam, katzagtam, a Rector ki üzött az házból | rutul viseltem magam, katzagtam, röhögtem [Dés; KMN 359, 369].

10. csúnyán, rosszul; urít; räu; schlecht. Szk: ~ jár. 1584: Benczy (!) Gergely Borbely Balint legenie vallia az Tarsom, Janos monda, meg Ada(m) ket Borbely legennek az esze Curwafianak, de chak az harmaddal is kewes (igy!) hogy rutul Ne(m) larek [Kv; TJK IV/1. 335]. 1672: Irtam azt is Harsányinak, hogy vissza jövő útra szerezen 50. vagy 60. tall. néki. Ha belé hadtok, elég rútl járok [TML VI, 111 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. 1775: Egy Márk István nevű székelyföldi, kolozsvári tógásdeákkal is rútl járt volt özvegykorában, aki is ... elhittette volt magával, hogy a grófné bizony ötet szereti [RettE 353-4] * ~ lesz dolga/dolog. 1614: Szántam Ötves Györgyöt, hogy ha kimondom dolgát, igen rútl leszen dolga [BTN² 45]. 1619: ha Magyarorszában az Bocskai támadása nem leszen vala, bizony rútl lótt volna az dolog Magyarorszában is [i.h. 265].

11. ~ van kvivel ellenséges viszonyban van kvivel; a fi in relatií rele cu cineva; mit jm in schlechter Beziehung sein. 1618: Gáspár János urammal két vagy három héttől fogva ekkor békelt vala meg, mert véle is igen rútl valának [BTN² 100]. 1663: Palatinus uram rútl van Pető Sigmond urammal is [TML II, 656 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez]. 1669: Nádasdi uram az érsekkel egyben háborodott volt; rutul voltak [TML IV, 523 Gyulaffy László Teleki Mihályhoz].

12. kb. csalón, csalással, hamisan; fraudulos; mit Betrug. 1688: Tudom bizonyosan hogy az Meresbenis rut dologt cselekeznek, rutul tapodgyak az köblöt [Kv; UII].

13. csalárd módon; in mod fraudulos; in betrügerischer Weise. 1678: Rettenetes ígíreteket, szörnyű vádlásokat tesznek az ellenkező felek ... Urunkat rútl vádolják [TML VIII, 134 Bethlen Farkas és Mikes Kelemen Teleki Mihályhoz].

rűcs juhettő; sireglă/grătar de dat nutreț oilor; Schafflutter. 1836: Ujj Rűts vagy Juh évő Sorogja [MNY XXXVIII, 305].

rűcsköl ütőget; a bate; schlagen. 1771: hogj Péter Sigmond a földhöz ütötte, verte rűtskölte volna Nagy Josit nem láttam [Vadasd MT; VK].

rűgy mugur; Knospe. 1719: sem ősz, sem semmiféle tavasz gabona nem lótt már halálát halogatja a sok rendetlen és hallatlan eledelkekel. A mig kaptak laboda maggal, galagonyával, vadrózsa gyümölcsivel, vadalmával magyoro és egyébb fának rűgyeivel toldják földjék életeket [Cszs; SzO VII, 261]. 1771: ekkor is szénájából s szalmájából ki fogyván kéntelenítettének fákát vágni, s az le vágatt fának rűgyeivel táplálni s gédelgetni Marhájakat [Roskány H; JHb 93. XIX. 6].

◇ Hn. 1688: Az Rűgyben (sz) [Szentgyörgy Cs; EHA].

rűh rűe, scabie; Krätze. 1691: nem rű hanem az Vajna Mihaly keze mia holt meg^a [Kovácsna Hsz; HSzjp. — ^a A lő]. XVIII. sz. eleje: A Menes közt ragadó veszedelmes nyavallya van három, az Rűh, fekély, és á Szopornyicza, á kétt elsőt könnyen Orvosolni [JHb lőtartási ut.]. 1711: Azan juhok tudom hogy rűh miá, himlő mia, és éség mia is holtak erőssen [Búzásbesenyő KK; Bfr IV. 30/26 David Marton (45) jb vall.]. 1769: a Groff Töldalagi Pál Úr Ménesse vót valami nyavalyába(n) mélytől orvosolták is Degennyel vagy mivel ? de Rűhben voltake, vagy miben ? nem tudom, mivel a Rűhót nem ismerem [Koronka MT; Told. 19/44].

Szk: ~ben hal. 1711: az eő Nga itt levő juhái rűhben, s himlőben derekason holtak [Búzásbesenyő KK; Bfr IV. 20/26 Csato Ferencz jb vall.] * ~ esik vmibe. 1711: Tudom azt, hogy az juhokban, berbécsekben és kecskében esuén az himlő es rűh, azoknak egy része a miatt holt meg [uo.; i.h. 30/26 Delei István (36) jb vall.]. 1773: a Ménésibe Rű esvén magam egy néhányot lőttem meg közzőlők [Szárhegy Cs; Llt 72/1971] * ~ indul. XVIII. sz. eleje: Az melly lovon rűh indul, az ajakának belső részén a foga felől apró hegyes biborcokok léznek [JHb 17/10 lőtartási ut.].

rűhős I. mn rűhben megbetegedett; rűios, scabios, rűpános; Krätze habend. 1579: Ertyk Azt is mynemő panazkodassok legien az menes paztoroknak, hogy minde(n) Rwhes lowak es kaciola lowak ot az tarchya haza(n) lama (!) ky miat Az Menes chiordat ky nem haythatnak [Kv; TanJk V/3. 188b]. 1589: Volt Ket Taligas lois Rwhesek es hituanok | Ket hitua(n) louat attam el kik rwhesek hituanok voltak Karos Peternek f. 2 [Kv; Aggmlt 4/XI. 14, 16]. 1649: Attam egi igen roz rűhes Posta Louat Kouacz Istuan Czigannak f l D 10 [Kv; Szám. 26/VI. 543]. 1702: az ki rűhes agarak vadnak ot az peczer inassal mosatsad meg

ha dohány nincsen vétes bűdös követ egy nékiek s mikor meleg van akkor kenyek és minden harmad nap mosatsad [Ks 96 Kornis István feleségéhez]. 1712: (A lónak) az kett fara fen olyan mint ha rűhös volna egészen kopik az szőre [Ohába F; Aplt 2 Lukás János Apor Péternéhez]. 1722: az Rűhes kancais gyogyul csak az szőr nem akar nőni rajta [Szentpál K; TKI Mihály Deák Szénás Miklóshoz]. 1724: Van Barany 39 öreg Berbecs J. Ezeken kívül van egy rűhes kecske [Lezsnek H; Szer.]. 1769: Gróff Töldalagi Pál Úr ő nsga Ménesse Tél közcpétől fogva mint rűhős volt, hanem most mint egy öt hete, hogy gyogyulni kezdett holmi burjánnal, és Dohattal orvosolván azt [Told. 19/44]. 1829: A Berke Juhak rűhessek lévén orvaslásokra vettem Bűdeskő virágot 1 Rfr. [Hosszúaszo KK; Born. F. la Bod László tt. szám.].

Sz. 1840: Lilinek volt valami tsohán kiütés (!) de mellette a leg job kedve, tsak vakarodzat, mint egy rűhös malacz [Kv; JHb Bornemisza János lev.].

2. semmirekellő; netrebnic; liederlich. 1736: ha penig egy rűhös alával asszonyt vagy leányt akarsz fogadni szolgónak, ne is említs neki brassai vagy szebeni egyszerű ványolt posztó szoknyát vagy mentét hanem jó féle rásából valót [MetTr 345].

II. fn rűhben szenvedő személy; bolnav de scabie/rűe; Krätze habende Person. 1840: az Örmény monda, nem földik az én Feleségem azon földőben, kiben minden rűhös és frantzoz földik [Bereck Hsz; HSzjp Bak Agnes asszony Piktör Csűrös Mihály Hűtvesse (37) vall.].